

خوابہ رستی ٹیسلا می

دہر بڑکسنائی فوڑاہ وسوتنت

برگی دووہم

نوتربہ ربا کردن

بدکسیا اور وسمی خولہ پدستی

نولہ کرد وود وکلا کتا

خواپهرستی نیسلامی له بهر روشنایی
قورنانه و سوننه ت دا
نوێژ بهرپاکردن
یه کهمین دروشمی خواپهرستی

خواپه رستی ئیسلامی له بهر رۆشنایی قورئان و سوننه ت دا

به رگی دووم

نوێژ به رپا کردن
یه که مین دروشمی خواپه رستی

عه لی با پیر

نۆڤه و کۆرۆ دوو رۆژگه پێڤه

ماڤى لى چاپخانه ۋە پارىژ راۋە بۇ
نوسىنگە تەفسىر

ناۋى كىتاب: خۇاپەرستىن ئىسلامىي لى ۋە رۇشنايى قورئان و سونە تدا
- بەرگى دووم
نوسىر: ەلى باپىر
بلاۋ كوردنەۋە: نوسىنگە تەفسىر بۇ بلاۋ كوردنەۋە و راگە ياندن / ەۋلىر
خىتەت: ەۋزاد كۆيى
بەرگى: ەمىن مخلص
نەخشەسازى ناۋمەۋە: عزالدین محمد
نۆرەۋ سالى چاپ: دووم ۱۴۲۹ك - ۲۰۰۸ز
تەبىر: ۱۵۰۰ دانە
سەرپەشتى چاپ: ەھرۇ محمود

لى ۋە رۇۋە بەرپەشتى گىشتى كىتابخانىە كان ژمارە سىباردىنى (۱۲۶۲) ى سالى ۲۰۰۷ دراۋەتتى

بۇ بلاۋ كوردنەۋە و راگە ياندن
ەۋلىر - شەقامى دادگا - ژۇر ئوتىلى شىپرىن پالام
ت: ۲۲۲۱۶۹۵ - ۲۲۳۰۹۰۸ - ۲۵۱۸۱۳۸
مۇبايل: ۲۲ ۵۱ ۴۶۰ ۰۷۵۰ - ۹۱ ۷۲ ۱۳۸ ۰۷۷۰
tafseeroffice@yahoo.com
tafseeroffice@maktoob.com
altafseer@hotmail.com

چہ کہ روزِ جزا کی کتاب لکھنے بہ نوبہ گزروی
فلان و علہ و سرہ رجاٹ و رزور کار و نو .

وہ کہ تیر نو ہر سلام و لا نو . نہ چہ کہ روزِ جزا

وہ کہ با نو بہ خنہ کی کہ عادیہ یا بہ ہر نو رگزی زبانی

خنہ نو رگزی با با . جہ کہ سوسہ کی خنہ نو خنہ

وہ کہ کہ نو نو سیکہ کی نہ سیر بہ و کار و ہر کہ کی

خنہ نو رگزی کہ نہ . بجائے کی و کار و نہ و کی تر کی

بین بین سوسہ کی سوسہ کی کہ کہ .

علی بابا

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله والصلوة والسلام على رسول الله محمد وقرنه

مِنْهُ وَهُوَ الْغَنِيُّ الرَّحْمَنُ (٢٠) مَا قَدَرْنَا مَحَلَّتْهُ وَ

نورینہ کی تفریح و تفریح کے بعد

بزرگوار و عزیز دوست کاتب کاظم . خدا بہکے حق و حقیر نصیب فرمے

نجاتی مسیحا کا بیان ہے

وہ ایک لڑائی ہے جس کے لیے ہمیں دعا کی ضرورت ہے

بزرگوں کو نروے کے تینہ گانے بہ ہر گز نہ

$\frac{1}{2} \log 2$

۱۱، ص ۱، ل ۱۷۷

C.. 6 / 6 / 19

۱۰۰

آلہ باپیر/آلہ باپیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.net

انٹرنیٹ • عربی • گجراتی

آلہ باپیر/Alibapir

آلہ باپیر

www.alibapir.net

انٹرنیٹ • عربی • گجراتی

﴿يَتَّيِّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَرْكَعُوا
وَأَسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا
الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ ﴿٧٧﴾
(الحج)

پیشکش بی

بهو نویژکه رانهی که نویژه که یان له خوی بهرزو
مهزنیان نزیك ده خاته وهو، له هه رچی خراپه یه
دووریان ده خاته وهو، به هه رچی خه سه تهی جوان و
په سنده ده یان پراژینیتته وهو، له هه موو ماندوویتی و
شه که تیی و بیزاری یه که ده یان خه سینیتته وه.

له تیره ژوبه یه نه یه کل نه یه کلانی
Social Media (www.alibapir.net)
بهره منم بهر موانع لایزال کۆمهله

رێنما بێدانی مەکتەبی مامۆستا عەلی بابێر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.net
English - عربي - گۆنڤی

رێنما بێدانی مەکتەبی مامۆستا عەلی بابێر

عمل بابېر/ AliBapir

عمل بابېر/ AliBapir

کەتانی
رێنما بێدانی مەکتەبی مامۆستا عەلی بابێر

پێشه‌کی چاپی دووهم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على المبعوث رحمة للعالمين محمد وآله
أجمعين

خوێنه‌ری به‌رێزا

ئهم كتيبه‌ كه به‌رگي دووهمي (خواپه‌رستیی ئیسلامی) یه بۆ توێژینه‌وه
له‌باره‌ی گه‌وره‌ترین و گرنه‌ترین درووشمی خواپه‌رستیی كه (نوێژ به‌رپاكردن) ه
ته‌رخان كراوه.

جا له‌ سۆنكه‌ی ئه‌وه‌وه كه ئێمه له‌ دوو توێی باسو بابه‌ته‌كاني ئهم كتيبه‌دا به
تیروته‌سه‌لی له‌باره‌ی گه‌وره‌یی و پله‌وپایه‌و به‌ره‌مه‌ی نوێژ به‌رپاكردنه‌وه داوین،
لی‌ره‌دا به‌ پێوستی نازانم له‌وباره‌وه به‌دویم و هه‌ر به‌كورتی ده‌لێم:

فهرموده‌ی خوای به‌رزو بی‌وینه: ﴿... فَأَعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي

﴿١٤﴾ هه‌، واته: ده‌جا به‌مه‌رسته‌و نوێژ بۆ یادکردنی من به‌رپا بکه!

وه‌ فه‌رمایشتی به‌رزو پێدۆزی: ﴿... وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِتَذَكَّرَ عَلَيْكَ

عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ ﴿١٥﴾ العنکوب هه‌، واته: وه‌ نوێژ به‌رپا بکه‌ بێگومان
نوێژ -خواه‌نه‌که‌ی- له‌ هه‌رچی خراپه‌و سه‌رپێچی یه‌ ده‌گێڕێته‌وه‌.

به‌لێ ئهم دوو فه‌رمایشته‌ی خوای په‌روه‌ردگار (سبحانه‌ و تعالی) ئه‌وه

ده‌گه‌یه‌نن كه:

نويژ بەرپا كىردن گەۋرە تىرىن و چاكتىرىن جۆرى خوپەرستىيە و مړۆڤ بەخوا و
پەيوەست دەكات و لە ھەموو خيږو چاكتىيە كى نزيك و لە ھەموو خراپە و
ناشەرعييە كيشى دەپاريزي و وەدوور دەخات!

بەلام دەبى وريا بىن مەبەست ھەموو نويژيەك و ھەر نويژكەريەك نىيە، بەلكو
مەبەست نويژى راستەقىنە و نويژكەرى پەسەنە!
سا خوا (عزۆ جەل) بمانكاتە نويژكەرى پەسەن و خواھەنى نويژى راستەقىنە.

٩ ى ربيع الثاني

٢٠٠٧ / ٤ / ٢٦

ھەولير

The banner is divided into several sections:

- Top Left:** Facebook icon and text: "رەڭھەندى مەكتەپى ھەمۇسە عەلى بابىر" (AliBapir School of the Holy).
- Top Right:** Facebook icon and text: "AliBapir" (AliBapir).
- Middle Left:** A red bar with a download icon and text: "archive.org/details/@alibapir".
- Middle Right:** A red bar with a YouTube icon and text: "عەلى بابىر: AliBapir".
- Center:** A portrait of a man with a beard, wearing a white shirt, with text above and below him.
- Bottom Left:** A diagram showing a laptop with "AliBapir" on it, connected to two QR codes.
- Bottom Right:** A diagram showing a smartphone with "AliBapir" on it, connected to three QR codes.
- Bottom Center:** A small text line: "رەڭھەندى مەكتەپى ھەمۇسە عەلى بابىر" (AliBapir School of the Holy).

بێ خوشکردن

خوێنه‌ری به‌رپێژ ته‌م به‌رگی دووهمه‌ له‌م باسانه‌ی خواره‌وه‌ پێك هاته‌:

باسی یه‌كه‌م: ده‌ستنویژ گرتن، كه‌ له‌ جه‌وت به‌رگه‌دا ده‌یه‌ینه‌پروو.

باسی دووهم: ته‌یمموم، كه‌ له‌ پێنج به‌رگه‌دا باسی ده‌كه‌ین.

باسی سییه‌م: نویژ به‌رپاكردن: یه‌كه‌مین دروشمی خواپه‌رسته‌یی.

خالی یه‌كه‌م: نویژ چیه‌؟

خالی دووهم: پله‌و پایه‌ی نویژ.

خالی سییه‌م: مه‌به‌ستی به‌رپاكردنی نویژ.

خالی چواره‌م: حوكمی كردن و نه‌كردنی نویژ.

خالی پێنجه‌م: به‌رپاكردنی نویژ چیه‌و چۆنه‌؟!

خالی شه‌شه‌م: چۆن نویژ به‌رپاده‌كه‌ی؟!

خالی جه‌وته‌م چه‌ند كورته‌ باسیك ده‌رباره‌ی نویژ.

خالی هه‌شته‌م: به‌ره‌مه‌ی نویژ به‌رپاكردن.

پاڻيپير/علي باپير

archive.org/details/@alibapir

علي باپير

QR Codes

پاڻيپير/علي باپير

www.alibapir.com

QR Codes

علي باپير/Alibapir

پاڻيپير/علي باپير

QR Codes

باسی یه گهم

دهستنویژ گرتن

خوا پشتیوان لهم حەوت بپرگه یه ی خواره وه دا به کورتیی و گوشراویی باسی
دهستنویژ ده کهین:

یهک: دهستنویژ چیه و چۆن ده گیرئ؟!

دوو: فەرزەکانی دهستنویژ.

سێ: سوننه ته کانێ دهستنویژ.

چوار: هه‌له‌وه‌شینه‌ره‌وه‌کانی دهستنویژ (نواقض الوضوء).

پێنج: دهستنویژ بۆچی و چی پێویسته؟

شه‌ش: دهستنویژ بۆچی و چی سوننه‌ته؟

حه‌وت: چەند ورده تیپینی هه‌ک ده‌بارە ی دهستنویژ.

یهك دهستنویژ چیه و چۆن دهگیری؟

خوای به بهزهیی و به خشر نهرموویه تی: ﴿يَتَأْتِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ...﴾ (المائدة: ٦) واته: نهی نهوانه ی پرواتان هیئاوه همرکاتیک بۆ نویژی ههئسان: پرواتان و دهستانان ههتا ئانیشکانتان بشۆن، وه دهستی تهپر به سهرتاندا بهینن، وه لاقه کانتان تا گوژینگانتان بشۆن. بهئی دهستنویژ که له زمانی کوردیدا تهرجه مهی وشه ی (وضوء) ه (وضوء) یش له تهسلی زمانی عه ره بیدا مانای: چاکیی و جوانیی و پاکیی (الحسن والجمال والنظافة) ده گه یه نن و له زاراوه ی شه رعیشدا بریتیه له شۆردنی دهم و چاو و ههردووک دهستی و دهستی تهپر به سهردا هیئان و شۆردنی ههردووک پییه کان^(١).

بۆ چۆنیهتی دهستنویژ گرتنیش دهقی سونهت زۆرن که ئه مه یه کیکیانه: ﴿عن جرّان مولى عثمان بن عفان أنه رأى عثمان دعا بوضوء فأفرغ على يديه من إنائه فغسلهما ثلاث مرات، ثم أدخل يمينه في الوضوء ثم تيمم واستنشق واستنثر، ثم غسل وجهه ثلاثاً، ويديه إلى المرفقين ثلاثاً، ثم مسح برأسه، ثم غسل كل رجلٍ ثلاثاً، ثم قال: رأيت النبي ﷺ يتوضأ نحو وضوئي هذا، وقال: من توضأ نحو وضوئي هذا ثم صلى ركعتين لا يحدث فيهما نفسه غفر الله ما تقدم من ذنبه) متفق عليه، واته: (جرّان) کۆیله ی نازادکراوی (عثمان بن عفان) گێپراویه تیه وه که (عثمان) ی -خوا لئی رازی بئ- بینیه داوا ی ناوی^(٢) دهستنویژی کردوه، (دهلێ) جا له دهفره که ی ناوی به ههردووک دهستی دا کردو

(١) پروانه: (المعجم الوسيط) ص ١٠٣٨.

(٢) وشه ی (وضوء) ناوه بۆ نهو ناوه ی دهستنویژی پێ دهگیری.

سڀ جاران شۆردنى، پاشان دهستى راستى خسته ئاوه كه وهه پاشان ئاوى له زارى و له لووتى وهرداو پۆى كرده وه، ئنجا سڀ جاران دهه و چاوى شۆرد، ههروهها ههردووك دهستى تا ئانىشه كانى -شۆرى-، پاشان دهستى تهپى به سهريدا هيئا، ئنجا ههه لاقىكى (مه بهستى پى يهتى) سڀ جاران شۆرد، ئنجا گوته پيغه مبهرم ﷺ دى دهستى ئۆيىكى وهك ئه وهى منى گرت و فهرمووى: ههركه سيك دهستى ئۆيى وهك ئه وهى من بگرى و دوو ركات بكات كه دالغهى تياياندا نه بى، له گوناخى بيشووى ده بوردى.

شایانی باسیشه سەرئێشی ئەو دەقانهەم داوێه که ئە بارەئێ دەستئێژگرتنەوێه
هاتوون ئەو فەرموودەئێهئێ سەرئێ کۆکەرەوێه (جامع) تر گشتگێ (شامل) ترم تێئێاندا
نەبێئێوێه مەگەر چۆن دنا تێکپارێ فەرزو سوننەتەکانئێ دەستئێژگرتن
کۆکردوونەوێه، بۆئێ بۆ روونکردنەوێه چۆنئێهئێ دەستئێژگرتن بۆ فەرموودەئێه واز
دێئێن.

دوو: فەرزەکانی دەستنیوژ:

زانایانی سوننەت و شەرع (علماء السنة والشرع) دەربارەی فەرزەکانی دەستنیوژ گرتن رایان جیا جیایە، بەلام ئەوەی زۆریەکی هەرزۆریان لەسەری کۆکن و بەلگەی بەهێزیش پشتگیری دەکات ئەو رایەییە کە دەلێ فەرزەکانی دەستنیوژ نەم شەشن:

۱- نیازو مەبەست هەبوون: کە لە باسی خۆشۆردنیشدا رووفان کردووە لە نیەتی نوێژ بەرپاکردنیشدا بە وردی و بە پرونی دەتوێژینەو.

و هەرزۆیونی نیەت بۆ هەرکام لە خۆشۆردن (الغسل) و دەستنیوژو تەییەموم پای: (زهرة و ريعة ومالك و ليث و شافعي وأحمد وأسحاق وأبو ثور وأبو عبيد و داود الظاهري) یەو کەمیکیش لە زانایان گوتوویانە نیەت مەرج و فەرز نیە^(۱)، بەلام رایەکیان بێهێزەو ئەوەش کە دەلێن مادام لە ئایەتی دەستنیوژو فەرموودەکانیشدا بە راشکاویی باس نەکراوە بەلگەیە لەسەر فەرز نەبوونی! یەو. وەلام هەرزۆتەو کە هەم ئایەتەکو هەم دەقەکانی سوننەتیش ناپاستەو خۆ ئامازەیان پێ کردووە، چونکە (إذا قمتم إلى الصلاة) وە (دعا بوضوء) حەقەن نیازو مەبەستیان لەگەڵدایە، ئنجا مادام ئێمە دەقیکی گشتی (نص عام) ی وەك فەرموودە: (إنما الأعمال بالنیات) مان هەیە، ئەو پێویستە تێکرای کردووە باشەکانی پێ بگرینەو. مەگەر بەلگەیەکی شەری پوون و بێ چەندو چون هەلباوێرین و جیا بکێنەو.

(۱) پروانە: (المجموع) ج ۱، ص ۳۷۴، ئەوانەش کە بە فەرزو مەرجی نازانن (أوزاعي وسفيان الثوري وأبو حنيفة)، بەلام بۆ تەییەموم بە فەرزێ دەزانن.

۲- شۆردنی ږوو (غسل الوجه): که ده‌قی نایه‌تی ده‌ستنویژو فەرمووده‌ی زۆریش به‌پاشکاوێی باسیان کردوه، بۆیه تیڤکرای زانایان له‌سه‌ری یه‌کده‌نگن^(۱).
سنووری ږوو (ده‌م‌وچاو)یش به‌باری درێژیدا له‌کۆتایی سنووری نیۆچه‌وان (ته‌ویل) تا نووکی چه‌ناگه (ذقن)و، به‌باری پانییشدا له‌گوێی راسته‌وه‌ بۆ هی چه‌په^(۲).

۳- شۆردنی هەردوو ک ده‌سته‌کان: ته‌میش وێپرای به‌لگه‌ی روونی قورشانو سوننه‌ت یه‌کده‌نگی (اجماع)ی زانایانیشی له‌سه‌ره^(۳)، به‌لام پێش‌خستنی ده‌ستی راست به‌یه‌کده‌نگی زانایان سوننه‌ته‌وه‌ فەرز نیه^(۴)، وه‌ زۆربه‌ی هه‌ره‌زۆری نیزیک به‌یه‌کده‌نگی زانایان رایان وایه‌که ئانیشک (مرفق)یش له‌گه‌ڵ ده‌ست (ید) دایه‌و شۆردنی فەرز ه‌^(۵)، چونکه وێپرای ده‌لاله‌تی نایه‌تی^(۶) ده‌ستنویژ، ته‌م ده‌قه‌ش له‌وباره‌وه‌ به‌لگه‌یه‌کی ږوونه‌:

● (عن نعيم بن عبدالله الجمر قال: رأيت أبا هريرة يتوضأ، فغسل وجهه فأسبغ الوضوء، ثم غسل يده اليمنى حتى أشرع في العضد، ثم يده اليسرى حتى أشرع في العضد، ثم مسح رأسه، ثم غسل رجله اليمنى حتى أشرع في

(۱) سه‌رچاوه‌ی پێشوو، هه‌مان به‌رگ، ص ۴۳۱.

(۲) ڤروانه: (المجموع) ج ۱ ص ۱۲۴۳۱ وه‌ ڤروانه: (المغنی) ج ۱ ص ۹۶.

(۳) ڤروانه: (المجموع) ج ۱ ص ۴۴۴، وه‌ ڤروانه: (المغنی) ج ۱ ص ۱۰۷، به‌لام ده‌لێ هه‌ندێک له‌ زانایان شۆردنی ئانیشک به‌ فەرز نازانن.

(۴) هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پێشوو.

(۵) ڤروانه: (المجموع) ج ۱ ص ۴۴۷.

(۶) چونکه وشه‌ی (الی) هه‌م به‌ مانای: (له‌گه‌ڵ: مع) هاته‌وه‌، هه‌م به‌ مانای: (هه‌تا ته‌و شوێنه‌ش)، جا ته‌گه‌ر به‌ مانای یه‌که‌میان به‌کارهاتبێ ته‌وه‌ ده‌لاله‌ته‌که‌ی ئاشکرایه‌و ته‌گه‌ر به‌ هی دووه‌میش بێت هه‌روایه‌، چونکه که ته‌ ده‌لێ: (قطعت أصابعه من الخنصر إلى المسبحة) ته‌وه‌ هه‌موو که‌س ده‌زانێ که هه‌ردوو ک په‌نجه‌کان له‌ بازنده‌ی ڤردان (قطع)دان. ڤروانه: (المجموع) ج ۱، ص ۴۴۷.

الساق، ثم غسل رجله اليسرى حتى أشرع في الساق، ثم قال: هكذا رأيت رسول الله ﷺ (يتوضأ) رواه مسلم، واته: (أبو هريرة) م بينى دهستونویژی دهگرت: دهمو چاوی خۆی به تهواوی شۆرد، دواپی دهستی راستی ههتا گهیشته قۆلی شۆرد، پاشان دهستی چدپی ههتا قۆلی، ئنجا دهستی تهپری بهسهريدا هینا، نهو جار پیتی راستی شۆری ههتا گهیشته لوولاکی، ئنجا پیتی چدپی شۆرد ههتا گهیشته لوولاکی، پاشان کوتی: پیغه مبهري خوام ﷺ بینى ئاوا دهستونویژی گرت.

٢- دهستی تهپ بهسهر داهیتان (مسح الرأس): ته مهش وپرای بهلگه دی دهقی قورئان و دهقی سوننهت، یه کدهنگی (اجماع)ی زانایانیشی له سهره^(١)، بهلام زانایان لهوبارهوه که ئایا مهسح کردنی ههموو سهرفهزیه یان نا؟! پرایان جیاوازه، پاش تهوهی له سهر پهسهندو چاکتر بونی مهسح کردنی ههمووی پیکهکوتوون^(٢)، ههچى زۆربهی جهماوهری زانایان پرایان وایه که مهسح کردنی ههندیکی فهزیه که ی پئی دیتهدی^(٣)، جا تهمانیش دهبرارهی دیاریکردنی نه ندازهی نهو (ههندیك: بعض)ه پرایان جیا جیا، که میکیش له زانایان — که (مالك واحمد)یان تیدان له قسهی باو (مشهور)یاندا پرایان وایه که مهسح کردنی ههمووی فهزیه^(٤).

(١) پروانه: سهراوهو بهرگی پیشوو، ص ٤٥٥.

(٢) پروانه، (نیل الاوطار) ج ١، ص ١٩٢.

(٣) تیبینی: ههچنده پیتشت پای جهماوهرم بهلاوه بههیتتر بووهو (ترجیح)م داوه، بهلام ئیستا پاش سهرنجدانی قسهکانی (ابن تیمیه) نهو قهناعهتدم گۆراوهو پیم وایه نهو پایه بههیتتره که مهسحی ههموو سهر به فهزیه دهزانن، بهلام وهك خاوهنی (المغنی) گوتویهتی پیم وایه مهسح کردن زۆربهی سهردهکویتته بری ههمووی، پروانه: ج ١، ص ١١٣، ١١٢. پروانه، (المجموع) ج ١، ص ٤٥٧ تا ٤٥٩، وه پروانه: (مجموعه الفتاوى) ج ١، ص ٧٣ تا ٧٦.

(٤) ههمان سهراوهی پیشوو.

واش دپته بهرچاو که پای زور به راست تر بیټ، هرچنده چاکتر وایه و دووربینی (احتیاط) له وهدایه که مهسحی هه مووی هه بکړی بۆ دهړچوون له بازندهی نیشکالی را جیایی (اختلاف)ی زانایان^(۱).

ههروهه زانایان له سهر مهسه لیه کی دیکهش پایان جیاوازه، تهویش بریتیه له مهسحی میزه (عمامة) که بیگومان کلاوو کلیتته و هه رشتیکی دیکهش که سهری پی دده پوښی ده گړتته و^(۲).

به شیکیان که (عروة بن الزبير و شعبي و نخعي و قاسم و مالک و شافعي) یان له نیودان وه (ابن المنذر) گپړاویه ته و، له: (علي بن ابي طالب و جابر و ابن عمر) یشوه خوا لییان پازی بی گپړاویه ته و، پایان وایه که نه گهر پی شه سهر (ناصیه)ی مهسح بکات ته و، به لām نه گهر بیټ و پی شه سهری له گهڼ مهسح نه کات ته و مهسح کردنی سهر داپوښه که ی به ته نیا فه پزی سهر مهسح کردنی پی نایه ته دی^(۳).

به شیکیشیان که (ابوبکر الصديق وعمر و انس بن مالک و ابو امامة وسعد بن ابي وقاص و ابو الدرداء) -خوا لییان پازی بی- و (عمر بن عبدالعزیز و مکحول و حسن و قتادة و اوزاعی و احمد و اسحاق و ابو ثور و ثوري) یان له نیودان، پایان وایه به ته نیا دهستی ته په سهر داپوښه را هیان فه پزی مهسحی سهر کردن دپته دی، هرچنده هه ندیکیان ته و هیان به مدرج گرتوه که ته و سهر داپوښه له سهر پاکي (طهارة) بووی و، هه ندیکیشیان ده لئن مدرجه که ته و سهر داپوښه له جوړی ژیر چه ناگه دار (عنك) بیټ، واته به شیکي

(۱) پروانه: (المجموع) ج ۱ ص ۴۶۰، وه پروانه: (فتح الباری) ج ۱، ص ۳۹۳.

(۲) پروانه: (المجموع) ج ۱ ص ۴۶۳.

(۳) پروانه: (المجموع) ج ۱ ص ۴۶۴.

که وتبیته ژیر چەناگەو، بەشیکیشیان هیچ کام لەوشتانیان بە مەرج نەگرتووە و پێشم وایە هیچ کام لەو دوو مەرجە بەلگەیەکى نەوتۆیان لەسەرنیە^(١).

دیارە پیاوو ئافەرەتیش لەم مەسەلەى مەسح لەسەر داپۆشەر و هەموو مەسەلەکانى دیکە مەسحى سەرکردن و سەرچەم دەستنۆژیشدا جیاوازیان نیە و وەك بەکەن^(٢).

ئىستاش با چەند دەقيكى سۈنەت لەبارەي مەسحى سەر كەرنەو دەيىنەو،
سەرەتا ئەم دەقە دەربارەي چۆنەتەي مەسح كەرنەي سەر دەيىنەو:

■ (عن عبدالله بن زيد ان رسول الله ﷺ مسح راسه بيديه فاقبل بهما وادبر، بدأ بمقدم رأسه ثم ذهب الى قفاه ثم ردهما الى المكان الذي بدأ منه) رواه احمد والبخاري ومسلم ومالك واصحاب السنن، واته: يتغمبهه رى خوا ﷺ به همدروك دهستى مهسحى سهرى كرد بردنيه پیش و گیرانیهوه دواوه، له پیشه سهریهوه دهستى پینکرد ننجا بهرهو پشتى ملى بردن، پاشان گیرانیهوه ۱۱ بۆ نهو شوپنهى کهلییهوه دهستى پى کردبوو.

ته مهش چهنده قیك له و باره وه كه مهسح كردنی میتره، یان هه
داپۆشه رێکی دیکه ی سهری پساوان و ئافرهتان، فه پزی مهسح كردنی سه
(مسح الراس) ی پێ دیتته دی، كه پای ژمارهیه کی زۆر له هاوهلانی بهرێز خوا
لیتیان پازی بێ و زاناو پێشه وایانی دیکه یه واش پێ دهچێ كه له پایه که ی
دیکهش بههێتر بیت:

(۱) همدان سدرچاوه‌ی ییشوو.

(۲) پروانه: سرچاوه و بدرگی پیشوو، ۶۶، چونکه هه موو یاسا شه رعیه کان مه گهر به بد لگه یه کی پوون تاییهت بکیرین به پیاوان، یان نافرته تانه وه، نه گهر نا له ته سلدا خوی کار به جی و داد گهر بۆ هه ردوو ره گهز (جنسی) ی تیرو میی ناردوون.

• (عن بلال قال: رأيت رسول الله ﷺ مسح على الخفين والخمار) رواه مسلم وأصحاب السنن إلا أبو داود، مذهبته له (خمار) يمشى هه مېژده^(۱)، واتە: پېغەمبەرى خوا م ﷺ يېنى دەستى تەرى بەدوو خوفەكان و مېژەردا هېنا.

■ (عن ثوبان قال: بعث رسول الله ﷺ سرية فاصابهم البرد، فلما قدموا على رسول الله ﷺ امرهم ان يمسحوا على العصائب والتساخين) رواه أبو داود والحاكم وأحمد وصححه الحاكم وقال الذهبي صحيح على شرط مسلم، واتە: پېغەمبەرى خوا م ﷺ كۆمەللىكى پەوانە - ى جيهاد - كردو سەرما كارى تىكردن جا كاتيك هاتنەو لاي پېغەمبەرى خوا م ﷺ فەرمانى پى كەردن كە لەسەر (مېژەردەكان و خوفەكان)^(۲) - يان - مەسح بكەن.

۵- شۆردنى هەردو پىيەكان و گۆزىنگەكانيان ■ بەلگەى ئەمىش سەرەپاى دەقى قورئان و دەقى سوننەت يەكەدەنگى زانايانى ئىسلامە^(۳) بىجگە لە: (شيعە) كە پىيان وايە مەسح فەرزە نەك شۆردن، وە (ابن جرير الطبري) كە پاى وايە باباى دەستنويزگر سەرپشك (مختار)ە لە نىوان شۆردن و مەسح كەردن، وە هەندىك لە ظاهرىيەكان كە هەركام لە شۆردن و مەسح كەردن بىا بە پىويست داناون^(۴).

ئەمەش چەند دەقتىكى سوننەت لەسەر فەرزبوونى شۆردنى پىيەكان:

• هەركام لە (ابو هريرة) و (عبدالله بن عمرو بن العاص) خوا لىيان پازى بى گىپراويانەتەو كە پېغەمبەرى خوا م ﷺ كەسانىكى بىنيو كە دەستنويزيان كرتو و پاژنەى پىيان دياربوو كە ناوى پى نەكەوتو و تەپ نەبوو، بۆيە

(۱) پەوانە: (المعجم الوسيط) كلمە (خمر).

(۲) چونكە (عصائب) بىرىتيە لە (عمائم) و (تساخين) يىش (خفاف)ە.

(۳) پەوانە: (المجموع) ج ۱، ص ۴۷۶.

(۴) سەرچاوەى پىشرو، هەمان بەرگە و لاپەرە.

فهرموویه تی: (ویل للأعقاب من النار) رواه البخاري ومسلم واحمد واصحاب السنن الا الترمذي وغيرهم، واته: سزای سهخت بۆ پاژنه پییه کان له ناگر - ی دۆزه خ-.

■ ههروه ها (عمر بن الخطاب) خوا لی پازی بئ گپراویه تهوه: (ان رجلاً توضع فترك موضع ظفر على قدميه فأبصره النبي ﷺ إرجع فاحسن وضوك) رواه مسلم والدارقطني والطبراني، واته: پیاریک دهستنیوژی گرتبوو به لام هینده ی شوینی نینۆکیکی به سه ر پییه کانیه وه هیشتبووه، جا پیغه مبه ر ﷺ دیتی و فهرمووی: بگه پۆ دهستنیوژه که ت به چاکی بگره.

■ هه ر کام له (ابو هريرة) و (عمر بن عبسة) - خوا لییان پازی بئ- یه کی له فهرمووده یه کی درێژدا له پیغه مبه ری خواوه ﷺ گپراویانه تهوه که پاش دهستنیوژگرتن و شۆردنی هه ر کام له ئەندامه کان، گوناچه کان لاده چن و ئەو ئەندامه لییان پاک ده بیته و جا له باسی شۆرینی پییه کانیشدا به هه مان شیوه، فهرموویه تی: پاش شۆردنیان له هه مو ئەو گوناخانه که له سۆنگه ی (رۆیشتن) یانه وه بزیان کردوویانه پاک ده بنه وه، شایانی باسیشه که هه ر کام له و دوو فهرموودانه (مسلم) گپراوینیه وه.

به لگه ی شۆردنی گوێزینگه کانیش و پرای پییه کان بیجگه له ده لاله تی نایه تی دهستنیوژ وه ک له باسی شۆردنی دوو دهسته کانداناماژه مان پیکرد، چه ندان فهرمووده ش به لگه یی که یه کیکیان ئەو فهرمووده یه که (مسلم) له (نعیم بن عبدالله) وه گپراویه تهوه و پێشتر هیناومانه و ته رجه شمان کردوه.

ئه وانه ش که پرایان وایه فه پزی پییه کان مه سح کرانه نه ک شۆردن، یان پرایان وایه هه ردوویانه، یان بابای دهستنیوژگر سه رپشکه، به هیترین به لگه یان ئەوه یه که وشه ی: (وارجلکم) به ژیر (کسه ی) لامی (أرجلکم)

خویندراوه ته و « که واته پیوښته یان دروسته که مه سح بکړی، چونکه (عطف) ده بیته و « به سهر (وامسحوا برؤسکم) !
 زوږ به و ^(۱) جه ماوهری زانایانیش چند و ه لایمیکیان داونه و « که نه م سیه به هیژ ترینیان:

یه کم: وه ک چوڼ (أرجلکم) به ژیر خویندراوه ته و « به سهر (فتح) یش خویندراوه ته و «، جا خوینترانه و « به (سهر) هیچ ئیشکالی تیدا نیه و ده ق (نص) ه له سهر شوږدن، خویندنه و « به (ژیر) یش له سونگه ی نیزیکی و دراوسییه تی یه و له گه ل و شه ی: (برؤسکم) که له زاراوه ی زمانی عهره پیدا پی د ده گوتری: (جره الجوار)، وه له زمانی عهره بی دا به گشتی و له قورنانشدا به تایبته شتی و اهیه، وینه قورن:

﴿إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمِ الْيَمِّ﴾ (هود- ۲۶) وینه زمانی عاره بیش: قسه ی شاعیر:

لم يبق إلا أسير غير منفلت وموثق في عقال الأسر مكبول

که له نایه ته که دا و شه ی (الیم) له بهر دراوسییه تی (یوم) ژیردار سوو و «، له شیعه که شدا و شه ی (موثق) که (معطوف) ه بؤ سهر (أسیر) و ده بوایه بؤردار (مضموم) بیت، ژیردار (مخفوض) کراوه به و « ی نیزیکی له و شه ی (منفلت) و «.

دووه: هردووک خویندنه و « (قراءة) ژیردراو سهردار وه یه کن، به لام سوننه ت شوږدن ی زاکرد و « به سهر مه سحرکړندا و ئی احتمالی مه سحرکړنی نه هیژ شته.

(۱) هرسیک و ه لامه کان (نوی) هیناوی له: (المجموع شرح المذهب) ج ۱، ص ۴۸۱، ۴۸۰ دا، هروها بؤ بهر پرچ دانوه ی رایه کانی جیا له پای جه ماوهر و زوږ به، پروانه: (الروضة الندية) ج ۱، ص ۷۰ تا ۷۲، وه پروانه: (مجموعة الفتاوى) ج ۲۱، ص ۷۷ تا ۸۰.

سییم: خویندنه‌وی ژێردار نه‌گهر گریان به‌س مه‌سح بگه‌یه‌نی، مه‌به‌ست پیی مه‌سحی سه‌ر خوفو گۆره‌وی یه‌و. خویندنه‌وی (منصوب) یش بۆ نه‌ویه که شۆردن بگه‌یه‌نی له‌کاتی نه‌بوونی خوفو گۆره‌ویدا^(۱).

۶- په‌چاوکردنی ریز (ترتیب) له‌ کرده‌وه‌کانی ده‌ستنوێژدا: نه‌میان زانایان تییدا جیاوازن، به‌شیکیان که جگه‌ له: (عثمان و ابن عباس) خوا لییان رازی بێ، (قتادة و أبو ثور و أبو عبید و إسحاق بن راهویه و شافعی و أحمد) له‌ پای باو (مشهور) یدا له‌نیویان دان، به‌ فه‌رزو، به‌شیکیشیان که وه‌ک (نووی) له‌ (بغوی) یه‌و. هیناویه‌تی زۆربه‌ی زانایان و جگه‌ له‌ (علي و ابن مسعود) خوا لییان پازی بێ، (سعيد بن المسيب و حسن و عطاء و مکحول و غنعي و زهري و ربيعة و أوزاعي و أبو حنیفة و مالک و داوود الظاهري و مزني و ابن المنذر) یان له‌ نێودان به‌س به‌ سوننه‌تی ده‌زان و ده‌لێن فه‌رز نیه‌^(۲).

به‌لام وا پێ ده‌چێ پای یه‌که‌م به‌هێزتری، چونکه:

أ- ئایه‌تی ده‌ستنوێژ ده‌لاله‌تی له‌سه‌ر ده‌کات که خوا ی په‌روه‌ردگار مه‌سحی سه‌ری خستۆته‌ نێوان شۆردنی ده‌ست و پێیه‌کانیه‌وه، نه‌گهر ریز پێویست

(۱) هه‌روه‌ها نه‌و که خوا ی کاربه‌جێ سنوور (حد) ی شۆردنی پێیه‌کانی دیاری کرده‌ که هه‌تا پشت گوێزینگه‌کانه، دیسان به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر فه‌رزبوونی شۆردن چونکه مه‌سح کردن به‌ هیچ مه‌زه‌یه‌ک ناگاته‌ پشت گوێزینگ! به‌لکو به‌س پشتی پێیه‌ که مه‌سح ده‌کړی، هه‌ر بۆیه‌ش که شیعه‌کان بۆ ئاراسته‌کردنی رایه‌ هه‌له‌که‌یان ناچاربوون ب‌لێن گوێزینگ (که‌عب) له‌ پشتی پێیه‌!! به‌لام بێگومان نه‌و رایه‌ پێچه‌وانه‌ی ده‌قی قورئانه‌ که وشه‌ی (که‌عب) به‌ دووان (مثنی) هیناوه‌ فرموویه‌تی: (وارجلکم الی الکعبین) که‌واته‌ هه‌ر پێیه‌ک دوو (که‌عب) ی هه‌یه‌ نه‌ک یه‌ک، وه‌ک (مرفق) بۆ ده‌ست، دیسان وشه‌ی (که‌عب) شتی مه‌یله‌و خێ ده‌گه‌یه‌نی، هه‌ر بۆیه‌ش به‌ کچۆله‌ی تازه‌ مه‌مک کردوو ۱۱ گوێزێ (کاعب) کۆیه‌که‌ی (کواعب) وه‌ک خوا ی په‌روه‌ردگار فرموویه‌تی: (وکواعب اترابا) النبا، جا دیاره‌ گوێزینگ که له‌ملاولای پێیه‌کان مه‌یله‌و خرن، نه‌ک پشتی پێ که مه‌یله‌و درێژو پانه‌!!

(۲) به‌روانه: (المجموع) ج ۱، ص ۵۰۵، ۵۰۶.

نەبوایه، خۆی پەرۆردگارو کاربەجێ مەسحی سەرکردنی نەدەخستە
نیوان دوو ئەندامی شۆراوەوە.

ب- دەلالەتی چەندین فەرموودەی پیغمبەر ﷺ کە باسی دەستنۆژگرتن
دەکەن و سەرجه میان ریز (ترتیب)یان پەچاو کردووە.

ج- فەرموودەی: (نبأ بما بدأ الله به) رواه مالك وأحمد وأصحاب السنن، إلا
النسائي، واته: (بەو دەست پێدەکەین کە خوا لێیەو دەستی پێکردووە)
کە لە کاتی هاموشۆی نیوان صەفاو مەرۆداو سەرکەوتنە تەپۆلکە
صەفادا فەرموویەتی، بەلام بەپرای زۆربەی هەرەزۆری زانایان ئەو جوۆرە
دەقانه هەرچەندە هۆیکەیان تاییبەتە بەلام حوکمەکیان گشتی یە.

لە کۆتایی فەرزه کانی دەستنۆژی ش دەئێین:

ئایەتی دەستنۆژ هەرکام لەو شەش فەرزانەی دەستنۆژگرتنی تێدان، بەم
شیوەیە:

يا أيها الذين آمنوا:

- ١- إذا قمتم إلى الصلاة (نیازو مەبەست).
- ٢- فاغسلوا وجوهكم (شۆردنی دەمو چاو).
- ٣- وأيديكم إلى المرافق (شۆردنی هەردووک دەست و پێرای ئانیشکەکانیان).
- ٤- وامسحوا برؤوسكم (دەستی تەر بەسەردا هێنان).
- ٥- وأرجلكم إلى الكعبين (شۆردنی هەردووک پێو گۆزینگەکانیشیان).
- ٦- (ترتیب) (ریزبونوی کردەوه کان وەك لە ئایەتەكەدا هاتووە).

سټا سوننه ته کانی دهستنویژ

سوننه ته کانی دهستنویژ که دهقه کانی سوننه تیان له سهرنو زۆریه ی زانایان له سهریان ریککه وتوون، نه مانه ن:

۱- ناوی خوا هیئان له سهره تاوه و بهر له دهستی کردن، واته: گوټنی: (بسم الله) یان (بسم الله الرحمن الرحيم)، زۆریه ی زانایان به سوننه تی دهزانن، به لām له (مالک) گپراوه تهوه که گوټوویه تی: موباحه، یان بیدعه یه^(۱)!

به لām رای زۆریه له راستیی هوه نزیکتره که ده لټین سوننه ته و چهند ده قیکی سوننه تیشی له سهر دیننه و^۲ که نه مه یه کیکیانه:

■ (لا وضوء لمن لم یسم الله) یان (لا وضوء لمن لم یذكر اسم الله علیه) رواهما الترمذی وابن ماجه عن سعید بن زید، واته: هدر که سیك ناوی خوا نه هیئتی دهستنویژه که ی بهرنه که وتوه. (زانایان گوټوویانه مه به ست دهستنویژی کامل و تیرو تهواوه).

جا هه رچهنده (نووی) گوټوویه تی^(۲): (وأسانید هذه الأحادیث كلها ضعيفة) به لām هه ندیك له زانایانی دیکه رای تریان هه یه، بو وینه (أحمد شاکر) گوټوویه تی^(۳): (والحدیث إسناده حسن)، (ابن حجر العسقلانی) گوټوویه تی^(۴): (والظاهر أن مجموع الأحادیث یحدث منها قوة تدل علی أن له أصلا).

۲- سیواک کردن، چونکه پیغه مبه ر ﷺ فرموویه تی: (لولا أن أشق علی أمتی لأمرتهم بالسواک عند کل وضوء) رواه مسلم. (بیشتیش باسمان کردوه).

(۱) پروانه: (المجموع) ج ۱، ص ۴۰۸، وه (المفنی) ج ۱، ص ۱۱۰-۱۱۱.

(۲) پروانه: (المجموع) ج ۱، ص ۴۰۴-۴۰۵.

(۳) پروانه: (المجموع) ج ۱، ص ۴۰۴-۴۰۵، په راویزی (الحق).

(۴) هه مان سهرچاوه ی پیشوو.

۳- سى جارى شۆردنى ھەردوودەست ھەتا بازىنە (رسغ) كانيان، وەك لەو فەرمودانەدا ھاتوھ كە (عثمان) و (عبدالله بن زید) -خوا لىيان پازى بى- دەربارەى دەستىنۆزى پىغەمبەر ﷺ ھىناوياننەو (بخارى و مسلم) گىراپاياننەو، ئەمەش زانايان لەسەرى يەك دەنگن، بەلام ئەگەر دەستىنۆزگرتنەكە دواى لەخەوھەستان بى، ھەندىك لە زانايان ئەو دەست شۆردنە بە فەرز دەزانن^(۱)، بەلگەشيان ئەم فەرمودەيە: (إذا استيقظ أحدكم من نومه فليغسلهما قبل أن يدخلهما الإماء ثلاثاً، فإن أحدكم لا يسري أين باتت يده) متفق عليه. عن أبي هريرة، واته: ئەگەر يەكىكتان لە خەوئ بىدار بۆوھ با بەرلەوھى دەستەكانى بختە دەفرەكەيەو (بۆ دەستىنۆز گرتن) سى جارن بيانشات چونكە يەكىكتان نازانى دەستى لە كوئ بووھ!

۴- سى جارى ئا و لە زارو لووت وەردان، ئەمانىش زۆرىي^(۲) ھەرەزۆرى زانايان بە سوننەت و ھەندىكىشيان بە فەرزىان دەزانن و پراى جەماوھرىش بە ھىزىترو بەلگەدارترە^(۳)، وەك لە فەرزەكانى دەستىنۆزدا باسما كەرد، دەقى سوننەتىش لەوبارەو زۆرن، بۆ وینە: (فتمضمض واستنشق من كف واحدة فعل ذلك ثلاثاً) رواه البخاري ومسلم عن عبدالله بن زيد. كە لە وەسفى دەستىنۆز گرتنى پىغەمبەردا ﷺ باسى كەردوھ، واته: جا پىغەمبەر ﷺ سى جارن بە لۆپچە ئاويك ئاوى لە زارى و لە لووتى وەركەرد.

(۱) پروانە: (المغني)، ج ۱، ص ۱۱۲-۱۱۳.

(۲) پروانە: (المغني)، ج ۱، ص ۱۱۳-۱۱۴.

(۳) ھەندىك لە زانايانىش وەك (أبو حنيفة وسفيان الثوري) بۆ خۆشۆردن بە فەرزو بۆ دەستىنۆز بە سوننەتيان دەزانن، پروانە: (المجموع)، ج ۱، ص ۴۲۴-۴۲۵.

۵- په نجه تهره کانی ده ست خستنه نیو پېشه وه (خلیل اللحية)، نه میښ زانایان^(۱) له سدر سوننه ت و پېسه ند بوونی یه کده نګن و فدرمووده ی زوړیښی له سدر هډن، بږ وینه:

■ (عن عثمان رضي الله عنه أنه ﷺ كان يخلل لحيته) رواه الترمذي وقال: حسن صحيح.

تېبېنی: دياره پېش نه گدر ته نك بوو - واته پېستی تېړا ده بینرا - زوړیښی زانایان که (مالك و شافعي و أحمد و داود الظاهري) یان له نیودان، ده لېن: پېوېسته دهره وه و ژیره کیشی له گه ل ده موچاودا بشوړی، به لām نه گدر چوپړ (کثیف، کث) بوو - واته پېستی تېړا دیار نه بوو - نه وه شوړدنی ژیره وه ی پېوېست نیه و بهس روال ته که ی ده شوړی^(۲).

۶- په نجه ی تر خستنه نیوان په نجه کانی ده ست و پېوه، نه میښ بږ په نجه کانی پي زوړیښی زانایان و بږ هی ده ستیش هندیکیان به سوننه تی ده زانن و، چەند ده قیکیش له وباره وه گېړا ونه وه که زانایان مشتمپریان له باره یانده وه هدیة^(۳)، که نه مه یه کیکیانه:

■ (عن المستورد بن شداد رضي الله عنه قال: رأيت رسول الله ﷺ توضأ فخلل أصابع رجله بمنصره) رواه أحمد وأصحاب السنن إلا النسائي، واته: پېغه مېره ی خوام ﷺ بینی ده ستنوړی ده گرت په نجه قلیجی به نیوان په نجه کانی پېیه کانی داهیتا.

■ (إذا توضأت فخلل أصابع يديك ورجليك) رواه الترمذي وحسنه.

(۱) پروانه: (المغني)، ج ۱، ص ۱۱۴.

(۲) پروانه: (المجموع)، ج ۱، ص ۴۳۶-۴۳۷.

(۳) پروانه: (المغني)، ج ۱، ص ۱۱۴-۱۱۵، وه پروانه: (المجموع)، ج ۱، ص ۴۸۵-۴۸۷.

۷- سَی جَار سَی جَار شۆردنی ده موچاوو ده ستو پییه کان، نه میش چه ندان ده قی سونده تی له سهرن که پیشتر ناماژه یان پی کراوه، بۆ وینه: (فتوفاً ثلاثاً ثلاثاً) رواه مسلم عن عثمان.

به لām ده رباره ی دووباره بوونه وە ی مه سح کردنی سهر، زانایان مشتم و مری زۆریان بووه و زۆربه یان له گه ل دووباره نه بوونه وە یینی^(۱)، که (ابن تیمیة) ش^(۲) په سه ندی کردوه و به لگه ی چاکیشی له سهر هیناونه وه، به شیکیشیان پریان وایه که مه سحی سه ریش وه ک شۆردنی نه ندامه کان دووباره و سَی باره بوونه وە ی سونده ته و چه ند ده قیکیشی به به لگه له سهر دینه وه، که نه مه یه کینیکانه: (عن عثمان رضی الله عنه أنه توضأ فمسح ثلاثاً وقال: رأيت رسول الله ﷺ توضأ هكذا) رواه أبو داود بأسناد حسن ورواه البيهقي، وحسنه أبو عمرو بن الصلاح الشهرزوري^(۳).

منیش نه وه نه وە ی سه رنجمدا هیه کام له و دوو پرایه م به سه ری نه و ی دیکه یاندا بۆ هه لته بویرا.

۸- ده ستپیکردنی به لای راست پیش چه پ له هه موو کرده وه کاند، چونکه بیجگه له یاسای گشتی: (كان يُعْجِبُهُ التِيَامَنُ فِي شَأْنِهِ كُلِّهِ) متفق عليه، له چه ندان ده قی تاییه ت به ده ستنوێ گرتیشدا به لای راست ده ست پی کردن فرمانی پیکراوه، بۆ وینه: (إذا لبستم وإذا توضأت فأبدأوا بأيمانكم) رواه أحمد وأصحاب السنن بأسناد جيد، وقال ابن دقيق كما نقل ابن حجر: هو حقيق بأن يصحح^(۴).

(۱) پروانه: المجموع، ج ۱، ص ۴۹۵-۵۰۰، هه رچه نه ده (نووی) پرایه کە ی دیکە ی په سه ند کردوه و سه ر خستوه که (شافعی و داود و أحمد) له پرایه کیدا له سه رنی.

(۲) پروانه: (مجموع الفتاوى)، ج ۲۱، ص ۷۳-۷۶.

(۳) پروانه: (المجموع)، ج ۱، ص ۴۹۷-۴۹۸.

(۴) پروانه هه مان سه رچاوه و به رگ، ص ۴۴۳، په راوێزی (عققی).

۹- دەستی پێداهیڤان و لیخشاندن (دلك)ی ئەندامەکانی دەستنیوێ شەمیش زۆریە هەرەزۆری زانایان بە سوننەت و (مالك و مزني)یش بە فەززی دەزانن لێ هەرکام لە خۆشۆردن و دەستنیوێ گرتندا^(۱).

منیش وای بۆ دەچم کە ئەگەر بەبێ دەستی لیخشاندن ئەندامەکان تەپ نەبن فەزە ئەگەرنا سوننەتە، چونکە تەپکردنی ئەندامەکان فەزە و هەر شتیکیش فەزێک پەکی لەسەری بکەوێ فەزە دەبێ.

۱۰- بە دواى یەكدا هاتن (موالاة)ی شۆردنی ئەندامەکان، ئەمیش زانایان لەسەری یەكدهنگن کە سوننەتەو هەمووشیان لەسەر ئەو یەكدهنگن کە پێوەخران و دواکەوتن (تأخر)یکی کەم لە نیوان شۆردنی ئەندامەکاندا زیانی نیە، هەرەها ئەگەر زۆریش بێ مادام بە عوزرەو بە زۆریە زانایان پاریان وایە کە دیسان زیانی نیە و هەندیکیشیان دەلێن زیانی هەیە^(۲)، بەلام رای جەماوەر کە (مالك و لیث و ثوري و شافعي و أحمد و داوود الظاهري و ابن منذر) یان لەنیودان بەهێزترە^(۳).

۱۱- دەستی تەپ بە دەرەو و نیووەی گۆیەکاندا هیڤان، ئەمیش سەرچەم زانایان لەسەری یەكدهنگن کە دەبێ یان بشۆرێن، یان مەسح بکړێن، چونکە ئەوانەى کە پێیان وایە گۆیەکان بەشێکن لە دەم و چاو، دەلێن دەبێ وەك پوو (وجه) بشۆرێن، ئەوانەش کە دەلێن: دوو ئەندامی سەرەخۆن، وەك: (شافعي و أبو ثور) یان دەلێن: بەشێکن لەسەر، کە زۆریە زانایان و (قتادة و أبو مالك و أبو حنيفة و ثوري و أحمد و ابن المبارك و إسحاق) یان لەنیودان، پاریان وایە کە سوننەتە بەس بە دەستی تەپ مەسح بکړێن^(۴).

(۱) هەمان سەرچاوە، ج ۱، ص ۲۱۴.

(۲) هەمان سەرچاوە، ج ۱، ص ۵۱۴.

(۳) (ابن تیمیة) ش هەر پای نابراوی پەسند کردو، پروانە: (مجموعه الفتاوى)، ج ۲۱، ص ۸۱-۸۵.

(۴) هەمان سەرچاوە، ج ۱، ص ۴۷۱-۴۷۵.

دهقی سوننه تیش له سهر مه سح کردنی گوئی په کان زۆرن، بۆ وینه: (عن ابن عباس رضي الله عنه أن النبي ﷺ مسح برأسه وأذنيه ظاهرهما وباطنهما) رواه الترمذي وقال، حسن صحيح و روی أبو داود والنسائي وابن ماجه وغيرهم مثله، واته: پیغه مبهري ﷺ دهستی تهري به سهری و به ده ره وه و به نیوه وهی گوئی په کاندایه.

دوو تیبینی:

۱/ زۆریه ده ره زۆری^(۱) زانایان رایان وایه که ده بچ تهو ئاوهی گوئی په کانی پښ پاک ده کرینه وه ئاویکی تازه (ماء جدید) بیت، به لگه شیان ئهم ده قهیه: (عن عبدالله بن زید رضي الله عنهما أنه رأى رسول الله ﷺ يتوضأ فأخذ لأذنيه ماء خلافاً للماء الذي أخذ لرأسه) رواه البيهقي وقال أسناده صحيح، واته: پیغه مبهري خوا ﷺ بینی، ده ستونی وهی ده گرت، جا ئاویکی دیکه ی جیا له وهی بۆ مه سحی سهری هه لیگرتبوو، هه لگرت و مه سحی گوئی په کانی پښ کرد.

۲/ زانایان پاش یه کده نگ بوونیان له سهر ته وه که په سنده گوئی په کان پاک بکرینه وه، له سهر ته وهیش یه کده نگ بوون وهك (طبري) هیناویه تی - که ته گهر که سیك گوئی په کانیشی پاک نه کاته وه ده ستونی وهی هه در دوسته، که واته ته وه که له (اسحاق بن راهويه) گپه راوه ته وه که مه سح کردنی گوئی په کانی به مه رجی دروستبوونی ده ستونی وه داناوه و گوتویه تی هه که سیك به ئانقه ست نه یکات ده ستونی وهی به رنا که وئ! وهك (نوي) گوتویه تی ئیعتباری پښ نا کرئ، چونکه یه ک ده نگ (اجماع) ی زانایانی پیش که وتوه^(۲).

(۱) پروانه: (المغني)، ج ۱، ص ۱۱۵، وه پروانه: (المجموع)، ج ۱، ص ۴۷۰.

(۲) پروانه: (المجموع)، ج ۱، ص ۴۷۵، (نوي) گوتویه تی: "وحكى القاضي أبو الطيب وغيره عن الشيعة أنهم قالوا: لا يستحب مسح الأذنين لأنه لا ذكر لهما في القرآن! ولكن الشيعة لا يعتد بهم في الخلاف".

۱۲- به زیاده دهه شۆردنی دهه وچاوو دهست ولاقان، نه میش که زۆریه هه ده زۆری زانایان به په سهندو چاکیان زانیوه^(۱)، ژمارهیه کی زۆریش دهقی سوننه تی له سهر هه، بۆ وینه:

■ (عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول: إن أمتي يأتون يوم القيامة غراً محجلين من أثر الوضوء، فمن استطاع منكم أن يطيل غرته فليفعل) رواه مسلم، واته: ئومه تی من پۆژی قیامه تی به نیوچاوان سپیتی و دهست و لاق بازووی دین به هۆی دهستنیوژه وه، جا هه رکامیکتان ده توانی سپیتی هه کی زیاترو درێژتر بکات با دیتگی نه کات.

۱۳- زیاده پۆی نه کردن له به کارهینانی ئاودا، نه میش سه رجهم زانایان له سه ری پیککه وتوون، وه که له باسی خۆشۆردنیشدا پووغان کرده وه، ئهم فهرموودهیه شان هینایه وه: (عن أنس رضي الله عنه قال كان النبي ﷺ يغتسل بالصباح إلى خمسة أمداد ويتوضأ بالمد) متفق عليه، جا ئیمه پیشت ئهم فهرموودهیه مان ته رجهمه کرده وه باسی ئه ندازه ی (صاع) یشمان کرده وه لیژه دووباره ی ناکهینه وه مه به ستیش له (مد) پپی هه ردووک دهستی پیککه وه گه راوی ئینسانیکی میانیه^(۲).

۱۴- پارانه وه دوا ی دهستنیوژه، نه میش تیپکرای زانایان له سهر سوننه ت بوونی ریککه وتوون و چه ند فهرموودهیه کیش لهوباره وه هاتوون، بۆ وینه:

■ (عن عمر رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قال: من توضأ فقال أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له وأشهد أن محمدا عبده ورسوله إلا فتحت له أبواب الجنة الثمانية يدخل من أيها شاء) رواه مسلم وأصحاب السنن. وزاد

(۱) هه ند پیکشیان وه که ابن بطل گوتویه تی به سوننه تی نازان، به بیانوی ئه وه که زۆریه ی زانایان باسیان نه کرده (نوی) گوتویه تی: «مادام فهرمووده ی راست (صحیح) ی له سهر بن هه سوننه ته ته گه ره هه یه که سیش نه ی زانیبن» پروانه: (المجموع)، ج ۱، ص ۴۹۱.

(۲) پروانه: (نیل الأوطار)، ج ۱، ص ۳۱۴.

چوار: هه لوه شینه ره کانی ده ستونیز (نواقض الوضوء)

زانایان دهرباره ی ته شتاندی که دهنه هوی هه لوه شانوه و شکاندنی ده ستونیز مشتومرو راجیایی (اختلاف) ی زۆریان بووه، به لām زۆریه ی هه ره زۆریان له سه ره نهم چواره ی خواره وه ریککه وتوون و واش پێ ده چی جگه له و چواره شته کانی دیکه به لگه یه کی تهوتۆیان له سه ره نه بێ:

۱- هه رشتیک له پاش و پێش (الدبر والقبل) بێته ده ری: چه ندان ده قی راست و پاشکاو (صحیح و صریح) ته و ده گه یه نن که هاتنه ده ره وه ی هه رشتیک له پێش و پاشی ئینسان ده ستونیز ی پێ ده شکێ، وه زۆریه ی^(۱) هه ره زۆری نزیک به یه کده نگێ زانایان له سه ره ته و مسه له یه کوکن، ته مه یش چه ند ده قیک له و باره وه:

* خوی په ره ردگار فره موویه تی: ﴿أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ...﴾ (النساء - ۴۳) که بێگومان میزو پیسایی ده گه یه نی.

■ (عن عبد الله بن زيد بن عاصم رضي الله عنه قال: شكى إلى النبي ﷺ الرجل يعيل إليه أنه يجد الشيء في الصلاة؟ فقال: لا ينصرف حتى يسمع صوتاً أو يجد ريحاً) متفق عليه، واته: سکا لا براه لای پیغه مبه ری خوا ﷺ له و باره وه که کابرا واده زانی که له نوێژیدا هه ست به شتیک ده کات؟ فره مووی: با هه تا ده نگیک نه بیستی یان بویتیک نه کات نوێژه که ی به چی نه هیلتی.

(۱) پروانه: (المفني والشرح الكبير)، ج ۱، ص ۱۶۰، شایانی باسه که له سه ره میزو پیسایی و مه ذی و وه دی زانایان یه کده نگن، به لām له سه ره شته ده گمه نه کان رایان جیایه.

دیاره وهك (نوي) گوتوويه تی^(۱): مه به ست له بیستنی دهنگ یان بون کردن دلتیابونه له (با) لیبونه وه، واته: تپ (ضراط) وفس (فساء). وه پیغه مبه ر^ع ده باره ی ناشقاو (مذي) فهرموویه تی: (یغسل ذکره ویتوضأ) متفق علیه عن علي رضي الله عنه. هروه ها (ابن مسعود و ابن عباس) خوا لیان رازی بی گوتویانه: (في الودي الوضوء) رواه البيهقي.

۲- نوستن، خهوتن: زانایان ده باره ی شکان و نه شکانی ده ستنوژ به هوی نوستن (نوم) هوه پاجیایی (اختلاف) ی زوریان هیه^(۲):
 هندیکیان پیان وایه نوستن به موله قی ده ستنوژ ده شکینتی که ههرکام له (اسحاق بن راهویه و ابو عبید و المزني و ابن حزم)^(۳) یان له نیتودان، هندیکیان پايان وایه که هیچ جوړه خهوتک ده ستنوژ ناشکینتی، که ههرکام له (ابو موسی الاشعري و سعید بن المسيب و ابو مجلز و حمید الاعرج) یان له نیتودان، هندیکیان که (مالك و احمد) یان له نیتودان پايان وایه که خهوتنی زور ده ستنوژ ده شکینتی، به لام هی کهم نایشکینتی، زوریه شیان که (ثوري و ابن المبارك و شافعي) و (احمد) له پایه کیدا له نیتواندا همن، هروه ها (ابو حنیفة و داود) یش پايان لیان هوه نزیکه، ده لیتن: نه گهر شیوه ی خهوتنه که به جوړتک بیت که بابای نووستو ژیره وه ی خوی له زهوی چه سپاندې و (متمکن) بیت ده ستنوژی ناشکی، نه گهر نا ده شکي، ههرکام له (ابن تیمیة)^(۴) و (شوکانی)^(۱) یش نه پایه یان په سندن کردوه.

(۱) پروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۴-۵.

(۲) پروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۲۲، که سهرجه م نهو پاجیایی یدم لیوه نه قل کردوه.

(۳) پروانه: (الغلی)، ج ۱، ص ۲۱۸، مساله: ۱۵۸.

(۴) پروانه: (مجموع الفتاوی)، ج ۲۱، ص ۲۲۲-۲۲۴.

منیش پیښ وایه که نهم پایه دی دواپی به هیترتو به لگه دارتره وه ک پوونی ده کهینه وه، وه ده بیته هوی کزکرنه وه و کارپی کردنی سه رجه م فرموده کانیش، وه واهی بو ده چم که جیاوازی له نیوان دانیشن به شیوه ی خو چه سپاندن (علی هیئت المتکن) و راوه ستان (قیام) یشدا نیه وه که هندیک له زانایانیش گوتوویانه ^(۲)، نهمه ش چند ده قیک دهریاره ی بابته ی لیکنو لراوه:

■ (عن صفوان بن عسال قال: کان رسول الله ﷺ یأمرنا إذا کنا سفرا ان لا ننزع خفافنا ثلاثة ايام ولياليهن الا من جنابة لکن من غائط وبول ونوم) رواه احمد والسنائی والترمذی وصححه، واته: پیغه مبهری خوا ﷺ فرمائی پی کردن که نه گهر ریوار بووین خوفه کافان سی پوژو سی شهوان دانه که نین مه گهر به هوی له ش پیسییه وه، به لام به هوی پیسای و میزو خهوتنه وه دایان نه نیین، ناشکرایه که نهم فرموده یه هدرچه نده زانایان قسه دیان له سهری هیه، ده لاله ت له سهر نه وه ده کات که نووستنی ناسایی وه که میزکردن و پیسایی کردن ده ستونیو ده شکینی.

■ (عن علی رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: العين وكاء السه فمن نام فليتوضأ) رواه احمد وابوداود وابن ماجه، واته: چاو ده زوویه ندی کومه، جا ههر که سیکن خهوی لی کهوت با ده ستونیو بگریته وه، وشه ی (وکاء) بهو ده زوو به نده ده گوتری که زاری کونده و مه شکو شتی وای پی ده به ستری، وشه ی (سه) یش ناوه بو کوم (دبری) نینسان.

دیاره نهم دوو فرموده یه ی که پابردن به لگن له سهر ده ستونیو شکان به خهوتن، به لام چند فرموده یه کی دیکه ش هه ن دریده خه ن که هه موو خهوتنیک ده ستونیو ناشکینی و چه مک و واتای گشتی نهو فرمودانه تایبته

(۱) پروانه: (نیل الاوطار) ج ۱، ص ۲۴۱.

(۲) وه که (ابو حنیفه وداود) پروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۲۲.

(تخصیص) ده کهن به جزیره نوستنی عاده تی یه وه که پاکشانه له سهر پشت،
یان ته نیشته:

* (عن انس رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال: (إذا نعت أحدكم في الصلاة فليمن، حتى يعلم ما يقرأ) رواه البخاري^(١)، واته: نه گهر یه کیکتان له
نوژیډا وه نه وزی هاتی با بجهوی، تا کو بزانی چی ده خوینی.

له م فهرمووده یه وه ده زانی که خهوتنی کهم ده ستنوژی ناشکیته، نه گهر نا
پیغه مبهری خوا ﷺ پوونی ده کرده وه و پایده گه یاند که بابای وه نه وزگرتوو
(ناعس) ده ستنوژی شکاوه و با بیگریته وه.

* (عن أنس رضي الله عنه قال: اقيمت صلاة العشاء فقال رجل: لي حاجة،
فقام النبي ﷺ يناجيه حتى نام القوم أو بعض القوم ثم صلوا) رواه مسلم،
واته: قامته بۆ نوژی خهوتنان کراو پیاوێک گوتی: ئیشیکم ههیه، جا
پیغه مبهری خوا ﷺ هه لسا به نه سپایی دواندی هه تا خه لکه که یان هه ندیک له
خه لکه که خهوتن، پاشان نوژیان کرد.

* (عن ابن عباس رضي الله عنه قال: إعتم رسول الله ﷺ بالعشاء حتى
رقد الناس واستيقظوا ورقدوا واستيقظوا) رواه البخاري، واته: شهوێک
پیغه مبهری خوا ﷺ نوژی خهوتنانی دواخست هه تا خه لکی خهویان
لیکهوت پاشان بیدار بوونه وه پاشان خهوتنه وه پاشان بیدار بوونه وه.

* (عن أنس رضي الله عنه قال: كان اصحاب رسول الله ﷺ ينامون ثم
يصلون ولا يتوضئون) رواه ابو داود وغيره باسناد صحیح، واته: هاوه لانی
پیغه مبهری خوا ﷺ جاری وابووه خهویان لیده کهوت پاشان بی شهوه
ده ستنوژی بگرته وه نوژیان ده کرد.

(١) پروانه: (فتح الباری)، ج ٢، ص ٤٢٠.

ئەم چوار دەقەش كە پايردن دەريدەخەن كە ھەموو جۆرە خەوتن (نوم) ئىك ناپىتتە ھۆى ھەلۋەشان دەھى دەستونىژۇ، پۈونى دەكەندە كە دەقەكانى دىكە كە دەلالەت لەسەر شكانى دەستونىژۇ دەكەن بە ھۆى خەوتنەو، مۆتلەقى خەوتنىيان مەبەست نىە، بەلكو مەبەستيان خەوتنى ئاساىى (نوم عادى) يە، وەك چۆن فەرمۇدەكانى دواىى مەبەستيان لە خەوتن، جۆرە خەوتنىكى ئابىەتى يە، كە برىتتە لەوھى باباى نووستو بە شىۋىەك بىھۆى كە خۆى قايم كرىپىت و ئىحتمالى دەستونىژۇ شكانى بەھۆى (با) لىبۈنەو ھەو ۋۆركەم بىتتەو ھەو.

دیاره بدم شیوه‌ی ش سهرجهم فەرموودەکان کۆ دەبنەوه و یەکتەر تەواو
دەکەن، بۆیەش من پراوەستان (قیام)یشم خستە گەڵ جوۆرە دانیشتنی چەسپاو
(القعو المتمعن) و لەپای جەماوەری زانایانم زیادکرد، چونکە وەک چۆن لە
دەقەکانی سوننەت دا باسی ئەو جوۆرە دانیشتنە کراوە کە دەستنوێژی پێ
ناشکێ، بەهەمان شیوەش باسی پراوەستان (قیام)یش کراوە کە بابای
خەوتووێ بە پێوە وەستاو دیسان دەستنوێژی ناشکێ، کە ئەم فەرموودەییە:
* (عن ابن عباس رضي الله عنه قال: قام رسول الله ﷺ يعني من الليل
فقمتم الى جنبه الايسر فجعلني في شقه الايمن فجعلت اذا أغفيت يأخذ
بشعمة أذني فصلى إحدى عشرة ركعة) رواه مسلم، شەویک پێغەمبەری
خوای ﷺ هەڵسایەوه، واتە کە شەو نوێژ بکات، لە تەنیشستی لای
چەپی یەوه پراوەستام، ئەویش هێنایە لای راست، ئنجا منیش کە جاروبار
چاوم دەچوونە خەووە (پێغەمبەر ﷺ) نەرمەمی گوێی دەگرتم — و بێداری
دەکردمەوه — وە یازدە رکات نوێژی کرد.

۳- بئەھۆش بوونو لاچوونی عەقل بەھەر ھۆیەکەو پێت: زانیان^(۱) تیکرا
 لەسەر ئەو کۆک و پێکن کە ھەرکەسیک بەھەر ھۆیەکەو بئە عەقل و ھۆشی
 لەلا نەمیئێ، وەک شیتیی، لە خۆچوون، فیکرتن، سەرخۆش بوون، بەنج
 کران، ئەو دەستنوێژی نامیئێ، (ابن المنذر) و زانیانی دیکەش یەکدەنگی
 (اجماع)ی زاناو پێشەوانیان لەویارەوہ نەقل کردوہ^(۲)، دیارە بەر لە یەکدەنگی
 زانیانیش ئەو فەرموودەییە کە (بھاری ومسلم)^(۳) لە (عائشە)یان
 گێراوہتەو کە پێغەمبەری خوا ﷺ لە نەخۆشی کۆچکردنیدا سێ کەرەتان لە
 خۆی چووہ و کە بیداربووہتەو خۆی شۆردوہ.. بۆ نوێژ، بەلگەییە لەسەر
 دەستنوێژ نەمان بە ھۆی لە خۆچوونەوہو، بگرە ھەندیکیان پاریان وایە کە
 خۆشۆردنیشی لەسەر پێویست دەبی، بەلام مادام زانیانی وەک (ابن المنذر) و
 (ابن الصباغ) یەکدەنگیی زانیانیان لەسەر ئەو ھێناوہ کە خۆشۆردنی
 لەسەر فەرزی نە، قسەکیان بە ریزپەر (شاڤ) دادەنری^(۴).

۴- دەست لێدانێ ئەندامی زاووزی (لمس العضو التناسلي): زانیان لەویارەییوہ
 کە ئایا بە دەست پێکەوتنی ئەندامی جنسی دەستنوێژ دەشکێ یان نا، پرا
 جیایی (اختلاف)ی زۆریان ھەیە:

جاری بەشیکیان کە جگە لە (علي وابن مسعود حذيفة وعمار وابن عباس و
 عمران بن الحصين وابو الدرداء) خوا لێیان پازی بئ (ربيعة و ثوري وابو حنيفة
 واصحابه وابن القاسم وسحنون وابن المنذر)یان لە نیودان، دەلێن: بە ھیچ

(۱) پروانە: (المغنی) ج ۱ ص ۱۶۴، کە گووتیەتی: (و زال العقل علی ضربین: نوم وغیرہ، فاما غیر
 النوم وهو الجنون والاعما والسكر وما اشبهه من الادوية المزيلة للعقل فينقض الوضوء يسيره
 وكثيره إجماعاً)، وە پروانە: (المجموع)، ج ۲، ص ۲۸.

(۲) پروانە ھەردووک سەرچاوەی پێشوو، ھەمان بەرگ و لاپەرەکانیان.

(۳) پروانە (فتح الباری)، ج ۲، ص ۳۹۹.

(۴) پروانە: (المجموع)، ج ۲، ص ۲۹-۳۰.

شپږیهك دهست پيځه وتنی نه دمامی جینسی دهست نویژ ناشکینی^(۱)،
به لگه شیان هم دهقه یه:

* (عن طلق بن علی رضي الله عنهما قال: قدمنا على النبي ﷺ فجاء رجل
كأنه بدوي فقال: يا نبي الله ماترى في مس الرجل ذكره بعدما يتوضأ؟
فقال: هل هو الا بضعة منك!) رواه احمد واصحاب السنن وغيرهم، واته:
چوینه خزمه ت پیغه مبر ﷺ لهوکاته دا پیاویک هات ده تگوت خیله کیه
گوتی نهی پیغه مبر ی خوا! پات چیه ده رباره ی دهست لی دانی پیاو له
چووکى خوی، پاش دهست نویژ گرتن؟ فهرمووی: نایا شهویش هدر پارچه یهك
نیه له خوت!

زۆربه شیان که جگه له: (عمر بن الخطاب وسعد بن ابی الوقاص وابن عمر
وابوهريرة وعائشة) خوا لییان رازی بی، (سعيد بن المسيب وعطاء وأبان بن
عثمان وعروة بن الزبير وسليمان بن يسار ومجاهد وابو العالية والزهرى ومالك و
اوزاعي واسحاق وابو ثور و شافعي واحمد والمزني) یشیان له نیودان، ده لاین:
ته گهر به بهری دهستی دهستی لی بدات دهست نویژی دهشکی، ته گهر نا
ناشکی، هه ندیکیشیان گوتوویانه جیاوازی پشتی دهست و بهری دهست نیه^(۲).
هه ندیکیشیان گوتوویانه ته گهر به ثا نهست یان به ثاره زووه و به دهشکی،
ته گهر نا ناشکی.

به لگه ی نهوانه ش که ده لاین: ته گهر به بهری دهستی دهستی لی بدات
دهست نویژی دهشکی، هم فهرمووده یه یه:

(۱) پروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۵۲.

(۲) پروانه: (مجموع الفتاوى)، ج ۲۱، ص ۱۳۳، وه پروانه: (الوجيز في فقه السنة والكتاب العزيز)
تأليف: عبدالعظيم بدوي، ص ۳۷.

■ (عن بسرة بنت صفوان رضي الله عنها ان النبي ﷺ قال: اذا مس أحدكم ذكره فليتوضأ) رواه احمد واصحاب السنن وغيرهم، واته: هدرکه سیتک دهستی له چووک (ذکر)ی خۆیدا با دهستنیوؤ بگریتهوه.

منیش وای تی ده گم که نهو پایه له هدموو پایه کان پاست تره که ده لئی؛ نه گهر به نانقه ست و به نار ه زووه وه بی دهستنیوؤی ده شکئی نه گهر نا ناشکی، وه ثم پایه سهر جدم فهرمووده کانیش کۆده کاته وهو کار به هدموویان ده کات، بهم شیوه یه:

نهو فهرمووده یه که وه لایمی پرسپاری بابای پرسپار که ری خیل له کی داوه ته وه بۆ حاله تیکه که ینسان به بی ناگاداری و ویستی خۆی دهستی بهر چووک (ذکر)ی ده که وی، وه فهرمووده که دی که ش بۆ حاله تیکه که ینسان به نانقه ست (دیاره به نانقه ستیش حه قه ن نار ه زووی له گه ل دایه یان بی سه لیه یی یه کی خراپ تر له نار ه زو) دهستی لی بدات و ههر نه سلی ته عبیره که ش نه وی لی ده فامریتته وه: (مَنْ مَسَّ ذَكَرَهُ) که مسۆ گهر ده لاله ت له سر ویست و مه به ست (قصد) ده کات.

جا دیاره نهو دوو فهرمووده یه هینا وماننه وه تایبه تن به پیاوانه وه، بۆیه زۆر له زانایان پایان وایه که نهو مه سه له یه ئافره تان ناگریته وه^(۱)، هندی کیشیان^(۲) وه (شافعی و احمد) پایان وایه که ئافره ت و پیاو له و باره وه وه که یه کن و ثم فهرمووده یه ش به به لگه دیننه وه:

■ (عن بسرة بنت صفوان ان رسول الله ﷺ قال: اذا مس أحدكم فرجه فليتوضأ والمرأة مثل ذلك) رواه البیهقی والدارمی وابن حبان^(۳)، واته:

(۱) پروانه (المجموع) ج ۲، ص ۵۵، نه مه پای: (ابوحنیفه و مالک) .

(۲) سه رجاره ی پیشرو، هدمان بهرگو لاپه ره، وه پروانه: (المغنی)، ج ۱، ص ۱۸۶.

(۳) پروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۵۵، په راویزی (عققی).

هرکات يه کيکتان دهستی له داوینیدا با دهستنوږو بگریتهوه، وه
ثافره تیش هدر وایه.

واش پې ده چن ثافره تیش هه مان حوکی پېشووی هه بیته که هه لمانبوارد، به لّام
نه دنامی جنسی غهیری ټینسان، نه وه وهک (ابن تیمیة) گوتو ویته^(۱): زانایان
له سهر نه وه یه کدهنگن که دهست لیدرانی دهستنوږو ناشکیته به زیندوی
بیته یان به مردووی، به لّام (نووی) هیناویته که (عطا = ولیث) پایان وایه
نه ویش دهستنوږو دهشکیته^(۲)، به لّام بیگومان پایه که یان ریزه پر (شاذ) ه.

ننجا بږ دهست دان له کوږم (دبر) یش، که مه گهر به قیاس بږ سهر (ذکر)،
فرج نه گهرنا هیچ ده قیکی له سهر نیه، یان مه گهر بگوتری وشه ی داوین
(فرج) نه ویش ده گریتهوه، نه وه دیسان زانایان پایان جیاوازه و زوره یان که
(ابو حنیفة و مالک و احمد) له قسه یه کیدا، له نیویان دان، ده لّین: دهستنوږو
ناشکیته و، هه ندیکیشیان که زوره ی شافیعیه کان و (احمد) له قسه یه کی دا،
له نیویاندا ده لّین: وهک دهست له چووک (ذکر) دان نه ویش دهستنوږو
دهشکیته^(۳).

پېشم وایه پای یه که م راستو ته واوه و نه و جوره مه سه لانه به یی دهق
(نص) ی شهرعی ئی سپات نابین.

جا خوښه ری به ریز!

نه و چوار شته ی باسکران وهک بږت پروون بږوه هه رکامیان دهقی قورشان، یان
سوننه ته ی له سهره و ټیکړا، یان زوره ی زانایانیش له گه ل چنه د ورده
جیاوازیه که له بیرو پایه کانیا نندا له سهریان پیکه اتون، به لّام بیجگه له و

(۱) پروانه: (مجموعه الفتاوی)، ج ۱، ص ۱۳۳.

(۲) پروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۵۵.

(۳) هه مان سهرچاوه و بهرگ و لاپه ره.

چواره چەند شتیکی دیکەش هەن کە کەم و زۆر زانایان پێیان وایە دەستنوژی دەشکێنن، بەلام وای دەچێ بێجگە لەو چوارە ی کە باسکران شتەکانی دیکە هیچ کامیان بەلگەیەکی نەوتۆی لەسەر نەبن کە بایی نەو بەکات ئیسپاتی دەعوای پێ بکری.

نەمەش سەرژمیژی کورت و خێرای نەو شتەنە ی دیکە:

۵- بەرێهە کەوتن (لەمس) ی پێستی پیاو و ئافرەت: کە شەرع زانان بە وشە ی (التقاء البشرین) ی ناوی دەبەن و کێشەو مشت و مپی زۆری لەسەرە کە نەمە کورتەو پوختە کە یەتی^(۱).

أ- شافیعییه کان رایان وایە پێککەوتنی پێستی پیاو و ئافرەتیکی بە یەک شیوا بە مۆتلەقی دەستنوژی دەشکێنی و بەلگەشیان پستە ی: (او لامستم النساء) النساء (۴۳) یە، کە بە: (لستم) یش خۆی ندراو تەو و دەلێن مەبەست دەست لێدراو و پێست بەرێهە کەوتن (التقاء البشرین) ه.

ب- بەشیکیش لە زانایان کە (ابو حنیفە و سفیان الثوری) یان لە نیودان دەلێن: بە هیچ شتێوە یە دەستنوژی پێ ناشکی و پستە ی: (او لامستم النساء) هەش بە جوت بوون (جماع) تەفسیر دەکەن.

ج- زۆر بەش کە (حماد و مالک و لیث و اسحاق) وە پیاو یە تیکی (ثوری و احمد) یش، لە نیویان دان، دەلێن: ئەگەر بە ئارەزوو وە بی دەیشکێنی ئەگەر نا ناشکی.

د- (داود الظاهری) یش پای وایە کە ئەگەر بە ئانقەست (عمدا) بی ت دەشکی، ئەگەر نا ناشکی.

واش پێ دەچێ پای دووهم لە هەموویان بە هیتر بی ت چونکە چەند دەقیک پشتمگیری دەکەن، بۆ وینە:

(۱) برهانه: (المجموع) ج ۲، ص ۳۷-۳۸.

■ (عن ابراهيم التيمي عن عائشة رضي الله عنها أن النبي ﷺ كان يُقبل بعض أزواجه ثم يصلي ولا يتوضأ) رواه ابوداود والنسائي وهو مرسل لان ابراهيم التيمي لم يسمع من عائشة وقال النسائي ليس في هذا الباب احسن من هذا الحديث وان كان مرسلًا، ورواه ايضا كل من احمد والترمذي وابن ماجه من طريق عروة بن الزبير^(١)، واته: پیغمبر ﷺ هندیك له هوسره کانی خوی ماچ ده کردن، پاشان بی نه وهی دهستنویژ بگریته وه نویژی ده کرد.

■ (عن عائشة قالت: فقدت رسول الله ﷺ ليلة من الفرائش فالتصتته فوضعت يدي على باطن قدميه وهو في المسجد وهما منصوبتان..) رواه مسلم والترمذي واته: شهوتك پیغمبره خوام ﷺ له سهر جیگا نه بینی، بوی گه رام بینیم له مزگه وتو - له سهجده دایه - ههردووک پییه کانی چه قاندوون، منیش دهستم بۆ گیژاو دهستم له سهر بهری پییه کانی دانا..

تجبا دوی پای دووهم، پای سییهم که پای زۆریه زانایانیشه له پایه کانی دیکه به هیژتره، به تاییه تیش که پایه کی میانه (وسط) یه و سه رجهم دهقه کانیش کۆده کاتموه، به لام پیتم وایه پای چاکتر نهویه که بگوتری: سوننه وه په سنده که بابای به ثاره زوه وه دهست، یان پیست (بشرة) به ناهرته پی شیواو (اجنبیه) که توو، دهستنویژ بگریته وه^(٢).

٦- خواردنی هه شتی که به ناگر ناماده کرابی وه که گوشت و به تاییه تی
گوشتی خوشتر: لهوباره شهوه زانایان مشت و مپی زۆریه یان بووه، که نه مه
پوخته ی راو بۆچونه کانیانه^(٣):

(١) پروانه: (نبیل الاوطار) ج ١، ص ٢٤٦.

(٢) پروانه: (مجموعه الفتاوی) ج ٢١، ص ١٣٦ تا ١٣٩.

(٣) پروانه: (المجموع)، ج ٢، ص ٧٠ - ٧٥، وه: (نبیل الاوطار)، ج ١، ص ٢٥٢ - ٢٥٥.

أ- که پای زۆریه ی هه‌ره زۆری زانایانه که جگه له چوار خه‌لیفه راشیده‌کان خوا لێیان پازی بێ (ابو حنیفه ومالك وشافعي وشوري واحمد واسحاق)یشیان له نیودان، ده‌لێن: هیچ جو‌ره خواردنیک ده‌ستنوێژی پێ ناشکی، به‌لگه‌شیان ئهم ده‌قهیه:

■ (عن جابر رضي الله عنه قال: كان آخر الأمرين من رسول الله ﷺ ترك الوضوء مما غرت النار) رواه ابوداود والنسائي والبيهقي وابن حبان وابن خزيمة وغيرهم باسناد صحيحه، واته: دواين برپاری پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌باره‌ی ئهو خواردنانه‌وه که به هۆی ئاگره‌وه سازده‌کړین، ده‌ستنوێژ نه‌گرتنه‌وه‌یه.

ب- کۆمه‌لێکیش رایان وایه که هه‌ر خواردنیک تینی ئاگری گه‌یشته‌یتێ فه‌رزه به هۆی خواردنییه‌وه ده‌ستنوێژ بگه‌یته‌وه، به‌لگه‌شیان ئهم فهرمووده‌یه‌یه: (عن ابي هريرة وعائشة وزيد بن ثابت رضي الله عنهم عن النبي ﷺ توضأوا مما مست النار) رواه مسلم، واته: هه‌ر خواردنیک تینی ئاگری گه‌یشته‌یتێ (که خواردتان) ده‌سنوێژ بگرتنه‌وه.

ج- کۆمه‌لێکیش که (نووي) گوتیه‌تی پای: (احمد واسحاق وابوشور) وه په‌سند کراوی (ابن خزيمة وابن المنذر)یشه، وه (نووي) خۆشی هه‌لبژاردوه، ده‌لێن: به‌س خواردنی گوشتی خوشتر (جزور) ده‌ستنوێژ ده‌شکێنێ، به‌لگه‌شیان چهند فهرمووده‌یه‌که، بۆ وێنه:

■ (عن جابر بن سمرة رضي الله عنه ان رجلا سأل رسول الله ﷺ انتوضأ من لحوم الغنم؟ قال: ان شئت توضأ، وان شئت فلا تتوضأ، قال: انتوضأ من لحوم الابل؟ قال: نعم توضأ من لحوم الابل، قال، اصلي في مرائب الغنم؟ قال: نعم، قال: اصلي في مرائب الابل؟ قال: لا) رواه احمد ومسلم.

وه‌ك ده‌بينین پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌ستنوێژگرتنه‌وه‌ی به‌هۆی خواردنی گوشتی مه‌رو بزنه‌وه به‌ پێویست نه‌زانیه‌وه، به‌لام به هۆی خواردنی گوشتی

حوشتره وه به پټویستی زانیوه، ههروه ها نووژکردنی له ناغهلئی مهرو بزندا به دروست و له ناغهلئی حوشتردا به نادرست داناوه.

منیش وای بۆ دهچم پای سییم زۆر بههیز ههچهنده قهناعه تم هه به لای پای یه که مدایه، وه وای تی دهگم که (جابر بن عبدالله) له خۆوه نه یگوتوه، (کان آخر الامرین.. الخ)، نجا له راستیدا نه گهر نه وهی (جابر بن عبدالله) خوا لیتی پازی بۆ گتپراویه ته وه، وهك زۆری زانیان گووتویانه به لاسهر (ناسخ) دانهین، نه وه بیگومان به پیتی فهرمووده ی: (توضاوا مما مست النار) روه مسلم، پټویسته هه موو نه و گوشت و خواره ده نه یانه ی که تینی ئاگریان ده گاتی ببنه هه لوه شینه وه ره وه ی ده ستنوژ، نهك ته نه یا گوشتی حوشتر و وه نه گهر بشگوتری نه و فرمان (امر) ه بۆ (ندب) ه نهك (وجوب)، ده گوتری، ده مادام وایه با (بانیکه و دوو هه و) نه بی و فرمان کردن به ده ستنوژگرتنه وه به هۆی خواردنی گوشتی حوشتریش هه به سونهت دابنری.

٩،٨،٧- پشانه وه که له خ شاخ گرتن (الحجامة) و خوین لیهاتن و خوین پاشان:

هیچ کام له مانه به لگه یه کی شه ری روو و بی چه ندو چوونیان له سه رنه که ده ستنوژیان پی بشکی، چ زۆرین چ که م، (بغوي)^(١) وهك (نوي) لیه وه نه قلی کرده گوته یه تی: نه مه پای زۆری هه وه لان و شوینکه وتوان (الصحابه والتابعین) ه خوا لیان پازی بی، وه پای: (مالك و شافعي و ربیعه و ابو ثور و داود) ه، هه ندیکیش که (ابو حنیفه و ثوری و اسحاق و اوزاعی و احمد) و وهك (خطابي) گوته یه تی: زۆری شه رعزان (فقهاء) یشیان له نیودان، پایان وایه که، هه کامیکیان ده ستنوژ ده شکینی، وه که مه لیک دهق (نص) یشیان له و باره وه هیان، به لام (ابوبکر بن المنذر) گوته یه تی^(٢):

(١) پروانه: (المجموع)، ج ٢، ص ٦٥.

(٢) هه مان سه رچاوه و به رگ، ص ٦٩.

(لا وضوء في شيء من ذلك لأنى لا أعلم مع من أوجب الوضوء فيه حجة)،
 واته: هیچ کام لهو شتانه دهستنوئوگرتنيان پيويست نيه، چونکه نهوهی
 دهستنوئوی بؤ نهوشتانه پيويست کردوه هیچ بهلگهیه کیان به دهسته وه شک
 نابه م!! (نوي) یش دهربارهی نهم قسه دی (ابن المنذر) کوتویه تی: (هذا كلام
 ابن المنذر الذي لاشك في إتقانه وتحقيقه وكثرة إطلاعه على السنة ومعرفته
 بالدلائل الصحيحة وعدم تعصبه) واته: نهمه ی پای (ابن المنذر) که هیچ
 که سیک گومانی له ورده کاری و پشکنین و شاره زایی زوری دهربارهی
 سوننه ت و زانیاری له باره ی بهلگه راست و درسته کانه وه نيه، و پرای
 ده مارگیر (متعصب) نه بوونی^(۱).

۱- دوو دلیلی (شک) په یدابوون دهرباره ی شکان و نه شکانی دهستنوئو: نه میش
 زوربه ی^(۲) هره زوری زانیان پایان وایه که هیچ زیانی نيه بؤ دهستنوئو
 چونکه هه ر شتیك له سه ر یه قین بنیات نرابی به گومان هه لنا وه شیته وه
 (الیقین لایزول بالشک) و نهم بنچینه یه ش تی کرای زانیان له سه ری یه کده نگن،
 پیغه مبه ریش ﷺ له وباره وه فره موویه تی: (إذا وجد أحدكم في بطنه شيئا
 فاشكل عليه أخرج منه شيء أم لا؟! فلا يخرج من المسجد حتى يسمع صوتا
 أو يجد ريحا)^(۳) رواه مسلم والترمذي عن أبي هريرة رضي الله عنه، واته:
 نه گهر یه کیکتان له زگیدا ههستی به شتیك کردو که وته گومان وه داخو
 هیچی لی دهرچوه یان نا؟! با له مزگه وتی نه چیته ده ری هه تا دهنگیك
 ده بیستی یان بونیك ده کات.

(۱) هه مان سه رچاوه ی پيشوو.

(۲) پروانه: (نیل الاوطار)، ج ۱، ص ۲۵۵-۲۵۶.

(۳) پروانه: (شرح صحيح مسلم) ج ۲ ص ۱۴۵۳، (نوي) له وباره وه کوتویه تی: (هذا الحديث اصل من
 اصول الاسلام وقاعدة عظيمة من قواعد الفقه وهي ان الاشياء يحكم ببقائها على اصولها حتى
 يتيقن خلاف ذلك ولا يضر الشك الطاريء عليها).

پینج: دهستنویژ بوچی چي پیویست دهبی؟!

له سۆنگه‌ی ئه‌وه‌وه که له خاڵی دووهمی پرگه‌ی سییه‌م (له‌ش پیسی گه‌وره‌و گچکه) دا باسی ئه‌و شتانه‌مان کردو که به هۆی له‌ش پیسی گه‌وره (جنابه) وه له ئینسان هه‌رام ده‌بن، که زۆربه‌ی هه‌ره‌زۆری شته‌کانیش په‌یوه‌ندیان به ده‌ستنویژیه‌وه هه‌یه، بۆیه خوینهر حه‌واله‌ی ئه‌وی ده‌که‌ین و لی‌رده‌ا هه‌ر به کورتی ئه‌و شتانه ده‌نوسین که په‌کیان له‌سه‌ر ده‌ستنویژ که‌وتوه‌و به‌بی هه‌رکام له له‌ش پاکی گه‌وره‌و گچکه دروست نیه ئه‌نجام بدریت:

۱- نوێژ کردن به فەرپزو سوننه‌تیه‌وه، هه‌تا نوێژی سه‌ر جه‌نازه‌ش.

۲- طه وافی مائی خوا (طواف البیت)^(۱).

۳- ده‌ست له‌ قورئان دان (مس الصحف): به‌لام قورئان خویندن به‌بی ده‌ست لی‌دانی (مصحف) ئه‌وه وه‌ک (نووی) گو‌توویه‌تی^(۲): زانیان له‌سه‌ر ئه‌وه یه‌که‌ه‌نگن که بابای بی ده‌ستنویژ بو‌ی هه‌یه‌و ئیشکالی تێدانه‌و فەرموه‌ی راست و راشکاویش له‌وباره‌وه هه‌یه که (احمد واصحاب السنن) له (علي)یه‌وه هیناویانه.

۱) به‌لام هه‌ندیک له‌ زانیان ده‌ستنویژ هه‌بوون بۆ (طواف) کردن به‌س به‌ سوننه‌ت ده‌زان، بۆ وینه (ابن تیمیة) پروانه: (مجموعه الفتاوی)، ج ۲، ص ۱۲۳-۱۷۶.

۲) پروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۸۷.

شاه: دستنویز بوجی چي سوننه ته؟

دهستنویز گرتو و دهستنویز هه بوون لهه حاله تانه ی خواره وه دا سوننه ته:

۱- ذیکری خوا کردن: چونکه (مهاجر بن قنفذ) -خوا لئی پازی بی- گپراویه ته وه که له کاتیکدا پیغه مبهرد عليه السلام دهستنویزی گرتو سه لامی لئی کرده به لام هه تا دهستنویزه کدی ته واو نه کردو وه لامی نه داوه ته وه، نهجا وه لامی داوه ته وه و فدرموویه تی: (انه لم منعني ان ارد عليك الا اني كرهت ان اذكر الله الا على طهارة) رواه ابوداود والنسائي وابن ماجه، واته: هیچ شتيك پیشگیری وه لامدانه وه تی لی نه کردم مه گهر نه وه که حمزم نه کرد به بی لهش پاکیی ناوی خوا بهیتم و یادی بکهه.

۲- خهوتن: پیغه مبهردی خوا عليه السلام له وباره وه فدرموویه تی: (اذا أتيت مضجعك فتوضأ وضوءك للصلاة ثم اضطجع على شقك الايمن، ثم قل..) رواه البخاري ومسلم عن البراء بن عازب، واته: که چو یته سه رجی دهستنویز وه که هی نویز بگهر، پاشان له سهه لای راست پاکشی و بلی..

۳- کاتی لهش پیسی (جنابة) بۆ خواردن و خواردنه وه و خهوتنه وه و دووباره کردنه وه ی جیماع:

(عائشة) خوا لئی پازی بی گوتویه تی: (كان النبي عليه السلام اذا كان جنباً فأراد ان ياكل او ينام توضأ وضوءه للصلاة) رواه مسلم والنسائي و ابوداود. ههروه ها پیغه مبهرد عليه السلام فدرموویه تی: (اذا أتى أحدكم اهله ثم أراد ان يعوض فليتوضأ) رواه مسلم واصحاب السنن عن ابي سعيد، واته: نه گهر یه کینکتان چوه لای خیزانی، پاشان ویستی دووباره ی بکاته وه با دهستنویز بگری.

۴- پيش خوڅوړدنې فہرزيان سونډت: (عائشہ) خوا لټي پاڙي بي گوتويہ تي: (كان رسول الله ﷺ إذا اغتسل من الجنابة يبدأ فيغسل يديه ثم يفرغ يمينه على شماله فيغسل فرجه ثم يتوضأ وضوءه للصلاة) رواه مسلم، واته: پيغہمبہري خوا ﷺ ھډرکات به ھڅي لہش پيسیہوہ څڅي شوږدبايہ به شوږدنې ھډرووک دہستي دہستي پي دہکرد، پاشان به دہستي راستي ټاوي به دہستي چہپي داده کردو داویني دہشوږد، ټنجا وک ھی نوټو دہستنوټي دہگرت.

۵- خواردنې گوشت يان شتيکي ديکهي به ناگر سازکراو: چونکه پيغہمبہري ﷺ فہرمويہ تي: (توضأ مما مسّت النار) رواه مسلم والنسائي. که پيشتریش باسماں کرد.

۶- بڼ پدراکردنې ھډر نوټيک: به بدلگهي ټم فہرمودهيه: (عن بريدة رضي الله عنه قال: كان النبي ﷺ يتوضأ عند كل صلاة، فلما كان يوم الفتح توضأ ومسح على خفيه وصلى الصلوات بوضوء واحد، فقال له عمر: يا رسول الله إنك فعلت شيئاً لم تكن تفعله؟ فقال عمداً فعلته يا عمر) رواه أحمد وأصحاب السنن إلا ابن ماجه، واته: پيغہمبہري ﷺ بڼ ھډموو نوټيک دہستنوټي دہگرت، به لام پڅڅي ټازادکردن سي مہککہ- دہستنوټي گرتو مہسحي خوفہکاني کردو ھډموو نوټوہکاني به دہستنوټيک کردن، جا عومہر پي گوت: ټي پيغہمبہري خوا شتيکت کرہ ټتدہکرد؟ فہرموي: به ټانقہست وام کرد ټي عومہر (واته بڼ ټوہي بزائري که ھډرچہندہ وا پەسەندہ بڼ ھډر نوټيک دہستنوټي نوټي بگيري، به لام دروستيشہ ھډمويان به دہستنوټيک بکړي).

۷- بڼ دہستنوټي نہبوون له ھيچ کاتيکدا: که له چہند دہقيک وەرده گيري به ټاييہت لہو فہرمودهيد، که پيغہمبہري ﷺ لہگہل (بلال) دا وتوټيک

ده کات له باره ی نه ووه، که به هوی چیه پیغمبر ﷺ (بلال) ی له به هشت بینوه؟ نه ویش ده لئ: (یا رسول الله ما أَذْنْتُ قَطْ إِلَّا صلیت رکعتین، ولا أصابني حدث قط إِلَّا توطأت عنده) رواه الترمذي وابن ماجه، واته: نهی پیغمبر ی خوا هیچ کاتیک بانگم نه داوه، مه گهر دوو رکاتم کردوون، وه هیچ کاتیک بی ده ستونیز نه بووم، مه گهر ده ستونیزم گرتوته وه. نجا پیغمبر یش ﷺ فرمویه تی: (لهذا) نه وه بویه.

۸- به هوی پشانه ووه: چونکه (معدان بن أبي طلحة) له (أبو الدرداء) وه خوا لپی رازی بی گپړاویه ته وه، که پیغمبر ی خوا ﷺ پشاوره وه پوژی شکاندوه ده ستونیز ی گرتوه، جا (معدان) گوتویه تی: له مزگه وتی دیمه شق گه ی شتمه (ثوبان) و نه ووهم بؤ باس کرد، گوتی: راست ده کات بؤ خوم ناوی ده ستونیزو گرتنه کهم بؤ تی کرد.

وهک (ترمذي وأبو داود) به (إسناد صحيح) گپړوايانه ته وه، به لام له لای (نسائي) وشه ی (فتوضاً) ی تیدا نیه^(۱).

۹- به هوی هه لگرتنی مردو ووه: چونکه پیغمبر ﷺ فرمویه تی: (من غَسَلَ مِيتاً فليغتسل ومن حَمَلَهُ فليتوضأ) رواه الترمذي والبيهقي وابن حبان.

وهک پیشتريش باسمان کردو پروغان کرده وه.

(۱) پروانه: (الوجيز في فقه السنة والكتاب العزيز)، ص ۴۰.

حهوت: چەند وردە بابەتیک دەربارەی دەستنوێژ

۱- کە شەرع زانان گوتووین پەسەند و سوننەتە شۆردنی ئەندامەکانی دەستنوێژ سێ جار سێ جار بێت، پێویستە ئەوە بزانن کە کاتێک جاری دووهم و سێهەم بە پەسەند و سوننەت دادەنرێن کە بە جاری یەکەم ئەو ئەندامە هەمووی تەپ بووێت و شۆرا بێت، ئەگەر نا مادام بە هەرسێک جارە کە بە تەواوی بشۆرێ، ئەو بە هەرسێکیان هەر فەزە کە هاتۆتە دی و هیچی دیکە، وە پێویستە ئەوەش بزانن کە هەروەک چۆن سێ جار سێ جار سوننەتە یەک جار یەک جار و دوو جار دوو جار بێت و پێچەوانەی سوننەت نیە — بە مەعنای حەقیقی سوننەت ئەک بە مەعنا فیهی و (أصولی) یەکە — چونکە: (ابن عباس) خوا لییان رازی بێ گێڕاویەتەو: (توضاً رسول الله ﷺ مرة مرة) رواه البخاري وأصحاب السنن، هەروەها (عبد الله بن زيد) خوا لێی رازی بێ گێڕاویەتەو: (إن النبي ﷺ توضاً مرتين مرتين) رواه أحمد والبخاري.

۲- ئەو دوو عا تایبەتیانە کە لەسەر یەک یەکێ ئەندامەکانی دەستنوێژ دەخوێنن، هیچ کامیان سوننەت نین و ئەصلیان نیە، (نووی) لەوبارەو گوتوویەتی: (أما الأدعية التي تقرأ على أعضاء الوضوء فلا أصل لها).^(۱)

۳- زانیان تێکرا لەسەر ئەو یە کە دەنگن کە سەرینەوی ئاوی دەستنوێژ (التنشيف) حەرام نیە — هەروەها ئاوی خۆشۆردنیش —، بەلام لەوبارەو کە ئایا چاکترایە بێرێتەو یان نا، یان هەردووک لای وەک یەکن و موباحن رایان جیاوازه، بەلام زۆربەی هەره زۆریان رایان وایە کە سەرینەو (تنشيف)

(۱) بڕوانە: (المنهاج) هەروەها بڕوانە (فقه السنة) ج ۱ ص ۶۶.

موباحه، نه مه پای (أصحاب الرأي ومالك والشافعي وأحمد وإسحاق والثوري وابن المنذر)^(۱).

هندیکیشان به ناپه سهند (مکروه)ی ده زانن و بئ گومان پای زۆربه و جده ماوهریش به هیژتره، چونکه هیچ ده قیکی راست (صحیح) له سهر به ناپه سهند دانانی سپینه وه نیه، به لام به پیچه وانه وه ده قی (نص) هیه له سهر سپینه وه، به تایبه تی دوی خوشۆردن.

■ (عن قیس بن سعد قال: زارنا رسول الله ﷺ في منزلنا فأمر له سعد بـغسل، فوضع له فاغتسل ثم ناوله ملحفة مصبوغة بزعفران أو ورس فأشتمل بها) رواه أحمد وأبو داود وابن ماجه، واته: پیغه مبهری خوا ﷺ له ماله وه مان سهر دانی کردین (سعد)یش فرمانی کرد که ناوی^(۲) خوشۆردنی بۆ دابنن، جا بۆی دانراو خۆی شۆرد، پاشان په شته مالتیکی ویدا که به زه عفران یان وهرس پرنگ کرابوو، نه ویش له خۆیه وه پیچا.

۴- زۆربهی ههره زۆری^(۳) نزیک به یه کدهنگی زانایان کۆکن که دروسته و بگره جاری وایه په سهندو سوننه تیشه، که له ده ستنویژگرتندا هاوکاری یه کتر بکری، هندیکیش به ناپه سهندیان زانیوه، به لام چه ندان ده قی راست و راشکاوی سوننه ت هه له سهر دروست بوون -وه زانایان گوتوو یانه- منیش ده لیم: به لکو سوننه ت و په سهند بوویشی، چونکه بئ گومان ده ستنویژگرتن له جوغزی چاکه کاری و پارێزکاری (البر والتقوی) دایه، که خوی په روه رگار فرمانی پیکردوون: ﴿...وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ

(۱) پروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۵۲۲-۵۲۳.

(۲) وشه (غسل) به مانای ناوی خۆپیشۆردن و به مانای صابوون، یان ههر شتیکی له و جزیره ش هاتوه که خۆی پێ ده شۆرێ، به لام لیڤه دا (تاو) گونجاوتره، پروانه (المعجم الوسيط)، ۶۵۲.

(۳) پروانه: (نبیل الأوطار)، ج ۱، ص ۲۱۹، وه (فقه السنة)، ج ۱، ص ۶۷.

وَالْتَقَوَى... ﴿المائدة - ٢﴾، واته: وه له سهر چاكهو پاريزكارى هاوكارى
 يه كترى بكن. شه مش ده قیكى سوننه ت لهوباره وه:
 * (عن المغيرة بن شعبه كنت مع النبي ﷺ في سفر، فقال لي يا مغيرة خذ
 الادوة فأخذتها ثم خرجت معه وأنطلق حتى توارى عني حتى قضى حاجته
 ثم جاء وعليه جبة شامية ضيقة الكمين فذهب يخرج يده من كمها فضاقت
 فأخرج يده من أسفلها فصببت عليه فتقوضاً وضوئه للصلاة ثم مسح على
 خفيه متفق عليه، واته: له سهر ريك له گهل پیغه مبر ﷺ بووم، پیى
 فهرمووم نهى موغه ییره نه م قاپه ناوه بگره! منیش هه لم گرت، پاشان له گه لی
 دهرچووم، وه نه ویش پویش و دوور که و ته وه هه تا لیم ونبوو، پاشان تاره تی
 گرت و گه رایده وه وه چا که ت (جبه) یه کی شامی ده به ربوو قۆله کانی ته نگ
 بوون، ننجایستی دهستی له قۆله که یه وه بینیتته دهر، به لام ته سک بوو
 بویه له ژیره وه دهستی هیئایه دهری، منیش ناوم له دهستی کرد تا کو وه ک
 هی نوژی ده ستونوژی گرت، دواپی مه سحی له سهر دوو خوفه که یشی کرد.
 ۵- هه روک چۆن له ش پیسی گه و ره (جنابة) هی گچکه ش ده گریته نیوخوی،
 خوپا ککرده وه ش له له ش پیسی گه و ره نه گهر نیازو مه به ست (نية) هه بی،
 بی ده ستونوژی (الحدث الأصغر) لاده بات، زۆریه ی هه ره زۆری^(۱) زانایان که
 (أبو حنيفة وأصحاب ومالك وشافعي وأحمد) یان له نیودان له سهر نه م
 مه سه له یه ریک که و ته و ونو، به لگه شیان نه وه یه که خوی کاریه چی بۆ بابای
 له ش پیس (جنب) ته نیا خۆشۆردنی بۆ کردۆته مه رجی نوژی کردنو باسی

(۱) پروانه: (المغني والشرح الكبير)، ج ۱، ص ۲۱۷، و ۲۱۸، به لام (ابن تیمیة) گوتویه تی: نه ت
 هیئانی ده ستونوژی گرتن پیویست نه ته نیا به هزی خۆشۆردنه به بی نیازو مه به ستی
 ده ستونوژی گرتن بابای خۆشۆر (مغتسل) له هه روک له ش پیسی گه و ره گچکه پاک ده بیته وه،
 پروانه: (مجموع الفتاوى)، ج ۲۱، ص ۲۲۵.

دهستنویژی نه کړدوه و فرموده تی: ﴿...يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرُبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنْهًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا...﴾ (النساء - ۴۳)، واته: نهی نه وانهی پرواتان هیناوه کاتیک سهرخوش بوون توخنی نویژ مه کهون هتا ده زانن چی ده لاین، وه به له ش پیسی مه کهر رپړه وی به مزکه وتدا تیپه پر- بن نه کهر نا هتا خوتان نه شون نویژ مه کهن.

(ابن قدامة) له وباروه گوتویه تی^(۱): (وهو إجماع لا خلاف فيه بين العلماء إلا أنهم أجمعوا على استحباب الوضوء قبل الغسل تأسيساً برسول الله ﷺ ولأنه أعون على الغسل وأهذب فيه)، واته: نه مهش یه که ده نگی زانایانو له نیو زانایاندا راجیایی تیډا نیه، به لام یه که ده نگیش له سهر په سه ندی دهستنویژگرتن له پیس خورشردن به مه به سستی شوینکه وتنی پیغه مبهری خوا ﷺ وه له بهر نه وهی بهو جوړه خوشوردنه که ناسانتر ده بی و ریڅ و پیکتر ده بی.

۶- ده سستی تمړ پیداهینان (مسح) ی خوف و گوره وی زوره ی^(۲) هره زوری زانایان له سهری یه که ده ننگ بوون، که شتیکی دروستو په وایه، وه (الحسن البصری) گوتویه تی^(۳): حفتا کهس له هاوه لان (أصحاب) ی پیغه مبهر ﷺ بزیان باس کړدووم که پیغه مبهری خوا ﷺ مه سحی له سهر خوفه کانی کړدوه^(۴).

وه له وباروه فرموده ی راست و راشکاو زورن، بۆ وینه:

(۱) همدان سهرچاوه ی پیشوو.

(۲) پروانه: (نبیل الاوطار).

(۳) پروانه: (المفصل)، ج ۱، ص ۱۴۲.

(۴) پروانه: (المغنی)، ج ۱، ص ۲۸۳.

■ (عن جریر رضي الله عنه أنه قال ثم توضأ ومسح على خفيه فقيل له تفعل هكذا؟ قال: نعم رأيت رسول الله ﷺ قال ثم توضأ ومسح على خفيه) متفق عليه، واته: له (جریر) - خوا لیتی رازی بی- گپړاوه ته و- که روژیک میزی کردوه و دهستونوژی گرتوه و دهستی تهری به دوو خوفه کانی دا هیئاوه، جا پتی گوترا ناوا ده کی؟! گوتویه تی: به لئی پیغه مبهری خوام ﷺ بینی میزی کردو پاشان دهستونوژی گرتو و دهسحی له سهر خوفه کانی کرد.

هده ودها زوری (۱) زانایان پایان وایه که دهسح له سهر گزړه وی (جورب) یش هدر د رسته وهك خوف، به لام زور له زانایان هدم بؤ خوف و هدم بؤ گزړه ویش ته و هیان به مخرج گرتوه که ته ستورو پته وین و بگونجی پییان برؤی، وه ده بی ته و نه ندازه یهش که فزړه بشورئ له پییه کانو لاقه کانش دایوژشن، به زار او هی شرع زانان: (يجب أن يكونا صفيقين) (ثخينين) یکن تتابع المشي عليهما، وأن يكونا ساترين لحل الفرض) (۲).

به لگه می دهسح کردن له سهر گزړه ویش چهند ده قیکن بؤ نمونه:

■ (عن المغيرة بن شعبه رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ توضأ ومسح على الجوربين والنعلين) رواه أحمد وأصحاب السنن إلا النسائي وصححه الترمذي، واته: پیغه مبهری خوا ﷺ دهستونوژی گرتو و دهستی تهری به گزړه وی و به نه عله کاندا هیئا.

(۱) (نووي) گوتویه تی (أجمع من يعتد به في الإجماع على جواز المسح على الخفين في السفر والحضر سواء كان حاجة أو غيرها..) پروانه: (شرح صحيح مسلم) ج ۲ ص ۱۲۵۰. (خف) گزړه وپییه کی له چدرمی ته نه دروست کراوه، پروانه: (المعجم الوسيط) وشی: (خف).

(۲) پروانه: (المجموع) ج ۱ ص ۵۶۴، ۵۶۵، وه پروانه: (المغني) ج ۱ ص ۲۹۸، ۲۹۹.

ۋە لەوبارەو ە كە ئايا نەگەر خوفو گۆرەوى دپاوين و پىيەكانيان تپرا ديار بن دروستە مەسحيان لەسەر بکړئ يان نا؟ زانايان مشتومريان زۆر بوو، بەلام وا پى دەچى پای ئەوانە بە هيزتر بى كە مەسح لەسەر ئەو جوړە خوفو گۆرەويانەش بەدروست دەزانن، كە پاى: (أبو حنيفة ومالك وابن المبارك وبعض أصحاب أحمد) ە.

وهك (ابن تيمية) هیناویەتى و خۆشى پەسەندى کردو ە^(۱).

هەلبەتە تىكپراى^(۲) زانايان لەسەر ئەو ە رىك كەوتوون كە كاتىك دروستە مەسح لەسەر خوفو گۆرەوى ئەستور بکړئ لە جياتى شۆردنى پىيەكان كە باباى مەسحەر خوف يان گۆرەويەكانى بە پاکی و بەدەستنوێژو ە دەپى کردبن، بەلگەشيان چەند دەقیكە بۆ وێنە:

■ (عن المغيرة بن شعبه رضي الله عنه قال: كنت مع النبي ﷺ ذات ليلة في مسرة فأفرغت عليه من الأدوات فغسل وجهه وغسل ذراعيه ومسح برأسه ثم أهويت لأنزع خفيه، فقال: دعهما فأني أدخلتهما طاهرتين) متفق عليه، واتە: شەویکیان لە رینگایەك لە گەڵ پیتغەمبەر ﷺ بووم، لە دەفرى ئاوى دەستنوێژ ئاوم لە دەست کردو دەموچاوى شۆرى و هەردووك باسكى شۆرى و مەسحى سەرى کرد، پاشان داهاتمەو ە كە خوفەكانى دابكەم فەرمووى: لىيان بگەرپى پىيەكانم بە پاکیى (بە دەستنوێژو ە) کردوونە نىيان.

شايانى باسيشە كە زۆرەى هەرەزۆرى نزيك بەدەكەنگى زانايان گوتويانە: مەبەست لە پاکیى و (أدخلتهما طاهرتين) بەدەستنوێژبوونە، بەلام (داوود الظاهري) گوتويەتى^(۳) مەبەست خاوينىيانە و پىسى پتو ە نەبوونيانە، پاىكەشى بى هيزو سەركىلانەيە.

(۱) پروانە: (المجموع) ج ۱ ص ۵۶۵، وە پروانە: (نيل الأوطار) ج ۱ ص ۲۲۶، ۲۲۷.

(۲) پروانە: (مجموع الفتاوى) ج ۱ ص ۱۰۱.

(۳) پروانە: (المغني) ج ۱ ص ۲۸۴، كە گوتويەتى: (لا نعلم في اشتراط تقدم الطهارة لجواز المسح خلافا).

ههروه ها سهرچهم^(۱) زانایان له سهر شهوه یه کدهنگن که بابای مهسحکر له سهر خوفو گۆزهوی نهگهر نیشتهجی (مقیم) بیته بۆی ههیه ماوهی شهوورپوژتیک و نهگهر ریتبواریش بیته ماوهی سی شهو سۆ روژ له جیاتی شۆردنی پییهکانی دهستی تهپر بهسهر خوفو گۆزهویهکانی دا بیئنی به مهرجیک لهو ماوهیهدا پییهکانی لییان ناهتبنه دهر، لهو یاره شهوه چهندان فرموده هه، بۆ وینه:

■ (عن شریح بن هانی قال: سألت عائشة رضي الله عنها عن المسح على الخفين، فقالت: سل علياً فإنه أعلم بهذا مني كان يسافر مع رسول الله ﷺ، فسألته فقال: قال رسول الله ﷺ للمسافر ثلاثة أيام ولياليهن وللمقيم يوم وليلة) رواه أحمد ومسلم والنسائي وابن ماجه، واته: پرسیارم له عاتیشه کرد دهر بارهی مهسح له سهر خوفهکان، گوتی: پرسیار له علی بکه، چونکه له سۆنگهی شهوه که له گهل پیغه مبهری خوا ﷺ سه فهری ده کرد شهو لهو بارهوه شاره زاتره، جا پرسیارم لیکرد گوتی: پیغه مبهری خوا ﷺ فرمویه تی: ریتبوار سی پوژو سی شهو بۆی ههیه و نیشتهجیش شهو و پوژتیک.

وه زۆریه^(۲) زۆری زانایان که: (حسن البصري وعروة بن الزبير وعطاء وشعبي وغني وأوزاعي وثورى وأصحاب الرأي وأحمد وإبن المنذر) یان له نیتوان دان، رایان وایه که بهس پشتی خوفو گۆزهوی مهسح ده کری، بهلام ههندیکیان^(۳) که (عمر بن عبدالعزيز ومكحول وزهري ومالك وإبن المبارك وشافعي وأسحاق) یان له نیتوان دهلتین: ههچهنده فهرز بهس پشتی خوفو گۆزهوی یه، بهلام وا پهسهنده ژیره کهشیان ههر مهسح بکری، دیاره پای چه ماوه ریش بهلگه دارتیه، چونکه:

(۱) پروانه: (نیل الاوطار) ج ۱ ص ۲۳۲.

(۲) بهلام (مالك وليث) رایان وایه که ههرکام له نیشتهجی و ریتبوار شهوه ندهی بیانهوی دهتوانن مهسح بکهن بهی سنوور، پروانه: (نیل الاوطار) ج ۱ ص ۲۲۸، ۲۲۹.

(۳) هه مان سهراوهی پیشوو.

أ- عدلی خوا لئی رازی بنی گوتوویه تی: (لو کان الدین بالرأی لکان أسفل الخف أولی بالمسح من أعلاه، وقد رأیت رسول الله ﷺ یمسح علی ظاهر خفيه) رواه أبو داود والبيهقي، واته: نه گهر دینداریی به عقل بووایه نه وه ژیره وهی خوف له بیشتر بوو به مهسح کردن له پشته وهی، به لام من پیغه مبهری خوا ﷺ بینویه که پشتی خوفه کانی مهسح ده کرد.

ب- هروه ها موغیره - خوا لئی رازی بنی - گوتوویه تی: (رأیت رسول الله ﷺ یمسح الخفين علی ظاهرهما) رواه أبو داود والترمذي وقال: حدیث حسن، واته: پیغه مبهری خوام ﷺ بینی که له سهر پشتی خوفه کانی مهسحی کرد. تنجا نه وانهش که رایان وایه هدر کام له پشت و ژیری خوف مهسح ده کرتین، ثم دهقه به به لگه دیننه وه: (عن ثور بن یزید عن رجا ابن حیاة عن وارد کاتب المغيرة بن شعبة عن المغيرة بن شعبة أن النبی ﷺ مسح أعلى الخف وأسفله) رواه الخمسة إلا النسائي وقال الترمذي: هذا حدیث معلول، واته: پیغه مبهری ﷺ سهره وه وه ژیره وهی خوفی مهسح کرد. به لام وهک پسرپورانی سوننه ت گوتوویانه: نه وه دهقه راست نیه و بۆ به لگه پیته نانه وه ناشیت^(۱).

کۆتایی باسی مهسح له سهر خوفیش بهم دوو ټیپینی په دینین:

یه کهم: زانایان^(۲) سهرجه م له سهر نه وه یه کدهنگن که دهستی ته پ به پشتی خوفدها ټینان ته نیا بی دهستونوژی (الحدث الأصغر) پییه کانی پی لاده چی، به لام لهش پیسی گور به هه موو جوړه کانیه وه به بی شۆردن (غسل) پییه کان ته وواو نابی، به لگهش زۆرن یه کیکیان ثم فدرمووده یه: (عن صفوان

(۱) پروانه: (نبیل الأوطار)، ج ۱، ص ۲۳۲-۲۳۳.

(۲) پروانه: (المجموع) ج ۱ ص ۵۴۴، وه پروانه: (المغنی)، ج ۱، ص ۲۸۵-۲۸۶.

بن عسال المرادي قال: كان رسول الله ﷺ يأمرنا إذا كنا مسافرين أو سفرا أن لا ننزع خفافنا ثلاثة أيام ولياليهن إلا من جنابة، لكن من غائط وبول ونوم) رواه أحمد وأصحاب السنن إلا أبو داود وقال الترمذي: حسن صحيح، كه پيشتر مانامان كردوه.

دوههم: زانايان لهوبارهوه كه ثايا مهسح كردن چاكتره يان شوردي پتيهكان، رايان جياوازه وهنديكيان شوردي وهنديكيان مهسح وهنديكيشيان ههردوك لايان وهك يهك زانيوهو (ابن المنذر) يش لهوانه^(۱) منيش نهم رايهي سييههم بهلاوه پهسهند تره.

۷- مهسح كردني شكهستهي ههلبهستراوهو بريني پيچراويش مهسلهيهكه سهرجهم زاناياني ئيسلام لهسهري ريئكهوتون، كه له سهرحاوه شهرعييهكاندا نهو شتهي كه شكهستهي پي دهگيرتتهوه (جبيرة، ج: جبايري) پتي دهليئو، نهوهيش كه بو برين پيچان بهكار ديت (عصابة، ج عصائب) يان (لصوق) ي پي دهليئ^(۲).

جا نهگهر مهسح لهسهر خوفو گزروهوي مؤلته (رخصة)ه، نهوه بي گومان دهستي تهپ بهسهر شكستهو بريني داپيچراودا هيئان فهز^(۳).

ديسان مهسحي سهر خوفو گزروهوي بهس بي نوئيژي گچكه ي پي لادهچي، بهلام مهسحي سهر شكستهي ههلبهستراوهو بريني پيچراو، جيگاي شوردي

(۱) پروانه: (المغني)، ج ۱، ص ۲۸۳.

(۲) پروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۳۶۱، وه پروانه (المغني) ج ۱، ص ۲۸۰.

(۳) چونكه بهيئ نهوه له بي دهستنوئيژي و لهش پيسي پاك ناييتهوهو، هيچ چارهي نيه دهبي ههروابكات.

دەگىتتەۋە چ بۇ دەستىنۆيۈ چ بۇ خۇشۇردن^(۱)، بەلگەى دروست (جائز) بوون و پەوابوونى ئەو كارەش چەند شىتېكە^(۲):

أ- (عن جابر بن عبد الله رضي الله عنه أن رجلا أصابه حجر فشجه في رأسه ثم احتلم فسأل أصحابه هل تجدون لي رخصة في التيمم؟! قالوا: ما نجد لك رخصة وأنت تقدر على الماء فاغتسل فمات، فقال النبي ﷺ قتلوه قتلهم الله ألا سألوا إذا لم يعلموا! فإنما شفاء العي السؤال، إنما كان يكفيه أن يتيمم ويعصب على رأسه خرقة يمسح عليها ويغسل سائر جسده) رواه أبو داود والبيهقي والأوزاعي عن عطاء عن ابن عباس، وأتته: بياوتك بهردىكى بەسەرى كەوت و سەرى شكاند، پاشان ئىحتىلامى بوو، جا پرسىارى لە ھاۋەلەكانى كرد: كە ئايا پىتان وايە مۆلەتم ھەيە تەيەموم بكم؟ گوتيان: پىتان وانيە مادام تواناي بەكارھىتانى ئاوت ھەيە مۆلەتت ھەيى، ئەۋىش خۆى شۆردو مرد، جا پىغەمبەر ﷺ كە بىستىيەۋە فەرموى: كوشتيان خوا بيانكوژئ، دەبوايە كە نەياندەزانى پرسىيبيان، چونكە چارەى نەزانين پرسىار كەردنە ھەرنەۋەندەى بەس بوو كە تەيەمومى كەردبايەو سەرى بە پەرۆيەك پىچابايەو دەستى تەپرى پىدا ھىتاباو باقى جەستەى شۆردبايە.

ب- (عن نافع أن ابن عمر رضي الله عنهما توضأ وكفہ معصوية فمسح عليها وعلى العصابة وغسل ما سوى ذلك) رواه البیهقي، وصححه، ورواه عبد الرزاق وابن أبي شيبۃ، وأتته: (عبدالله)ى كوپى عومەر -خوا لە خۆى و بابى رازى بى- دەستىنۆيۈ گرتەۋە لەپە دەستى پىچراۋە، دەستى تەپرى بەسەردا ھىتاۋە بەسەر پەرۆيەكەشدا بەھەمان شىۋە، ۋە ئەۋەى دىكەى شۆردو.

(۱) پروانە: (مجموعۃ الفتاوى) ج ۲۱، ص ۱۰۳، ۋە: (المفصل) ج ۱، ص ۱۴۰.
(۲) پروانە: (المجموع) ج ۲، ص ۳۴۰-۳۴۱، ۋە پەرەۋىزى (محقق) ھەر لەم دوو لاپەرەيەدا.

ج- (بیهقی) له کۆمهڵیک زانایانی شوینکهوتوو (تابعین) هه چهند شوینهوار (آش) یکی هیناوه لهو بارهوه، بۆ وینه:

■ له (عبید بن عمیر) هه که ده‌رباره‌ی پیاویک که سینگی بریندار بووه پیچاویه‌تی گوتویه‌تی: با خۆی بشوات و په‌ڕۆیه‌که‌ش یان سینگی مه‌سح بکات.

■ له (طاووس) که ده‌رباره‌ی برینیک که به‌په‌ڕۆیه‌کی لپیچراوه گوتویه‌تی: نه‌گهر مه‌ترسی هه‌یه با ده‌ستی‌ته‌ر به‌په‌ڕۆیه‌که‌دا به‌یئنی، نه‌گهرنا با بیشوات.

* له (الحسن البصری) هه که ده‌رباره‌ی پیاویک که پانی یان لاقی شکاوه له‌شی پیس بووه، فهرمانی پی‌کردوه که له‌سه‌ر هه‌لبه‌ستراو (جبیره) هه که مه‌سح بکات.

* له (عطاء و مجاهد و طاووس) که ده‌رباره‌ی پیاویک که په‌نجی بریندار بووه گوتویه‌تی: با خۆینه‌که‌ی لی بشواته‌وه و پاشان بیبه‌ستی و له‌سه‌ر پیچاویه‌که مه‌سح بکات.

نیستاش با ئاماژه‌یه‌ک به‌چهند پا جیا‌یه‌کی زانایان بکه‌ین ده‌رباره‌ی نه‌و مه‌سه‌له‌یه:

یه‌که‌م: ده‌رباره‌ی لابرندی (جبیره) وه (عصابه) بۆ نه‌وه‌ی له کاتی ده‌ست‌نوێژو خۆش‌وردندا ژیره‌وه‌یان بشوات:

زانایان تیکرا له‌وباره‌وه یه‌که‌ده‌نگن که نه‌گهر مه‌ترسی هه‌بوو له‌سه‌ری پیویست نیه لایانه‌ری، به‌لام نه‌گهر مه‌ترسی نه‌بوو له ته‌شه‌نه کردنی شکسته‌و برینه‌که‌ی- نه‌وه شافیه‌یه‌کان ده‌لێن پیویسته لایان به‌ری، به‌لام (أبو حنیفه و مالک و أحمد و داود) ده‌لێن: پیویست نیه^(١)، پیگومانیشم که

(١) پروانه: (المجموع) ج ٢، ص ٣٤٢.

پای زۆریه راستره و ده شلیم: نه گهر بابای ئیسقان ههلبه ستراو و برین پیچراو مهترسی هه بوو نهك ههر پیویست نیه تهخته و گهچی شکسته که ی و په پۆو له فانی برینه که ی لابه ری، بگره پیویسته لایان نه بات!

دوهم: ده باره ی ههلبه ستراوه ی شکسته و پیچراوی برین که ئایا مه رجه له سه ر پاکیی بن یان نا؟!

زانایان دوا ی ته وه ی له سه ر ته وه رێك كه وتوون كه نه گهر بگوجی چاكتر وایه له سه ر پاکي بن، واته بابای ئیسقان ههلبه ستراو و برین پیچراو له ش پاك و به ده ستنویژ بن، له باره ی فه رزو مه رج بوون یان نه بوونی پاکیه وه رایان جیا یه، زۆریه یان به پیویستی نازانن وهك (ابن تیمیه) گوتویه تی، به لام (شافعی) به پیویستی ده زانی^(۱)، دلنیا شم که پای زۆر به راستره و چاكتره و رایه که ی (شافعی) زۆرجار زه حمه تی زۆری تیدایه و هه ندیک جاریش ههر جی به جی نابیت.

سییه م: هه روه ها له و باره و که ئایا بابای مه سحکه ر له سه ر شکسته و برین پیویسته دوا یی نوێژه کانی بگێریت ته وه یان نا؟! رایان جیا وازه.

زۆریه یان رایان وایه که نه خیر گێرانه وه ی له سه ر نیه و نوێژه کانی ته واون^(۲)، به لام شافعیه کان دیسان رایان جیا وازه و هه ندیک یان ده لێن: نه گهر ههلبه ستراو و پیچراو که له سه ر پاکیی بوویت، یان بن نوێژی و ده ستنویژی ههر ده بن بیان گێریت ته وه!

هه ندیکیشیان رایان وهك زۆریه و جه ماوه ری زانایان وایه، زۆریه شیان ده لێن ته گهر له سه ر پاکیی بوو بن گێرانه وه یان ناو، گهر نا پیویسته

(۱) پروانه: (المجموع) ج ۲، ص ۳۶۲، وه (مجموعه الفتاوى)، ج ۲۱، ص ۱۰۴.

(۲) پروانه: (المجموع) ج ۲، ص ۳۶۵، وه پروانه: (المغنی)، ج ۱، ص ۲۸۰-۲۸۱. وه ته مه پای (أبو حنیفه ومالك وأحمد) وهك (نوی) گوتویه تی.

بیانگێ پێتهوه^(١)، جا بینگومان رای زۆربهی زانایان راسته و قسه ده کی واش له (شافعی) یه وه ههیه و (المزنی) یش گوتویهتی^(٢): (کل صلاة وجبت في الوقت وإن كانت مع خلل لا يجب قضائها)، واته: ههه نوێژێک له کاتی کدا فهز بوویی و کرابی - ته گهر به کهم و کوپیشه وه بوویی گێرانه وهی ناوی، (نووی) یش ههه تهه پایه ی په سه ند کرد وه گوتویهتی^(٣): (وهذا الذي قاله المزني هو المختار لأنه أدى وظيفة الوقت وإنما يجب القضاء بأمر جديد، ولم يثبت فيه شيء بل ثبت خلافه)، واته: وه ته وهی (المزنی) گوتویهتی: ههه ته وه رای هه لێبار دهیه، چونکه ته وه که سه که به وه جوړه نوێژه که ی ده کات تهر کی ته وه کاته ی به جیهی ته وه، وه گێرانه وهش فهرمانی کی تازه ی ده وێ که ههچ شتێک له وه باره وه نیه، به لکو پێچه وانه ی ته وه - که نه گێرانه وه یه - چه سپا وه.

چواره م: ههروه ها له وه باره وه که نایا بابای مه سه کهر له سه ر شکسته و برین وێرای دهستی ته ر پێدا هه یان (مسح) ی ته خته و گه چی شکسته که ی و په رۆو له فاف ی برینه که ی، ته یه مومیش بکات یان نا؟ دیسان پایان جیا وازه: جارێ زۆربه یان وه (نووی) له (العبدی) یه وه نه قلی کرده که مادام مه سه ی کرده ته یه موم پێویست نیه، به لام شافعییه کان له وه باره وه له نیوخری اندا رایان جیا یه هه ندیک یان رایان وه رای زۆربه یه و زۆربه شیان ده لێن پێویسته ته یه مومیش هه ر بکات^(٤).

(١) پروانه: (المجموع) ج ٢، ص ٣٤٥.

(٢) هه مان سه رچا وه بهرگ، ص ٣٤٨.

(٣) هه مان سه رچا وه بهرگ، ص ٣٤٨.

(٤) پروانه: (المجموع) ج ٢، ص ٤٥.

به لّام وهك (ابن تیمیة)ش گوتویه تی^(۱): (پای جه ماوه ر پاستر چاكترو ناسان تریشه)، نهونده هدییه نهو فرموده دیه ی (جابر) خوا لئی رازی بئ گپراویه ته وه پشتگیری پای شافعییه کان ده کات، چونکه هدر کام له شۆردن و مه سح و تهیه مومی تیدا باسکراون، به لّام له سۆنگه ی نهو وه که:
 ا- فرموده که مشت و مپی له سه ره و (بیهقی) گوتویه تی^(۲): (ولا یثبت فی هذا الباب عن النبی ﷺ شیء وأقرب شیء فی حدیث جابر الذی سبق ولیس بالقوی)، واته: لهوباره وه هیچ شتیکی مسۆگه ر له پیغه مبه ره وه ﷺ نیه، وه نزیکترین شت نهو فرموده دیه ی (جابر)ه که پابرد، به لّام به هیژ نیه.

ب- هه موو نهو شوینه وارانه ی دیکه که له (ابن عمر) و له زانایانی (تابعین) شه و هاتوون، یه کده نگن له سه ر نهو وه که تهیه موم پیویست نیه^(۳).

پینجه م: به لّام نه گه ر برین (جرح) نه پیچراو بوو نهو وه زانایان به گشتی دوو رایان له باره یه و هه ن^(۴):

ا- (شافعی و أحمد) رایان وایه که نهو هی ساغه بشۆرئ و له جیاتی نهو هی برینداریشه تهیه موم بکری، به لّام (أحمد)^(۵) رایه کی دیکه ش هدییه که بریتیه لهو هی له جیاتی تهیه موم برینه که دهستی ته ری پیتا به یئرئ.

(۱) پروانه: (مجموعه الفتاوی) ج ۲۱، ص ۱۰۴-۱۰۵.

(۲) پروانه: (المجموع) ج ۲، ص ۳۴۱.

(۳) (شمس الحق) له (عون المعبود فی شرح سنن أبی داود) ج ۱، ص ۵۳۵ گوتویه تی: (روایة الجمع بین التیمم والغسل ما رواها غیر (زبیر بن خریق) وهو مع كونه غیر قوي فی الحدیث، قد خالف سائر من روی عن عطاء بن أبی رباح، فروایة (الجمع بیت التیمم والغسل روایة ضعیفة لا تثبت بها الأحكام)، پروانه: (الوجیز فی فقه السنة والكتاب العزیز)، ص ۴۹.

(۴) هه مان سه رچاوه بهرگ، ص ۳۱۶.

(۵) پروانه: (المغنی) ج ۱، ص ۲۸۲.

ب- (أبو حنیفتو مالک) یش رایان وایه که نه گهر زۆریه ی جهسته ی ساغ بوو
 نهو ده شواتو ته یه عمومی ناو، به لام نه گهر زۆریه ی بریندار بوو، نهو ده
 بهس ته یه عموم ده کاتو شۆردنی ناو، منیش واتیده گهم هه ر کام له و دوو
 رایه وه ک یه ک په سندنو هه ر کامیشییان حاله تی تاییه تی خو ی ده بی.

باسی دووم

تہذیب و (التیم)

خوا پشتیوان بی هولو دده دین لهه پینج پرگی خواره ودا به کورتی و
گوشراویی باسی ته په موم بکهین:

يەك: تەيەمموم چىيەو چۆنە؟!

دوو: ته يه موم به چي ده کړی؟!

سی: ئەندامەکانی تەبەعموم کامەن؟

چوار: که سیټک نه ناوی دهست بکه وی نه ته یه مومی بو بلوی حوکمی چی یه؟!

یہ کہ! تہیہ مہوم چی یه و چؤنہ و بؤدہ کری^(۱)؟

وشه ی (تیمم) به مانای مہ بہست (قصد) دی، دہ گوتری: (تیمم فلاناً ویمتہ وتأممتہ وأمتہ أي قصدتہ)، واتہ: پروم کرده فلانہ کہس.
پاشان له زاراوه ی شہر عورفی زانایانی ئیسلامدا به گشتی بڑتہ ناوی تایبہت بؤ مہسح کردنی دہم وچاوو ہمدرووک دہست بہ خاک یان پروو (صعید)ی زہوی.

خوای پہروہ دگار لہو پرووہوہ فہرموویہ تی: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِّنْهُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِّنْ حَرَجٍ وَلَٰكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٦﴾ المائدة ﴿٥﴾، واتہ: ئہی ئہوانہ ی ہرواتان ہیئاوہ ہمدکاتیئک بؤ نويژو ہہ لسان پرووتان و دہستہ کانتان ہہتا ئانیشکان بشون و ہمدرتان مہسح بکہن و لاقہ کانیشتان ہہتا دوو گوتیزینگہ کان بشون، وہ ئہ گہر لہشتان پیس بوو خوتان پاک بکہنہوہ، جا ئہ گہر نہخوش بوون یان لہ سہ فہری بوون یان یہ کیکتان لہ تارہت گرتن ہاتہوہ، یان لہ گہل ژنہ کانتان جوت بوون، وہ ناوتان چنگ نہ کہوت ئہوہ پروو بکہنہ پرووی^(۲) (یان خاکی) پاکی زہوی و

(۱) ہروانہ: (المجموع)، ج ۲، ص ۲۳۷، وہ ہروانہ: (مجموعۃ الفتاوی)، ج ۲۱، ص ۱۹۹.

(۲) دواپی ماناو چہمکی وشہی (صعید) پروون دہ گہینہوہ، کہ ہم گل (تراب) ہم پرووی زہوی (وجد الارض) دہ گہینہی.

دهم وچاوه دهسته کانی خوتانی پښ مدهسح بکهن خوا نایه ویی که سه غله تتان بکات، به لگو دهیه ویی پاکتان بکاته وه، دهیه ویی چاکه دی خوتتان له سدر ته و او بکات بو نه وه دی سوباسگوزار بن.

وهک لهم نایه ته به پیژده ده بینین خوی به به زهیی و کار به جی پرووکر دنه خاک و پرووی زهوی و ده ستو ده مچاوه پښ مدهسح کردن (تیمم) ی کرده به جیدار (بدیل) ی ناو بو که سیټک که ناوی چنگ نه که ویی یان بوی نالوی به کاری بهیتنی، که خوی پښ پاک بکاته وه، له هدر کام له دوو لهش پیسیه کانی گه وړه و گچکه.

شایانی باسه که په و اېوونی ته یه مومیش ویرای قورئان و سوننه ت — که هدر کامیان به ته نیا به سن بو ئیسیاتی هدر هوکمیټک — یه که ده نگی زانایانی شی له سدره، وهک (نووی) گوتوویه تی^(۱)، هه وړه ها زانایان له سدر نه وهش یه که ده نگی، که ته یه موم تاییه ته به ده مچاوه هدر دووک دهسته کانه وه، چ بو لابر دنی بڼه ده ستونوژی (الحديث الأصغر) بیت چ بو لهش پیسی (الحديث الأكبر)^(۲).

هه وړه ها ته یه موم یه کی که له تاییه ته ندیه کان^(۳) (خصائص) ی نوم ته پیغه مبهری کوټایی ﷺ، وهک له و باره وه فهرموویه تی:

■ (أعطيت خمساً لم يعطهن نبي قبلي: نصرت بالرعب مسيرة شهر، وجعلت لي الأرض مسجداً وطهوراً، فأي ما رجل من أمتي أدرسته الصلاة فليصل، وأحلت لي الغنائم ولم تحل لأحد قبلي، وأعطيت الشفاعة، وكان النبي يبعث إلى قومه خاصة يبعث إلى الناس عامة) متفق عليه عن جابر بن عبد الله وهذا لفظ البخاري.

واته: پیټج شتم پښ به خشران که هیچ پیغه مبهریټک پټی نه دراون:

۱- مانگه رټیه که به هوی ترسو بیم — خړانه دلټی دوژمن- هوه سدر خراوم.

(۱) پروانه: (المجموع)، ج ۱، ص ۲۳۷، وه پروانه: (المفصل)، ج ۱، ص ۱۲۸.

(۲) هه مان سدر چاوه پیټشو.

(۳) پروانه: (مجموعه الفتاوی)، ج ۲۱، ص ۱۹۹.

۲- وەزەۋىيىم بۆ كراۋە بە نوۋزەگەۋ پاكۋ پاككەرەۋە: جا ھەرپىاۋىك لە ئۆمەتم لە ھەر جىيەك نوۋزى بەسەردا ھات با بىكات.

۳- ۋە دەستكەۋتەكان-ى جەنگىي-م بۆ ھەلەل كراۋن ۋە بەر لە من بۆ ھىچ كەس ھەلەل نەبوون.

۴- ۋە پەلو پايدى تەكا كەردن-ى مەزن (الشفاعة العظمى-م پىبەخشاۋە.

۵- ۋە ھەركام لە پىغەمبەرەكانى دىكە بە تايىت بۆ كۆمەلەكەى خۆى نىرراۋە، بەلام من بۆ تىكراى خەلكى نىرراوم.

جىيى سەرئىچە كە ھەم خۋاى پەرۋەردگار ۋە ھەم پىغەمبەرەى سەرۋەرمان ﷺ بەرپاشكاۋىي فەرمويانە، كە خاك (تراب)يان پرووى زەۋى پاكەۋ پاككەرەۋەيشە لە لەش پىسى گەرۋە گچكە!

خۋاى بەرزو مەزن پاش ئەۋەى باسى تەيەمومى كەردوۋە فەرمويەتى:

﴿... مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ...﴾ المائدة ﴿٦﴾

پىغەمبەرىش ﷺ فەرمويەتى: (وجعلت لي الأرض مسجداً وطهوراً).

ھەرۋەھا فەرمويەتى: (إن الصعيد الطيب طهور المسلم وإن لم يجد الماء عشر سنين، فإذا وجد الماء فليمسه بشرته فإن ذلك خير) رواه أحمد وأصحاب السنن إلا ابن ماجه عن أبي ذر الغفاري رضي الله عنه، واته: پرووى پاكى زەۋى پاككەرەۋەى مسولمانە ئەگەر ھەتا دە سالىش ئاۋى چەنگ نەكەۋى، جا ھەركات ئاۋى دەستكەۋت با خۆى پىن تەر بكات، بىگومان ئەۋە چاكتەرە. "دیارە مەبەست لە (طهور) -پاككەرەۋەيى-ى پرووى زەۋى لىرەدا پاككەرەۋەيىەتى لە لەش پىسى گچكەۋ گەرۋە".

ئىنجا زانايان لەسەر ئەۋە يەكەدەنگن كە تەيەموم مۆلتە (رخصە)تەكە جىدار (بىدىل)ى ئاۋە، كەۋاتە تەنيا كەسىك بۆى ھەيە ئەۋ مۆلتە ۋەرىگىرى كە يان ئاۋى

چنگ نه کهوئ یان چنگی بکهوئ، به لām بۆی نه لوی به کاری بیتن، جا به زۆری ئاو چنگ نه کهوتن (فقد الماء) له سهفهريیهو نهخۆشی (مرض)یش له ماییه، نه گهرنا له ههر حالیکدا مسوولمان ناوی چنگ نه کهوت بۆ دهستنیوژ گرتن، یان خۆشۆردن، یان له بهر نهخۆشی نهیتوانی به کاری بیتن، ئهوه ههم دهقی قورئان و سوننهت و ههم یه که دهنگی^(۱) زانایانیشی له سههر که بۆی هیه له جياتی ههر دووکیان تیه موم بکات.

ههروهها ته گهر له بهر ساردیی ئاو و سههرما بوویش نهتوانی ئاو به کار بیتن، وه بۆشی نه لوی گهرمی بکات، ئهوه دیسان به پای زۆری زانایان بۆی هیه تیه موم بکات^(۲)، ئه مهش چه ند دهقیك له سوننهت له و یاره وه و یپرای دهقه کانی پيشوو، به تایبەت ئایهتی ژماره (۶) ی سورتهی (المائدة)!

■ (عن عمران بن الحصين رضي الله عنه قال: كنا مع رسول الله ﷺ في سفر، فصلی بالناس فإذا هو برجل معتزل، فقال: ما منعك أن تصلي، قال: أصابتنی جنابة ولا ما ■ فقال: عليك بالصعيد فإنه يكفيك) متفق عليه، واته: له گهل پیغه مبهری خوا ﷺ له سهفهريک بووین، نوژی به خه لکه که کرد، به لām بینی پیاویک خۆی دوور گرتوه، فهرمووی: بۆچی نوژیوت نه کرد؟ کوتی: له شم پیس بووه ئاویش نیه، فهرمووی: دهست به پرووی زه ویدا بیتنه بهسته.

■ (به سههرهاتی ئه و پیاوهی که له سهفهريک سههری شکابوو وه ئیحتلامیشی بوو بوو، جا پرسى به هاوه له کانی کرد که ئایا مۆلهتی تیه مومی هیه؟ نه وانیش به نه زانی کوتیان: نه، ههر ده بهی خۆت بشۆی، پاشان خۆی شۆردو

(۱) پروانه: (نیل الأوطان)، ج ۱، ص ۳۲۲، وه پروانه: (المغنی)، ج ۱، ص ۲۳۳.

(۲) هه مان سههرچاوه بهرگ، ص ۳۲۴-۳۲۵، وه پروانه: (المغنی)، ج ۱، ص ۲۶۵، وه پروانه: (مجموعه الفتاوی)، ج ۲۱، ص ۲۲۶.

مرد، پیغه مبه‌ریش ﷺ که بیستی گل‌هی له هاوه‌له‌کانی کردو فهرمووی: (اما کان یکفیه آن یتیم) رواه أبو داوود، که پیشتر هیناومانه.

■ (عن عمرو بن العاص ﷺ أنه لما بعث في غزوة ذات السلاسل قال: احتلمت في ليلة باردة شديدة البرد، فاشفقت إن اغتسلت أن أهلك، فتيمنت ثم صليت بأصحابي الصبح، فلما قدمنا على رسول الله ﷺ ذكروا ذلك له، فقال: يا عمر صليت بالناس وأنت جنب؟ فقلت: ذكرت قول الله تعالى: (ولا تقتلوا أنفسكم إن الله كان بكم رحيمًا) فتيمنت فصليت فضحك رسول الله ﷺ ولم يقل شيئًا) رواه أحمد وأبو داود والحاكم، واته: عه‌مری کوپی عاص خوا لیئ رازی بئ ده‌گیتته‌وه، که له‌کاتیکدا بۆ غه‌زای (ذات السلاسل) نی‌رراوه، ده‌لئ: له شه‌وئکی سهرمای زۆر سارددا ئیحتلامم بوو، وه ترسام نه‌گهر بیتو خۆم بشۆم بفه‌وتیتم، بۆیه ته‌یه‌موم کردو نویژم بۆ هاوه‌لانیم کرد، جا کاتیک چووینه‌وه لای پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وه ئه‌وه‌یان بۆ گیتراوه، فهرمووی: ئه‌ی عه‌مر چۆن نویژت به هاوه‌له‌کانت کردو له‌ش پیسیش بووی؟ منیش گوتم: فهرمووده‌ی خوی به‌رزم هاته یاد (وه‌خۆتان مه‌کوژن چونکه بیگومان خوا له‌گه‌لتان به به‌زه‌یی‌یه)، بۆیه ته‌یه‌موم کردو نویژم کرد، پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ پیکه‌نی و هیچی نه‌فهرموو.

وه‌ک پیشتریش گوتمان زۆری هه‌ره زۆری زانایان پایان وایه، که دروسته‌و مۆله‌ته له ترسو بیمی سهرماو سوّله له جیاتی خۆشۆردن ته‌یه‌موم بکری، پاشان که ئه‌و حالته تاییه‌ته به‌سه‌ر چوو، پیویسته له نزیکترین ده‌رفه‌تی ره‌خساودا خۆی بشوات، ئه‌م رایه جگه له (أبو حنیفة ومالك وشوري وابن المنذر)^(۱) رای (شافعی‌یه‌کان)^(۲) و (أحمد)یشه‌و^(۱) و (ابن تیمیة)^(۲) ش په‌سه‌ندی کردوه.

(۱) پروانه: (نبیل الأوطار)، ج ۱، ص ۳۲۵.

(۲) پروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۳۰۹، به‌لام هه‌ندیکیان به دروست (جائز) یان نه‌زانیه‌وه، پروانه: (الروضة الندية)، ج ۲، ص ۱۰۰.

دوو: ته یه موم به چی ده کړی؟!

هم له قورناني به پټزو هم له سوننه تی پیغه مبهری به پټزدا ﷺ راگه نراوه که مادده ی ته یه موم پی کړدن (صعید) ه (فتیموا صعیدا طیبا) وه (علیک بالصعید فانه یکفیک) متفق علیه.

به لām نایا (صعید) چیه؟! زانایان تییدا جیوازن:

جاری هم موویان له سمر نهو! یه کده ننگن که گل (تراب) له باز نه ی (صعید) دایه و چاکترین و گرنگترین جوړیه تی، چونکه له چندان ده قدا هاتوه، که گل و خاک پاک کړه وه یه و ته یه مومی پیده کړی، بؤ وینه: (عن حذیفة بن الیمان رضي الله عنه أن النبي ﷺ قال: فَضَّلْنَا عَلَى النَّاسِ بِثَلَاثٍ: جَعَلْتُ لَنَا الْأَرْضَ مَسْجِدًا، وَجَعَلْتُ لَنَا تَرْتِهَا طَهُورًا، إِذَا لَمْ نَجِدِ الْمَاءَ وَجَعَلْتُ صَفُونًا كَصَفُوفِ الْمَلَائِكَةِ) رواه مسلم.

واته: به سئ شتان به سمر خه لکی دیکه دا به رزکراوینه وه: زه وییمان بؤ گټرپراوه به مزگوت، وه گلکه یمان نه گهر ناومان چنگ نه کهوت بؤ گټرپراوه به پاک کړه وه، وه ریزه کافان وه ک ریزه کانی فریشتان دانراون.

به لām نایا (صعید) به س گل و خول (تراب) ده گه یه تی یان نا؟ نهو! زانایان پریان جیاجیایه:

جاری (شافعی وأحمد وداوود وابن المنذر)^(۳) ده لټین: جگه له گل به هیچ شتیکی دیکه ته یه موم ناکړی، به لām (أبو حنیفة ومالك) ده لټین^(۴): (به هم موو

(۱) پروانه: (المغنی)، ج ۱، ص ۲۶۵.

(۲) پروانه: (مجموعه الفتاوی)، ج ۲۱، ص ۲۲۶.

(۳) پروانه: (المجموع)، ج ۱۲، ص ۲۴۵-۲۴۶، وه پروانه: (شرح صحیح مسلم)، ج ۲.

(۴) هه مان سهرچاوه ی پټشو.

بهش و پیکه پنه ره کانی^(۱) زهوی، جگه له کاتزایه کانی وه ک زیرو زیوو دروسته تهیه موم بکړئ، وه (أوزاعي وثورى) وه نديک له مالیکیه کان ده لیتن: هر شتيك له سهر پروی زهوی بیت ته نانه ت به فرو سه هولا به ندان و به سته له کی سهر ده ریا کانی ش دروسته تهیه مومى پی بکړئ^(۲).

جا هر چه نده لایه نگرانی پای په کم ده قه کانی سوننه زور پشتگیری پایه که بیان ده کن، وه هه موو لایه کیش له سهر نهو په کده ننگن که گل (تراب) و خاک چاکترین و له پیشتین جوړی (صعید) ه، بۆ تهیه موم، به لام پیم وایه پای نه وانه به هیتره هه روه ها له گل پروحی گشتی واقع بینیی و ناسانکاریی نیسلامیش گونجاوتره - که ده لیتن: هرچی له سهر پروی زهوی بیت به (صعید) داده نری و به که لکی تهیه موم پی کردن دیت، بهم به لگانه ی خواره وه:

أ- وشه ی (صعید) زوربه ی هه روه زوری بگر تیکرای فده ننگه کانی زمانی عه ربه ی له سهر نهو په کده ننگن که هه م خاک وگل (تراب) و هه م پروی زهوی (وجه الأرض) یش به گشتی ده گرتیه وه، هر کام له (القاموس المحيط) و (المصباح المنیر) و (لسان العرب) و (فقه اللغة) و (المعجم الوسيط) نه و هیان گوتوه، وه (الزجاج) گوتویه تی: (الصعید وجه الأرض ترابا کان أو غیره لا أعلم اختلافا بین أهل اللغة فی ذلك)^(۳) واته: (صعید) به پروی زهوی ده گوتری گل بی، یان غهیری گل، نه مزانیوه شاره زایانی زمان له وباره وه جیاوازی یان هه بی.

ب- پیغه مبه ر ﷺ فده موویه تی: (وجعلت لی الأرض مسجدا وطهورا) متفق علیه، ناشکراشه که نهو زهوییه ی که نویژی له سهر ده کړی به مه رج نه گیراوه که گل بیت، وه وشه ی (طهور) یش که له نه سلدا مانای پاکیی و پاکه روه یی

(۱) نه مه پای (ابن تیمیه)، پروانه: (مجموعه الفتاوی)، ج ۲۱، ص ۲۰۹، ص ۱۶۷۰

(۲) پروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۲۴۵، وه پروانه: (الفقه الاسلامی)، ج ۱، ص ۵۸۸-۵۹۱.

(۳) پروانه: (الروضة الندية)، ج ۱، ص ۹۷-۹۸.

ده گدیه نې^(۱)، لیره دا زیاتر مانای پاکه ره وهی هیه، چونکه وشه ی پیشوو: (مسجداً) پاکیتی (طهارة) ده گدیه نې، له سۆنگه ی شه وه که شوینی پاک نه بې نوژی لې ناکړی، جا بۆ شه وهی دووباره (تکرار) دروست نه بې که به بې سوودو که لک پیچه وانده ی ره وانبیژی (بلاغه) یه وه له پیغه مبهری خوا ﷺ ناوه شیتته وه، ناچارین بلین (طهور) لیره دا پاکه ره وهیه، که نه میش سیفه تی هه موو زه وییه نک به ته نیا (گل) تراب، چونکه فهرموویه تی: (وجعلت لی الارض).

ج- له فهرمووده یه دا که (بخاری و مسلم) له (عبدالله بن عباس) خوا لییان رازی بې گپراونه ته وه، هاتوه، که پیغه مبهری خوا ﷺ پیاویک پیسی گدیشتوه و سه لامی لې کردوه، به لام شه وه لامی نه داوه ته وه (حتی أقبل علی الجدار فمسح بوجهه ویدیه، ثم رد علیه السلام) هه تا چوه لای دیواریک و ده وچاوه هه ردووک ده ستی مه سح کرد، پاشان وه لامی سه لامه که ی دایه وه.

پوخته ی قسان:

هه رچهنده وشه ی (صعید) بهر له هه ر شتیک — به هۆی ده قه کانی سوننه ته وه —، گل (تراب) ده گریتته وه، به لام هه یج به لگه یه ک نیه، که غهیری گل نه گریتته وه، به لکو به پیچه وانده به لگه زۆرن که غهیری (گل) یش ده گریتته وه، ئنجا له راستیدا نه گه ر سه رنجی دنیا و پوهی زه ویش به دین، ده بینین که زۆر جینگای ده شت و بیابانو له لم (رمل) زیاتری لې نیه، هه روه ها سه روو و خوارووی پوهی زه وی له چوار که شه کانی سالدو زۆر شوینی کویتان له زستاندا به به سه ته لک و به فر داده پۆشری و تۆزه گلێکی ش بۆ ده رمانیش چنگ ناکه وی و، نه گه ر به س گل بۆ ته یه موم بشی خه لکی شه شوینانه دووچاری سه غله تی و گرفتارییه کی زۆر ده بن.

(۱) پروانه: (المعجم الوسيط)، ص ۵۶۹، که گوته ویه تی: (الطهور: الطاهر في نفسه المَطْهَر لغیره، فکل طهور طاهر ولا عکس).

سټا: ئەندامه‌کانی ته‌یه‌موم کامانه‌ن؟!

زانایانی ئیسلام له‌وباره‌وه که ئەندامه‌کانی ته‌یه‌موم به‌س دهم‌و‌چاوو هه‌ردووک ده‌سته‌کانن یه‌کده‌نگن^(١)، چونکه خوای په‌روه‌ردگار (جلّ جلاله‌) و پیتغه‌مبه‌ری پیشه‌وامان ﷺ به‌پاشکاوایی نه‌وه‌یان فەرمووه‌و پ‌وونیان کردۆته‌وه‌، وه‌ک له‌ خاڵی یه‌که‌مدا باس‌مان کردو ده‌قه‌کامان خسته‌ پ‌وو، به‌لام له‌وباره‌وه که نایا ده‌سته‌کانی وه‌ک ده‌ست‌نوێژ ده‌بن هه‌تا ئانیشکه‌کانیان بن، یان به‌س له‌پی ده‌سته‌کان هه‌تا مه‌چه‌که‌کانیان؟ پ‌ایان جیا‌وا‌زه‌:

هه‌رچی (عطاء و مکحول و أوزاعي و إسحاق و داود و أحمد و ابن المنذر)^(٢) و (ابن حزم)^(٣) و ابن تیمیة^(٤) و شوکانی^(٥) و قنوجی^(٦) یش، پ‌ایه‌که‌یانیان په‌سه‌ند کردوه‌، ده‌لێن: ئەندامه‌کانی ته‌یه‌موم به‌س دهم‌و‌چاو (وجه‌) و هه‌ردووک له‌په‌ ده‌ستن به‌ به‌رو پشته‌وه هه‌تا بازنه‌و مه‌چه‌ک (رسغ).

به‌لام (مالك و أصحاب الرأي و شافعي وليث و ثوري) و له‌ پیشی ته‌مانیشه‌وه (حسن البصري و الشعبي و سالم بن عبدالله بن عمر) پ‌ایان وایه‌، که ده‌بن هه‌ردووک ده‌سته‌کان هه‌تا ئانیشکه‌کانیان مه‌سح بکړن^(٧).

تنجا شایانی باسیشه‌ که (نووی) یش پ‌ای یه‌که‌می په‌سه‌ند کردوه که (أبو ثور) له‌ شافعی یه‌وه گێت‌پ‌اویه‌ته‌وه وه‌ک پ‌ای پێشوو (القول القديم) ی و گوتویه‌تی^(٨):

(١) پ‌روانه: (شرح صحيح مسلم)، ج ٢، ص ١٤٦٨.

(٢) پ‌روانه: (المجموع)، ج ٢، ص ٢٤٢.

(٣) پ‌روانه: (الحلی شرح المجلی)، ج ٢، ص ٩٣، مسأله: ٢٥٠.

(٤) پ‌روانه: (مجموعه الفتاوى)، ج ٢١، ص

(٥) پ‌روانه: (الأدلة الرضوية شرح الدرر البهية)، ص ٤١.

(٦) پ‌روانه: (الروضة الندية)، ج ١، ص ١٠١-١٠٢.

(٧) پ‌روانه: (المجموع)، ج ٢، ص ٢٤٢.

(وهذا القول وإن كان قديما مرجوحا عند الأصحاب فهو القوي في الدليل وهو الأقرب إلى ظاهر السنة الصحيحة)، واته: وه نهو پرایه هه رچهنده له لای هاوه لآن —ی مه زه بی شافعی- قسه ی کۆن و بی هیژ —ی شافعی ی-ه، به لām له پروی به لگه و» هه نهو» به هیژ وه له پوآله تی سونه تی راست (صحیح) یش نزیک تره.

ئجنا له راستیدا پای یه کم —که ده لئی نه دنامه کانی ته یه موم پروو هه ردووک له په دهسته کانی هه تا مه چه که کانیان —راسترو به لگه دارتره وه له چه ندان ده قی سونه تا هاتوه، که پیغه مبه ری خوا ﷺ ته نیا نهو نه دازه یه ی له دهسته کان دیاری کردوه بۆ ته یه موم، بۆ وینه (۲):

■ (عن عمار بن ياسر رضي الله عنهما قال: أجنبنا فتمعكت في التراب وصليت، فقال النبي ﷺ: إنا يكفيك هذا: ف ضرب النبي ﷺ بكفيه الأرض فنفخ فيهما، ثم مسح بهما وجهه وكفيه) متفق عليه، واته: تووشی له ش پیسی بووم بۆیه خوّم له خوآی وه ردا وه نوآژم کرد، پیغه مبه ریش فهرمووی: ئا نه وه نه ده ت به س بوو: ئجنا پیغه مبه ر ﷺ هه ردووک له په دهستی له زهوی دان و پاشان فووی لی کردن، ئجنا ده م وچاوو هه ردووک له په دهستی پێ مهسح کردن.

وه له راستیدا نهو پرایه ی ده لئی ده بی هه تا ئانی شه که کان مهسح بکری هیچ ده قیکی راست (صحیح) ی سونه تی له سه ر نیه و به لگه یان وه (نووی) گوتوویه تی (۳): ته نیا روآله تی ئایه ته که یه، به لām مادام سونه ت پرونی کردۆته وه مه به ست له (فآمسحوا بوجوهکم وأيديکم) ده م وچاوو هه ردووک دهسته تا مه چه که کانیان، پوآله تی ئایه ته که به به لگه ناشی.

(۱) هه مان سه رچاوو بهرگ، ص ۲۴۱-۲۴۲.

(۲) پروانه: (فتح الباری)، ج ۱، ص ۵۸۸، وه (شرح صحیح مسلم)، ج ۲، ص ۱۴۶۵.

(۳) پروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۲۴۲-۲۴۳.

هه لیه ته مه به ستیشمان ئه وه نیه، که ته یه مومه که ی دروست نیه، به لام ده ئین
به لگه له سهر ئه وه نیه، که هه تا ئانیشکه کان مه سح کردنی پیویست بی.

The banner is divided into three main sections. The left section has a blue header with a Facebook icon and the text 'پاڤیانی مەڵکەبی مامۆستا' (Alibapir's Master's Workshop). Below this is a red bar with the text 'archive.org/details/@alibapir' and a YouTube icon. The bottom of the left section shows the 'AliBapir' logo, 'Download on the App Store' and 'GET IT ON Google Play' buttons, and two QR codes. The central section features a portrait of a man in a turban, with text in Arabic and Persian above and below it. The right section has a blue header with a Facebook icon and the text 'پاڤیانی مەڵکەبی مامۆستا' (Alibapir's Master's Workshop). Below this is a red bar with the text 'عمل پاڤیر AliBapir' and a YouTube icon. The bottom of the right section shows the 'AliBapir' logo, 'Download on the App Store' and 'GET IT ON Google Play' buttons, and two QR codes.

چوار: كه سيك نه ناوی دهست بگه وئو نه تهيه مومى بو بئوئ حوكمى چيه؟!

زانایان لهو باره وه پایان جیاجیایه وهك (نووي) گوتویه تی و^(۱) هدر کام له (الحافظ بن حجر العسقلاني)^(۲) و (شوکانی)^(۳) لیه وه نه قلیان کردوه، سهرجه م پینج پایان هه ن:

۱- كه پای (أوزاعي وسفيان والثوري وأصحاب الرأي)^(۴) و پایه کی (أبو ثور)یشه^(۵)، ده لئ: نابئ نوئو بکات و ده بئ چاوه پئ بکات هه تا ئاویان مাদده ی تهیه مومى لئ هه لده که وئ، هدر کام له فهرموده ی: (لا يقبل الله صلاة بغیر طهور) رواه مسلم، وه فهرموده ی: (مفتاح الصلاة الطهور) رواه أبو داود والترمذي وقال: حديث حسن، به به لگه دیننه وه، دیاره لایه نگرانی نه م پایه ده لئین: ده بئ دواپی بیگپرتته وه.

۲و ۳- كه پای (أكثر أصحاب مالك والشافعي وأحمد وجهور المحدثين)^(۶)، ده لئ: پیویسته له کاتی خۆیدا نوئزه که ی بکات، به لام زۆریه ی شافیعی یه کان ده لئین: دواپی ده بی بیگپرتته وه، ((أحمد والمزني وسحنون وابن المنذر)^(۷) یش ده لئین: گپرانه وه ی ناوی، به لگه شیان نه م فهرموده ی ده^(۸):

- (۱) پروانه: (شرح صحيح مسلم)، ج ۲، ص ۱۴۷۲-۱۴۷۳، وه (المجموع)، ج ۲، ص ۳۰۵-۳۰۶.
- (۲) پروانه: (فتح الباري)، ج ۱، ص ۵۸۴-۵۸۵.
- (۳) پروانه: (نیل الأوطار)، ج ۱، ص ۳۳۸.
- (۴) پروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۳۰۵، مدهست له (أصحاب الرأي)، (أبو حنيفة) و هاوه لده کانیه تی.
- (۵) هه مان سهرچاوه ی پئشو.
- (۶) هه مان سهرچاوه و بهرگ و لاپه ره.
- (۷) هه مان سهرچاوه و بهرگ و لاپه ره.
- (۸) پروانه: (فتح الباري) ج ۱ ص ۵۸۴، وه (شرح صحيح مسلم) ج ۲ ص ۱۴۶۵.

■ (عن عائشة أنها استعارت من أسامة قلادة فهلكت، فأرسل رسول الله ﷺ ناسا من أصحابه في طلبها، فأدركتهم الصلاة فصلوا بغير وضوء، فلما أتوا النبي ﷺ شكوا ذلك اليه، فنزلت آية التيمم، فقال أسيد بن حضير: جزاك الله خيرا، فوالله ما نزل أمرٌ بك قط إلا جعل الله لك منه مخرجا، وجعل للمسلمين فيه بركة) متفق عليه، مع اختلاف يسير في بعض الألفاظ، واته: عائشه ملوانكه يه كي له نه سماء خواستبوو كه چي ليی بزيوو، جا پیغه مبهري خوا ﷺ کومه لیک له هاوه له کانی بو دوزینه وهی نارد، وه له ریگانو زیان به سهردا هاتو به بی ده ستونیو نوژیان کرد، جا کاتیک چوونه وه لای پیغه مبهري ﷺ سکا لای نهو مه سه له یان له لاکرد، وه ثایه تی ته یه موم هاته خوار، جا (أسيد بن حضير) به عائشه ی گوت -خوا لییان رازی بی- خوا پاداشتی چاکه ت بداته وه، به خوا هیچ گرفتاریه کت تووش نه بووه، مه گهر خوا دهرووی له تو کردو ته وه بو مسولمانانیش بو ته مایه ی به ره که ت و پیژ.

۴- که رای (داود الظاهري) و رایه کی (أبو شور) ^(۱)، که ده لئ: نابئ نویژ بکات و پیویستیش نیه بیگیژ پته وه، به لگه شیان نهو فدرموودانه ن که لایه نگرانی رای یه که م به به لگه یان هیئاونه وه.

۵- که رایه کی کونی شافعی یه نه وه یه، که سوننه ته نویژه که ی بکات، به لام فهرزه دوا یی بیگیژ پته وه ^(۲).

واش پی ده چئ که نهو رایه ی ده لئ: پیویسته نویژ که ی له کاتی خویدا بکات، به لام پیویست ناکات بیگیژ پته وه که رای (أحمد والمزني وسحنون وابن المنذر) وه

(۱) پروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۳۰۵.

(۲) پروانه: (فتح الباري)، ج ۱، ص ۵۸۵.

(ابن الحزم الأندلسي)^(۱) یش هه لیباردوه، له هه موو رایه کانی دیکه راستر بیت، چونکه سه ره پای نهو فهرموده یه ی باسی ملوانکه (قلاده) که ی عایشه ی تیدایه، چهند ده قیچی دیکه ش به لگه ی نی. وهك:

﴿فَأَنقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ...﴾ (١٦) التهاين ﴿﴾.

﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا...﴾ (٨٦) البقرة ﴿﴾.

(ما نهیتکم عنه فاجتنبوه، وما أمرتکم به فافعلوا من ما استطعتم) رواه البخاري ومسلم عن أبي هريرة.

(نووی) یش هه مان پای په سهند کردوه له باره یه وه گوتویه تی^(۲): (يجب الصلاة ولا يجب الإعادة وهذا مذهب المذني وهو أقوى الأقوال دليلا ويعضده هذا الحديث وأمثاله، فإنه لم ينقل عن النبي ﷺ إيجاب إعادة مثل هذا الصلاة، والمختار أن القضاء يجب بأمر جديد ولم يثبت الأمر فلا يجب..)، واته: نهو رایه ی ده لئ - کردنی نویژه که فهرزه و گیرانه وه ی پیویست نیه، وه نه مه پای موزنی یه وه به هیژترین رایه له پرووی به لگه وه وه نه م فهرموده یه (واته فهرموده که ی عایشه) و هاووینه کانی پشتگیری ده که ن، چونکه له پیغه مبه ره وه ﷺ نه هاته، که گیرانه وه ی نه م جزره نویژه ی فهرز کردبئ، وه پای په سهند نه وه یه، که به فهرمانیکی نوی نه بئ گیرانه وه پیویست نابئ و فهرمانی واش ئیسپات نه بووه که واته پیویست نیه.

هه چهنده به گویره ی نهو راوبزچوونه ی که په سهندمان کره ده راره ی نهو ماددانه ی ته یه عومیان پی دروسته، چنگ نه که وتنی مادده ی ته یه عوم زور ده گه نه و پیتم وایه له حاله تی کدا دیته دی که ئینسانی مسولمان له شوئینیکی پیس (نجس) حه پس بکری که نه ناوو نه هیچ شتیکی پاکی ته یه عوم پی کراوی لی نه بئ، یان له شوئینیکی که هه مووی قور و قال بیت!

(۱) پروانه: (الحلی)، ج ۲، ص ۸۸، مسألة ۲۴۷.

(۲) پروانه: (شرح صحيح مسلم)، ج ۲، ص ۱۴۷۲-۱۴۷۳.

پینج. چەند ورە بابەتیک دەربارەی تەبە مەموم

۱- ئایا تەبە مەموم بە لایەری بێ دەستنۆژیی و لەش پیسی دادەنرێ بەشیوەیەکی کاتی، یان بەس رێگادەری ئەنجامدانی نوێژو ئەو خواپەرستییانەیە کە بە لەش پاکێ نەبێ ناکرێ؟!

زانایان لەو بارەو پایان جیا جیاییەو (نوی) گوتویەتی^(۱): زۆری جەماوەری زانایان پایان وایە کە تەبە مەموم لەشی پیسی گەورەو گچکە لانا بە (لا یرفع الحدث) بەلکو تەنیا پێ و مۆلەتی نوێژو خواپەرستی دەدات! بەلام لە راستیدا نەگەر سەرئەو دەقەکانی قورئان و سوننەت بەدین زۆر چاک دلتیا دەبین کە رای جەماوەرو زۆری نەپێکاوەو هەلەیه، چونکە^(۲): **یەکم**: لە چەندان دەقی قورئان و سوننەتدا هاتو، کە تەبە مەموم پاککەرەو یەو لایەری لەش پیسی (حدث) یە، بۆ وێنە:

أ- ﴿... فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ

مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ

... (المائدة ٦) وهك دەبینین خوای کاربەجی بەروونی و پاشکاوێ دەفەرموێ: خوا دەیهوێ کە پاکتان بکاتەو، تنجا دیارە کە تەبە مەمومیش جێدار (بیدی) دەستنۆژیو خۆشۆردنە، کەواتە: بە دەقی قورئان تەبە مەموم پاککەرەو یە لە لەش پیسی گەورەو گچکە.

(۱) پروانە: (المجموع)، ج ۲، ص ۲۵۳، بەلام (داوود الظاهري والكرخي الحنفي وبعض المالكية) بە پاککەرەو ی دەزانن.

(۲) پروانە: (مجموعة الفتاوى)، ج ۲۱، ص ۲۲۸-۲۲۹.

ب- (وجعلت لي الأرض مسجداً وطهوراً) متفق عليه، که پیشتریش پرووغان کردۆتهوه.

ج- (إن الصعيد الطيب طهور المسلم..) رواه أحمد وأصحاب السنن إلا ابن ماجه، که نه میشمان پیشتر هیئاوه.

د- وهك پیشتر له بهرگی یه کهمداو له باره ی چۆنیه تی لابرندی پیسییه کانه وه هیئامان پیغه مبهرد ﷺ ده باره ی خاوین کردنه وه ی نه عل و پیللاو به زهوی و خاک، فهرموویه تی: (فإن التراب لهما طهور) رواه أبو داود، وه ده باره ی ته شک و دامینی کراسی درێژو له زهوی خشاوی ئافره تیش، فهرموویه تی: (یطهر ما بعده) رواه أحمد وأصحاب السنن إلا النسائي.

دووم: نه وه ده قهش که به به لگهش ده یهیننه وه که گوايه بابای تهیه موم کهر ههر به لهش پیس (جنب) داده نرئ، وه له به سه رهاته که ی (عمرو بن العاص) دا هاتوه، که پیشتر هیئامان و پیغه مبهرد ﷺ پیی فهرمووه: (أصليت بأصحابك وأنت جنب؟) رواه أحمد وأبو داود، نه وه له راستیدا به لگهیه له سه ریان، چونکه:

یهك/ پیغه مبهرد ﷺ به ره خنه و گله ییه وه فهرموویه تی: (چۆن به لهش پیسیه وه نوێژت بۆ هاوه له کانت کرد؟ که واته دیاره به لهش پیسی دروست نیه نوێژ بکری و نه گهر بابای تهیه موم کهر به لهش پیس دانرابایه ری نوێژکردنی نه ده بوو!

دوو/ دوا ی نه وه ی عه مر گوتویه تی: (فتيمت ثم صليت)، پیغه مبهرد ﷺ به زه رده خه نه کردن و بی ده نگبونی په زامه ندیی ده رپروه (فضحك رسول الله ﷺ ولم يقل شيئا).

٢- ته میمیش وه ههر خواپه رستییه کی دیکه، نیه ت هیئان فه رزی یه که میه تی و زانایان له و باره وه کێشه و مشت و مریان نیه، به لām نه وانیه کی

پێیان وایه تهیه موم لەش پیسی (حدث) لانا بات، گوتوو یانه: نابێ نیهتی لابردنی لەش پیسی بهینێ، بە لکو دەبێ نیهتی پێگاپێدرانی نوێژ (نیه استباحة الصلاة) بهینێ! ^(۱) بە لām پروغان کردهوه که ئەو بۆچوونه ههلهیه، کهواته ئەم ئەنجامگیریهش که ئەو بۆچوونه ههلهیه و «کراوه هەر ههلهیهو، تهیه موم به شیوهیهکی کاتی ئینسان له لەش پیسی گهورهو گچکه پاک دهکاتهوهو دهبێ نیهته کهش هەر وابێ.

۳- زانیان لهو باره شهوه که ئایا تهیه موم بهیهک جار دهست به گل، یان پرووی زهویدا هینان دیته دی، یان دوو جاری پێویسته دیسان پاییان جیایهو، زۆربه یان ده لێن یهک جار (ضربة واحدة) به سه بۆ دەم و چاوو دهسته کان ئەمه پای: (عطاء ومکحول وأوزاعي وأحمد وإسحاق وابن منذر وعامة أصحاب الحديث) ^(۲)، وه فەرمووده راست (صحیح) هکانیش هەر ئەمه دهگهیهنن، وهک پێشتر هینامان ^(۳).

۴- ئایا یه کجار تهیه موم وهک خۆشۆردن جێگای خۆشۆردن و «هستنوێژیش دهگرێ؟ یان بۆ هەر کامیکیان تهیه موم یهک پێویسته؟!

زانیان لهو باره شهوه پاییان جیاوازه، به لām پای ئەوانه راسته و سوننهت پشتگیریه دهکات که یهک تهیه موم بۆ هەردووکیان (خۆشۆردن دهستنوێژ) دهشی، چونکه:

أ- تهیه موم جێدار (بدیل) ی ئاوه بۆ لابردنی لەش پیسی (حدث) و ئەو تهیه مومدهش که له جیاتی خۆشۆردن دهکرێ و ئەوهش که له جیاتی

(۱) پروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۲۵۳-۲۵۸.

(۲) پروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۲۴۲.

(۳) پروانه: (مجموع الفتاوى)، ج ۲۱، ص ۲۴۷.

دەستنۆژ ھەرۈك يەكن، جا ھەرۈك چۆن خۆشۆردن دەستنۆژى لى خۆى دەگرت، تەيەمومىش كە لى جىياتىەتى بە ھەمان شىۋە.

ب- لى بەسەرھاتەكەى (عمار) دا -خو لى رازى بى- پىغەمبەر ﷺ پىى فەرموو: (إنا يكفك هذا، فضرب النبی ﷺ بكفیه الأرض فنفع فیها ثم مسح بهما وجهه وكفیه) متفق علیہ، وەك پىشتەر ھىنامان دىارە كە فەرموشىەتى: (إنا يكفك هذا) تەنیا ئا ئەۋەت بەس بو، مەبەستى پاكبۈنەۋەيەتى لى لەش پىسى گەۋرەۋ گچكەۋ ئامادەبۈۋى بۆ نوپۇز كەردن^(۱). شايانى باسە كە (ابن حزم) پىش^(۲) لىم مەسەلەيەدا ھەر پاى زۆرىەى پەسەند كەردە، بەلام ۋەك پروغان كەردەۋە پايەكەيان بىيەزە.

۵- ھەموو ئەۋ شتەنەى كە دەستنۆژىيان پى دەشكى تەيەموموشيان پى دەشكى بەبى جىاۋازى، سەربارەش پەيدابۈۋى ئاۋيان بۆ لوانو بۆگۈنجانى بەكارھىترانى (الحصول على الماء (لفاقدہ) أو إمكان استعماله (لمن لم يمكنه) ش تەيەموم بەتال دەكاتەۋەۋ زانايان لەۋبارەۋە يەكەدەنگن^(۳).

۶- دروستە كۆمەللىك لى يەك شوپن -ۋاتە: بە ماددەى يەك شوپن- تەيەموم بىكەن، ئەمەش مشتو مپى لەسەر نىە^(۴).

۷- ھەر شتىك تۆزو غوبارى ھەبى -مادام پروۋى زەۋى نەبى^(۵) - دروستە تەيەمومى پى بىكرى، ۋەك سەرىن و بەرەۋ ھەسپرو تەنەنەت پىشتى ئازەللىش و بگرە زۆرىەيان دەللىن: پىشتى سەگ و بەرزائىش مادام تەر نەبن^(۶)!

(۱) پروانە پەراۋىزى (الملى)، ج ۱، ص ۸۸، كە (محقق) لى (شمس الدين الذهبى) يەۋە ھىناۋىەتى.

(۲) پروانە: (الملى)، ج ۲، ص ۸۸، مسأله: ۲۴۵.

(۳) پروانە: (الروضة الندية)، ج ۱، ص ۱۰۲.

(۴) پروانە: (المجموع)، ج ۱، ص ۲۵۱.

(۵) چۈنكە تەگەر پروۋى زەۋى (صعيد) بو، ھەبۈۋى تۆزو غوبار مەرج نىە.

(۶) پروانە: (المجموع)، ج ۲، ص ۲۵۱-۲۵۲.

۸- زلریه ی زانیان پایان وایه که ده بئ بۆ هر نوښتیکی فہر ز تهیہ مومینکی تایہ تی بکړئ، ثمہ پای: (الشعبي والنخعي وقتادة وربيعة ومالك وليث وأحمد وإسحاق والشافعي) یہ، به شیکیشیان کہ: (ابن المسيب والحسن البصري والزهري وأبو حنيفة ويزيد بن هارون وأبو جعفر وأبو ثور وداود والمزني وأحمد) یش له پای باو (مشهوری دا له نیویاندان، پایان وایه که تهیہ مومیش وهک ده ستونوږ هتا ده شکئ هدمو جوړه نوږه کانی پیوه نه نجام دہات به فہر زو سونہ تہوہ^(۱)، جا وا دیتہ به رچاو نه وانہی پای یہ کہ میان هتباردوہ به لگہیہ کی نه وتویان به دہ ستہوہ نه بئ، به پیچہ وانہی لایہ نگرانی پای دووہم کہ ثم به لگانہ یان ہیہ:

أ- وهک چہند جاری دیکہ یش گوتوومانہ: تهیہ موم جیدار (بدیل) ی ناوہ به دہقی فہر مایشتی خواو پیغہ مبرہ کہی ﷺ بۆ پاکبوونہوہ له لہش پیسی، مادام وابئ مہ گہر به به لگہیہ کی شرعی روون نه گہر نا دروست نیہ ہیچ شتیک له شایستہی (صلاحیہ) ی کہم بکہینہوہ.

ب- پیغہ مبر ﷺ: (الصعيد الطيب طهور المسلم...)، کہ ثمہ موئلہ قہو به ہیچ بہند (قید) یکہوہ نہ بہ ستراوہ.

ج- مہ سحی سہر خوفو گوزہوی مادام ده ستونوږ نه شکابئ نوږکړنہوہی ناوئ، ته میس ہر وایہ.

د- پیشتړ پروغان کردہوہ کہ بابای تهیہ مومکہر به تهیہ مومہ کہی پاک بۆتہوہ به دہقی قورٹان و سونہت بہ شیوہیہ کی کاتیی-، کہ واتہ پاک کړنہوہی دیکہی ناوئ.

(۱) پروانہ: (المجموع)، ج ۲، ص ۳۱۸-۳۱۹.

۹- زۆری زانایان پریان وایه که بهر له کاتی نوێژ دروست نیه تهیه موم بکری به لām (أبو حنیفة) و (أحمد) یش له پریوایه تیکیدا پریان وایه که دروسته، جا له راستیدا به له بهر چاو گرتنی ئهو خالانهی پابردن دهرده کهوئ، که پای دووهم راسته و لایه نگرانی پای یه کهم هیچ به لگهیه کی ئیقناعه کریان به دهسته و نیه^(۱).

۱۰- هدر کات بابای تهیه موم مکر ئاوی دهستکهوت (ته گهر له بهر بئ ئاوی تهیه مومی کرد بئ) ئهو له دوو حالان به در نیه: یان نیشته جئ (مقیم) یه، یان پریوار (مسافر)، جارئ ته گهر بهر له نوێژ کردنه کهی ئاوی چنگ کهوت ئهو، چ له مال بئ و، چ له سه فدر به یه که دهنگی زانایان تهیه موم که ی به تالو ده بئ ئاو که به کار بهیئتی^(۲)، به لām ته گهر له سه فدرئ بوو، وه پاش نوێژ کردنه کهی ئاوی چنگ کهوت، ئهو زۆری هدره زۆری زانایان که (أبو حنیفة ومالك وشافعي و ثوري وأوزاعي وأحمد وأسحاق والمزني وابن المنذر) یان له نیودان، ده لئین: کردنه و هی ئاوی، که میکیش له زانایان ده لئین: مادام کاتی کردنی نوێژه که مابئ ده بئ ئاو به کار بهیئتی و بی کاته وه، به لām ته گهر کاتی نه مابو ئهو یه که دهنگن له سه ر نه کردنه و هی^(۳). به لگه ی پای جه ماوه ریش که گومان له راستیدا نیه، ئهم فدر مووده یه:

■ (عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه قال: خرج رجلان في سفر فحضرت الصلاة وليس معهما ماء، فتيمما صعيدا طيبا وصليا، ثم وجدا الماء في الوقت فأعاد أحدهما الصلاة والوضوء، ولم يعد الآخر، ثم أتيا رسول الله ﷺ فذكرا ذلك له، فقال للذي لم يعد: أصبت السنة وأجزأتك صلاتك وقال

(۱) پروانه: (مجموعه الفتاوى)، ج ۲۱، ص ۲۴۶، وه: (الروضة الندية)، ج ۱، ص ۹۹.

(۲) پروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۲۲۵، وه: (ابن المنذر) له کتیبی (الإجماع) دا هینا ویه تی.

(۳) هه مان سه ر چاو و بهرگ، ص ۳۲۹، دیسان (ابن المنذر) ئهو یه که دهنگیه ی نه قل کردوه.

للذي توحاً وأعاد: لك الأجر مرتين) رواه أبو داود والنسائي والبيهقي وغيرهم، واته: دوو پياو به سه فمر چوون، جا نوښو بوو ناویشیان پښ نه بوو، بږیه به پووی پاکي زهوی ته یه مومیان کردو نوښو یان کرد، پاشان ناویان چنگ کهوت له کاتی نوښه کهدا (واته جارئ نوښه که کاتی مابوو)، جا یه کیکیان نوښه که ی به ده ستونوښو گپراهه وه نه وه ی دیکه شیان نه یگپراهه وه، دواپی چوونه وه لای پیغه مبهري خوا ﷺ نه وه مه سه له یان بو باس کرد، نه وه یش به وه یانی فمرمووه، که نوښه که ی دوو یاره نه کرد بووه: رښبازی منت پیکاوه نوښه که ت بهر که وتوه، به وه شیان فمرموو، که ده ستونوښی گرتبوو دوو یاره ی کرد بووه: دوو که پرت پاداشت هیه.

ناشکراشه که گرتنی رښبازی پیغه مبهري ﷺ هه میسه بهر که تدارترو پاداشتی زیاتره، بږیه هه ندیک له زانایان گوتوویانه: پیغه مبهري ﷺ له بهر دلدانه وه دلخو شکردن به دووه میانی فمرموو: دوو جار پاداشت هیه^(۱). به لآم نه گهر نیسته جی بیو له مالئ بیت نه وه زانایان به گشتی دوو پایان هه^(۲):

أ- به شیکیان که (شافعی) یان له نیودایه وه درکام له (أبو حنیفة وأحمد) یش یه کی له پایه کیاندا، ده لئین: نوښه که ی به ته یموم بکات، به لآم دواپی ده بی دوو یاره نوښه که ی بکاته وه نه وه ی به که میان بهس له بهر رښزو حورمه تی کاتی نوښه که بووه.

ب- که (مالك وثورې واوزاعی والمزني والطحاوي) یان له نیودان و (احمد) یش له پایه کیدا ده لئیت: ده بی نوښه که ی به ته یموم بکات و دوو یاره کردنه وه شی ناویت، به سه رنج دانی خاله کانی پی شووش دهرده که وی که پای دووه م

(۱) پروانه: (الروضة الندية)، ج ۱، ص ۱۰۲-۱۰۳.

(۲) پروانه: (المجموع)، ج ۲، ص ۳۲۸-۳۲۹.

راستتره، چونکه خوا له یه کاتدا بهس نووژیکی فەرز کردوهو، خۆشی
فەرموویەتی ئەگەر ئاوا نەبوو ئاوا بیکەن (تەیهەموم بکەن) و هیچ
بەلگەیەکیش نیە باسی گیرانەوهو دووبارەکردنەوه بکات.

۱۲- هەر کەسێک درەنگ لەخەو هەلساوا کاتەکە ی درەنگ بوو، ئەگەر خۆی
شۆردبایە فریای نووژەکە ی نەدەکەوت، ئایا چاکتره دوایی تەیهەموم بکات و
نووژەکە ی لەکاتی خۆیدا بکات، یان هەرچۆن بوو خۆی بشوات ئەگەر
نووژەکەشی بچێ و دوایی بیکات و بیکێژیتەوه؟!

زانایان دوو رایان هەن و ئەوەندە ی لەم مەسەلەیهش پامام و بیرم کردوهو
هیچ کامیانم بۆ چاکتر دانەنراو پێم وایە وەک یەکن^(۱).

۱۳- وەک چەند جار گوتمان تەیهەموم جێدار (بەدیل) ی ئاوهو هەرکەسێک بۆی بلوێ
ئاو بەکاربهێنێ، رێگای تەیهەمومی نیە و لە کوردەواری خۆشاندا باوه ((ئەگەر
ئاو هەبوو تەیهەموم بەتالە)) جا هۆیهکانی تەیهەموم بە گشتی دووانن:
یەکەم: نەبوونی ئاو.

دووهم: نەگونجانی بەکارهێنانی.

جا لەبەرە ی نەبوونی ئاوهو هەرچەندە بە زۆری حالتی سەفەر پەچاو کراوه،
بەلام دەگونجێ ئینسان لە سەفەریش نەبێ و ناویشی چنگ نەکەوی، بۆ وێنە لە
حەپسخانە (سجن) دا بێ، یان هەر لە مالتی خۆیان بێ و ئاویان نەبێ و ناویشیان
لێ نزیک نەبێ و پارەش نەبێ بیکرێ، یان پارە ی هەبێ، بەلام پارەکە ی بۆ نان و
مەسرەفی خۆی و خێزانی پێویست بێ^(۲).

هەرودەها ئەگەر لە سەفەریش بێ دەگونجێ ئاوی پێبێ، بەلام بۆ خواردنەوه ی
خۆی و لاخەکە ی پێویست بیت، یان بتوانێ بەدوایدا بچێ و پەیدای بکات بەلام

(۱) پروانە: (مجموعۃ الفتاوی)، ج ۲۱، ص ۲۶۴-۲۶۵.

(۲) پروانە: (المجموع)، ج ۲، ص ۲۸۴-۲۸۶، وە ص ۲۸۳.

نه گهر و ابكات له هاوهله كانی به جێ بیتی و دابیڤی، نهوه له هه موو نهوه
 حالته تاندا زانیان له سهر په وابوونی تهیه عموم یه كدهنگن^(۱).

به لām نهوهی كه زانیان تییدا مشت و مریان ههیه نهوهیه، كه ئایا بابای ئاو
 چنگ نه كهوتوو تا چ رادهیه كه له سهری فهززه به دوای ئاودا بگهړی و بسووی؟!

هه ندیکیان كه (أبو حنیفة) یان له نیتودایه رایان وایه، كه نه گهر گومانی وابوو
 له نزیكیهوه ههیه پیتیسته به دوایدا بگهړی، به لām نه گهر گومانی نه بوو پیتیست
 ناكات و با تهیه مومه كهی بكات، به لām زۆری زانیان كه: (مالك و داود
 الظاهري و شافعي) و (احمد) یش له قسهیه كیدا، له نیتوایاندان دهلتین: مه گهر
 تهواو مسۆگهرو دلتیابی كه ئاو لهو دهووبه ره نیه، نه گه رنا هه ره له سهری فهززه
 كه به دوایدا بگهړی هه تا بی هیوا ده بی^(۲)، دیاره هه ردووك لاشیان ئایه تی:
 ﴿... فَلَمْ يَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا...﴾ المائدة ﴿٦﴾ به به لگه
 ده هیئنه وه، به لām پیم وایه هه ق نهوهیه كه بگوتی:

چهنگ نه كهوتنی ئاو (عدم وجدان الماء) بهوه دیتهدی كه ئینسان قهناعه تی
 بۆ پهیدا بی، كه نیهو گه ران و سوو ران پشكنین به مه رج نه گه راوه^(۳).

بۆ نه گونجانی به كار هیئانیشی دوو حالته تی ههیه:

أ- یان هه ره له واقیعدا كابر نه خو شه، نه خو شهیه کی وا كه دوو كه سی عاقل و
 داد گهر، یان پزیشكی پسر پز بلتی: ئاو زیانت لی ده دات و
 نه خو شیی یه كه ت ته شه نه ده كات، یان كاری گه ریی خراب ده كاته سهر
 جهسته ت.

(۱) هه مان سه رچاوه بهرگ، ص ۲۷۳-۲۷۵.

(۲) هه مان سه رچاوه بهرگ، ص ۲۸۱

(۳) پروانه: (الروضة الندية)، ج ۱، ص ۹۶.

ب- یان نه خوښ نیه، به لّام قهناعه تی وایه که نه گهر خوی به و ئاوه بشوات
 دوو چاری نه خوښی و دهردی دهکات، ئه وه زۆریه ی زانایان پایان وایه که
 بۆی هدییه تهیه موم بکات^(۱) و پسته ی ﴿... مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ
 عَلَيْكُمْ مِنْ حَرْجٍ...﴾ المائدة ﴿﴾ چاکترین به لگه یه، چونکه
 بیگومان که سیك به هۆی خوښووردن به ئاوی سارده وه دوو چاری دهردو
 نه خوښی بیټ، که وتۆته سه غله تی (حرج) یه وه، خوای میهره بانیش
 به راشکاوایی فهرموویه تی: که بۆیه تهیه موم بۆ له جیاتی ئاو دانان، که
 لهو جۆره حاله تانه دا نه که ونه نا په حه تی و سه غله تی یه وه.

ئاشکراشه که پیویسته ئینسان وریا بیټ و له و جۆره حاله تانه دا نه فس و
 شعیطان فریوی نه ده ن و به هۆی ته مبه لّی و تۆزیک خو ئه زیه تانه وه دوو چاری
 گوناح و هه لّی نه که ن و نه یخه نه خانە ی به زیه دان (تفریط) وه.

ههروه ها به لای دیکه شدا وریایی و له بهر خوښووته ی نه فس و شهیتان و پرووحی
 نیشکه ته قوایی و تیپه پانندن (افراط) و خو ئه زیه تان (تکلف) تووشی ئه وه ی نه که ن
 که نایه تی: ﴿... وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ...﴾ النساء ﴿﴾ بیگریته وه و بکه ویتته بهر
 حوکمی نایه تی: ﴿... وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ...﴾ البقرة ﴿﴾.

ئا لیڤه شدا کۆتایی بهم باسه دینین، خوا هی دایه تمان بدات که هه رچی زیاترو
 چاکتر دهر و دهرونی خو مان پاک و چاک بکه ین.

(۱) (ابن تیمیة) له و باره وه گوته وویه تی: والذي عليه الجمهور: انه لا يشترط فيه خوف الهلاك بل من
 كان الوضوء يزيد مرضه او يؤخر براءه يَتَيَمَّمُ، وكذلك في الصيام والاحرام، ومن يتضرر بالما لم يرد
 فهو كالمریض عند الجمهور، لكن الله ذكر الضر العام، وهو بخلاف الیرد فانه انما يكون في بعض
 البلاد لبعض الناس الذين لا یقدرون على الماء الحار... بره وانه: (مجموعه الفتاوى)، ج ۲۱، ص ۲۲۶.

جا خوئنه‌ری مسوڵمانی خۆشه‌ویست!

هەرچەندە لە دووتوتی ئەو هەشت (٨) خاڵدا، کە لەبارەی نوێژووە نووسیومان هەرچی بە پێویستمان زانیووە دەربارەی نوێژ گوتومانە، بەلام بە پەسندمان زانی ئەم چەند ئاگاداری یەت ئاراستە بکەم:

(١) وەك دەبینی توێژینه‌وه‌ی دروشمی یەكەمی خواپەرستی و پایە‌ی دووهمی ئیسلامەتی (نوێژ)، لە توێژینه‌وه‌ی هەموو دروشەکانی دیکە پتر بایەخی پێندراوە و وردە کاری تێدا کراوە، جا هیوادارم تۆش وەك شایستە‌ی ئەو دروشمە پایە‌گە‌وره‌و گرنگە‌یه، ئەمیه‌ت و بایەخ بە خەرج بە‌دی بۆ خوێندنه‌وه‌و تیگە‌یشتن و هەزمکردنی ئەم توێژینه‌وه‌یه پاشان کارو ڕەفتار پێ‌کردنی.

(٢) زۆریە‌ی زانیان کردن و نه‌کردنی نوێژ بە سنوورو نێوانی کوفرو ئیمان دادە‌نێن، جا بێگومان وەك لە ئایە‌ته‌کانی قورئان و فەرمووده‌کانی پیغمبەریش ﷺ ئاماژە‌ی پێ‌کراوە - ئینسانی مسوڵمان هەتا نوێژ بە‌پا‌کردنی تێدا توختر بێت لە ئیسلامدا ڕۆ‌چووترو لە کوفرو نیفاق دورتر دە‌بێت و، تۆخ‌بوونه‌وه‌ی سیفەتی نوێژ‌کردنیش پە‌یوه‌ندی ڕاسته‌وانە‌ی بە قوول‌ترو چاک‌تر شارە‌زابوونی پایە‌و فەرزو سوننه‌ت و ئە‌دە‌به‌ ڕو‌اڵە‌تی و پە‌نه‌انیە‌کانی‌هه‌ هە‌یه، بۆ‌یه ئیمەش هە‌ولێ چاکمان لە‌وباره‌و داوه‌و ڕە‌نجی باشمان کێ‌شاهه‌.

(٣) هەرچەندە مە‌گەر چۆن دە‌نا هەر مە‌سه‌له‌یه‌کم باس کردی‌ت - ئە‌گەر جێ‌گای ڕاجیایی (اختلاف)ی زاناو شە‌رع‌زانی تێدا بووێ - هە‌ولم داوه‌ کام پایە بە‌هێ‌زترو پە‌سه‌ندتره‌ دیاری بکەم، بەلام وەك چۆن ڕا‌و‌پۆ‌چوون و ئیجتە‌هادی زاناو پێ‌شه‌وا یا ئمان لە‌گە‌ڵ رێ‌زو حورمه‌تی زۆ‌رمان بۆ‌یان بە تیگە‌یشتنی ئە‌وان دە‌رباره‌ی ئایین و شە‌رع دە‌زانین، ئە‌ك خودی ئایین و شە‌رع، بێگومان بیرو‌پۆ‌چوونه‌کانی خۆ‌شان کە قوتابییه‌کی ئە‌و زاناو پێ‌شه‌وا بە‌رزو بە‌رێ‌زانە‌ین

(بطریق الأولی) ھەروا دادەنێن، تکاشم لە خۆنتەرە بەرپێزەکانیش ئەوەیە، کە لەویارەو وریاو ھۆشیار بن و چوار ئاگاداری و بنچینە گەورە و گرنگەکانی (ھەلس وکەوتی شەریعی یانەو ژیرانە) یان —کە لە بابەتی دووھمدا ھاتوون— ھەر لەبەرچاوبن.

ئەگەر پێویست بێت، ئێمە پێشکەش دەکەین

ئەم ھەم ئێمە مۆڵەتی ئاساسی

ئەگەر پێویست بێت، ئێمە پێشکەش دەکەین

ئەم ھەم ئێمە مۆڵەتی ئاساسی

ئەگەر پێویست بێت، ئێمە پێشکەش دەکەین

ئەم ھەم ئێمە مۆڵەتی ئاساسی

ئەگەر پێویست بێت، ئێمە پێشکەش دەکەین

ئەم ھەم ئێمە مۆڵەتی ئاساسی

ئەگەر پێویست بێت، ئێمە پێشکەش دەکەین

ئەم ھەم ئێمە مۆڵەتی ئاساسی

ئەگەر پێویست بێت، ئێمە پێشکەش دەکەین

ئەم ھەم ئێمە مۆڵەتی ئاساسی

ئەگەر پێویست بێت، ئێمە پێشکەش دەکەین

ئەم ھەم ئێمە مۆڵەتی ئاساسی

ئەگەر پێویست بێت، ئێمە پێشکەش دەکەین

ئەم ھەم ئێمە مۆڵەتی ئاساسی

ئەگەر پێویست بێت، ئێمە پێشکەش دەکەین

ئەم ھەم ئێمە مۆڵەتی ئاساسی

ئەگەر پێویست بێت، ئێمە پێشکەش دەکەین

ئەم ھەم ئێمە مۆڵەتی ئاساسی

ئەگەر پێویست بێت، ئێمە پێشکەش دەکەین

ئەم ھەم ئێمە مۆڵەتی ئاساسی

ئەگەر پێویست بێت، ئێمە پێشکەش دەکەین

ئەم ھەم ئێمە مۆڵەتی ئاساسی

باسی سیّهم
نوئژ بهرپاگردن
یه که مین دروشمی خوا په‌رستی

خالی یەكەم: نوێژ چیه؟!

وشەى "نوێژ" لە زمانى كوردیدا كە لە بەرامبەر (صلاة)ى عەرەبیدا دانراوە، وایپێدەچێ وشەیهكى زۆر لەمێژینهو كۆن بێت، چونكە زانیان لەسەر ئەوە یەك دەنگن كە نوێژ (الصلاة) یەكێكە لەو خواپەرستییاى كە لە ئاین و بەرنامەى سەرچەم پێغه مبهەرانى پایه بەرزى خوادا هەبوو، جا وادیارە گەلى كوردیش وەك تێكڕای گەلانى دنیا بەر لەهاتنى ئیسلامیش بۆ كوردستان جوړێك یان زیاتریش ئاین و بەرنامەى خوابی لەنێودا بوو و گەلێكى خواپەرست و دیندار بوو و خواپەرستى یەكەنى وەك نوێژ و پۆژوو (صوم)ى هەر ئەنجام داو!

وشەى (صلاة)یش زمانزانان و شەرەزانان ئاوا مانایان كردووە:

أ- راغب الأصفهاني، گوتوویەتى:

(والصلاة: قال كثير من أهل اللغة هي: الدعاء والتبريك والتمجيد، يقال صليت عليه أي دعوت له..)^(١)، واتە: زۆر لە شارەزایانى زمان گوتوویانە: نوێژ بریتىە لە پارێندەو بە پیرۆز گرتن و بە پایه بەرز دانان، دەگوترێ. (صلیت عليه) واتە بۆ پارامەو.

ب- (نوي)یش لە پێناسەى (صلاة)دا گوتوویەتى:

(الصلاة في اللغة: الدعاء وسميت الصلاة الشرعية صلاة لاشتغالها عليه هذا هو الصحيح وبه قال الجمهور من أهل اللغة وغيرهم من أهل التحقيق..)^(٢)، واتە: (صلاة) لە زماندا پارێندەو، وە بۆیە نوێژی شەرى بەوناو و ناوێراو چونكە نوێژی پارێندەو لە نێوخۆیەو گرتو، ئەمە قسەى راست و دروستە و جەماوەرى زمانزانان و باقى لێكۆلەرەوانى دیکەش هەر وایانگوتو.

(١) (مفردات ألفاظ القرآن)، ص ٢٨٥. وە بڕوانە: (سبل السلام)، ج ١، ص ١٤٠.

(٢) (المجموع شرح المذهب)، ج ٣، ص ٣، هەروەها بڕوانە: (نبيل الاوطار) للشوكاني، ج ١، ص ٣٦٠.

ج- (ابن المنظور) یش به هه مان شتو ده ئی:

(وقد تكرر في الحديث ذكر الصلاة وهي العبادة المخصوصة وأصلها الدعاء في اللغة فسميت ببعض أجزائها وقيل أصلها في اللغة التعظيم، وسميت الصلاة المخصوصة صلاة لما فيها من تعظيم الرب تعالى وتقدس^(١))، واته: وه باسی (صلاة) له فهرمووداندا زۆر هاتوه، كه خواپهرستییه تاییه تییه کیه و نه سلی واتیه کیه له زماندا (پارانه وه) یه، جا نوێو به هه ندیک له به شه کانی یه وه که پارانه وه یه ناو نراوه، وه گوتراویشه که (صلاة) له نه سلی زماندا یانی به مه زن گرتن (التعظیم)، وه نوێو —ئهو خوا پهرستییه تاییه تییه— بۆیه ناوی لێنراوه، (صلاة) چونکه به گه وره گرتنی پهروه ردگاری به رزو پیرۆزی تێدا یه.

ئه وه سه باره ت به وشه ی (صلاة) له زماندا، له زاراوه ی شه رعیشدا تیکرایی زانایانی شه رعزان ئاوا پێناسه ی ده که ن:

(الصلاة عبادة تتضمن أقوالاً وأفعالا مخصوصة مفتوحة بتكبير الله تعالى محتمة بالتسليم) واته: نوێو خواپهرستییه که چه ند قسه و کرده وه یه کی تاییه تی تێدان، که به (الله اکبر) گوتن ده سته ی ده کات و به سه لام داناوه کو تایی پێ دئی.

(١) (لسان العرب)، مادة (الصلاة).

خائی دووهم: پله و پایه نوئیژ:

۱- نوئیژ گه وره ترین دروشم و بنچینه ی نیسلا مه و به رزترین و مه زترین جوړه خواپه رستییه، وه وشه ی (صلاة) به هه موو صیغه کانیه وه (۹۹) جاران له قورناندا هاتوره.

۲- وه نوئیژ تاقه خواپه رستییه که که له هیچ حالیکدا چواندن و نه کردنی دروست نیه، به ساغیی و به نه خوشیی، به ده و لگه مهنه دی و به نه داریی، له کاتی جهنگ و ناشتیدا، له سه فدری بئ، یان له مالتی، سه رما بئ، یان گهرما، سوار بئ، یان پیاده ... هتد.

۳- وه خوی پهره ردگاری پنهان بین نوئیژی له گدل هه ر کام له: زیکرو زه کات و صه برو قوربانی سه رپریندا باسکرده:

﴿وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى﴾ (۱۵) ﴿الاعلٰی﴾، ﴿وَأَقِمْوُا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ...﴾ (۱۱) ﴿البقرة﴾، ﴿وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ...﴾ (۴۵) ﴿البقرة﴾، ﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ﴾ (۲) ﴿الکوثر﴾.

۴- وه خوی زاناو وردبین حوکی خوړانه گری و هه لپه یی و به سه ر تیگرای نیسلا نه کاندا داوه بیجگه له نوئیژ که ران: ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا﴾ (۱۹) ﴿إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا﴾ (۲۰) ﴿وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا﴾ (۲۱) ﴿إِلَّا الْمَصْلِينَ﴾ (۲۲) ﴿المعارج﴾.

۵- وه له پیناسه کردنی پرواداراندا له سه ره تاو کوتایی خه سه له ته کانیا نندا نوئیژی باسکرده: ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ﴾ (۱) ﴿الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ﴾ (۲)

وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ﴿٢﴾ (المؤمنون)، ﴿١﴾ صَلَّوْهُمْ يُحَافِظُونَ (المؤمنون).

۶- وه خوای دادگەر هه‌په‌شهی زۆر توندی له‌و نوێژکه‌رانه‌ کردوه، که له نوێژه‌کانیاندا که‌مته‌رخه‌من: ﴿فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ﴾ (۱) الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿۵﴾ (الماعون).

۷- نپژونه کردن و به‌زایه‌دانی به یه‌که‌مین خه‌سله‌تی خراپی تهو پاشین (خَلَف) ه‌
 بده دانراوه، که له دواى پیغه‌مبه‌ران -عليهم من الله افضل الصلوات و اتم
 التسليمات- واز له رپ‌بازه‌کیان دیتن و ده‌کونه دواى هه‌واو ناره‌زووه‌کانیان:
 ﴿خَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ غِيَاً

۸- وہ پیغمبرِ مہدی خوا ﷺ بہ کوئلہ کدی ئیسلامہ تی داناوہ: (وعمود الصلاة..)
رواہ الترمذی وابن ماجہ و احمد وصححہ کل من الترمذی وابن القیم والالبانی.

۹- وہ فرمودہ تی کہ نویژ ید کہمین شتہ، کہ بہندہ کان لہ سہری داد گایی
دہ کرین لہ پوژی دوا بییدا جا نگہر نویژہ کدی چاک ییت تہوہ سہر جہم
کردہ وہ کانی دیکہ شی باش دہ بن و نگہر خرابیش بی کردہ وہ کانی دیکہ شی
خراب دہ بن: (أول ما يحاسب عليه العبد يوم القيامة الصلاة، فان صلحت صلح
سائر عمله وان فسدت فسد سائر عمله) رواہ الطبرانی.

۱۰- وه نوٲژ دواين دياردهي ئيسلامه كه له نيو دهچي و ناميني*، واته كاٲيك نوٲژ كردن ناميني كه تايين هيچي لي نه مابو و بن برگرابي، وهك پيغه مبهري

* يتقدمه مبدع رحمته فدرموريدتی: (أول ما تفقدون من دينكم الامانة وآخر ما تفقدون منه الصلاة) رواه احمد وصححه الالباني في (الصحيحه) ژماره (١٧٣٩).

خوایه رستی: (لتنقطن عرا الاسلام عروة عروة فكلما انتقضت عروة
تشبث الناس بالتي تليها وأولهن نقضاً الحكم وآخرهن الصلاة) رواه ابن حبان
والطبراني باسناد صحيح.

۱۱- وه نوێژ یه کهمین خواپه رستییه، که له سههر مسوڵمانان پتووست کراوه و تهنها
خواپه رستییه یه کیشه، که له ئاسمانی و له شهوړۆ و بهرزبوونه وه (الاسراء
والمعراج) ی پینغه مبهری کوژاییدا ﷺ فپرز کراوه: (فرضت الصلاة على النبي
ﷺ ليلة اسري به...) رواه احمد والنسائي والترمذي.

۱۲- وه دۆزه خیه کان له وه لایمی پرواداراندا، که لییان ده پرسن چ شتیک بوو به
مایه هاتنه نیتو دۆزه ختان؟! ده لێن: ﴿قَالُوا لَئِنْ نَكَّ مِنْ الْمَصْلَيْنِ (۴۳) وَلَمْ نَكْ
نُطْعِمِ الْمَسْكِينَ (۴۴) وَكُنَّا نَحُوسُ مَعَ الْفَاضِيْنَ (۴۵) وَكُنَّا نَكْذِبُ يَوْمَ الْاَلَيْنِ
(۴۶)﴾ (المدر).

وه ده بینین تاوانباران (مجرمین) نوێژنه کردن به یه کهمین هۆی چوونه
دۆزه خیان داده نین! که واته دیاره به پینچه وانه وهش نوێژ کردن یه کهمین و
سهه کیوتین هۆی چوونه به ههشتی رازاوه و نه پراوهی خوی میهره بانه.

۱۳- وه له چهندان دهقی قورئان و سونه تدا له دواى ئیمان و خوا به یه کگرتن
راسته و خو باسی بهرپا کردنی نوێژ کراوه، بۆ وینه: ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ (۱)
الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ (۲)﴾ (المؤمنون)، ﴿... فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا
الصَّلَاةَ (۵)﴾ (التوبة)، پینغه مبهری له کاتیکدا نوێژه رهکانی خۆی
به ملاولادا ده ناردن بۆ بانگه واز کردنی خه لکی بۆ ئیسلام پیتی ده فهرموون، که
له دواى ئیمان و شایه تمان بانگیان بکه ن بۆ ئه نجامدانی پینچ نوێژه فهرزه کان بۆ
وینه: (ستاتی قوما اهل کتاب فلیکن اول ما تدعوهم اليه: شهادة الا اله الا

الله وان محمدا رسول الله، وان الله فرض عليهم خمس صلوات في اليوم والليلة.. متفق عليه.

۱۴- وه نوێژ تاقه خواپه رستییه که که خواو پیغه مبه ره کهی ﷺ فەرمانیان به ئینسانی مسوڵمان کردوه که هاوسهرو منداله کانی وادار بکات به ته نجامدانی:

﴿وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا...﴾ (طه)، (مرؤا اولادکم بالصلاة وهم أبناء سبع سنين واضربوهم عليها وهم أبناء عشر وفرقوا بينهم في المضاجع) رواه ابوداود باسناد حسن، واته: فەرمان به منداله کانتان بکهن که نوێژ بکهن هه رکات کهیشته ته مهنی جهوت سالان، وه ته گهر کهیشته ده سالان وه نه یانکره لییان بدهن، وه جیگای خهوتنیشیان له یهک جیابکه نه وه.

۱۵- وه نوێژ به درووشم نیشانهی مسوڵمانه تی و سنووری نیوان ئینسان و کافریون دانراوه، وه که پیغه مبه ری پیشه و امان ﷺ فەرموویه تی: (بین الرجل وبين الكفر ترك الصلاة) رواه احمد ومسلم وابوداود والترمذي.

۱۶- وه هاوه لانی به پێزی پیغه مبه ره ﷺ -خوا لییان پازی بی- هیچ کرده وه یه کیان به کوفر نه ده زانی بیجگه له وازهینان له نوێژ (کان اصحاب محمد ﷺ لایرون شینا من الاعمال ترکه کفر غیر الصلاة) رواه الترمذي باسناد صحیح عن شقیق بن عبدالله العقیلی التابعین المتفق علی جلالته^(۱).

۱۷- وه له نوێژیدا کهوره ترین و تهو په پی شیوهی به ندایه تی و گهردن که چی ته نجام ده درئی، که چوونه پکوع و کړنووش بردن، که خوی داد گهر له باره ی یه که میانه وه له میانه ی باسکردنی هژی کهوتنه نیو دۆزه خی تاوانبارانه وه فەرموویه تی: ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا لَا يَرْكَعُونَ﴾ (۱۸) وَيَلَّيْ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ

(۱) پروهانه: (المجموع شرح المذهب) النووي، ج ۳، ص ۱۸.

﴿٤٩﴾ (المسرات)، وہ لہ بارہی دووہ میشیانہ وہ - واتہ: کر نووش بردن - کہ دیسان بہ ہوکاری چونہ نیو ناگری دوزہ خو زہ بوون بوونی کافرہ کانی داناوہ و فہرمووی ہستی: ﴿... وَيَدْعُونَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ﴾ ﴿٥٢﴾ خَشِيعَةً أَبْصَرُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا يُدْعُونَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَلِمُونَ ﴿٥٣﴾﴾ (القلم).

۱۸- وہ لہ کوٹاییدا: لہ نویرڈا گہورہ ترین سوورہتی قورٹان کہ فاتحہیہ دہ خویندری، چونکہ (ابو سعید رافع المعلق) دہ گپرتہ وہو دہ لئی: پیغہ مہری خوا ﷺ پیی فہرمووم: ثایا بہرلہ وہی لہ مزگہ وتی بجیہ دہری مہزترین سوورہتی قورٹانت فیڑیکہ؟

پاشان دہستی گرم جا کاتیک ویستمان بجینہ دہری گوتم: ٹہی پیغہ مہری خوا تو فہرمووت، کہ مہزترین سوورہتی قورٹانت فیڑدہ کہ!

فہرمووی: (الحمد لله رب العالمين (أي الفاتحة)، هي السبع المثاني والقرآن العظيم الذي أوتيته) رواه البخاري، واتہ: سوورہتی فاتحہ، کہ بریتہ لہ حہوت نایہ تہ دوو بارہ کراوہ کان و قورٹانی مہزن کہ پیم بہ خشراون.

پاکستانی مکتبہ ملی ماہنامہ علی بابا پیر

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

www.alibapir.com

English - عربي

پاکستانی مکتبہ ملی ماہنامہ علی بابا پیر

www.alibapir.com

English - عربي

علی بابا پیر Alibapir

پاکستانی مکتبہ ملی ماہنامہ علی بابا پیر

خائى سىيەم: مەبەستى بەرپاگردنى نوڭۇ:

خوينەرى بەرپىز وەك لە پىشەو گومان نوڭۇ جۆرىكە لە جۆرە بنەرەتییەكانى خواپەرستىيى. كەواتە مەبەست و ئامانجى خواپەرستىيى بە گشتى چىە مەبەست و ئامانجى بەرپاگردنى نوڭۇيش ھەر ئەوھىە، جا ئەگەر لە يادت بى ئىمە لە باسى دووهم (گرنكى و پلەو پايدى خواپەرستىيى لە ئىسلام) دا، ئامانج و مەبەستى خواپەرستىيمان لە چوار خالاڭدا خستەرپوو كە ئەمانەن:

۱- خواپەرستىيى تاقە ئامانجى دروستكرانى مەۆقە.

۲- بەبى بەندايەتى و خواپەرستىيى ئىنسان لە ئىنسانەتى دەشۆرى.

۳- تىكرای پىغەمبەرانى خوا (عليهم الصلاة والسلام) بۆ ئەوە نىرراون خەلكى فېرى بەندايەتى و خواپەرستىيى بكەن.

۴- بەبى بەندايەتى بۆ خوا و پەرستنى، شەيتان، زەفەرمان پى دەبات و پىي ناویرن.

جا مادام نوڭۇيش يەككە بى لە جۆرەكانى خواپەرستىيى و گەرەتيرن و بەرزتيرن جۆرىشى بىت، ديارە ئامانج و مەبەستى ئەفامدرانى ویش ھەر ھەمان ئامانجى خواپەرستىيە.

ئەوەتا خوى پەرورەدگار بە پىغەمبەرىكى پايدەرزى وەك موسا (عليه السلام) فەرموو: ﴿إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ (طە)، واتە: بىگومان بەس من خوام جگە لە من پەرستراوى دى نىن جا بپەرستەو نوڭۇ بۆ يادگردنى من بەرپابكە.

به لئی بابای نویژکه ر ئامانج و مدهستی له نویژکردنه کهیدا پيشاندان و ئیسپاتکردنی ملکهچی و بهندایهتی خۆیهتی بۆ خوا و سهلماندنی وهفاداری و پابه ندیهتی به به لئین و په پانی بهندایهتییه وه، که له گه ل خوا ی په روه رد گاردا به ستویه تی.

دیسان خوا ی به رزو مه زن به پیغه مبه ری سه روه رو به پیزمانی فرمووه: ﴿قُلْ إِنِّي هَدَيْتُ رَبِّيَ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِّلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ ﴿١٣١﴾ قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٣٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ ۚ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٣٣﴾﴾ (الانعام)، واته: بلی بیگومان من په روه رد گارم به ره و پاسته پێ پێرونی کردوم، به رنامه یه کی پاست و پاره ستاوه رپبازی بێ خهوشی ئیبراهیمه، وه من له هاویه ش—دانه ران بۆ خوا— نیم. بلی بیگومان نویژم و قوربانی سه ره برینم و ژیانم و مردم بۆ خوا ی په روه رد گاری جیهانه کانه. هیچ هاویه شی نین و هه ر به وهش فرمانم پیکراوه، وه من یه که مینی مسولمانام.

مه به ستیشم له نووسینی ئهم خاله ئه وه بووه، که هیچ کهس به هه لده نه چی له وه دا که ئامانج و مدهستی نویژ به رپاکردن له گه ل به ره هم و سووده کانیدا تیکه ل بکات، که دواتر له خالێکی سه ریه خۆدا باسیان ده کهین، چونکه نویژو هه موو جوړه کانی دیکه ی خواپه رستی ئه گه ر بێت و جگه له بهندایهتی بۆ خوا و پازیکردنی هیچ شتیکی دیکه یان تیدا ره چا و بکات و بیکاته ئامانج و مدهست، ئه وه بیگومان ره نج به خه ساره له رۆژی دوایدا ده بێته مایه پوچ و سه پانی پووش، چونکه له په رستن و بهندایه تی کهیدا غهیری خوا ی مه به ست بووه و شتیکی دیکه ی له دل گرتوه، یان لانی کهم و پیرای خوا و پازیکردنی شتی دیکه شی مه به ست بووه، که ئه مهش هاویهش بۆ خوادانان (الشرك بالله) که گه رته رترین

تاوانه و خواي ميهره بان و كاريه جي له نيرو هه موو گوناخاندا جياي كردۆته وه و
 فهرموويه تي قه له مي عه فووي به سهردا نايه ت: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ
 وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ...﴾ (١٨) ﴿النساء﴾، وه فهرموويه تي هه ركه س به
 هيو او ئوميدى ديدارى په وهر دگارو ره زامه نديي و به خششيه تي با كرده وي باش
 نه نجام بدات و هيچ كه سيكيش له پهرستني په وهر دگاريدا به شار نه كات و خوي و
 خواپه رستيه كه ي بو خوا ساغو پاكو يه كلا بكاته وه: ﴿...فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ
 فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾ (١١) ﴿الكهف﴾.

Alibapir

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

Alibapir

Alibapir

Alibapir

Alibapir

Alibapir

Alibapir

غالی چوارهم: حوکمی کردن و نه کردنی نویژ:

خویندیری سدنګین و شیرین!

قسه کردن له باره ی حوکمی کردن و نه کردنی نویژه و —مه به ست پینج نویژه
فهرزه کانه — هه ویری که شای زوری ده وئ، وه مه سه له یه کی گه وره و ګرنگیسه.
به لّام بۆ ئاسانکردنی توژیینه وه که مان، سه رها ئه و خالانه پیش ده خه م که زانا و
پیشه وایانمان له سه ریان پیکهاتوون و جیگای مشت و مپ نین، پاشان ده چینه سه رباس و
توژیینه وه ی ئه و مه سه لانه ی، که زانایان تیاندان که وتوونه کیشه و مشت و مپ وه:

۱- سه رجهم زانا و پیشه وایان له سه ر ئه و. یه کده نګن، که نویژکردن —واته پینج
فهرزه کان — له سه ر هه ر مسولمانیکی عاقل و بالغ نیس بئ، یان مئ فه پزی
عهینه ^(۱) و هیچ عوزرو بیانویه که بۆ چواندنی قبول ناکرئ، پیویسته له
هه موو حال و مه رجیکدا به ګویره ی توانا هه ر ئه نجام بدرئ، ده قی قورئان و
سوننه تیش له و باره وه زۆرن، بۆ وینه:

أ- ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْاُولٰسَطٰی وَقُومُوا لِلّٰهِ قٰنِتٰیْنَ﴾ (۱۳۸)
(البقرة)، واته: پاریزگاری له ئه نجامدانی نویژه کان بکه ن و له نویژی
نیوه راست، وه به ګه ردن که چیه و. بۆ خوا بوه ستن.

ب- ﴿...فَاقِمْوا الصَّلَاةَ اِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِیْنَ كِتٰبًا مَّوْقُوتًا﴾ (۱۳۹)
(النساء)، واته: ... نویژ به ربابه کن، چونکه بیگومان نویژ له سه ر
به واداران له چند کاتیکی دیاریکراودا پیویست کراوه.

(۱) (فرض العین) نه و جۆره فهرزه ن که پیویسته هه ر کام له مسولمانان به شه خسی ته نجامیان
بدن و کهس له جیاتی کهس ناینکات، به پیچه وانه ی فهرزی کیفایه.

ج- (أمرت أن أقاتل الناس حتى يشهدوا أن لا إله إلا الله وأن محمدا رسول الله، ويقيموا الصلاة ويؤتوا الزكاة فإذا فعلوا ذلك عصموا مني دماءهم وأموالهم) رواه البخاري ومسلم، واته: فدرمانم پي کړاوه که له گڼل خه لکيدا بجه ننگم هدا شایه دیی ددهن، که جگه له خوا پرستراویکی دیکه نیو موخه مدیش پیغه مبهري خوايه، وه نویژ بهرپاده کهن و زه کاتې ددهن، جا نه گهر نه وانیهان کرد، نه وه خوین و سامانی خوینیان له من پاراستوه. (واته: هر کاتیک نه وانه ی له گه لیان ده جده ننگم مسولمان بوون، که مسولمانه تیبه کیهان له شایه تمان هیئان و نویژ کردن و زه کاتداند خوی دهنوتی، یان سهرانه (جزیه) یان دا، که له فدرموده ی دیکه دا هاتوه، نه وه جه ننگ و کوشتاریان دروست نیو خوینیان نارپیژری و مالیان ناکریته غه نیمه ت).

د- به لگه ی نه وه ش که نابې له هیچ حالت و هه ل و مده رجیکدا، نویژ بجوینری و ده بی چون ده لوی هه رنه نجام بدری، چند ده قیکي قورئان و سوننه ته، بو وینه: ﴿فَاقْبَلُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَأَسْمِعُوا وَأَطِيعُوا...﴾ (١٦) (الصغابن)، واته: نه وهنده ی له توانانان دایه پاریز له خوا بکهن و گوپیایه ل و فدرمانبه ر بن...، پیغه مبه ریشمان ﷺ فدرموویه تی: (.. فإذا نهیتم عن شيء فاجتنبه، وإذا أمرتكم بأمر فأتوا منه ما استطعتم) متفق علیه، واته: جا هه ركات شتيكم لی قه ده غه کردن خوتانی لی دوور بگرن، وه هه ركات فدرمانم به شتيك پي کردن نه وهنده ی بۆتان ده لوی نه نجامی بدن.

۲- وه سهر جده م زانایان له سهر نه وه رپک که وتوون، که هه ركاتيك ئینسان به هو ی: له بیرچوون، یان خه وتن، یان بی هو شی^(۱) یه وه نویژیک، یان زیاتری بجی،

(۱) به لام هه ندیک له زانایان پایان وایه، که نه گهر کاتی شو نویژه، یان شو نویژانه ی، که له کاته کیاندا له هو ش خوی چوه، تیبه ر بوو گپړانه وه ی له سهر نیه.

کونا هبار نابې، به لّام ده بې دوايي بيگي پته وه، پيغه مبهري خوا ﷺ له وياړه وه
 فرموويه تي: (انه ليس في النوم تفريط إنما التفريط في اليقظة فإذا نسي
 أحكم صلاة أو نام عليها فليصلها إذا ذكرها) رواه النسائي والترمذي
 وصححه، واته: که متهرخه مبي له خه وتندا نيه، به لکو که متهرخه مبي له
 بيداري دايه، جا هدرکات يه کيکتان نوښي له بيرچوو، يان له بدر خه وتن ليی
 فهوتا، با هدرکات هاته وه يادي بيکات، ههروها فرموويه تي: (من نسي
 صلاة فليصلها إذا ذكرها لا كفارة لها إلا ذلك) رواه البخاري ومسلم، واته:
 هدرکه سي نوښي کي له بيرچوو، که هاته وه يادي با بيکات جگه له وه سپينه وه
 (کفارة) ي دیکي نيه.

۳- وه تيکرا له سهر شه وهش يه کدهنگن که هدرکه سيک له پروي:

يهك / خۆبەز لگريی (الکبر).

دوو/ به سووک سديرکردن (الإستخفاف) و بې حورمه تي پيکردن (الإهانة).

سي/ پروا پي نه بوون (الجهود).

چوار/ پشت گوځ خستو و نه ميه ت پي نه دان (الإعراض والإهمال) وه نوښي
 نه کرد، يان ده يکردو وازي ليه ينا، شه به هدرکام لهو حاله تانه دا کافر
 ده بيت و له تايين دهرده چي، چونکه هدرکام لهو په فتارانه به تانه او له زاتي
 خوياندا نينسانيان پي کافر ده بيت، چ جا ي نوښه کردني شيان ناوښه ببی و
 ببښه سدرباريان، شه مهش چند ده قيکي قورناني پر پيت و پيږو به پيږو
 به لگهي نيسپاتي کافر بووني نينسان به هدرکام لهو په فتارو خه سله تانه:

أ- خوي پهره ردگارو دادگر دهر باره ي هوي کړنووش نه به ردني ثيبليس و ياخي

بوون و نه فرين ليکراني فرموويه تي: ﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ

فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ﴾ (البقرة)، واته:

وه کاتیک به فریشته کامان گوت کړنوش بؤ نادهم بېدن، یه کسمر کړنوش —
ی پښگرتن- یان برد، جگه له نیبلیس سهریچی کردو خوی به زل گرتو
چوه پزی کافرانوه.

ب- دهریاره کافرونی نینسانیش به هوی به سوک سهرکردن و گالتیه پکردنی
ناین به گشتی و به تابه تی نویو فرمویه تی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا
الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُؤًا وَلَعِبًا مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلِكُمْ وَالْكَفَّارَ
أُولَئِكَ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِن كُنتُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾ وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوا هُزُؤًا
وَلَعِبًا ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾﴾ (المائدة)، واته: هی نهوانی
برواتان هیناوه! نهوانی که گالتو یاری به ناینه که تان ده کهن لهوانی
پیش تیوه کتیبیان پی دراوه له کافره کان مه گرن به دۆست، وه پاریز له خوا
بکهن نه گهر بروادارن. وه کاتیک —خه لکی- بؤ نویژی بانگ ده کهن گالتو
که مهی پی ده کهن، له سۆنگهی نهوه وه که کۆمه لکی نه فامن. وه که ده بینین
خوای په روه ردگار گالتو یاری کردن به ناین و نویژی به په فتارو پیشه ی
نه هلی کیتاب و باقی کافره کان داناوه.

ج- دهریاره دان به هقدان نه هینان (جحد) یش که خه سلته تی کافرو بی پروایانه
خوای دادگهر سهاره ت به فیرعه ونو ده ست و په یوه نده کانی، فرمویه تی:
﴿فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ ءَايَتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ مُّؤْتَمِرٌ ﴿١٣﴾ وَحَدِّثُوا بِهَِا
وَأَسْتَفِئْتَنَّهُا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤﴾﴾
(النمل)، واته: جا کاتیک فیرعه ونو و فیرعه ونیه کان نیشانه پۆشنه کامانیان بؤ
هاتن، گوتیان نهوه جادوویه کی ناشکرایه، وه نکو لیان له نیشانه و
به لکه کان کرد، هدرچه نده دتیا بون که راستن به هوی ستم و لووت
به رزیه وه، ده جا سهرنج بده بزانه سهره نجامی خراپه کاران چۆن بوو!!

د - دهرباره ی نهو هس که پشت گوئ خستو نه مهیت و گرنگی پئ نه دانی ههق
 نیشانه ی کافرانو نینسانی پئ له دین دهرده چی و کافر ده بی خوی زانا و
 توانا فهرمویه تی: ﴿لَقَدْ كَانَ لِسَبَلٍ فِي مَسْكِنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ
 وَشَمَالٍ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ. بَلَدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبُّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾
 فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتِ أُكُلٍ
 خَمْطٍ وَأَثْلٍ وَشَيْءٍ مِّن سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾ ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ
 نُجْزِي إِلَّا الْكَافِرَ ﴿١٧﴾﴾ (سبا)، واته: بئگومان بۆ خه لکی سه به له
 نیشتمانه که یاندا نیشانه یه که هه بوو: دوو باخ له لای راست و چه پ، له رۆزی
 په روهردگارتان بخۆن و شوکری بۆ نه نجام بدهن، ولا تیکی به پیت و پیژو
 په روهردگاریکی لیبرده، که چی نهوان پشتیان هه لکرد، بۆیه ئیمهش لافاوی
 (عهریم)^(١) مان بۆ ناردن و دوو باخه کانیشیانمان گۆپی به دوو باخی خاوهن
 میوه ی تال و تفت، وه دره ختی نه ثل و شتیکی که له دره ختی سیدر.
 نهو هس سزادانی ئیمه بوو بۆیان، له بهر نهو هس کافر بوون، جا ئایا جگه له
 بابای زۆر کافرو سپله، کهس به و جۆره سزا ده دهین!!

(دیاره مه به ستیش له وشه ی (اعراض و اهماال) گوئ پئ نه دان و به هیند
 هه لته گرته و هه لته یست له بهرام بهردا و هه نه گرته، چ به چاکه، که برپا
 پیه ئیان و قبو لکردنه و، چ به خراپه، که برپا پئ نه هیئان و په تکرده نهو هیه،
 که بئگومان نه مهش جۆرو شیوه یه که له جۆرو شیوه کانی کوفرو بی بهروایی).

(١) (عهریم) یان سیفه تی لافا و (سیل) ه یان ناوی نه و سه ده دهیه، که له نه نجامی لیژما و لافا ودا
 هه ره سی هیئا و هه بۆته هۆی تیکچوونی ژیان و گوزه رانی گه لی سه به ده.

٤- هەر هه‌ها تی‌ک‌پ‌ای زاناو پێشه‌وایان له‌سەر نه‌وه یه‌ک‌ده‌نگن، که پێویسته بابای نوێنه‌که‌ر، یان نوێژچوێنه‌ر سزا بدری، به‌لام له‌ چۆنیه‌تی سزادانه‌که‌دا پ‌ایان جیا‌جیایه، (دوای نه‌وه‌ی له‌سەر نه‌وه پێکهاتون، که بابای نوێژکه‌ر نه‌گه‌ر نوێنه‌کردنه‌که‌ی به‌جۆرێک بێ، که پێی له‌ تاین ده‌رب‌ج‌ی پێویسته سزای کافر بوون و له‌ دین هه‌ل‌گه‌پانه‌وه (الارتداد عن الدین) ی به‌س‌ردا ب‌چه‌س‌پێتری، هەر کام له‌ (مالک) و (شافعی) و (أحمد) ده‌لێن: نه‌گه‌ر به‌ه‌ۆی ته‌مه‌ل‌ی و ته‌وه‌زه‌لیه‌وه بوو، ده‌بی پاش داوای په‌شیمان بوونه‌وه لی‌کردن (الاستتابة) ب‌کوژری، جا (مالک) و (شافعی) ده‌لێن: ده‌بی نوێژی له‌سەر ب‌کری و له‌ گۆرستانی مسو‌لماندا بنی‌و‌ری، به‌لام (أحمد) ده‌لێ: چونکه به‌ مو‌ت‌له‌قی به‌ نوێنه‌کردن کافر ده‌بی ناب‌ی نوێژی له‌سەر ب‌کری و له‌ گۆرستانی مسو‌لمانان بنی‌و‌ری، (أبو حنیفه)ش ده‌لێ: ناب‌ی ب‌کوژری به‌ل‌کو ح‌د‌پ‌س ده‌ک‌ری و نه‌ش‌که‌نج ده‌دری هه‌تا د‌ی‌ته ژیریاری شه‌رع و نوێژه‌کان ده‌کات^(١).

ئه‌م چوار خا‌له، ج‌ی‌گ‌ای یه‌ک‌ده‌نگی زاناو پێشه‌وایان له‌باره‌ی پ‌نج نوێژه فه‌رزه‌کانه‌وه، به‌لام نه‌وه‌ی که تی‌دا که‌وتوونه‌ته ک‌ی‌شه‌و مشت و م‌پ‌ه‌وه پ‌ی‌ویستی به‌ تو‌ژی‌نه‌وه‌ی تی‌رو ته‌سه‌ل هه‌یه، مه‌سه‌له‌ی نه‌کردن و چواندنی نوێژه به‌ ته‌مه‌ل‌ی و قالب گرانی و سستییه‌وه، که زانایان له‌ د‌ی‌رزه‌مانه‌وه و ئ‌ی‌ستاش به‌ گشتی و دوو هه‌ل‌ویستیان له‌وباره‌وه نواندوون:

یه‌که‌م: ده‌لێن: نوێژکه‌ر به‌ه‌ۆی ته‌مه‌ل‌ی و ته‌وه‌زه‌لییه‌وه کافر و له‌تاین ده‌رچ‌وه هه‌روه‌ک ئه‌وانه وایه، که به‌ه‌ۆی ب‌پ‌وا پ‌ی‌نه‌بوونی و خ‌ۆ‌به‌ز‌ل‌گری و... هه‌ده‌وه نه‌ی‌ان‌ده‌کرد.

(١) پ‌روانه: (المجموع شرح المذهب)، ج ٣، ص ١٧.

دوهم: ده لىن: نوژكه ر مادام بهس له بهر قالب گرانيى و تهنه لى و
كه مته ر خه ميبى نوژكه كانى نه كات و هوكارى كى كافركه رى ناو پته
نوژكه رنه كه دى نه كرده بى به كافر دانائى، نه وهنده هديه به لادهر (فاسق)
داده نرى و شايسته دى توندترين سزايه كه كوشتن يان گرتن و ئازار و
ته شكه نه دانه.

جا لىزه دا جى سهرسورمان نه وهيه كه لايه نگرانى ههركام لهم دوو پايه لافى
نه وهيان لىداوه كه جه ماوه رى زانايان له سهر پايه كه دى نهون^(١)!!
به لام ئيمه با سهرنجى نهو به لگانه بهدين كه لايه نگرانى ههركام لهم دوو پاو
هه لو پسته بۆ سه لماندن و پشتگيرى پاو هه لو پسته كه يان هيناويان نه وه
كاميان پىكاويه تى و كاميان نه پىكاوه، يان به لاي كه مه وه كاميان به لگه
به هيتترى به دهسته وه هه!

(١) بۆ وینه (محمد بن نصر المروزي) ده باره دى پاي به كه م گوتويه تى: (وهذا مذهب جمهور أصحاب
الحديث) بپروانه: (نواقض الإيمان القولية والعملية)، ص ٤٥٦، وه (ابن تيمية) هه ر له و باره وه
گوتويه تى: (واكثر السلف على انه يقتل كافراً...)، بپروانه: (مجموع الفتاوى)، ج ٢٨، ص ٣٠٨،
(ابن قدامة) ش ده باره دى پاي دوهم گوتويه تى: (والرواية الثانية: يقتل حداً مع الحكم بأسلامه
كالزاني المحسن... وهذا قول أكثر الفقهاء...)، بپروانه: (المغني)، ج ٢، ص ٢٢٩، (نوي) يش هه ر
له و باره وه گوتويه تى: (فمن ترك الصلاة تكاسلاً... انه يقتل حداً ولا يكفر وبه قال مالك
والأكثر من السلف والخلف، وقالت طائفة يكفر ويحرق عليه أحكام المرتدين في كل شيء...)،
بپروانه: (المجموع شرح المذهب)، ج ٣، ص ١٧.

■ پای یهکهم: که دهلین نویژکهر به بیانوی تهنه لیلی یهوه کافره.

لایه نگران و شوینکه وتوانی نهم پایه به سئ (۳) جزره به لگان هه ولتی
سه لماندنی راستیی پایه کی خویانیان داوه: ۱- به لگهی قورئان. ۲- به لگهی
سوننه ت. ۳- به لگهی عه قل، نه مدش پوخته یه کی به لگه کانیا ن:

۱- به لگهی قورئانیی له سه ره وه که نویژنه کهر ههر چون بی کافره:

۱- ﴿أَفَجَعَلَ الْمُتَسِلِّمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ ۚ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ﴾ (۳۶) ﴿أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ
تَدْرُسُونَ﴾ (۳۷) ﴿إِنْ لَكُمْ فِيهِ لَمَّا تَحْبُرُونَ﴾ (۳۸) ﴿أَمْ لَكُمْ آيَاتُنَا عَیِّنًا بَلِغَةً إِنْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنْ
لَكُمْ لَمَّا تَحْكُمُونَ﴾ (۳۹) ﴿سَلِّمُوا إِلَيْهِمْ بِذَلِكَ رَعِیْمٌ﴾ (۴۰) ﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فُلْيَاؤُا بِشُرَکَائِهِمْ إِنْ
كَانُوا صَادِقِينَ﴾ (۴۱) ﴿يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ﴾ (۴۲)
﴿خَشِيعَةً أَبْصَرُهُمْ نَزْهَةً ذَلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَلِيمُونَ﴾ (۴۳) (القلم).

(ابن القیم) ده رباره ی چۆنیه تی ده لاله تی نهم ثایه تانه له سه ره کافریونی بابای
نویژنه کهر به ههر هۆیه که وه بی، ده لئ: خوی پاک و به رز رایگه یاندوه که
مسوئمانان و تاوانباران وه که دانانی، پاشان وه سفی حال و بالی تاوانبارانی
کردوه به وه که له پۆژی دوا ییدا بانگ ده کرین، کپنوش بۆ خوا به رن بۆیان
ناکری و نه وه ش سزاو تۆله ی نه وه یه که له دنیا دا ساغ و سه لامه ت بوون و
کپنوشیان نه ده برد، بۆیه له دوا پۆزیشدا ناتوانن وه که مسوئمانان کپنوش
به رن و له گه ل کافرو مونا فیه کاند پششیان وه که قۆچی مانگا ره ق ده بی و
سه جده یان بۆ نابردی (۱).

(۱) بپروانه: (کتاب الصلاة) ص ۳۷، ۳۸، ابن القیم الجوزیه.

ب- ﴿كُلْ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينٌ ۖ ﴿٣٨﴾ إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ ﴿٣٩﴾ فِي جَنَّاتٍ يَسَاءَلُونَ ﴿٤٠﴾ عَنِ الْمُنَجَّرِينَ ﴿٤١﴾ مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرٍ ﴿٤٢﴾ قَالُوا لَوْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ ﴿٤٣﴾﴾ (المدثر).

لہم نایہ تانہ شدا دہیین کہ دوزخییہ تاوانبارہ کان لہ وہلامی پرسیری بہہشتیہ کاندہ کہ لیان دہپرسن: چ شتیك نیوہی خستوتہ دوزخہوہ؟ زور راشکاوانہ دہلین: لہ سونگی نیوہو کہ نویژکہر نہبوین...ہتد، کہواتہ موتلہقی نویژنہکردن مایہی چوونہ دوزخو موری تاوانباری بہنیوچاوانہوہ نرانہ!

ج- ﴿خَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ غِيًّا ﴿٥٩﴾﴾ (مریم).

لہم نایہ تہ شدا خوی کاربہ جی پیناسہی پاشینہی بہد (الخلف السوء) دوی پیغہمبہران (عليهم الصلاة والسلام) بہوہ دہکات کہ نویژیان زایہ کردوہ^(۱) و کہوتوونہ تہ شوین تارہزووہ کان، پاشان فہرموویہ تی کہ دہچنہ نیوہ (غی)یہو کہ وہک لہ فہرموودہی پیغہمبہردا ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا فِي مَتَاعِكُم مِّن مَّتَاعِ الْمَالِ﴾ ہاتو فہرموویہ تی: (غی واثام) دوو چالن لہ بنی دوزخ خدا کیتم و زووخوی دوزخہ خیہ کانیان تیڈا خرپہدیبتہوہ، وہک (طہرانی) و (بیہقی) گیراویانہ تہوہ^(۲)، نجا گومانشی تیڈا نیہ کہ ہرکہ سیك بچیٹہ خانہکانی ژیرہوہی دوزخ دیارہ کافر یان مونافیقہ، چونکہ مسولمانانی گوناہبار، کہ دہچنہ دوزخہوہ لہ چینہکانی سہرویدہ دہبن و پاش سزاو جہزہبہ دیتو پاک بوونہوہیان قوتاریان دہبیٹ.

(۱) ہرکام لہ (طہری) و (ابن الکثیر) و (شوکانی) رستہی (أضاعوا الصلاة)، یان بہ واز لہ ہینانی نویژ تہفسیر کردوہ، پروانہ: تفسیر الطہری، ج ۱۶، ص ۶۶، تفسیر ابن کثیر، ج ۳، ص ۱۲۵، فتح القدیر ج ۳ ص ۳۳۹.

(۲) پروانہ: (سلسلة الأحادیث الصحيحة) الشیخ ناصر الدین الالبانی ج ۴ ص ۱۴۵ تا ۱۴۸.

د- ﴿فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخِوُنْكُمْ فِي الدِّينِ وَتُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾ (١١) (التوبة).

لەم نایەتەشدا دەرەدە کەوێ که هاوێش پەیدا کەران (المشرکین) ئەگەر واز لە کوفرو شیرک نەهێنن و نوێژ نەکەن و زەکات نەدەن، ئەو بە بێ بڕوادران دانانرێن، دیارە هەرکەسیگیش لەگەڵ بڕوادراندا برا نەبوو، دیارە بڕوادر نیو کافرە چونکە خوا فرمویەتی: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ...﴾ (١٠) (الحجرات).

ئەجا بڕایەتی ئیمانییش بە گوناحان لاناچی و هەلناوەشیتهو هەرچەندە زۆر و زیلێش بن، کەواتە دیارە نوێژنەکردن کوفری گەورەیه، بۆیه ئیمانی لا بێدووە بڕایەتی ئیمانیی هەلناوەشاندۆتەو.

ه- ﴿فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى﴾ (٣١) وَلَكِنْ كَذَبَ وَتَوَلَّى (٣٢) (القيامة).

ئەم دوو نایەتەش که بڕوانەهێنان و نوێژنەکردن و بەدرۆدانان و پشت تێکردن بڕای پێکەووە وەک دووتای تەرازوویەکی بای کردوون، ئەو راستییەیان لێ دەفامرێتەو که هەروەک چۆن ئایین بەراست زانین (تصدیق) و ئایین بەدرۆ زانین (تکذیب) دژو پێچەوانەی یەکترن، بەهەمان شیوەش نوێژکردن و پشت لە خواکردنیش لەگەڵ یەکتردا دژو هەرکامێکیان هەبێ ئەوی دیکە نیو لاچوو.

و- ﴿كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُمْ تُجْرِمُونَ﴾ (٤٦) وَيَلَّ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ (٤٧) وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا لَا يَرْكَعُونَ (٤٨) وَيَلَّ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ (٤٩) (المسرات).

لەم نایەتەشدا دەبینین که خۆی دادگەر پکوع نەبردنی تاوانبارانی لەگەڵ مسوڵمانانی نوێژکەر و پکوع بەردا بە مایەی شایستەبوونی کەوتنەبەر هەرەشە (ویل) و هۆکاری بەبێ بڕو (مکذب) لەقەڵەم درانیان داناوە،

كهواته: نوښته كردن خهسله تى كافرانو مایه ی كهوتنه بهر ههږه شه ی سه ختی
خوايه كه (ويل)ه^(۱)!!

ز- ﴿مُتَّبِعِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ
(۳۱)﴾ (الروم)

لهم نایه ته شدا نه گه پانه وه لای خواو پارینه كردن و نوښته رپانه كردن به
هوكارو مایه ی بوونه هاویه شدانه ر (مشرك) دانراون، كهواته نوښته كردن
خهسله تى موشريكه كانه و نوښته كردنیش دروشم و نیشانه ی مسولمانان!!

۲- به لگه ی سوننه ت له سهر كافر بوونی بابای نوښته كمر به هوی ته مبه لیه وه:

أ- ((إِنَّ بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشَّرْكِ وَالْكَفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ)) رواه مسلم عن جابر بن
عبدالله.

واته: بېنگومان له نښوان ښناسن و شېرك و كوفردا واز له نوښته ښان هیه.
(بیهقي) گوتوویه تی: "له دواى نه و ښمانه ی كه لابه ری كوفره، خوا هیچ كام
له خواپه رستیه كانی به ښمان^(۲) ناو نه برده وه، پیغه مبه ریش ﷺ وازلېه ښانې
به كوفر دانه ناوه، بېجگه له نوښته^(۳).

وهك ده بښن پیغه مبه ری خوا ﷺ لهم فهرموده یه دا زور پاشكاوانه و به بښ
پیچ و په نا نوښته كردنی به سنوورو دیوارك داناه، كه ناهیلې ښناسن بچیتته نیو

(۱) وهی (ویل) له زمانى عاره بیدا یانی: (الهلاك والدمار والخسار) به لام (أبو جعفر الطبري) به شیور
دوژنك له دژه خدا، كه كیم زوخاى دژه خیه كانی تیدا كۆږته وه، لیکى داوه ته وه، پروانه:
(مختصر تفسیر الطبري) إختصار وحقیق: الشیخ محمد علی الصابوني والدكتور محمد صالح رضا،
ص ۵۱۰.

(۲) (طبري) له ته فسیری رسته ی: (... وما كان الله ليضيع إيمانكم) دا گوتوویه تی: (وما كان الله
ليضيع صلاتكم التي صليتموها إلى بيت المقدس) پروانه: (مختصر تفسیر الطبري)، ج ۱، ص ۴۸.

(۳) پروانه: (شعب الايمان) للبيهقي، ج ۳، ص ۳۳.

بازنهی شیرک و کوفره وه، که واته هەر که سێک نوێژی نه بوو هیچ په رچ و له مپه رێکی له پێش نه که بجێته خاندی موشریک و کافران وه.

ب- ((العهد الذي بيننا وبينهم الصلاة فمن تركها فقد كفر)) أخرجه أحمد والنسائي والترمذي وقال: حسن صحيح وصححه الحاكم والألباني.

واته: نهو په مانهی له نیوان ئیمه و نهوان و واته کافره کان- دایه نوێژه، جا هەر که سێک وازی لێ بهێنێ نهوه کافر بووه.

ج- ((عن عبدالله بن عمر بن العاص رضي الله عنهما عن النبي ﷺ أنه ذكر الصلاة يوما فقال: من حافظ عليها كانت له نوراً وبرهاناً ونجاة يوم القيامة ومن لم يحافظ عليها، لم تكن له نوراً ولا برهاناً ولا نجاة وكان يوم القيامة مع قارون وفرعون وهامان وأبي بن خلف)) أخرجه أحمد وابن حبان والطبراني.

وهك ده بینین پێغه مبه ری سه ره ره مان ﷺ موژی نهوه به نوێژ که ران ده دات که له پۆژی دوایدا بۆیان ده بیته مایه ی پۆشنا بی و به لگه و رزگاری به مه رجێک پارێزگاری له نوێژه کانیان بکه ن له هه موو پرویه که وه، وه به پێچه وانه شه هه ره شه له نوێژه که ران و نوێژ به زایه ده ران ده کات، که له پۆژی دوایدا پروناکی و به لگه و رزگاریان نابێ و له گه ل سهرانی کوفرو شیرک و نیفاق: قاپوون و فیرعون و هامان و ئوبه یی یه ی کوپی خه له فدا هه شریان ده کری.

د- ((رأس الأمر الإسلام وعموده الصلاة وذروة سنامه الجهاد)) أخرجه أحمد والترمذي وقال: حسن صحيح وابن ماجه وصححه ابن القيم والألباني.

واته سه ری ئایین ئیسلامه و کۆله که ی نوێژه و دوندی هه ره به رزی جیهاده. ئنجا ناشکراشه که هیچ خانوویه ک و هیچ خێوته و ره شمالتیک به بی پایه و کۆله که رانا وه ستی و به نه مان و لاچوونی پایه و کۆله که ی ده پروخی و هه ره س دێنێ.

ه- ((من صلی صلاتنا، واستقبل قبلتنا، وأكل ذبیحتنا، فهو المسلم، له مالنا وعليه ما علينا)) رواه البخاري.

واته: هدرکه سیټک وهک نیمه نویژی کردو پروی کرده قیبله مانو سدرپراوی نیمه دی خوارد، ثانه وه مسولمانه، چ مافیټکمان هدی هدیته تی وچ ندرکیټکمان له سدرشانه، نهویش له سدر شانیه تی.

(ابن القيم) دهرباره ی چوټیه تی ده لاله تی نهم فدرموده یه له سدر مسولمان نه بوونی بابای نویژکر گوتویه تی: (نهم فدرموده یه له دوو پروه وه به لگه یه - له سدر نیسپاتی کافر بوونی ټینسانی نویژنه کهر- یه که م: که بهو سی خه سلته به مسولمانی داناوه، که واته به بیټ نه وانه مسولمان نیه، دووهم: نه گهر که سیټک بهره و روزه لات نویژ بکات به مسولمان داناری هتا بهره و قیبله نویژ نه کات، نه دی نه گهر هدر پرو له قیبله نه کات!!)^(۱).

و- (عن محجن الدیلي رضي الله عنه انه كان في مجلس مع رسول الله ﷺ فأذن بالصلاة فقام رسول الله ﷺ فصلى، ثم رجع ومجن في مجلسه، فقال رسول الله ﷺ ما منعك ان تصلي مع الناس؟ ألسنت برجل مسلم!! قال: بلى يا رسول الله ولكنني قد صليت في أهلي، فقال له رسول الله ﷺ اذا جئت فصل مع الناس وان كنت قد صليت) رواه احمد ومالك والنسائي والحاكم وصححه الألباني.

وهک ده بینین پیغه مبهری خوا ﷺ به سدرسورمانه وه پرو له یه کن: له هاوه لانی (میجهدن) -خوا لیټی رازی بی- ده کات که دیتویه تی له گه ل مسولمانان نویژه که ی نه کرده وه پیټی ده فدرموی: چ شټیک پیټی لیټگرتی له گه ل خه لکیدا نویژ نه که ی! نه دی تژ پیایوټکی مسولمان نی؟! له مه وه درده که ویټ که ناگوټی ټینسان مسولمان بیټ نویژ نه کات، که واته: هدرکه سیټک نویژی نه کره مانای وایه مسولمان نیه.

(۱) پروانه: (کتاب الصلاة)، ص ۴۸-۴۹.

ز- ((ان امتي يدعون القيامة غراً مُحَجَّلِينَ مِنْ آثَارِ الْوُضوءِ)) متفق عليه.
واته: ينگومان تۆمهتی من له پۆزی قیامه تدا به نیتو چاوان و دهست و پێ بازوو- واته- سپی:- بانگ ده کریڻ به هۆی دهستنوێژهوه.

(ابن تیمیة) له باره ی چۆنیهتی دهلالهتی ئەم فەرموده یه له سەر ئەوه که نوێژنه کەر کافره، گوتویهتی: (ئەم فەرموده یه ئەوه ده گه یه نێ، که هه مرکه سیك- به هۆی نوێژو دهستنوێژهوه- نیتو چاوان و دهست و پێ بازوو نه بێ، پیغه مبه ر ﷺ ناینا سیتته وه که واته له تۆمه تی نه ویش نابێ) (۱).

ح- ((انه يستعمل عليكم امراء فتعرفون وتنكرون، فمن كره فقد بريء، ومن أنكر فقد سلم، ولكن من رضي وتابع، قالوا: أفلا نقاتلهم؟ قال: لا، ما صلوا) رواه مسلم والترمذي.

واته: چه ند کار به دهستی کتان به سه ره وه ده کری نه حوکرمان شتی باشیشیان لێ ده بینن و شتی خراپیش، جا ئەوه ی خراپه که یان ببو غزیتن، ئەوه لێیان به ری ده بێ- و به هۆی نا شه رعییه کانیانه وه گونا هبار نابێ و نابیتته هاویه شیان-، وه ئەوه ی هه ولێ گۆرپین و لا بردنی خراپه کانیان بدات، ئەوه سه لامه ت ده بێ و سه ره برز ده رده چێ، به لām ئەو که سه ی لێیان پازی بێ و شوێنیان بکه وێ- ئەوه به ر هه ر په شه ی خوای داد گه ر ده که وێ- گوتیان: نایا له گه لێان بجه نگین؟ فەرمووی: نه، هه تا نوێژ بکه ن- له گه لێان مه جه نگن-.

تنجا با سه رنجی ئەم فەرموده یه ش به دین:

((عن عبادة بن الصامت ؓ قال: دعانا النبي ﷺ فبايعناه، فقال فيما اخذ علينا ان بايعنا على السمع والطاعة في منشطنا ومكرهنا، وعسرنا ويسرنا، وأثرنا علينا، وان لا ننازع الامر أهله، الا ان تروا كفراً بواحاً عندكم من الله فيه برهان)) متفق عليه.

(۱) پڕوانه: (مجموع الفتاوى)، ج ۷، ص ۶۱۲.

واته: (عبادة) - خوا لئی پازی بئ - ده گپ پته وه که پیغه مبر ﷺ بانگی کردین و په پانی له گهل بهستین، جا له و به لئین و په پاندها که لئی وهرگرتین فەرمووی: که په پانتان له گهل ده بهستم له سەر نه وه، که گوپراپه ل و فەرمان بهر بن له کاتی پئ خو شوبون و پئ ناخو شبون و تن گانه و فەر حانی و به شخوارا ویدا، وه که له گهل حوکمراندا کیشمه کیش نه کن، مه گهر کوفری ناشکرا ببینن، که له لاین نایینی خوا وه به لگهی پروونتان له سهری هه بئ.

جا ئیستا با پامینن:

له فەرمووده ی یه که مدا پیغه مبر ﷺ له وه لامی نه واندها که پرسیاریان کردوه که نایا نه و جوړه کار به دهسته لارو سته مکارانه ی خراپه و ناشه رعییان لئ ده پشکو پته وه دروسته به هیژو چه ک به ره هلستیان بکړئ و لابرین؟! فەرموویه تی: هه تا بهرده وام بن له سەر نو ئژ کردن، نه خیر!

وه له فەرمووده ی دوو هدا فەرموویه تی: کیشهی وهرگرتنی جلوه ی حوکم و ده سه لات له گهل کار به ده ستانتاندا مه کن و نارام بگرن، مه گهر له حالیکدا کوفری بئ پیچ و په نایان لئ ببینن!

که واته: له کۆی شه م دوو فەرمووده یه وهرده گیرئ که نو ئژ نه کەر کافرو نو ئژ نه کردن کوفری ناشکرا و پرونه! چونکه مادام په و نه بئ به چه ک و هیژ له گهل حوکمران و کار به ده ستانی مسولماندا پرو به پرو ببینه وه هه تا کوفری ناشکرایان لئ ده ببینن و، له کاتی کیشدا نو ئژ یان واز لئ هیئا کوشتاریان په وایی، که واته نو ئژ نه کردن کوفری پرو و ناشکرایه له هه ر که سیك دابی و له هه ر ئاسیتك دابی!

ط - ((عن ابي هريرة رضي الله عنه قال: كان اصحاب رسول الله ﷺ لا يرون شيئا من الاعمال تركه كفر غير الصلاة)) اخرجه الحاكم وقال الذهبي اسناده صالح.

ههروهها ههمان دهق له (عبدالله بن شقيق العقيلي) گێڕاوه تهوه^(١)، (شوکانی) دهبارهی ئهو دهقهی سهری که له ههراکام له (ابو هريرة) و (عبدالله بن شقيق) هه گێڕاوه تهوه، دهتێ: (لهو جۆره تهعبیره ئهوه دهفامریتهوه، که هاوهلائی پیغه مبهه - خوا لییان پازی بێ - له سهری کۆیونه تهوه^(٢))، (اسحاق بن راهویه) ش گوتویهتی: (له فهرموده ی پاست (صحيح) ی پیغه مبهه دا ﷺ هاته، که ئهوکه سهی به ئانقه ست نوێواز لێ دینێ کافره، ههروهها پای زانایان ههه له سهردهمی پیغه مبهه وه ﷺ ههتا ئه مرۆ ههروا بووه، که ههراکه سیک به ئانقه ست و به بێ هۆ نوێز بچوینێ ههتا کاته که ی تێده پهڕێ، ئهوه کافره^(٣)).

تیبینی: دهگونجی ئهو دهقانه ی له (ابو هريرة) و (عبدالله بن شقيق) و (اسحاق بن راهویه) وه نه قلمان کردوون به ئیجماع، یان جۆریک له ئیجماع له قه له م بدرین، بۆ ئیسه پاتی ئهو پایه که نوێزه کهه به بیانوی نه توانین و تهنبه لییه وه کافره فری به سهه ئیسلامه وه نامین.

ئێستاش با بچینه سهه جۆری سییه له به لگهکانی ئیسه پاتی کافریتی بابای نوێزه کهه:

٣- به لگه ی عه قلی له سهه کافریتی بابای نوێزه کهه:

هیچ ماقوول نیه و شتیکی مه حاله که سیک بهروای به خواو پیغه مبهه که ی و ﷺ ئاین و بهرنامه ی خوا هه بێ، و ئاگاداری ئهو هه موو هه ره شه توندوتیژانه بێ که له نوێزه کهه ران کراون، که چی له گه ل هه ره شه ی قیامه تی و سزاو تۆله و جهزه به ی دنیا ییشدا مووی لێ نه له خشی و به ره و قیبله پانه وه ستی کړنووشی

(١) اخرجه الترمذي وقال النووي في المجموع اسناداه صحيح، بروانه: (المجموع)، ج ٣، ص ١٨.

(٢) بروانه: (نیل الاوطار)، ج ٢، ص ١٦.

(٣) بروانه: (نواقض الايمان القولية والعملية) ص ٤٧٢.

بەندایەتی بۆ خۆی نەبات و فەرمانی جەخت لەسەرکراوی خوا و پیغەمبەر ﷺ جێبەجێ نەکات!

بەڵێ ئە راستیدا بە هیچ پەنگێک ناگۆنێ ئینسان ئیمان و برپای لە دڵدا هەبێ و خۆشویستێ و لێ ترسان و شەرم و شکۆ سام و هەبێتی بەرانبەر بە خۆی بێوێنە پاک و تەك ئە دڵ و دەرووندا هەبێت و دڵنیایی، کە خوا لەسەر نوێژنەکردن سزاو جەزەبەیی دەدات، کەچی فەرمانی خوا پەشتگۆی بخت و ئەمەیی پێ دەدات، وە بێگومان ئەو جۆرە تیروانییە بۆ ئیمان و عەقیدە بە هیچ شێوەیەک لەگەڵ دەقەکانی قورئان و سوننەتدا دانووی ناکوێت و تەنها و تەنهاش لە فیکرو بۆچوونی مورجیئەکانەوه^(١) هەلقولاو و بە هیچ کلۆجیک لەگەڵ تیگەیشتنی پێشەنی چاک (السلف الصالح) مان و ئەهلی سوننەت و جەماعەتدا بۆ ئیمان و ئیسلام ناگۆنێ، چونکە پێشەنی چاک و ئەهلی سوننەت و جەماعەت لە پێناسەی ئیماندا گوتوویانە:

(الایمان قول وعمل، یزید وینقص: قول القلب واللسان وعمل القلب والجوارح، یزید بالطاعة وینقص بالمعصية)^(٢).

واتە: ئیمان قسە و کردەویەو زیاد و کەم دەکات، قسەیی دڵ و زمان و کردەویەو دڵ و ئەندامەکانە، بە فەرمانبەری زیاد دەکات و بە سەرپێچی کەم دەکات.

(١) (المرجئة) کۆمەڵێکی داھێنەر (مبتدع) یوون دژی فیکری (خوارج) کە خاوەن گوناخەکانیان بە کافر دادەنا، (مرجئة) ش دەلێن: ئیمان بەس بەراست دانان (التصديق) ی ئێو دڵ و پەيوەندی بە کردەوی دڵ و ئەندامەکانەوه نیە.

(٢) بۆ وێنە سەرلەمی کتێبی (شرح اصول اعتقاد اهل السنة والجماعة) بە، نووسراوی (الشیخ الامام العالم الحافظ ابي القاسم هبة الله ابن الحسن بن منصور الطبري اللالكائي)، کە لە پێنج بەرگدا چاپ کراوە (د. احمد بن سعد حمدان القامدی) (تحقیق) ی کردووە.

* پای دووهم: که ده لاین نویژنه کهر به هوئی تهنه بییه وه کافر نابین به لکو مسولمانیکی گونا هباره:

خواهه نی نهم پاو هه لویسته ش به سئ جزره به لگان پشتگیری پاو هه لویسته که ی خویانیان کردوه که نهمه پوخته و گوشراویی به لگه کانیانه:

۱- به لگه ی قورنایی:

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا﴾ (النساء)

واته: بیگومان خوا له وه نابورئ، که هاویه شی بۆ دابنرئ، به لام له غهیری نهمه بۆ هدر که سیک بیهوئ ده بوورئ.

وهک ده بینین بیجگه له هاویه ش بۆ خوا دانان (الاشراك بالله)، خوی تاوان پۆش و لیبورد، سهرجه م گوناح و تاوانه کانی خستونه ته بازنه ی لیبوردنه وه ههر کاتیک حه زبکات و بیهوئ.

۲- به لگه ی سوننه:

أ- ((خمس صلوات افترضهن الله، من احسن وضوهن و صلاهن لوقتھن، واتم ركوعهن و خشوعهن، كان له على الله عهد ان يغفر له، ومن لم يفعل فليس له على الله عهد، ان شاء غفر له وان شاء عذبه)) اخرجه احمد ومالك في الموطأ وابوداود وصححه النووي في المجموع وصححه العراقي والالباني، وفي رواية: (.. من حافظ عليهن.. ومن لم يحافظ عليهن..).

واته: نهم پینج نویژه ی که خوا پیویستی کردوون، ههر که سیک باش ده ستویژیان بۆ بگری و له کاتی خویاندا بیانکات و پکوع- و کپنووش- و

گہر دنگہ چیبہ کی تیرو تہواو بن، تہوہ لہ لایہن خواوہ بہ لئینی پی دراوہ، کہ لئی ببووری، بہ لآم ہر کہ سیٹک وانہ کات، تہوہ بہ لئینی لہ سہر خوا نیہ، جا تہ گہر حمزی کرد لئی دہ بووری و تہ گہر حمزیشی کرد - سزای بدات - تہوہ تہ شکہ فہمی دہ دات.

(ابن عبدالبر) دہ بارہی چؤنیہ تی دہ لالہ تی تہم فہر موودہ یہ لہ سہر کافر نہ بوونی بابای نویژنہ کمر مادام دانی پتدا بہینن، گوتوویہ تی (بہ لگہی لہ سہر تہوہ تیدایہ کہ ہر کہ سیٹک لہ مسوٹمانان ہر چہ ندہ نویژیش نہ کات مادام خوا بہ یہ کگرو پروادار بیت بہوہی کہ (عہد) ﷺ ہیٹناویہ تی، تہوہ لہ ژیر سیبہری ویست و حمزی خوادایہ، با بہ کردہ و ہش جیبہ جیتی نہ کات)^(۱).

ب- ((عن حذیفة بن الیمان ﷺ مرفوعا: یدرس الاسلام کما یدرس وشي الثوب، حتی لا یُدری ما صیام ولا صلاة ولا نسک ولا صدقة، ولیسری علی کتاب اللہ عز وجل فی لیلة فلا یبقی فی الارض منه آیة، وتبقى طوائف من الناس الشیخ الکبیر والعجوز، یقولون: أدركنا آباءنا علی هذه الكلمة (لا اله الا الله)، فنحن نقولها، قال (صلة بن زفر) لحذیفة: ما تُغني عنهم لا اله الا الله وهم لا یدرون ما صلاة ولا صیام ولا نسک ولا صدقة؟ فأعرض عنه حذیفة، ثم ردها علیه ثلاثاً کل ذلك یُعرضُ عنه حذیفة، ثم اقبل علیه فی الثالثة، فقال: یا صلة تنجیهم من النار ثلاثاً)) اخرجہ ابن ماجہ وصححه کل من البوصیری والحاکم والذهبی وقال الحافظ ابن حجر فی الفتح اسناده قوی وصححه الألبانی^(۲).

واتہ: وہک چؤن نہ خشو رہنگی پڑشاک دہ جیتہوہ، نیسلامیش - لہ کۆتایی پڑژگارد - ناوا دہ بوو کیتہوہ، ہتا وای لیدی نازانری پڑژوو گرتن و نویژو

(۱) پروانہ: (التمہید) ج ۲۳ ص ۲۹۰، لہ: (النواقض الایمان القولية والعملية) ص ۴۷۳.

(۲) پروانہ: (سلسلہ الاحادیث الصحیحة) ج ۱ ژمارہ ۸۷.

قوربانی سهربرین و مال به خشین چیه؟ وه له یهك شهودا كتیپی خوا هه مووی دهسپریتته وه ههتا یهك نایهتی له سهر زهوی نامیتنی، وه چه ند كۆمه لێك له خهلكی ده میتن پیره میژدو پیره ژن، ده لێن: بابو باپیرانمان له سهر وشه ی (لا اله الا الله) دیوهو ئیمهش تهو وشه یه ده لێن (صلة بن زفر) به (حذیفه) ی گوت: مادام نه زانن نوژیو پۆژوو گرتن و قوربانی سهربرین و مال به خشین چیه گوتنی: (لا اله الا الله) چ دادیکیان ده دات! سێ جارن دووباره ی کرده وه (حذیفه) هه ر گویی نه دایه وه وه لامی نه دایه وه، جاری سییهم (حذیفه) سێ جارن گوتی: تهی (صله) له ناگر قوتاریان ده کات!

دیاره ته م فه رموده یه ژۆر پوونه و پیویستی به وه ناکات چۆنیهتی ده لالهت کردنه که ی شی بکهینه وه.

ج- ((ثم يقول الله: شفعت الملائكة، وشفعت الأنبياء وشفع المؤمنون وبقي ارحم الراحمين، قال: فيقبض قبضة من النار - اوقال قبضتين - ناسا لم يعملوا لله خيرا قط، قد احترقوا حتى صاروا حمما، قال: فيؤتى بهم الى ماء يقال له: الحياة، فيصب عليهم - فيقال لهم، ادخلوا الجنة..)) رواه احمد والنسائي وابن ماجه وقال الالباني اسناده صحيح على شرط الشيخين.

واته - پاشان خوا ده فه رموی: فریشته کان تکیان کردو پیغه مبه ران تکیان کردو پرواداران تکیان کرد، ماوه ته وه به به زه بیترینی خاوه ن به زه بیان، فه رموی^(۱):

تهو جار چه نگێك له ته هلی ناگری دۆزه خ داده گری - یان فه رموی دوو چه نگ - خه لکێك که هه رگیز کاریکی چاکیان بۆ خوا ته بهام نه داوه، له حالیکدا که هینده سووتاون بوونه خه لۆز، فه رموی: تهو جار ده هینرێن بۆ لای ناویك که پیتی ده گوتری: ناوی ژیان، وه لهو ناوه یان به سه ردا ده پێژری.. دواپی پێیان ده بیژری به چه به هه شته وه.

(۱) تهو (فه رموی) یانه بۆ پیغه مبه ری خوا ﷺ گه رێنه وه.

(ناصر الدين الألباني) له باره ی نهم فہرمودہ یوہ گوتوویہ تی! (نہم فہرمودہ یوہ بہ لگہ یوہ کی یہ کلاکەرہوہ یوہ لہ سەر ئہوہ، کہ بابای نوږڼہ کەر ئہ کەر بہ مسولمانہ تی بمرئ و شایہ دی بدا، کہ جگہ لہ خوا پەرستراوږکی دیکہ نیہ، ئہوہ لہ گہڼ ھاوہش بۆ خوا دانہرہ کان لہ ئاگری دۆزہ خدا نامیږیتہوہ...)^(۱)

د- ((من شهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأن محمداً عبده ورسوله، وأن عيسى عبد الله ورسوله، وكلمته ألقاها إلى مريم وروح منه، والجنة حق والنار حق، أدخله الله الجنة على ما كان من عمل)) متفق عليه.

واته: ھەرکەسێک شایہ دیی بدات کہ جگہ لہ خوا پەرستراوږکی دیکہ نیہ، تاکو ھاوہشی نیہ، وە —شایہ دی بدا— کہ موحمەد بەندەو پەوانە کراوی خوايە، وە —شایہ دی بدا— کہ عیسا بەندەو پەوانە کراوی خوايە، وە بە وشە ی خوا دروست بوو و خستوویہ تە ئیو مندالډانی مەریە مەو و رووچیک بوو لہ خواوہ، وە —شایہ دی دا— کہ بە ھەشت پاستەو ئاگری دۆزەخ پاستە، کردەوہ ی ھەرچۆنیک بۆ خوا دەبجاتە بە ھەشتەوہ.

ه- ((أسعد الناس بشفاعتي من قال: لا إله إلا الله خالصاً من قلبه)) رواه البخاري.

واته: بە ختەوہرترین کەس بە ھۆی تکیای منہوہ —لہ پۆزی دوايیدا— کەسێکە بە ساغیی لہ دلێوہ گوتبی: ییجگہ لہ خوا ھیچ پەرستراوږکی نیہ. وە کە دەبینن ھەم لہ فہرمودہ ی پێشوو ھەم لہ فہرمودہ یە شدا پێغەمبەری خوا ﷺ چوونە بە ھەشت و بە ختەوہ ربوونی تەنھا بەوہوہ پەییوہست کردوہ، کە ئینسان بە پاستی ئیمان و پروای ھەبۆ بە دلۆدەوونێکی ساغەوہ بلڤی: لا إله إلا الله، کەواتە بۆ چوونە بە ھەشت و بە ھەرە مەندبوون لہ شەفاعەتی

(۱) پڕوانە: (حکم تارک الصلاة)، ص ۳۵، نووسراوی الشیخ ناصرالدین الألبانی.

پیغمبەر ﷺ ئیمان و عه قیده به سه و پهك له سه ر نوێژکردن نه كه وتوه، به كورتی: به بێ نوێژکردنیش ئینسان هه ر مسوڵمانه و سه ره نجام هه ر ده چیته به ده شت، نه گه ر ماوه یه كیش له دۆزه خدا دوو چاری نازارو نه شكه نه بێ و به نه ندازه ی خراپه و گونا هه كانی سزا بدری.

۳- به لگه ی ئیجماع:

ده لێن: نه مانزانیه له هیه چاخ و سه رده میكدا نوێژه كه ران، كه مر دوون نه شو رابن و نوێژیان له سه ر نه كرابی و له گۆرستانی مسوڵماناندا نه نی ژرابن، وه میراتیان له خزم و كه سی خۆیان نه گرتبێ و میراتیان لێ نه گیرایی، هه روه ها هیه چ كاتێك ژن و می رد له یه كتر جیا نه كراونه و له سه ر نوێژه كردنی یه كێكیان، دیاره نه گه ر راست بایه و نوێژه كه ر به كافر دانرابایه ده بوو نه و حوكم یاسایانه هه موویان چه سپێنرابان، هه روه ها نه مانزانیه مسوڵمانان له وه دا مش ت و مرو جیاوازیان بووبێ، كه ده بێ بابای نوێژه كه ر نوێژه چوێنراوه كانی بگێرێته وه، جا دیار نه گه ر به هۆی نوێژه كردنه كه یه و به هه لگه پراوه (مرتد) و كافر دانرابایه له سه ری پێویست نه ده بوو كه نوێژو پۆژه كانی بگێرێته وه.

ئه جا شوێنكه وتوو و لایه نگرانی ئه م رای دوو مه ئاواش وه لایمی به لگه كانی كۆمه لێ یه كه م — كه نوێژه كه ر به كافر دانه نی — ده ده نه وه:

یهك: ده لێن: مه به ست له وشه ی كو فر له و فه رموودانه دا كه با سی كو فری نوێژه كه ر ده كه ن، كف ری نیعه ته (كفران النعمه) وه ك پیغمبەر ﷺ فه رموویه تی: ((من تعلم الرمي ثم تركه، فهي نعمة كفرها)) رواه أبو داود والنسائي وصححه الألباني.

واته: هه ركه سیك فی رێ تێه ندازی بێ و پاشان وازی لێ به یئنی، نه وه به رانه ر به چا كه یهك سپله یی كردوه.

دوو: هندیکیشیان بۆ وینه (شوکانی) و (ابن الوزیر)^(۱) ده‌لێن: کوفری نوێژنه‌که‌ر کوفری گچکه‌یه (الکفر الأصغر) و کوفریکه له خوار کوفری گه‌وره‌وه (کفر دون کفر)، ئنجا هیچ په‌رچێک نیه له به‌رانبه‌ر ئه‌وه‌دا که هندیک له جوژه‌کانی کوفر بکه‌ونه به‌ر لوتف و لی‌بورنی خواو تکیا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ، بۆ وینه‌ش ئه‌م دوو فهرمووده‌یه دێینه‌وه: (سباب المسلم فسوق وقتاله کفر)، متفق علیه عن ابن مسعود.

واته: جێتودان به‌ مسوڵمان له‌پێ ده‌رچوونه‌و جه‌نگ له‌دژکردنی کوفره‌.
(«من حلف بغير الله فقد كفر») رواه الترمذي وأبو داود والحاكم وصححه ووافقه الذهبي.

واته: هه‌رکه‌سێک سوێندی به‌ غه‌یری خوا خوارد ئه‌وه کوفری کردوه‌.
سێ: وه ده‌لێن: ئه‌و فهرموودانه‌ی که باسی کافریوونی نوێژنه‌که‌ر ده‌که‌ن، ئه‌وه زیاتر مه‌به‌ست پێیان هه‌ره‌شه‌و ترساندن و سه‌له‌ماندنه‌وه‌یه نه‌ک حه‌قیقه‌تی کافریوون و له‌ تاین ده‌رچوون^(۲).

چوار: وه ده‌لێن: مه‌به‌ست له‌و ده‌قانه که نوێژنه‌که‌ر به‌ کافر داده‌نێن ئه‌وه‌یه که بابای نوێژنه‌که‌ر له‌ حوکه‌مه‌کانی کافراندا به‌شداره‌، که حه‌لāl بوونی خوێنی و فه‌زیوونی کوژرانیه‌تی، (نوی) له‌وباره‌وه گوتویه‌تی: (وهذا التأويل متعين للجمع بين نصوص الشرع وقواعده)^(۳)، واته: وه ئه‌م ته‌ئویلکردنه پێویسته بۆئه‌وه‌ی بتوانین هه‌موو ده‌قه شه‌رعیه‌کان و بنچینه‌کانی پێکه‌وه کۆبکه‌ینه‌وه‌.

(۱) پروانه: (نیل الأوطار)، ج ۲، ص ۲۰، هه‌روه‌ها پروانه: (العواصم والقواصم في الذب عن سنة أبي القاسم)، ج ۹، ص ۷۹، الإمام النظار المجهت محمد بن أبراهيم الوزير اليماني.

(۲) پروانه: (المغني) لأبن قدامة، ج ۲، ص ۳۰۱-۳۰۲ وه (فتح الباري) لأبن حجر العسقلاني، ج ۲، ص ۳۲، وه (أحكام القرآن) لأبن العربي، ج ۱، ص ۴۱.

(۳) پروانه: (المجموع شرح المذهب) للتنوي، ج ۳، ص ۲۰.

پېنج: ۋە لە كۆتايىدا دەلەين: مەبەست لەو جۆرە فەرمودانە كەسپكە، كە نوپۇنە كۆردن بەھەلەل بزانى، يان برۋاى بە فەزىبۈنى نوپۇنەبى^(۱).

ۋەلامى بە كافىر دانەرانى نوپۇنەكەر بۇ ئەوانەى نوپۇنەكەر بە مەسۇلمان دەزانى

خۇا پىشتىوان بى لە دوو بېرگەدا ۋەلامى كۆمەللى يەكەم بۇ بەلگەو رەخنەكانى
كۆمەللى دووهم ۋەخەينەپروو، لە بېرگەى يەكەمدا ۋەلامى بەلگەكانيان ۋە لە بېرگەى
دووهمىشدا ۋەلامو بەرپەرچدانەۋى رەخنەو تەئويلەكانيان.

بېرگەى يەكەم: ۋەلامى بەلگەكانيان :

يەك: ئايەتى: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا﴾^(۴۸) النساء، دوو ۋەلامى ھەن:

يەكەم: مەبەست لە (مَادُونَ ذَلِكَ) ئەو گوناح و تاوانانەن، كە لە خوار
شېركەۋەن ۋە نەشگەيشتونە سنوورو پاددەى كوفرو نىفاقى گەۋرە، چونكە
بىگومان ھەر ۋەك چۆن (شېرك) نابەخشىۋ ھاۋىەشدانەر (مشرک) ناچىتە
بەھەشت، كوفرو نىفاقى گەۋرەش ۋەبەر لىبوردن ناكەۋى ۋە كافرو موناققىش
چاۋيان بە بەھەشت ناكەۋى. بە كورتى: پەرچو پىنگر (مانع)ى لە دۆزەخ
قوتاربوون تەنھا شېرك نىد، بەلكو ھەركام لە كوفرو نىفاقىش بەھەمان شىۋە
پىنگرى چۈنە بەھەشت ۋە قوتاربوون لە دۆزەخ، ۋەك لە چەندان دەقى بى پىچو

(۱) پروانە: (التمهيد) لابن عبدالبر، ج ۴، ص ۲۳۶، ۋە (شرح صحيح مسلم) للنووي، ج ۲، ص ۷۱.

به نای قورثان و سوننه تدا هاتوه، بۆ وینه: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكُفْرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا﴾ ﴿٦٤﴾ خَلِيلِينَ فِيهَا أَبَدًا لَا يَجِدُونَ وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٥﴾ الاحزاب.

واته: بێگومان خوا نهفرینی له کافران کردوه و کلپهی دۆزهخی بۆ سازکردوون. به ههمیشهیی تێیدا ده میننهوه و هیچ دۆست و پشتیوانێک شک نابهن. ده بارهی مونا فیه کانی شه فرموویهتی: ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ يَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا﴾ ﴿١٤٥﴾ النساء.

واته: بێگومان مونا فیه کان له تهختی بنی ناگری-دۆزهخ- دان و هیچ پشتیوانێکیان بۆ پهیدا ناکهی.

نجا که ده رکهوت نینسان به کوفرو نیفاقیش وهک شیرک له به ههشت بیههش ده بۆ و له دۆزه خدا به ههمیشهیی ده مینیتتهوه و به به لگهی نکوولیی لینه کراویش سه لمینراوه که نوێژنه کردن کوفره، که واته نوێژنه کهریش وهک ههر کافرو هاوبه شدانه رێکی دیکه ناچیتته به ههشت و جیگای ههمیشهیی دۆزهخه. دووم: نایه ته که ده فرمووی که شیرک نابه خشری و به فرمووده ی راست (صحیح) یش نیسپات بووه که نوێژنه کردن شیرکه: ((ان بین الرجل و بین الشریک و الکفر ترک الصلاة)) رواه مسلم، که واته نوێژنه کردنیش جوړیکه له جوړه کانی شیرک و لیبوردن خاوه نه که ی ناگریتته وه.

دوو: فرمووده ی: ((خمس صلوات افترضهن الله..)) وهک له دهقی فرمووده که دا به گشتی و به تاییهت له رپوایه ته که ی دیکه دا: ((من حافظ علیهن..)) ده رده که وی شه و گفت و به ئینه ی که تێدا یه به مەرچی به جیه ئێنانی نوێژه کان به تیر و ته وایی و پارێزگاریی لێ کردنیان (الحافضة علیهن) په یوه ست کراوه و موله ق نیه:

که واته: نهو که سدی پینج نویژه کانی به تیرو ته وایی و بی که م و کووپی به جیدینی، نهو به لئین و په یانی له لای خوا پیدراوه که بیباته به هشتی، به لām نهوی به ناپیکی و که م و کووپی به بیانکات نهو له باز نهی و یست و حهز (دائرة الارادة والمشيئة) خوا دایه و شیمانه (احتمال) ی به خشران و نه شکه نجه درانی هدی، به لām نهوی به مولهقی نویژه کانی نه کات نهو له م فرموده یه دا هیچ ناوی نیو هیچی له باره و نه گوتراوه، چونکه زور به پرونی له وشه کان و جهوی فرموده که دا ده بینری، که قسه له نویژه که رو نویژه که ر ناکات، به لکو له نویژه که ری خاوه ن نویژی کامل و ته و او نویژه که ریک که به که م و کووپی و سارد و سپری نویژه کانی ده کات، ده دوی، که یه که میان خوا موزده و به لئینی لیبوردن و بردنه به هشت و تازارو نه شکه نجه نه درانی پی داوه، دووه میشیان خراوته نیوان هیواو تویدی به زهی و لیبوردنی خواو، ترس و بیمی تووړه یی و نه شکه نجه دانیه وه.

س: نهو فرموده یه ش که (حذيفة بن اليمان) -خوا لئی پازی بی- دهیگیر پته وه له کوتاییه کهیدا (حذيفة) ده لئ: (تنجيهم من النار) واته: نهو خه لکه ی نهو پوژگار ته نها به گوتنی (لا اله الا الله) له ناگری دوزخ قوتار ده بن، ناگونی بکریته به لگه ی مسولمانبوونی بابای نویژه که ر، چونکه فرموده ی گورین دهر باره ی پوژگارو قوناغیکی تاییه تی ده دوی، که ئیسلامه تی گه شتوته ناخرو ئوخری ته مه نی خوئی و فسلای پایزو گه لاریزانی و، بیگومان حوکم و یاسا کانی شهر عیش ره چاوی گوران و جیاوازی چاخ و سهرده مه کانیان کردوه به پیی حوکمی: ﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا...﴾ (البقرة ۲۸۶)، و حوکمی: ﴿...فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ...﴾ (۱۶) (التغابن)، ئینسانی مسولمان چنده ی بوی بلوی و له توانا و پرستیدا هه بی پیویسته دینداری خوئی بکات و نه رکه کانی ئیسلامه تی جیه جی بکات و،

ئەوێ بۆی نەگۆنچێ و لە توانایدا نەبێ گلهیی نایەتەسەر و لەسەری تووشی لێپرسرانەو و ئەشکەنجەو ئازار نابێ.

چوار: ئەو فەرموودەیەش کە باسی (شفاعة) دەکات، دیسان ناگۆنچێ بکریته بەلگهی ئیسپاتی مسوڵمانبوونی بابای نوێژنەکەر، چونکە:

یەكەم: (ابن خزيمة) لە کتیی (كتاب التوحيد)^(١) دا باسیکی بەم ناوونیشانە نووسیوە: (باب ذكر الدليل ان جميع الاخبار التي تقدم ذكرها الى هذا الموضع في شفاعته النبي ﷺ في اخراج اهل التوحيد من النار اما هي الفاظ عامة مرادها خاص).

واتە: (بابه تيك) دەربارەى خستنه پرووی بەلگه و ئیسپات لەسەر ئەو کە هەموو ئەو فەرموودانەى هەتا ئێرە باسم کردوون لەبارەى تەکارکردنی پیغه مەبرەو و ﷺ بۆ ئە ئاگرى دۆزەخ هێنانە دەرو قوتارکردنی ئەهلى ئیمان، سەرچەم ئەو فەرموودانە وشەى گشتین، بەلام مەبەست پێیان خەلکیکی تاییه تییه)، دیارە مەبەست لەو خەلکە تاییه تییهش ئەو جوړە مسوڵمانەن کە گوناح و تاوانیان هەن، بەلام شیرک و کوفرو نیفایان تیدا نیە، کە بێتە پەرچى شەفاعەت بۆ نەکرانیان، پێشتیش پووفان کردووە کە نوێژنەکردن هەرچۆنیکى بێ شیرک و کوفره بە دەقی فەرموودەى پیغه مەبرى خوا ﷺ .

دووم: بەلکو هەندێک لەو فەرموودانەى کە باسی (شفاعة) دەکەن بەلگەن لەسەر ئەو، کە نوێژنەکەر کافره بۆ وێنە: ((حتى اذا فرغ الله من القضاء بين عباده واراد ان يخرج من النار من اراد ان يخرج من كان يشهد ان لا اله الا الله، امر الملائكة ان يخرجهم فيعرفونهم بعلامة آثار السجود، وحرّم الله على النار ان تاكل من ابن آدم أثر السجود)) رواه البخاري.

(١) پروانە: (كتاب التوحيد)، ج ٢، کە ل ٧٢٧-٧٣٤ باسی بەلگەکانى خۆی کردووە بۆ سەلماندنی ئەو قسەیهى کە کردوویهتە ناوینشانى ئەو بابەتە.

واته: لهم فمرمودیه وهرده گيرئ که همرکه سيک نوژوکر نه بووبئ و کړنوشي بو خوا نه بر دې، ناگری دوزخ هيچ به شیک له جهستهی جب نادات و همووی ده خوات.

همروه ها وه (ابن ابي حمرة) ده ئی: لهم فمرمودیه وهرده گيرئ که همرکه سيک نوژو نه کړ دې همرچنده مسولمانيش بووبئ، له ناگری دوزخ قوتار نابئ، چونکه هيچ نيشانه يه کی نيه که پئی بناسریتته وه^(۱) - و پئی له کافره کان جيا بکړیتته وه -.

سپیه م: پرستهی: ((لم يعملوا خيرا قط)) ش نایسته به لگهی کافر نه بوونی بابای نوژونه کړ، چونکه:

أ- وهك (ابن خزيمة) ده ئی: عه رب عاده تيان وايه نه گمر بيانموي کاملئ و تير و ته وایی له شتيك لاهرن هم شتوازی زياده پړویی (مبالغة) يه به کار دینن، که واته ((لم يعملوا خيرا قط)) واته: هيچ خیر و چاکه يه کيان به ته وایی نه کړوه^(۲).

ب- همروهك چوڼ له بهر کؤمه ليک ده قی قورئان و سوننه ت ناتوانين بلئین: تهو چاکه لاهراوه (الخير المنفي) يه شايه تمانيش ده گړتته وه که نه وکاته نه وانهی، که خوا به يه کگر (موحد) يش نين و بهر شه فاعه ت ده که ون، به هه مان شپوه ش کؤمه ليک ده قی دیکه ی قورئان و سوننه ت هه ن ناچارمان ده که ن که بلئین: تهو چاکه نه فی کراوه غه يری شايه تمان و نوژوه فهرزه گانه، چونکه تهو ده قانه ی که ئيمان و شايه تمان هيئان ده که نه مهرجی بهر تکای پیغه مبه ر ﷺ که و تن و قوتار بوون له ناگری دوزخ، له گه ل تهو ده قانه ی که نوژو کړن ده که نه مهرج، هيچ جيا وازيان له نيواندا نيه و هه ر له يه ک سهرچا ووه هاتوون، که قورئان و سوننه تن.

(۱) پروانه: (فتح الباري)، ج ۱، ص ۴۵۷.

(۲) پروانه: (كتاب التوحيد)، ج ۲، ص ۷۳۲.

پیتنج و شهش: نو دوو فەرموودەیهش: ((من شهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأن محمدا عبده ورسوله.. أدخله الله الجنة..))، وه ((أسعد الناس شفاعتي من قال: لا إله إلا الله خالصا من قلبه)) ديسان ناینه بەلگەیی پیتیست نەبوونی نوێژ بۆ بە موسولمان لەقەڵەم درانی ئینسان، چونکە:

۱- ییگومان ئەم دوو فەرموودەیه —کە فەرموودەیی دیکەش لەوبارەوه زۆرن— لە دەقەکانی موژدە (وعدن) کە پیتیسته بروامان پیتان بێ، بەلام دەبێ دەقەکانی هەرپەشه (نصوص الوعيد) یشيان بھەینە پال، جا هەرودەك چۆن هەرپەشه‌کانی خوا تەنها بەسەر کەسانیکدا دەچەسپن کە تۆبە نەکەن و دەستبەرداری خراپەو تاوان نەبن، بەهەمان شیوەش موژدەو بەلێنەکانیشی تایبەتن بە کەسانیکەوه، کە ئیمان و شایەتمانەکیان راستەقینەیهو بەس قسەیی سەرزارو وتاری بێکردار نیە، خۆی دادگەر لەوبارەوه فەرموویەتی:

﴿...وَرَحِمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ

الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٦﴾ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ

الْأُمِّيَّ ... ﴿١٥٧﴾ الْأَعْرَافَ﴾.

۲- ییگومان مەبەست لە گوتنی: (لا إله إلا الله) و شایەتمان هێنان وەك لە هەندیک فەرمووداندا هاتو (لا إله إلا الله) گوتنیککی راست و ساغ و بەدل و شایەتمان هێنان و ئیمان و عەقیدەیه‌کی راستەقینەو دامەزراوه، کە مەرجەکانی هاتبە دی و هەتوەشیئەرەوکان (النواقض) ی نەهاتبە سەر، ئنجا ییگومان ئیمان و عەقیدەیه‌کی ئەوتۆش مەحالە خاوەنەکی بەرەو کردوان نەجووێنێ،

(۱) واتە: وە بەزەبیم هەموو شتیکی گرتۆتەوه بەلام بەتەنکید تایبەتی دەکەم بەوانەیی، کە پارێزکاری دەکەن و خۆیان تەزکیە دەکەن و ئەوانەیی برۆیان بە تەبەتەکاڵمان هەیە، ئەوانەیی بە شوێن پەوانەکراو و پیغەمبەری نەخۆتەندەوار دەکەون.

به تایبەتی نوێژ که گەورەترین چاکەیه دواى شایەتمان هێنان و سنوورو پەرژینی نیوان ئیمان و شیرک و کوفریشه وهك پیشتر باسکراو سهلمیتراش.

حهوت: ده‌عوای هه‌بوونی یه‌کده‌نگی زانایان (اجماع العلماء) یش نه‌گه‌ر گریمان راستبێ هه‌شبێ، نه‌وه به‌یه‌کده‌نگی هاوه‌لان (اجماع الصحابة) -خوا لییان پازی بێ- به‌رپه‌رچ ده‌دریته‌وه‌وه هه‌لده‌وه‌شیته‌وه، وهك پیشتر له‌ هه‌رکام له‌ (أبو هريرة) و (عبدالله بن شقيق) وه‌ نه‌قلمان کرد، دیاره ئیجماعیش چه‌ند پله‌یه‌که، که به‌رزترین ئیجماعی هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوایه خوا لییان پازی بێ.

که ده‌شلێن: (نه‌مانزانیوه له‌ نیو مسوڵماناندا له‌سه‌ر نه‌وه که نوێژه‌که‌ر به‌ مسوڵمان داده‌نرێ، جیاوازی و کێشه هه‌بووبێ)، نه‌وه بێ‌گومان نه‌وه قسه‌یه به‌ ئیجماع دانانرێ چونکه: (عدم العلم لا يستلزم عدم العلم) زانیاری نه‌بوون به‌ بوونی شتیك، نابێته به‌لگه له‌سه‌ر نه‌بوونی نه‌وه شته.

ئنجا بێ‌گومان ته‌سل له‌ بابای مسوڵماناندا -له‌سه‌ر بناغه‌ی گومانی باش پێ‌بردی- نه‌وه‌یه که نوێژه‌که‌ر بێت و هه‌تا به‌ به‌لگه‌ی حاشا هه‌لنه‌گرو پروون پێچه‌وانه‌ی نه‌وه «نه‌چه‌سپێ، هه‌ر حوکم به‌و پ‌والته‌ به‌شی ده‌کری، دیسان له‌ سۆنگه‌ی نه‌وه‌وه، که نه‌گه‌ر که‌سیك له‌ مزگه‌وتیش له‌گه‌ڵ مسوڵماناندا نوێژ نه‌کات، هه‌رکاتێک گوتی له‌ ماله‌وه نوێژم کردوه قسه‌که‌ی وه‌رده‌گیرێ، وهك نه‌وه فرموده‌یه‌ی (محجن) گێژاویه‌ته‌وه ده‌یگه‌یه‌نێ، وه له‌به‌رته‌وه‌ی ته‌نها نه‌وه‌وه نوێژه‌که‌رانه به‌کافر داده‌نرێن، که هه‌یچ کام له‌ نوێژه‌کان ناکه‌ن، نه‌گه‌رنا نه‌وانه‌ی یه‌که‌جاری وازیان له‌ نه‌هه‌ناوه هه‌ندێک جار ده‌یکه‌ن و هه‌ندێک جار نایکه‌ن، نه‌وه نه‌وانه وهك (ابن تیمیة) و زانایانی دیکه گوتویه‌نه (هه‌ر به‌ مسوڵمان په‌فتاریان له‌گه‌ڵ ده‌کری و یاساکانی ئیسلامیان به‌سه‌ردا جێ‌به‌جێ

ده کړين له ميراث گرتنو ميران لى گيران ونه وځوړه ياسايانه دا^(۱)، به لى له بهر نه و هڅيانه، که رابردن ده عواى هه بوون نيجماع له سر نه وه که نوږنه کهران به گشتي وه ک مسولمان هه لس وکوتيان له گه ل کراوه، پاشان دروست کړنى به لگه له سر نه وه ده عواى نيجماعه بى نيسپاتى مسولمانه تى باباى نوږنه کهر، قسه و ده عوايه کى له رزؤک و بى هيزو پيزه و له و که مته، که بتوانى دادى باباى نوږنه کهر بدات و ده فرياي بيت بى نيسپاتى مسولمانه تى خوى!!

نه وه ش که ده لى ن: نوږنه کهر له سهرى پتويسته نوږنه کانى بگيرپتته وه و نه گهر به کافرو هه لگه پراو (مرتد) دانرابايه نوږو پړووو گيرپانه وهى نه ده که وته نه ستو! ناوا وه لام ده دريتته وه:

يه که م: نه و کافرى که داواى گيرپانه وهى نوږو پړوووى لى ناکرى کافرى نه سلبيه، که بى يه که م جار دپته نيو نيسلامه وه، نه مه نيجماعى له سهره که نه وهى له سهرده مى کافريتيدا چواندويه تى نايگيرپتته وه، چونکه که سيک پرواى به نه سللى ثابن نه بى، داواى جى به جى کړدى لقو پړپه کانى لى ناکرى (لا يکلف بفروع الدين من لم يؤمن بأصله)، به لام نه و که سهرى پروا دپتنى، يان دپته نيو نيسلامه وه پاشان لى هه لگه گيرپتته وه، نه وه زانايان پاى جياوازيان هه نه لباره يه وه، هه نديکيان وه ک شافيعى - ده لى ن: هه رچى چواندويه تى له نوږو پړووو زه کات، ده بى هه مووى بگيرپتته وه، هه نديکيشيان ده لى ن: له سهرى پتويست نيه بگيرپتته وه^(۲).

دووه م: زانايان له سهر نه وه يه که ده ننگن، که هه ر که سيک نوږتک بچوښى له سهرى پتويسته بگيرپتته وه، جا نه وانه ي به نه کړدنو چواندنو نوږنه که

(۱) پروانه: (مجموعه الفتاوى)، ج ۷، ص ۷۱۶، ج ۶، ص ۴۲۹، ج ۴، ص ۲۸۷.

(۲) پروانه: (تعظيم قدر الصلاة) محمد بن نصر المروزي، ج ۲، ص ۹۸۰.

کابرا کافر ده کهن، نه وه کردنه وه و گپړانه وهی نویژه که ی به په شیمان بوونه وهی و گپړانه وهی بۆ ئیسلام داده نین، به لām نه وانه ی که به کـا فـری دانانین، ده لاین: گوناخباره و له سهری پتویست ده کهن که بیگپتته وه^(۱).

(أبو الوفاء ابن عقيل) له وبار وه گوتوویه تی: (من كان كفره بترك الصلاة لا بترك كلمة الإسلام، فهو إذا عاود فعل الصلاة صارت معاودته للصلاة إسلاماً)^(۲)، واته: ههركه سیك به وازهیتان له نویژ کافر بووی، نهك به وازهیتان له وشه ی ئیسلام -شایه تان- نه وه ههركاتیک گه پرایه وه بۆ نویژکردن، ده ستکردنه وهی به نویژ به مسولمان بوونه وه داده نری.

(ابن تیمية) ش ههركه وبار وه گوتوویه تی: (من كفر بترك الصلاة، الأصوب أن يصير مسلماً بفعلها من غير إعادة الشهادتين، لأن كفره بالإمتناع كأبليس)^(۳). واته: ههركه سیك به نویژنه کردن کافر بووی، پای راستر نه ویه که به نویژکردن به بئ شایه تان هیئانه وه مسولمان ده بیته وه، چونکه کوفره که ی به وهی سهریچی و نه کردنه وه بووه وهك ئیبلیس.

خوینهری سه نگیڼ!

ئیتستا که یه کی نه و جهوت به لگه مان هه لسه نگاندو له مه ح کدا، که به ده ست نه وانه وهن، که نویژنه کهر له پروی ئیهمالی و تنبه لیه وه به کافر دانانین، ده چینه سهر پرگه ی دووه می نه و باسه و پرخنه و ته نویله کانی کۆمه لئ ناویرا ویش ده توژیته وه وه هه لده سه نگیڼین بۆ نه وهی ورده ورده له کۆتایی نه م خالی چواره مه (حوکمی کردن و نه کردنی نویژ) نزیک ببینه وه:

(۱) پروانه: (سهرچاوه ی پیشور)، ج ۲، ص ۹۹۶.

(۲) پروانه: (بدائع الفوائد)، لابن القيم، ج ۳، ص ۲۱۲.

(۳) پروانه: (الاختيارات الفقهية)، لابن تیمية، ص ۳۲.

بەرگی دووهم: وهلامی رهخنه و تهئوبه گانیان

یهک: نهوه که دهلین: (مه بهست له وشه کوفر لهو فهرمودانه دا که باسی نوێژنه کهر ده کهن کوفری نیعمه ته "کفران النعمة"!!) قسه یه کی هه له یه، چونکه کوفری نیعمه ته، که له زمانی کوردیدا چهند وشه یه کی وهک: سېله یی، بێ نمه کی، بێ وه فایی، بێ سیفه تی، بێ نه زانیی، بۆ به کار دیتن، دوو جوړه:

أ- له نیوان بهنده و خوا ی پهره رد گاردا، وهک نه وهی خوا ی به خشر له ش ساغیی، یان مال و سامان، یان عه قل و دانایی، یان زانست به که سیک ببه خشی که چی نه که سه له جیاتی سوپاس و ستایشی خوا ی له سه ر بکات و له خوا ی بزانی، پیتی له خزی بایی بیت و شانازی پتوه بکات و هیچ حیساب بۆ خوا نه کات!

بۆ وینه: (قاروون) که خوا مال و سامانیکی زۆری به مه بهستی تاقیکردنه وه بێ به خشیبوو له وهلامی گه له کهیدا، که نامۆژگاریان کرد بێ یان گوت: ﴿... لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ﴾ (٧٦) وَابْتَغِ فِيمَا ءَاتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ (٧٧) القصص.

واته: له خۆت بایی مه به خوا له خۆبایی بووانی خۆش ناوین، وه به وه که خوا پیتی به خشیوی مه نزلێ دواړۆژ وه دهست بینه و به شی ژیان و گوزه رانی- خۆشت له دنیا فهرامۆش مه که، وه وهک چۆن خوا چاکه ی له گه ل کردوی تۆش چاکه کاریی- له گه ل خه لکیدا- بکه، وه به دوا ی خراپه کاریی مه که وه له زه ویدا، چونکه خوا بێگومان هه ز به چاره ی به دکاران ناکات! به لێ

قاروونی سهرکه شو له خۆبایی زۆر سپله و بێ نه مه کانه له بهرانبهر خوا دا
گوتی: ﴿قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي...﴾ (٧٨ القصص).

واته: بێگومان نه و ما و سامانه ی که هه مه - ته نه به هۆی زانیاری و
شاره زایی خۆمه وه هاتۆته ده ستم..

نه وه جۆری یه که می سپله یی و کوفری نیعمه ت که قاروون نمونه ی هه ره
زه قی نه و جۆره سپله یی و بێ وه فایی یه یه.

ب- جۆری دووهمی سپله یی و کوفری نیعمه ت بریتیه له سپله یی و بێ وه فایی و
چاکه له بهرچاونه بوونی ئینسانه کان له گه لایه کتر و له نیو خۆیاندا، پیغه مبه ری
خوا ﷺ ده باره ی گرنگی و گه وره یی و وه فاداری و نه مه کی به نده کان له
بهرانبهر چاکه کاری یه که تر دا فەرمو یه تی: ((لا یشکر الله من لا یشکر
الناس)) أخرجه البيهقي^(١)، واته: نه وه ی بهرانبهر به چاکه ی خه لکی وه فای
نه بێ وه فای بۆ چاکه ی خواش نیه، هه ره ها پیغه مبه ر ﷺ ده باره ی سپله یی
زۆریه ی ژنان بهرانبهر به میژده کانیان، وه ک بێدار کرد نه وه یان پێی فەرمو
ون: ((انکن تکثرن اللعن وتکفرن العشر وذلك أن تغضب إحداکن فتقول:
ما رأیت منک خیرا قط)) رواه البخاری ومسلم، واته: ئیوه - نه ی ژنی نه!
زۆر نه فرین له شت ده که ن و سپله یی بهرانبهر به میژده که ن ته ویش نه وه یه،
که نه گه ر یه کی کتاکان قه لس بوو ده لێ: هه رگیز خێرو خۆشیم له تۆ نه دیوه!
به لێ کوفری نیعمه ت نه مه یه و ئاویه، به لām به هیچ په نگیک نه و
فەرموودانه ی باسی کوفرو شیرکی نوێ نه که ر ده که ن نا کرێ و پێی تی نا چێ،
که به سپله یی و کوفری نیعمه ت مانا بکرێن، بۆ وێنه فەرمووده ی: ((ان بهن
الرجل و بین الشکر و الکفر ترک الصلاة)) رواه مسلم.

(١) پروانه: (الآداب) للبيهقي، ص ٧٨.

چ پەيوەندییەکی بە کوفری نێعمەتەوێ هەبێ؟!؟

دوو: وە ئەوێ کە: (کوفری نوێژنەکەر کوفری گچکەییەو کوفریکە لە خوار کوفری گەورەوێ)، دیسان قسەییەکی بێ هیژو پێژە، چونکە وشەیی کوفر لەو فەرموودەیدا کە بە بەلگە هیئراوەتەو «لەسەر ئیسپاتی کافریتی نوێژنەکەر (مُعرف)» واتە ئەلیف و لامی لەسەرە - کە ئەوێش دەلالەت لەسەر تایبەتەندیی و زانراویتی (التخصّص والعهد) دەکات و پێ ئەوێ دەگری کە جگە لە کوفری راستەقینەو تەواو زانراو جوړیکی دی مەبەست یت.

وێرایی ئەوێش فەرموودەیی: ((العهد الذي بيننا وبينهم الصلاة فمن تركها فقد كفر)) ش نوێژی کردوێ بە دیوارو سنووری ئێوان مسوڵمانان و غەیری خۆیان و بێجگە لە کوفری گەورەش هیچ جوړە کوفریکی دی - مەبەست کوفری گچکەو کوفری نێعمەتە - ناکرێ بکریتە سنوورو ئێوانی بەینی مسوڵمانان و غەیری خۆیان، چونکە دەگوێجێ ئینسان مسوڵمانیش یت و ئەو جوړە کوفرانەشی تێدا بن، کە ئەم فەرموودانە باس لەو جوړە کوفرانە دەکەن: ((سباب المسلم فسوق وقتاله كفر)) و ((من حلف بغير الله فقد كفر))، و ((إثنان في الناس هما بهما كفر الطعن في النسب والنياحة على الميت)) رواه مسلم.

سێ: وە ئەو قسەییەیان کە دەڵێ (ئەو فەرموودانەیی کە باسی کافر یونانی نوێژنەکەر دەکەن، ئەو زیاتر مەبەست پێیان هەپەشەو ترساندن و سلەماندنەوێە ئەک حەقیقەتی کافر یونانی لە ئایین دەرچوون)، قسەییەکی هەتەو ناوۆلایەو وادیار ئەوانەیی دەیکەن باش لێی وردنەبوونەو، چونکە سەرئەجامیکی زۆر خراپ و مەترسیداریی هەبێ، با بزاین چۆن؟:

أ- هیچ گومانی تێدا نیە کە گەلیک لە دەقەکانی قورئان و سوننەت هەپەشەو ترساندنیان تێدا یە ئەلام، بە تەئکید هەرچی خوا (جل جلاله) و پێغەمبەری

خوا عليه السلام فرموده‌اند (۱۰۰٪) راست و درسته و بی پیچ و پدنايه، خوی پدروه‌گار له‌وباره‌وه فرموده‌اند:

﴿وَكَمَّمْتُ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا...﴾ (۱۱۵) ﴿الأنعام﴾.

واته: وه فرمایشتی پدروه‌دگارت له راستی و دادگه‌رییدا ته‌واوی کرده، پیغه‌مبه‌ریش عليه السلام فرموده‌اند: ((إني لا أقول إلا حقا)) رواه الترمذي وقال: حسن صحيح،
واته: بیگومان من بیجگه له هه‌ق نابیتوم.

ب- ناشکرایه بپرواهیتان به ده‌قه شه‌رعییه‌کان - که ده‌قه‌کانی موژده‌وه ترساندن (نصوص الوعد والوعيد) به‌شینکیانن - واداخواز ده‌کات که به ملکه‌چی و ته‌سلیم بوون و به‌گه‌وره گرتن و ریز لیگرتنه‌وه په‌فتاریان له‌گه‌ل بکری، پیشینی چاکمان (سلفنا الصالح) نه‌وه عاده‌تیاان بووه، بو وینه: (جاریکیان پیاوێک به "زه‌ری" گوت: ئایا ئهم فرمودانه‌ی پیغه‌مبه‌ر عليه السلام ((لیس منا من لطم الخدود...)) رواه البخاري، وه ((لیس منا من لم یوقر کبریا...)) رواه الترمذي واین ماجه، وه وینه‌ی نه‌مانه چۆن؟! زوهریش ماوه‌یه‌ک پامو پاشان سه‌ری به‌رزکرده‌وه گوتی: (من الله عزوجل العلم، وعلى الرسول البلاغ، وعلينا التسليم)^(۱).

واته: له خوی زال و پایه‌به‌رزده‌وه زانیاری - فیکردن - وه له‌سه‌ر پیغه‌مبه‌ر راگه‌یاندن و له‌سه‌ر ئیمه‌ش - وه‌رگرتن و - ته‌سلیم بوون.

ج- ئنجا له راستیدا هه‌ر که‌سی‌ک بلی فلانه‌ ئایه‌ت، یان فلانه‌ فرموده‌ ته‌نها بۆه‌ره‌شه‌وه ترساندن (التغليظ والتخويف) وه حه‌قیقه‌تی نیه‌و له‌دنیا‌ی واقیعه‌دا نایه‌ته‌ دی! نه‌وه جگه‌ له‌وه‌ی به‌دوای گومان که‌وته‌وه بیجگه‌ له‌ خه‌یاال و

(۱) بپروانه: (السنة) للخلال، ج ۲، ص ۵۷۹.

عاتیفه‌ی خۆی هیچ به‌لگه‌یه‌کی به‌ده‌سته‌وه نیه: ﴿إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمِيَّتُهَا أَنْتُمْ وَاَبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمْ الْهُدَى﴾ (النجم ۲۳)، به‌ئێ وێرایی نه‌وه خۆیشی گه‌ڕۆده‌ی ده‌ردێکی زۆر بێ‌ره‌زاو کوشنده کردوه، که به‌ریتیه له پووکانده‌وه له‌به‌ی‌ن‌بردنی شه‌ریعه‌ت!! چونکه ته‌گه‌ر هه‌ر په‌شه لی‌کردنی مسوولمان دروست بێ هه‌ر په‌شه لی‌کردنی کافرو مونا‌فیکیش دروسته‌وه، ئنجا ته‌گه‌ر هه‌ر په‌شه‌و ترساندنی ناواقیعی و بۆش دروست و په‌وابێ، دیاره گه‌ت و به‌ئێنو موژده‌ش به هه‌مان شیوه دروسته، دیاره ته‌مه‌ش سه‌ره‌پای ناماقوول بوونی، مایه‌ی له‌ ئایین ده‌رچوونی‌شه، چونکه به‌درۆ زانین (تکذیب)ی فه‌رمووده‌ی خوا — پێغه‌مبه‌ری خوا-یه، وه‌ک (ابن حزم الظاهري) گوتویه‌تی^(۱)، هه‌روه‌ها (ابن تیمیه)ش گوتویه‌تی:

(..به هه‌ر حال خۆشل کردن و رو‌یشتن له‌گه‌ڵ قسه‌ی ئه‌و که سه‌دا که ده‌ئێ: ته‌مه هه‌ر هه‌ر په‌شه‌یه بۆ ترساندن و حه‌قیقه‌تی نیه، سه‌رده‌کی‌شی بۆ کاربێ نه‌کردنی شه‌ریعه‌ت و هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌ی شه‌ریعه‌ت و سزا..)^(۲).

دیاره نا‌قوولایی و ناماقوولیی ئه‌و جوژه قسانه‌ش که په‌نگه که‌سانێکی که‌مو شاره‌زاو قوول نه‌بووه له‌ قورئان و سوننه‌تدا، یان خوا نه‌کرده ئیمان کزو دلته‌خۆش کردییان، بۆته هۆی توو‌په‌یی و نا‌په‌زایی و بێ‌زاری‌ی زۆر له‌ زاناو پێشه‌وایانی پۆچوو و خاوه‌ن جو‌رته‌ وێرایی (ابن حزم و ابن تیمیه) خوا له هه‌موویان خۆش بێ، بۆ وێنه:

(۱) پروهانه: (الإحكام)، ابن حزم، ج ۱، ص ۲۸۳.

(۲) پروهانه: (مجموع الفتاوى)، ج ۱۹، ص ۱۵۰.

ههركام له (أبو عبيد القاسم بن سلام)^(١) و (فضل بن عياض)^(٢) و (قاسمي)^(٣) زۆر به تونیدی به گۆ ئهوه كه سانه دا چوون و په خههيان لى گرتوون، كه ئهوه جوړه بۆچوونهيان دهريارهى دهقه كانى هه ره شه (نصوص الوعيد) ههيه.

چوار: ئهوه قسهيه شيان كه ده لى: (مه بهست لهوه دهقانه كه نوێنه كهر به كافر داده نيتن ئهوهيه كه باباى نوێنه كهر له هه نديك له حوكمه كانى كافراندا به شداره كه هه لا لى بوونى خوینى و هه رى بوونى كوژرانيه تى) وه لا مه كهى ئهوهيه كه تايا به لگه تان چيه له سهر په وابهوونى كوژرانى باباى نوێنه كهر له حالى كيدا به كافر داناين؟! مه گهر پيغه مبهرى خوا ﷺ نه يغه رموه: ((لا يسل دم امرىء مسلم إلا بثلث: (الشيء الزانى، والنفس بالنفس، والتارك لدينه المفارق للجماعة) رواه البخاري ومسلم.

واته: خوینى ههچ ئينسانى كى مسوتمان مه گهر به يه كيك لهم سى يانه نه گهرنا هه لا لى نيه — نابى بكورى: — هاوسه ردارى كى زينا كهر، تۆلهى نه فسى ك، وازه نه ريك له ئايينه كهى و جيا بووه وهيه كه له كۆمه لى مسوتمانان.

(ابن حزم الأندلسي) له وباره وه گوتويه تى: ((به لام ماليك و شافعى ئهوان پايان وايه، كه نوێنه كهر مسوتمان ه چونكه ماله كهى ده كه نه ميراتى منداله كانى و نوێزى له سهر ده كه نه وه گۆرستانى مسوتماناندا ده ينيژن و له هاوسه ره كهى جيانا كه نه وه وه هه صيه ته كهى جيبه جى ده كه نه و ميراتى ئهوه خزمانه ي پى ده ده نه كه بهر له وى مردوون، جا نه گهر ئهوه وابى ئهوه ئهوه قسهيه يان كه ده لى: ده بى بكورى بۆش ده رچوو، چونكه خوینى ههچ ئينسانى كى مسوتمان به يه كيك لهم سى شتانه نه بى هه لا لى نابى: كافربوونى

(١) پروانه: (الايمان)، لابي عبيد، ص ٨٨.

(٢) پروانه: (السنه)، لعبدالله بن حنبل، ج ١، ص ٣٧٧.

(٣) پروانه: تفسير القاسمي المسمى بـ (عاسن التأويل)، ج ٣، ص ٥٣٦-٥٣٧.

دوای ئیمان، یان زیناکردنی دوای هاوسهرداری، یان نهفس به نهفس، جا دیاره ئه نوێنه کهرهش که به نهقهست نوێنهکانی ناکات، له دوو حالان بهدەر نیه، یان به نوێنه کردنه کهی کافر بووه، جا نهگهر کافرین، ئهوه ئهوان - مالیک و شافعی - رایان وانیه، چونکه نهگهر رایان وابوویه دهبو له ههموو شتیکدا حوکمی ههنگهراوه (مرتد) یان بهسهردا چهسپاندبایه، له جیاکردنهوهی له هاوسه کهی و باقی شتهکانی دیکه، ئنجا مادام کافر نهبی، کوژهر نهبی، زیناکهریکی هاوسهردار نهبی، شهپرکهر (حارب) نهبی، سێ جارن سزای مه یهۆری بهسهردا نه چهسپێنرای، ئهوه بهدهق سی فهرموودهی پیغمه مبه ر ﷺ - خوێنی چهرامه، کهواته قسه کهیان به تهئکید که گومانی تیدا نیه، ههله دههچوو^(۱).

پینج: قسهی کۆتاییشیان که دهئین: (مه بهست لهو جوژه فهرموودانه که سیکه که نوێنه کردن به ههلال بزانی، یان برپای به فه پزبونی نوێنه بی)، له وه لāmیدا دهئین:

أ- فهرموودهکانی پیغمه مبه ر ﷺ کافر بونی بابای نوێنه کهریان به خودی نوێنه کردن (ترك الصلاة) هکهوه بهستۆتهوه، کهواته هۆکاری کافر بونه که نوێنه کردنه، جا که یفی خویهتی ئه نوێنه کردنه له پرووی برپا پێ نه بوون و دان پێدانه هینانه وهیه، یان له پرووی گوێ پێ نه دان و تهنبه لیه وه، کهواته ئه که سهی که ده لئ: نوێنه کهر تهنها کاتیک کافر ده بی، که برپای به فه پزبونی نوێنه بی، یان برپای پێ بی، به لام دانی پێدانه هین، ئهوه به بی به لگه دهستکاری فهرموودهی پیغمه مبه ر کردوه شتیکێ کردوه به هۆکاری کافر بونی نوێنه کهر، که پیغمه مبه ر ﷺ کوفری بابای نوێنه کهری به وه وه تایبیت نه کردوه.

(۱) برپوانه: (الحلی) لابن حزم، ج ۱۱ ص ۳۷۶، ۳۷۷.

ب- ئىنجا ئەگەر بىت و ئاوا ئەو فەرمودانەى پىغەمبەر ﷺ تەئىل بکەين ئەوکاتە هیچ جیاوازییەك لە نىوان نوێۆو غەیری نوێۆدا نامیئى، ئەوکاتە نوێۆکردن ئەو سنوورو پەیمان و دروشمە نابى، کە پىغەمبەرى خوا ﷺ کردوویەتی بە ناسیئەرى موسلمانان و جیاکەرەوێ دیندارو بى دینان لە یەکتەر.

بەلێ هەرکەسێك دروشمێك لە دروشمەکانی ئیسلام، یان یەكێك لە فەرەزە ئاشکرایەکانی بەدرۆ داى، یان دانى پێدانەهێئى، ئەو بە یەكەدەنگى زانایان (اجماع العلماء) کافر دەبێ، کەواتە: بڕوا پێنەبوون و دان پێدانەهێئان تاییەت نیە بە نوێۆهوە، بەلام هاوێلانێ پىغەمبەر ﷺ -خوا لێیان پازى بێ- خودى نوێۆکردنیا بەکوفر داناه، وەك (ابوهریره) و (عبدالله بن شقيق العقيلي) -خوا لێیان پازى بێ- لێیان گێراونەو پىشتیش باسمان کرد.

خوێنەرى بەرێز!

ئىستاش لە کۆتایی ئەم لیکۆلینەو^(١) پشوو درێژانەیدا، کە دەربارەى حوکمی کردن و نەکردنێ نوێۆ کردمان، بەپێیستى دەزانم بیروپرای کۆتایی خۆم دەربارەى ئەم مەسەلە گرنگە لە سێ (٣) بڕگاندا بە گوشراوی بھەمەروو:

(١) لە ئەنجامی ئەم لیکۆلینەویدا بەروونی دەبینرێ، کە ئەو پایە بەهێزتر و بەلگەدارترە، کە دەلێ نوێۆنەکەری گۆی پێنەدەر و تەنبەل کافر، لەو پایەى دیکە، کە بە مسولمانێکی گوناحبارى دەزانێ، بەلام کۆمەلێک دەقیش لە قورئان و سوننەت پێگامان نادەن کە ھەموو نوێۆکەرێک تێکراو بە مۆتلەقى

(١) بۆ نووسینی ئەم لیکۆلینەو سوودیکی باشم لە کتێبی: (نواقض الایمان القولية والعملية) وەرگرتو، کە نووسراوی: (د. محمد بن علي العبدالله لطيف)، بڕوانە باسی (ترك الصلاة) لە لاپەرە (٤٥٠) ھتا (٤٩٨)، چاپی دووھم.

به کافر داینین، به لکو ناچارمان ده کهن بلین: تنها شو نویژنه کهرانه کافرن، که به موتله قی و له بنه پرتدا نویژنا کهن، یان له زوربهی حالاندا نایکهن، یان سوورن له سهر نه کردنی، نه که هدرکه سیڅ نویژنک، یان چند نویژنکی نه کردن کافر بیت.

به کورتی: موتله قی نویژنه کردن مسولمانی پی کافر نابی، به لکو نویژنه کردن به موتله قییه، یان نزیک شو حاله تهوه که نینسانی پی له نابین دهرده چی، نه مهش چند ده قیڅ که پالپشتی نه رایه ده کهن و، ده شگونجی هه موو ده کهن له سهر نه رایه پیڅ بگه:

أ- ﴿خَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ عَذَابًا

مریم﴾، که هدرکام له (عمد کعب القرظی) و (زید بن أسلم) و (سدي) و (ابن جریر الطبری) و (ابن کثیر) ده لّین مه بهست له نویژ بهزایه دان (تضییع الصلاة) لیژده نه کردنی ته به موتله قی یه که جاره کی^(۱)، نه که چواندن و نه کردنی جارویار.

ب- ((خمس صلوات افترضهن الله من أحسن وضوهن وصلأهن لوقتھن وأتم رکوعھن وخشوعھن کان له علی الله عهد أن یغفر له، ومن لم یفعل فلیس له علی الله عهد، إن شاء غفر له وإن شاء عذبه)) رواه أحمد وأبو داود والنسائي ومالك وابن ماجه وابن حبان.

که دیاره مه بهست له پرستهی: (ومن لم یفعل) هدرکه سیڅ وای نه کرد، یانی هدرکه سیڅ نویژنه کانی به تیرو ته وایی نه کردن و کهم و کوپیی یان تیډا هه بوو، چونکه فهرمووده که باسی نویژکردنی کامل و ته واده کات، که له پروی ده ستونیژو کات و رکوع و گهردن که چییه و تیرو ته واده، جا دیاره له بهرانه ر

(۱) پروانه: (جامع البیان) للطبری، ج ۱۶، ص ۶۶، وه (تفسیر القرآن العظیم)، لابن کثیر ج ۲ ص ۱۲۵.

(نوښو کړدنی کامل) دا (نوښو نه کړدنی ناته واو) هدی، نهک (نوښو نه کړدنی مړتله قو یه کجاره کی)!! ښجا ناشکرا شه که نوښو کړدنی کړچ وکالو ناته واو ده گوښی ناته واوییه که له خودی نوښو نه کان دابی، ده شگوښی له ژماره و کاته کانیان دابی، واته هندیکیان نهکات و بچوینی، یان له کوژی کاته کانیاندا بیانکات.

ج- ((ان اول ما یحاسب به العبد صلاته، فان اتمها، والا نظر هل له من تطوع فان کان له تطوع اکملت الفریضة من تطوعه، ثم ترفع سائر الاعمال علی ذلك)) رواه احمد وابن ماجه والبغوي وصححه الالبانی^(۱).

واته: بیگومان یه که مین شت که بهنده له سهری دادگایی ده کړی نوښو که میده تی، جا نه گهر به ته واوی کړد بی تی، نه گهرنا ته ماشا ده کړی تایا سوننه تی همن، جا نه گهر-نوښو-سوننه تی همن نه وه نوښو فهرز-ناته واو-هکانی به نوښو سوننه ته کانی ته واو ده کړی، پاشان کرده وه کانی دیکه ش هدر به و جزره لیرسینه وه یان له سهر ده کړی.

(شوکانی) ده باره یی هم فرموده یه گوته ویده تی: (هم فرموده یه نه وه ده گه میده تی، که نه گهر ناته واوی له نوښو فهرزه کاند هدی سوننه ته کان پری ده که نه وه، وه دانه ریش واته خاوه نی کتی پی (المنتقی) که بایری (ابن تیمیه) یه- له پری به لگه کانی نه وانه دا هم فرموده یه هیناوه، که ده لیر نوښو نه کهر کافر نه، چونکه که مو کوپری نوښو فهرزه کان، ده گوښی له خودی نوښو نه کان دابی، که بریتیه له چواندنی هندیکیان، وه ده شگوښی له سیفه ته کانیان دابی، که ته واو نه کړدنی زیکره کانیان یان فهرزه کانیان، ښجا قهره بوو کرانه وه و کامل کرانیان به سوننه ته کان، نه وه یی له ده فامریت ته وه که

(۱) پروانه: (سلسلة الاحادیث الصحیحة)، ج ۳، ژماره: (۱۳۵۸)

ئەو جۆرە نوێژانە وەر دەگیرێن و پاداشتیان لەسەر دەدرێتەووە ئەمەش لەگەڵ کوفردا ناگونجی^(١).

(٢) دروست نیه حوکمی کوفر بەسەر ئەو نوێژنە کەرانەدا بدری، کە ئەو جۆرە کەسانە بن بگونجی بە پاساوی ئەزانیی (العذر بالجهل) بپەرێنەو، جا ئەو نوێژنە کەرانە چ لەوانە بن کە زانیان لەسەر کافریونیان یە کەدەنگن، وە چ لەوانە بن کە لەسەر کافریوون و کافرەبوونیان جیاوازیان لەنێواندا هەیە، ئنجا بێگومان ئەو دووڕینی (احتياط) یەش لە بە کافر دانان (تکفیر) ی ئەوانەدا کە ھۆیەکی کافرکەر (مکفر) یان تێدا دەبینرێ، تایبەت نیه بە نوێژنە کردنەو بەلکو ئەمە بنچینەیک گشتی (قاعدة عامة) یەو سەرچەم زانیان بەبێ جیاوازی لەسەری پێک کەوتوون، بۆ وێنە (ابن تیمیة) لەوبارەو گوتویەتی: (ولیس لاحد ان یکفر احداً من المسلمین وان اخطأ وغلط حتی تقام علیه الحجة وتبین له الحجة ومن ثبت اسلامه بیقین، لم یزل عنه بالشک، بل لا یزول الا بعد اقامة الحجة وازالة الشبهة)^(٢).

واتە: وە هیچ کەس بۆی نیه، کە یەکیەک لە مسوڵمانان بە کافر دایبێت ھەرچەندە ھەلەو پەلەشی ھەبن، ھەتا بیانویێ دەکری و پێبازی بۆ پوون دەکریتەو، وە ھەرکەسێک مسوڵمانەتیەکی بە مسۆگەری دامەزراوەی بە گومان لێی لاناچێ، بەلکو ھەتا بەتەواوی بەلگە یەخەریتە بەرچاوی شوبهەکانی لائەبرێن، ھەر بە مسوڵمان دادەنرێ.

ھەرۆھا (محمد بن عبدالوھاب) گوتویەتی: (ومسألة تکفیر المعین مسألة معروفة اذا قال قولاً يكون القول به کفراً، فيقال: من قال بهذا القول فهو

(١) پروانە: (نیل الأوطار)، ج ١، ص ٣٧٥.

(٢) پروانە: (مجموعۃ الفتاوی)، ج ١٢، ص ٤٦٦.

کافر، ولكن الشخص المعين اذا قال ذلك لا يحكم بكفره حتى تقوم عليه الحجة التي يكفر تاركها^(۱).

واته: وه مهسه لهی به کافردانانی که سیکی دیاریکراو مهسه لهیه کی زانراوه، نه گهر قسه یه کی کرد (یان په فتاریکی کره وه نو یونه کردن)^(۲) که پیی کافر ده بیته، ده گوتی: هه که سیکی ته مه قسه یه بکات ته وه کافره، به لام که سیکی دیاریکراو نه گهر هه مان قسه یی کرد یه کسه حوکی کفری به سهردا نادری، هه تا بیانوی نه بری و به لگه یه کی وای نه خریته سهر، که هه که سیکی ملی بۆ نه دات به کافر دایری.

۳) مادام به کافر دانرانی نو یونه کهر که مه تر خه مه و ته نه ل (التارك الصلاة المهمل والكسلان) له نیتو زانایانی پیشین و پاشین (علماء السلف والخلف) که مه و زور کی شه و مشت و مری له سهر بووی و نیستاش له سهری بی، مه گهر له ولا تی کدا که سهر جه زانایه کانی ته و پاو یو چو نه یان هه لبار دبی و (تبني) کرد بی، که نه و جو ر که سانه به کافر داده نی و خه لکیشیان لی تی گه یان د نبی و جوان بویان پروون کرد بنه وه، نه گهر نا، دروست نیه به گشتی له سهر بنا غه یی ته و پاو یو چو نه هه لکس و کهوت له گه ل نو یونه که راندا بکری و حوکی کوفریان به سهردا بدری و هه مو و ته و یاسایانه ی که له سهر ته و حوکه بنیات ده نرین به سهر یاندا جیه جی بکرین، چونکه وه پیشتر باس کراو پروون کرایه و مه سه له ی کافریوون، یان نه بوونی نو یونه که ری که مه تر خه مه، مه سه له یه کی خیلاییه و له مه سه له خیلاییه کانیشدا مه گهر له پرووی دواندن و قه ناعه ت پته یی نانه وه، نه گهر نا که س بوی نیه یه کیکی دیکه سهر کو نه بکات له سهر ته وه، که پای

(۱) پروانه: (الدرر السنیه)، ج ۸، ص ۲۴۴.

(۲) ته وه یی نیتوان دوو که وانه که خوم زیادم کردوه.

زانایه کی دیکه ی په سند کړدوهو، همدان بڅوون که نهو زانایه ی نهو په پړه ی لى ده کات قبول ناکات و هډنا بڅوړی!

هډلته تا ترازوویه کیش که پیشه و او زانایانې وه: (ابو حنیفه و مالک و شافعی) تیدابن^(۱)، که پیشه و او سهرمه زه بی سى مه زه ب له چوار مه زه به فیهیه وه نو سراهه کی نه هلی سونه ت و جه ماعه تن (المذاهب الاربعة الفقهية المدونة لأهل السنة والجماعة)^(۲) وه چندان زاناو پیشه وای دیکه ی وه: (ابن حزم الأندلسي)^(۳) و (عبد علي الشوكاني)^(۴) تیدابن، هیچ که س ناتوانی به که می بگرئ و حیسابی بڅ ناکات!

پیشم وایه نه وه ی که لهم سى خالدها به گوشراوی نووسیم، سهرنجامیکه که لکی نهو ده گری که مسولمانان به گشتی - شوینکه وتووی ههر مه زه بیك و په پړه ی ههر زانایه کی جی تیعتبار بن - له سهری پیک بین و پیک بکون.

نه لیره شدا کڅتایی به توژی نه وه ی لهم خالی چواره مه (حوکمی کړدن و نه کړدن نوژی) دینین و ده چینه سهر خالی پینجه م:

(۱) پروانه: (المجموع شرح المذهب)، للنووي، ج ۳، ص ۳۷.

(۲) مه زه به ی شیعده دوازه نیمامیش، که به مه زه به ی جعفریه ی خویان ناوده بن، دهر باره ی حوکمی نوژی نه کړی که مته رخم (محمل) ده لئین: (ههر که سیك فهرزیکى وه نوژی و زه کات و پینج پیک (خمس) و پڅو و هج نه کات، حاکم به نیجته یادی خوی ته مبیی ده کات، جا نه گهر وازی هیئا نه گهرنا بڅ جاری دوهم ته مبیی ده کړی، نه گهر باش بو و گهرایه وه، نه گهرنا بڅ جاری سییهم و نه گهر ههر برده و ام بو جاری چواره ده کوژی. پروانه: (الفقه على المذاهب الخمسة) ص ۷۷، محمد جواد مغنیه.

(۳) پروانه: (الحلی)، ج ۲، ص ۲۲۶.

(۴) پروانه: (نیل الأوطار)، ج ۱، ص ۳۷۰.

خالی پێنجهم: بەرپاکردنی نوێژ (اقامة الصلاة) چیه و چۆنه؟

خوای زاناو شارهزا به پنهان و ناشکرا ههرجاریک باسی نوێژکردنی کردبێ تههنا یهك جۆره تهعبیری بۆ بهکارهێناو که بریتیه له بهرپاکردن (اقامة) وشه‌ی ناوبراویش زیاتر له (۵۰) جار له قورئانیدا هاتوه به هه‌موو شیوه‌کانیهوه. جا با پێشه‌کی بزاین نوێژه‌رپاکردن (اقامة الصلاة) یانی چیه‌و، بۆچی ئەم شیوه‌ تهعبیره هه‌لبژێراوه؟ پاشان ده‌چینه سه‌رباسی پوونکردنه‌وه‌ی چۆنیه‌تی به‌رپاکردنی نوێژ.

(راغب الأصفهانی) له‌باره‌ی وشه‌ی (اقامة الصلاة) وه‌ گوتویه‌تی^۱:
(واقامة الشي توفية حقه، وقال: "قل يا اهل الكتاب لستم على شيء حتى تقيموا التوراة والانجيل" أي توفون حقوقهما بالعلم والعمل.. ولم يأمر تعالى بالصلاة حيثما امر ولا مدح به حيثما مدح الا بلفظ الاقامة تنبيها ان المقصود منها توفية شرائطها لا الأتيان بهياتها..)،

واته: وه‌به‌رپاکردنی شتیك ته‌وه‌یه كه هه‌قی خۆی به‌یه. خوا فەرموویه‌تی: (بلی ئەمێ خاوه‌ن کتێبینه‌! هه‌تا ته‌ورات و ئینجیل به‌رپانه‌که‌ن له‌سه‌ر هه‌یج شتیك نین) واته: مافی خۆیانیان به‌ده‌ن له‌ پووی زانیو کاریکێردنه‌وه - وه‌ خوای به‌رز فەرمانی به‌نوێژ نه‌کردوه له‌هه‌ر جێیه‌ك فەرمانی پێ‌کردبێ و مه‌دحی نه‌کردوه له‌ هه‌رجێیه‌ك مه‌دحی کردبێ، مه‌گه‌ر به‌ وشه‌ی به‌رپاکردن! تاكو ناگادارمان بکاته‌وه، كه مه‌به‌ست له‌ نوێژکردن ته‌واوکردن و هه‌نانه‌دی مه‌رجه‌کانیه‌تی نه‌ك به‌س به‌جێهێنانی شیوه‌ دیسه‌نه‌کانی.

(۱) پروانه: (مفردات الفاظ القرآن)، ص ۴۰۸.

كەواتە: بەرپا كەردنى نوپۇ (اقامە الصلاة) بەجىيەننەنى بە شىۋەيەكى وا، كە خوا
فەرمانى پى كەردو و پى پازىيە و ئو ئامانچ و مەبەستانەى تىيدا پەچا و كراون
بىنەدى، ديارە ئەو ەش بەبى ەيتانەدى ماف و مەرچە پوالتە و دەروونىەكانى
مىسۇگەر نابى.

ئىنجا با سەرنج بەدەين داخۇ چىكمەتى بەكار ەيتاننى ئەو جۆرە تەعبىرە چىە ؟
بىگومان تىرو تەواوترىن ەالتەى ەدرشتىك ەالتەى پراوستانىەتى و ە ەالتەى
وستاندا ە ەمىروى زياترو چاكتەر ەقىقەت و سىماى شت دەردەكەوى دەبىنرى،
بۇ وىنە: جەستەى ئىنسان ەكاتى پراوستان (قيام) دا ەركام ە ئەندامەكانى ە
شوىنى سىروشتى خۇياندا جىگىر دەبن و ەركامىكىان چاكتەر دەتوانى ئەو نەركەى
پى سىپىراو ەنجامى بدات، وە خۇيان چۇنن ئاوا دەردەكەون و دەبىنرىن: سەر ە
سەرووى جەستەو و جەستە ەسەر بىرگەكانى پىشت و ەمىروشان ەسەر دوو
لاقەكان پادەوستان، وە دەمارەكانى ەستكردن و جىوولاندن بە ئاسانى فەرمان
و ەردەگرن و ەوال دەنرىن، چاوپ گوى و دەست و لاق بۇ ەرجىيەكى بىانەوى بە
ئاسانى پروى تىدەكەن.. وە ئىنسان ەكاتى پراوستاندا ە تەواوترىن دىمەندا خۇى
دەنوتىنى، چونكە ەقل و ەش كە مەزىنرىن و بەرزىنرىن شتە ە مەزىندا ەكاتى
پراوستاندا ە سەرووى ەشەو دەبى، ئىنجا دواى ەقل دى دى، كە كانگای سۆزو
عاتىفەيو ە خوار ەقلەو قەرار دەگرى، ە ە سەرووى گەدەو كە ەمبارى
خۇراك و بۇتو، وىرگ و گەدەش ە سەرووى داوینەو، كە كانگای ئارەزووى
جىنسىيە، جا ديارە پىويستە ئىنسان ە ەالتەى وستاندا ئەندام و ەيزە
دەروونىيەكانى چۇن رىز دەبن ە ەلەس و كەوتى ژيانىشىدا ەروابىن، ەقل و ەش
دەمپاستى بى و بەدلو دەروون پالپىشتى بىپارو نەخشەكانى ەقل بكات و، گەدەى
ە خزمەت مىشك و دلو دەروونىدا بى، نەك بە پىچەوانەو وە ەيزى جىنسىشى
كارىك نەكات كە پىچەوانەى ەقل و دلو بەرژەو ەندى گەدەو جەستەى پىت!

ننجا ههروهك چۆن تێروتهواویی جهسته لهكاتی پاوهستانیدا، دهردهكهوی واته لهحالیكددا لهباری سروشتی خواكریددا قهرار دهگری، نویژی تێروتهواوو كاملیش نهو نویژهیه كه راست رابگری و بهو شیوهو چۆنیهتییه شهرعییه بهرپوهبری كه خوای كاربهجی و دادگهر فرمانی پێكردوه^(۱).

نیستاش كه زانیمان بهرپاكردی نویژیانی چی و بۆچی نهو تهعبیره ههلبژیرواوه، با نهوجار بزانی بهرپاكردی نویژی چۆنهو دهقه شهرعییهكان چۆن لهوبارهوه دواون؟!

جا دیاره دهقی قورئان و سوننهت لهوبارهوا زۆرن، بهلام ئیمه بهس بۆ نمونه چهند دانهیهکیان لێ دهخهینهپروو:

۱- ((عن ابي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ دخل المسجد فدخل رجل فصلی ثم جاء فسلم على النبي ﷺ فقال: إرجع فصل فإنك لم تصل، فرجع فصلی كما صلى ثم جاء فسلم على النبي ﷺ فقال: إرجع فصل فإنك لم تصل، فرجع فصلی كما صلى، ثم جاء فسلم على النبي ﷺ فقال: إرجع فصل فإنك لم تصل ثلاثاً، فقال: والذي بعثك بالحق ما أحسن غيره فعلمني! فقال: إذا قمت إلى الصلاة فكبر ثم اقرأ ما تيسر معك من القرآن ثم اركع حتى تطمئن راکعاً، ثم ارفع حتى تعتدل قائماً، ثم اسجد حتى تطمئن ساجداً، ثم ارفع حتى تطمئن جالساً، ثم اسجد حتى تطمئن ساجداً، ثم افعل ذلك في صلاة كلها)) متفق عليه لكن ليس له (مسلم) فيه ذكر السجدة الثانية، وفي رواية لمسلم: ((إذا قمت إلى الصلاة فأسبغ الوضوء ثم استقبل القبلة فكبر)).

واته: (أبو هريرة) -خوا لێی رازی بی- دهگیریتتهوه، كه پۆژیکیان پیغهمبهر ﷺ چوه مزگهوتی، پیاویك هاته ژووری و نویژی كرد، پاشان

(۱) نهو چهند دێره به تۆزیک دهستکارییهوه له (پرتوی ازقرآن)ی سید عموره طالقانی وهرگرتوه، ج ۱، ص ۵۸.

هات سهلامی له پیغه مبهردی ﷺ کرد، نهویش فرمووی: بگه پتوه نویژ بکه چونکه نویژ نه کرد، کابرا گه پرایه وه وهک چۆن پیشتر کردبووی نویژی کردو دواپی هات سهلامی له پیغه مبهردی ﷺ کرد، نهویش فرمووی: بگه پتوه نویژ بکه چونکه نویژ نه کرد، دیسان کابرا گه پرایه وه وهک له پیشه وه نویژی کردبووی نویژی کردو دواپی هات سهلامی له پیغه مبهردی ﷺ کرد، نهویش بۆ جاری سییم فرمووی: بگه پتوه نویژ بکه چونکه نویژ نه کرد، کابراش گووتی سویند بهو که سهی تۆی به ههق پهوانه کردوه له وه چاکتر نازانم، جا فیرم بکه! فرمووی هه رکات بۆ نویژی هه ستای - نیهت بهینهو - (الله اکبر) بکه، دواپی تهوهی بۆت ئاسانه له قورئان - مه به ست سوو پتهی فاتیه حیه - بیخوینه، ئنجا بچۆ رکوع ههتا تهواو ئارام دهگری بمینهو پاشان ههلسه وه ههتا به پتوه ئارام دهگری، دواپی کپنوش به رهو بمینهو ههتا ئارام دهگری، دواپی دابنیشه ههتا به دانیشتنه وه ئارام دهگری، ئینجا کپنوش به رهو بمینهو ههتا ئارام دهگری، ئنجا له هه موو نویژه که تدا هه ر ئاوابکه.

وهک ده بینن پیغه مبهردی خوا ﷺ مانه وه ئارام گرتن له چوونه رکوع وه ههستانه وه له رکوع و کپنوش بردن و دانیشتنی نیوان دوو کپنوش بردنه کان به مەرچی ^(۱) دروست (جائز) بوونی نویژ و به ره کهوتنی داده نی، که واته هه ر نویژیک وانه بێ دروست نیه وهر ناگیرئ.

۲- ((اذا قام أحدكم في الصلاة فلا مسح الحصى...)) رواه الخمسة.

واته: ئەگەر یه کێکتان نویژی دابه ست با ده ست به به رد و چه ودا نه هیتنی..

(واته: با به غهیری نویژه که یه وه سه رقائ نه بێ).

(۱) چونکه زانایان ده ئین پیغه مبهردی خوا ﷺ له م فرموده یه دا به س نهوشتانهی فیری نهو نویژ که ره کردوه که فرزن.

۳- ((لَيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ يَرْفَعُونَ أَبْصَارَهُمْ إِلَى السَّمَاءِ فِي الصَّلَاةِ أَوْ لَا تَرْجِعْ إِلَيْهِمْ))
رواه مسلم.

واتە: بە تەشكىد كەسانىڭ كە لە نوڭۇدا چاويان بەرەو سەرى بەرزە كەنەو
ئەگەر دەست لەو پەتارە ھەلەنگەرن چاويان ناگەرپتەو لايان. (واتە: كۆيەر
دەبن، يان سزايەكى ھېندەى كۆيىرى يان ھەيە).

۴- وہ له وه لآمى كەسېڭدا كە دەربارەى ئاوردانەو لە نوڭۇدا پرسىياری لى
كردو، فەرمويەتى: ((هو اختلاس يمتلسه الشيطان من صلاة العبد)) رواه
البخاري.

واتە: ئەو دەزىيەكە، كە شەيتان لە نوڭۇ بەندە دەيكات.
ديارە ئەو چوار دەقى رابردن زياتر پەيوەندييان بە ديوى پوالتەى نوڭۇەو
ھەيە، ئنجا با چەند دەقىكى دىكەش دەربارەى ديوى پەنھان و نيوەو نيوڭ
بەندە بەرچاو:

۵- ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ﴿٢﴾ الْمُؤْمِنُونَ﴾.
واتە: بەراستى پىرواداران سەرکەوتوو بەمراد گەشتوون. ئەوانەى كە لە
نوڭۇەو كەياندا گەردنكەچو دل بېدارن.

(ابن منظور) دەربارەى مانای وشەى (خشوع) گوتويەتى^(۱): (بريتيە لەو
كە مەژف سەرى نەوى بىكات و چاو بېرپتەو زەوى و دەنگى نزم بىكات)،
ديارە بە سەرئەدانی دەقە شەرعیيەكانیش دەرەكەوئ كە خشوع ھەم
پەيوەندى بە دل و دەروون و ھەم بە جەستەو پوالتەيشەو ھەيە، بۆ وئە:
پيغەمبەرى خوا ﷺ فەرمويەتى: ((اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ قَلْبٍ لَا
يُفْشَعُ.)) رواه الترمذي والنسائي، رواه مسلم بلفظ قريب منه، واتە: ئەى

(۱) (لسان العرب) ج ۸، ص ۷۱.

خوای من په نات دینمده بهر له دلیکی بڼ خوشوع! ههروه ها فرموویه تی: ((لو
خشع قلب هذا خشعت جوارحه))^(۱)، واته: نه گهر دلی نه مه — کابرایه ک که
پیغه مدهر ﷺ به بڼ خوشوع بینوییه تی — خوشوعی ببوایه نه ندامه کانش
دهیان بو!

لهم فرموداندوه ده زانری که کانگای خوشوع دل، به لام شرینه واری
خشوع له سهر نه ندامه پواله تییه کانی جهسته ش دهرده که وئ.
که واته: ده توانین له بهر تیشکی نه و ده قانه که پابردن ناوا پیناسه ی
(خشوع) بکه مین و بلین: "(خشوع) گهردن که چی و به نارامی پاره ستان و دل
نرمیی و بیداری و ههست به چاودیری کردنی خواو بیر کردنه و و تیکه ل بوون و
ته فاعول کردن له گه ل وشو ته عبیر و جم و جوله کانی نویژدایه).

۶- ﴿قَوْلٌ لِلْمُصَلِّينَ ﴿٦﴾ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥﴾﴾ الماعون ﴿۵﴾
واته: جا سزای زور سهخت بو نویژ که رانیک. که له نویژه که بیان بڼ ناگان.

۷- ﴿يَتَأْتِيَ الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَىٰ حَتَّى تَعْلَمُوا مَا
تَقُولُونَ...﴾ النساء ﴿۴۳﴾

واته: نهی نه وانه ی پرواتان هی ناوه له حالیکدا، که سه رخوش بن توخنی
نویژ مه که ون، ههتا ده زانن — له نویژه که تاندا — چی ده لئین..
وه که ده بینین له نایه تی (۴، ۵) سووړه تی (الماعون) هه پشه ی زور بیړه زا
له که سانی که کراوه که نویژ ده که ن، به لام نویژه که بیان پووح و خوشوع و کاکلی
ناگا له خوا بوون و له خو وریا بوونی تیدانیه و هه تویکلیکی بوش و بڼ
جهوه هرو نیوهره که، وه له نایه تی ژماره (۴۳) ی سووړه تی (النساء) ی شدا

(۱) پروانه: (فتح الباری شرح صحیح البخاری)، ج ۲، ص ۱۷۹.

نامۆژگاری مسوولمانانی نوێژه کراره، که له حالتیکدا سهرخۆش و بێهۆشن نزیکێ نوێژ نهکهن، جا شایانی باسه که ههرچهنده له نایهتهکهدا تهنیا باسی حالتهی سهرخۆشی کراره بهلام بێگومان ههرجۆره بێئاگایی و بێهۆشییه که وا له ئینسان بکات نهزانی له نوێژهکهیدا چی دهلی و چی دهکات، چ بههۆی مهی خۆرییهوه بێ، که له نایهتهکهدا باسکراره، وه چ بههۆی توورپیی و ئارهزووپهرستی و نهزانی.. هتدهوه بێ، پێویسته ئینسان ههتا نهو حالته لهخۆی دوور نهخاتهوه و دل و میشکی لی پاک نهکاتهوه نوێژهکهی نهکات، بۆ نهوهی نوێژهکهی لهو حکمهت و نامانجه که بۆ دابینکردنی پێویست کراره خالی نهبێ، مهگر خوای کاربجی نهیفرمووه: ﴿...وَأَقِرْ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ ١٤ طه؟! ...

٨- ((لا صلاة بحضرة الطعام ولا هو يدافعه الأخبثان)) رواه مسلم.

واته: نابێ نوێژ له دهمی ئامادهبوونی خواردندا، وه له کاتییدا، که میزو پیسایی سهغلهتی دهکهن بکری، چونکه وهك له خالی پێشووشدا باسمان کرد لهکاتی برسیتی و تهنگایی و... هتددا ئینسان کاکل و نیوهپۆکی نوێژهکهی وهك پێویست بۆ نایهتهدی و نوێژهکهی زیاتر دهبیته جم و جۆلێکی پواتهتی و رووکهش.

٩- ((إِنَّمَا الصَّلَاةُ تَمْسُكُنْ دُعَاءَ وَتَضَرُّعَ، وَتَضَعُ يَدَيْكَ فَتَقُولُ: اللَّهُمَّ اللَّهُمَّ فَمَنْ لَمْ يَفْعَلْ فَهِيَ خُدَاجٌ)) رواه الترمذي والنسائي وابن خزيمة.

واته: بێگومان نوێژ بهس ملکهچی دهرپهرین و پارانهوه و لالانهوهیه، وه دهستهکانت لهسهر یهك دادهنی و دهلی: ئهی خوایه! ئهی خوایه! ئهی خوایه! جا ههرکه سیك وانهکات نهوه نوێژهکهی ناتواوو کرچ و کاله.

۱۰- ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ﴾ ۱... وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿۱﴾ المؤمنون ﴿۱﴾

واته: به پرستی پرواداران به ناکام و مراد گه‌یشتوون.. وه نه‌وانه‌ی که نویژه‌کانیان ده‌پارتن. دیاره نهم ده‌قه‌ی کۆتاییش پاراستنی نویژ له هه‌موو لایه‌که‌و ده‌گریته‌و به‌ده‌روون و ده‌رو وردو درشته‌وه.

که‌واته: به‌پرپاکردنی نویژ (اقامة الصلاة) نه‌وه‌یه که بابای نویژ‌که‌ر زۆر به وردی ناگادارو چاودیری نویژه‌که‌ی بی، چ له‌لایه‌نی دیمه‌و و پواله‌ته‌وه بی و چ له‌لایه‌نی ده‌روون و نیوه‌پۆکییه‌وه، وه به شیوه‌یه‌که نه‌نجامی بدات که خوای په‌روه‌ردگارو پیغه‌مبه‌ر که‌ی ﷺ فهرموویانه‌و ویستویانه، چونکه که وای کرد مانای وایه نویژی راسته‌قینه‌ی کردوه و شیوه‌و حه‌قیقه‌تی داواکراوی به نویژه‌که‌ی به‌خشیوه‌و راستی کردۆته‌وه و به‌رپای کردوه له‌سه‌ر ماهیه‌تی خۆی پای گرتوه.

نیستاش نه‌تۆو باسیک به‌ناوی: (چۆن نویژ به‌رپاده‌که‌ی؟! که به وردی و هه‌نگاو به هه‌نگاو له‌به‌ر تیشکی ده‌قه‌کانی سونه‌تدا باسی چۆنیه‌تی به‌پرپاکردنی نویژ ده‌کات:

The collage features a central image of a man in a turban and robe, with the text "www.alibapir.com" below it. Surrounding this are various digital links and QR codes:

- Top left: Facebook link "رێگه‌بانه‌ی مەکتەبی عەمۆسی عەلی بابێر" (AliBapir Facebook page).
- Top right: Facebook link "عەلی بابێر AliBapir" (AliBapir Facebook page).
- Middle left: Archive link "archive.org/details/@alibapir" with a download icon.
- Middle right: YouTube link "عەلی بابێر AliBapir" (AliBapir YouTube channel).
- Bottom left: QR codes for "AliBapir" and "www.alibapir.com".
- Bottom right: QR codes for "رێگه‌بانه‌ی مەکتەبی عەمۆسی عەلی بابێر" (AliBapir Facebook page) and "www.alibapir.com".

خالى شەشەم: چۈن نوپۇز بەرپا دەكەي!!

خوتىنەرى بەرپۇزۇ خۇشەويست!

خو يارىيى لىم باسەدا ھەول دەدەين بە وردى ۋە ھەنگاۋ بە ھەنگاۋ لەبەر تىشكى فەرمۇدەكانى پىغەمبەرى بەرپۇز ﷺ ۋ سوننەتى بەپىزىدا چۈنەتى نوپۇز بەرپاكردن پرون بگەينەۋە، بەلكو بتوانىن فەرمانى پىغەمبەرى خو ﷺ: ((صلوا كما رأيتموني أصلي)) متفق عليه، واتە: (نوپۇز بگەن ۋەك چۈن بىنىتەم نوپۇز كرد)، جىبەجىي بگەين.

شياۋى گوتىشە كە ئىمە لىم لىكۆلىنەۋەيە ۋ پرونكردنەۋەيەشدا ناتوانىن پابەندى مەزھەبىكى دىارىكرائو بىن، چونكە ئاشكرائە كە مەزھەبەكان ۋ قسەۋ بۆچۈنى زانا پىشەۋايمان تەفسىرو لىكدانەۋەي ئەۋانە بۆ رىيازى پىغەمبەر ﷺ، بەلام ئىمە دەمانەۋى لەبەر رۆشنايى خودى سوننەتدا باسى چۈنەتى نوپۇز بەرپاكردن بگەين، ئىجا ديارە كە مەرجىش نىە ھىچ كام لە زاناۋ پىشەۋايمانى سەرمەزەب ئەۋانەي دىكەش لە ھەموو شتىكدا قسەۋ بۆچۈن ۋ تىگەيشتىنى پىكايىبەتى! بۆيە ھەركەسىك لە ھەموو مەسەلەكاندا تەنيا پابەندى ئىجتەھادى پىشەۋاۋ زانايەك، يان مەزھەبىكى دىارىكرائو بىتو، لىي لانەدات، ھەقەن دوۋچارى پابەندى بە ھەندىك بىروپاۋ بۆچۈنى لاۋازو (مەرجوح) ۋە دەبى جا ئەگەر ئەمەش بۆ خەلكى عەۋام دروست (جائز) بىتو چاۋپۇشى لىيكرى، ئەۋە يىگومان بۆ كەسانىك، كە تواناۋ بىرستى جۆرىك لە جۆرەكانى ئىجتەھادىيان لانىكەم تەتەلەۋ لە بۆۋنگدان ۋ ھەلەسەنگاندىشىيان ھەبى، ئەۋە ئەۋ جۆرە پابەندى ۋ خۆبەستەۋەيان بۆ دروست نىەۋ، لەسەريان پىۋىستە بەدۋاى قسەي بەھىزترۋ راى بەلگەدارتدا بگەپىن، ھەركاتىكىش دەستيان لىي گىربوۋ پىيەۋە پابەند بن ۋ روۋحى تەسكى تەقلىدو پىۋە راھاتن لە پىشيان نەبىتە كۆسپو پەرچو دەستو پىيان نەبەستى!

به‌لام لی‌ره‌شدا دیسان ده‌بێ وریا بینو هەر له‌خۆه به‌بێ لی‌وه‌شاده‌یی و توانا لافی
زل زل لی‌نده‌دین و به‌ مسته ئاوێك نه‌كه‌وینه مه‌له‌و به‌تۆزه زانیارییه‌ك خۆمانمان
لی‌ نه‌گۆڕی، تا خوانه‌كرده دوا‌یی له‌به‌رده‌م زانان و پێشه‌واياندا ئاره‌قی
شه‌رمه‌زاری و په‌شیمانیمان لی‌ نه‌چۆڕی، وه (رحم الله امرئاً عرف قدر نفسه
فوقف عند حده)، تنجا له‌ په‌راوت‌زیشدا به‌پێی بۆلوان و به‌ نه‌ندازه‌ی به‌ پێویست
زانانی‌ش ئاماژه بۆ بیروپرای زانا و پێشه‌وايان و مه‌زه‌به‌کانیش ده‌كه‌ین و، دیاره
هه‌ندیك جاریش وا پێویست ده‌كات هەر له‌ مه‌تنی باسه‌كاندا ب‌خه‌ینه‌روو.

به‌رگه‌ی په‌گه‌م: نه‌ت هێنان

پایه‌و بنچینه‌ی هەر خواپه‌رستییه‌ك له‌ ئیسلامدا نیاز و مه‌به‌ست له‌ دل‌ گرتنه‌،
واته‌ ئاگاداربوون و بیتداریبوونی ئینسان سه‌باره‌ت به‌و کاره‌ی پێی هه‌ل‌ده‌ستی، ئایا
چیه‌و چۆنه‌و بۆ کێ‌یه‌؟!

پێغه‌مبه‌ری خوا له‌وباره‌وه‌ فەرموویه‌تی: ((إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ
إِمْرٍ مَا نَوَى...)) متفق علیه‌.

واته‌: بێگومان کرده‌وه‌ —چاکه‌— کان ته‌نیا به‌ پێی نه‌ت- وه‌رده‌گیرئ-ن، وه‌
بێگومان بۆ هه‌رکه‌سی‌ك ته‌نیا به‌ گوێره‌ی نه‌ته‌که‌ی پاداشت هه‌یه‌... ده‌رباره‌ی
پێناسه‌ی (نیه‌)یش سه‌رجه‌م^(۱) زانیان له‌سه‌ر نه‌وه‌ رێك که‌وتوون، که‌ بریتیه‌ له‌
نیاز (قصد)ی نێودل‌و، جوولانی دل‌ بۆ نه‌ه‌مادانی کارێک، وه‌ هه‌مووشیان له‌سه‌ر
نه‌وه‌ یه‌که‌ده‌نگن که‌ شوێنی نیاز و مه‌به‌ست ده‌له‌، رسته‌ی: (وَعَلَّ النِّيَّةَ الْقَلْبَ) له‌
زۆربه‌ی، یان سه‌رجه‌م کتێب و سه‌رچاوه‌ فیه‌یه‌کاندا هاتوه‌.

(۱) بۆ دینه‌ بره‌وه‌: (نیل الأوطار)، ج ۱، ص ۱۴۶، که‌ قسه‌ی هه‌رکام له‌ (تووی) و (کرمانی) و
(بیضاوی) له‌وباره‌وه‌ هه‌تانه‌.

کهواته: ئەى مسوولمانى بەرپێزو خۆشهويست!

دواى تارەت گرتن و دەستنویژو بانگو قامەت، بە دڵیکى پاک و پۆشاکیکى خاوینەو لەسەر شوپىنیکى پاک و تەمیز بەرەو قىبلە بوەستەو نیەتى نوێژکردن بەیپنە، واتە ئەو نوێژەى کە خەریکى بەرپاکردنیى لە دلى خۆتدا نامادەى بکەو بزانه، چ نوێژیکەو چەند ڕکاتەو بەتەنیا، یان بە کۆمەڵ و فەرزە، یان سوننەت و... هتد؟!

بەلام بزانه کە بەسەر زاردا هیئان و گۆکردن (تلفظ)ى وشەکانى نیەت ئەک هەر فەرز بگرە سوننەتیش نیەو، زۆریەى زانایانیش بە داھینراو (بدعة)ى دەزانن، چونکە وەک گوتمان نیەت کارى دڵەو هەر لەوێشەو پەیدا ەبێ و هیچ پەیدەندییەکی بە زارو زمانەو نیە^(۱).

(۱) (ابن القيم الجوزية) لەوبارەو گوتویەتى: (نیەت نیازو مەبەستیکى تایبەتیە بۆ کردنى کاریک و شۆتەنکەى دڵەو هیچ پەیدەندییەکی بە زمانەو نیە، بۆیە نە لە پێغەمبەر ﷺ و نە لە ھاوێلانێیەو هیچ قەسەیک دەربارەى نیەت نەهاتو، وە ئەو قسانە کە بۆ خوشژۆردن و دەستنویژو نوێژ... داھینراوین شەیتان کردوونى بە زەویەکی بەییت بۆ تێداچاندنى تۆوى وەسوەسە) بپروانە: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۱۳۳، کە لە (اغاثة اللفان) وەوەرگیرتو.

ئەجا شایانى باسە کە بەندە دواى مۆتالاولى کۆتایىنەو زۆریش لەبارەى گۆکردنى نیەتەو بۆم پوونبۆتەو، کە ئەنیا هەندێک لە زانایانى مەزەبى شافعیى ڕەحمەتى خواى لێى بێ- بە سوننەتیان داناوو هیچ بەلگەیکەش نەدى لەسەرى هیئەتیەو! ئەجا دیارە شافعیەکانیش هەر گوتویانە کە شۆتەنى نیەت دڵە، واتە بەس بەدڵدا هاتن و لەدڵدا نامادەبوونى فەرزە، بەلام هەندێکیان گوتویانە: واباشە بە زاریش بگوتێ، بپروانە: (السراج الوهاج)، ص ۴۱.

(نووی)یش دەربارەى چۆنیەتى پەیدا بوونى ئەو پایە لە مەزەبى شافعیەدا گوتویەتى: (وعمل النية القلب فإن نوى بقلبه دون لسانه أجزأه، ومن أصحابنا من قال: ينوي بالقلب ويتلفظ باللسان وليس بشيء لأن النية هي القصد بالقلب).

واتە: وە جێگای نیەت دڵە، هەركات بەدڵ نیەتى هیئا بێئەوى بە زمان بێلێ بەردەکەو، هەندێک لە ھاوێلانیشمان گوتویانە: (بە دڵ نیەت دێنى و بە زمان دەبیژێ) بەلام ئەو پایە هیچ نیە، چونکە نیەت بریتیە لە مەبەستى تێوێ، پاشان (نووی) دەربارەى چۆنیەتى پەیدا بوونى ئەو پایە هەڵدە کە خۆى گوتویەتى: (هیچ نیە) دەلێ: (وقال صاحب الحواي: هو قول أبي عبد الله

برگه‌ی دووهم: گوتنی (الله اکبر)

نجا دواى نه‌وى به‌وجوړه‌ى گوتان نیازو مده‌بستى به‌پاکردنى نویژه‌کەتت له‌دل و میتشکتدا ناماده‌کرد، نویژه‌کەت به (الله اکبر) ده‌ست پې بکه، که پټی ده‌گوتړئ (الله اکبر) ی (تحریم)، چونکه دواى گوتنی وی هه‌موو نه‌و شتانه‌ی که له حاله‌تى ناساییدا هه‌لالتن، لیټ قه‌ده‌غه ده‌کرټن، وه‌ک خواردن و خواردنه‌وه‌و خه‌وتن و جم و جۆلئ زۆرو قسه‌کردن و... هتد، پیغه‌مبه‌رى خوا ﷺ له‌وباره‌وه فەرموویه‌تى: ((مفتاح الصلاة الطهور، وتحريمها التكبير، وتحليلها التسليم)) رواه أبو داود والترمذي والحاكم،

واته: پاک و خاوټنى (تاره‌ت گرتن و ده‌ستنویژگرتن) کلیلی نویژه‌وه، (الله اکبر) گوتن هه‌پاکه‌رى غه‌یری خو‌یه‌تى (واته: هه‌رشتیک که له نویژه‌که جیا‌یه)، وه سه‌لام دانوه‌ش ته‌واو بوونیه‌تى و مایه‌ی هه‌لالت بوونیه‌وى نه‌و شتانه‌یه، که لیټ قه‌ده‌غه که‌رابوون.

الزبيري: أنه لا يميزه حتى يجمع بين النية والقلب وتلفظ اللسان، لأن الشافعي -رحمه الله- قال في الحج: إذا نوى حجا أو عمرة أجزأ وإن لم يتلفظ وليس كالصلاة لا تصح إلا بالنطق، قال أصحابنا: غلط هذا القائل وليس مراد الشافعي بالنطق في الصلاة هذا، بل مراده التكبير...

واته: وه خاوه‌نى كټيټي (الهاوي) گوتوویه‌تى نه‌مه قسه‌ی (أبي عبدالله الزبيري)‌یه، که نیه‌ته‌كه‌ی به‌رناكه‌وئ هه‌تا نیازى دل و ده‌رپړنى زمان كونه‌كاته‌وه، چونکه شافعی -په‌همه‌تى خواى لیټ- ده‌رباره‌ی حج گوتوویه‌تى: نه‌كه‌ر نیه‌تى حج و عومړه‌ی هیټا هه‌رچه‌نده‌ نه‌شى بیژئ بڼى وه‌برده‌كه‌وئ، به‌پیچه‌وانه‌ی نویژه‌وه که به‌ ده‌رپړنى زمان نه‌بئ نیه‌ته‌كه‌ی دروست نای، هاوه‌لاټان -واته زانایانى شافعی مذهب- گوتوویاند: خاوه‌نى نه‌و قسه‌یه به‌هه‌له‌ داچووه چونکه مده‌بستى شافعی به‌ وشه‌ی (بیژنى زمان) له نویژدا گوتنى: (الله اکبر) ی نویژه‌ دابه‌ستننه نه‌ك نیدت هیټان به‌ زمان و گوگردنى، پروانه: (المجموع شرح المذهب)، ج ۳، ص ۲۳۲-۲۳۳.

بەرگه سییه: بهرزکردنه وهی هەردووک دەست

بەرزکردنه وهی هەردووک دەسته کانیشت دەگوئێت لەگەڵ گوئنی (الله اکبر) دابن و دەشگوئێت پێش، یان دوا گوئنی بێ، وەک لە (صحيح البخاري)^(١) دا هاتوه، ئنجا لە کاتی دەست بەرزکردنه وەتدا با پەنجە کانت نه پێکەوه نووساوبن و نه زۆریش بلاوبن، بەلکو ئاسایی بن، وەک (حاکم و أبو داود)^(٢) گێڕاویانه تهوه، وه دەسته کانت هەتا ئاقاری شانە کانت بەرزیکه وه، دەشتوانی لە نەرمە ی گوئییه کانتیان نزیک بیهیه وه هەردووک سوننهت و دروستن، وەک (بخاری و أبو داود)^(٣) گێڕاویانه تهوه.

بەرگه چوارهه: پۆنانی دهستی راست له سه ره ی چهپ

پاشان ئە ی مسوڵمانی بەرێزو شیرینا هەردووک دەسته کانت بیتنه خوار و دهستی راست له سه ره ی چهپ دابنن، چونکه وەک (مسلم و أبو داود) گێڕاویانه تهوه پێغه مبه ره مان ﷺ وایکرده، جا بۆت ههیه دهستی راست له سه ره پشتی دهستی چهپت داننن، وه بۆت ههیه له سه ره جومگه و باز نه ی دهسته چهپت، یان باسکی دهستی چهپت دابنن، وەک (أبو داود وابن خزيمة) بۆمان ده گێر نه وه. شوئنی دهست له سه ره پۆنانیش ته نه ا شوئنیکی تایبەت نه، به لکو ده گوئێت له سه ره سینگ بێ^(٤) وەک (أبو داود وأحمد وابن خزيمة) گێڕاویانه ته وه، وه

(١) پروانه: (صفة صلاة النبي ﷺ) ی ناصرالدین الالبانی، ص ٧٧، الطبعة ٦.

(٢) پروانه: (صفة صلاة النبي ﷺ)، ص ٧٨.

(٣) پروانه: (صفة صلاة النبي ﷺ)، ص ٧٨.

(٤) له فەرمووده کاندای وشە (صدر) هاتوه ئەک (نهر)، وه دیاره (صدر) سینگه به لام (نهر) سه رووی سینگه لای گهردن و گهروو، کهواته دهست زۆر بهرزکردن، واته له سه رووی سینگه وه پێچهوانه ی سوننهت، هه رچه نه ده داخه وه هه ندیک کهس له پووی نه زانییه وه هه ره وه به سوننهت ده زانن!! بۆ مانای وشە (نهر) پروانه: (المعجم الوسيط) ص ٩٠٦، وشە (نهر).

دهشگونجی له خوار سینگهوه بی^(۱)، بهلام خوار نیوک به لگه کی وای له سدر نیه^(۲).

برگه ی پینجه م: چاوپرینه شوینی کړنووش و راوهستان به ملکه چی یه وه

ننجا سدرت تۆزیک نزم بکه و چاوت بپړه نه و شوینه ی، که کړنووشی له سدر ده به ی و نیوچاوانتی ده خه یه سدر، چونکه پیغه مبه رمان ﷺ وای کرده، وه (حاکم و بیهقی) گپړاونه ته وه. وه ناگادار به زور سدر به رز کرده وه و ته ماشا کردنی ناسمان حه رامه وه (بخاری و أبو داود) گپړاویانه ته وه، هه روه ها ناوړدانه وه و پرو و هر چه ر خاندنیش به بی هـ به هه مان شیوه وه که پیغه مبه ری خوا ﷺ له وه لامی پرسیری (عائشة) دا - خوا لیی رازی بی - له و باره وه فهرمو یه تی: (اختلاس یختلسه الشیطان من صلاة العبد) رواه البخاری و أبو داود، هه روه ها ناگادار به که له کاتی وه ستاندا ریک و پیک را بوهستی و خوت به ملاولادا لاسهنگ و خوار نه که ی و ده ستیش ت به که له که نه گری، چونکه (أبو هريرة) - خوا لیی رازی بی - گو توه تی: (ده ست به که له که گرتن له کاتی نو یژدا پی تشگیری لی کراوه) وه (بخاری و مسلم) گپړاویانه ته وه^(۳).

(۱) پروانه: (سبل السلام)، ج ۱، ص ۲۲۵، و پروانه: (الروضة الندية شرح الدرر البهية)، ج ۱، ص ۹۶، ۹۷، و پروانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۱۴۵.

(۲) هه مان سدر چاوه ی پت شوو.

(۳) پای چوار مه ز به کانی ش له باره ی چۆنیه تی ده ست گرتنه وه ناوایه: شافعییه کان سدر سینگ و خواره و ی سینگو مالیکیه کان پشت نیوک و هه نه لییه کان سدر سینگو، هه نه فییه کانی ش خوار نیوکیان دیاری کرده بۆ ده ست له سدر پۆنان، هه ندیک له مالیکیه کان و شیعه ی دوا زده تیمامیش ده ست گرتن به سوئنه ت نازانن، به لام بیگومان به هه له دا چوون، چونکه وه که پی شتر ناما زه مان پښ کرد له و باره وه چهنده فهرمووده یه کی راست و راشکاو (صحيح و صريح) هه ن،

برگه‌ی شەشەم؛ خویندنی دووعای (استفتاح)

ئىنجا بە ئارامى يەكێك لە جۆره‌كانى دووعای دەست پێ کردنى نوێژ (استفتاح) بخوینە، کە پێغه‌مبەر ﷺ لەو کاتەدا دەخویندو چاکتریش وایە هەر جارە یەکێکیان بخوینى —وێك پێشتر باسمان کردو پووغان کردووه— ئەمەش چەند وێنە يەك لەو دووعایانە:

١- ((وجهت وجهي للذي فطر السموات والأرض حنيئاً مسلماً وما أنا من المشركين. إن صلاتي ونسكي ومحياي ومماتي لله رب العالمين. لا شريك له وبذلك أمرت وأنا من المسلمين)) رواه أحمد ومسلم والترمذي وغيرهم.

واتە: رووی —دئی— خۆم کردو ئەو زاتەى کە ئاسمانەکانو زەوی هێناونە دی، راستە پێم گرتووه و مسوڵمانم، وە من لە هاوبەش دانەرانی بۆ خوا نییم، بێگومان نوێژو پەرستنم و ژيان و مردنم بۆ خواى پەرورەدگارى جیهانەکانە، هیچ هاوبەشى نین، وە هەر بەوێش فەرمانم پێ کراوه، وە من لە مسوڵمانانم.

٢- ((سبحانك اللهم وبحمدك، وتبارك اسمك، وتعالى جدك، ولا اله غيرك)) رواه ابو داود والحاكم.

واتە: ئەى خوايە بە پاكت دەگرم و سوپاست دەکەم، وە ناوت بەرزو پێ پیت و پێژو، پایەت گەلێک بلێندو بەرزو، جگە لە تۆ هیچ پەرستراو نینە.

٣- ((الله أكبر كبيراً، والحمد لله كثيراً، وسبحان الله بكرة وأصيلاً)) رواه مسلم وغيره.

هەرچەندە هەرچۆنیش بێ دەست گرتن هەر سوننەتەو فەرزییە، بۆ شارەزایی زیاتریش لە بارەى پای زانیان و چوار مەزەبەکانیشەو، پێوانە: (فقه السنة)، ج ١، ص ١١٨-١٥٩، وە پێوانە: (الفقه الإسلامى وأدلته) د. وهبة الزحيلي، ج ٢، ص ٨٧٣-٨٧٤، ط ٤، هەر وەها پێوانە: (الفقه على المذاهب الخمسة) محمد جواد مغنیه، ص ١٠٩ تا ١١١.

واته: خوا گه وره تره به گه وره بی یه کی بی وینه، وه سوپاسی کی زۆر بۆ خوا.
وه به بیانیان و ئیواران خوا به پاک ده گرم.

٤- ((اللهم باعد بيني وبين خطاياي كما باعدت بين المشرق والمغرب، اللهم نقني من الخطايا كما ينقي الثوب الأبيض من الدنس، اللهم اغسل خطاياي بالماء والثلج والبرد)) متفق عليه.

واته: ئەى خوايه من و هه له كامم له يه ك وه دوور بجه وهك چۆن پۆژهه لآت و پۆژناوات له يه ك دوور خستوونه وه، ئەى خوايه، له گونا هه كامم پاكم بكه وه وهك چۆن پۆشاكى سبى له چلكى خاوين ده كړي ته وه، ئەى خوايه خراپه كامم به ئاو و به فرو ته رزه ي په همتت - بشۆ.

برگه ی هه وته م : (استعاذه) كردن

پاشان كه يه كيك له دوو عايه كانى (استفتاح) ت خویند، (استعاذه) بكه، چونكه له لای زۆربه ی^(١) زانایان له پكاتى يه كه م له پيش خویندنى فاتحه دا سوننه ته، (استعاذه) ش به چهند شيوه يه ك له پيغه مبه رى خوا وه ﷺ گيړاوه ته وه:

١- ((أعوذ بالله من الشيطان الرجيم)) رواه ابن المنذر.

واته: په نا به خوا ده گرم له شهيتانى نه فرينكراو.

٢- ((أعوذ بالله السميع العليم من الشيطان الرجيم)) رواه أبوداود والترمذي.

واته: په نا به خواى بيسه رو زانا ده گرم له شهيتانى نه فرينكراو.

(١) شافيعى - خوا لى خۆش بى- له هه موو پكات ه كاندا به سوننه تى ده زانى، به لام پاى زۆربه ی زانایان به هيزترو به لگه دارته، بپوانه: (نيل الاوطان)، ج ٢، ص ٢٠٥، وه (فقه السنة)، ج ١، ص ١٣٣.

۳- ((أعوذ بالله من الشيطان الرجيم من همزه ونفخه ونفثه)) رواه ابوداود وابن ماجه والحكم والدارقطني.

واته: په نا به خوا ده گرم له شەیتانی نه فرینکړا، له خوځوټه یو فووی خو به زلگری به بهردا کړدی و شیعی خراب فیږ کړدی.

دیاره لمو نویوانه دا که په نهان (سړي) ینو فاتحیه یان به ده دنگی نزم تیدا ده خوینړی ټهوه (استعاذه) ش به هه مان شیوه، به لام لمو نویوانه دا که ناشکرا (جهري) ینو به ده دنگی به رز ده خوینړی، ټهوه زوړیه ی زانایان پایان وایه، که (استعاذه) هر به ده دنگی نزم ده خوینړی، به لام شافعی پای وایه که هردووک لا یدکسان، به لام ینگومان پای جه ماوهری زانایان به هیژتره^(۱).

برگه ی هه شتم: خویندنی سووړه تی فاتحیه

ننجا — ټه ی مسولمانی به پریزو خو شه ویست: — سووړه تی فاتحیه بخویننه چونکه جه ماوهری زانایان پایان وایه، که خویندنی فاتحیه له هه موو پکاتیکدا مخرجی دروستبوونی نویژه، له وباره شهوه فەرمووده زوړن، بۆ وینه:

۱- ((لا صلاة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب)) متفق عليه، واته: هه رکه سینک فاتحیه نه خوینن نویژه که ی بهرناکه وی.

۲- ((الأنجزى صلاة لا يقرأ الرجل بفاتحة الكتاب)) متفق عليه، واته: نویژیک که کابرا سووړه تی سهره تای قورثانی تیدا ناخوینن بهرناکه وی.

۳- ((من صلى صلاة لم يقرأ فيها بفاتحة الكتاب فهي خداج..)) رواه مسلم.

(۱) (ابن قدامة المقدسي) له وباروه گوتوویه تی: (ويسر الاستعاذه ولا يهر بها لا أعلم فيه خلافا) پړوانه: (المغني)، ج ۱، ص ۴۷۶، وه ده بڼ (استعاذه) به په نهانی بکات و ده نگی پی به رز نه کاته وه، له وباروه جیاوازی (خلاف) م پی شک نایه ت.

واتە: ھەرکەسىڭ نۆۋەتتە بىكەت فاتىھەى كىتەپى-خوای- تېدا نەخوینى
ئەو نەئاوۋە.

بەلام (أبو حنیفة) -خو لىي خوش بى- پرای وایە، كە خویندى فاتىھە بە
مەرج نەگپراوۋە ھەر شوینىكى دىكەى قورشان بخوینى ھەر دروستە^(۱)،
ھەندىكىشان خویندى فاتىھەیان تەنیا لە دوو یا زۆرەى پکاتاندا بەمەرج
زانىوۋە^(۲).

كەسىكىش نەیتوانى (فاتىھە) فېرىت، با بە ئەندازەى وى لە سووپەتەى
دىكە بخوینى ئەگەر ئەوۋەشى بۆ نەكرا، با بە ئەندازەى سووپەتى فاتىھە ئەم
زىكرانە بخوینى: (سبحان الله والحمد لله ولا إله إلا الله والله أكبر ولا حول ولا قوة
إلا بالله) ۋەك أبو داود وابن خزيمة والحاكم والطبراني گېراوایانەتەو.

چۆنەتى خویندى فاتىھە ئاوايە:

ھەموو ئايەتەكانى بە جىاجىا بخوینەو بە يەكیانەو: (بسم الله الرحمن
الرحيم) ئىنجا ھەئەستەيەكى كورت بکەو بلى: (الحمد لله رب العالمين)، پاشان
ھەئەستەيەك بلى: (الرحمن الرحيم) ۋە دوايى بوەستەو بلى: (مالك يوم الدين)...
ئاوا بەم شىۋەيە ھەتا كۆتايى سووپەتەكە، چونكە أبو داود وسهيم وأبو عمرو
الذاني ئاوايان لە پىغەمبەرەو ۋە گېراوۋەتەو (حاكم وذهبى) یش بە
فەرمودەيەكى راست (صحيح) يان دانائە^(۳).

شايانى باسيشە ئەگەر ئايەتەكانىش پىكەو: بلكىننى بە شىۋەيەك، كە مەعنایان
تەك نەدات ھەر دروستە، بەلام بەو جۆرەى گوتقان چاكتەرە سوننەت ترە.

(۱) پروانە: (بداية المجتهد) ج ۱ ص ۱۲۲، ۋە پروانە: (المجموع/ شرح المذهب) ج ۳ ص ۳۱۳.
(۲) پروانە: (المغني)، ج ۱، ص ۴۸۵، ھەروەھا پروانە: (المجموع/ شرح المذهب)، ج ۳، ص ۳۰۷.
(۳) پروانە: (صفة صلاة النبي ﷺ) محمد ناصرالدين الألباني، ص ۹۰، الطبعة السادسة.

کووته باسیک دهربارهی (بسم الله الرحمن الرحيم)

زانایان هه موویان له سهر شهوه یه کدهنگن که (بسم الله الرحمن الرحيم) بهشیکی نایهتیکه له سووپهتی (النمل) دا، بهلام لهبارهی نایهتبوونی له سهرهتای فاتیهو سووپهتهکانی دیکهی قورئاندا، شهوه بوونه سی دهسته:

۱- دهلین: (بسم الله الرحمن الرحيم) نایهتیکه له سووپهتی فاتیهو له هه مو سووپهتهکانی دیکهش، بزیه پیویسته لهگهلات فاتیهو بخویندری، جا لهو نوێژاندا که دهنگیان تیدا بهرزده کریتشهوه به دهنگی بهرزو، لهوانهشدا که بهدهنگی نرم دهخویندرین به دهنگی نرم، بههیزترین بهلگی شه پایدش شه فرمودهیهیه که (ابن حجر العسقلانی) گوتهویهتی: (لهوبارهوه له فرمودهیه راست (صحیح) تر نه)، ((عن نعيم الجمر قال: صليت وراء أبي هريرة فقرا: "بسم الله الرحمن الرحيم" ثم قرأ بأم القرآن، وفي آخره قال: والذي نفس بيده إني لأشبهكم صلاة برسول الله ﷺ)) رواه النسائي و ابن خزيمة و ابن حبان.

واته: (نعيم الجمر) دهلی: له پشت (أبو هريرة) شه نوێژم کرد، (بسم الله الرحمن الرحيم) ی خویند پاشان فاتیهو خویند، وه له کۆتایی یه کهیدا، (أبو هريرة) گوتهی: سویند بهو زاتهی گیانمی بهدهسته نوێژی من له هی هه مووتان زیاتر له هی پیغه مبهری خوا ﷺ دهچن.

۲- دهلین: نایهتیکه سهریه خۆیهو بو موبارهکی و لهیهک جیا کردنهوهی سووپهتهکان هاتۆته خوارو خویندنیشی له فاتیهو دا سونهته بهلام به دهنگی نرم، شه پایدش چهند فرمودهیهک پشتگیری دهکن، که باوترینیان شه مهیه: ((عن أنس قال: صليت خلف رسول الله وخلف أبي بكر وعمر وعثمان وكانوا لا يهرون ببسم الله الرحمن الرحيم)) رواه النسائي و ابن حبان.

واته: نه نهس ده لئ: له پشت پیغه مبهری خواو نه بوویکرو عومهر و
عوسمانه وه نوێژم کردوه، وه (بسم الله الرحمن الرحيم) یان به دهنگی بهرز
نه ده گوت.

۳- (ابن القيم الجوزية) ش ههردووک رای یه که م دووه می کو کرد و نه وه و
گوت و یه تی: (پیغه مبهر ﷺ) جاری وابوه که (بسم الله الرحمن الرحيم) ی به
دهنگی بهرز خویندوه به لām بهزوری به دهنگی نزم خویند و یه تی^(۱) شایانی
باسیشه که منیش خۆم پاش لیکۆلینه وه و پشکنینی زۆر بۆم ده رکه و تو که
نهم رایه ی (ابن القيم) ده رباره ی (بسم الله الرحمن الرحيم) باشت رین و به هیزترین
رایه و سه رجه م به لگه کانیش له سه ری پێک ده گهن.

ئنجا ته نیا بۆ نه وه ی که هیچ کهس گومان ی و نه بی که نه و زانایانه ی رای
یه که میان په سندن کردوه، به لگه یه کی نه و تۆیان به ده سه ته و نه یه، که یه کیک له و
زانایه پایه به رزانه (شافیعی) یه - په همه تی خوای لی بی - به چاکی ده زانم نهم چه ند
قه سه یه له یه کیک له زانایانه و نه قل بکه م:

(والحاصل: ان الحق بثبوت قراءتها وانها آية من كل سورة وانها تقرأ في الصلاة
جهراً في الجهرية وسراً في السرية، واحاديث عدم سماع جهره ﷺ بها، وان كانت
صحيحة، فالجمع بينها وبين احاديث الجهر ممكن، بأن يحمل نفي من نفى على انه
عرض له مانع عن سماعها فان وقت قراءة الامام لها وقت اشتغال المؤتمر بالدخول
في الصلاة والاحرام والتوجه وتكبير القائمين الى الصلاة، ورواة الاسرار هم مثل
انس و عبدالله بن مغفل وهم اذ ذلك من صغار الصحابة قد لا يقفون في الصفوف
المتقدمة لانها موقف كبار الصحابة، كما ورد الدليل بذلك، وعلى كل تقدير

(۱) پروانه: (مختصر زاد المعاد في هدي خير العباد) محمد بن عبدالرهاب، ص ۱۵، دياره (زاد
المعاد...) كتیبی (ابن القيم) وه (محمد بن عبدالوهاب) کورتی کرد و نه وه له بهر گینکدا.

فَالْمُثَبِّتُ مُقَدَّمٌ عَلَى النَّافِي، واحاديث الجهر وان كانت غير سليمة من المقال فهي قد بلغت من الكثرة الى حد يشهد بعضها لبعض مع كونها معتضدة بالرسم في المصاحف، وهو دليل علمي كما قاله العضد وغيره، فقد وافقت سائر الايات القرآنية في ذلك، فالظاهر مع من قال: بان صفتها وصفة سائر الايات متفقة.^(١)

وہ دہ بینین تہم بہ لگانہ پشتگیری پای یدکم دہ کن:

یہ: ہرچہ ندہ تہو فرمودانہی دہ لّین پیغہ مبہر ﷺ (بسم اللہ الرحمن الرحیم) ی بہ دہ نگی بہرز نہ خویندوہ راست (صحیح)ن، بہ لام لہ گہل تہو فرمودانہی تردا کہ دہ لّین: بہ دہ نگی بہرز خویندوہ تی تیک ناگیرین، چونکہ وا پی دہ چی، تہوانہی تہو جوڑہ فرمودانہیان گیراوندہوہ پەرچیٹک ہاتوڑہ رپیان گوئیست نہ بوون، چونکہ لہ کاتیکدا کہ نیمام (بسم اللہ الرحمن الرحیم) دہ خوینئی نویژکہرہ کان سہرقالی نیہت ہیٹان و نویژ دابہ ستو (اللہ اکبر) گوٹن.

دوہم: تہو کہ سانہی تہو فرمودانہیان گیراوندہوہ بابای وک (انس بن مالک) و (عبداللہ بن مغفل) - خوا لیٹان پازی بی-ن، دیارہ تہمانہش تہوکاتہ لہ ہاوہ لانی گچکہو کہم تہمدن بوون و لہ ریزہ کانی پیٹشہوہ تہوہ ستاون، کہ وک بہ لگہ کان دہ لالہت دہ کہن ریزہ کانی پیٹشہوہ زیاتر شوینئی و ہستانی ہاوہ لہ گورہو تہمدن دارہ کان بوون، خوا لہ ہہموویان پازی بی.

سی: دیارہ بہ پیٹی بنچینہی شہرعی، (الْمُثَبِّتُ مُقَدَّمٌ عَلَى النَّافِي) نیسپاتکر پیش پرتکرہوہ دہ خری، تہو فرمودانہی دہ نگ پی بہرز کردنہوہی (بسم اللہ.. دہ گہینن پیش تہوانی دیکہ دہ خرتن، چونکہ (عدم العلم لایستلزم علم العدم)، واتہ: زانیاری تہوون بہ بوون بہ لگہی نہ بوونیی نیہ.

١) بروانہ: (الروضة الندية شرح الدرر البهية) (صديق بن حسن بن علي الحسيني القنوجي) ج ١

چوار: نوو فەرموودانهای که دهنگ بهرزکردنوه به (بسم الله...) دهگیدن، هرچنده قسهیان لهسه رکراوه، بهلام چونکه زور زورن وه ره سمی (مصحف) یش پالیشتیانه، هه به به لگهی بههیز داده نرین.

ننجا با کۆتایی نهم مهسه له بهچهند قسهیهکی بهنرخو حکیمانهی (ابن تیمیه) بینن، که ههچنده پشتگیری رای دووهم دهکات و پیتی وایه که بهلای کهمدهو پیغه مبه ر وَعَلَى له هه موو نویژه (جهري)یه کاند (بسم الله الرحمن الرحيم) ی به دهنگی بهرز نه خوینده، بهلام وه هه نديک کهسی ساده و کهم شاره زاو ده مارگیر مهسه له که ناخاته نیوان هه قو ناهه قو سوننه ت و بیدعه ته وه به لکو ده یخاته نیو بازنه ی فراوانی باشترو باش (أحسن وحسن) هوه و دهلی:

(...ومع هذا فالصواب ان ما لا يجهر به قد يشرع الجهر به لمصلحة راجحة، فيجهر الامام احيانا لمثل تعليم المأمومين، ويسوغ للمصلين ان يجهروا بالكلمات اليسيرة احيانا، ويسوغ ايضا ان يترك الانسان الافضل لتأليف القلوب واجتماع الكلمة خوفا من التنفير عما يصلح، كما ترك النبي وَعَلَى بناء البيت على قواعد ابراهيم لكون قريش كانوا حديثي عهد بالجاهلية وخشى تنفيرهم بذلك، و رأى ان مصلحة الاجتماع والأئتلاف مقدمة على مصلحة البناء على قواعد ابراهيم...) ^(١).

جا بیگومان له نیوان نهم جوژه له قورثان و سوننه ت تیگه یشتنه و تیگه یشتنی ساده و سه رکیلانهای که سانیك، که پییان وایه نه گهر دنیا کاول بیت و کۆمه لگا تیک بچی و ناین له بهین بچی، نابی به هیچ رهنگیک دهسته رداري نه نجامدانی نه که سوننه تیک بگره بیروپایه کی - به بۆچوونی وان - پاست تر (ارجح) یش بن، چونکه نوو جوژه چاوپۆشی (مساحه) یه نیشانه ی کهم ته قوایی و نیمان کزیه!!

(١) پروانه: (الفتاوی الکبری) لابن تیمیه، ج (مسألة ٦١) له لاپه ره (٨٨) هوه تا کو لاپه ره (١٠٤).

جیاوازییه کی گه وره هدی، که یه که میان تیگه یشتنیکی قول و راست و زانیانه و دووهمیشیان حالی بوونیکی سهرکیل و ههله و نه زانانه^(۱).

برگی نویسم: گوتهی نامین

ئجا که له خویندنی فاتیه بوویه و بلای (آمین)، چونکه (بخاری و أبو داود) وایان له پیغه مبهروه و عليه السلام گێژاوه تهوه، ئجا (امام) بی، یان (مأموم) یه کسانه، نه وهنده هدی گوتهی نامین له نویژه (جهری) یه کاندایه دهنگی بهرزو له

(۱) تیبینی: مهسهلهی (بسم الله الرحمن الرحيم) له پووی به نایدت دانان، یان داننهان و، چ له پووی خویندن و نه خویندن له گهله فاتیه و سووپه ته کانی دیکه شداو، چ له پووی دهنگ پی بهرز کردنهوه، یان بهرز نه کردنهوه له نیتو زانیاندا مشت و مپی زۆری له سهرکراوه نیتمه بهوهندهی باسمان کرد وازی لای دینین، بهلام بهرچا و پوونی زیاتری ههرکه سیک که بیهوی لهویارهوه چاکتر و زیاتر لای بکۆلێتهوه، ناماوه بهو سهرچاوانه دهکهم که به تیر و تهسهلی باسی نهو مهسهلهیه یان کردوه، له راستیدا حمزیش دهکهم خوینهرانی بهرپیز به سهرنجدان و تیره پامانی نهو جوژه سهرچاوانه پایین و به خویندنهوهی نامیلکهیه و کتیبیک بۆ حالی بوون له مهسهله و باههتیک واز نههینن، بۆ نهوهی ههم قههرو حورمهتی زانیانی پیشینیان زیاتر و چاکتر بزائن و، خوشیان زیاتر بچنه حالتهی خۆناسین و خۆیه کهم گرتن (تواضع) هوه:

۱- (المجموع شرح المذهب) للنفوي که له لاپهه (۸۸) ههتا (۳۰۲) ی بهرگی سییه به تیر و تهسهلی باسی مهسهلهی (بسم الله...) و لاینه جوژا و جوژه کانی کردوه و پای (شافیعی) یش پەسند کردوه و موناقه شهیدکی ورد و قولی پایه کانی یکهشی کردوه.

۲- (الفتاوی الکبری)، ج ۱، ص ۸۸ تا ۱۰۴.

۳- (بداية المجتهد)، ج ۱، ص ۱۱۹-۱۲۰.

۴- (المغني)، ج ۱، ص ۴۷۸ تا ۴۸۲.

۵- (الروضة الندية)، ج ۱، ص ۱۰۰-۱۰۱.

۶- (نیل الأوطار)، ج ۲، ص ۲۱۳ تا ۲۱۶.

۷- (فقه السنة)، ج ۱، ص ۱۲۱-۱۲۲.

۸- (سبل السلام)، ج ۱، ص ۱۷۲.

(سری)یه کاندایه دهنگی پنهان دهگوتری، وه هدر کات به دهنگی بهرز گوترا دهبی دهنگی پی بهرز بکریتهوه، وهک (بھاری و أبو داود) گپراویانهتهوه.

برگهی دهیهه: ههلهستهکردنی ئیمام دواى گوتنى ئامین

ئنجایه گهر ئیمام بسوی دواى گوتنى ئامین نهگهر نویژه که (جهری) بو ههلهسته (سکته) یهک بکه، بۆ نهوی شوینکهوتوو (مأموم)هکانت فریای خویندنی فاتیهه بکهون، چونکه وهک پیشتر گوتمان زۆریهوه جهماوهری زانیان خویندنی سووپهتی فاتیهه له ههر پکاتیکی ههر نویژیکدا، چ ئیمام بی و چ (مأموم) و چ بهتهنیا بیکات بهمهرج، یان فهپرز دادهنن، وهک پاش توژیکی دیکه باسی دهکهین، بهلگهی فهپزیبون یان لانیکهه سوننهت بوونی نهوه ههلهستهکردنهش بۆ ئیمام چهند فهرمودهیهکه، بۆ وینه:

۱- ((عن حسن البصري أن سمرة بن جندب وعمران بن حصين تذاكرا، فحدث سمرة أنه: حفظ من رسول الله ﷺ سكتتين: سكتة إذا كبر، وسكتة إذا فرغ من قراءة غير المغضوب عليهم ولا الضالين" فحفظ ذلك سمرة وأنكر عليه عمران وكتبنا في ذلك إلى أبي بن كعب رضي الله عنه فكان في كتابه إليهما: أن سمرة قد حفظ)) رواه أبو داود والترمذي وقال: حديث حسن وهذا لفظ أبي داود ولفظ الترمذي بمعناه.

واته: ههسهنی بهصراپی -خوا لی خوش بی- دهگپریتهوه که (سمرة بن جندب) و (عمران بن حصین) -خوا لیان پازی بی- مشتو مریان بو، (سمرة) گوتی: که دوو ههلهستهکردنی له پیغه مبهری خواوه ﷺ وهگرتون یهکیان دواى (الله اکبر)کردن و نویژ دابهستن، نهوی دیکهشیان پاش خویندنی فاتیهه، جا (سمرة) نهوی له یادیوو، بهلام (عمران) نکوولی لیکردو، لهوبارهوه

نامەيان بۆ (أبي بن كعب) نارد، ئەوئىش لە ۋەلا مەدا بۆى نووسىيەون: كە (سەمۆرە) لە پىرى ماۋە.

۲- ((عن عروة بن الزبير رضي الله عنه أنه قال: يا بني: اقرأوا إذا سكت الإمام، و اسكتوا إذا جهر، فإنه لا صلاة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب)) رواه البخاري.

ۋاتە: ئەى پۇتە كائىم ھەركاتىك ئىمام بى دەنگ بوو - فاتىحە - بخوئىن، ۋە ئەگەر دەنگى بەرز كەدە ۋە بىدەنگ بن، چونكە بىگومان ھەركەسىك فاتىحە نەخوئىن نوئىزە كەى بەرناكەوئى.

جا پاش ئەۋەى زۆرىو جەماۋەرى زانايان لەسەر ھەبوونى ئەو ھەلۋەستە كەردنى ئىمام يەكەدەنگ بوون كە ھەيانە بە فەرزو^(۱) ھەشيانە بە سوننەتى دادەئى^(۲)، لەۋبارە ۋە كە ئايا لەكاتى ھەلۋەستە كەردنە كەيدا ھەر بىدەنگ بى، يان سەرگەرمى زىكر، يان قورئان خوئىندن بى، زانايان دوو پايان ھەن، ھەندىكىيان دەئىن: واباشە بى دەنگ نەبى و يان زىكرىك بخوئىن، يان قورئان بخوئىن، بۆ وئىنە ئەم زىكر پىشنىار دەكەن^(۳):

(اللهم باعد بيني وبين خطاياي كما باعدت بين المشرق والمغرب، اللهم نقني من الخطايا، كما ينقى الثوب الأبيض من الدنس، اللهم اغسل خطاياي بالماء والثلج والبرد) متفق عليه (پىشتەر مانامان كەرد).

ھەندىكىشيان دەئىن واباشە ھەر بى دەنگ بى و چاۋەپى شۆيىنكە ۋەتوۋەكان (مأمومين) بى بىكات تا لە خوئىندنى فاتىحە دەبنەۋە^(۴).

(۱) پىروانە: (فتح الباري)، ج ۲، ص ۴۸۷.

(۲) پىروانە: (المغني والشرح الكبير)، ج ۱، ص ۵۳۲، كە دەئىن: (ويستحب أن يسكت الإمام عقيب قراءة الفاتحة سكتة يستريح فيها ويقرأ فيها من خلفه الفاتحة كيلا ينافع فيها...).

(۳) پىروانە: (المجموع شرح المذهب)، ج ۳، ص ۳۱۲.

(۴) پىروانە: (الفقه الإسلامي وأدلته) د. ۋەبە الزحيلي، ج ۲، ص ۸۸۰-۸۸۱، ط ۴.

کوږته باسټک دهرباره ی فاتیحه خویندنی (مأموم) له پشت نیمامه وه

زاناو پیشه وایانمان پرهمه تی خوا له هه موویان بڼو چاکترین پاداشتیان بداته وه - دهرباره ی خوینرانو نه خوینرانی فاتیحه له لایه ن (مأموم) وه مشتمل و مړتکی زوریان بو وه بیرو پای جوړ او جوړیان له و باره وه هډن، که خوا یاریښ تيمه زور به گوشراوی د هیاغه ینه پروو، وه شه ویان که له هه موویان له پروی به لگوه به به هیتر بزاین ه تلې ده بڼرین، که پیشتریش ناماژه مان پی کرده:

۱- جاري نه گهر نویزه که (سري) بیت، نه وه جگه له (أبو حنیفه) ټی کړای زانایان ده لښ: پیویسته نویزکمر له هه موو پرکاته کاند فاتیحه بخویني^(۱).

۲- به للام شه وی زانایان ټییدا که وتوونه جیاوازی و مشتمل و مړه وه نویزه (جهري) یه کانن که پایان بهم جوړه یه:

آ- زور بهو جه ماوهری^(۲) زانایان ده لښ: ده بی (مأموم) فاتیحه هه ر بخویني و هه ر بزیه ش هه لوه سته (سکته) کردنی نیمام به فېر، یان به لای که موه به سوننه د انراوه^(۳)، بو شه وی (مأموم) فریای خویندنی فاتیحه بکه وی، وه نه گهر نیمام هه لوه سته ی نه کره له دوی خویندنی فاتیحه، شه وی پیویسته هاوکات له گه ل فاتیحه خویندنی نیمامدا شه ویش بیخویني، یان له کاتی قورن خویندنی دوی فاتیحه دا بیخویني^(۴).

(۱) پروانه: (المجموع)، ج ۳، ص ۳۱۲، ۱۳.

(۲) پروانه: (المجموع)، ج ۳، ص ۳۱۲، وه پروانه: (نیل الأوطار) للشوکانی، ج ۲، ص ۲۳۲، هه روه ها بو بهرچا پروونی چاکتو زیاتر پروانه (فتح الباری شرح صحیح البخاری)، ج ۲، ص ۴۷۹-۴۸۸، که (بخاری) باب ټیکی سهر به خوی له و باره ه ټی ناوه به ناوونیشانی: (باب وجوب القراءة للامام والمأموم فی الصلوات کلها فی الحضر والسفر وما یجهر فیها وما یخافت)، هه روه ها (الحافظ بن حجر العسقلانی) یش هه مان پای سهر خسته وه به پای جه ماوهری زوریه ی هه ر زوری زانایانیشی له قه له م داوه، پروانه سهرچاوه ی پیشو، ص ۴۸۸.

(۳) خاوه نی (فتح الباری) ده لښ: نه وه هه لوه سته یه فېر، پروانه: ج ۲، ص ۴۸۲.

(۴) پروانه: (نیل الأوطار)، ج ۲، ص ۲۳۷-۲۳۸.

ب- هندیکیشیان تنیا به سوننه تی ده زانن و ده لئین: له سهری فهرز نیه چونکه خویندنی تیمام له جیاتی (مأموم) هکانیشیه تی^(۱).

ج- هندیکیشیان ده لئین ههر دروست نیه بیخویتی^(۲).

د- هی واشیان هیه که پیی وایه کاتی خوئی (مأموم) هکان له نویژه (جهري) یه کانیشدا فاتیه حیان ههر خویندوه، به لام دوایی نه سخ کراوته وه^(۳).

جا له سۆنگهی ئه وه^۱ که به پای بهنده — که دوای لیكۆلینه وه و پشکنینی زۆر پیی گه یشتوم — پای جه ماوه ری زانایان زۆر له پایه کانی دیکه به هیژترو به لگه دار تر^۲ به وهنده واز دینین، که سهرنجی به لگه کانی ئه وان به دین، پاشان سهرنجی وه لامی ئه وان بۆ ئه و شتانه ی، که خاوه ن پایه کانی دیکه به به لگه یان هیئاوته وه ده دین:

یه: ((لا صلاة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب)) متفق علیه، دیاره ئه م ده قه ش — وه ک نووی گوتوویه تی — حوکمیکی گشتیه بۆ هه موو نویژکه ری ک و به به لگه یه کی بی پیچ و پنه اش تاییه ت نه کراوه به (مأموم) وه^(۴).

دوو: (عن عبادة بن الصامت رضي الله عنه أن النبي ﷺ قرأ في صلاة الصبح فثقلت عليه القراءة، فلما فرغ قال: لعلمكم تقرؤون وراء إمامكم قلنا نعم هَذَا يا رسول الله، قال: لا تفعلوا إلا بفاتحة الكتاب، فإنه لا صلاة لمن لم يقرأ بها) رواه أبو داود والترمذي والدارقطني وغيرهم وقال الترمذي والدارقطني: حسن.

(۱) پروانه: (المجموع)، ج ۳، ص ۳۱۳.

(۲) پروانه: (المجموع)، ج ۳، ص ۳۳۱، وه پروانه: (الحلی) لأبن حزم، ج ۳، ص ۲۳۸.

(۳) پروانه: (صفة صلاة النبي) محمد ناصرالدين الألباني، ص ۹۳-۹۵.

(۴) پروانه: (المجموع) ج ۳ ص ۳۱۵.

واته: پیغمبر ﷺ نویژی بهیانی کرد، به قورسی قورئانه‌کی بؤ خویندرا، جا که ته‌واو بوو، فهرمووی: په‌نگه له پشت تیمامتانه‌وه قورئان بخوینن! کوتیان به‌لئی نهی پیغمبره‌ری خوا به خیرایی، فهرمووی: وا مه‌که‌ن مه‌گهر سوورده‌تی فاتحه، چونکه ههرکه سیتک فاتحه نه‌خوینن نویژه‌کی دروست نیه.

سئ: ((عن عبادة بن الصامت رضي الله عنه قال: صلى بنا رسول الله ﷺ بعض الصلاة التي يهر فيها بالقراءة، فقال: لا يقرأ أحد منكم إذا جهرت بالقراءة إلا بأَم القرآن)) رواه أبو داود والدارقطني والبيهقي وقال البيهقي: والحديث صحيح عن عبادة عن النبي ﷺ، (وهك ده‌بینن پیغمبره ﷺ فاتحه‌ی له نه‌خوینران هه‌لا‌واردوه).

چار: ((عن أبي هريرة أن النبي ﷺ قال: من صلى صلاة لم يقرأ فيها بأَم القرآن فهي خداج)) متفق عليه، (فقیل لأبي هريرة: وإنا نكون وراء الأمام! قال: أقرأ بها في نفسك)

واته: به (أبو هريرة) گوترا: جاری وایه ئیمه له پشت تیمامه‌وه ده‌بین! کوتی: له‌بهر خۆته‌وه بیخویننه.

به‌ریه‌رچدانه‌وه‌ی قسه‌ی ته‌وانه، که ده‌لێن نابئ (مأموم) فاتحه بخوینن هه‌رچنده زۆر له‌و زانایانه که پای جه‌ماوه‌ری زانایانان په‌سه‌ند کردوه وه‌لامی نه‌و به‌لگه‌و قسانه‌یان داوه‌ته‌وه، که ته‌وانه‌ی ده‌لێن نابئ (مأموم) فاتحه بخوینن خستووایانه‌ روو^(۱)، به‌لام —ته‌وه‌ی من ناگادار بم— هیچ کامیان وه‌ک (ابن حزم)

(۱) بؤ وێنه: پروانه: (المجموع)، ج ۳، ص ۳۱ تا ۳۱۷، که موناقه‌شه‌یه‌کی وردی قسه‌و به‌لگه‌کانیانی کردوه، هه‌روه‌ها پروانه: (نیل الاوطار)، ج ۲ (باب وجوب قراءة الفاتحة) و (باب ما جاء في قراءة المأموم وإنصاته إذا سمع إمامه)، ص ۲۲۹ تا ۲۴۴. که زۆر به‌ وردو قسولئی موناقه‌شه‌ی پای

بەرپەرچی قسه کانیان نه داونه وه، بۆیه به گوشرای چه ند قسه ده کی لـئ ده خوازینه وه خوا پاداشتی بداته وه:

۱- له وه لایمی شه به لگه یاندا که ده لئ: ﴿... فَأَقْرَأُوا مَا يَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ...﴾

﴿المزمل﴾، وه فهرموده ی: ((اقرأ ما تيسر معك من القرآن)) متفق عليه، به لگه ن له سهر فهرزبونى فاتيحه، چونكه ههم قورئان و ههم سوننه تيش فهرمانيان كرده به خویندنی شه ئه ندازه یه له قورئان، که ناسانه به سینایی له بهرده کری بۆ نوێژکردن، (ابن حزم) گوتهویه تی: (شه فهرموده یه ی که (عبادة) گێژاوه ته وه - واته: ((لا صلاة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب)) - شه فهرموده یه ی دیکه روون ده کاته وه ده ری ده خات که مه به ست له وه که پتویسته شه ئه ندازه یه ی ناسانه له قورئان بخوینێ به س سووپه تی فاتيحه یه، جا که سیک فهرموده ی (عبادة) بکاته بناغه، شه ههم نایه ته که وه ههم سه رجه م فهرموده کانی گرتوون، چونكه فاتيحه بریتیه له (ما تيسر من القرآن)، به لایم که سیک فهرموده ی: ((اقرأ ما تيسر معك من القرآن)) بکاته بنچینه ی قسه کانی، شه سه ریچی له فهرموده که ی (عبادة) كرده وه نوێژیکی به دروست داناوه، که پیغه مبه ری خوا ﷺ به نادروستی داناوه، دیاره شه مه ش دروست نیه).

۲- وه له وه لایمی شه قسه ده دا که ده لئ فهرموده ی خوا: ﴿وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا...﴾ ﴿٢٤﴾ به لگه یه له سهر فاتيحه نه خویندنی (مأموم) له دوا ی ئیما می که وه که ده نگ بهرز ده کاته وه، گوتهویه تی: (ته گهر

گۆزینی كرده وه سه ره فهم شه ویش پای جه ماوه ری راست داناوه، ههروه ها به روانه: (والحكم الثالث هل يجب قراءة الفاتحة في الصلاة؟) وه (الحكم الرابع هل يقرأ المأموم خلف الأصم؟)، ج ۱ له ص ۵۴ تا ۵۹.

ثابته کان تدواو بکرین به لگن له سهر خویان، چونکه خوا فەرموویه تی:
﴿وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ (٢٠) وَأَذْكُرْ
رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ
وَلَا تَكُنْ مِنَ الْفَافِلِينَ (٢١) (الأعراف).

واته: وه ته گهر قورئان خوینرا گوئی بۆ پاگرن و بۆ دهنگ بن، به لکو
په همتان پێ بکړی. وه به لالانه وه و ترسان و بۆ دهنگ هه لێتان له بهر خۆته وه
به یانیان و ئیواران یادی پەروره دگارت بکهو له بێ تاگیان مهبه!

- ابن حزم گوتویه تی - (جا ته گهر ثابته تی یه کهم ده باره ی نوێ بۆ ته وه
ته و ی دیکه شیان هه ر له باره ی نوێ وه وه یه، ته گهر دووهمیشیان ده باره ی نوێ
نه بێ، ته وه بێگومان یه که میشیان هه ر له باره ی نوێ وه وه نیه، دیاره
دووهمیشیان جگه له فەرمان کردن به زیکر به په نهانی و دهنگ هه لته هیتان
هیچی دیکه ی تیدا نیه و ئیمه ش هه ر پامان وایه!) واته ئیمه ش پامان وایه
که (مأموم) به دهنگی نرم له بهر خۆیه وه فاتیه به بخوینی.

٣- ده باره ی به لگه ی سییه میشیان ده لێ: (وه فەرمووده ی^(١)) (ابن اُکیمه) یان به
به لگه هیتا وه ته وه، که پیغه مبه ری خوا ﷺ فەرموویه تی: ((مالي أنأزع القرآن))
(القرآن..)) واته: "ته وه بۆچی له قورئان خویندندا کیشمه کیشم له گه ل ده کن و لیم
تیک ده ده ن!!؟ وه هه ر له و فەرمووده یه دا قسه ی (الزهري) تیدایه، که گوتویه تی:
(فانتهی الناس عن القرآن فيما جهر فيه رسول الله ﷺ من القراءة).

(١) دهقی فەرمووده که ناوایه: (ان رسول الله ﷺ انصرف من صلاة جهر فيها بالقراءة، فقال: هل
قرأ معي احد منكم أنا؟ فقال رجل: نعم يا رسول الله، فاني اقول: مالي أنأزع القرآن!!..)) رواه
ابوداود والنسائي والترمذي وقال: حديث حسن، واخرجه ايضا مالك في الموطأ والشافعي واحمد
وابن حبان عن ابي هريرة عن ابن اکیمة عن الزهري، وقوله: (فانتهی الناس من القراءة) مدرج في
الخبير... وقال النووي: هذا مما لاخلاف فيه بينهم، برواه: (نیل الاوطار)، ج ٢، ص ٢٣٨.

واته: "لهوکاتهوه خه‌لک وازیان له قورئان خویندن هینا لهو نوێوانده‌دا که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ قورئانی به‌ده‌نگی تیدا ده‌خویندن" ... جا ته‌گه‌ر ته‌م فەرمووده‌یه‌ راست (صحیح) یش بێ هیچ به‌لگه‌یه‌کی بۆ ته‌وان تیدا نیه، له‌به‌ر ته‌وه‌ی که هه‌رچی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فەرموویه‌تی هه‌موو هه‌قه‌و هه‌ندیکی ته‌وی دیکه‌ به‌پاست داده‌نیو هه‌یچی پێچه‌وانه‌ی یه‌کتر نیه، جا پێویسته‌ فەرمايشتی وی هه‌مووی وه‌ک خۆی وه‌ریگیری و که‌م و زیادی تیدا نه‌کری، هه‌ر که‌سیک فاتیحه‌ نه‌خوینی نوێزی به‌رناکه‌وی و ناشی به‌هۆی ده‌نگ هه‌لێنانی "مأموم" وه‌ قورئان خویندنی ئیمام بشیویندری...).

(شوکانی) یش ئاوا وه‌لامی به‌ به‌لگه‌هینانه‌وه‌ی ته‌م فەرمووده‌یه‌ ده‌داته‌وه‌: (ته‌وانه‌ی پایان وایه‌ که (مأموم) نابێ له‌ نوێزی (جه‌ری) دا له‌ دوا‌ی ئیمامه‌وه‌ هه‌یج بخوینی، ته‌م فەرمووده‌یه‌یان به‌ به‌لگه‌هینا ته‌وه‌، به‌لام ته‌م فەرمووده‌یه‌ هه‌یج په‌یوه‌ندی به‌ شوینی کیشه‌وه‌ نیه، چونکه‌ ئیسه‌ ده‌لێن: (مأموم) بۆی هه‌یه‌ به‌ په‌نهانی و له‌به‌ر خۆیه‌وه‌ له‌پشت ئیمامه‌وه‌ فاتیحه‌ بخوینی و ته‌نیا له‌کاتی‌که‌دا کیشه‌کیش و لێشێواندن (منازعه‌) یش دیته‌دی که (مأموم) ده‌نگ به‌رز بکاته‌وه‌، نه‌ک به‌ په‌نهانی و له‌به‌ر خۆیه‌وه‌...^(۱)).

٤- له‌ به‌ره‌ی به‌لگه‌ی چواره‌میشیا‌نه‌وه‌ گوتویه‌تی: (هه‌روه‌ها فەرمووده‌یه‌کی راست (صحیح) یان هینا ته‌وه‌... که ده‌فهرموی: ((انما جعل الامام لیؤتم به‌ فاذا کبر فکبروا واذا قرأ فانصتوا))^(۲) رواه‌ الترمذی وقال‌ مسلم‌ هو صحیح.

(۱) به‌روانه‌: (نیل الاوطار)، ج ۲، ص ۲۳۸.

(۲) هه‌رچه‌نده‌ (ابن حزم) فەرمووده‌که‌ی هینا ره‌ به‌لام (تقریب)ی نه‌کردوه‌ بۆیه‌ فەرمووده‌که‌م له‌ (نیل الاوطار) وه‌ نه‌قل کرد به‌روانه‌ ج ۲، ص ۲۳۶.

واته: "ثیمام تمنیا بژئوه دانراوه که بکریته سهرمه شق، جا هدرکات (الله اکبر) ی کرد ئیوهش (الله اکبر) بکهن، وه هدرکات قورثانی خویند ئیوهش گوی بگرنو بیدهنگ بن..." (ابن حزم) پاش چندن قسه یه که ده لئی: پیغه مبه ر ﷺ فرموویه تی: ((واذا قرأ فأنصتوا))، وه فرمووشیه تی: ((لا صلاة لمن لم يقرأ بأم القرآن))، جا بۆ کۆکردنه وی سهرجه م ئهم فرمانانه به س دوو پیمان له پیشن که سی به میان نیه:

أ- یان ده بی بلێین: مه بهستی ئه وه یه که هدرکاتیک ثیمام قورثانی خویند - له نوێژدا - بیدهنگ بن مه گهر بۆ خویندنی فاتیه، وه که ئیبه گوتان.

ب- یان ده بی بلێین: مه بهستی ئه وه یه که هدرکه سیك له نوێژه کهیدا فاتیه نه خوینتی نوێژه که ی بهرناکه وی، مه گهر به هۆی ئه وه وه نه بخوینتی که ثیمام ده بخوینتی، یان ثیمام به دهنگی بهرز قورثان ده خوینتی، وه که ئه وانی دیکه ده لێن... پاشان ده لئی: به لām که سهرنجماندا ئه و فرموده یه ی پیغه مبه رمان ﷺ بینی که: (جاریکیان پیغه مبه ر ﷺ له نوێژی به یانی بۆوه - که نوێژیکی "جهري" یه فرمووی: ئایا له دوا ی منه وه ده خوینن؟! گوتیان به لئی به خیرایی ده بخوینن ئه ی پیغه مبه ری خوا، فرمووی وامه کهن مه گهر سووپه تی فاتیه، چونکه نوێژ به بی وی بهرناکه وی)، جا ئهم فرموده یه به سه بۆ کۆکردنه وه پیکه و گونجاندنی فرمانه کانی پیغه مبه ر ﷺ (...).

ه- پاشان ده رباره ی به لگه ی پینجه میشیان گوتوویه تی: (وه هه ندیکیان گوتوویه نه: مانای فرمایشتی پیغه مبه ر علیه الصلاه والسلام "لا صلاة لمن لم يقرأ بأم القرآن") یانی: نوێژی ته وای بهرناکه وی - واته نوێژه که ی ناته واهه -، به لām له م قسه یه دا هیچ شتیکیان به دهسته و نیه، چونکه ئه گهر نوێژه که ی ته واهه کامل نه بووی، مانای وایه هه ر له ته سلدا نوێژه که یان بهر نه که وتوه، چونکه هه ندیکه ی نوێژ وه بری هه مووی ناکه وی...).

منیش ده ئیم: پیغه مبهری خوا ﷺ هیچ سیفته و (قید) یکی نه خستوته سهر نویژه نه فی کراوه که، بۆ وینه نه یه فرمووه: (لا صلاة كاملة) که بیگومان نه گهر مبهستی نهوه بووایه وای ده فرموو، مادام وایی ئیمه بۆمان نیه له خۆمانهوه سیفته و (قید) بهینه سهر فرموودهی پیغه مبهری داناو قسه له جی ﷺ.

ئنجا نه گهر گریان نه و جۆره ته ئویل و (قید) خستنه سهره راستیش بیته، خۆ ههر ده بیته به لگه له سهر پتویست بوون، یان لانیکم په سنده سوننهت بوونی خویندنی فاتیه له نویژدا، چونکه مادام نویژ به هۆی تیدا نه خویندنی فاتیه وه که لینی تیدا په یداییت و ناتواو ده ریجی، که واته بۆ خۆپاراستن له نویژی ناتواو که لێن تیدا په یدا نه بوونی پتویسته، یان لانیکم سوننهت فاتیه بهوینری.

٦- ئنجا ده باره ی به لگه ی شه شه میشیان گوتوو یه تی: (هه ندیک ی دیکه شیان گوتوو یانه مبهست له فرمایشتی: ((لا صلاة لمن لم يقرأ بأم القرآن)) ته نها ترساندن و هه ره شه یه! به لام نه مه به درۆ دانانی فرمووده ی پیغه مبه ره ﷺ و هه ره که سیکیش قسه ی پیغه مبه ری خوا ﷺ به درۆ بزانی نه وه کوفری کردوه، کوفری که سیش له کوفری نه وه که سه زلتر نیه، که ده ئی: پیغه مبه ر ﷺ نه م قسه یه ی به س بۆ ترساندن و سه مانده وه فرمووه و راست نیه!!).

٧- وه له کۆتایی وه لام به ره ره چدانده و کانیدا گوتوو یه تی: (وه چه ند فرمووده یه کی له مه حه ک ده رنه چوو هه ن، که هه موویان پسته ی: (من كان له امام فان قراءة الامام له قراءة) وه هه ندیک یان پسته ی: (ما أرى الامام الا قد كفاه) یان تیدا یه، به لام سه ره میان، یان (مرسلن، یان له (جابر المجفی) درۆزن گیراونه وه، یان له گیره وه یه کی نه ناسراو (راو مجهول) وه، وه نه گهر گریان راستیش بن، فرمووده ی پیغه مبه ر ﷺ: (لا تفعلوا الا بأم القرآن)

بەسە بۆ ئەوەی هەموویان پێکەوێ پێک بخات و بیانگوێنجێت^(۱) - وەك پێشتر ئەوە پوون کرایەو-).

ئێستاش بەرلەوێ باسی فاتیحە بەجی بهیڵێن بە پێویستی دەزانم - سەرئێکی وردی لێ بەدەین و هەندێک لە راستییە مەزنەکانی بە گوشراویی بخەینەرۆو، بۆ ئەو مەبەستەش بە پەسندی دەزانم بگەرێتمەو بە بەرھەمیکی (۱۷) ساڵ لە مەوێش^(۲)، بەناوی (پوختەیک دەربارە ئیسلام) کە تەفسیرۆ لێکدانەوێکی تێرۆ تەسەلی سووڕەتی فاتیحە:

(۱) بڕوانە: (المحلی)، ج ۳، ص ۳۶، تا ۲۳۴، المسألة: ۳۶۰ (ولا يجوز للمأموم ان يقرأ خلف الإمام شيئا غير أم القرآن): ههروها بڕوانە: (المجموع)، ج ۳، ص ۳۱۵ تا ۳۱۱، کە ئەمیش دەربارە ئەو فەرموودانە (ابن حزم) بە (لەمەحەک دەرنەچو)یان دادەنێ، گوتوویەتی: (کلها ضعيفة وليس فيها شيء صحيح عن النبي ﷺ).

(۲) کتێبی (پوختەیک....) لە ساڵی ۱۹۸۳ نووسراوەو لە ۱۹۸۴ چاپ کراوەو لە (۲۰۰۶)یش بۆ جاری دووهم چاپ کراوەتەو.

پاستی به مه زنه کانی سووپه تی فاتیه

له کتییی ناوبراودا سووپه تی فاتیه دم وهك ده ریایه کی پر گه وهرو مرواری ته ماشا کردوه له همر ئایه تیك له خدمت ئایه ته به پیژنه کانی چهند دانه گه وهریك و سه رجهم (۳۳) دانه گه وهدرمان لی ده رهیناوه، كه بی گومان نهو ده ریا بیسنوره زور له وه زیاتریش گه وهری له کپین نه هاتووی تییدا هه، جا نهو ئیمه لیڤه دا به پیی ریزی ئایه ته کانی سووپه تی فاتیه نهو سی و سی (۳۳) گه وهره، كه همر کامیکیان پاستی (حقیقه) یه کی به رزو مه زنه، ده نو سین، به لام خوینهری به پیژ حه والهی کتییی ناوبرا ده کهن بۆ درێژه ی وه سفو پیناسه ی گه وهره کان و چۆنیه تی وه رگپرانیشیان له ده ریای بی سنووری ئایه ته به هیژو پیژنه کانی سووپه تی به رزو به پیژی فاتیه:

ئایه تی یه کهم: (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) به ناوی خوی به به زهیی و به خشنده.

۱- خواناسین و خواپه رستی شتیکی خواپسك و سروشتیه له دلۆ دهروونی مرؤفا.

۲- ده بی له سه ره تای نه بجامدانی همر کارو چالاکییه کی شه رعییانه دا ناوی خوا به پیژی و به ناوی وی ده ست پی بکری.

۳- خوا خاوه نی هه موو ناویکی به رزو سیفه تیکی چاك و په سنده، به لام به زهیی و به خشنده یه که ی له هه مووان زیاتر له بوونه وهرو ده ورو بهرو ژیان و گوزهرانی ئینساندا ده دره وشیتته وه.

ثایه تی دووهم: (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْمَالِکِیْنَ) سوپاس بـو خواى
پهروهردگارى جیهانه کان.

۱- پهروهردگاريتى خوا (ربوبية الله) هم به ديهينه رايه تی و هم بهرنامه
دانه ريتى و فرمان په واپه تيشى ده گه ينى.

۲- ستايش و مه دحى پاسته قينه ته نيا شايسته ی خوايه، چونکه شو خواوہنى
هم مو سيفه تيکى بهرزو په سنده و سدرچاوہى هم مو چاکه و نيعمه تيکيشه.

۳- پهروهرده کردن و مشورورخواردن، چ له پووى ماددي و، چ له پووى
معنويه و چاکه منه تيکى يه کجار گوره و قورسه له چاوى پهروهرده
کراوان و مشور ليخوراواندا.

۴- نينسان هه تا زانيارى ده ربارى بوونه وهر و سروشت و زياتر بيت و پتي
شاره زاتر بى، تيمان و عقيده ي پته و ترو دامه زاروتر ده بى و گه شه کردن و
په رستاندى زانيارييه سروشته کان به گشتى له خزمهت نايين و چاکتر
ناشکرايون و دره و شانوه ي پاستيه کانى دان.

۵- پهيوهندي نيوان خواى پهروهردگارو بنده ي په رستار له روانگه ي نيسلامه وه،
پهيوهنديه کي زيندووى جولاوو گهرم وگوره، نهک مردووو نيشک و ساردوسر،
وهک بيرى فله سفي و زورک له کتيب و بهرهمه کانى (علم الکلام) پيشانى
ده دن.

ثایه تی سيبه م: (الْزَحْمَنُ الرَّحِيمُ) به به زه يى به خشنده يه.

۱- به زه يى و که پهم به خششى خواى به خشهرو ميه ره بان له هم مو بوونه وهر و
سهرجه م روستکراوه کانى داده دره و شيته وه له گهرديله وه هه تا که هکه شان.

۲- خوا له پرووى چاكه كارى و به خششه وه كاښناټ به گشتى و ښښسانه كانى به تاييه تى خولقاندوه بؤ ئه وهى چاكه مان له گهل بكاټ و له نازو نيعمه ته كانى خؤى له دنيا و قيامه تدا به هره مه ندمان بكاټ.

۳- په يوه ندى نيوان خوا و ښښسان له ئيسلام له سمر بناغهى به نډايه تى كړدى مرؤف و په رستراوښتى خوا و پړزو خوشه ويستى دووسه ر بنياټ نراوه (يعجبهم ويحونه).

تايه تى چواره م: (مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ) خاوه نى پړؤى سزاو پاداشته.

۱- پړؤى دوايى دواى هه لگيران و پيچرانه وهى بازاري ژيانى دنيا و تيك چوونى بوونه وهر (ناسمانه كان و زهوى) دښته پيش و كاره ساته مدزنه كانى يه كه له دواى يه كه و به زنجيره رووده ده ن.

۲- ئه نجامى رؤى قيامت ليك هه لا وږرانى پاك و پيسان و پؤلين كړدن (تصنيف) ى ښښسانه كانه، له سمر بناغهى دادگهرى موتله قى خوا و له بهر تيشكى په رږزو بهر هه مياندا.

۳- ههر كام له شرع و عه قل و يوډانى ساغ هه بوون و هاتنى پړؤى سزاو پاداشت كه دادگهرى خواى تيدا بهر جهسته ده بى به جوانترين و باشتري شپوه - و ههر كه سه له شويى شايسته و پر به پيښتى خؤيدا نيشته جى ده كرى، ده كه نه شتيكى مسؤگرو حه قمى و چاوه وړانكراو و نكوولپى لى نه كراو.

۴- به هؤى پروابوون به پړؤى دواييه وه ښښسان:

أ- نارامى و ئوخؤنى له دل و دهر ووندا پيدا ده بى و له دل و پاكى قوتارى ده بى.

ب- عيززه و جورئته و جواميرى و فيداكارى له ښښساندا پيدا ده بى و ښښسان له ژيان و مردنى دنيا بى منه و بى باك ده بى.

ج- کۆمه‌لگا پیکه‌وه جۆشدراوو ته‌باو گونجاو ده‌بێ و به‌رژه‌وه‌ندی یه گشتیه‌کانی تیدا پارێزراو ده‌بن.

ئایه‌تی پینجه‌م: (إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ) ته‌نیا تۆ ده‌پەرستین و به‌س له‌ تۆ یارمه‌تی ده‌خوازین.

۱- خواپهرستی بریتیه له: نه‌وپه‌ری گەردنکه‌چی بۆ خوا و پێرای نه‌وپه‌ری به‌گه‌وره‌و مه‌زن گرتن و خوشویستنی، به‌مه‌عنای فراوان و هه‌مه‌لایه‌نه‌ی گەردنکه‌چی و به‌گه‌وره‌گرتن و خوشویستن.

۲- بنک و ریشه‌ی به‌ندایه‌تی و پهرستن (عبادة) بریتیه له: له‌ هه‌موو شتێک و هه‌موو که‌سێک زیاترو چاک‌تر و قوول‌تر خوشویستنی خوای بێ‌وێنه‌و هاوه‌ل.

۳- خواپهرستی و به‌ندایه‌تی بۆ خوا کردن و لێ نزیکه‌بونه‌وه‌ی بێجگه‌ له‌ دوو مه‌رجی سه‌ره‌کی به‌پێی شه‌رعیی خوابوون و به‌س بۆ خوابوون، ده‌بێ به‌ پله‌ پله‌یی (تدرج) یش بێت و که‌س له‌ پێ نابێ به‌کوێ.

۴- هه‌رکات به‌نده‌ ئه‌رکی خۆی به‌رانبه‌ر به‌ خوا ئه‌نجام داو به‌ته‌نها به‌ په‌روه‌رگار و په‌رستراوی خۆی داینا، خوای به‌خشه‌ریش یه‌کسه‌رو بێ دره‌نگ به‌ده‌نگیه‌وه‌ دێ و ده‌ستی ده‌گرێ و رێزی ده‌گرێ.

۵- خوا به‌یه‌ک‌گرتن (التوحيد) کاکل و جه‌وه‌ری خواپهرستی و دینداریه‌ به‌ هه‌ر شتێک به‌شی:

ته‌نیا خوا به‌به‌دییه‌نه‌رو په‌روه‌رگار گرتن و، به‌س خوا پهرستن و، هه‌یج که‌س شتێک به‌شدار نه‌کردن له‌ ناو و سیفه‌ته‌ به‌رز و په‌سند و بێ وێنه‌کانی خوادا.

۶- کرده‌وی چاک و په‌فتاری جوان زاده‌و به‌رهمی ئیمان و عه‌قیده‌و مه‌حاله‌ له‌ لایه‌ک جیا‌بهنه‌وه‌ لێک به‌ترازین مه‌گه‌ر به‌شیوه‌یه‌کی جووژی و له‌ حاله‌تیکی ریزه‌په‌رو زووتیپه‌ردا.

۷- نيسلام گرنگی و بايه ځينکی زوری به يه کبون و براهی و يه کپزیی مسولمانان داوه، يه کپزیی و يه کدهنگ و پدهنگی مسولمانانیش بهرهمی سروشتی دینداری و خوا به يه کگرتنیانه، بهم پییه هر کهم و کووپی و ناتهواوی (خلل) ټک له براهی تیاند ا هدی ده گپرتتهوه بؤ ټیمان و دینداری و خوا به يه گرتنه کپان، چونکه سهرچاوهی پوون و سازگار، ناوی نهو جوگه لانهش که لپیوه هه لده به سترین له قهدهر خوی ده بن.

۸- له سونگهی نهوهوه که کومه لگای نيسلامی له سهر بناغهی مد حکم و پتهوی ټیمان بنیات دهنری، نه ندام و تاکه کانی خوی له بازندی فراوانی ټیماندا پیکهوه په یوه ست ده کات، کومه لگای نيسلامی- نه گهر به مه عنای وشه نيسلامی بی- هه میسه پتهوترین و پیکهوه جو شداروترین و يه کدهنگ و پدهنگ و سهنگترین کومه لگا و فراوانترین کومه لگا ده بی، و، هیچ شتيک درزی تیناکات و هیچ که ستيک زه فدی پینابات.

ثایه تی شه شهم: (أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ) پړپوونیمان بکه بؤ پاسته پړ.

۱- بهرنامه و پړپازی ژیان و گوزهران ده بی ته نیا له لایه ن خواوه دابنری و هدرکس و هر لایه نتيک لافی بهرنامه دانان بؤ خه لکی لیبدات، نهوه ده یه وی خوا یه تیان به سهردا بکات و گیرودهی داوی کویلا یه تیان بکات.

۲- بیجکه له نایین و بهرنامه ی خوا هیچ پړپازیکی دیکه پاست و دروست بؤ ژیانی تاکی و کومه لی نینسان نیوه، سهرجه م نایین و پړپازه کانی تر به پړچکه و کویره پړ دده نرین.

۳- بویه نيسلام به پړگای پاست دانراوه، چونکه تاقه بهرنامه و په پړه ویکه پړ به پیستی نینسان بیت و وه لامگو ی هه موو پرسیارو داخوازیه کانی فیره تی بیت، ناشکرایه که هر نه مهش له نایینتيک چاوه پروان ده کری، که له لایه ن

خوايه کي په روږدگارو زاناو تواناو کاربه جي و به به زه يي و پنهان بښو
... هتده وه نيټر رابځ!

ثايه تي هه وه: (صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا

الضَّالِّينَ) پټيازي ته وانه ي چا که ت له گه ل کردوون نه ک لئ توږه بووان
وه نه ک پئ لئ ونبووان!

۱- هه مېشه ثابین و بهرنامه ی خوی کاربه جی (الصراط المستقیم) بوونی له سره
زه ی واقع په یوه سته به بوونی کومه لئ مسولمان (الذین أنعمت علیهم) وه.

۲- نه و په پری پړزو حورمه ت گرتن و خوشویستن و شوین پئ هه لگرتنی
پټغه مبه ران به گشتی و به تاییه ت پټغه مبه ری کوتایی ﷺ و هاوه له
به پړزه کانی -خوا لیان پازی بی- ئه رکی سه رشان ی هه ر مسولمان ی که.

۳- ئیمان گه وړه ترین و چاکترین نیعمه ته، که خوا به ئینسانی ده به خشی و به بی
ته و نیعمه ته هه ره چاک و به رزه، ئینسان نه ک هه ر له نیعمه ته کانی تر
به هره مند ناییت، بگره بؤیشی ده بنه به لاو (نقمة) و نه گبه تی و له سه ریشیان
قه رزار ده بیته وه.

۴- پټویسته مسولمان و پرای خوشویستن و دوستایه تی نه هلی ئیمان و ئیسلام،
بوغزاندن و دوژمنایه تی نه هلی کوفرو نیفاقیشه هه بی، هه ر بؤیه ش
دوستایه تی کردن و دوژمنایه تی کردن له پټناوی خوا دا (المولاة والمعاداة فی
الله) هینده پایده کی به رزی هه یه له ثابینی خوا دا.

۵- بؤیه کومه لئ مسولمان به یه ک سیفه ت (الذین انعمت علیهم) وه سف کراون و
بی پروایان به دوو سیفه ت (المغضوب علیهم، الضالین) پټناسه کراون، چونکه
هه ق هه ر یه که و یه ک پریزی و یه که پهنگیش له شوینکه و تووانیدا دینیت ته دی،
به لام (باطل) جوړاو جوړه و جیا جیا بېش له شوینکه و تووانیدا په یدا ده کات.

۶- سەرچاوهی زۆری هه‌ر زۆری لادانه‌کان (انحرافات) ی ئینسانه‌کان زیاده‌پۆیی و به‌زایه‌دان (افراط و تفریط) و نه‌پاراستنی هاوسه‌نگیه له‌ نێوان جێ به‌جێ کردنی داخوازییه‌کانی پووح و جهسته‌و دواپۆژو دنیا‌داو، گه‌وره‌یی ئیسلامیش له‌ به‌رقه‌رار کردنی ئه‌و هاوسه‌نگی (توازن) یه‌دا به‌جوانترین شیوه ده‌ده‌وشیته‌وه.

۷- سه‌رسه‌ختترینی دوژمن و ناحه‌زانی ئیسلام و مسوڵمانان جووله‌که هه‌قنه‌ویسته‌کان و نه‌صه‌پانییه سه‌رلێشیواوه‌کانن، که به‌دریژایی میژووی ئیسلام هه‌ر سه‌رگه‌رمی نه‌خشه‌و پیلان و فیل و ته‌له‌که بوو و ن له‌ به‌رانبه‌ری ئیسلام‌داو، مه‌گه‌ر چۆن ده‌نا تێک‌پای پێچکه‌و بێردۆژ مرۆفکرده‌کانیش هه‌ر نه‌مامی زړی ده‌ستنیژی ئه‌و دوو تاقم و پێره بێخێره‌ن.

بەرگه‌ی یازدهمه: هورئان خویندنی پاش فاتیحه

ئهنجا دوا‌ی خویندنی فاتیحه سوننه‌ته سووپه‌تیک، یان سی ئایه‌ت و زیاتریش بخوینتی، جائیستا بۆته‌وه‌ی بزانی ته‌ندازه‌ی ئه‌و سووپه‌تانه‌و ژماره‌ی ئه‌و ئایه‌تانه‌ی، که له‌ دوا‌ی فاتیحه ده‌خویندرین چه‌نده، با سه‌رنجی فهرمووده‌کانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بده‌ین داخوا چۆن چۆنی باسی یه‌ک یه‌کی نوێژه فه‌رزه‌کان ده‌که‌ن له‌وباره‌وه:

۱- نوێژی به‌یانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌ندیک جارن سووپه‌تی (الواقعة) و هاوینه‌کانی له‌ دوو رکاته‌کانیدا ده‌خویند -واته به هه‌ردوو رکاته‌کانی سووپه‌ته‌که‌ی ته‌واو ده‌کرد- وه‌ک (أحمد وابن خزيمة) ده‌گێڕنه‌وه، هه‌ندیک جاریش وه‌ک (مسلم) ده‌گێڕیته‌وه سووپه‌تی (ق، والقرآن المجید) ی له‌یه‌ک رکاتدا ده‌خویند، جاریش وابوو، که ته‌ندازه‌ی (۶۰) ئایه‌تی له هه‌ر رکاتیک، یان به هه‌ردووکیان ده‌خویند، وه‌ک (بخاری و مسلم) گێڕایانه‌ته‌وه، جارێکیش سووپه‌تی (إذا زلزلت) ی له هه‌ردوو رکاته‌کاندا خویندوه، وه‌ک

(أبو داود والبيهقي) گىپراويانەتەو، كەرەتپىكىش سووپەتى (قل أعوذ برب الفلق) و (قل أعوذ برب الناس)ى لە دوو پىكاته كاندا خویندو، وەك (أبو داود وابن خزيمة) دەگىپنەو، جارى واشى بوو سووپەتى (الروم)، يان (يس)ى خویندو، وەك (أحمد) گىپراويەتەو.

وہ لە بەيانىنى پۆزى جومەدا لە پىكاتى يەكەمدا (ألم تنزيل) السجدة، و لە رىكاتى دووہدا (هل أتى على الإنسان)ى خویندو، وەك (بخاري ومسلم) گىپراويانەتەو.

وہ پىغەمبەرى پىشەوامان ﷺ لە پىكاتى يەكەمدا پىترى دەخویند لە ھى دووہ، وەك ھەر كام لە دوو پىشەواى مەزنى فەرموودەناسى (بخاري ومسلم) لە (صحيح)ەكانى خۆياندا گىپراويانەتەو.

٢- نوێژى نىوہرۆ: پىغەمبەر ﷺ لە دوو پىكاتى يەكەمى نىوہرۆدا پاش فاتیحە دوو سووپەتى دەخویندن، وەك (بخاري ومسلم) گىپراويانەتەو، وە لە پىكاتى يەكەمدا زىاترى دەخویند لە ھى دووہ، جارى واشى بوو وەك (مسلم وأحمد) گىپراويانەتەو لە ھەر كام لە دوو پىكاتەدا ئەندازەى سى (٣٠) ئايەتى خویندو، ھەندىك جارىش سووپەتەكانى وەك: (والسما والطارق) و (والسما ذات البروج) و (والليل إذا يغشى) و ھاوینەكانى خویندو، وەك (أبو داود والترمذي وابن خزيمة) دەگىپنەو، وە جارى وابوو وەك (بخاري ومسلم) گىپراويانەتەو - كە پىغەمبەر ﷺ ھىندە پىكاتى يەكەمى نوێژى نىوہرۆى درێژکردۆتەو قورئانى زۆرى تىدا خویندو، كە دواى قامەت کران يەكێك ھاتو و چوو بۆ بەقىع بۆ تارەت گرتن، پاشان چۆتەو مالى خۆى بۆ دەستوێژگرتن و دواى، كە ھاتو پىغەمبەرى خوا ﷺ ھەر لە پىكاتى يەكەمدا بوو، وە زانىوانە كە مەبەستى پىغەمبەر ﷺ لەو دا ئەوہبوو كە خەلكى فريای پىكاتى يەكەم بکەون، وەك (أبو داود) دەگىپنەو.

دیاره هەندیک جارێش پێغه مەبەر ﷺ لە پکاتی سێیم و چوارەمیشدا پاش فاتیحه قورئانی خوێندووە، بەلام هێندە ی نیوەی دوو پکاتی یەکمەم و دووهمی تێدا نەدەخوێندن، وەك (مسلم وأحمد) گێڕاویانەتەوه^(۱).

۳- نوێژی عەسر (عصر): پێغه مەبەر ﷺ لە دوو پکاتی یەکمەمی نوێژی ئیوارەدا پاش فاتیحه دوو سووپەتی خوێندوون و یەکمەمیشی درێژتر کردۆتەوه لە دووهم، وەك (بخاری و مسلم) گێڕاویانەتەوه، مەبەستیشی لە درێژکردنەوهی یەکمەم فریاکەوتنی خەلکی بوو وەك (أبو داود وابن خزيمة) دەگێڕنەوه وە بەئەندازەی پازدە (۱۵) ئایەت، واتە نیوەی ئەوه، کە لە دوو پکاتی یەکمەمی نیوە پۆدا دەخوێند، قورئانی تێدا دەخوێندن، دوو پکاتی کۆتاییشی هێندە ی دوو پکاتی یەکمەم درێژنەدەکردنەوه، وەك (مسلم وأحمد) دەگێڕنەوه، وە لە دوو پکاتی کۆتاییدا بەس سووپەتی فاتیحهی دەخوێند، وەك (بخاری و مسلم) گێڕاویانەتەوه.

۴- نوێژی شیوان (مغرب): (نسائی وأحمد) گێڕاویانەتەوه کە پێغه مەبەر ﷺ هەندیک جارێ سووپەتە کورتەکانی لە نوێژی شیواندا دەخوێندن، وە (بخاری و مسلم) گێڕاویانەتەوه کە جاری وابوو سووپەتی (محمد)ی لە نوێژی شیواندا خوێندووە، وە (بخاری وأحمد وأبو داود) گێڕاویانەتەوه کە هەندیک جارێ سووپەتی (الاعراف)ی لە دوو پکاتی یەکمەمی نوێژی شیواندا دەخوێندن، وەك (بخاری و مسلم) گێڕاویانەتەوه، جاری واش بوو، کە سووپەتی (الانفال)ی لە هەردوو پکاتەکاندا خوێندووە، وەك (طبرانی) دەڵێ.

(۱) کەواتە سوننەتە جاروبار - ئەک بە بەردەوامی - لە دوو پکاتی سێیم و چوارەمیشدا، جگە لە فاتیحه چەند ئایەتیک بخوێندرین، بڕوانە: (نیل الأوطار)، ج ۲، ص ۲۳۵، هەروەها (المجموع)، ج ۳، ص ۳۴۱.

۵- نویژی خدمتنان (العشاء): پیغمبر ﷺ له دوو پرکاتی یه که میدا سووړه ته نیوه نجییه کورته کان (وسط المفصل) ی ده خویند، وهک (نسائي و أحمد) گپړاویانه ته وه، جا جاری وابووه (والشمس وضحاها) و سووړه ته هاویننه کانی تیدا ده خویندن، وهک (أحمد و ترمذی) ده گپړنه وه، وه (بخاری و مسلم) ده گپړنه وه، جاری وابووه (إذا السما انشقت) ی خویندوه و سوجه شی برده. وه (بخاری و مسلم) ده گپړنه وه، که جاریکیان له سدفری سووړه تی (والتین والزیتون) ی له پرکاتی یه که مدا خویندوه.

وه جاریکیان وهک (بخاری و مسلم) گپړاویانه ته وه (معاذ بن جبل) نویژی خدمتنانی به هاوه له کانی کردو نویزه که ی دریژ کرده وه، کابرایهک له نه نصارییه کان جیابووه و نویزه که ی خوی به تنیا کرد، جا کاتیك (معاذ) هه والی کابرای پی درا، گوتی: بیگومان نه وه مونافیه! جا کاتیك کابرا نه وه ی پی گه یشته وه چوه خدمت پیغمبره ی خوا ﷺ و نه وه ی (معاذ) گوتبووی پی راگه یاند، پیغمبریش ﷺ پی فرموو نه ی (معاذ) ثایا ده ته وی خه لکی بسله مینیه وه!! هه ر کات پیشنوویت بو خه لکی کرد (والشمس وضحاها) و (سبح اسم ربك الأعلى) و (اقرأ باسم ربك) و (واللیل إذا یغشی).... بخویننه وه، چونکه بابای به سالأچوو و لاوازو خاوه نیش نویژت له دواوه ده که ن — پتویسته ناگات لیان بی- (۱).

(۱) نه و فرمودانه، که له به ندی یازده یه مدا هیناومانه وه له م سرچاوانه ی خواره م و هرگرتوون و

ده توانی بو زنده دلنایی و شاره زیی زیاتر سرغیان بده ی، به تاییه یه که میان:

ا- (صفة صلاة النبي ﷺ) نویسی: ناصرالدین الالبانی، له (ص ۱۰۶ تا ۱۱۷).

ب- (المجموع)، ج ۳، ص ۳۳۲ تا ۳۳۹.

ج- (نیل الأوطار)، ج ۲، ص ۲۴۶ تا ۲۶۱.

د- (العلی)، ج ۴، ص ۹۸ تا ۱۰۸.

ه- (المغنی والشرح الكبير)، ج ۱، ص ۵۳۲-۵۳۳.

بەرگە دۈۋادەيەم: پىكۈۋە بىردىن

پاشان —ئەي مەسۇلمانى بەرپىزا—

كە لە خۇيىندى سۈۋەتتى دۋاى فاتىحە بۈيۈەۋە ھەلۋەستىيەك بىكە، چۈنكە پىغەمبەرى خۇا ﷺ ۋەك (أبو داود و حاكم) گىپراۋىيەتەۋە ۋاى كىردۈە، دۋاىى ۋەك كاتى نۆيۋدەبەستىن ھەردۈۋەك دەستەكانت بەرز بىكەۋەۋە بلىن (الله أكبر) ۋە بىچۆ پىكۈۋە، چۈنكە (بخاري و مسلم) بەۋ شىۋەيە چۈۋنە پىكۈۋە پىغەمبەرىيان ﷺ بۆ گىپراۋىيەۋە.

چۈنەتتى پىكۈۋە بىردىن:

پىغەمبەر ﷺ لە كاتى پىكۈۋە بىردىن ھەردۈۋەك لەپەدەستى لەسەر ھەردۈۋەك ئەژنۆى دادەناۋ ۋەك (بخاري و أبو داود) گىپراۋىيەتەۋە ۋە ھەر ئەۋان گىپراۋىيەتەۋە كە ھەردۈۋەك دەستى لەسەر ھەردۈۋەك ئەژنۆى دەچەسپاندىن ۋەك ئەۋەى تۈند بىيانگىرى، ۋە (ترمذى) گىپراۋىيەتەۋە كە پىغەمبەر ﷺ ھەردۈۋەك ئانىشكى لە ھەردۈۋەك لاتەنىشتى دۈۋر دەخستەۋەۋە بەخۆيەۋە نەيدەچەسپاندىن، ۋە (بخاري) گىپراۋىيەتەۋە، كە پىشتى دىزىۋ تەخت ۋە كسان دەكرد بەجۆرىك —كە ۋەك (ابن ماجه و طبراني) دەگىپنەۋە ئەگەر ئاۋ پىژىنرابايە لەسەرى دەۋەستا!! ۋە (بخاري و أبو داود) گىپراۋىيەتەۋە كە پىغەمبەرى پىشەۋامان لە دەمى پىكۈۋە بىردىن نەسەرى خۆى زۆر نەۋى دەكرد، ۋە نە لە پىكايى پىشتى پىترى بەرز دەكردەۋە.

ئارام گىرتىن (الاطمئنان) لە پىكۈۋە دا:

ئىنجا كە بەۋ جۆرەى لەبەر تىشكى فەرمۈۋەكاندا پۈۋن بۆۋەۋە پىكۈۋە بىردىن بەۋ جۆرە ماۋەيدەك بىيەۋەۋە ئارام بىگرە، چۈنكە پىغەمبەرى خۇا ﷺ فەرمۈۋەتتى:

((أسوأ الناس سرقة الذي يسرق من صلاته، قالوا يا رسول الله وكيف يسرق من صلاته؟ قال: لا يتم ركوعها وسجودها)) أخرجه الطبراني والحاكم وصححه ووافقه الذهبي.

واته: خراپترین جوړه دز له نیو خه لکیدا نو که سدیہ که دزی له نویژه کی ده کات کوتیان: نهی پیغه مدبری خوا جا چوڼ دزی له نویژه کی ده کات؟! فہر مووی: پکووع و سوجدہ کانی تہواو ناکات. (بیگومان لیڑہدا مہبہست نارام نہ کرتن و بہتہ نڈازہی پیویست نہ مانہ وہیہ له پکووع و سوجدہ دا).

له پکووع دا چ ده لیتی؟!

سوننتہ له پکووع دا یه کیڼک لہم زیکرانہی خواری بلتی:

أ - ((سبحان ربی العظیم)) بہ لای کہ مہوہ سی جارن، رواہ أحمد وابن ماجہ وأبو داود والطبرانی. واتہ: پەرور دگاری مہنزم بہ پاک دہ گرم.

ب - ((سبحان ربی العظیم وحمدہ)) رواہ أحمد وأبو داود والطبرانی والبیہقی. واتہ: پەرور دگاری مہنزم بہ پاک دہ گرم و ستایشی دہ کہم، تہمیش سوننتہ سی جار، یان زیاتریش دو بارہ بکریتموہ.

ج - ((سبوح قدوس رب الملائکة والروح)) رواہ البخاری و مسلم.

واتہ: -خوا- زور پاک و بیگہرد و بی ہلہو پهلہیہ، پەرور دگاری فریشتہ کان و جویرائیلہ.

د - ((اللهم لك رکعت ویک آمننت، ولك أسلمت، وعلیک توکلت، أنت ربی، خشع سمعی وبصری ودمی ولحمی وعظمی و مَخی وعصبی لله رب العالمین)) رواہ النسائی بسند صحیح.

واتە: ئەو خاوە! پێکۆعم بۆ تۆ بردو بپوام بەتۆ هێناو! گەرنکەچی تۆم و پشتم بەس بەتۆ بەستو، تۆ پەرورەدگارمی بیستەم و دیتەم و خوینەم و گوشتەم و ئێسقان و مۆخ و دەمارم گەردنکەچە بۆ خۆی پەرورەدگاری جیهانەکان.

هـ - ((سبحان ذي الجبروت والملكوت والكبرياء والعظمة)) رواه أبو داود والنسائي بسند صحيح.

واتە: پاکیی بۆ —خۆی— خاوەنی بالادەستی و خاوەنداریتی و ئەوپەری گەورەیی و مەزنایەتی.

و - ((سبحانك اللهم ربنا وبمذك اللهم اغفر لي)) متفق عليه.

واتە: ئەو خاوە بەپاکی دەگرم پەرورەدگارمان ستایشت دەکەم، ئەو خاوە ئێم ببوورە.

ز - ((سبحانك وبمذك لا إله إلا أنت)) رواه مسلم.

بەلام دروست نیه لە هیچ کام لە پێکۆعو سوژەدا قورئان بخوینێ، چونکە پێغەمبەر ﷺ قەدەغەیی کردو: (کان - ﷺ - ينهى عن قراءة القرآن في الركوع والسجود) رواه مسلم.

و پەسەندیش نیه، کە ئەیهک کاتدا —لە پێکۆعو سوژەدا— دوو جۆر، یان زیاتر لە زیکرەکانی پێکۆعو سوژە پێکەو کۆیکاتەو، بەتکر وەک لە باسی: (چەند ناگادارییەکی گەرنک...) دا پووغان کردووە باشتەر بگر سوننەت وایە، کە هەر جارێ بەکێک لەو زیکرانە بخوینێ وە هەرچەندە پێزی زۆرم بۆ (نووی) هەیه —رەحمەتی خۆی لێبێ— بەلام ئەو پایە کە لە هەر کام لە (المجموع)^(١) وە (الأذکار) هەبێژاردو —کە چاکتر وایە چەند زیکرێک پێکەو کۆیکاتەو—

(١) پێوانە: (المجموع)، ج ٣، ص ٣٧٠ تا ٣٧٦.

هیچ بەلگەیکە بێ دەستەووە نیە بۆ ئیساپاتی ئەک چاکتر بوون و بگرە پەسەند و چاکبوونی رایە کەیشی!

بەرگە ی سێزدەهەم: هەستانەووە لە ڕکوع (الإعتدال)

ئەجا کە بەو جۆرە ی باسەمان کرد چوویە ڕکوع و تەواو بووی، ئاوا لە ڕکوع هەتسەووە بچۆووە حالەتی ڕێک پاوەستان (الإعتدال):

پشت راست بکەووە بە دەم پشت راستکردنەووە بۆ: (سمع الله لمن حمده).

واتە: هەرکە سێک ستایشی خوا بکات خوا دەبیبستێ و لێی وەر دەگری، چونکە (بخاري و مسلم) دەگێژنەووە، کە پێغەمبەری خوا ﷺ وایکردووە وایفەر مووە، ئەجا کە تەواو پشت راست کردووە بۆ: ((رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ) یان ((رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ) واتە: وە ئەمێ پەرورەدگارمان سوپاس بۆ تۆ، ئەمەش (بخاري) لە پێغەمبەری پێشەوامانی گێژاوەتەووە، وە جاری واش بوو ئەمەشی خستۆتە پال ئەوێ رابرد: ((مَلَأَ السَّمَوَاتِ وَمَلَأَ الْأَرْضَ وَمَلَأَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدَ)) متفق عليه.

واتە:.. پڕی ئاسمانەکان و پڕی زەوی و پڕی هەر شتیکی دیکە، کە تۆ حەز بکە، دیارە بە دەم هەستانەووە سوننەتە هەردووک دەستەکانیشت بەرزبکەیهووە، وەک چۆن لە کاتی چوونە ڕکوع دا بەرزت کردنەووە، ئەمەش (بخاري و مسلم) گێژاویانەتەووە.

دەشتوانی دوا گوتنی: (سمع الله لمن حمده) ئەمە بۆ: ((رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مَبْرُورًا)) رواه البخاري وأبو داود.

واتە: وە پەرورەدگارمان ستایش هەر لایەقی تۆیە ستایشی زۆر و پاک و چاک و پیت و پێژدار، یان دەتوانی ئەمە بۆ: ((رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ مَلَأَ السَّمَوَاتِ

والأرض وملا ما شئت من شيء بعد أهل الثناء والمجد أحق ما قال العبد وكلنا لك عبد، اللهم لا مانع لما أعطيت ولا معطي لما منعت ولا ينفع ذا الجند منك الجند)) رواه مسلم.

واته: ئه‌ی په‌روه‌ردگارمان ستایش بۆ تۆیه‌ پری ئاسمانه‌کانو زه‌وی و پری هه‌ر شتیکی دیکه‌ که‌ هه‌ز بکه‌ی، ئه‌ی خاوه‌نی مه‌دحو سه‌ناو پایه‌ی به‌زر، شایسته‌ترین قسه‌، که‌ به‌نده‌ گوتوویه‌تی و هه‌مووشمان به‌نده‌ی تۆین: ئه‌ی خواپه‌ هیچ په‌رچ و پێگرتیک له‌ به‌رده‌م به‌خشیندا نیه‌و، هیچ که‌سیکیش ناتوانی شتیکی بیه‌خشێ که‌ تۆ ناته‌وی، وه‌ مال و سامانی هیچ خاوه‌ن مالیک له‌ به‌رانه‌ر ده‌سته‌لاتی تۆدا دادی نادات و له‌ فریای نیات.

دیاره‌ شتیکی پرونیسه‌ که‌ مانه‌وه‌ ئارام گرتن (الأطمئنان) له‌ پاوه‌ستانی دوا‌ی رکووع بردندا فه‌رزه‌، چونکه‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ به‌و که‌سه‌ی فه‌رموو که‌ نوێژه‌که‌ی ناته‌واو بووه‌، وه‌ له‌ کتێبه‌کانی سوننه‌ت به‌ (المسيء صلاته) ناسراوه‌:

((ثم ارفع رأسك حتى تعتدل قائماً فيأخذ كل عظم مأخذه)) متفق عليه.

واته: پاشان سه‌رت به‌رز بکه‌وه‌ و هه‌تا رێک راده‌وه‌ستی و هه‌موو ئێسقانیکی ده‌چیته‌وه‌ شوینی خۆی.

جا دیاره‌ به‌بێ ئارام گرتن و مانه‌وه‌ به‌ وه‌ستاوی ئێسقان جو‌مگه‌کانی جه‌سته‌ له‌ شوینی سروشتی و ئاساسی خۆیاندا سه‌قامگیر نابنه‌وه‌.

بەرگی چواردهیم: کړنووش بردن (السجود)

ننجا (الله اکبر) بکهو بچړ کړنووش، چونکه (بخاري ومسلم) وایان له پیغهمبر ﷺ گپړاوتوه.

چونیهتی کړنووش بردن:

پاش گوتنی (الله اکبر) همدرووک دهسته کانت له تنیشته کانت دوور بڅهوه و نهوجار سوجه ببه، چونکه (ابن خزيمة وأبو يعلى) وایان بڅ ده گپړنهوه له پیغهمبرهوه ﷺ، ننجا سهرهتا همدرووک نهژنوت و همدرووک لهپه دهستت بڅه سهر زهوی که نه مه پای زۆربهو جهماوه ری زانایانی لهسهره، یاخود همدرووک لهپه دهستت و پاشان نهژنوتیه کانت لهسهر زهوی داینی، که نه مهش پای هندیکیانو دواتر زیاتر تیشکی دهخینه سهر، دیاره همرکام لهم دوو پایهش کۆمه لیک فرموده ده لاله تیان لهسهر ده کهن وهک دواپی دهخینه پروو.

دواپی سدنګو قورسای خۆت بڅه سهر همدرووک لهپه دهستت و قامکه کانت پیکه وه بنووسینه و پرویان پی بکه قیبله، چونکه (بیهقی) وای گپړاوتوه، وه ده توانی له ناست همدرووک شانه کانت، یان له ناست گوټکانتدا دایانینی، وهک (أبو داود) بۆمان ده گپړتیه وه له پیغهمبری خواوه ﷺ، ننجا نیوچاوان (تهویل) و لووت لهسهر عهرزی بچه سپینه، چونکه (أبو داود و ترمذی) وایان گپړاوتوه هره ها همدرووک نهژنوت و همدرووک سینګ و په نهی پیکانت لهسهر زهوی بچه سپینه، چونکه (بیهقی) وای گپړاوتوه وه (حاکم) یش بهراست (صحيح) ی داناوه.

کهواته: وهک پیغهمبر ﷺ فرمودیه تی ینسان له کاتی کړنووش بردندا حهوت (۷) نه دمی لهسهر زهوی ده بن، نیوچاوان و پروی، همدرووک لهپی

دهستی و همدروک نه ژنوی و همدروک پیی: ((إذا سجد العبد سجد معه سبعة آراب، وجهه وكفاه وركبته وقدامه)) رواه مسلم و ابن حبان.

به لām وریا به له کاتی کړنوش بردندا باسکه کانت له سهر زهوی پانه خه و به خوشتیانه وه نه نویسنی، چونکه (بخاری) له وباریه وه ئم فرموده یه کپړاوه ته وه: ((كان ﷺ لا يفتersh ذراعیه.. كان یرفعهما علی الأرض ویباعدهما عن جانبیه حتی یبدو بیاض إبطیه من وراءه)).

واته: پیغه مبر ﷺ باسکه کاتی خوی پانه ده خستن.. له سهر زهوی به رزی ده کړنه وه له همدروک ته نیشتی دووری ده خستنه وه هتا سپیایی بن هه نگله کانی له پشت هوی را دیار ده بو.

نارام گرتن له کړنوش بردن دا:

دیاره نارام گرتن (اطمئنان) یش له کړنوش بردن دا فهره، وه ک پیشتریش باس کرا، بویه پیوخته ماو هیک تییدا مینیه وه و نارام بگری بژ نه وه نه که ویه بدر نه وه هر شه یه پیغه مبر ﷺ که دزی کړدن له نویژ به خراپترین جوری دزی داده نه و له باسی نارام گرتن له رکوع دا هیئانه وه.

زیکره کانی کاتی کړنوش بردن:

ننجا که بهو شپه یه که باسکرا چویه سوچه یه کیک لهو زیکرانه بخوینه و نه گهر وه پیشتریش باسان کړد، همر جارهش یه کیکیان بچ چاکتره:

أ- ((سبحان ربی الأعلى)) رواه أبو داود وابن ماجه والطبرانی.

واته: په روه دگاری هره به رزم به پاک و پیگهر ده گرم — له هموو هله و په لیه — (لانی کم سنی جارن دوو باره بکریته وه).

ب- ((سبحان ربي الأعلى ومحمد)) رواه أبوداود وأحمد والطبراني والدارقطني.
(نهمه‌یش به‌لانی که‌مه‌وه سیّ جار دوویاره بکریته‌وه).

ج- ((سبحانک اللهم ربنا وحمدک اللهم اغفر لی)) متفق علیه.
(پیشتر مانا کراوه).

د- ((اللهم اغفر لی ذنبي کله، ودقه وجله، وأوله وآخره، وعلايته وسره)) رواه مسلم.

واته: نهی خواجه له هه‌موو گونا‌هه‌کاتم ببوره، وه له وردو درشتی، له هی پیشی و دوایه، له ناشکراو پنهانی.

ه- ((اللهم إني أعوذ برضاك من سخطك وأعوذ بمعافاتك من عقوبتك، وأعوذ بك منك لا أحصي ثناءاً عليك، أنت كما أثنيت على نفسك)) رواه مسلم.

واته: نهی خواجه! من په‌نا ده‌گرم به په‌زامه‌ندیت له توپه‌ییت، وه په‌نا ده‌گرم به سه‌لامه‌ت کردنت له سزاو جه‌زه‌به‌ت، وه په‌نا ده‌گرم به تۆ له تۆ! من مه‌دحو سه‌نات ناژمی‌رم، هه‌ر خۆت ده‌توانی ستایشی خۆت بکه‌ی.

و- ((اللهم لك سجدت وبك آمنت ولك أسلمت وأنت ربي، سجد وجهي للذي خلقه وصوره فأحسن صورته، وشق سمعه وبصره فتبارك الله أحسن الخالقين)) رواه مسلم وأحمد.

واته: نهی خواجه! کپ‌نووشم بۆ تۆ برد، وه به‌روام به تۆ هیناو گه‌ردنکه‌چی تۆ بووم، وه تۆ په‌روه‌دگارمی، پرووی من کپ‌نووشی برد بۆ نه‌و که‌سه‌ی که دروستی کردوه وینه‌ی کیشاوه، وه زۆرباش نه‌خشو نیگاره‌کانی کیشاوه، وه بیست‌و دیتنی تیدا په‌خساندوون، به‌رزو پایه‌داره خوی چاکترین به‌دییه‌نهر.

ز- ((سبوح قدوس ربك الملائكة والروح)) متفق علیه.

(پیشتر مانا کراوه).

دیاره دوو عاو پارانه و هس له سوجه دها له هه موو حالان چاکتر و هره ده گیرئ، وهک پیغه ممبر ﷺ فرموویه تی: ((أقرب ما يكون العبد من ربه وهو ساجد فأكثروا الدعاء فيه)) رواه مسلم والبيهقي.

واته: بهنده له ده می کړنووش بردندا له هه موو کاتیڅ له خوا نزیك تره جا زۆر تییذا پیاړینه وه.

پوونکړدنه ویهک ده باره ی چۆنیه تی کړنووش بردن

مه سه له ی چۆنیه تی سوجه بردن و پیشخستنئ نه ژنویه کان بۆ له سه ر زه وی پۆنان، یان له په دهسته کان، وهک گه لیک مه سه له ی فیه ی و جوزنی دیکه له نیو زانایاندا مشتمپي زۆر له سه ر کراوه که نه مه ی خواره وه گوشراوی نه و مشتمپیه، له گه ل نه و پایده که بهنده به په سندی ده زانی:

جه ماوه ری زانایان و زۆریه یان^(۱) پایان وایه، که چاکتر وایه نه ژنویه کان پیش بخړین، به لگه شیان نه م فرموده یه یه: ((عن وائل بن حجر قال: رأيت رسول الله ﷺ إذا سجد وضع ركبتيه قبل يديه، وإذا نهض رفع يديه قبل ركبتيه)) رواه الترمذي والنسائي وأبو داود وابن ماجه.

واته: پیغه ممبری خوام ﷺ بینئ کاتیڅ سوجه ی برد نه ژنویه کانئ پیش دهسته کانئ خستنه سه ر زه وی، وه کاتیڅ هه ستایه و پیش نه ژنویه کانئ دهسته کانئ له سه ر زه وی بهر ز کړده وه.

(۱) پروانه: (المجموع)، ج ۳، ص ۳۸۰، هره وها پروانه: (نیل الاوطان)، ج ۲، ص ۲۸۱. وه پروانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۱۴۶.

هه‌ندیکیشیان وه‌ک (مالک) و (أوزاعي) و (ابن حزم) -خوا لییان خو‌ش بی- ده‌لێن: وا باشته ده‌سته‌کانی پیش نه‌ژنویه‌کانی بخت، شه‌م فەرموده‌یه‌ش به‌ به‌لگه‌ی رایه‌که‌یان دێننه‌وه: (عن ابي هريرة رضی‌الله‌عنہ عنه قال: قال رسول الله صلی‌الله‌علیہ‌وآلہ‌وسلم: ((إذا سجد أحدكم فلا يبرك كما يبرك البعير و ليضع يديه ثم ركبتيه)) رواه احمد و ابو داود و النسائي، وقال الخطابي: حديث وائل بن حجر اثبت من هذا. واته: نه‌گه‌ر یه‌کیکتان کړنوشی برد با یه‌خ نه‌بی وه‌ک یه‌خبوونی خوشتر، وه‌ با ده‌سته‌کانی دابنێ پاشان نه‌ژنویه‌کانی.

جا دیاره وه‌ک چه‌ندان جار دووپاتمان کړدۆته‌وه شه‌و جوړه ورده بابه‌ته خیلافییانه مشت و مړو شه‌ره ده‌ندوکه‌یان تیدا په‌وانیده و مه‌گه‌ر چۆن، ده‌نا هه‌ر باریکیان بگری هه‌ر له‌ بازنه‌ی فراوانی سوننه‌ت دایه، به‌لام من رای جه‌ماوهرم پی به‌هیزترو په‌سند تره، چونکه:

۱- زانایانی فەرموده‌ ناس فەرموده‌که‌ی (وائل بن حجر)یان به‌ به‌هیزتر داناوه له‌وه‌ی (ابو هريرة) ^(۱).

۲- هه‌ندیک له‌ زانایان بو وینه (ابن القيم الجوزية) ده‌لێن: پئی تیده‌چی یه‌کیک له‌ (راوی)یه‌کانی شه‌و فەرموده‌یه ده‌ق (متن)ه‌که‌ی لێ تیکچوویی و له‌ شه‌سلدا ناوا بوویی: (وليضع ركبتيه ثم يديه) ^(۲)، چونکه‌ ناشکراو پوونه که خوشتر له‌ کاتی یه‌خ بوون و وه‌رکه‌وتندا دوو لاقی پیشه‌وه‌ی که له‌ جی ده‌ستانن پیش ده‌خات.

۳- وه‌ شه‌وه که هه‌ندیک له‌ زانایان دوو لاقی پشته‌وه‌ی خوشتر به‌ دوو ده‌ستی داده‌نێن، تاکوو له‌گه‌ل فەرموده‌که‌دا بگونیځن، شتیکی سه‌پرو سه‌مه‌ره‌یه!

(۱) پروانه: (المجموع)، ج ۳، ص ۳۸۰.

(۲) پروانه: (نیل الاوطار)، ج ۱، ص ۲۶۳.

چونکه بینگومان راستکردنه وهی (لاری) فەرمووده که، که به هۆی لێتیکچوونی (راوی) یه که یه وه دووچاری بووه، له گۆرین و دهستکاریکردنی حوشره که ناسان تره و ماقوول تره، به تایبه تیش که فەرمووده کهی (وانل بن حجر) مان به دهسته وه ههیه.

٤- له چهندان فەرمووده دا پیغه مبهری خوا ﷺ نه هی کردوه له کردوه کانی نوێژدا وهک گیانداران بکهین، (ابن القیم) له وباره وه گووتویه تی: (... وکان ﷺ یضع رکبته ثم یدیه بعدهما ثم جبهته وانفه هذا هو الصحيح، فکان أول ما یقع منه علی الأرض الأقرب الیهما فالأقرب، وأول ما یرتفع الأعلى فالأعلى، وإذا رفع رأسه أول ثم یدیه ثم رکبته وهذا عکس فعل البعیر، وقد نهی عن التشبه بالحيوانات فی الصلاة فنهی عن بروک کبروک البعیر، والألتفات کاللتفات الثعلب، والأفتراش کافتراش السبع، والأقعاء کأقعاء الکلب، ونقر کنقر الغراب.)^(١)

واته: وه پیغه مبهری ﷺ ته ژنویه کانی پێش ده خستن ئنجا دواى تهوان دوو دهسته کانی، پاشان نیوچاوانی و لووتی، ئا تهو» راسته، ئنجا بهو پێیه کام تهندامه ی له زهوییه وه نزیکت» سه رهتا تهویانی ده خسته سه ره زهوی و ئنجا تهو ی نزیکترو نزیك، وه بۆ هه ستانه وه ش سه رهتا تهو تهندامه ی، که له زهوییه وه دوور تره و ئنجا تهو ی دی و تهو ی دی، سه ری بهر له هه موو تهندامه کانی بهر زده کردوه پاشان دوو دهستی و دواى ته ژنویه کانی، که ته مه ش پێچه وانه ی کرده وهی حوشره (که فەرمانان پێکراوه پێچه وانه ی بچولینه وه)، وه بینگومان پیغه مبهری ﷺ نه هی کردوه، که له نوێژدا وهک گیانداران بکهین، بۆیه نه هی

(١) پروانه: (مختصر زاد المعاد فی هدی خیر العباد)، ص ١٩، که (محمد بن عبدالوهاب) دایناره، واته (مختصر) هکه، چونکه نه سلێ کتێبه که هی (ابن قیم الجوزیه) یه.

کردوه له یهخ بوونو کهوتنه سهر زهوی وهك یهخ بوونی خوشتر، وه له ناوپردانهوه وهك ناوپردانهوهی پتیی، وه له دهست پاخستن وهك دهست پاخستنی دپنده، وه له ههلترووشكان وهك ههلتوتوانی سهگ، وه له به پهله سهرخستنه سهر زهوی و بهرزکردنهوهی، وهك دهنووک له زهوی دانی قهله رهشه..

بۆیهش ئهم بهلگانهم بۆ ئیساپاتکردنی بههیزتریوونی پای جهماوهری زانیان هیئانهوه، چونکه ههندیك کهسی کهم شارهزام دیون، که پتییان وایه ههركهسیك لهکاتی سوژده بردندا دهستهکانی پیش نهژۆیهکانی نهخات، پێچهوانه‌ی سوننه‌تی پیغمه‌مبهر ﷺ رهفتاری کردوه که وهك پروونمان کردهوه په‌نگه پێچهوانه‌ی ئهو پایه زۆر له هه‌ق و راستیی نزیکتر بێ!!

برگه‌ی پازدهیه‌م: هه‌ستانه‌وه له کړنووشی یه‌که‌م و دانیشتنی نیوان کړنووشی یه‌که‌م و دووهم.

ئنجای ئه‌ی مسوڵمانی به‌پێزو خۆشه‌ویست!

دوای ئه‌وه‌ی که به‌هوجۆره‌ی باسکرا کړنووشی یه‌که‌مت برد، به‌دهم (الله اکبر) گوتنه‌وه سهرت له زهوی به‌رز بکه‌وه، چونکه (بخاری و مسلم) وایان له پیغمه‌مبهر ﷺ گپراوه‌ته‌وه.

وه (احمد و ابوداود) گپراویانه‌ته‌وه که پیغمه‌مبهری خوا ﷺ هه‌ندیك جارن له‌گه‌ڵ گوتنی (الله اکبر) دا دهسته‌کانیشی به‌رز ده‌کردنه‌وه^(١).

(١) ده‌ست به‌رزکردنه‌وه له‌کاتی چوونه‌ پکوع و هه‌ستانه‌وه له‌ پکوعدا پای زۆریه‌ی جه‌ماوهری زانیانی له‌سهره، به‌لام له‌ کړنووش بردن و سهر به‌رزکردنه‌وه له‌ کړنووشدا زانیان به‌ پایه‌کی بیهیزیان دانه‌وه. به‌وانه: (بداية المجتهد)، ج ١، ص ١٣٦، وه به‌وانه: (فقه السنة)، ج ١، ص ١٤٢.

ئنجالاقی چہیت رابغہوہو لہسدری دابنیشہ، وہ پی پی راستت لہسدر عہرزی
بچہقینہ چونکہ (بخاری) وای لہ پیغہمبہرہوہ ﷺ گپراوہتہوہ.

وہ (مسلم) گپراویہتہوہ کہ ہندیک جاریش پیغہمبہر ﷺ لہسدر ہردووک
پاژنہو سنگی پییہکانی دادہنیشٹ.

ئنجالارام بگرہ ہتا ہموو جومگہو ئیسکہکانت دہچنہوہ شوینی خویمان،
چونکہ پیغہمبہری پیشہوامان ﷺ وای کردوہ، وک (ابوداودو بیہقی) لییان
گپراوہتہوہ.

ئنجاکہ بہو شیوہیدی گوترا دانیشتی، ثم زیکرہ بخوینہ:

(اللہم) (یان ربّ) اغفر لی وارحمہنی واجبرنی و ارفعنی و اھدنی وعافنی و
ارزقنی) رواہ ابوداود والترمذی وابن ماجہ والحاکم وصححہ ووافقہ الذہبی.

واتہ: ئہی خواہ (یان پرورہگرم) لیّم ببورہو بہزیت پیّم دابی و پشتم
بگرہو بہرزم بکہوہو پیروونیم بکہو سہلامہتم بکہو پڑزیم بدہ.

دہشتوانی لہجیاتئی ئہوہ بلئی (رب اغفر لی رب اغفر لی) رواہ ابن ماجہ
بسند حسن.

واتہ: پرورہدگرم لیّم ببورہ، پرورہدگرم لیّم ببورہ. کہ دیارہ مہرجیش
نیہ تہنیا دووجار بیت، بەلکو بہ پی پی حالّو مہقام دہتوانی دووبارہی بکاتہوہ^(۱).

برگہی شازدہیہم: کپنووش بردنی دووہم

ئنجالاکبر) بکہو سوجدہی دووہم بہ، چونکہ (بخاری و مسلم) و غہیری
ئہوانیش گپراویانہتہوہ پیغہمبہری خوا ﷺ وای کردوہ، وہ جاری واش بوہ وک
(ابو داودو أبو عوانہ) گپراویانہتہوہ پیغہمبہر ﷺ هاوکات لہگہلّ (اللہ اکبر)

(۱) پروانہ: (صفة صلاة النبي ﷺ) ناصرالدین الالبانی، ص ۱۶۳.

گوته که دا هردووک دهستی شی بهر زده کړنه وه، به لّام وهك پښتريش گوتمان پای دهست بهر زکړنه وه به هیژ تره، دیاره زیکرو دوو عایه کانی سهجدهی دووهمیش کتو مت وهك هی یه کم وان، به بڼ جیاوازی.

برگهی حقه دهم: هه ستانه وه دواي کړنووشی دووهم.

ښجا پاش ته و او کړنی سهجدهی دووهم (الله اکبر) بکهو سهرت بهر ز بکهو وه، چونکه (بخاري و مسلم) وا له پیغه مبهري خوا ﷺ ده گيړنه وه.

دیاره له دواي هه ستانه وهش له کړنووشی دووهم به پای به شيك له زانایان دانیشتنیک هیه که پتي ده گووتری دانیشتنی پشودان (جلسة الاستراحة) که پیویستی به کورته باسیکی سهر به خو ده کات.

پوونکړنه وه يه که له باره ی دانیشتنی پشودان (جلسة الاستراحة) وه:

دهرباره ی تهو دانیشتنه شهرع زانه کان به گشتی سی پایان همن:

۱- ده لّین تهو دانیشتنه سوننه ت نیه تم پايهش له (عمرو علی و ابن مسعود و ابن عمر و ابن عباس) - خوا لیان پازی بی- گيړاوه تهو، وه هه رکام له: (مالك و ثوري و اسحاق و أصحاب الرأي) هه لیان بژاردوه و (احمد) گوتویه تی: زوړ بهی فرموده ده کان تهو ده گه یه نن و (ترمذي) یش گوتویه تی: هه موو زانایان کاریان به مه کړوه، (ابو الزناد) یش گوتویه تی: هه نه مه - واته دانه نیشتن - سوننه ته^(۱).

۲- ده لّین تهو جوړه دانیشتنه سوننه تهو به لگه شیان تم فرموده یه:

(۱) (شوکانی) یش ده لّین: زوړ بهی زانایان تم دانیشتنه به سوننه ت نازان، پروانه: (نیل الاوطار)، ج ۲، ص ۲۸۰، وه پروانه: (احکام الاحکام شرح عمدة الاحکام)، ج ۱، ص ۲۴۸-۲۴۹، نووسینی (تقي الدين ابن دقيق العيد).

(عن مالك بن حويرث ان النبی ﷺ كان يجلس اذا رفع رأسه من السجود قبل أن ينهض) متفق عليه.
واته: پیغه مبرر ﷺ کاتیک سهری له سهجده بهرزده کرده وه پیش نهوهی راست بیتهوه، داده نیشت.

۳- ده لّین: نه گهر بابای نویژکهر بی هیژو توانا بوو با بوی دابنیشی، به لام نه گهر به هیژو بوو پیویستی پی نهو با دانه نیشی، وه ده لّین دانیشتنی پیغه مبرریش ﷺ له دواوای ته مهنی داو له کاتی بی هیژی و به سالاد چونیدا بووه، ننجا شایانی باسه که تم رایه هردووک پای پیشووی و هموو شو فرمودوده شوینه وار (اثر) انهش کۆده کاتهو که لهو باره و هاتون، (ابن القيم الجوزیه) ش یه کیچکه لهو زانایانهی که تم رایه سییه می هلبژاردوه^(۱)، واش پیده چی تم رایه لهوانی دیکه به هیژتر بیت، چونکه وه گومان هموو فرموده کان له نیر خویمو ده گری.

وه دهر باره ی چۆنیه تی هه ستانه وهش بۆ رکاتی دووهم دیسان زانایان رایان جیا جیا یه، هه چی زۆریه^(۲) و جه ماوه رن ده لّین: ده بی نویژکهر هردووک له په دهستی بخته سهر هردووک رانه کانی له سهر سنگی هردوو پیانی راست بیتهوه، بۆ سه مانندی راستی تم رایهش چهند به لگه یه کیان هیه، که یه کیچکیان تم فرموده یه یه: ((عن وائل بن حجر ان النبی ﷺ لما سجد وقعت ركبته الى الارض قبل ان يقع كفاه، فلما سجد وضع جفته بين كفيه وجاني عن ابطيه، واذا نهض نهض على ركبتيه واعتمد على فخذيه)) رواه ابو داود.

(۱) پروانه: (زاد المعاد في هدى خير العباد)، ابن قيم الجوزیه، ج ۱، ص ۶۱.

(۲) پروانه: (المغني)، ج ۱، ص ۵۳۰، وه پروانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۱۵۰.

واته: پیغه مبهردم ﷺ که چووه سهجده پیش دوو لهپه دهستی ههردووک تهژنۆی کهوتنه سهر زهوی، وه لهکاتی کړنوش بردندا نیوچاوانی له نیوان ههردووک لهپه دهستی دادهنا وهبن ههنگلهکانی لهخۆی دوورخستنهوه، وهکاتی که ههستایهوه لهسهر تهژنۆیهکانی ههلسایهوهوه سهنگی خۆی خسته سهر ههردووک پانهکانی.

ههندیکیشیان دهلین: بۆ ههستانهوه بۆ پکاتی دووهم دهستی سهنگو قورسای خۆی بخته سهر ههردووک دهستی و سهر زهوی شهوجار بهرزیتهوه، دیاره لهم حالتهشدا به دوو شیو دهتوانی ههستیتهوه، یان ههردووک دهستی بهرز بکاتهوه پاشان ههردووک تهژنۆی، یان به پیچهوانهوه تهژنۆیهکانی پیش بخت و دوازی ههردووک دهستی، دیاره لهویارهشدهوه چهند بهلگهیهکیان بهدهستهوه ههه که ئهم فهمودهیه یهکیکیانه:

((عن أيوب عن أبي قلابة قال: جاءنا مالك بن الحويرث فصولى بنا في مسجدنا هذا، فقال: اني لأصلى بكم وما أريد الصلاة « ولكن أريد أن أرىكم كيف رأيت النبي ﷺ يصلي، قال أيوب: فقلت لابي قلابة وكيف كان صلاته؟ قال: مثل صلاة شيخنا هذا - يعني عمر بن سلمة - قال أيوب: وكان ذلك الشيخ يتم التكبير، وإذا رفع رأسه عن السجدة الثانية جلس واعتمد على الأرض ثم قام)) رواه البخاري. والشافعي في (الأم)^(١).

واته: (أيوب) له (أبي قلابة) وه دهگپرتتهوه دهلی: (مالك بن الحويرث) هاته لامانو لهم مزگهوتهماندا نوژی بۆکردین، وه گوتی من نوژیوان پین دهکهه بهلام مهبهستم نوژیکردن نیه، بهلکو دههوی پشانتان بدهم، که چۆن پیغه مبهردم ﷺ بینیه نوژی کردوه، (أيوب) دهلی: به (أبي قلابة) م

(١) پروانه: (الوجيز في فقه السنة والكتاب العزيز)، عبدالمعظم بن بدوي، ص ٩٤.

گووت جا نوښه کهي چۆن بوو؟! گوټي: وهك نوښي نهم پيره مان — واته (عمر بن سلمه) (أيوب) گوټي: وه ټه و پيره — نوښه کهي ټاوا بوو — پاش ته و اوکر دني (الله اکبر)، وه دواي سهر بهر زکردنه وه له سهجدهي دووهم، داده نښت وه سډنگي خوي ده دايه سهر زه وي و پاشان هه لده ستايه وه^(۱).

دياره هه رکام لهم شيوانهش دروست و په وان و له بازني سرنهت دان و کهس بزي نيه — وهك پښتريش گوتمان — له سهر ټه و جوړه مه سه لانه کښه و هه را بهر يا بکات و ته گهر که سيکښ و ابکات، ټه وه شايه دي له سهر نه زاني و بيرته سځي خوي ده دات.

برگهي هه زده يه م: پکاتي دووهم

نجا که هه ستايه و» بۆ پکاتي دووهم يه کسهر فاتحه بخويته، چونکه (مسلم) گپړاويه ته وه که پښه مېهر ﷺ واي کردوه، نجا پکاتي دووهم مېش کت و مت وهك پکاتي يه که م وايه بېجگه له چهند شتيکي گچکه، وهك نه خوښدني دوعاي (استفتاح) و که متر قورئان خوښدني دواي فاتحه، وه بېنگومان له پکاتي دووهمدا (الله اکبر) هه ستانه و» هه يه، وه جيايه له هي (تحرّم) که تاييه ته به يه که مه وه، وه دهسته کانيشي له گه ل بهر زنا کاته وه.

(۱) دياره هه رکات نوښوکر (جلسه الاستراحة) هه بوو، ناگوټي له سهره تاي سهر له سهجده بهر زکردنه و» (الله اکبر) بکات و هه تا راست ده پښته وه دريځي پېدات!! به لکو ده پښ دواي ته و اوکر دني دانښتنه که دهستي پې بکات بۆنه وي زور نه خايه نې و — نوښوکره کان (مأمومين) پښ — ته گهر نيحام بوو — سهر يان ليتيکنه چي و پښ نيحامه که يان نه که ونه وه و دوو چاري شتيکي قه دهغه کراو نه بې، که به داخه وه نهم جوړه هه لوه يه لانه زور بهر چاو ده که ون.

پوونکردنه و یهك دهریاره ی چۆنیته ی ناماژه یی کردن و جوولاندنی
پهنجه ی شایه تمان:

مسولمانی به پیتزو شیرین!

پاش موتالا بۆم ساغ بۆوه، كه زۆربه ی ههره زۆری زانایانی فهرمووده ناس
(محدث) و شهرعزانان (فقیه) له سه ر ئه وهن، كه سونه ته له كاتی شایه تمان هیئاندا
به پهنجه ی شاده پووه و قیبله ئیشاره بکری و یه كجار پهنجه بهرزبکریته وه و
بجوولیتنری، ئه مهش پای ههرسیك پیتشه وا (أبر حنیفة، شافعی، أحمد) یشه -خو
لییان خو ش بی-، وه ئه و پایه ی كه ده لێ سونه ته پهنجه ی شایه تمان هه تا كۆتایی
ته حیات بچوولیتنری كه پای (مالك) ه -خو لیتی خو ش بی-، له چاو پای
جه ماوه ری زانایان پایه کی بی هیتزو (مرجوح) ه و به لگه كه ی له چاو به لگه ی پای
زۆربه ی زانایاندا بی هیتزه.

ئهم راستیه شم بۆیه خسته پوو، تاكو بزانی كه مه رج نیه ههر مه سه له یه ك
بوو به (باو) و په واجی كه وته سه ر راست و ته واو، یان راست ترو ته واوتر بی!
مه سه له ی پهنجه جوولاندنی به رده و امیش له ته حیاتدا، كه كه سانیك زۆر جه ختی
له سه ر ده كه ن و خه ریكن بیه كه نه بناغه ی دۆستایه تی و دوژمنایه تی (الولاء
والبراء) و گه وهره ترین نیشانه و دروشمی شوینكه وتنی سه له فی صالح! یه كیكه له و
مه سه لانه كه به ههر هۆیه كه و. بی بۆته باوو په واجی پێ دراوه، ئه گه رنا وه نه بی له
پرووی به لگه ی شه رعییه وه هیئده پشت ته ستووری، كه شیای ته وه بی ته و
هه موو پێدا گه رییه ی له سه ر بکری و ته و هه موو مشت و مپو هه رایه ی له سه ر
بکری، هه ره كه چۆن چەندان جار دووپاتمان کردۆته و. ته و جۆره مه سه لانه ههر له
ته سلدا به شیوه یه ك هه لخواون، كه راجیایی (اختلاف) هه لبگرن و شه ره «هندو كه و
سه خت گه ری و ده مار گه ری تی دا كرنیشیان شتیکی هه لئه و نا په وایه.

جا ئیستا با سەرنج بەدەین داخۆ بەلگەی هەرکام لەو دوو پایە
چی یەو چۆنە!

پای یەكەم: كە وەك گوتمان پای جەماوەری زانایانە، ئەم فەرماشتانە بە
بەلگە دێننەو:

۱- ((عن ابن الزبير رضي الله عنه كان رسول الله ﷺ إذا قعد في الصلاة جعل قدمه اليسرى بين فخذه وساقه وفرش قدمه اليمنى ووضع يده اليسرى على ركبته اليسرى ووضع يده اليمنى على خذه اليمنى وأشار بأصبعه -وفي رواية- أشار بأصبعه السبابة)) رواه مسلم وأبو داود.

وەك دەبینین لەم فەرموودەیەدا بەناشکرا پراگەیەنراوە کە پێغەمبەری خوا
ﷺ تەنیا ئیشارەتی بە پەنجەی شایەتانی کردووە باسی جوولاندنی
بەردەوامی تێدا نیە.

۲- ((عن ابن الزبير رضي الله عنه.. كان ﷺ يشير بالسبابة ولا يحركها و يجاوز بصره إشارته)) رواه أحمد وأبو داود والنسائي وابن حبان.

لەم فەرموودەیەدا دیسان ناماژەکردن بە پەنجەی شایەتانی
نەجوولاندنیشی پراگەیەنراوە، کە دیارە مەبەست نەجوولاندنی بەردەوامە،
چونکە بەبێ یەكجار جوولاندن ناماژەکردن نایەتەدی.

۳- ((عن عبد الله بن عمر رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ كان إذا جلس في الصلاة وضع يده اليمنى على ركبته اليمنى وعقد ثلاثة وخمسين وأشار بالسبابة)) رواه مسلم.

دیارە ئەم فەرموودەیەش وەك ئەوانی پێشوو ناماژەکردن بە پەنجەی
شایەتانی تەنکید دەکاتەو بە ئەرەبی باسی جوولاندن بکات.

رای دووهم: که رای (مالك) ه لهنیو چوار پی شهوا سهرمه ز به کان دا، نهم
فهرمووده یه به به لگه دیننه وه:

((عن وائل بن حجر أنه قال في صفة صلاة رسول الله ﷺ .. ثم قبض ثنتين
من أصابعه وحلق حلقة ثم رفع أصبعه رأيته يحركها يدعوبها)) رواه أحمد
والنسائي وأبو داود وابن ماجه.

دیاره نهم فهرمووده یه ش په نجه بهرزکردنه وه و جوولاندنی و دووعاپینکردنی
راگه یاندوه، به لām نایا نهم فهرمووده یه ده گونجی بکریته به لگه ی ئیسپاتی
به رد وهام په نجه ی شایه تمان جوولاندن، چ جای کورت هه لهنانی سوننه ت له و
رهفتاره دا؟!

له وه لām دا ده لنین نه خیر چونکه:

یه کهم: مادام ناماژه پینکردنی په نجه ی شایه تمان و بهرزکردنه وه ی و یه کجار
جوولاندنی بۆ ئیشاره کردن هه موو فهرمووده کان کۆده که نه وه.

دووهم: وه مادام جوولاندن و دووعاپینکردنی که له فهرمووده ی (وائیل بن حجر) دا
هاتووه هیچ جۆره تیگی پراپیکی له گه ل فهرمووده کانی تر دا نابی ته گهر بیست و
جوولاندنه که به یه کجار جوولاندن دا بیری، وهك "بییهقی" گوتویه تی و هه ر کام
له خاوه نی (المغنی)^(۱) و (نیل الأوطار)^(۲) و (سبل السلام) و (بدایة المجتهد) یش
پشتگیریان کردوه.

سییه م: وه مادام نه و فهرمووده یه ی (هرکها) ی تیدایه (أبو داود) و (نسائي)
گپراویانه ته وه و هه ر ته وانیش نه و فهرمووده یه یان گپراوه ته وه، که (ولا
هرکها) ی تیدایه، که بۆ ته وه ی تیگی ش نه گیرین ناچارین بلین: نه و جوولاندنه ی

(۱) پروانه: (المغنی)، ج ۱، ص ۵۳۴.

(۲) پروانه: (نیل الأوطار)، ج ۲، ص ۲۹۳-۲۹۴.

نیسپات کراوه جیایه لهوهی که نهفی کراوه که نیسپات کراوه که یه که جاره نهفی کراوه کهش جوولاندنی بهردهوامه، بهلئی مادام ناویه دهتوانین به راشکاوایی بلیین: جوولاندنی پهنجهی شایه تمان لهکاتی خویندنی تهحیياتدا به بهردهوامی، نهک ههر بهلگهیهکی وای لهسهر نیه، که سوننهتتر بوونو پهسه ندریوونی بسهملینن، بهلکو نیسپاتی سوننهتبوونیشی دهعوایهکی بههیزنیهو (مرجوح)ه، بهلام لیژدها مه بهستیشم نهو نیه، که نهگهر یهکیک بینرا پهنجهی جوولاند، تۆمهتی له سوننهت لادانی بدهینه پال، چونکه ههرچۆن بئ پهنجه جوولاندن ههر له باز نهی سوننهت دایه با بهلگه کهشی بههیز نه بئ، وه بیگومان ریشی تیده چئ، که پیغه مبهری خوا ﷺ چهند جاریکی کم بهردهوامیش پهنجهی جوولاند بئ، بهلام ئاشکرایه بهزۆری ههر ئامازهی پیکردوه و نه بچوولاندوه وه که له فرموده کاندایه ده ده که وئ و زۆری ههره زۆری فرموده ناس و شهر عزانانیش په سه ندیان کردوه.

ئنجا مسولمانی به پیزو خو شه ویست!

دوای نهوهی که بهو شیوهیهی دانیشتی، که پیی دهگوتری (افتراش) و له بهر تیشکی چهند فرموده یه کدا روون کرایه وه، یه کسهر دهست به خویندنی تهحیياتی یه کهم بکه، جۆرهکانی تهحیياتیش زۆرن، که نه سئیه باوترینیان و بههیزترینیشیان له پروی (سند) وه:

۱- ((التحيات لله والصلوات والطيبات، السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته، السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين، أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمدا عبده ورسوله)) متفق عليه.

۲- ((التحيات المباركات الصلوات الطيبات لله، السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته، السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين، أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمدا رسول الله)) رواه مسلم والنسائي والشافعي.

۳- ((التحيات الطيبات والصلوات لله، السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته، السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين، أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له وأشهد أن محمدا عبده ورسوله)) رواه مسلم وأبو عوانه.

کهواته یدکټک لم ته حیاتانه، یان هدرجوړیکي دی که به (سند)یکي پاست (صحیح) هوه له پیغه مبه ره وه ﷺ گپړاییته وه، بخوینه، به لام وریابه و تیکه لیان مه که، وه چاکترو په سندریش وایه، وهک پیشترو ووغان کرده وه، که هدرجاره جوړیکیان بخویندری و هیچ کامیان دهوامی له سر نه کړی و جوړه کانی دی فدراموښ بکړی.

پوونکردنه وی مانای وشه کانی ته حیيات

(راغب الأصفهاني) گوتوویه تی: ﴿فالتحية أن يقال حيّاك الله، أي جعل لك حياة وذلك إخبار ثم يجعل دعاء.. واصل التحية من الحياة ثم جعل ذلك دعاء تحية لكون جميعه غير خارج عن حصول الحياة أو سبب حياة إما في الدنيا وإما في الآخرة، ومنه: (التحيات لله)﴾^(۱).

وهک ده بینین وشه ی (تحیة) که کویه کی (حیات) ه، له نه سلدا له (حیاک الله) هوه هاتوه، نه میس کرداریکی راپردوویه (خوا تو ی ژياند)، به لام مبه ست پیی دوو عاکردنه و ماناکه ی تاوای لیږدی: (خوا بتویه تی). زانایه کی دیکه ش له باره ی مبه ستی وشه ی (حیات) هوه گوتوویه تی:

(التحيات جمع تحية وهي ما يمي به من قول أو فعل، وجمعت لأن كل ملك كان له تحية معروفة يمي بها... والقصد من ذلك الثناء على الله بأنه مالك لجميع التحيات الصادرة عن الخلق للملوك)^(۲).

(۱) پروانه: (معجم مفردات ألفاظ القرآن)، ص ۱۶۰.

(۲) پروانه: (إعانة الطالبين)، ج ۱، ص ۱۶۹، هدره ها بز مانای یدک یه کی وشه کانی ته حیيات پروانه: (فتح الباري شرح صحيح البخاري)، ج ۲، ص ۵۷۹ تا ۵۸۱.

واته: وه (حیات) کزی (حیة) یه، نه میس هدر قسه و کرده ویه که، که سلای پی ده کری، هوی کز کرده و هشی نه ویه، که هدر پادشایه (سلای) یکی تایه تی هه بووه که سلای لی کراوه... وه مبه ستیش لهو (حیات) ه مه دحو ستایشی خواجه راگه یاندنی نهو راستیه، که خاوه نی موتله قی هه موو نهو سلای پیز لی نانه یه که له لایه ن خه لکییه وه ناراستی پادشاو سه رۆ که کان کراون.

کهواته: (التحیات لله) یانی هه موو نهو وشانه ی که بۆ سه لام لی کردن و پیزلینان به کاردین شایسته ی خودان، (والصلوات) یانی نهو دوو عایانه که بۆ گه وره گرنتی خوا به کارده هیترین هدر شایانی وین، (والطیبات) یانی هه موو نهو شیو به سهندو چاکانه ی، که بۆ ستایش و پیهه لاگو تن ده شین هی خودان.

(السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته)، واته: سه لامه تی و خیرو خوشیت له سه ر بی نه ی پیغه مبه ر ﷺ وه به زه بی و پیزی خوات برژیتته سه ر.

(أشهد أن لا إله إلا الله)، واته: شایه دی ده ده م که بیجگه له خوا هیچ په رستراو نین.

(وأشهد أن مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ)، واته: وه شایه تی ده ده م که موحه مه د پیغه مبه ری خواجه.

چهند تیبینیه که ده باره ی ته حییاتی یه که م

یه که م: حوکمی خویندنی ته حییاتی یه که م:

جه ماوه ری زانایان که له نیوانیاندا هه نه فییه کان و مالکییه کان و شافیعییه کان هه ن، ته حییاتی یه که م به سوننه ت ده زانن، به لام (احمد) به فه رزی ده زانی^(۱).

(۱) پروانه: (بداية المجتهد ونهاية المقتصد)، ج ۱، ص ۱۲۱، وه پروانه: (زاد المعاد)، ج ۱، وه پروانه: (الأذکار) للنووي، ص ۶۰، وه (فقه السنة)، ج ۱، ص ۱۷۰-۱۷۱.

دووهم: چۆنیهتی دانیشتن له تهحییاتی دووهمدا:

(أبو حنیفة) پای وایه که له تهحییاتی یهکه‌مو دووهمدا سوننه‌ته به‌شیوه‌ی (افتراش) دابنیشی، به‌لام (مالك) پای وایه، که له هه‌ردووکیاندا به‌شیوه‌ی (تورک) دابنیشی، (شافعی) یش پای وایه، که له تهحییاتی یهکه‌مدا به‌شیوه‌ی (افتراش) و له تهحییاتی کۆتایی هه‌ر نوێژیکیشدا به‌شیوه‌ی (تورک) بی، (أحمد) یش پای وایه، که هه‌ر نوێژیک دوو تهحییاتی هه‌بن له ئی یهکه‌میاندا به‌شیوه‌ی (افتراش) و له دووهمیاندا (تورک) داده‌نیشی، به‌لام نه‌گه‌ر هه‌ر یه‌ک تهحییاتی هه‌بی، نه‌وه هه‌ر به‌شیوه‌ی (افتراش) داده‌نیشی^(١).

سییهم: که‌م مانه‌وه له تهحییاتی یهکه‌مدا:

(أحمد و نسائي وأبو داود و ترمذي وابن ماجه) گێڕاویانه‌ته‌وه، که پێغه‌مبه‌ری خۆشه‌یستمان ﷺ کاتی‌ک له‌ دوای دوو پرکاتی یه‌که‌م —ته‌حییاتی یه‌که‌م— داده‌نیشت وه‌ک له‌سه‌ر به‌ردی گه‌رم دانیشتی وازوو هه‌لده‌ستایه‌وه.

(ترمذي) گوتویه‌تی: زانا‌یان نیشیان به‌م فەرموده‌یه‌ کردوه وای به‌په‌سند ده‌زانن، که نوێژکه‌ر دانیشتنی ته‌حییاتی یه‌که‌م درێژه‌کاته‌وه و له‌ ته‌حییات (التشهد) به‌ولاوه‌ چی دی نه‌خوێنی^(٢) (ابن القيم) له‌وباره‌وه گوتویه‌تی: له‌

(١) پروهانه: (زاد المعاد)، ج ١، ص ٦١.

(٢) پروهانه: (فقه السنة)، ج ١، ص ١٧٢، (نوی) یش هه‌ر له‌وباره‌وه گوتویه‌تی: سه‌له‌وات دان له‌سه‌ر پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ ته‌حییاتی کۆتاییدا فه‌رزه، وه‌ پای ناشکراتر (أظهر) نه‌وه‌یه، که له‌ ئی یه‌که‌میشدا سوننه‌ته، به‌لام پای راست نه‌وه‌یه، که سه‌له‌وات له‌سه‌ر (آل) له‌ ته‌حییاتی یه‌که‌مدا سوننه‌ت نیه. پروهانه: (السراج الوهاج شرح المنهاج)، ص ٤٩، به‌لام (شافعی) له‌وباره‌وه گوتویه‌تی: (والتشهد في الأولى والثانية لفظ واحد لا يختلف، ومعنى قولی (التشهد): التشهد والصلاة على النبي ﷺ لا يهزیه أحدهما عن الآخر) پروهانه: (الأم)، ج ١، ص ١٠٢.

واته: وه‌ ته‌حییاتی یه‌که‌م و دووهم یه‌ک جوژه‌و جیاوازی نه‌یه‌ستیشم له‌ ته‌حییات: ته‌حییات و سه‌له‌وات دانه له‌سه‌ر پێغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌یجیان وه‌به‌ری نه‌وی دیکه‌یان ناکه‌ون.

پیغه مبهري خواوه ﷺ نه گپړاوه تهوه، که له ته حیياتی یه که مدا سه له واتی له خوی و (آل ی دای، وه پهنای نه بردو ته بهر خوا له نازاری گپړو نازاری دوزخ و به لای ژیان و مردن و به لای مەسیحی ده ججال، وه هدرکه سیك تهوه ی به باش زانیبی تهوه له چه مک و واتای گشتی و موتله قی فرمودان تهوه ی وهرگرتوه، که واته بن پیچ و په نا ناشکرایه، که جیگای سه له وات و دوو عاکردن بهس ته حیياتی کورتایی یه. (مه بهست له (تشهد) هتا کورتایی شایه تمانه و سه له واتی تیدا نیه).

چواره م: کاتی بهر زکړنه وه ی په جبه ی شایه تمان و ناماژه پی گردنی:

حده فییه کان ده لئین: سوننه ته له ده می گوتنی (لا إله) دا بهرزی بکاته وه و که گه یشته سهر (إلا الله) دای بنیته وه.

به لām مالیکییه کان ده لئین: سوننه ته هتا نویژه که ی ته و او ده کات و به لای راست و چه پدا بیجوو لئینی.

شافعییه کانیش ده لئین: له کاتی گوتنی (إلا الله) بهرزی ده کاته وه و ناماژه ی پی ده کات. حنه لیه کانیش ده لئین: ته نیا له کاتی باسکرانی ناوی خوا (الله) دا ده بیجوو لئینی، جا چند جار ان دوو باره بیته وه جوو لاندنی په نجهش به هه مان شیوه^(۱).

به لām پای چه ماوه ری بهیتر و په سندرته، (تشهد) یش سه له وات ناگرتته وه چونکه هیچ کام له فرموداندی باسی (تشهد) ده کن سه له واتیان تیدا نیه. بز وینه تهو فرموده یه که (مسلم و ابو داود و ترمذی و احمد و نسائی ابن ماجه و شافعی) له (ابن عباس) وه گپړایانه تهوه که پیشت ده که دهان نویسیوه، پروانه: (نیل الأوطار)، ج ۲، ص ۲۹۲، دیاره خواپه رستییه تاییه تیه کان (العبادات الغضة)، وه: نویژو پژووو حد ج و. هتد بدین دهق (نص) هیچ کس بز ی نیه له سهر بناغدی هه لئینجان و قیاس قسه یان ده رباره بکات، چونکه وه زانایان گووویانه له سهریشی ری که کووون: نه سل لهو جوړه خواپه رستیانه دا (توقیف) وه مه وای نیجه تهادیان تیدا نیه.

(۱) پروانه: (فقه السنه)، ج ۱، ص ۱۸۶-۱۸۷، به لām خواوه نی (الفقه الإسلامي)، ج ۲، ص ۹۰۳، ۹۰۴، ط ۴، ده لئین: حنه لیه کانیش له مه سه لای نه جوو لاندن و ناماژه پی گردنی په نجه ی شایه تماندا له کاتی گوتنی (إلا الله) دا رایان وه شافعییه کان وایه.

بەرگەى بىستەم: ھەستانەدە بۆرگاتى سىيەم چوارەم

ئىنجا دواى ئەوھى كە بەوشىۋەيەى باسما كىرە تەحيياتى يەكەمت خويىند،
بەدەم (اللە اكبر) گوتنەدە ھەستە بۆرگاتى سىيەم دوايىش چوارەم، چونكە
(بخاري ومسلم) وایان لە پىغەمبەرى خواوە ﷺ گىراۋەتەو (دىارە ئەوھ لە
كاتىك دايە كە نۆزەكە سىيان چوارگاتى بى).

شايانى باسە كە لەكاتى دەستكردن بە خويىندى فاتیحە پاش تەحيياتى يەكەم
سوننەتە ھەك كاتى (اللە اكبر) نۆزە دابەستەن، ھەردووك دەستە ھەتتا ئاقارى
شانەكانت بەرز بەكەيتەو، ھەك (بخاري وأبو داود والنسائي) گىراۋايانەتەو.

تەيىنى: لەرگاتى يەكەم دوودەمدا نەبى سوننەت نىە لە دواى فاتیحە قورپان
بۆيىن، ئەوھندە ھەيە جارى وابوۋە پىغەمبەر ﷺ لەرگاتى سىيەم
چوارەمى نىوەرۋدا پاش فاتیحە چەند ئايەتلىكى خويىندوون، ھەك (مسلم
وأحمد) گىراۋايانەتەو.

بەرگەى بىستەم يەكەم: تەحيياتى كۆتايى

پاشان ئەى مسوئلمانى بەرپىز!

كاتىك ھەموو پرگاتەكانى نۆزەكەت تەواو كىرە، جا دوو پرگاتى بى، يان سىيەى،
يان چوارى، دواى ئەوھ دابىشە بۆ خويىندى تەحيياتى كۆتايى.

تەحيياتى كۆتايىش ئەم جىاۋازىيانەى لەگەل تەحيياتى يەكەمدا ھەن:

يەكەم: لە تەحيياتى يەكەمدا جگە لە (مالك) جەماۋەرو زۆرىنەى زانايان رايان
وايە كە سوننەتە نۆزەكە لەسەر شىۋەى (إقراش) دابىشەى، -كە برىتەى لە
راخستەن لەسەر دانىشتنى پىي چەپو لە ھەرزى چەقاندنى سىنگى پىي

راست-، به‌لام له ته‌حییاتی دووهم دا جگه له (أبو حنیفة) سەرجه‌م زانیان
پایان وایه که له‌سەر شیوهی (تَوْرُک) دابنیشی، نه‌میش وه‌ک (بھاری)
گێڕاویه‌ته‌وه نه‌وه‌یه که پیتی چه‌پی له‌لای پاستیه‌وه تێپه‌پێتی و نه‌وه‌ی
دیکه‌یان بچه‌قێتی و له‌سەر سمان دابنیشی، یان وه‌ک (أبو داوود و بیه‌قی)
گێڕاونه‌ته‌وه: کو‌لمتی چه‌پی بھاته سەر زه‌وی و هه‌ردوو‌ک پێیه‌کانی له‌لایه‌که‌وه
—که‌ لای راسته‌— پێنێته‌ده‌ری.

وه وه‌ک (مسلم) گێڕاویه‌ته‌وه له‌م جو‌ره‌ دانیشته‌دا ده‌بی نوێژکه‌ر به‌له‌پی
ده‌ستی چه‌پی نه‌ژنۆی چه‌پی له‌ چه‌نگ بگه‌ری و خۆی بداته‌ سه‌ری.

دووهم: جه‌ماوه‌ری زانیان پایان وایه، که سه‌له‌وات دان له‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ له
ته‌حییاتی یه‌که‌مدا سوننه‌ت نیه، وه‌ شافیه‌یه‌کانیش وه‌ک پێشتر له‌ (نوی)
نه‌قلمان کرد ته‌نیا (اللهم صل علی محمد) به‌ سوننه‌ت داده‌نێن، جگه‌ له
هه‌ندیکیان که سه‌له‌وات له‌سەر (آل)یش به‌ سوننه‌ت ده‌زانن، به‌لام جه‌ماوه‌رو
زۆرینه‌ی زانیان پایان وایه که سه‌له‌وات له‌سەر (آل)ی پێغه‌مبه‌ر ﷺ له
ته‌حییاتی دووهمدا سوننه‌ته‌و (شافیه‌ی)یش به‌ فه‌رزی ده‌زانن^(۱)، هه‌روه‌ها
(أحمد) و چه‌ند زانیه‌کی دیکه هه‌مان پایان هه‌یه، به‌لام هه‌رکه‌سێک به‌ وردی
سه‌رغی نه‌و به‌لگانه‌ بدات که بۆ سه‌لماندنێ فه‌رزیوونی (سه‌له‌وات دان)
هێنراونه‌وه، دلایا ده‌بی، که رای جه‌ماوه‌ر به‌هێزتره‌و به‌لگه‌ی باشترو زیاتریان
به‌ده‌سته‌وه‌ن، وه‌ک (شوکانی) دوا‌ی لی‌کو‌ئینه‌وه‌یه‌کی باش له‌وباره‌وه
گو‌تویه‌تی: (والحاصل أنه لم یثبت عندي من الأدلة ما يدل علی مطلوب
القائلین بالوجوب.. وبعد هذا لا ننکر أن الصلاة علیه ﷺ من أجل الطاعات

(۱) به‌لام شافیه‌ی -په‌مه‌تی خوا‌ی لی‌بی- قسه‌ی دیکه‌شی هه‌یه هه‌ر به‌ سوننه‌تی ده‌زانن، وه
(نوی)یش گو‌تویه‌تی: ئیجماع هه‌یه له‌سەر فه‌رزیوونی، بپروانه: (نیل الأوطار)، ج ۲، ص ۳۰۰.

التي يتقرب بها الخلق إلى الخالق، وإنما نازعنا في إثبات واجب من واجبات الصلاة بغير دليل يقتضيه غافة من القول على الله بما لم يقل..^(١)

سهله وات دانیش چهند جوریکه هه که نه مانه گرنهترینیان:

یه: ((اللهم صل على محمد وعلى آل محمد، كما صليت على آل إبراهيم إنك حميد مجيد، اللهم بارك على محمد وعلى آل محمد كما باركت على إبراهيم إنك حميد مجيد)) رواه البخاري ومسلم وأبو داود والنسائي وابن ماجه.

دوو: ((اللهم صل على محمد النبي الأمي وعلى آل محمد كما صليت على آل إبراهيم، وبارك على محمد النبي الأمي وعلى آل محمد كما باركت على آل إبراهيم في العالمين أنك حميد مجيد)) رواه مسلم وأبو داود وصححه الحاكم.

سێ: ((اللهم صل على محمد وعلى آل محمد كما صليت على آل إبراهيم، وبارك على محمد وعلى آل محمد كما باركت على آل إبراهيم أنك حميد مجيد)) رواه أحمد ومسلم والنسائي والترمذي وصححه.

(١) برهانه: (نيل الأوطار)، ج ٢، ص ٢٩٧-٢٩٩، وه (المغني)، ج ١، ص ٥٤٢.

(٢) ههركام له (ابن تيمية) و (ابن القيم الجوزية)، يه كه ميان له (مجموع الفتاوى)، ج ١٦، ص ١، و دووه ميان له (جلاء الإفهام في الصلاة والسلام على خير الأنام)، ص ١٩٨، گوتووينا نه: (ولم يبيح حديث صحيح فيه لفظ: (إبراهيم وآل إبراهيم) معا..!! به لام (ناصر الدين الألباني) فرموده ناسی ناوداری هاوچهرخ ئيسپاتی کردوه نهو پایهی نهو دوو که له زانیایه هه له یه و چهند فرموده یه کی (صحيح) هیتاوه، که ههردووک بێژهی ناوبراویان تێدان، برهانه: (صفة صلاة النبي ﷺ)، ص ١٧٩-١٨١، هه بزیهش (مالك) گوتووینه تی: (كل يؤخذ منه ويرى عليه إلا صاحب هذا القبر).

لیکندانهوی معنای صلهوات

اللهم صل علی محمد وعلی آل محمد: نهی خواجہ بهزہیی و ریژگرتن و مہدحت
 برپڑوہ سہر موحہمدو سہر نزیکانی موحہمد.

کما صلیت علی آل ابراہیم: ہرودک چؤن بہزہیی و ریژگرتن و مہدحت
 پڑاندؤتہ سہر نزیکانی نبیراہیم.

إلک حمید مجید: پیگومان تۆ ستایش کراو و پایہ بہرزی.

اللهم بارک علی محمد وعلی آل محمد: نهی خواجہ پیت و پیژ برژینہ سہر
 موحہمدو سہر نزیکانی موحہمد.

کما بارکت علی آل ابراہیم: ہرودک چؤن پیت و پیژ پڑاندؤتہ سہر نزیکانی
 نبیراہیم.

إلک حمید مجید: (پیشتر لیکندرایوہ).

چہند تییینیہک دہریارہی صلهوات

۱- بؤیہ رستہی: (اللهم صل علی محمد) مان ناوا مدعنا کردوہ: (نہی خواجہ
 بہزہیی و ریژگرتن و مہدحت برژینہ سہر موحہمد) چونکہ زانایان دہریارہی
 واتای صلهوات لہ سہر پیغہمبہر ﷺ گوتوویانہ:

(صلاة الله على نبيه ثناءه عليه وتعظيمه، وصلاة الملائكة وغيرهم عليه:
 طلب ذلك له من الله تعالى، والمراد طلب الزيادة لا طلب أصل الصلاة)^(۱).

واتہ: صلهاتی خوا لہ سہر پیغہمبہر کہی مہدحو سہناو ریژ لیگرتنیہتی،
 وہ صلهاتی فریشتان و غہیری نہوانیش لہ سہری بریتیہ لہ: داواکردنی نہوہ لہ

(۱) تہم قسہیہ (الحافظ ابن حجر العسقلانی) لہ (فتح الباری شرح صحیح البخاری) دا ہیتاویہتی،
 پروانہ: (صفة صلاة النبي ﷺ)، ص ۱۷۸.

خواي بهرز بؤي، مهبهستيش داواكردنى زيادكردنيهتې نهك نهصلې
صهلهواتهكه.

هندنيكيشيان گوتوويانه: (صل: أي ارحمه رحمة مقرونة بالتعظيم)^(۱).

واته: صهلهواتې لىږده يانې بهزهبيت پييدا بيت بهزهبي يهك، كه
ريزگرتن و بهگورهگرتنې لهگهډ بيت.

جا نيټه هدردووك راپهكافان كروونه يهك و مانا ليدانهوهكه بهوشپوهيدې
لى هاتوه كه نووسيو mane.

۲- بؤيه وشهې (آل) مان به (نيزيكان) ليكداههتهوه، چونكه پاى بههيتزو
بهلگهدارتر (أرجح)ى زانايان - به بؤچوونى بنده- دهبراهى واتاى وشهې (آل)
تهويه، كه مهبهست شوينكهوتووانى دانسقهو تايهتې - هندنيكيش دهليڼ:
شوينكهتووان به مولهقى - پيغهمبهري خوايه ﷺ جا چ خزم بن، وهك
هندنيك له زانايان (آل) تايهت دهكهن بهوانهوه، وه چ خهلكى ديكه، جا دياره
وشهې (نيزيكان)يش هممو تهوانه دهگريتهوه، كه زياتر لهو زاته بهريزو
پايهبرزهوه نزيكن و چاكتر پديرهويى له بهرنامهى خواو رپيازي وى دهكهن^(۲).

(۱) پروانه: (إعانة الطالبين)، ج ۱، ص ۱۷۱.

(۲) دواي ليكولينهوهو موتالا گهيشتوومه نهو قناعته كه وشهې (آل) يانې: شوينكهوتوو و
نيزيكان نهك خزم و بنه ماله، چونكه:

پهكدم: هدرجاريك وشهې (آل) له قورنايدا هاتبن مهبهست پيى (اتباع)ه، بؤ وينه: (يَوْمَ تَقُومُ
أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ) غافر- ۶۶-، جا بيگومان ليږدها مهبهست خزم و بنه مالهى
فهرعون نيه بهلكو سهرجم دارودهستهو شوينكهوتووانى به خزم و بيگانهوه!

وه ندم دتپه شيعرهى (عبدالمطلب)ى باپرهى پيغهمبهريش ﷺ هره تهوه دهگينن، كه
گوتيهتې: (وَأَنْصَرْ عَلَى آلِ الصُّلَيْبِ) ب وعابديه اليوم آلك).

هروهه (نشان الحميري)يش كه به (امام اللغة) دانراوه ههمان پاى هديدو لهويارهشده له
شيعريكيده گوتويهتې:

مِنْ الْأَعَايِمِ وَالسُّودَانِ وَالْعَرَبِ
لِصَلَى الْمُصَلَّى عَلَى الطَّاعِي أَبِي لَهَبٍ

أَلْ نَبِيٍّ هُمْ أَتْبَاعُ مِلَّتِهِ
لَوْ لَمْ يَكُنْ آلُهُ إِلَّا قَرَابَتَهُ

واته: (آل)ی پیغمبر ﷺ بریتین له شوینکه وتوانی پٚتازه که‌ی له عه‌جهم و پدهش پٚست و عارب، چونکه نه‌گهر ته‌نیا خزمه‌کانی (آل) برونایه بابای صله‌واتده‌ره صله‌واتی له‌سهر نه‌بوله‌ه‌بی طاغوت ددها - واته صله‌واته‌که‌ی نه‌ویشی ده‌گرتسه‌وه-، دیسان له فهره‌نگه‌کانی زماندا گوتراوه: (الْأُلُ: أَهْلُ الرَّجُلِ وَأَتْبَاعُهُ).

واته: (آل): بنه‌ماله‌ی ٚنسان و شوینکه وتوانی.

دودم: پیغمبریش ﷺ کاتیک ده‌ریاره‌ی (آل) پرسپاری لٚکراوه فهرموویه‌تی: (آلُ مُحَمَّدٌ كُلُّ تَقِيٍّ) أخرجه الطبرانی.

واته: (آل)ی موحه‌مده هه‌موو ٚنسانیک‌ی پارٚزکاره، ٚنجا نه‌گهر له هه‌ندیک فهرمودانیشدا (آل)ی موحه‌مده تایبیت کرابه به بنه‌ماله‌ی خزمانی پیغمبرسه‌وه ﷺ، نه‌وه له‌گه‌ل نه‌وی گوتان تیک ناگیرٚن، چونکه بیگومان (اهل‌البيت)یش هه‌ر له ریزی له پیشمه‌وی (آل)ن!

سییه‌م: وه له قورتانی به‌س دوو جاران وشه‌ی (اهل‌البيت) هاتوه له سوورپه‌تی (الاحزاب) نایه‌تی ژماره (۳۳)بو له سوورپه‌تی (هود) نایه‌تی ژماره (۷۳)، که له هه‌ردوو کیشاندان پووی دواندن (خطاب) له هاوسه‌رو خٚزانه، نه‌وه‌ی (الاحزاب) پووی دواندن له خٚزانه به‌پٚزده‌کانی پیغمبره ﷺ -خوا لٚیان رازی بی-، نه‌وه‌ی (هود)یش پووی له هاوسه‌ری به‌پٚزی ٚپراهیم (سارا خاتون)ه -خوا لٚی رازی بی-، که‌واته وشه‌ی (اهل‌البيت) چه‌مک و واتایه‌که‌ی ته‌سکه‌و ته‌نیا هاوسه‌رو وه‌چه (الزوجة والذرية) ده‌گرتسه‌وه، به‌لام (آل) وشه‌یه‌کی گشتیی به‌و وه‌ک هه‌ندیک ده‌لٚن: له‌گه‌ل (اهل‌البيت)دا هاوواتا (مترادف) نٚن، وه وه‌ک (شیعه)ش ده‌لٚن: (اهل‌البيت) ته‌نیا وه‌چه (ذرية) ناگرتسه‌وه هاوسه‌ریش ده‌گرتسه‌وه، بگهر زیاتر هاوسه‌ر (زوجة) ده‌گرتسه‌وه، وه‌ک له سیاقی نایه‌ته‌کانی (الاحزاب) و (هود)دا به‌ نا‌شکراش ده‌بینرٚ.

چواره‌م: له سه‌رجه‌م ده‌قه‌کانی قورتان و سونه‌تدا نه‌و راستییه ده‌ده‌وشٚته‌وه، که جگه له کردوکوش (السعي والاجتهاد)ی ٚنسان که به پارٚزکاری (التقوى) ته‌عبیر کراوه جگه له خودی ٚنسان و کرده‌وه پهرٚزو به‌ره‌می، هیهچ فاکته‌ریکی دیک‌ی ده‌ره‌کی ده‌وری نیه له به‌رزیونه‌وه و نزم بوونه‌وه‌ی ٚنساندا، که‌واته تایبته‌کرانی خزم بنه‌ماله‌ی پیغمبره ﷺ به‌ صله‌وات له‌گه‌ل نه‌و پروهه گشتیی به‌و داد‌گهرییه موته‌قه‌شدا ناگوه‌نٚ، که ده‌قه‌کانی قورتان و سونه‌ت جه‌ختیان له‌سهر کرده‌وه، به‌لٚن: (ان اکرمکم عند الله اتقاکم) الحجرات- ۱۳-، وه (ان لیس للانسان الا ما سعی) النجم -۳۹-، وه (من بطأ به عمله لم يسرع به نسبه) رواه مسلم، واته: هه‌ر که‌سٚیک کرده‌وه‌کانی دوا‌ی به‌دن په‌جه‌له‌کی پیٚشی ناخات.

بروانه: (صحيح مسلم بشرح النووي)، ج ۴، ص ۱۲۴، وه (نیل الأوطار)، ج ۲، ص ۳۰۲-۳۰۳.

سئیه ۱: جیاوازی سییه می نیوان ته حیياتی یه کم و دووهم - کۆتایی - نه ویه که له ته حیياتی کۆتاییدا تیکرایی زانایان رایان وایه، که سوننه ته چهند دوو عایه کی تیدا بخویندرین، پاشان سه لام بدریته وه، چونکه پیغه مبه ر ﷺ وای کردوه و له وبار وه چهندان فهرموده ی لئ گپراونه وه، بۆ وینه: (عن أبي هريرة رضی اللہ عنہ قال: ((قال رسول الله ﷺ: إذا فرغ أحدكم من التشهد الأخير فليتمعوذ من بالله من أربع: من عذاب جهنم ومن عذاب القبر ومن فتنة الغيا والمات ومن شر فتنة المسح الدجال)) رواه الجماعة إلا البخاري والترمذي.

واته: نه گهر یه کیکتان ته حیياتی کۆتایی ته و او کرد، با په نا به خوا بگری له چوار شتان: له نازاری دۆزه خو له نه شکه نجه ی گۆرو له به لای ژیان و مردن و له خراپی به لای مه سیحی ده ججال.

دیاره بیتجگه له و دوو عایه، که له چهندان فهرموده دا دا کۆکی له سه رکراوه ته نانه ته هندیك له زانایان به فه پزی ده زانن، که له ته حیياتی کۆتایی بگوتری، چهند دوو عایه کی دیکه ش هه ن، به لام مه رج نیه نوژۆکه ره هه موویان له یه کاتدا پیکه وه کۆیکاته وه، چونکه ته حیياته که زۆر درێژه بیته وه، نه مه ش چهند نمونه یه که له و دوو عایانه:

۱- ((اللهم إني أعوذ بك من عذاب القبر، وأعوذ بك من فتنة المسيح الدجال وأعوذ بك من فتنة الغيا والمات، اللهم إني أعوذ بك من المغرم والمأثم)) رواه الجماعة إلا ابن ماجه.

پیشتر نه و فهرموده یه مان مانا کردوه مه به ست له (مغرم و مأثم) یش قهرزداریی و گونا جباریی یه.

۲- ((اللهم إني ظلمت نفسي ظلما كثيرا ولا يغفر الذنوب إلا أنت فاغفر لي مغفرة من عندك وارحمني أنك أنت الغفور الرحيم)) متفق عليه.

واته: ئەمى خوايه من ستمیكى زۆرم له خۆم كردوه، جگه له تۆش هیچ كەس تاوان ناپۆشى، جا لێم ببووره به لیبوردنێكى تايبەت له لایەن خۆتەوه، وەبەزەبیت پێمدا، بێگومان هەرتۆی لیبوردەى بەبەزەبى.

۳- ((اللهم اغفر لي ما قدمت وما أخرت، وما أسررت وما أعلنت، وما أسرفت وما أنت أعلم به مني، أنت المقدم وأنت المؤخر لا إله إلا أنت)) رواه مسلم.

واته: ئەمى خوايه لێم خۆشبه لەوهى پێشم خستو- ئە گوناخان- و لەوهى دوام خستو- ئە فەرمانبەرییەکان-، وە لەوهى پەنهام کردووه و ناشکرام کردووه، وە لەوهى بە زیادەپۆیی کردوومه، وە لەوهى تۆ لەخۆم پێی زانترى، تۆی پێشخەرو تۆی دواخەر، جگه له تۆ هیچ پەرستراو نین.

۴- ((اللهم إني أسألك الثبات في الأمر والعزيمة على الرشد، وأسألك شكر نعمتك وحسن عبادتك، وأسألك قلبا سليما ولسانا صادقا (وخلقا مستقيما)، وأسألك من خير ما تعلم وأعوذ بك من شر ما تعلم وأستغفرك لما تعلم)) رواه النسائي الأ (وخلقا مستقيما) فقد أخرجه الطبراني.

واته: ئەمى خوايه من داوات لێ دەکەم کە لە کاروبار- ى دیندارى- م دا دامەزراو بم و لەسەر پێی راست دلقایم بم، وە سوپاسگوزارى چاکەت و چاک پەرستنت لێ داوا دەکەم، وە دڵێکی ساغ و زمانێکی راست و پەشتێکی پێک و پێکت لێ داوا دەکەم، وە سوود و چاکەى هەر شتێکت لێ داوا دەکەم کە بەس تۆ- دەیزانى، وە داواى لیبوردنم هەیه بۆ هەموو ئەو گوناخانەى کە تۆ پێیان ئاگادارى.

دوو تێبینی:

یەك: تەحیيات دەبێ بە دەنگى نزم بخوێندرنى وەك (أبو داوود و ترمذی و بیهقی) كێراویانەتەوه.

دوو: له هیچ کام نه و فرموداندها که چوڼیه تی سه لوات دان باس ده کهن، وشه ی (سیدنا) نیه، بویه له نیوان زانایاندا سه باره ت به گونجانو نه گونجانی وشه ی (سیدنا) له نویژدا مشت و مریان هه بووه، زۆریه و جه ماوه ری زانایان پریان وایه که نه وشه ی ناوبراوو نه هیچ وشه یه کی دیکه ش زیاد نه کړی، بۆ وینه (ابن حجر العسقلانی) که ته عبیر له بیروپای جه ماوه ری زانایان ده کات له مه سه له ی ناوبراودا، گوتویه تی:

(نعم إتياع الألفاظ المأثورة أرجح، ولا يقال لعله ترك ذلك تواضعا منه ﷺ) كما لم يكن يقول عند ذكره ﷺ "ﷺ" وأتمته مندوبة إلى أن تقول ذلك كلما ذكر، لأننا نقول لو كان ذلك راجحاً لجاء عن الصحابة ثم عن التابعين، ولم نقف في شيء من الآثار عن أحد من الصحابة ولا التابعين لهم قال ذلك مع كثرة ما ورد عنهم من ذلك...^(١).

واته: به لئ شوینکه وتنی بیژه گپړاوه کان چاکتره، ناشی بگوتری ږهنگه پیغه مبه ر ﷺ له پرووی خو به که مگرتنه و نه و وشه یه نه گوتبی، هه روه که چوڼ له کاتی ناویردنی خویدا نه یغه رموه "ﷺ" له حالیکدا که تومه ته که ی فرماني پیکراوه -وه که سوننه ت- که هه رکاتیڼ ناوی هیتر بلئ: "ﷺ" چونکه نیمه - له وه لاما - ده لئین: نه گه ر چاکتر بووایه نه وه له هاوه لانه وه و پاشان له شوینکه وتوانیانه وه ده هات، به لام هیچ شتیکی وا له هیچ کام له هاوه لانو شوینکه وتوانیانه وه نه هاتوه، هه رچهند له وباروه زور شتیان لئ گپړاوه ته وه.

هه ندیکشیان نه که هه ر به دروست (جائز) بگره به په سه ندیشی ده زانن که له بهر نه ده ب و پزگرتن له پیغه مبه ر ﷺ وشه ی (سیدنا) زیاد بکړی، بۆ وینه هه رکام له (العز بن عبدالسلام) که به (سلطان العلماء) ناسراوه و (شوکانی)

(١) پروانه: (صفة صلاة النبي ﷺ)، ص ١٨٨-١٨٩.

پايان وايه^(۱)، منيش پای جه ماوهرم پي چاکترو بههيترتو سهلامدت تره، بهلام بهرپهواشی نازام که ههراو کيشه له گهل تهواندها بهرپابکري که وشه (سيڊنا) له تهحيياتدا به کاردينن، چونکه:

يه کهم: وهک زورجاری دیکهش گوتوومانه پيويسته بهسينگ فراوانييهوه له گهل ورده بابته خيلافيهکاندا مامهله بکري، چونکه شهرع لهپرووی حیکمهتهوه وای ههلهختوون که چهند (پرويتک)يان ههبيو به چهند جورتيک نهنجام بدرين. دووهم: تهوانهش که وشه ناوبراو له تهحيياتدا بو پيغه ممبر ﷺ به کاردينن دهتوانن تا رادههيهک بهرگري له پايهکهي خويان بکمن^(۲).

(۱) پروانه: (نيل الاوطار)، ج ۲، ص ۳۰۴.

(۲) بو ويته: (شوکانی) بو پشتگيريکردني له پای ناوبراو گوتويهتی: له (ابن عبدالسلام) گيتپراوتهوه که بهکارهينانی وشه (سيڊنا)ی خستوته نيئو بازنهی مهسهلهی ريزو نهدهبهوه بهرانبهر به پيغه ممبر ﷺ تهويش لهسهر تهوه بنياتتراه که ريزو نهدهب دهخريته پيش فرمان بهجيھينان (امثال الأمر) وه، وهک نهبووبهکري صديق -خوا ليی رازی بي-، که هههچهنده پيغه ممبر پي فرموو نامادهنهبوو پيشی بکهوي، ههروها عهلی -خوا ليی رازی بي-، که نامادهنهبوو ناوی پيغه ممبر ﷺ بسپريتهوه لهکاتی ريکهوتتنامهی حودهيببهدا، هه کام لهم دوو پروداوهش له سونهتی (صحيح)دا هاتوون. پروانه: (نيل الاوطار)، ج ۲، ص ۳۰۴.

برگی بیست و دوهم: خویندنی دووعای قونووت

دەربارەى خویندنی و نه خویندنی دووعای قونووت زانیان سی دەستن:

۱- دەلین: دروست (جائز) نیه بخوینرئ، چونکه هەرچەندە کاتی خۆی پێغه مبهـر ﷺ خویندوویەتی، بەلام دواى وازی لى هیناوه، کهواتە نەسخ کراوە تەوہ ئەمە رای (أبو حنیفہ) و ژمارە یەکی دیکە یە لە زانیانی عێراق.

۲- دەلین: سونەتە لە نوێژی بەیانیدا بخویندرئ لە کاتی ئاساییدا، لە کاتی ئاساییدا، وەك جەنگ، یان هەر بەلام گرفتارییەکی دیکە گشتیدا لە کۆتایی هەموو پێنج نۆژە فەرزەکاندا سونەتە، ئەمەش رای مالکییەکان و شافعییەکان، ئەوەندە هەبە مالکییەکان دەلین: سونەتە پێش چوونە پکوع بئ و شافعییەکانیش دواى هەلسانەو لە پکوعیان دیاری کردو، بەلام هەردووک لاشیان پێشخستنی و دواخستنی بە دروست دەزانن.

۳- تەنیا لە کاتی پوودانی بەلام گرفتارییەکی گشتیدا سونەتەو ئەویش لە کۆتایی هەر پێنج نۆژە فەرزەکاندا (سەبارەت بە خویندنی قونووتیش لە نوێژی وەتردا لە کاتی باسی کردنی نوێژی وەتردا باس دەکەین). شایانی باسیشە، کە ئەم پرایەى سییەم لە هەردووک پرایەکانی پێشتر بەهێزتر بەلگەدارترەو، ئەم فەرموودەى ش بەلگە یەکی بئ پێچ و پەنایە بۆ سەلماندنی بەهێزتر بوون و بەلگەدارتر بوونی:

((عن أبي مالك الأشجعي قال: قلت لأبي إنك قد صليت خلف رسول الله ﷺ أبي بكر وعمر وعثمان، وعلي ههنا بالكوفة قريباً من خمس سنين، أكانوا يقتنون؟! قال: أي بني محدث)) رواه أحمد والترمذي وصححه وابن ماجه، وفي رواية (أكانوا يقتنون في الفجر) رواه النسائي بلفظ قريب منه.

وهك دهبینن یه كیك له هاوه لانی به پرتزی پیغه مبهړ ﷺ كه باوكی (أبو مالك الأشجعي) یه و له پشت ههركام له پیغه مبهړ ﷺ و هه چوار خلیفه كانیه وه نوژی به یانی كرده، شایه دیی ده دات كه هیچ کامیان له نوژی به یانیدا دووعای قونوتیان نه خویندوه و دای تهوان داهینراوه! دیاری هه بزیهش هه ندیك له زانایان خویندنی دووعای قونوتیان له نوژی به یانی به بیدعت داناوه.

ننجا تهوانهش كه ته م فرموده یه به به لگه دیننه وه بۆ ئیسپاتی سوننهت بوونی خویندنی قونوت له نوژی به یانیدا،: ((عن أنس أن النبي ﷺ قنت شهراً يدعو على قاتلي أصحابه بئرمعونة ثم ترك، فأما الصبح فلم يزل يقنت حتى فارق الدنيا)) رواه أحمد والدارقطني والبيهقي والحاكم وصححه.

قسه كه یان جی ناگرئ، چونكه سه ره پای ته وهی كه زانایانی فرموده ناس له سۆنگهی هه بوونی (أبو جعفر الرازي) له نیتو راوییه كانی ته و فرموده یه داو به پتی یاساكانی (الجرح والتعديل) په خنهیان لیی هیه، به لئ ویرای ته وه چهند فرموده یه كیش له (أنس) وه - خوا لیی پازی بی - گپراونه وه، كه پیچه وانهی ته وهی له م فرموده یه دا گپراویه ته وه، بۆ وینه:

أ - (خطيب) گپراویه ته وه كه پرسیار له (أنس) كرا: (إن قوما يزعمون أن النبي ﷺ لم يزل يقنت في الفجر! فقال: كذبوا إنما قنتوا شهراً واحداً يدعو على حي من أحياء المشركين).

ب - ههروه ها (ابن خزيمة) هه له (أنس) وه گپراویه ته وه: (إن النبي ﷺ لم يقنت إلا إذا دعا على قوم)، وهك دهبینن له ههركام له دوو فرموده یه دا (أنس) - خوا لیی پازی بی - داكۆكی له سه ره ته وه دهكات، كه پیغه مبهړ ﷺ له نوژی به یانیدا قونوتی نه خویندوه، مه گه له كاتی نااسایی و كاتی گرفتاری و به لاو ناره حه تیی گشتیدا.

(ابن قیم الجوزیه) ش خوا پاداشتی بداتهوه بۆ لابر دنی ئەو نیشکالهی، که له پوالتی ئەو فەرمودانهوه پەیدا دەبێت که له (أنس) هه گێپراونهوه، پروونکردنهوهیهکی جوانی نووسیوهو گوتویهتی:

(ئەو فەرمودانهی که له (أنس) هه گێپراونهوه هه موویان تهواون و هه موویان یهکتر به راست دهزانن، ئەوه که دهفرموی: پیغه مبهەر ﷺ ههتا له دنیا دهچوو قونوتی له نوژی بهیانیدا هه دهخویند، ئەوه مبههستی زۆر قورئان خویندنه له نوژی بهیانیداو زۆر پارههستانه له دواي پکوع بۆ مهدهح و سهناي خوا، چونکه وشه قونوت چه مک و اتا گشتیه که ی زۆر مانهوهیه به پتوه له خزمهت خوادا پاشان له عورفی زانایاندا ئەو چه مک زاراوهیی و تایبهتییهی بۆ پهیدا بووه، که ئیستا بۆی بۆته باو، جا که زانایان بینویانه هاوهلانی پیغه مبهەر -خوا لییان پازی بئ- وشه (قونوت)یان به چه مک و اتا گشتی و بنه پتیه که ی خۆی به کارهیناوه، ئەوان -واته زانایان- وایان زانیوه مبههستی هاوهلانی له وشه ناوبراو هه ئەو واتاو چه مک تایبهتییهی ئەوانه! ئیدی لهوهوه نهجام گیریان کردوه که وادیاره پیغه مبهەر ﷺ هه موو نوژی بهیانیه که دووعای قونوتی خویندوه!!^(۱).

لهم بڕه توێژینهوهیهش -که مهودای زیاترمان نهبوو- ده رکهوت که پای زۆربهو جه ماوه ری زانایان به هیترو جیی متمانه تره^(۲)، که ده لێن خویندنی دووعای قونوت تهنا بۆ کاتی پروودانی به لاو گرفتاری گشتیه نهویش له کۆتایی هه موو نوژه فه زه کان.

(۱) بروه: (زاد المعاد في هدي خير العباد)، ج ۱، ص ۷۲-۷۳.

(۲) بروه: (سبل السلام)، ج ۱، ص ۱۸۵، وه (نيل الأوطار)، ج ۲، ص ۳۵۰ تا ۳۶۷، وه بروه: (الفتاوى الكبرى)، لابن تيمية، ج ۱، ص ۲۲۳-۲۳۰، وه (فقه السنة)، ج ۱، ص ۱۷۳-۱۷۶، وه بروه: (المجموع شرح المذهب)، ج ۳، ص ۴۵۶ تا ۴۷۲، هه رچه نه ده (نوي) پای به پتیی مه زه بهی شافيعيه و قونوت له نوژی بهیانیدا به سوننه ده زانن.

ده قی دووعای قونوت:

به پای زۆریه ی هه ره زۆره ی زانیان چاکترین جوړی دووعای قونوت به تایبته بو نوژی وه تر- ثم دووعایه یه که لهم فهرموده یه دا هاتوه:

(عن الحسن بن علي بن أبي طالب عليه السلام قال: علمني رسول الله ﷺ كلمات أقولهن في الوتر: اللهم اهدني فيمن هديت، وعافني فيمن عافيت، وتولني فيمن توليت، وبارك لي فيما أعطيت، وقني شر ما قضيت، فإنك تقضي ولا يقضى عليك وأنه لا يذل من واليت ولا يعز من عاديت، تباركت ربنا وتعاليت و صلى الله على النبي) رواه أحمد وأصحاب السنن وغيرهم. لكن لفظ (وصلى الله على النبي) في رواية النسائي.

مانای دووعای قونوتیش ناوايه:

ئهی خواهه پېروونیم بکه له گهل نهوانده که پېروونیت کردوون، وه سهلامهت و یی به لام بکه له گهل نهوانده که سهلامهت کردوون، وه مشوورم لی بخوو سه پره رشتیم بکه له گهل نهوانده که مشوورت لی خواردوون، وه پیت و پیژم بو بجه ناو نه وه وه که پیت به خشیوم، وه له زیانی خراپه ی نه وه که بریارت داوه بمپاریزه، چونکه هه تر تو بریار ده ده ی و بریارت به سه ردا نادرئ، وه بیگومان هه ره که سیك تو پشتی بگری زه بوون نابئ، وه هه ره که سیك تو دژایه تی بکه ی زال نابئ، هه ره تو پایه دارو به رز ئهی په روه ردگارمان، سه له واتی خوا له سه ره پیغه مبه ره بیت.

چۆنیه تی خویندنی دووعای قونوت:

یه که: (بخاری و أحمد) گپړاویانه ته وه، که پیغه مبه ره ﷺ له کاتی پارانه وه ی قونوتدا دهنگی هه لده پری.

دوو: (أحمد و طبرانی) یش گپړاویانه ته وه که پیغهمبر ﷺ له ده می خویندنی قونوتدا دهستی بهرز ده کړنده وه.

س: (أبو داود) یش گپړاویانه ته وه، که نه وانه ی له دوايه وه بوون (آمین) یان ده گوت. چوار: (نسائي) یش گپړاویانه ته وه، که سوننه ته له کۆتایی قونوتدا بگوتړی: (وصلی الله علی النبی) یان (اللهم صل علی محمد وآل محمد وسلم).

پینج: (نسائي و أحمد) یش گپړاویانه ته وه که پیغهمبر ﷺ، که له خویندنی قونوت ده بڼه (الله اکبر) ی ده کړدو یه کسر کړنوشی ده برد.

شش: وه ده بی (تیمام) راناو (ضمیر) ی دوو عایه که یان بکاته کړ (جمع)، ناوا (اللهم اهدنا...)، چونکه بڼ خوی و بڼ مسولمانان ده پاریته وه.

برگه ی بیست و سییم: سهلام دانه وه

ننجا نه ی مسولمانی به ریزو خوشه ویست!

کاتیک بهو شیوه یی باسان کړ نوڼه که تت ته واو کړد، به هوی سهلام دانه وه وه له لای راستو پاشان لای چه پ له نوڼه که ت بچوډه ری، نه مهش چند فدرموودیه که ده ریا ده ی سهلام دانه وه ی نوڼه:

۱- ((عن ابن مسعود أن النبی ﷺ کان یسلم عن یمینه وعن یساره: السلام علیکم ورحمة الله، السلام علیکم ورحمة الله حتی یری بیاض خده)) رواه الخمسة وصححه الترمذي.

واته: پیغهمبر ﷺ به لای راستی و به لای چه پیدا سهلامی ده دایه وه، هتا له ملاولا را سپیتی روومه تی ده بینرا واته ته واو گهر دنی پیوژی ده سوړاند- و ده یه فرموو: السلام علیکم ورحمة الله، السلام علیکم ورحمة الله.

۲- (وعن عامر بن سعید عن أبیه قال: ((كنت أرى النبی ﷺ یسلم عن یمینه وعن یساره حتی یری بیاض خده)) رواه أحمد ومسلم والنسائي وابن ماجه.

(أبو داود وابن خزيمة) ده‌ئین: جاری وابوو له سه‌لام دانه‌وه‌ی یه‌که‌مدا وشه‌ی: (ویرکاته‌ی زیاد ده‌کرد، واته ده‌یفه‌رموو: (السلام علیکم ورحمة الله ویرکاته).

۳- ((عن أبي هريرة عن النبي ﷺ قال: (حذف التسليم سنة)) رواه حمد وأبو داود ورواه الترمذي موقوفاً وصححه.

واته: کورت‌کردنه‌وه‌ی سه‌لام سوننه‌ته، مه‌به‌ستیش نه‌وه‌یه وه‌ک زانایان فه‌رموویانه بۆ وینه: (عبدالله ابن مبارك وابن سيد الناس)، که وشه‌کانی (السلام علیکم ورحمة الله) به‌کورت و خیرایی بگوت‌ترین و درێنه‌کرینه‌وه و لیک نه‌کیش‌ترینه‌وه^(۱).

۴- وه (أحمد وبيهقي وابن خزيمة وطبراني وحاکم) گپ‌راویانه‌ته‌وه، که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ جاری وابوو به‌س یه‌ک سه‌لامی ده‌دایه‌وه‌وه ده‌یفه‌رموو: (السلام علیکم) وه تو‌زیک ملی به‌لای راستدا خوار ده‌کرده‌وه، ده‌نا پووی له پیش خۆی ده‌کرد.

بۆیه زۆر له زانایان فه‌رموویانه ته‌گه‌ر نوێ‌که‌ر ته‌نیا یه‌ک سه‌لامیش بداته‌وه‌وه به‌س بلێ (السلام علیکم) نه‌و سه‌لامه‌که‌ی هه‌ر دروسته. شایانی باسه که سه‌لام دانه‌وه‌ی نوێ‌یش وه‌ک (نووی) گوتویه‌تی: له‌لای زۆریه‌وه جه‌ماوه‌ری زانایان، که (مالك و شافعی وأحمد)یشیان له‌نیودان، فه‌رزو پایه (رکن)ی نوێ‌وه، به‌لام ته‌نیا سه‌لام دانه‌وه‌ی لای راست، یان یه‌ک سه‌لام له‌پیش خۆیه‌وه، ته‌گه‌رنا سه‌لامی دووه‌می لای چه‌پ سوننه‌ته^(۲).

دیاره هه‌ندیک‌یش له زانایان سه‌لام دانه‌وه‌ی نوێ‌ به‌پایه‌وه فه‌رز نازان، بۆ وینه (أبو حنيفة وإسحاق بن راهويه) وه نه‌و فه‌رموده‌یه‌ش به‌ به‌لگه‌ دیتنه‌وه، که

(۱) بیروانه: (نبیل الأوطار، شرح منتقى الأخبار)، ج ۲، ص ۳۱۴-۳۱۵.

(۲) بیروانه: (الأذکار)، ص ۶۶.

له‌نیو زانیانی فەرمووده‌ناس و شه‌رعزанда به فەرمووده‌ی (المسیء صلاته) ناسراوه^(۱)، چونکه ده‌لێن: پێغه‌مبەر ﷺ له فەرمووده‌ی ناویراودا ته‌نیا پایه‌و فەرزه‌کانی نوێی فیری کابرای نوێنه‌زان کردوه، که‌چی باسی سه‌لام دانوه‌ی نه‌کردوه، که‌واته فەرزه‌ نه‌یه، به‌لام جه‌ماوه‌ری زانیان وێپرای شه‌وه‌ی که به‌لگه‌ی دیکه‌شیان به‌ده‌سته‌وا هه‌ن، وه‌لامی شه‌و قسه‌یه‌ش ده‌ده‌نه‌وه، که فەرمووده‌ی گۆزین به به‌لگه‌ دیننه‌وه‌و ده‌لێن، له‌و فەرمووده‌یه‌دا ته‌نیا (سه‌لام دانوه‌) نه‌یه، که باس نه‌کراوه‌ی، به‌لکو سی شتی دیکه‌ش که به‌یه‌که‌نگی زانیان فەرزه‌و پایه‌ن باس نه‌کراوه‌ی که: (نیه‌ت هێنان) و (دانیشتن بۆ ته‌حییاتی کۆتایی) و (پرزکردنی پایه‌و فەرزه‌کانی نوێن)، هه‌روه‌ها سی شتی دیکه‌ش، که زانیان جیاوازییان له‌باره‌ی فەرزه‌بوون و نه‌بوونیانه‌وه هه‌یه دیسان باس نه‌کراوه‌ی که "خوێندنی ته‌حییاتی کۆتایی" و "سه‌له‌واته له‌سه‌ر پێغه‌مبەر" و "سه‌لام دانوه‌"ن! هۆی نه‌مه‌ش شه‌وه‌یه که پێغه‌مبهری کاربه‌جێ ﷺ له‌و فەرمووده‌یه‌دا ته‌نیا شه‌و پایه‌و فەرزه‌ندی فیری کابرای نوێنه‌زان کردووه، که نه‌یزانیوه‌ی شه‌وانه‌ی که زانیویه‌تی ده‌یانزانێ به‌ پێویستی نه‌زانیوه‌ بۆی پوون بکاته‌وه^(۲).

جا بێگومان شه‌م به‌لگه‌و وه‌لامی جه‌ماوه‌ری زانیان —خوا له هه‌موویان خۆش بێ— زۆر به‌هێزه‌و پێم وایه به‌لگه‌و بیانویه‌کی وابه‌ده‌ست شه‌وانه‌وه ناهێلێ که سه‌لام دانوه‌) به پایه‌و فەرزه‌ نازان، به‌لام وه‌ك زۆرجاری دیکه‌ش گوتوومه‌یه مادام مه‌سه‌له‌یه‌کی جوژنیی و خیلافیه‌ ریگای هه‌ر تێدایه^(۳).

(۱) پروانه: (صحيح مسلم بشرح النووي)، ج ۴ ص ۱۰۶-۱۰۷، وه له (خالی پێنجهم: به‌ریاکردنی نوێ چیه‌و چۆنه‌؟) دا شه‌و فەرمووده‌یه‌یان هێناوه‌و ته‌رجمه‌مه‌شان کردوه.

(۲) پروانه: (صحيح مسلم بشرح النووي)، ج ۴، ص ۱۰۷-۱۰۸.

(۳) بۆ وێنه‌: (شوکانی) پای وایه، که سه‌لام دانوه‌ی نوێ نه‌پایه‌یه نه‌ فەرزه‌، پروانه: (نبیل الاوطار)، ج ۲، ص ۳۱۸.

بەرگەى بىست و چوارەم: زىكرەكانى دواى نوپزە ھەرزەكان

پاشان ئەى مسوئەلى سەنگىن و شىرىن! كە سەلامەت دايدەو و نوپزە كەت تەواو
كرد، سوننەتە چەند زىكرو دووعايدەك بھوئىنى بەر لەوہى شوئىنى خۆت بەجئ
بھيلى، كە ئەوہ لە خوارەوہ گرنگترىنيان و بەلگە دارترىنيان دەنووسىن:

يەك: سەرەتا يەكسەر^(١) دواى سەلام دانەوہ سى جارەن بلى: (أستغفر الله)،

واتە: داواى لىبوردن لە خوا دەكەم، ئنجا بلى: (اللهم أنت السلام ومنك
السلام تباركت يا ذا الجلال والإكرام) واتە: ئەى خوايە توئى سەلامەتى و
ناشتى و سەلامەتى و ناشتى لەتووەوہيە، پايدەبەرزى ئەى خواوہنى شكۆو
پزىگرتن، چونكە پىغەمبەر خوا ﷺ واى كردوہ وەك لەو ھەرموودەيەدا
دەبينى: (عن ثوبان قال: كان رسول الله ﷺ إذا انصرف من صلاته أستغفر
ثلاثا، وقال اللهم أنت السلام ومنك السلام تباركت يا ذا الجلال والإكرام) رواه
الجماعة إلا البخاري.

دوو: ئنجا ئەگەر (مأموم) بووى لە شوئىنى خۆت مەجوئى، وە ئەگەر ئىمام بووى
بەرەو نوپزەكەرەكان ڕوو وەرسووپىنە، چونكە پىغەمبەر ﷺ عاڤەتى وابوو،
وەك (عائيشە) -خوا لىئى رازى بى- بۆمان دەگىرپىتەوہ:

((كان رسول الله ﷺ إذا سلم لم يقعد إلا مقدار ما يقول: اللهم أنت السلام
ومنك السلام تباركت يا ذا الجلال والإكرام)) رواه أحمد والترمذي وابن ماجه،
ديار. لىرەدا مەبەست لە (لم يقعد) واتە: دواى سەلام دانەوہ ڕوو وە قىبلە
ھەرھيئەندە دانىشتوہ و ماوہتەو. ھەتا زىكرى ناوبراوى خوئىندو. بىجگە لە

(١) دەشگوئى دواى سەلام دانەوہ (الله أكبر) بکرى، پاشان (أستغفر الله) بگوتى، چونكە (ابن
عباس) -خوا لىئى رازى بى- گوتوويەتى: (كنت اعرف انقضاء صلاة النبي ﷺ بالتكبير) رواه
البخاري، واتە: من نوپزە تەواو بوونى پىغەمبەرم ﷺ بەھۆى بىستنى (الله أكبر) وە دەزانى،
پروانە: (فتح الباري شرح صحيح البخاري)، ج ٢، ص ٥٩١.

سی جار (استغفر الله) کردن- به پیی نه وی له فەرمووده کانی دیکه دا
 دهرده که وی، بۆ وینه: (عن سمره قال: کان النبی ﷺ إذا صلی صلاة أقبل
 علينا بوجهه) رواه البخاری.

واته: پیغه مبهەر ﷺ عاده تی وابوو، که نوژی ته واد ده کرد پروی بۆ لای
 ئیمه وهرده سووړاند.

ئنجا ته ورو وهرسووړاندنهش فهرقی نیه، چ به لای راستدا بئ، چ به لای
 چهپدا، چونکه پیغه مبهرمان ﷺ به هردووک لایاندا پروی خوی بهر و
 نوژی که ره کان وهرده گپړا، وه کم فەرمووده یه دا ده بینرئ: ((عن ابن مسعود
 قال: لا یعلن أحدکم للشیطان شیئاً من صلاته، یری أن حقاً علیه أن لا
 ینصرف إلا عن یمینه، لقد رأیت رسول الله ﷺ كثيراً ینصرف عن یساره))
 رواه الجماعة إلا الترمذی.

دیاره مبهستی (ابن مسعود) -خوا لپی پازی بئ- تهویه که بابای
 نوژی که پرو وهرسووړاندنی به لای راستدا به فهرز نه زانی و بزانی که پیغه مبهر
 ﷺ به لای راست و چهپدا پروی وهرسووړاندوه، هلبه ته ته گهر له بهر پیرۆزی
 لای راستیش زیاتر به لای راستدا خوی بسووړینئ باشتره، به لام گرنه تهویه
 به فهرزی نه زانی، چونکه (انس) گوتوویه تی: (به زوری پیغه مبهری خوام ﷺ
 بینوه به لای راستدا پروی وهرسووړاند) وه (مسلم و نسائی) گپړاویانه ته وه.

سئ: پاشان هم زیکرانه، یان زۆریه یان، یان به لای که مده هندیکیان بخوینه وه،
 چونکه دوی گهران وپشکیننی نه گه یشتوومه نه نهام له وه دا، که نایا پیغه مبهر
 ﷺ هموویانی پیکه وه خویندوون، یان هر جاره به شیکیان، که واته:
 هردووک حالیان تیدا دروستن و سونه تن:

۱- ((اللهم أعني على ذكرك وشكرك وحسن عبادتك)) رواه أحمد وأبو داود
 والنسائي وابن خزيمة وابن حبان والحاكم.

واته: تهی خوايه یاریده م بده له سهر یاد کردنت و سوپاس کردنت و چاک په رستنت.

۲- ((لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير، ولا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم، ولا نعبد إلا إياه، له النعمة وله الفضل وله الثناء الحسن، لا إله إلا الله مخلصين له الدين ولو كره الكافرون)) رواه أحمد ومسلم وأبو داود والنسائي.

واته: جگه له خوا هیچ پدريستراو نین تاكهو هیچ هاوېه شی نین، موټك هدر هی وییډو ستایش هدر هی وییډ، وه نمو له سدر هه موو شتیك به توانایه، وه لادان له خراپه-و توانا-بې چاكه كردن- ته نیا به خواي پدري مزین هدیډ، وه جگه لهوی ناپه رستین، چاكهو به خشش هدر هی وییډو مه دح و سډای باش شایسته دی ویډ، جگه له خوا هیچ پدريستراو نین، گهر دنكه چیمانی بې ساغ و په كلا ده كه ینمو هه چنده كافر ده كان پیمان ناخوش بې.

(ابن الزبير) -خوا له خوځی و بابی رازی بې- گوتو ویډتی: ((يُهْلِلُ بِهِنَّ دُبْرُ كُلِّ صَلاةٍ))، واته: پینغه مبهري خوا ﷺ پاش هدر نوځیك دهنگی بدم رستانه پدري كردو ته وه به دهنگی بلند دهیغه رموون، وه كه لهو فدرمووده یډه دا هاتوه، كه (مسلم وأبو داود و نسائي) گپړاویانه ته وه.

۳- ((لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير، اللهم لا مانع لما أعطيت، ولا معطي لما منعت، ولا ينفع ذا الجند منك الجند)) متفق عليه.

واته: جگه له خوا هیچ پدريستراو نین تاكهو بې هاوېه شه، موټك وستایش بهس هی ویډ، وه نمو له سدر هه موو شتیك به توانایه، نه دی خوا یډه! پیشگر نیډه بې نه وهی تو بیډه خشش و به خشش نیډه بې شتیك تو نه هیلی بیتته دهست، وه هیچ خاوه ن بهش و سامان و دهسته لا تیك، بهش و سامان و دهسته لا ته كه دی له بهران بهر سزاو تو لهی تو دا دادی نادات.

۴- خویندنی هدر کام له سوپهتی: (الفلق) و (الناس) چونکه (عقبة بن عامر) -خوا لئی رازی بئ- گپراویه تهوه: ((أمرني رسول الله ﷺ أن أقرأ بالمعوذتين دبر كل صلاة)) رواه البخاري ومسلم وأحمد وأبو داود، ولفظ أحمد وأبي داود (بالمعوذات) که دیاره سوپهتی (الإخلاص) یش ده گریتهوه.

۵- خویندنی (آية الكرسي) که گه وه ترین ثایه تی قورثانی بهر پیزو خاوه ن پیزه، چونکه پیغه مبهرد ﷺ فهرموویه تی: ((من قرأ آية الكرسي دبر كل صلاة لم يمنعه من دخول الجنة إلا أن يموت)) رواه النسائي والطبراني.

۶- گوئنی: (۳۳) جار (سبحان الله) و (۳۳) جار (الحمد لله) و (۳۳) جار (الله أكبر) و جاری سه ده مین (لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير) چونکه (بخاری و مسلم و أحمد و نسائي) گپراویانه تهوه، که پیغه مبهرد ﷺ فهرموویه تی هدر که سیک دوا ی هدر نویتیک مدهستی پینج نوژه فهرزه کانه، وه نهم زیکرانه بخوینتی گوناحه کانی نه گهر هینده ی که فی ده ریاش بن ده پوشرین.

۷- خویندنی زیکری: ((لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد يحيي ويميت وهو على كل شيء قدير)) "۱۰" جارن له دوا ی هدر کام له نوژی شیوان و بهیانی بهر له وه ی نوژی کهر جیگای خوی بگوژی و لاقی بنوشتینه تهوه واته بهر له وه ی شیوه ی دانیشتنی کوتایی بگوژی-، وه (أحمد و ترمذي) گپراویانه تهوه. نه مانه دووعاو زیکره سه ره کیه کانی دوا ی نوژه فهرزه کانه، نه گهر نا هی دیکه ش هه^(۱)، به لام له هیچ فهرمووده یه کدا نه هاتهوه، که

(۱) بز وینه: (نسائي وابن خزيمة وابن حبان) له (زيد بن ثابت) -خوا لئی رازی بئ- گپراویانه تهوه که پیغه مبهرد ﷺ فهرمانی پئ کردوون هدر کام له (سبحان الله) و (الحمد لله) و (الله أكبر) و (لا إله إلا الله) یه کی (۲۵) بیست و پینج جار بلین، که ده کاته (۱۰۰) سه د.

هدهوه ها هدر کام له (أحمد و نسائي و أبو داود و ترمذي) گپراویانه تهوه که هدر کام له: (سبحان الله) و (الحمد لله) و (الله أكبر) یه کی ده (۱۰) جار بگوژی، پروانه: (فتح الباری)، ج، ۲، ص ۵۹۸.

پىغەمبەر ﷺ ۋاھوھالانى بەرپىزى -رضي الله عنہم- پىنكەوھو بەكۆمەل لہ دواى نوپۆھكان زىكرو دووعايان كوردېن، بەلكو ھەر كەسە بۆ خۆى و لەبەر خۆپەوھ زىكرو دووعاى خۆى كروھ، كەواتە: بازانرئى كە ئەوھى لہ ھەندىك شوپىنان كراوھتە عاھەت و (باو)، كە ئىمام و شوپىنكەوتوان (مأمومين)ى پىنكەوھ بەكۆمەل ۋ بەدەنگى بەرز^(۱) چەند زىكرو دووعاىھى كى تايبەتى -وھك (لا إله إلا الله)، يان صەلوات دان لہ پىغەمبەر ﷺ- دەكەن، ئەو بەو شپۆھو چۆنپەتپەھ نەك ھەر سوننەت نپە، بگر ھەرچەندە ئەو جۆرە زىكرو دووعايانە لہ ئەسلدا شەرعىن و سوننەتن، بەلام بەو چۆنپەتپەھ داھىنراوھ (الكيفية المبتدعة) دەچنە خانەى جۆرىك لہ جۆرەكانى داھىننان لہ تايان (الإبتداع في الدين)دا، كە زانايان پىيان دەلئىن: (بيدعتهى خستەنە پال - البدعة الإضافية-)، چونكە ئەو جۆرە بىدعەتە ئەوھى كە شتىك لہ ئەسلدا شەرعىى بىت بەلام لہ شپۆھو چۆنپەتپەھ شەرعىيانەى خۆى لادىرئ و بە شپۆھو چۆنپەتپەھى داھىنراو ئەنجام بدى.

ھەلبەتە لىرەدا نامەوئ ھىچ كەسپش وا تىبگات، كە نكوولئىمان لہ زىكرو دووعاى بە كۆمەل ۋ بەدەنگى بەرز ھەپە، كە لہ چەندان فەرموودەدا ھاتو! نەء، بەلام دەلئىن لہ دواى نوپۆھ فەرزەكانەو پىغەمبەرى پىشەوامان ﷺ ئەو زىكرو دووعايانەى بەو شپۆھى كروھ، كە لہ فەرمایشتەكاندا دەر كەوت، نەك بەو شپۆھى كە ھەندىك كەس پەيدايان كروھو دايانھىنناوھ،

(۱) بەلام پىويستە بزائرى كە لہ چەند دەقئىكدا ھاتو، كە لہ سەردەمى پىغەمبەردا پاش نوپۆھ فەرزەكان دەنگ بە زىكرى خوا بەرزكراوھتەو، بۆ وئىنە ئەم دەقە: ((عن ابن عباس ؓ إن رفع الصوت بالذكر حين ينصرف الناس من المكتوبة- كان على عهد النبي ﷺ)) رواه البخاري، بەلام ئەو دەقاندە ئەو ناگەپەن كە بە كۆمەل ۋ وھك كۆرپىك ئەوھيان كوردېن، بەلكو وھك (شافىعى) گوتوويەتى: ماوھىھى كەم ئەوھيان كروھ بە مەبەستى فێركردنى خەلكى ئەگەرنا بۆ ھەركام لہ ئىمام و شوپىنكەوتوانى سوننەت واپە، كە بەدەنگى نزم و لەبەر خۆيانەوھ ئەو زىكرانە بكەن، پروانە: (فتح الباري)، ج ۲، ص ۵۹۲-۵۹۳.

نه گهرنا جاروباره کۆبوونهوهی مسوولمانان بۆ زیكری خواو دووعای خیر به دهنگی بهرز یان نزم، به پیتی حالو بۆ گوفان و به بێ تاییه تکرردنی به کات شوینتیکی دیاری کراوه وه نهوه له پیزی تاعهته گهروه بهرزه کان ده ژمیردری و هیچ زاناو پیشه وایه کی متمانه پیکراوی پیشین و پاشین (سلف و خلف) یش نکوویی لیتی نه بووه^(۱).

(۱) لێره دا به پیتیستی ده زانم نه ده قه ی خوار ئ له زانی پایه بهرز (ابن تیمیه) -خوا لیتی خوش بێ- بهوازمه وه که له بهاری زیکر کردنی به کۆمه ل گوتویه تی؛ به لام یه کسه ر وه ری ده گێمه سه ر کوردی تۆز نیکش کورت و پوختی ده که مده به بێ زیانگه یانندن به نیوه پۆکی و ده ستکار یکردنی؛ (پرسیاری ۱۷۲) ده بهاری پیاویک که ره خته له وانه ده گری، که زیکر ده که ن و ده لێ: (نه م زیکره بیدعه ته وه ده نگ بهرز کرد نه وه تان به زیکر بیدعه ته) له حالێکدا نه وان زیکره که یان به قورن خویندن ده ست پێ بکه ن وه ره به ویش کۆتایی پێ دیتن، پاشان بۆ موسلمانانی زیندوو و مردوو دپارێنه وه، وه (سبحان الله) و (الحمد لله) و (ولا اله الا الله) و (والله أكبر) و (لا حول ولا قوه الا بالله) ده که ن و سه له وات له سه ر پیغه مبه ر ﷺ ده ده ن...، نه ویش -واته ابن تیمیه- له وه لامدا ده لێ:

کۆبوونه وه بۆ زیکری خواو گوێ گرتن له کتێبه که ی و پارانه وه کرده وه ی باشن، بگره نه وه له چاکترین جۆری خواپهرستی و له خوا نزیک بوونه وه یه، که له هه ندیک کاتاندا ده کری، چونکه فه رمووده ی راست (صحیح) هیه، که پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: "خوا چه ند فریشته یه کی هه ن، که له زه ویدا ده گه رپێن جا هه ر کاتێک به لای کۆمه لێکدا په تبه ون که یادی خوا ده که ن، یه کتر بانگ ده که ن، وه رن بۆ نه وه ی که به دوایدا ده گه ران..."، به لام پیتیسته نه وه زیکو دووعایانه له هه ندیک کات و شویندا بیت و نه کریت و به داب سوونه تیکێ عاده ت پێه گه راو، مه گه ر نه وه ی که پیغه مبه ر ﷺ به سوونه تی داناه دهوامی له سه ر بکری له دوا ی پینچ نوپوه فه رزه کان و له پۆژانی جومه ر جه ننه کان و وێنه ی نه مانه دا... هه ر وه ک چۆن جار جار هاوه لانی به رپێژ -خوا لێیان پاژی بێ- کۆ ده بوونه وه یه کیکیان قورنانی ده خویندو نه وانی دیکه ش گوێیان ده گرت، وه نه وه حالته نایه که له کاتی زیکری شه رعییانه و گوێ گرتندا پهیدا ده بن وه ک دێ را چه له کێن و فره یسک به چاودا هاتن و به ده ن پێک هاتن و له رزین، نه وه چاکترین حالته که قورشان و سوونه ت باسیان کرده، به لام دا چه له کێن و له رزی توندو له خۆ چوون و هاوارو چه ریکه و مردن، نه وه نه گه ر خاوه نه که ی خۆی پێ مه رزه م نه کری، لۆمه و سه رکوژنه ی نا کری، وه ک چۆن له نیو (تابعین) و نه وانه ی دوا ی وان رووی داوه... هتد). به وانه: (الفتاوی الکبری)، ج ۱، ص ۲۲۰-۲۲۱.

تایا پارانهوه له دواى پینچ نویژه فەرزەکان سوننەتە؟!

هەرچەندە دووعاکردن و له خوا پارانهوه له گەورەترین جوژه‌کانى خواپهرستییە، بەلام تایا وهك هەندیک کەس عەدەتیان پێوه گرتووە له دواى پینچ نویژه فەرزەکان سوننەتە، وهك چۆن خویندنى ئەو زیكرو دووعایانەى باسەمان کردن سوننەت بوون؟!

بۆ وهلامى ئەم پرسیارە چەند قسەیه‌کى (ابن تیمیة) دینین کە له وهلامى پرسیارێکى ئاوادا گوتوونى، نووسیویه‌تى^(١): (الحمد لله، لم يكن النبي ﷺ يدعو هو والمأمومون عقيب الصلوات الخمس، كما يفعله بعض الناس عقيب الفجر والعصر، ولا نقل ذلك عن أحد ولا استحب ذلك أحد من الأئمة، ومن نقل عن الشافعي أنه استحب ذلك فقد غلط عليه، ولفظه الموجود في كتبه ينافي ذلك، أحمد وغيره من الأئمة لم يستحبوا ذلك)^(٢).

واتە: سوپاس بۆ خوا، پێغه‌مبەر ﷺ و شوێنکه‌وتووێه‌کانى له دواى پینچ نویژه فەرزەکان دووعایان نەدەکره وهك ئیستا هەندیک کەس دواى نویژی به‌یانى و ئیواره ده‌یکەن، وه ئەوه له هیچ کەسیکه‌وه نەقل نەکراوه، وه هیچ کام له پێشەوايان به سوننەتیان نەزانیوه، وه هەر کەسیک ئەوه له شافعییه‌وه نەقل بکات ئەوه له‌باره‌یه‌وه به‌هه‌له‌دا چووه، چونکه ئەوه‌ى له کتیبه‌کانى دایه پێچه‌وانه‌ى ئەوه‌یه، هه‌روه‌ها (أحمد) و غه‌یری ویش له پێشەوايان ئەوه‌یان واتە دووعا کردن دواى نویژه فەرزەکان- به‌په‌سند دانه‌ناوه.

(١) بڕوانه: (فقه الصلاة) للامام ابن تیمیة، ص ٣٣٩، شایانى باسه ئەم کتیبه کورتووه پوخته‌ى چوار (٤) به‌رگه له (مجموع الفتاوى) (ابن تیمیة) کە به‌رگی: (٢١، ٢٢، ٢٣، ٢٤) هه‌و د. (السید الجمیلی) ناماده‌ى کردووه، چاپی یه‌کهم، ١٤٠٨ هـ.

(٢) بڕوانه: (فقه الصلاة)، ص ١٤٠، وه بڕوانه: (مجموع الفتاوى)، ج ٢٢، ص ٣٠٠-٣٠٥.

پاشان گوتوویهتی: (ولو دعا الإمام والمأموم أحيانا عقيب الصلاة لأمر عارض لم يعد هذا مخالفاً للسنّة كالذي يداوم على ذلك^(١)).

واته: وه ته گهر ئیمام و نوێژکەر له ههندیك کاتاندا پاش نوێژ — هی فەرز- له بهر حاله تیکی ناتاسایی دووعا بکهن، تهو به پێچهوانه ی سوننهت دانانن، وهك تهو کهسهی که له سهر تهو بهردهوام بێ.

پاشان گوتوویهتی: (.وبالجملة فهنا شيان: أحدهما: دعا المصلي المنفرد كدعاء المصلي صلاة الإستخارة وغيرها من الصلوات، ودعاء المصلي وحده إماما كان أو مأموماً، والثاني: دعاء الإمام والمأمومين جميعاً، فهذا الثاني لا ريب أن النبي ﷺ لم يفعله في أعقاب المكتوبات كما كان يفعل الأذكار الماثورة عنه، إذ لو فعل ذلك لنقله عنه أصحابه، ثم التابعون ثم العلماء، كما نقلوا ما هو دون ذلك...)^(٢).

واته: پوختهی قسان لیژهدا دوو حالهت ههه، یه کیکیان: پارانهوهی نوێژکهری تهنیا یه وهك پارانهوهی کهسیک که نوێژی (استخاره) دهکات وه غهیری وی له نوێژهکانی دیکه، وه پارانهوهی نوێژکهر بۆخۆی به تهنیا، جا چ ئیمام بێ، چ (مأموم)، دووهم: پارانهوهی ئیمام و شوینکهتوانی وێکرا، جا نه مهی دووهم هیهچ گومانێ تیدا نیه، که پێغه مبهر ﷺ له دوا ی نوێژه فەرزهکان نهیکردوه، وهك چۆن تهو زیکرانه لێی گێپاونهوه کردوونی چونکه ته گهر کردبای تهو بێ گومان هاوهلهکانی —خوا لییان پازی بێ— لییان ده گێپاوه— پاشان شوینکهتوانیان و پاشان زانیان، ههروهک چۆن شتی لهوه که مترو گچکهتریان لێوه نهقل کردوه گێپاویانهتهوه.

(١) هه مان سه رچاره.

(٢) بروهانه: (فقه الصلاة)، ص ٣٤٢، وه بروهانه: (مجموعه الفتاوى)، ج ٢٢، ص ٣٢٣.

جا خویندەری مسوولمانی سەنگین!

لەم قسانەوه کە لە (ابن تیمیة) نەقلمان کردن چەند شتی کەمان دەستگیر دەبێ: **أ- پێغەمبەر ﷺ و هاوێڵانی بەرپرسی -خوا لییان پازی بێ- بە کۆمەڵو بە وێکرا دووعایان نەکردوه، بۆیه بەو جوۆره دووعا کردن و دەوامکردنیش لەسەری سوننەت نیەو بێدەعەتە.**

ب- بەلام لە هەندێک حالتی نااسایی ریزپەردا بەو جوۆره دووعاکردن و پارانەوه بە پێچەوانەی سوننەت دانائێ.

ج- ئەگەر هەر کەسە لەبەر خوێەو بە تەنیا بپارێتەوه -لە دواي پێنج نوێژه فەرزه‌کان- بەمەرجێک نەیکاتە عەدەتیکی بەردەوام دیسان ئیشکالی تێدا نیە چونکە هەرچەندە فەرمووده‌ی: ((قيل يارسول الله أي الدعاء أسمع؟ قال: جوف الليل الأخير ودبر الصلوات المكتوبات)) رواه الترمذي وصححه.

زۆریە زانایان پرستە: (دبر الصلوات المكتوبات) یان بە کۆتایی نوێژه فەرزه‌کان لیكداه‌تەوه کە بەشی کۆتایی تەحیاتی نوێژه‌کانە، بەلام هەندیکیش بە پاش نوێژه فەرزه‌کانیش مانایان کردوه.

د- ئیمام بە مەبەستی فی‌کردن (تعلیم)ی نوێژکەران بۆی هەیه دەنگ بە هەندێک زی‌کرو دووعا بەرزیکاتەوه کە لە ئەسلدا دەنگ پێ بەرزکردنەوه‌یان سوننەت نیە، چونکە لە فەرمووده‌ی (صحیح)دا هاتوه، کە (عمر بن الخطاب) -خوا لیی پازی بێ- هەندێک جارێان دەنگی بە دووعای (استفتاح) بەرز دەکرده‌وه^(١)، هەروەها لە فەرمووده‌ی (صحیح)دا هاتوه، کە جارێکیان دواي ئەوه‌ی پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((سمع الله لمن حمده)) کابرایەک کە لە پشتی‌ه‌وه نوێژی دەکرد گوتی: ((ربنا ولك الحمد حمداً كثيراً طيباً مباركاً فيه))

(١) پروانه: (فقه الصلاة)، ص ٣٤٠.

پیغه مبه ریش ﷺ په سندی و خوش حالیی خوی دهرپری وهک (بخاري)
گپړاويه ته وه^(۱).

دياره نموه، که له (ابن تیمیة) وه نه قلمان کرد سهرجه م زانایان له نه سلی
مه به ستدا له گه لای یدک دهنګن، بډ وینه: (نووي) یش له وباره وه گوتوويه تی^(۲): (ان
الذكر والدعاء بعد الصلاة يستحب أن يسر بهما، إلا أن يكون إماما يريد تعليم
الناس فيجهر ليتعلموا، فإذا تعلموا وكانوا عالمين أسرّه)، واته: سوننه ته که به
دهنګی نرم دواي نویت زیکرو دووگا بکات، مه گهر نیمام بیت و بیهوی خه لکی
فیریکات، دهنګی بهرز ده کاته وه تاکو فیر بن جا هه رکات فیر سوون و شاره زه
بوون، دهنګی نرم ده کاته وه.

پاشان نمو فهرمووده یی (أبو موسى الأشعري) -خوا لیتی پازی بی- به به لکه
دینیتته وه له سهر دهنګ نرم کردنه وه به زیکرو پارانسه وه، که ده لای: (له گه ل
پیغه مبه ر ﷺ بووین جا هه رکات له دۆل و شیوینک سهرده که وتین (لا إله إلا
الله) و (الله أكبر) مان ده کرد، وه دهنګمان بهرز ده پوه، پیغه مبه ریش ﷺ
فهرمووی: ((يا أيها الناس أربعوا على أنفسكم فإنكم لا تدعون أصم ولا غائباً
إنه معكم سمیع قریب)) متفق علیه، واته: نهی خه لکینه! خوتان نه زیته مه دن
چونکه نیوه نه له -خوایه کی- که پ ده پارتنه وه نه نادیارو بی ناګا، نمو
له گه لثانو بیسهر و نریکه.

ننجا پیوسته نموه ش بگوتری که ژماره یه که له زانایان که یه کیکیان (نووی) یه
پایان وایه، که وهک چون زیکر له دواي نویت فهرزه کان سوننه ته (دعاء) ش هه
سوننه ته (نووي) له وباره وه گوتوويه تی: (قد ذکرنا استحباب الذكر والدعاء

(۱) پروانه: (فتح الباري)، ج ۲، ص ۵۴۱.

(۲) پروانه: (المجموع)، ج ۳، ص ۴۵۱.

للأمام والمأموم والمنفرد، وهو مستحب عقب كل الصلوات بلا خلاف^(۱)، جا بئگومان بۆ زیکرکردن ئەو پراسته پاجیایی (اختلاف)ی تیدا نیە، هەموو زانایان لەسەری یەك دەنگن، كە لەدوای نوێژە فەرزه‌كانەو سوننەتە، بەلام بۆ پارانەو بەتایبەت ئەگەر بکریته عاده‌تیکی بەرده‌وام، ئەو بئگومان زانایان تیدا جیاوازن، وە پێشم وایە "وهك" "ابن تیمیة" گوتویەتی- ئەو پایەش بەهێزتر و بەلگەدارتر^۲ كە سوننەت نەبێ لەدوای هەموو نوێژە فەرزه‌كان بە بەرده‌وامیی پارانەو بکری، دیارە ئەبەرخۆو بە پەنھانی، چونکە پێشتر گومان كە پارانەو هەروەها زیکریش- بە دەنگی بەرزو بە کۆمەڵ لەدوای نوێژە فەرزه‌كان سوننەت نیە بیدەت.

دەشگونجی مەبەستی (نووی) ئەو کە دەڵێ، پاجیایی تیدا نیە (بلا خلاف) لەنێو زانایانی شافعی مەزھەبدا بێت، کە ئەوەیان راستەو وایە.

فەرزو سوننەتەکانی نوێژ بەگوشراویی و پیزکراویی

خوێنەری بەپێز!

هەرچەندە بەو کورتە باسانە لە (۲۴) بڕگەی پابردوودا پابردن، کەم و زۆر پوونبۆتەو کام لەو شتانە باسکران فەرزو پایەن، بە نەبوونی هەركامێکیان نوێژە کە ناتەواو دەبێ و بەرناکەوێ، ئەگەر بابای نوێژکەر زوو پیتی بزانی دەبێت بیکات و پاشان پێش، یان پاش سەلام دانەو سەجده‌ی سەھو ببات، وە ئەگەر درەنگیش پیتی بزانی پێویستە نوێژە کە دووبارە بکاتەو، وە کامیشیان سوننەت و بە نەکردن یان بابای نوێژە کەر خێرو پاداشتیکی لە دەست دەچێ، بەلام نوێژە کە هەر بەرده‌کەوێ، بەلام بە پەسەندم زانی لێرەشدا بە کورتی پیزیان بکەم و بیاخەمە بەرچاو:

(۱) هەمان سەرچاوە بەرگی، ص ۴۵۲.

۱- پایەو فەرزەکانی نوێژ:

لەلای سەرچەم، یان لانیکم زۆربەیی هەرزۆری زانایان پایەو فەرزەکانی نوێژ ئەمانە:

- ۱- نیت هێنان، کە وەک پێشتر باسمان کرد بەس بە دڵو بە زار نایبژێ.
- ۲- گوێنی (الله اکبر)ی نوێژ داوەستن.
- ۳- بەپێوە پراوەستان لە نوێژی فەرزدا بۆ خوێندنی فاتیحە.
- ۴- خوێندنی سوورەتی فاتیحە لە هەر پرکاتیەکدا.
- ۵- پرکوع بردن و ئارام تێدا گرتنی.
- ۶- هەستانەوی دوا پرکوع و راستبوونەوێ و ئارام گرتن.
- ۷- کړنووش بردن و ئارام تێدا گرتنی.
- ۸- دانیشتن لە نێوان دوو کړنووشەکان و ئارام تێدا گرتنی.
- ۹- دانیشتن بۆ خوێندنی تەحییاتی کۆتایی.
- ۱۰- سەلام دانەوێ یەکەم.
- ۱۱- ریزکردنی پایەو فەرزەکان بەو جۆرەیی باس کراون.

ئەجا هەرچەندە شەری زانان (فقهاء) وەک پایەو فەرزێک باسیان نەکردووە، بەلام وەک پێشتریش باسمان کردووە، بە تەئکید یادی خوا کردن و گەردنکەچی و دڵ بێداریی و هۆشیاریی، کە بزانی چی دەلی: گەردنکەچی و گەردنکەچی پایەو فەرزەکان، بگرە هەوێن و هەناو و پووج و گیان و کاکلەو جەووەرە کە یەتی.

ب- سونفەتەکانی نوێژ

دیاره جگە لە پایەو فەرزەکان کە لە برگی (أ)دا ریزمان کردن، هەرچی ماوێ لە نوێژدا بە سونفەت دادەنێ لەلای سەرچەم، یان زۆربەیی زانایان کە ئەمانە:

- ۱- دهست بهرزکردنوه له کاتی نوږو دابهستو چوونه پکوع و هه لسانه وه له پکوع و هه ستانه وهی دواى ته حیياتی یه کهم بۆ پکاتی سییه م.
- ۲- خویندنی دووعای (استفتاح).
- ۳- (استعاذه) کردن، به تایید له پکاتی یه کهمدا پیش خویندنی فاتیه.
- ۴- دهست گرتن، دهستی پاست خستنه سهر مه چهک و باسکی دهستی چهپو گرتنی.
- ۵- گوئنی (آمین) پاش ته واکردنی خویندنی فاتیه.
- ۶- قورنان خویندنی پاش فاتیه.
- ۷- ده نک بهرزکردن و نرم کردن له شوین و کاته گانی خویاندا.
- ۸- (الله اکبر) گوته گانی گواستنه وه بۆ پایه و فهرزه کان (تکبیرات الانتقال).
- ۹- خویندن زیکره گانی پکوع و سه جده کان و هه لسانه وه له پکوع و نیوان سه جده کان.
- ۱۰- دانیشتنی پشودان (جلسة الإستراحة)، که ئیمه تهو رایه مان په سه ند کردو له لاما ن به هیتر بوو که سووننه ت نیو ته نیا مؤله ت (رخصة) ه.
- ۱۱- خویندنی ته حیياتی یه کهم، ته گهر نوږه که له دوو پکات زیاتر بوو.
- ۱۲- دانیشن بۆ خویندنی ته حیياتی یه کهم به پیى سووننه ت، که شیوه ی (افتراش) ه و پیشر روومان کردۆته وه که چۆنه.
- ۱۳- سه له وات دان له پیغه مبه ر ﷺ له ته حیياتی دووه مدا، دپاره هه ندیک له زانایان بۆ وینه (شافیعی) سه له وات له سه ر پیغه مبه ر ﷺ له ته حیياتی دووه مدا به فهرزو له هی یه که میشدا به سووننه ت ده زانن، به لام پای جه ماوه ری زانایان به هیتره.
- ۱۴- دووعایه گانی دواى ته حیياتی کۆتایی و پیش سه لام دانوه.

۱۵- دانیشتن بژ ته حیایاتی دووهم به شیوهی (تورک) که پیشتر پرومان کردو تهوه.

۱۶- خویندنی دووعای (قنوت) له لای (مالک و شافعی) له پکاتی دووهمی نویژی به یانیدا پیش رکوع، یان پاش رکوع، به لام نه خویندنی به هیتره.

۱۷- سه لام دانهوهی دووهم.

۱۸- خویندنی چند زیکریک دواي سه لام دانهوهی له لای هندیکیان دووعا کردنیش.

هه لته له کاتی توژیتهوهی هه رکام لهو پایهو فه رزو سوننه تاندا به درژی باسمان کردوونو به لگه مان له سر فه رزوون، یان سوننه تن بوونیان هیناوه تهوه، بۆیه لیږده هه نه وندهم به پیویست زانی، که ریزیان بکهینو له یه کیان جیا بکهینهوه.

خالى حدوتهم: چەند كورته باسيك دهرپارهى نويز:

خوينهري بهريز!

خوا پشتيوان بئ لىم خالى حدوتهدا هەول دىهدين به كورتىي و گوشراوىي هەر كام لىو بابەتانهى خوارى بتويژينهوه، بۆ شهوى چاكترو زياتر تيشك بخهينه سەر هەموو لايهنةكانى نويزو سەرجهم جۆرو شيههكانى:

- ۱- بانگو قامەت.
- ۲- كورت كىرتهوهو كۆكرتهوهى نويزه فەرزەكان.
- ۳- نويزى ترس (صلاة الخوف).
- ۴- نويزى باباي نهخوش (صلاة المريض).
- ۵- نويزى جومعه.
- ۶- كاتى پينج نويزه فەرزەكان.
- ۷- نويزى به كۆمهل (صلاة الجماعة).
- ۸- نويز گيپانهوه (قضاء الصلاة).
- ۹- بهتال كەرەوهكانى نويز (مبطلات الصلاة).
- ۱۰- شهو شتانهى له نويزدا ناپهسەندن (مكروهات الصلاة).
- ۱۱- شهو شتانهى له نويزدا دروست و رهوان.
- ۱۲- مەرجهكانى نويز (شروط الصلاة).
- ۱۳- نويز كىرته لهسەر مردوو (صلاة الميت).
- ۱۴- نويزه سوننهتهكان (الصلوات المسنونات).
- ۱۵- سوترهى بهردهمى نويزكهه (سترة المصلي).
- ۱۶- كپنوش بردنى هەلههكردن (سجدة السهو).

۱۷- سجده کانی قورئان خویندن (سجدة التلاوة).

۱۸- سجده‌ی سوپاس گوزاری (سجدة الشکر).

به لّام وهك له پیشه وهش ئاماژه مان پئ کرد هر کام لهم بابه تانه به کورتیی و گوشراویی ده خهینه پروو، هه چهنده خوا پشتیوان بئ هه موو نهو مهسه لانه‌ی که گرنگو جهو هه ریین ده یانتویژینه وه، به لّام بئ گومان زور مهو دای شیکردنه وهو پینداچوونه خواری هه موو جوزئیات و لقو پۆپه کانیا مان نابئ، بۆیه وئپای داکۆکی کردن له سهر نهوه، که پشوو درێژانه و وردبینانه ئهم کورته باسانه بخوینیه وه، ده شلیم:

ئه گهر ویستت ده رباره‌ی هه رکام لهم بابه تانه شاره زاتر بی. سهرنجی نهو کتیب و سهرچاوانه بده، که له پهراویژدا ئاماژه یان پئ ده کهین، دیاره شیوه‌ی تووژینه وه شمان بۆ نهو بابه تانه — وهك عاده‌تی خۆمان لهم کتیبه‌دا — بهو شیوه‌یه ده بی، که ههول ده دهین به هیزترین و به لگه دارترین رایان له سهر بجهینه پروو، وه به گوێره‌ی به پیویست زانرا نیش ئاماژه بۆ راویۆچوونه کانی دیکهش ده کهین:

۱- بانگ و قامهت (الأذان والإقامة).

له چهند بڕگه‌یه کدا باسی بانگ دان و قامهت کردن ده کهین:

یهك: پیناسه‌ی بانگ و قامهت:

بانگ (أذان) له ئه‌سلی زماندا به مانای ئاگادارکردنه وه (اعلام) دئ، وهك خوای به‌رزو مه‌زن فهرمویه‌تی: ﴿وَأَذِّنْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ...﴾ (التوبة: ۳)

وه له زاراوهی شه رعدا ناوا پیناسه کراوه: "هو إعلام بوقت الصلاة المفروضة بالفاظ مخصوصة" واته: ناگادارکردنه ویه که له کاتی نوێژی فەرژ به چهند وشهیه کی تایبته.

قامهت (الإقامة) یش بریتیه له ناگادارکردنه ویه نوێژکه ران به دهستی کردنی نوێژ^(۱).

دوو: حوکمی بانگ و قامهت:

زانایان دهربارهی حوکمی بانگ و قامهت به گشتی دوو پریان ههیه، به شیکیان به فەرژ ده زانن که ظاهریه کان و زهیدییه کان و حهنبه فییه کان و زۆر له حهنبه لییه کان، وه به شیکیان به سوننه تیکی داکۆکی له سهر کراوی ده زانن، که مالکییه کان و شافیعییه کان و هه ندیک له حهنبه لییه کان^(۲).

واش پێ ده چۆ به فەرژ دانایان به هیتر بیته^(۳)، چونکه پیغه مبه ﷺ به دوو کهسی فهرموو، که بۆ شونیتک به پێی ده کردن: ((إذا خرجتما فأذنا، ثم أقيما، ثم ليؤمكما أكبركما)) رواه البخاري عن مالك بن حويرث.

واته: هه رکا تیک له مال ده رچوون و به سه فەر چوون — کاتی نوێژ هات — بانگ بلێن، پاشان قامهت بکهن، پاشان با کامهتان گه وره تره پێش نوێژیتان بۆ بکات.

سێ: چۆنیهتی بانگ و قامهت:

هه رکام له بانگ و قامهت یه کی به سێ جۆر گێپراونه وه، که بهم شێوه یه ن:

(۱) بېروانه: (المفصل في أحكام المرأة والأسرة)، ج ۱، ص ۱۹۹-۲۰۰، وه بېروانه: (الفقه الإسلامي وأدلته)، ج ۱، ص ۶۹۳-۶۹۴، وه (فقه السنة)، ج ۱، ص ۱۲۲.

(۲) هه مان سه رچاوهی پێشوو.

(۳) بېروانه: (المحلى)، ج ۳، ص ۷۹، وه: (الشرح الكبير)، ج ۱، ص ۳۹۰، وه: (الروضة الندية)، ج ۱، ص ۱۲۳.

یه کهم: بانگ

جۆری یه کهم^(۱):

الله أكبر، الله أكبر، الله أكبر، الله أكبر
أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن لا إله إلا الله
أشهد أن محمدا رسول الله، أشهد أن محمدا رسول الله
حي على الصلاة، حي على الصلاة
حي على الفلاح، حي على الفلاح
الله أكبر، الله أكبر
لا إله إلا الله

که دهیته پازده رسته، که ثم جۆریان (أحمد وأبو داود وابن ماجه وابن خزيمة وترمذي) له (عبدالله بن زيد بن عبد ربه) گيڤاویانه تهوهو (ترمذي) به (صحيح)ی داناوه.

جۆری دووهم^(۲):

که ههروهک تهوهی یه کهمه، به لام ههردووک شایه تمانه کان بهر لهوهی به دهنگی بهرز بگوترین به دهنگی نزم دهگوترین، (که تهمهش (ترجیع)ی پێ دهلین: واته تهو جۆره بانگه ناوای لێدی:

الله أكبر= الله أكبر، الله أكبر، الله أكبر
أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن لا إله إلا الله
أشهد أن محمدا رسول الله، أشهد أن محمدا رسول الله

(۱) ثم جۆریان هه نهفیه کان و هه نهفیه کان هه لیا نهوارده، بپوانه: (الفقه الاسلامي) ۹۰۰، ج ۱، ص ۷۰۲، ط ۴.

(۲) ثم جۆرهشیان مالکییه کان و شافعییه کان په سه نهیان کردوه، بپوانه سه رچاوهی پيشوو.

أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن لا إله إلا الله
أشهد أن عمدا رسول الله، أشهد أن عمدا رسول الله
حي على الصلاة، حي على الصلاة
حي على الفلاح، حي على الفلاح
الله أكبر، الله أكبر
لا إله إلا الله

که ده بیته نۆزده پسته، نهم جوړه شيان هرکام له (أحمد وأبو داود ونسائي وابن ماجه وترمذي) له (أبي عذرة) گيږاويانه ته وه، وه (ترمذي) گوته ويه تی: (حسن صحيح).

جوړی سيته م:

که هره وه ته وهی دووه مه به لام (الله أكبر) هکان له جياتی چوار بن دووانن، به م شيته وه:

الله أكبر، الله أكبر
أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن لا إله إلا الله
أشهد أن عمدا رسول الله، أشهد أن عمدا رسول الله
أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن لا إله إلا الله
أشهد أن عمدا رسول الله، أشهد أن عمدا رسول الله
حي على الصلاة، حي على الصلاة
حي على الفلاح، حي على الفلاح
الله أكبر، الله أكبر

که ده بیته هه څده (۱۷) پسته، نهم شيان (مسلم) له (أبي عذرة) گيږاوه ته وه، -خو ليی رازی بی-.

تېبىنىي: دهرباره ی (ترجیع) زانایان به شیکیان، که (هه نه فییه کان و هه نه لییه کان) یان له نیودان رایان وایه، که سوننه ت یه له گهل بانگدا بگوتری، بهلام به شیکی دیکه یان که (مالکییه کان و شافیعییه کان) یان له نیودان، ده لاین: سوننه ته له گهل بگوتری^(۱).

بهلام دهرباره ی گوتی: (الصلاة خير من النوم، الصلاة خير من النوم) له بانگی به یانیدا به تایبته که (تشیب) ی پی ده لاین، هه موویان یه ده نگن، چونکه هه (أبو داود واحمد) وایان له (أبو مخذرة) -خوا لی ی پازی بی- گپراوه ته وه، هه له سوننه تیشدا چه سپاوه که (بلال) -خوا لی ی پازی بی- وای بانگ داوه، وه (طبرانی) گپراویه ته وه.^(۲)

دووه م: قامه ت

جوړی به کم^(۳):

الله أكبر، الله أكبر، الله أكبر، الله أكبر
أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن لا إله إلا الله
أشهد أن محمدا رسول الله، أشهد أن محمدا رسول الله
حي على الصلاة، حي على الصلاة
حي على الفلاح، حي على الفلاح
قد قامت الصلاة، قد قامت الصلاة
الله أكبر، الله أكبر
لا إله إلا الله

(۱) پروانه: (الفقه الإسلامي وأدلته)، ج ۱، ص ۷۰۱-۷۰۳، ط ۴، وه پروانه (المفصل)، ج ۱، ص ۲۰۴.

(۲) سهرچاره ی پیتشرو.

(۳) نهم جوړه یان هه نه فییه کان هه لاین بژاردوه، پروانه: (الفقه الاسلامی...)، ج ۱، ص ۷۱۶.

که ئەم جۆرهیان (احمد ونسائی وابن ماجه وترمذي) له (أبو عذرة) وه
گیڕاویانه ته وه و (ترمذي) به (صحيح) ی داناوه.

جۆری دووهم^(۱):

الله أكبر، الله أكبر
أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن محمدا رسول الله
حي على الصلاة، حي على الفلاح
قد قامت الصلاة، قد قامت الصلاة
الله أكبر، الله أكبر
لا إله إلا الله

نەمیشیان هەر له هەمان فەرمووده دا هاتوه، که پیشتر دەربارە ی بانگ
هینامان و (أحمد وأبو داود وابن ماجه وترمذي وابن خزيمة) له (عبدالله زيد بن
عبد ربه) -خوا لێی پازی بێ- گێڕاویانه ته وه.

جۆری سێیەم^(۲):

که کتومت وهك جۆری دووهمه نه وهنده نه بێ، که له جیاتی دووجار (قد قامت
الصلاة) ته نیا جارێک ده گوتی، وهك (مالك) ئەم جۆره یانی هەلبژاردوه له بەر
نه وه ی کردوه ی خەڵکی مه دینه ی له سه ربووه، به لām (ابن عبدالبس) و (ابن القيم)
گوتویانه له پێشه کی راست (صحيح) وه یه ك جار (قد قامت الصلاة) گوتران له
پێغه مبه ره وه ﷺ نه گێڕدراوه ته وه و هەر دووجاره^(۳).

(۱) نەمیش شافعییه کان و حەنبەلییه کان په سه نديان کردوه، پڕوانه سه رچاوه ی پێشوو، ص ۷۱۷.

(۲) پڕوانه: (الفقه الاسلامي)، ج ۱، ص ۷۱۷.

(۳) پڕوانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۱۲۶.

چوار: خپرو پاداشتی بانگ دان و پله و پاییه ی بانگ بیژان:

پیغه مبهري خوا ﷺ فرمویه تی: ((لو يعلم الناس ما في الأذان والصف الأول ثم لم يهدوا إلا أن يستهموا عليه لاستهموا...)) رواه البخاري عن أبي هريرة.

واته: نه گهر خه لکی ده یانزانی چ خپرو پاداشتی که بانگ دان و له ریزی یکه مددا هیده، پاشان هیچ چاریان نه بوایه مده گهر پشکی له سهر بکن، پشک (قرعة) یان له سهر ده کرد.

هه روه ها فرمویه تی: ((إن الله وملائكته يصلون على الصف المقدم، والمؤذن يغفر له مد صوته ويصدق من سمعه من رطب ويابس، وله مثل أجر من صلى معه)) روا أحمد والنسائي بأسناد جيد.

واته: بیگومان خواو فریشته کانی صه له وات له ریزی پیښه وه ده دن، وه بانگ بیژ به نه ندازه ی ده نگ رژیشتنی خوا لئی ده بووری، وه هر ته رویشکی که ده نگ ییستی به راستی داده نه، وه به نه ندازه ی پاداشتی نه وانه، که نویژی له گه لا ده کن پاداشتی ده بی.

پینج: کاتی بانگ و قامه ت:

زانایان له سهر نه وه یه کده نګن، که بانگ له سهره تای هاتنی نویژه فهرزه کانه وه بدری، نابی نه لئی پیش بکه وئ، نه لئی دوا بکه وئ، بیجګه له نویژی به یانی، که دروسته دوو بانگی بژ بدرین به مهرچیک له یه ک جیا بکړینه وه، یه که میان پیش هاتنی کاته کی و نه وی دیکه یان له سهره تای کاته کیه وه، هر بویه ش پیغه مبهري خوا ﷺ دوو که سی جیای بژ نه وه دوو بانګه ته رخاڼ کردبون، وه که له فرموده یه دا ده بینری که پیغه مبهري خوا ﷺ تییدا فرمویه تی: (إن بلالا يؤذن بليل، فكلوا واشربوا حتى يؤذن ابن أم مكتوم) متفق عليه.

واته: دلتیا بن که بیلال له شهویدا بانگ دهدا، جا بھۆن و بھۆنهوه - و له پۆژوو و کاتتان مه ترسن -، تاکو (ابن أم مکتوم) بانگ دهدات.

نجا پیتوسته بانگ و قامهت هیندهیان له نیتوان هه بی، که خه لکی فریای خۆئاماده کردن و هاتن بکهون، چونکه هیکمهتی بانگ هه ر نهویه.

وه زانایان^(۱) گوتویانه ئه ندازهیه کی دیاریکراو لهوبارهوه له دهقهکانی سونهتدا نه هاتوه و مه رج نهویه، که هینده بکهوێته نیتوان بانگ و قامهتیهوه، که نوێژکه ران فریای خۆئاماده کردن و هاتن بکهون، لهوباره شهوه ئه م فهرموودهیه ههیه: ((عن جابر بن سمره رضي الله عنه قال: کان مؤذن رسول الله ﷺ یؤذن ثم یهل فلا یقیم حتی إذا رأى رسول الله ﷺ قد خرج، أقام الصلاة حتی یراه)) رواه أحمد ومسلم وأبو داود والترمذی.

واته: بانگیژی پیغه مبهری خوا ﷺ بانگی دهدا پاشان پاده وهستا و قامهتی نه ده خوێند هه تا پیغه مبهری خوی ﷺ ده دی ده هاته ده ری، نه و جار که دهیدی قامهتی ده کرد.

شهش: مه رجهکانی بانگ دان و قامهت کردن^(۲)

زانایان چه ند مه رجیک بۆ بانگ بیژو قامهت خوین، دیاری کردوون، به تایبته بۆ بانگیژی:

۱) ده بی بانگدهر مسولمانیکی نیری خاوه ن عه قل و ته مییز بیت.

۲) ده بی بانگه که ههروه ها قامهتیش - به زمانی عه ره بی بیت.

(۱) پروهانه: (المفصل)، ج ۱، ص ۲۰۵، وه پروهانه: (الفقه الاسلامی...)، ج ۱، ص ۷۰۷، وه پروهانه: (فقه السنه)، ج ۱، ص ۱۳۱.

(۲) پروهانه: (الفقه الاسلامی...)، ج ۱، ص ۶۹۷-۶۹۹.

(۳) دەبىي وابى، كە ھەندىك لە خەلكى گوىيىستى بىنۇ، ئەگەر بە تەنيا بوو خۆى گوىيى لىبى.

(۴) دەبىي پەچاوى رىز (ترتیب) و بەدواى يەكداھاتن (موالافە) وشەكانى بکرى، بەو جۆرەى كە لە دەقەكانى سوننەتدا ھاتو.

(۵) دەبىي بانگە كە يان قامەتە كە ھەمووى لەلایەن يەك كەسەو، بىت، نەك دوو كەس يان زياتر تىيدا بەشدار بىن و ھەريە كەيان بەشىكى لى بلى.

ھەوت: سوننەتەكانى بانگ و قامەت:

زۆربەى ھەرە زۆرى زانايان ئەم شتانەى خوارو ھە بۆ بانگ و قامەت كردن بە سوننەت دەزانن، ھەشيانە ھەندىكيان بە فەرز دەزانن:

(۱) سوننەتە باباى بانگ بىز، يان قامەت خوين، دەنگى خۆش و بەرز بىت، بەبەلگەى ئەو ھى كە پىغەمبەرى خوا ﷺ بە (عبداللە بن زىد) ى فەرموو، دواى ئەو ھى كە ئەو خەونەى بۆ گىپرايەو، كە تىيدا بانگيان فيرکردبوو: ((إنها لرؤيا حق إن شاء الله، فقم مع بلال فأتق عليه ما رأيت، فليؤذن به فإنه أئدى صوتاً منك)) رواه أحمد وأصحاب السنن إلا ابن ماجه.

واتە: إن شاء الله ئەم خەونە پاستە، دەھەستە چىت دىو ھى فىرى بىلالى بکە با پىي بانگ بدات، چونكە دەنگى ھى بەرزو خۆشترە.

(۲) ھە جەماو ھى زانايان دەلین: وا پەسەندە كە بانگ بىز پارىزكارو چاكەكار بىت، بەلام مالىكىيەكان بە فەرزو مەرجى دەزانن، لەبەر فەرمودەى: ((ليؤذن لكم خياركم ويؤمكم قراؤكم)) رواه أبو داود وابن ماجه والطبراني. واتە: با چاكەكانتەن بانگتەن بۆ بەدەن و زاناکانتەن پىش نوێى (امامە) يتان بۆ بکەن^(۱).

(۱) پىروانە: (الفقه الاسلامي...)، ج ۱، ص ۷۰۵، وە (المفصل)، ج ۱، ص ۲۰۶.

۳) سه رجهم زانایان له سهر نهوه کۆن، که سوننه ته بانگ و قامهت به پێوه نه فهام بدریڤ، (ابن المنذر) گوتویه تی: ((أجمع كل من أحفظ عنه من أهل العلم أن السنة أن يؤذن قائما))^(۱).

۴) سوننه ته هه ر کام له بابای بانگ بیژو قامهت خوین، له ش پاک و به ده ستوویژ بن، چونکه هه ردو وکیان - واته بانگ دان و قامهت کردن - دوو جۆره خواپه رستی و زیکری هه ره به رزن، ده جا پیغه مبه ری خوا ﷺ کاتیک (مهاجر بن قنفذ) - خوا لیتی رازی بی - سه لامی لی کرد، وه لامی نه دایه وه پیتی فهرموو که نه وه ی پیتی لی گرتوه وه لامی سه لامه کی بداته وه، نه وه بووه که هه زی نه کردو زیکری خوا بکات مه گه ره به پاکي: ((إلا أني كرهت أن أذكر الله إلا على طهارة)) رواه أحمد وأبو داود والنسائي وابن ماجه وصححه ابن خزيمة. جا ته گه ره بانگ بیژ به بی ده ستوویژ بانگیدا نه وه له لای شافعییه کان ناپه سه نه ده، به لام (أحمد) و (هه نه فییه کان) ده لیتن: ناپه سه نه ده (مکروه) نه^(۲).

۵) هه روه ها سه رجهم زانایان له سهر نهوه یه کده نگن که ته گه ره فه رزیش نه بی سوننه ته بابای بانگیژ له پیتی خوا دا بانگه کی بلتی و کریتی له به رانه ردا وه نه گری، چونکه پیغه مبه ره ﷺ فهرموویه تی: ((عن عثمان ابن أبي العاص قال: قلت يا رسول الله أجعلني إمام قومي)) قال: أنت إمامهم واقتد بأضعفهم واتخذ مؤذنا لا يأخذ على أذانه أجرا) رواه أبو داود والنسائي وابن ماجه والترمذي بلفظ آخر.

واته: (عثمان بن أبي العاص) گوتویه تی: گوتم نه ی پیغه مبه ری خوا ﷺ بمکه به تیمامی گه له که م، فهرمووی: تو تیمامیانی و به گویره ی

(۱) پروانه: (فقه السنة..)، ج ۱، ص ۲۰۶، وه (الفقه الاسلامي..)، ج ۱، ص ۷۰۵.

(۲) پروانه: (فقه السنة..)، ج ۱، ص ۱۲۹، وه (الفقه الاسلامي..)، ج ۱، ص ۷۰۵.

توانای بی هیترتینیان نویزه که ت بکه، وه با بانگیو یکتان هه بی که له سهر بانگدانه که ی کرئ وهرنه گری.

(۶) وه سوننه ته بانگ دانو قامه ت کردنیش پروو به قیبله بن، چونکه بانگ بیژه کانی پیغه مبه ر ﷺ وایان بانگ داوه و قامه تیان کردوه^(۱)، پیغه مبه ریش ﷺ به بیلالی فرمووه: (قم فاذن) متفق علیه.

(۷) وه سوننه ته بابای بانگیو له بانگدانا هه ردووک په نجه ی بخته گوئییه کانییه وه، وه له کاتی گوئی: (حي على الصلاة) و (حي على الفلاح) دا له یه که میاندا پروو به لای راستداو، له دووه میان پروو به لای چه پدا بسوورپنی، بی نه وه ی پییه کانی بچوولین، چونکه (بیلال) -خوا لئی پازی بی- وای بانگ داوه، وهك (أبو جحيفة) ده گیرته وه ده لئی: ((وَأَذَن بِلَال، فَجَعَلْتُ أَتَّبِعُ فَاهَ هَهْنَا وَهَهْنَا يَمِينًا وَشَمَالًا يَقُولُ: حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَ الْفَلَاحِ...)) متفق علیه.

واته: ...وه بیلال بانگی داو منیش سهرنجی زاریم ده داو له ملاولاوه، به لای راستو چه پدا ده یگوت: وهرن بۆ نویژ، وهرن بۆ سهر فزایی.

وه له ریوایه تیکی دیکه دا که (أبو داود) هیئاویه تی: (أبو جحيفة) گوتویه تی: (رأيت بلالا يؤذن، ويدور وأتبع فاه ههنا وههنا وأصبعه في أذنيه). واته: بیلام بینی بانگی ده داو خوی ده سووراندو منیش به ملاولا دا سهرنجی زاریم ده دا، وه هه ردووک په نجه کانی خستبوونه گوئییه کانییه وه^(۲).

(۸) وه سوننه ته له کاتی بانگدا بانگدهر ده نگي زیاتر به رزبکاته وه له قامه ت خویندن، وه له نیوان هه ردوو وشه ی بانگدا توژیك بوه ستی، به لام قامه ته که به ده نگي نرمتر به خیرایی بوئینی، له وباره شه وه ثم ده قه

(۱) پروانه: (الفقه الاسلامي...)، ج ۱، ص ۷۰۵، ط ۴.

(۲) پروانه: (نیل الأوطار) ج ۲ ص ۲۸ تا ۳۱.

گپراوه تهوه، که پیغه مبهەر ﷺ به بیلالی فرموو: ((اذا أذنت فترسل، وإذا أقمت فاهل)) رواه أبو داود والترمذی.

واته: نه گهر بانگتدا په له مه که، به لام نه گهر قامهتت کرد ده ست و برد بکه. (۹) سهر جهم زانایان که نه هلی چوار مه زه به کانیان له نیودان ده لپن: سوننه ته بانگبیژو ههر خوځی قامهت بکات، به لام هه موویان له سهر نه وه یه کده ننگ که نه گهر غدیږی بانگده ریش قامهتی کرد ههر دروست (جائزه) (۱).

(۱۰) وه سوننه ته بانگده رو قامهت خوین، ده نگیان خوځ بکه نه به لام به جوړه ئاوازیك نه بی که وه کورانی بچن، وه هیئده وشه کانیان له یه که نه کیشیتته وه، که مانا کانیان بگوړپن. دیاره رویشتنو قسه کردنیش له ده می بانگدانو قامهت کردندا نه گهر هه رامیش نه بن ناپه سهند (مکروه)، واته بابای بانگبیژو قامهت که ده بی به ریژو وبقاره وه بوه ست له کاتی بانگدانو قامهت کردندا. (۲)

هه شت: نویژ که ران له کاتی قامهت کردندا که ی هه لده ستنه پی بو نویژ؟

زانایان دواى نه وه ی له سهر نه وه ریك که وتوون، که وابه شه نویژ که ران هه لده ستنه پی هه تا نیمام نه یه ت و نه یینن، چونکه پیغه مبهەر ﷺ فرمویده تی: ((اذا أقمت الصلاة فلا تقوموا حتى تروني)) متفق علیه.

واته: نه گهر قامهت بو نویژ که ران هه تا من نه یینن هه لده ستنه پی، له سهر دیاری کردنی کاتی هه ستانه پی رایان جیاوازه، ههر چی مالیکیه کانن ده لپن: له سهره تای قامه ته وه، یان له میانیدا، یان دواى ته وایوونی، ههر چوځ بی دروسته و

(۱) پروانه: (اللقه الاسلامی)، ج ۱، ص ۷۱۸، ط ۴.

(۲) سچاوه ی پیشو، ج ۱۲ ص ۷۰۹، ۷۱۰، وه پروانه: (فقه السنة) ج ۱ ص ۱۳۰.

کاتیك دیاری نه کراوه. به لآم حه نه فییه کان ده ئین: پاش ههستانی ئیمام و له کاتی گوترانی: (حي على الفلاح) داو، شافیعییه کانیش ده ئین: ته گهر بزانی فریای (الله اکبر) ی نوێو دابه ستنی ئیمام ده کهوئ و اباشه پاش ته و ابو بونی قامه ته که ههستیته پئ، ته گهرنا چۆن بزانی فریا ده کهوئ ده بئ و ابکات^(۱)، منیش پیم وایه پای مالکییه کان و شافیعییه کان له وانی دیکه په سه ندرتن، چونکه مادام دهق نه بئ، بۆمان نیه ده میکی تایبته دیاری بکهین بۆ هه لسانه پئ.

نۆ: بانگ و قامهت بۆ نوێژی فهوتاو له کاتی گێڕانه وهیدا:

زۆربهی زانایان که (أبو حنیفة وأحمد وأبو ثور وشافعی له یه کیك له دوو قسه کانیدا) یان له نیودان، پایان وایه که سوننه ته بابای نوێژگێڕه وه، هه م بانگیش بدات و هه م قامه تیش بکات بۆ نوێژیک که ده یگێڕیته وه، به لآم (مالك و أوزاعی و شافعی له قسه یه کی دا) ته نیا قامهت به سوننهت ده زانن و بانگ دان بۆ نوێژی گێڕاوه به ناپه سه ند (مکروه) ده زانن^(۲)، ظاهریه کانیش هه ر کام له بانگ و قامهت بۆ هه ر کام له نوێژه فه رزه کان، چ له کاتی خۆیاندا بکریئن، چ بگێڕیته وه، وه نوێژکه ره کان چ نیشته جئ بن چ ریبوار، مادام به کۆمه ل بکریئن به فه رز ده زانن^(۳)، به لآم نوێژکه ره ته گهر ته نیا بیته به فه رزیان نازانن^(۴)، به سه ر نه جدانی نه و ده قانه ش، که له و باره وه هاتوون ده رده کهوئ، که پای زۆربهی زانایان به هیژتره، ئنجا شایانی باسیشه که سه رجه م زانایان پایان وایه، که ته گهر بابای نوێژکه ره چ ته نیا بئ ۱۰ به کۆمه ل بیکه ن، ته گهر دوو نوێژ، یان زیاتریان پیکه وه گێڕانه وه سوننهت وایه بۆ یه که میان هه م بانگ بدرئ و هه م قامه تیش

۱) پروانه: (الفقه الإسلامي)، ج ۱، ص ۷۱۹، وه (فقه السنة)، ج ۱، ص ۱۳۲.

۲) پروانه: (نبیل الاوطار)، ج ۲، ص ۴۵.

۳) پروانه: (نبیل الاوطار)، ج ۲، ص ۴۵.

۴) پروانه: (الحلی)، ج ۳، ص ۷۹، مسأله (۳۱۵)، وه ص ۸۱ مسأله (۳۱۶).

بکړی، به لām بو تهوانی دیکه قامت بهسه، به لām هدنه فییه کان ده لّین: بانگیش بو هه موویان بدری^(۱).

نهمهش چهند ده قیّک لهوبارهوه:

* ((عن أبي قتادة رضي الله عنه قال: أنهم كانوا مع النبي ﷺ فناموا حتى طلعت الشمس فقال النبي ﷺ: يا بلال قم فأذن الناس بالصلاة)) متفق عليه. وه لهو رپوايه ته دا كه (عمران بن حصين) -خوا لیّی رازی بی- هیناویه تی تاوایه: ((فأمر بلالا فأذن فصلينا ركعتين، ثم أمره فأقام فصلينا)) متفق عليه. كهواته: پیغه مبهري ﷺ فهرمانی به ییلال -خوا لیّی رازی بی- کردوه، كه بو تهو نویژه فتهواته ی بهیانی ههم بانگ بلی و ههم قامه تیش بکات.

■ ((عن أبي عبيدة بن عبد الله بن مسعود عن أبيه أن المشركين شغلوا النبي ﷺ يوم الخندق عن أربع صلوات حتى ذهب من الليل ما شاء الله، فأمر بلالا فأذن ثم أقام فصلی الظهر، ثم أقام فصلی العصر، ثم أقام فصلی المغرب، ثم أقام فصلی العشاء)) رواه أحمد والنسائي والترمذي وقال: ليس بأسناده بأس إلا أن أبا عبيدة لم يسمع من عبدالله.

لهم ده قهشدا ده بینین كه پیغه مبهري خوا ﷺ ته نیا بو نویژی یه كه له نویژه چوه کان فهرمانی کردوه^(۲) بانگ بدری و بو تهوانی دیکه بهس قامت کراوه.

ده: ئایا ئافره تان بانگ و قامه تیان بو هه یه؟

زانایان دواى تهوه ی له سه ر تهوه یه كدهنگ بوون، كه ئافره تان له سه ریان پیویست نیه بانگ بهدن و قامت بکه^(۱)، بگره زۆریه یان هه ر به حه رامیشی

(۱) پروانه: (المفصل)، ج ۱، ص ۲۰۱، وه (نیل الاوطار)، ج ۲، ص ۴، وه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۱۳۲-۱۳۳.

(۲) زۆریه ی زانایان له وشه ی (فأمر بلالا) هه لیان هینجاوه، كه به یی تی زنی تیمام نابن قامت بکړی.

ده زانن ئافرهت بانگ بدات مادام پیاوان گویان لیبی به لām بیگومان نهم رایه بیهیزو پیژ، وه لهوباره وه که تایا نه گهر هدر بوخویان بن بویان هدییه بانگ بدهن و قامت بکهن یان نا؟ رایان جیاوازه، هدرچی (شافعی و أسحاق و أحمد و ابن حزم) ده لئین: بویان هدییه، به لām نه گهر نهشیان کردن قهیناکات^(۱)، مالیکییه کانیش ده لئین: سوننه ته قامت بکهن، به لām بانگ دان سوننه نیه^(۲)، به لگهی نه ماندهش که ده لئین ئافرهت بان بویان هدییه بو نویره فدرزه کانیان بانگ بدهن و قامت بکهن چهند شتییکه، یه کیکیان نه وهیه که له (عائشه) وه - خوا لیبی رازی بی - گیراوه ته وه: ((أنها كانت تؤذن وتقيم وتؤم النساء وتقف وسطهن)) رواه البيهقي، ههروه ها له (طاووس) گیراوه ته وه که گوتویه تی: ((كانت عائشة تؤذن وتقيم))^(۳)، که واته: ئافرهت بانگ و قامت بو خوی ده کات، به لām (ثوري و أبو ثور و حنده فیه کان) به دروستی نازانن ئافرهت بان بانگ و قامه تیان هدییه، بو نویره کانیان^(۴).

به لām بیگومان نهو رایه به هیتره که ده لئین ئافرهت بان بویان هدییه بانگ بدهن و قامه تییش بکهن مادام هدر خویان بن^(۵).

(۱) پروانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۱۳۳، که نهم ده قدی هیئاره: (قال ابن عمر رضي الله عنهما:

ليس على النساء اذان ولا إقامة) رواه البيهقي بسند صحيح.

(۲) پروانه: (المفصل)، ج ۱، ص ۲۰۲، وه پروانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۱۳۳.

(۳) سهراوهی پیشوو.

(۴) نهو ده قانه (ابن حزم) هیئانوی، پروانه (المحلی)، ج ۳، ص ۸۳، مسألة (۳۲۰).

(۵) پروانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۱۳.

(۶) به لکو خاوهنی "الروضة الندية"، ج ۱، ص ۱۲۷، ده لئین له سدریشیان فدرزه.

يانزده: كه سيك گويي بيسټى بانگو قامهت بېي سوننه ته چي بلتي؟

له وباروهه چنده فدرمووده يه كه له پيغه مېدرى خواوه ﷺ هاتون كه نه مانهن:

(١) (عن سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قال: ((من قال حين يسمع المؤذن: وأنا أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له وأن محمدا عبده ورسوله، رَضِيتُ بالله رباً وبمحمد رسولاً وبالإسلام ديناً، غفر ذنبه)) رواه مسلم والنسائي والترمذي وابن ماجه.

واته: هدر كه سيك كاتيك گوتي له بانگيټو ده بې بلتي: وه منيش شايدى ده دم، كه جگه له خوا هيچ پدراونين بهس خويده تي و هاويه شي نين، وه كه موحه مېد بهنده و په وانه كراوى ويه، خوام به پدروهر دگارو موحه مېدم به پيغه مېدرو ئيسلام به بهرنامه په سنده و قبول كردون، گوناخي ده بوردي.

(٢) ((عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه قال: أن النبي ﷺ قال: إذا سمعت المؤذن فقولوا مثلما يقول المؤذن)) رواه الجماعة. واته: هدر كات گوتيټان له بانگدېر بو، بانگيټو چي ده لټي نيوهش وا بلين.

(٣) ((عن عمر بن خطاب رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ إذا قال المؤذن: الله أكبر الله أكبر، فقال أحدكم الله أكبر الله أكبر، ثم قال أشهد أن لا إله إلا الله قال: أشهد أن لا إله إلا الله ثم قال: أشهد أن محمدا رسول الله قال: أشهد أن محمدا رسول الله، ثم قال: حي على الصلاة، قال: لا حول ولا قوة إلا بالله، ثم قال: حي على الفلاح، قال: لا حول ولا قوة إلا بالله، ثم قال: الله أكبر الله أكبر، قال: الله أكبر الله أكبر، ثم قال: لا إله إلا الله، قال: لا إله إلا الله، من قلبه دخل الجنة)) رواه مسلم وأبو داود ورواه البخاري بنحوه عن معاوية.

واته: هدر كات بانگ بيټو گوتي خوا گه وره تره — له هدمو كهسو هدمو شتيك — خوا گه وره تره، يه كيكيستان گوتي: خوا گه وره تره، خوا گه وره تره،

دوایی - بانگدهر - کوتی: شایه دیی ددهم که جگه له خوا هیچ په رستراو نین،
 -تهویش- کوتی: شایه دیی ددهم که جگه له خوا هیچ په رستراو نین، پاشان
 کوتی: شایه دیی ددهم که موحه مده پیغه مبهری خوایه، کوتی: شایه دیی
 ددهم که موحه مده پیغه مبهری خوایه، تنجا کوتی: وهرن بۆ نویژ، کوتی:
 جوولتهو^(۱) توانا نیه مه گهر به خوا، پاشان کوتی: وهرن بۆ سهر فرازی، کوتی:
 خۆلادان له ههله و زیان و توانا بۆ چاکه و قازانج نیه مه گهر به خوا، دوایی
 کوتی خوا گه وره تره، خوا گه وره تره، کوتی: خوا گه وره تره، خوا گه وره تره، دوایی
 کوتی: بیجگه له خوا هیچ په رستراو نین، کوتی: بیجگه له خوا هیچ په رستراو
 نین، له ناخی دلته وه -ئاوا وهلامی بانگی دایه و- -تهو ده چیتته به ههشتی.

(۴) ((عن عبدالله بن عمر رضي الله عنه أنه سمع النبي ﷺ يقول: إذا سمعتم
 المؤذن فقولوا مثل ما يقول ثم صلوا علي، فإنه من صلى علي صلاة صلى الله
 بها عليه عشراً، ثم سلوا الله لي الوسيلة، فإنها منزلة في الجنة لا ينبغي إلا
 لعبد من عباد الله وأرجوا أن أكون أنا هو، فمن سأل الله لي الوسيلة حلت
 عليه الشفاعة)) رواه الخمسة إلا البخاري وابن ماجه.

واته: ههركات گوتیان له بانگدهر بوو، ئیوهش وهك وی بلین ﴿بیجگه له
 (حي على الصلاة، حي على الفلاح) وهك له فهرموودهی دیکه دا هاتوه﴾،
 پاشان سهله واتم له سهه بدهن، چونکه ههه كه سیك یهك جار سهله واتم له سهه
 بدات، خوا به ههوی تهوه وه ده جار سهله واتی بۆ ده نیژی، تنجا وه سیلهم بۆ له
 خوا داوا بکهن، چونکه وه سیله پلهو پایه یه که له به ههشتی بهس بۆ یهك بهنده

(۱) بۆیه رستهی (لا حول ولا قوة إلا بالله)م به دوو جوهر مانا کردوه، چونکه زانیان به ههردوک
 جوهره کان مانایان کردوه، پروانه: (شرح صحیح مسلم) للسنوی، ج ۲، ص ۱۵۱۴-۱۵۱۵، وه
 پروانه: (نبیل الأوطار)، ج ۲، ص ۳۷، که (شوکانی)یش ههه له (نووی) وهه رگروه.

له بنده کانی خوا ده شی، وه من هیوادارم که نهو بنده یه یم، جا هدر که سیك
داوای وه سیلهم بۆ له خوا بکات، شه فاعه تی بۆ شایسته و په و ده بی.

۵- ((عن جابر رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قال: من قال حين يسمع النداء: اللهم رب هذه الدعوة التامة والصلاة القائمة آت محمدا الوسيلة والفضيلة، وابعثه مقاماً محموداً الذي وعده، حلت له شفاعتي يوم القيامة)) رواه الجماعة إلا مسلماً.

واته: هدر که سیك له کاتی بیستنی بانگ دا بلێ: "ئه ی خوا یه خاوه نی نهم
بانگهواز" ته و او نوێه په رپا کراوه! وه سیله و پله و نیم تیا زی هه ره بهرز به
موحه مه د ببه خشه، وه نهو پایه و مه قامه^(۱) تیدا ستایش کراوه ی که گفت
پێ داوه پێی ده"، نهوه تکا کردنی منی له پوژی قیامه تدا بۆ په و ده بی.

۶) وه سوننه ته له کو تایی بانگ (پیش قامه ت) کردن، واته له نیتوان بانگو
قامه تدا دووعاو پارانه وه بکری، چونکه پێغه مبه ر ﷺ له و باره وه
فه رمویه تی: ((الدعاء لا یرد بین الأذان والإقامة)) رواه أحمد وأبو داود
والترمذي، واته: پارانه وه ی نیتوان بانگو قامه ت په ت نا کریت ته وه، نجا
(ترمذی) که نهم فه رموده یه ی به (صحیح) دانا وه نه مه شی لی زیاد کرده:
((قالوا: ماذا نقول يا رسول الله قال: سلوا الله العفو والعافية في الدنيا
والآخرة))، واته: گو تیان جا نه ی پێغه مبه ری خوا - له کاتی نهو پارانه وه یه دا-
چی بلێین؟ فه رموی: لی بوردن و سه لامه تی له دنیا و دوا پوژدا داوا بکه ن.

نه وه ی پاربد هه مووی ده رباره ی وه لامدان وه ی بانگ بوو بۆ که سیك، که گو ی
بیستی بانگ ده بی، بۆ قامه تیش زۆریه ی زۆری زانیان پایان وایه که نه ویش وه

(۱) زانیان گو تویانه مه به ست له (مقاماً محموداً) یان (المقام المحمود) وه که له رپوا یه تی دیکه دا هاته،
پله و پایه ی تکا کردنی مذن (مقام الشفاعة العظمی) ه، که له فه رموده کان هاته خوا ی
په ره دگاریش به نایه تی: (عسی أن یبعثک ربک مقاما محمودا) الإسراء- ۷۹ ناماژه ی پێ کرده.

بانگ وه لّام ددهریتته وه، به لّام له وه لّامی: (قد قامت الصلاة، قد قامت الصلاة) دا ده گوتړی: (أقامها الله وأدامها) واته: خوا -ثم نويژ بهرپاگردنه- ههړ پراوه ستاوو بهرده وام بکات، چونکه له وباره وه (أبو داود) له هه نديک له هاوه لّانی پیغه مبه ره وه ﷺ گپړاویته وه که کاتیک "بلال" دهستی به قامت کردن کردو گوتی: (قد قامت الصلاة) پیغه مبه ر ﷺ فهرمووی: (أقامها الله وأدامها)^(۱) به لّام نه وهی که هیچ به لگه یه کی له سهر نیه و به داهینراو (بدعه) داده نری لهو شتانه، که له گه ل بانگ و قامه تدا ده گوتړین، نه مانه:

أ- گوتنی (مرحبا ببيبي وقرة عيني محمد بن عبدالله ﷺ)، وه ماچ کردنی ههردووک په فجه گه وړه ی دهست و به ههردووک چاودا هیئانیان له کاتی بیستنی: (أشهد أن محمدا رسول الله) دا، که گوايه بژ کوړی و چا وئیشه چاکه! به لّام (الشيخ إسماعيل العجلوني) له کتیبی: (كشف الخفى ومزيل الإلباس عما أشتهر من الأحاديث على ألسنة الناس) دا گوتوویه تی: نه سلې نیه^(۲).

ب- له پیش بانگی نویژه کاند ا به تاییه ت به یانی به دهنگی بهر ز زیکر کردن و قورثان خویندن که نه میس هیچ زانیه که نه یگوتوه و دانی پیدانه هیئاوه، که سوننه ته به لکو بیدعه ته^(۳).

ج- به دهنگی بهر ز پاش بانگ صه لّوات دان له پیغه مبه ر ﷺ، که نه میس دیسان داهینراوه و نه سلې کی شرعی نیه، هه رچه نده صه لّوات دان له پیغه مبه ر ﷺ دوا ی بانگ سوننه ته، به لّام نه که به دهنگی بهر ز^(۴).

(۱) پروانه: (الشرح الكبير)، ج ۱، ص ۴۱۶-۴۱۷، وه: (المفني)، ج ۱، ص ۴۴۱، وه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۱۲۸-۱۲۹، وه: (نیل الاوطار)، ج ۲، ص ۳۸، وه: (الفقه الاسلامي...)، ج ۱، ص ۷۱۲، ۷۱۳، ط ۲.

(۲) پروانه، ج ۲، ص ۲۶۹-۲۷۱، که گوتوویه تی: (ولم يصح في المرفوع من كل هذا شيء) وه ههروها گوتنی: (مرحبا بالقائلين عدلا، وبالصلاة مرحبا وأهلا) نه سلې نیه، پروانه ج ۲، ۲۶۴.

(۳) پروانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۱۳۵.

د- له دواى قامدت، خویندنی دووعای (اللهم رب هذه الدعوة التامة.. الخ)، که بڼ گومان هم دووعایه تاییده به بانگوهو له هیچ ده قیځدا نه هاتوه، که له دواى قامدیش خوینرانی هم سوننه ت بیټ، نه وانهش که ده لاین به قیاس له سر بانگ سوننه ته! قسه که یان هه لیه، چونکه (قیاس) له و جوړه خواپه رستی یان ده که به خواپه رستی یه پروتو ته کان (العبادات المحضة) ناسراون دروست نیه، وهك زانایانی پوچو له سهری یه کدهنگ بوون^(۱).

دوا زده: له کو تاییشدا ده لیم:

به پراستی ئینسان هه تا زیاترو چاکتر له وشو پسته به هیژو به پرسته کانی بانگ و قامدت راپیښی و وردیته و زیاتر حیکمهت و هوی هه لباردنی بانگ و قامه تی بو تاشکرا ده بی، که خوی کار به جی کردوونی به دروشم و شیعیاری بانگ کردن و کو کردنه و هی مسولمان بو گه و ره ترین جوړی خواپه رستی که نو یژه، چونکه له بانگ و قامه تدا هه ر کام له:

(۱) به گه و ره گر تنی خوا به مو تله قی و به بی دیاری کردنی به رام بهر (مقابل یتک، که بی گومان ناوا به مو تله قی به گه و ره و مه زن دانانی خوی په و ره ردگار، هم بوون (وجود) ی و هم ته و او (کمال) ی و بی هه لوه په لیه ی ده گر یته خوی، چونکه زاتیک به هه موو شیوه کانی گه و ره یی له زات و سیفه ته کانداهه موو که سو هه موو شتیک گه و ره و به رزو مه زن تر بیټ، بی گومان له نه و په پری تیرو ته وایی دایه و هیچ جوړه له که و په لیه کی نیه: (الله اکبر، الله اکبر، الله اکبر، الله اکبر).

(۲) به ده ک گر تنی خوا له په رستراویتی (معبودیه) ی دا و را که یان دنی نه بوونی هیچ ها و به شو ها و ه لیک بو ی: (أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن لا إله إلا الله)،

(۱) سه رچا و هی پی شو، ج ۱، ص ۱۳۵-۱۳۶.

(۲) پروانه: (القواعد النورانية الفقهية)، ص ۱۱۲، تألیف (ابن تیمیه).

پیشتریش ماناو چه مکی خواپهرستی (عبادة) مان پوون کردۆتهوه له بابهرتی یه که مدا.

(۳) به پیغه مبهرو په وانه کراوی خوا زانیی موحه محمد ﷺ، که بیگومان دانهینان به پیغه مبهرایه تی ویدا دانهینانیشه به وهدا که ئیسلام تاینو بهرنامه ی خوایه: (أشهد أن محمدا رسول الله، أشهد أن محمدا رسول الله).

(۴) بانگ کردن بۆ گهوره ترین و چاکترین جۆری به ندایه تی و فرمان به ری (العبودية والطاعة) بۆ خوی پهروه دکار که نویژه: (حي على الصلاة، حي على الصلاة).

(۵) بانگ کردن بۆ به خته وه ری و سه رفرازی موتلق که هه موو جۆره کانی به خته وه ری له دنیا و دواړۆدا ده گرتته وه، هه رچه نده به خته وه ری و به مراد گه یشتنی راسته قینه بهس له دواړۆدا ده بی به هۆی چوونه به هه شته وه، که وهك (راغب الأصفهاني) گوته ویه تی^(۱): (بقا= بلا فناء، غنى بلا فقر، عز بلا ذل، علم بلا جهل)، واته: (مانه وه ی بی له نیوچوون، ده و له مهن دی بی ناتاجی، هیژو بالادهستی بی زه بوونی، زانیاری بی نه زانی) یه. (حي على الفلاح، حي على الفلاح)، ئینجا که له دوا ی نویژه وه باسی به خته وه ری و به ئاکام و مراد گه یشتن هاته، ئاماژه یه بۆ ئه وه که ته نها پێگای به ئاکام و مراد گه یشتن بریتیه له به ندایه تی و فرمان به ری کردن بۆ خوا، که نویژ بهرپا کردن گهوره ترین جۆریه تی.

(۶) وه له کۆتاییدا دووباره کردنه وه ی هه رکام له: (به گهوره گرتنی خوا) و (به یه کگرتنی له په رستراوێتیدا)، چونکه ئه و دووانه هه موو راستیه کانی دیکه ی نیو بانگ، بگره سه رجه م دینداری و مسوولمانه تی ده گر نه نیو خۆیان: (الله أكبر، الله أكبر، لا إله إلا الله).

(۱) پروهانه: (معجم مفردات ألفاظ القرآن) وشه ی (فلج).

بە ئۆ خۆینەری بەرپۆز سەنگین!

خوای کاربەجێ وەك هەر کاریکی دیکە لە پرووی حیکمەتییکی بەرزو مەزنیو
بانگ و قامەتی کردوون بە دروشم و بانگەوازی کۆکردنەوهی مسوڵمانان بۆ
گەورەترین و گەرتنترین جۆر و شیوەی خواپەرستی.

٢- کورتکردنەوه و کۆکردنەوهی نوێژە فەرزەکان

خوای میهرەبان و کاربەجێ و پەنھان بین هەرچەندە بە هیچ پێشەك مەودای
نەداوە پێنج نوێژە فەرزەکان بچوینرێن، بەلام لە چەند حالەتێکدا مۆلەتی کورت
کردنەوه و کۆکردنەوهیانی داوە، جا هەرچەندە زۆر کەس وا دەزانێ، کە کورت
کردنەوه و کۆکردنەوهی نوێژە فەرزەکان پێکەوه پەيوەستن و هەردووکیان تاییەتن بە
سەفەرەوه، بەلام لە راستیدا وانیو ئەو لەم چەند خالەدا ئەو دوو مەسەلەیه بە
کورتی پروون دەکەینەوه:

یەك: کورتکردنەوهی نوێژ (قصر الصلاة) مەبەست نوێژە چوار پکاتییه کانه
(نیوهرۆو ئیوارە و خەوتنان) تاییەتە بە سەفەرەوه، وەك خوای بەخشنده
فەرموویەتی: ﴿وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنْ
الصَّلَاةِ...﴾ (النساء، ١٠١) وەهەر کاتێک سەفەرتان کرد گوناختان ناگاتێ
کە لە نوێژە کاتتان کورت بکەنەوه...

(ابن القيم الجوزية) لەویارەیهوه گوتویەتی: (پێغه مبهري خوا ﷺ لەوکاتەوه
کە لە مەدینه دەردەچوو تا دەگەڕایەوه نوێژە چوار پکاتییه کانی کورت
دەکردنەوه دەیکردنە دوو پکات، وە لەسەفەردا نوێژە کانی تەواو نەدەکردن^(١).

(١) بڕوانە: (زاد المعاد في هدي خير العباد)، ج ٢، ص ١٢٨، ط ٢.

ئنجاشایانی باسه که تیگرای^(۱) زانیان که نه هلی چوار مه زه به کان هندیکیانن — کورتکردنه وهی نوێزه چوار پکاتییه کان له سه فهریدا به پهوا ده زانن، به لام هه رچی زۆریه ن که (شافیعی و مالیک) یان له نیودان ده لێن: مؤلّهت (رخصة) به لام کورتکردنه وه خیرتره^(۲)، مالیکیه کانیشت ده لێن: کورتکردنه وهی سوننه تیگی داکۆکی له سه ر کراوه (مؤکده)^(۳)، وه (أبو حنیفه) و ژماره یه کیش له زانیان پایان وایه، که کورتکردنه وه فه رزه^(۴)، هه رچه نده هیچ کامیشیان نالێن نه گه ر نوێزه کانی کورت نه کردنه وه دروست نین و به رناکه ون^(۵)، واش پێ ده چی نه و پایه راسته ر بێ، که کورتکردنه وه (قصر) به سوننه ت ده زانی، چونکه پێغه مبه ری خوا ﷺ فه رمویه تی: ((صدق الله بها عليكم فاقبلوا صدقته)) رواه مسلم، واته: خیریکه خوا پیتی کردوون و خیر پێ کردنی خوا وه ربه رگرن.

دیسان — هه "نوي" گوتویه تی^(۶): هاو لانی پێغه مبه ر ﷺ — خوا لێیان پازی بێ — له خزمه ت پێغه مبه ردا سه فه ریان کردوه هه یانبوه نوێژی کورت کردۆته وه هه شیان بووه به ته واده تی کردویه تی، وه هه یانبوه پۆژووی گرتوه وه هه شبوه به پۆژوو نه بووه و، هه یچ کامیان سه رکو نه ی نه وانی دیکه یان نه کردوه، هه روه ها هه ر کام له (عثمان) و (عائشه) — خوا لێیان پازی بێ — له

(۱) به روانه: (شرح صحيح مسلم للنووي)، ج ۳، ص ۲۱۱-۲۱۶، وه (الفقه الاسلامي...)، ج ۲، ص ۱۳۴.

(۲) به روانه: (الفقه الاسلامي...)، ج ۲، ص ۱۳۳، ط ۴.

(۳) به روانه: (الفقه الاسلامي...)، ج ۲، ص ۱۳۴.

(۴) به روانه: (شرح صحيح مسلم)، ج ۳، ص ۲۱۶.

(۵) به روانه: (الفقه على المذاهب الأربعة)، ج ۱، ص ۴۷۱، به لام (شيعة) ی دوازه ئیمامی ده لێن:

نه گه ر به نه نه گه ر نوێزه کانی له سه فه رێ ته واده کردبێ به تالان و ده بی بیانگێرێ ته وه، به روانه:

(الفقه على المذاهب الخمسة)، ص ۱۴۲-۱۴۳، محمد جواد مغنیه.

(۶) به روانه: (شرح صحيح مسلم)، ج ۳، ص ۲۱۶.

سده فریدا نویژیان تهواو کردوه، (عائشة) له باره وه گپراویه تهوه: (خرجت مع النبي ﷺ في عمرة في رمضان فأنظر وصمت، وقصر وأتممت، فقلت: بابي وأمي أفطرت وصمت، وقصرت وأتممت فقال: أحسنت يا عائشة) رواه الدار قطني وقال: هذا أسناد حسن.

دوو: تنجا زانایان ده باره ی تهو سده فره ی که نویژه کانی تیدا کورت ده کرینه وه، جیاوازی و مشت و مری زوریان له نیواندا هدی، هم له باره ی ماوه (مسافه) ی سده فره که وه وه هم له باره ی کاتی مانده ی بابای پیواره وه.

جا هه رچه نده له باره ی دووری و نزیککی سده فره که وه زۆریه ی^(۱) زانایان ده لێن: ده بئ دهوری چوار بهرید، که ده کاته شازده (۱۶) فره سه خ — دوور بئ — که به کیلۆمهتر ده کاته هه شتاو هه شت کیلۆمهتر و ههوت سه دو چوار مهتر (۸۸,۷۰۴)^(۲)، به لām به سه رنجدان و لیورده بونه وه ی زۆر لهو شتانه ی، که به به لگه یان هیناونه وه بۆ نیسپاتی ده عوایه که یان، ده رده که وئ، که دیاری کردنی نه ندازه یه کی تایبهت به سده فره ی نویژه تیدا کورت کرانه وه، هه یچ به لگه یه کی شه رعی متمانه بئ کراوی له سه ر نیه، بۆیه وا پئ ده چئ تهو رایه ی که ده لئ: کورت کردنه وه ی نویژه چوار پکاتییه کان له موته قی سده فرده داروسته، له رایه که ی دیکه — هه رچه نده زۆریه ش له سه رنی — به هیژتر بیّت، بۆ پشتگیری تهو رایه ش تهو ده قه دینینه وه که (الحافظ بن حجر) گوته ویه تی^(۳): (تهو فره مووده یه پاسترین و راشکاوترین فره مووده یه بۆ پوونکردنه وه ی تهو مه دهسته):

(۱) پروانه: (الفقه لاسلامی وأدلته)، ج ۲، ص ۱۳۴۲-۱۳۴۳.

(۲) چونکه (برید) پک چوار فره سه خ و (فرسه خ) یش سن میله و (میل) یش ۸۴۸ و (مهتره، که واته، ۱۶ = ۴ × ۴ فره سه خ ۴۸ = ۱۸۴۸ × میل ۸۸,۷۰۴ مهتر، پروانه: (الأدلة الرضیة).

(۳) پروانه: (فتح الباری)، ج ۳، ص ۲۷۶.

((عن يحيى بن يزيد قال: سألت أنس بن مالك عن قصر الصلاة؟ فقال أنس: كان النبي ﷺ إذا خرج ثلاثة أميال أو فراسخ يصلي ركعتين)) رواه مسلم وأحمد وأبو داود والبيهقي، وهك ده بينين (أنس) -خو لئی پازی بئ- ده گپ ږتته وه، که پیغه مبر ﷺ ته گهر بؤ ماوهی سئ میل یان سئ فدرسه خ سدهری کردبایه نویژه کانی کورت ده کردنه وه.

جا هدرچنده نهو ده دهقی که (أبو سعيد الخدري) -خو لئی پازی بئ- هیڼاویه تی که ده لئ: ((كان رسول الله ﷺ إذا سافر فرسخاً يقصر الصلاة)) رواه سعيد بن منصور وأقره الحافظ بن حجر بسكوته عنه، نهو دوو دلیلهی، که له ده ده که ی پيشوودا ده بینری له نیوان میل و فدرسه خدا لای ده بات، به لام به هدر حال ده کری بؤ نیاحتیات له سدهری کورت تر له نؤ (۹) میلدا نویژ کورت نه کریته وه که به کیلومتر ده کاته:

۱۶,۶۳۲ = ۱۸۴۸ × ۹ (شازده کیلومتر و شش صد و سی و دو متر).

هندیک له زانایانیش بؤ وینه (ابن حزم الأندلسي) -پایان وایه، که مادام سدهره که یهک (میل) یش دوو ربی، پیویسته نویژه کانی تیدا کورت بکاته وه، چونکه نهو سواته ابن حزم -پای وایه، که نویژ کورت کردنه وه له سدهری تدا فدرزه^(۱)، هه لته رایه که ی (ابن حزم) یش هیژو پیژنکی وای نیه، چونکه وهک گوتمان نویژ کورت کردنه وه تایبته به سدهره وه یهک میل پری کردن و له مال دهرچونیش به سدهر دانانری!

بویه وه زانایانی لیکن لهره وه بؤ وینه (ابن تیمية) و (شوکانی) -گوتوویانه: مادام له شرع و زمان (لغة) دا سنورو نه اندازه ی سدهر دیاری نه کراوه، پیویسته بگه پینه وه بؤ عورفو باوی خه لکی و هدر شتیک له نیتو

(۱) پروانه: (الحلی شرح المغلی)، ج ۵، ص ۵، مسألة (۵۱۳).

خەلگىدا بە سەفەر بزانئى، ئەو ئە پۈۋى شەرعىشەو سەفەرەو حۈكەمەكانى سەفەرى بەسەردا دەچەسپن.

(ابن تيمية) لەوبارەو پاش لىكۆلىنەوئەيەكى دوورو درىژى (۶۰-۷۰) لاپەرەيى وەك ئەفهامگىرى كۆتايى (الاستنتاج النهائي) گوتويەتى^(۱):

(سەفەر بە ھۆى کردەوئەيەكەو^۲ كە لەبەر خاترى وى ناۋى سەفەرى لىئىراو، بۆتە سەفەر، ئەو کردەوئەيەش پىۋىستى بە كات دەكات، جا ئەگەر ھەم کردەوئەكەو ھەم كاتەكەى ھىندە درىژەيان كىشا كە سەفەرەكە پىۋىستى بەو بىت كە پىۋار پىۋىستىدەتى لە توۋشوو توۋشەبەرە (الزاد والمزاد) ئەو بەو كەسە دەگوتى پىۋار (مسافر)، بەلام ئەگەر ماوئەكە دوورنەبوو، يان کردەوئە كاتەكە ھىندە كورت بوون، كە پىۋىستيان بە نان و ناندىن نەبوو، ئەو پىۋى ناگوتى سەفەر، ھەرچەندە ماوئەكەشى دوور بىت، كەواتە ئەسل ئەو كەوئەيە كە پىۋى دەگوتى سەفەر، ديارە ئەو کردەوئەيەش لەكاتدا نەبى نەبى..وئەوئەش ھەمەن دەبى لە شوئىئەكەو بى، كە لىيەوئە دەگوازىتەو بۆ شوئىئەكى دىكە، ئەمەيش خەلگ بە پىۋى عورفو باۋى خۇيان دەيزانن، ئەگەرنا لە شەرعو زماندا سنوورىكى نىو ھەرچى ئەوان بە سەفەريان ناۋىر ئەو سەفەرە).

جا خويئەرى بەرژ!

بىگومان ئەو مەسەلەيە - لە ماوئە چەنددا نوئىز كورت دەكرىتەو - مەسەلەيەكە زانايان زۆرى لەبارەيەو دواون و بىروپاي زۆرو جۆراوجۆريان لەسەر ھەن، كە (شوكانى) دەئى^(۲): ھەتايىست قسە (عشرون قولاً) رۆيشتون، بەلام ئەوئە ھەلمانبۆارد پىم وايە بەھىزترىنيانە بەتايىبەت بەو

(۱) پروانە: (مجموعة الفتاوى)، ج ۲۶، ص ۱۰-۷۶، ديارە دەقاوئەق نووسىنەكەى وىمان كەروو بە كوردى بەبىن ھىچ دەستكارىيەك.

(۲) پروانە: (نيل الأوطار)، ج ۳، ص ۲۵۲.

مدرجانهوه، که (ابن تیمیة) هیټاونی، وه له پاستیدا وهک سنوورټکی نیټه پاست (حدّ وسط) یشه له نیټوان چل وهشت (٤٨) میلی جه ماوه رو یهک میلی ظاهر ییه کانیشتدا^(١).

سټی: له باره ی ئه ندازه ی مانه وهش له سه فهدا، که مهرچی په وابوونی کورټکردنه وهی نویژه کانه، زۆریه ی هه ره زۆری زانایان له سه ره شهو. پټیکه وتوون که بابای پټیوار مادام نیازی مانه وه نیشته جیټوونی نه بی، هه ره شهو. هه ره زۆری بی بۆ که پانه وه، شه وه چه نه ده زۆری پی بجی نویژه کانی هه ره کورټ ده کاته وه، چونکه هه ره به پټیوار داده نری، ته نیا شافیهی - په هه تی خوا لیی بی - له یه کټک له دوو قسه کانیدا رای وایه، که ته نیا هه تا (١٧، ١٨) پۆژ بۆی هیه^(٢).

به لّام ته گه ره به ته مای مانه بو، شه رای زانایان جیا جیا یه، هه رچی (أبو حنیفة) و (سفيان الثوري) بن ده لټین: مادام نیازی مانه وه که مټر له پازده (١٥) پۆژی هه بی بۆی هیه نویژه کانی کورټ بکاته وه، به لّام شافیهی کانه و

(١) چونکه هه ر کام له مالیکیهی کانه و شافیهی کانه ده لټین: ده بی سه فهدا که چوار به رید یان (١٦) فهر سه خ بی، که ده کاته (٤٨) میل و شه یش ده کاته (٨٨) کیلۆمه تر (٧٠٤) مټر، به لّام هه نه فیهی کانه به کات دیارییان کرد وه ده لټین: ده بی ماوه ی سټی پۆژ پی بی به پویشتنی ولاخ و بار له کورټرین پۆژه کانی سالد له به دیا نیه وه تا نیه وړا، پروانه: (بداية المجتهد)، ج ١، ص ١٧١، ظاهر ییه کانیشت ده لټین: له ماوه ی یهک میلدا بۆی هیه نویژ کورټ بکاته وه، تنجا شایانی باسیشه شه رایه ی هه لمانبارد وه په سه ند کراوی زۆر له زانایانی لټکۆلته وه ی دیکه شه پیجگه له (ابن تیمیة) و (شوکانی) و (أبن الحزم) یش - له گه لّ تۆزه جیا وازییه کدا - بۆ وټنه: هه ر کام له (أبن قدامة) خاوه نی (المغنی)، ج ٢، ص ٩٤-٩٥، وه (صديق بن حسن القنوجي) خاوه نی (الروضة الندية)، ج ١، ص ٢٢٨، وه (صنعاني) خاوه نی (العدة على إحصاء الأحكام شرح عمدة الأحكام)، ج ٢، ص ٤٩١، وه (د. وهبة الزحيلي) خاوه نی (الفقه الإسلامي)، ج ٢، ص ١٣٤٤، که هه ر چه نه ده به راشکاوی نه یگوتوه، به لّام وا هه ست ده کرټ رای ناوبراوی لا په سه ند بی.

(٢) پروانه: (فقه السنة)، ج ١، ص ٣١٢.

مالیکییه کان ده‌لێن: به‌مەرجێک پێی دەدرێ کورتیان بکاتوه که به‌ته‌ما نه‌بێ له سێ (٣) پۆژان پتر بپنێته‌وه^(١)، (أحمدو داوود الظاهري وابن تیمیة)ش ده‌لێن: مادام نیازی مانه‌وه‌ی له چوار (٤) پۆژان زیاتری نه‌بێ، بۆی هه‌یه نوێژه‌کانی کورت بکاتوه^(٢).

دیاره هه‌ندێک له زانایانیش رایان وایه، که بابای پێبوار هه‌تا له سه‌فه‌ری بێ بۆی هه‌یه نوێژه‌کانی کورت بکاتوه‌وه، ده‌ش‌لێن: ته‌وانه‌ی ئه‌و ماوه جیا‌جیا‌یه‌یان دیاری کردوونو کردوونه مه‌رج بۆ موباح بوونی نوێژ کورت‌کردنه‌وه، هه‌یج به‌لگه‌یه‌کی ته‌وتۆیان به‌ده‌سته‌وه نیه، که بۆ ئیسه‌پاتی هوکم‌یکێ شه‌رعیی له‌و جۆره بشی^(٣).

چوار: کۆکردنه‌وه‌ی نوێژه‌کان: وه‌ک باسمان کرد کورت‌کردنه‌وه‌ی نوێژه چوار پکاتییه‌کان تاییه‌ته به سه‌فه‌ره‌وه، به‌لام کۆکردنه‌وه‌ی نوێژه‌کان که مه‌به‌ست (نیوه‌پۆو ئیواره) و (شیوان و خه‌وتنان)ه، وایه‌و تاییه‌ت نیه به بابای پێبواره‌وه، به‌لکو له‌گه‌ڵ پێویستی^(٤) و ناچاری و تیگی‌ران دایه، جا ئیستا با سه‌رنج به‌هین داخۆ له چ کات و حالیکدا دروسته چوار نوێژه‌کان پێکه‌وه کۆیکرینه‌وه:

١) له عه‌ره‌فات و له موزده‌لیفه سه‌رجه‌م زانایان له‌سه‌ر ته‌وه یه‌کده‌نگن، که بابای نوێژکه‌ر نه‌گه‌ر له‌سه‌ریشی فه‌رژ نه‌بێ بۆی هه‌یه‌و سونه‌ته نوێژه‌کانی نیوه‌پۆو ئیواره له ده‌شتی عه‌ره‌فات پێکه‌وه بکات، هه‌روه‌ها شیوان و

١) پروانه: (الفقه الإسلامي وأدلته)، ج ٢، ص ١٣٤٨، ط ٤، وه ته‌مه رای (شوکانی)یشه، (الأدلة الرضیة)، ص ٩٠.

٢) پروانه: (بداية المجتهد)، ج ١، ص ١٧٣، وه (مجموعه الفتاوى)، ج ٢٤، ص ١٣-١٤.

٣) پروانه: (فقه السنة)، ج ١، ص ٣٠٩-٣١٠.

٤) پروانه: (مجموعه الفتاوى)، ج ٢١، ص ٢٤٤.

خەوتنانیش لە موزەلیفە پێکەو کۆیکاتەو، چونکە پێغەمبەری خوا ﷺ وایکردووە.

(۲) لە سەفەری: بابای رێتواریش لە سەفەریدا چ لە حالتی پۆشتندا بێ، چ لە حالتی بارگەو بنە خستو دابەزیندا، بۆی هەیه نوێژەکانی پێکەو کۆیکاتەو، هەرچەندە زۆری زانایان رایان وایە، کە کۆکردنەوی نوێژەکان تەنیا مۆلەت (رخصە) تێکەو زیاتر بۆ حالت و کاتی پێویست و ناچاریبو، ئەگەر بگوجێ نوێژەکان هەر لە کاتی خۆیاندا بکڕین چاکترە، ئەگەر بە کورت کراوەبیش بن، پێشتریش گۆتمان کە کورتکردنەو کۆکردنەو (قصر و جمع) ی نوێژەکان پێکەو پەيوەست نین^(۱).

(۳) بەهۆی باران بارینەو: کەسانێک کە نوێژەکانیان بە کۆمەڵو لە مزگەوتی دەکەن دروستە کە لە کاتی بارانی زۆردا نیوەپۆو ئێوارەو، شیوان و خەوتنان پێکەو بکەن، ئەمەش پای زۆری زانایان و پێشەوایانە^(۲).

(۴) بەهۆی نەخۆشی و لە کاتی پێویستی و هەبوونی عوزریکی شەرعیدا: ژمارەیهکی زۆر لە زانایان رایان وایە -کە (نوي) لەبارەي ئەم پایەو گوتوویەتی: (وهذا الوجه قوي جدا)^(۳) - دروستە چوار نوێژەکان لەبەر نەخۆشی و کاری پێوست و لە کاتی تێگێراویدا، بە پێش خستو دواخست (تقدیم و تاخیر) پێکەو کۆکریئەو، (نوي) -پەحمەتی خوا لێبێ- لەوبارەو گوتوویەتی: (ذهب جماعة من الأئمة إلى جواز الجمع في الحضر للحاجة لمن لم يتخذ عادة)^(۴)، واتە: (کۆمەڵێک لە پێشەوایان رایان وایە کە

(۱) پڕوانە: (مجموع الفتاوى)، ج ۲۲، ص ۵۳.

(۲) پڕوانە " (فقه السنة)، ج ۱، ص ۳۱۳، وە (الفقه الاسلامي)، ج ۲، ص ۱۳۷۴، دەتێ ئەمە پای مالکییهکان و شافعییهکان و حەنبەلییهکانە.

(۳) پڕوانە: (المجموع شرح المذهب)، ج ۴، ص ۳۲۱.

(۴) پڕوانە: (شرح صحيح مسلم)، ج ۲، ص ۲۱۵، وە: (المجموع)، ج ۴، ص ۳۲۲.

دروسته له حاله‌تی ناسایی و نیشته‌جی بوونیشدا، له‌به‌ر پی‌ویستی، نویژه‌کان واته نیوه‌پړو عسرو شپوان و خه‌وتنان- پیکه‌وه کڅیکړینه‌وه، به‌لام بډ که‌سیک نه‌یکاته عاده‌ت و له‌سهری به‌رده‌وام نه‌بی، دیاره کومه‌لک فدرموده‌ش له‌وباره‌ه ه‌ن، که نه‌مه یه‌کپکیانه:

((عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: جمع رسول الله ﷺ بين الظهر والعصر والمغرب والعشاء بالمدينة في غير خوف ولا مطر، قيل لابن عباس: ماذا أراد بذلك؟! قال: أراد أن لا يخرج أمته)) رواه مسلم، واته: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له مه‌دینه‌دا بی‌نه‌وی ترسو باران ه‌بی، نیوه‌پړو ئیواره و شپوان و خه‌وتنانی پیکه‌وه کڅکرده‌ه، پرسیار له (ابن عباس) کرا مه‌به‌ستی له‌وه چی بوو؟! گوتی: ویستی ئومه‌ته‌که‌ی سه‌غله‌ت نه‌کات.

پینج: ه‌روه‌ک چو‌ن کور‌تکر‌دنه‌وه‌ی نویژه‌کان تاییه‌ت بوو به نویژه‌چوار ړکاتیبه‌کانه‌و کڅکر‌دنه‌وشیان تاییه‌ته به نیوه‌پړو ئیواره (الظهر والعصر) له لایه‌ک و شپوان و خه‌وتنان (المغرب والعشاء) له‌لایه‌کی دیکه‌وه، واته نویژی به‌یانی ه‌ر له‌کاتی خویدا ده‌کړئ و له‌گه‌ل هیچ کام له نویژه‌کانی دیکه‌دا کڅناکړیته‌وه، وه کڅکر‌دنه‌وه‌ی نویژه‌کان ده‌گوښی به پیش خستن (تقدیم) بی‌یان به دواختن (تاخیر) بی، واته: ده‌گوښی ئیواره به‌یئریته لای نیوه‌پړو شپوان به‌یئریته لای خه‌وتنان، یان به پیچه‌وانه‌وه.

ناشکراشه که نیوه‌پړو عسر ته‌نیا له‌گه‌ل یه‌کترو شپوان و خه‌وتنانش به‌س پیکه‌و کڅده‌کړینه‌وه، بډ وینه دروست نیه ئیواره و شپوان کڅیکړینه‌وه، نه‌م شتانه ه‌موو زانایان له‌سهریان یه‌کده‌نگن.

شه‌ش: به‌پتی رای زو‌ربه‌ی زانایان نه نیه‌ته‌تینان و نه به‌دوای یه‌کدا هاتن (الموالاة) بډ کور‌تکر‌دنه‌وه‌و کڅکر‌دنه‌وه‌ی نویژه‌کان مه‌رج نیه‌و، نه‌وانه‌ی که به مه‌رجیان گرتوون به‌لگه‌یه‌کی نه‌وتویان به‌ده‌سته‌وه نیه، دیاره مه‌به‌ستمان له نییه‌تی

كۆكردنەۋەي دوو نۆيۈەكەيە نەك نىەت ھىنان بۇ كەردنى ھەر كامىكىيان كە ئەمە پايەي يەكەمى نۆيۈە، ۋە مەبەستىشمان لە بەدۋاي يەكدا ھاتن (مۋالاة) ۋاتە قسەو كەدەۋ نەكەۋتەنە نۆيان دوو نۆيۈە كۆكراۋەكەيە، كە ھەندىك لە زانايان بە مەرجيان دانائە بۇ دروستبۈۋنى كۆكردنەۋەي نۆيۈەكان^(۱)، بەلام پاي زۆربەي زانايان بەھىزترە، چۈنكە دروست نىە ھىچ شتىك لە عىبادەتدا زىياد بىكرى بەئى بەلگەۋ بەلگەش نىە.

۲- نۆيۈى ترس (صلاة الخوف):

نۆيۈى بەكۆمەل (جماعة) ھىندە گەنگەۋ مەزەنەۋ ھاۋا (جلّ جلاله) ۋە پىغەمبەرى ھاۋا ﷺ ھىندەيان بايەخ پىندادە، كە تەنەت لەكاتى جەنگەۋ گەرمەي كۈشتىيارىشدا فەرامۆش نەكراۋەۋ پىۋشۈيىنى تايبەتى بۇ دانراۋە، جا لە سۆنگەي ئەۋەۋە، كە ئەۋ ھاۋەت ۋە بارودۇخانەي سۈپاي ئىسلام تىياندا لەگەل دۈۋمەن پۈۋبەپۈۋ دەبىتتەۋە زۆرن، بۆيە دەبىنەن شىۋەكانى نۆيۈى ترسىش جۆراۋجۆرن، كە (أحمد بن حنبل) -پەھمەتى ھاۋا لىيى بى- لەۋبارەۋە گۈتۈۋىەتى: (ئەۋ فەرمۈۋدانەي لەۋبارەۋە گىپراۋنەۋە ھەمۈۋيان پاستن ۋە ھەمۈۋيان دەگۈنجى دروستە ئىشيان پىبىكرى)^(۲)، (نۈۋى)يش -پەھمەتى ھاۋا لىيى- لەۋبارەۋە گۈتۈۋىەتى: (ئەۋ جۆرۋ چۆنىەتتىيانەي كە لە بارەي نۆيۈى ترسەۋە لە پىغەمبەرەۋە ﷺ گىپراۋنەۋە سەرجەم دەگەنە (۱۶) شازدە جۆر، ۋە ھەمۈۋشيان دروستن^(۳)، ئىنجا پىجگە لە (أبو يوسف) ۋە (مەزنى) تىكپاي زانايان لەسەر ئەۋە يەكەدەنگەن، كە

(۱) پەۋانە: (مجموعۃ الفتاوى)، ج ۲۱، ص ۲۵۷-۲۵۸، ۋە پەۋانە: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۳۱۴-۳۱۵.

(۲) پەۋانە: (نيل الأوطار)، ج ۴، ص ۳.

(۳) سەرجاۋەي پىشۋە.

نويۇى ترس لى ھەموو سەردەمىكىدا دروستەو تايىبەت نىيە بە پۇژگارى پىغەمبەرى
خواوہ ﷺ.

ئەمەش بە كورتى چەند جۆرىك لى نويۇى ترس:

يەك: ئىمام شۆيىنكەوتەو كانى بىكاتە دوو بەش و بەھەر كۆمەللىكىيان دوو ركات
بىكات و سەلام بەدەنەو، واتە ئىمام چوار پكات بىكات و ئەوان يەكى دوو
پكات، ئەم جۆرەيان (بخارى و مسلم) لى (جابر)يان گىپراوئەو^(۱).

دوۋ: ئىمام نويۇىكەرەكان بىكاتە دوو كۆمەل و بىر ھەركامىيان يەك پكات بىكات و
پاشان ھەركامىكىيان سەرو پكاتى دىكە بۇ خۇيان بىكەن، واتە ئىمام بە
كۆمەللىكىيان پكاتىك بىكات و ئەو كۆمەلە بىچنە بەرانبەر دوژمن و كۆمەللى
دوۋەم يىن پكاتىكىش بەوان بىكات و خۇى سەلام بەداتەو و ئەوانىش بە نۆرە
پكاتەكى دىكەيان بىكەن و سەلام بەدەنەو، ئەم جۆرەشيان (بخارى و مسلم) لى
(ابن عمر)ەو گىپراويا نەو^(۲).

سى: ئىمام شۆيىنكەوتەو كانى بىكاتە دوو كۆمەل و پىكەو. نويۇى دابىبەستى و پىكەو
پكوع بىبەن، پاشان كە لى پكوع ھەستانەو، ئەو كۆمەل و پىزەى كە لى
ئىمامەو نىكە لىگەل ئىمامدا سەجدە بەرن و كۆمەل و پىزەكى دىكە بەپىتو
لى بەرانبەر دوژمندا يىننەو، ئىجا كە ئىمام ھەستايەو لى سەجدەو كۆمەللى
يەكەمىش لىگەللى ھەستانەو، كۆمەللى دوۋەم سەجدە بەرن و ھەللىسەو
ئەمان يىنە نىك ئىمام و كۆمەللى يەكەم بىچنە دواو، پاشان كە ئىمام چو
بۇ پكوع ھەردووك كۆمەلەكە لىگەللى بىچنە پكوع، ئىجا كە ئىمام سەجدەى
بىر كۆمەللى دوۋەم كە جارى يەكەم لى سەجدە بىردن دواكەوتىبون لىگەل ئىمام

(۱) پروانە: (پەراۋىزى - الأدلة الرضوية-)، ص ۸۷.

(۲) پروانە سەرجاۋەى پىشوو ص ۸۷، ۸۸.

سەجدە بێەن و کۆمەڵی یەكەم بەپێتوێ لە بەرانبەر دوژمندا بێننەوه، پاشان كە ئیمام و ئەو ریزو کۆمەڵەى لەگەڵی چوو بوونە سەجدە سەجدەیان تەواو کرد کۆمەڵی دواکەوتووش بچنە سەجدەو پاشان - دواى خوێندنى تەحیيات پێکەوه سەلام دەدەنەوه^(١).

چوار: دیسان ئیمام نوێژکەرە موحاهیدەکان دەکاتە دوو کۆمەڵ - کە ئەمە لە کاتی کدایە دوژمن لە پروی قیبلەوه نەبێ - کۆمەڵێکیان لەگەڵ ئیمام پروو قیبلە پادەوهستن و کۆمەڵەکەى دیکەش پروو دوژمن و پشت لە قیبلە، ئنجا هەموویان لەگەڵ ئیمام نوێژ دادەبەستن، ئیمام دواى ئەوهى پکاتێک بەو کۆمەڵە دەکات، کە لەگەڵی پروو قیبلە پادەوهستاون، ئەو کۆمەڵەى یەكەم دەچنە شوێنى کۆمەڵی دووهم و بەرانبەر بە دوژمن دەوهستن و کۆمەڵی دووهمیش دێن پکاتێک دەکەن و ئیمامیش هەر بەپێتوێه و چاوه‌ڕێیان دەکات، پاشان پێکەوه پکاتی دووهم دەخوێنن و پکوع دەبەن و دەچنە سەجدەو، کە دەستیان بە تەحیيات کرد، کۆمەڵی یەكەمیش دێن ئەو پکاتەى ماویانە دەیکەن و پاشان تەحیيات دەخوێنن و ئیمام و هەردوو کۆمەڵی یەكەم و دووهم پێکەوه سەلام دەدەنەوه، بەو جۆرە هەركام لە ئیمام و هەردوو کۆمەڵەکە یەکی دوو پکات دەکەن^(٢).

چوار تێبینی دەربارەى نوێژی ترس:

یەكەم: زانایان هەموویان لەسەر ئەوە یەك دەنگن، کە نوێژی شیوان کورت ناکرێتەوه، ئنجا لەوه‌دا کە ئایا ئیمام دوو پکات بە کۆمەڵی یەكەم بکات و

(١) پروانه: (الأدلة الرضیة) ص ٨٧.

(٢) پروانه: (الأدلة الرضیة)، ص ٨٨، هەروەها پروانه: (المُغنی والشرح الکبیر)، ج ٢، ص ٢٦٠ - ٢٧٠.

پکاتیک بە هی دووم، یان بە پێچەوانەو زانیان پریان جیا جیا بە هیچ
فەرموودەش لەو بارەو نین.

دوو دەم: ئەو فەرموودانەی کە باسی چۆنیەتی نوێژی ترس دەکەن هەموویان بەس
باسی نوێژی دوو پکاتی دەکەن، پێغەمبەر ﷺ لە کاتی بەرپاکردنی ئەو
نوێژانەدا لە سەفەری بوو و لە سەفەریش نوێژە چوار پکاتیەکان کورت
دەکێنەو، کەواتە ئەگەر بێت و ئەوانەی نوێژی ترس دەکەن نیشته جێ بن
پێویستە ئیمام لە جیاتی دوو پکات چوار و لە جیاتی پکاتێکیش دووان بە
هەر کام لەو دوو کۆمەڵە بکات.

سێیەم: نوێژ کردن لە کاتی ترسیکی زۆر، یان گەرمی شەپو تێکڕاندا: زۆری
هەرە زۆری زاناو پێشەوایان دەتێن لە کاتی گەرمبوونی جەنگ و تێکڕانی
سوپی ئیسلام و کوفردا جەنگاوەرانی ئیسلام هەرچۆنێکی بۆیان ئاسان و
گونجایی نوێژەکیان دەکەن و پووکردنە قیبلە و پکوع و سەجدە و تەحیات و
باقی فەرەزەکانی نوێژ بە پێی توانایان ئەنجام دەدەن لە گەڵ جەنگکردندا،
بەلگەی ئەم پرایەش کە پای زۆری هەرە زۆری زاناو پێشەوایانە ئەم ئایەتە:

﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾ (٢٣٨) فَإِنْ
خِفْتُمْ فَرَجَلًا أَوْ رُكْبَانًا... (البقرة ٢٣٩)

هەر وەها ئەم فەرموودەیش بە بەلگە دێنەو: ((عن ابن عمر رضي الله
عنه ان النبي ﷺ وصف صلاة الخوف وقال: فإن كان خفا أشد من ذلك
فرجالا وركبانا)) رواه ابن ماجه، واتە: پێغەمبەر ﷺ باسی نوێژی ترسی
کرد، وە فەرمووی: جا ئەگەر ترسەکە لەو توندتر بوو — کە بگوفی بەو

جؤړانده ی رابرد نویژ بکړئ- نهوه به پیوهو به سواری- ههړچونیکي گونجا- با بکړئ^(۱).

چواره: زوریه ی زانایان به سوننه تی ده زانو هه نديکیشیان به فهرز، که بابای نویژکوری جهنگاور له کاتی نویژه کیدا چه که کی هه لېگری، (نوی) له وباروه گوتوویه تی: (فرع: في مذاهب العلماء في حمل السلاح: الاصح عندنا انه لا يجب، لكن يستحب، و به قال مالك وأبو حنيفة وأحمد وداود، واحتج من اوجبه بقوله تعالى: ﴿...وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ...﴾ (النساء: ۱۰۲). وبقوله تعالى: ﴿...وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضًى أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ...﴾ (النساء: ۱۰۲) وأجاب الأصحاب بأن الأمر هنا محمول على الندب، ورفع الجناح لا يلزم منه الوجوب بل معناه رفع الكراهة..^(۲).

واته: باسیک: ده ربارهی بیروپای زانایان سه باره ت به هه لگرتنی چه ک- له نویژی ترس دا- قسه ی راست تر له لای نیمه -واته له مه زه بی شافیعیدا- نهو هیه که فهرز نیهو سوننه ته، وه نه مه پای مالیکو نه بو حنیفه و نه حمده و داودیشه، نه وانه ش که ده لاین فهرزه نه م نایه ته به به لگه دیننه وه: (وه با چه که کانایان به ده سته وه بگرن) هه روه ها نه م نایه ته ش: (وه نه گهر نازاریکتان هه بو به هژی بارانه وه، یان نه خوش بوون گوناختان ناگاتی که -له نویژی

(۱) پروانه: (المغنی والشرح الكبير)، ج ۲، ص ۲۷۰-۲۷۲، وه پروانه: (نبیل الاوطار)، ج ۴، ص ۱۰-۱۲. وه بز بدرچاوپرونی زیاتر ده ربارهی نویژی ترس و اباشه سه رنجی نه م سه رچاوانه ش بلدی: أ- (المجموع شرح المذهب)، ج ۴، ص ۳۴۷-۳۷۶، ب- (سبل السلام)، ج ۲، ص ۷۸-۸۳، ج- (بداية المجتهد)، ج ۱، ص ۱۷۸-۱۸۲، د- (الروضة النديّة)، ج ۱، ص ۲۲۱-۲۲۵، ه- (السراج الوهاج)، ج ۱، ص ۹۲-۹۴.

(۲) پروانه: (المجموع شرح المذهب)، ج ۴، ص ۳۶۸-۳۶۹.

ترسی دا - چه که کانتان داینین... هاوه لانیسمان - مهبهستی زانایانی شافیعی
 مدهزه - وا وه لامیان داوه تهوه که فرمان لیژه دا بۆ سوننهت (ندب) ه نهک بۆ
 پیویست بوون، وه لاچوونی گوناهیش مخرج نیه بهس بۆ کردنی شتی فدرز
 بیټ، به لکو مهبهست لاچوونی ناپه سهندی (کراهه) یه، - که واته چهک
 هه لگرتنه که سوننه تهو دانایشی به بی عوزر کاریکی ناپه سهنده -.

۴- نوێزی بابای نه ساغ (صلاة المريض):

بینگومان راوهستان (قیام) و رکوع بردن و سهجده بردن بهو شیوه و چۆنیهتی
 یه که پیشتر پروون کرایه وه به پایه نوێز داده نرین، به لام به پیتی نایه تی، ﴿لَا
 يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾... ﴿البقرة، ۲۸۱﴾ خوا له هیچ کس شتی له
 توانابه ده راوا ناکات و له سهری پیویست ناکات، وه به پیتی فدرمووده ی: ((واذا
 أمرتكم بأمر فأتوا منه ما استطعتم)) رواه البخاري و مسلم، نه گهر فرمانم به
 شتیك پئ کردن به پیتی تواناتان لپی جیبه جی بکهن، وه فدرمووده ی: ((إذا مرض
 العبد أو سافر كتب له ما كان يعمل صحيحا مقيما)) رواه البخاري، واته: نه گهر
 بهنده نه خۆش کهوت یان سه فهری کرد نه وه نه وه ی به ساغی و نیشته جیپی
 کرد و ویه تی بۆی دهنوسری، به لپی به پیتی نهو ده قانه دهرده کهوئی که بابای نه ساغ
 نه ساغیه که ی ههر چۆنیک و ههر چۆرکی بیټ، مادام نه توانی به پیوه نوێزه که ی
 بکات بۆی هیه به دانیشتنه وه بیکات، نه گهر به دانیشتنه وه نه یته توانی له سهر
 ته نیشت یان له سهر پشت، بۆ رکوع و سهجدهش نه گهر نه یته توانی بۆی هیه
 به ناماژه کردن بیانکات و ناماژه ی کړنو شه که ی له هی رکوعه که ی نزم تر بی.

پیغه مېر عليه السلام له ویاړه وه فدرموویه تی: ((صل قائماً فإن لم تستطع فقاعداً فإن لم تستطع فعلى جنبك)) رواه الجماعة الا مسلماً و زاد النسائي: ((فإن لم تستطع فمستلقياً))، واته به پیو نوږی بکه، نه گهر نه تتوانی به دانیشتنه وه نه گهر نه تتوانی له سهر ته نیشته، (نسائي) نه مېشی هیڼاوه: (نه گهر هر نه تتوانی له سهر پشته).

د ویاړه ی پکوع و سه جده ش فدرموویه تی: ((صل على الارض إن استطعت، والا فأومىء إماءً واجعل سجودك أخفض من ركوعك)) رواه البيهقي، واته: نه گهر توانیت له سهر زهوی نوږی بکه - مېهه ست پکوع و سه جده بردنه - نه گهر نا به ناماژه کردن ناماژه بکه - بؤ پکوع و سه جده - وه باکړنووشه که ت له پکوعت نزمتر بیت. ^(۱).

۵- نوږی جومعه:

خوا یارب له ژیر چوار سهر باسدا باسی پوږی جومعه و نوږی و تاري جومعه ده که ین:

یه: که وره یی پوږی جومعه و نادابه کانی جومعه کردن:

أ- پیغه مېر عليه السلام فدرموویه تی: ((خير يوم طلعت فيه الشمس يوم الجمعة فيه خلق آدم عليه السلام، وفيه أدخل الجنة، وفيه أخرج منها، ولا تقوم الساعة إلا في يوم الجمعة)) رواه مسلم وأبو داود والنسائي والترمذي وصححه، واته: چاکترین پوږ که خور تییدا هه لاتوه پوږی جومعه یه، له وپوژده دا تاده م (عليه

(۱) پروانه: (المجموع)، ج ۴، ص ۲۶۶ تا ۲۷۲، (باب صلاة المريض)، وه پروانه (فقه السنة)، ج ۱ ص ۳۰۰-۳۰۱.

السلام) دروست كراوه ھەر لەویشدا خراپە بەھەشتەو لەویشدا لە بەھەشت وەدەرنرا. ۋە قىيامەتیش بەس لەو پۆژەدا بەرپادەبى.

ب- ۋە سوننەتە لە شەو پۆژى جومەدا زۆر سەلەوات و سەلام بۆ پىغەمبەر ﷺ بنێردى و سووپەتى (الكهف) یش بخوینى، ۋەك پىغەمبەرى خوا ﷺ ھەر موویەتى: ((من أفضل أيامكم يوم الجمعة فيه خلق آدم وفيه قبض وفيه الصلوة فاكثروا علي من الصلاة فيه فإن صلاتكم معروضة علي...)) رواه الخمسة إلا الترمذي، واتە: چاکترین پۆژانتان پۆژى جومەى ئادەمى تێدا دروست كراو و تێیدا گيانى كێشراو و لە ھۆش خۆچوون سى دواى فسوى يەكەم-یش ھەر لەو ھەدا دەبى جا لەو پۆژەدا زۆر سەلەوات بۆ بنێرن، چونكە سەلەواتى ئێو دەگاتە من.

ھەر ۋەھا ھەر موویەتى: (من قرأ سورة الكهف في يوم الجمعة أضاء له النور ما بين الجمعتين) رواه النسائي والبيهقي والحاكم، واتە: ھەر كەسێك لە پۆژى جومەدا سووپەتى (الكهف) بخوینى ئەو ڕووناكى ئێوان ھەردوو ك جومەكانى بۆ روشن دەكاتەو. (دیيارە مەبەست ڕووناكى ئێمان و چاكە و تاعەت و پاداشتە).

ج- خۆشۆردن و بەرگ و پۆشاکی چاك و پاك پۆشین و خۆپاك كردنەو و خۆبۆن خۆشكردن و سیواك كردنیش لە ئاداب و سوننەتە بەرزەكانى پۆژى جومەن بۆ ھەر كەسێك كە جومە بەكات، ھەر موودەش لەو بارەو زۆرن، بۆ وێنە: * ((على كل مسلم الغسل يوم الجمعة ويلبس من صالح ثيابه وإن كان له طيب مَسْ منه)) رواه أحمد والشيخان، واتە: خۆشۆردنى پۆژى جومە لەسەر ھەر مسوڵمانێك پێویستە، ۋە دەبى لە پۆشاکی چاكى خۆى پێوشى و ئەگەر بۆنى خۆشیشى ھەبى دەستى بگەيەنیتى.

«(حق على كل مسلم الغسل والطيب والسواك يوم الجمعة)» رواه أحمد بسند صحيح، واته: خۆشۋەردن و بۆنى خۆش و سىواك كىردن لەسەر ھەر مەسۇلماننىڭ پىۋىستە لە رۆژى جۈمەدا.

د- ۋە بىچگە لە ئىمام بۇ نۆۋىتىگە ران سۈننەتە كە رۆژى جۈمە زوۋ بىچنە مەزگەت، پىغەمبەر ﷺ لەۋبارەۋە فەرمۇيەتتى: (ھەر كەسىڭ رۆژى جۈمە ۋەك خۆشۋەردنى لەش پىسى لە خۆدەركىردن خۆى بشوات و پاشان بىچىتە مەزگەت ۋەك ئەۋە وايە حوشترىكى كىردىتە قوربانى، ۋە ھەر كەسىڭ لە سەعاتى دوۋەمدا بىچىتە مەزگەت، ۋەك ئەۋە وايە مانگايەكى كىردىتە قوربانى، ۋە ھەر كەسىڭ لە سەعاتى سىيەمدا بىچى، ۋەك ئەۋە وايە بەرانيكى قۇچدارى كىردىتە خىر، ۋە ئەۋەى لە سەعاتى چۈرەمدا بىچى، ۋەك مەشكىكى كىردىتە خىر سەرى بىيى، ۋە ئەۋەى لە سەعاتى پىنچەمدا بىچى، ۋەك ئەۋەىيە كە ھىلگەيەكى كىردىتە خىر، دۋاى ئەۋەش كە ئىمام - بەرەۋ مەزگەت - دەرچۈۋ فرىشتەكان نامادە دەبن و گۈى لە زىكر دەگرن) رواه الجماعة إلا ابن ماجه.

ه- ۋە زانايان بە ھەرپام، يان لانى كەم بە ناپەسەند (مكروه) يان زانيۋە، كە ئىنسان لە رۆژى جۈمەدا بەسەر شانوملى خەلگىدا ھەنگاۋ بىنىۋ بەرەۋ رىزەكانى پىشەۋە بىچى، (عبدالله بن بسر) - خوا لىي رازى بى - دەگىرتەۋە كە لە رۆژى جۈمەدا لە كاتىڭدا ھەنگاۋى دەنا پىغەمبەرى خوا ﷺ پىيى فەرمۇ: ((أجلس فقد أذيت وآذيت)) رواه أبو داود والنسائي وأحمد وصححه ابن حزيمة، واته: دانىشە، چونكە بىگومان خەلكت تازارداۋ دۋاشكەۋتۋى!.

بەلام ئىمام لەۋ ھۈكەم ھەلاۋىردراۋە، چونكە (بخاري ونسائي) گىرپاۋيانەتەۋە كە جارىكىان پىغەمبەر ﷺ بۇ كارىكى پىۋىست بەسەر مىلى خەلگىدا

ههنگاوی هه ئیناوه و چوو به ژووری یه کتیک له هاوسه ده کانی^(۱).

دوو: حوکمی نویژی جومعه و کات و شوین و عوزره کانی نه کردنی و ژماره ی
به ریاکه رانی:

أ- حوکمی نویژی جومعه:

خوای کار به جی فهرموویه تی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تُدْعَىٰ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ (۱) الجمعة. واته: ئەمى ئەوانەى بڕواتان هه ئیناوه هه رکاتیک له پڕۆی جومعه دا بانگ کرا بۆ نویژ دهست و برد به ره و زیکری خوا به چن و دهست له کرپن و فروشتن هه لگرن، ئە گهر بزانن ئانه وه تان بۆتان باشتره.

په ئه مبه رى خواش ﷺ فهرموویه تی: ((لِيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ عَنْ وَدْعِهِمُ الْجُمُعَاتِ أَوْ لِيَخْتِمَنَّ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ ثُمَّ لِيَكُونَنَّ مِنَ الْغَافِلِينَ))، رواه مسلم وأحمد والنسائي. واته: به ته ئکید کۆمه لانیك - که نویژی جومعه ناکه ن به بی عوزر - ئە گهر واز له نه کردنی نویژی جومعه ن هه یئن، خوا دلیان مۆر ده کات و پاشان ده چنه ریزی بی ناگیا نه وه.

ب- نویژی جومعه له سه ر کى پێویسته ؟

زانایان سه ر جه م یه ک دهنگن که نویژی جومعه له سه ر هه موو مسوولمانیکی نێرینه ی نازادی عاقل و بالغ و نیشته جی و توانا دار به سه ر پڕۆیشتن دا بۆ مزگه وت، که هه یج کام له و عوزرانه ی نه بی که نه چوونه جومعه موباح ده کهن، فه پزه و چواندنی نویژی جومعه به بی هۆ یه کیکه له تاوانه زله کان،

(۱) بڕوانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۳۲۶.

بهائی نوێژی جومعه که دوو پرکاته فهززی عهینه لهسەر هەر مسوولمانیک که
ئهو سیغه تانهی سهرهوهی تیدا بن.

ج- نهوانه ی نوێژی جومعه یان لهسەر پتیوست نیه:

یه کهم: نافرهت (المراة).

دووهم: مندال (الصبي).

سییهم: نهخۆش (المريض).

چوارهم: نهوکه سه ی که نهخۆش په کی لهسه ری کهوتوه که له لای بیته بۆ
خزمه تکردن، پیغه مبه ر ﷺ فەرموویه تی: ((الجمعة حق واجب على كل
مسلم في جماعة إلا أربعة: عبد مملوك أو امرأة أو صبي أو مريض)) قال
النووي أسنده صحيح على شرط الشيخين، قال الحافظ بن حجر: صححه
غير واحد.

پینجهم: ریبوار (مسافر) هه رچه نده له کاتی به رپا کردنی نوێژه که شدا دابه زی
بئی، چونکه پیغه مبه ر ﷺ و خه لیفه راشیده کانیش هیچ کاتی که له
سه فه ری دا نوێژی جومعه یان نه کردو ته نانه ت له جه جی مالتا وایی (حجة
الوداع) شدا، که له پۆژی (٩) ی (ذی الحجة) ی رابردو پۆژی جومعه و
پاو هستان له عه ره فات یه کیان گرتوه، پیغه مبه ر ﷺ نوێژی نیوه پۆو
عه صری به کورت کراوه یی و پیشخستن پیکه و کردو جومعه ی نه کر و هک
له هه موو کتیبه کان (سيرة) دا هاتوه.

شه شه م: قه رزداریک که توانای قه رز دانه وه ی نه بی و له هه پس کران بترسی^(١).
هه وه م: که سیک که له کار به ده ستیکی سته م کار خۆی هه شار دا بی^(٢).

(١) چونکه پیغه مبه ر ﷺ فەرموویه تی: ((من سمع النداء فلم يجه فلا صلاة له إلا من عذر، قالوا
يا رسول الله وما العذر قال خوف أو مرض)) رواه أبو داود بأستاد صحيح.

(٢) وهك پیشوو.

هه شتم: هه موو نهوانه ی که مۆلت ده درین نهیهن بۆ نوژی به کۆمه ل له بهر باران و سه رما و قوو چلپا، چونکه وه (أبو داود وابن ماجه) گپاویانه ته وه پیغه مبه ر ﷺ وای کردوه (۱).

تیبینی: هه موو نهوانه ی که نوژی جومعه یان له سه ر فەرز نه هه رکاتیک کردیان نه وه بۆیان به رده که وئ و پا داشتیان هه یه، به لām له سه ر نه کردنی گونا بهار نابن، چونکه له سه رده می پیغه مبه ردا ﷺ و له سه رده می خه لیفه راشیده کانی شدا ئا فره تان و مندالان هه رها تون بۆ مزگه وت و نوژی جومعه یان کردوه.

د- کاتی کردنی جومعه:

زۆربه ی هه ما وه ری زانیان پایان وایه، که کاتی جومعه کردن هه ر کاتی نوژی نیوه رۆیه به یی جیا وازی چونکه (أنس) -خوا لیی پازی بئ- ده گپیتته وه: ((كان ﷺ يصلي الجمعة إذا مالت الشمس)) رواه البخاري وأبو داود والترمذي وأحمد والبيهقي، واته: پیغه مبه ر ﷺ کاتیک نوژی جومعه ی ده کرد که رۆژ -له نیوه رپاستی ئاسمان- لای ده دا.

به لām (إسحاق) و هه نه لیه کان ده لێن کاتی: جومعه کردن بریتیه له سه رده تای کاتی نوژی جه ن هه تا کاتی نوژی نیوه رۆ به لām بیگومان پای جه ما وه ر چاکتر و به هیزتره.

ه- شوینی تیدا کردنی جومعه:

جومعه له هه موو ئا وه دانیه کدا، که دانیش توانی نیشته جین، چ گوند، چ شار دروسته بکری، چ له مزگه وتدا که بیگومان با شترو، چ له ده شت و ساریه کی سه ر به و ئا وه دانیه دا، چونکه (عمر بن الخطاب) خوا لیی پازی بئ

(۱) ((عن أبي مليح عن أبيه أنه شهد النبي ﷺ في يوم جمعة وأصابهم مطر لم تبطل أسفل نعاهم فأمرهم أن يصلوا في رحاهم)) رواه أبو داود وابن ماجه، بروانه: (فقه السنة)، ج ۱، ۲۳۲۹.

له نامه کدا که بږ خه لکي (بحرین) نووسیوه، نووسیویه تی: (أَنْ جَمَعُوا حَيْثُ كُنْتُمْ) رواه ابن أبي شيبة وقال أحمد أسانده جيد: واته: له هدرجیه کی هدرجیه بکهن.

ههروه ها (بخاري وأبو داود) له (ابن عباس) -خو لئی رازی بږ- ده گپړنوه (أَنْ أَوَّلَ جُمُعَةٍ جُمِعَتْ فِي الْإِسْلَامِ بَعْدَ جُمُعَةِ جُمِعَتْ فِي مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِالْمَدِينَةِ لَجُمُعَةٍ جُمِعَتْ بـ"جواني"، (قرية من قرى البحرين)، واته: په که مین جومعه ده، که له نیسلامدا کرابږ له دواي جومعه ده که له مزگه وتی پیغه مبهردا ﷺ له مه دینه دا کرا نهو جومعه ده بسو، که له (جواني) کرا، (جواني) یش ناوه دانیه که له ناو دانیه کانی به حرین.

و- نهو ژماره یه که نویژی جومعه یان پږ ده کړی:

زانایان له سهر نهوه رښککه وتون که به کومهل کران مه رجی جومعه ده، به لام له سهر نهوه که ده بږ ژماره ی نهوانه ی جومعه ده که نه چه ندبږ زانایان که وتونه ته جیاوازی بیروپاوه، ته نانه ت (ابن حجر) له کتیبی (فتح الباري: شرح صحيح البخاري) دا پاژه (۱۵) مه زهدو بیروپای زانایان له دوباره وه هیان، به لام نهوه ی پږ ده چي له هه موویان راستتر بیت نهوه یه، که جومعه ش وه باقی نویژه کانی دیکه، که به کومهل ده کړن به دوو کهس بهرو سهر ده کړی، چونکه پیغه مبهردا ﷺ ده رباره ی نویژ جومعه فهرموویه تی: ((الجمعة حق واجب على كل مسلم في جماعة)) وه که پیشت باسان کرد، نجا هدر نهویش واته پیغه مبهردی خوا ﷺ دوو کهس وزیاری به کومهل (جماعة) داناوه بږ نویژه کانی دیکه.

که واته: جومعه ش به دوو کهس و زیاتر نه نجام ده دري، وه هیچ فهرمووده یه کی (صحيح) و بگر (حسن) یش له پیغه مبهروه ﷺ نه هاتوه، که ژماره یه کی دیاریکراوی وه (۷۰، ۴۰، ۳۰... هتد) کردیته مه رجی

جومعه کردن^(۱)، دیاری نهم پایه‌ش ژماره‌یه کی زور له زاناو پیشه‌وایان له‌سهری یه‌کده‌نگن بز وینه: (طبری و داود و نهمی و ابن حزم و ابن تیمیة و ابن قیم و سیوطی و شوکانی و قنوجی)^(۲).

سی: وتاره‌کانی پوژی جومعه:

۱- حوکمی وتاری جومعه:

زوریو جه‌ماوه‌ری زانایان وتاری جومعه به فەرز ده‌زانو به‌لگه‌شیان نه‌وه‌یه که پیغه‌مبەر ﷺ وه‌ک له‌چەندان فەرمووده‌ی (صحیح) دا هاتوه به‌رده‌وام له‌هم‌موو پوژانی جومعه‌دا -ته‌گەر جومعه‌ی کردبی- وتاری داوه، هه‌روه‌ها نایه‌تی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ...﴾ (جمعة) ﴿ش به‌لگه‌ دینه‌وه‌و ده‌لین: مه‌به‌ست له‌ (ذکرا لله) وتاری جومعه‌یه، چونکه یادی خوای هه‌ر تێدایه، هه‌ندی‌کیش له‌ زانایان وه‌ک (ابن حزم) و (داود الظاهري) و (جوینی) و (شوکانی) به‌ سونه‌تی ده‌زانن^(۳).

ب- وتاری جومعه‌و چۆنیه‌تی و نێوه‌پوکی:

۱- سه‌ره‌تا پێویسته‌ نیمام که سه‌رکه‌وته سه‌ر مینبەر روو بکاته خه‌لکه‌که‌و سه‌لامیان لی بکات، ته‌مه‌ش چه‌م‌د ده‌قی‌ک له‌وباره‌وه:

* (عن جابر رضی الله عنه أن النبي ﷺ إذا صعد المنبر سلم) رواه ابن ماجه.

(۱) سیوطی له‌وباره‌وه گوتویه‌تی: (لم یثبت فی شیء من الأحادیث تعیین عدد مخصوص) بروه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۳۳۱.

(۲) بروه: (المحلی)، ج ۵، ص ۴۲ مسألة (۵۲۷)، وه بروه: (نبیل الأوطار)، ج ۳، ص ۳۲۶-۳۲۷.

(۳) بروه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۳۳۱، وه بروه " (الروضة الندية)، ج ۱، ص ۲۰۵-۲۰۷.

❖ (وفي مراسيل عطاء وغيره أنه ﷺ كان إذا صعد المنبر أقبل بوجهه على الناس ثم قال: السلام عليكم. قال الشعبي: كان أبوبكر وعمر يفعلان ذلك).

❖ (النداء يوم الجمعة أوله إذا جلس الإمام على المنبر، على عهد رسول الله ﷺ وأبوبكر وعمر، فلما كان عثمان وكثير الناس زاد النداء الثالث على الزوراء، ولم يكن للنبي ﷺ مؤذن غير واحد) رواه البخاري والنسائي وأبو داود، واته: له سهرده می پیغه مبهري خواو ﷺ (أبوبكر) و(عمر) دا سهرده تاي بانگ پوژي جومعه نهو کاته بوو که نيمام له سهر دوانگه داده نيشت، به لام له سهرده می عوسماندا، که خه لک زور بوو بانگی سييه می له سهر زه ورا زیاد کرد، وه پیغه مبهري ﷺ بهس يهک بانگييزي هه بوو. (مهيه ست لهو سئ بانگه بانگی يه که مو دووهم و قامه ت کردنه).

❖ ((كان بلال يؤذن إذ جلس النبي ﷺ على المنبر ويقيم إذا نزل)) رواه أحمد والنسائي واته: بلال کاتیک بانگی ده دا که پیغه مبهري ﷺ له سهر دوانگه داده نيشت که دهاته خوار قامه تی ده کرد.

۲- دياره وتاری جومعه ش دووان^(۱)، وه به پيوه ده درين و نيمام له نيوانياندا سووکه دانيشتنيک ده کات، نه مهيش چهند ده قيتک له وباره وه:

❖ ((عن ابن عمر رضي الله عنهما: قال: كان النبي ﷺ يخطب يوم الجمعة قائما ثم يجلس ثم يقوم كما يفعلون اليوم)) رواه الجماعة، واته: پیغه مبهري ﷺ پوژي جومعه به پيوه وتاری ده داو پاشان داده نيشت و دوايي هه لده ستايه وه، وهک چوئن نه مپو ده يکه ن.

(۱) نه مه پای زوري زانايانه وهک (نوي) ده لی له (المجموع) دا به روانه: ج ۴، ص ۴۳۳ به لام له (المغني والشرح الكبير)، ج ۲، ص ۱۵۱، ده لئ نه مه زه بهی شافعيه به لام مالک وأوزاعي وأصحاب أبو ثور ابن منذر وأصحاب الرأي وأحمد) ده لئ: بهس يهک وتار فخره.

■ ((عن جابر بن سمره رضي الله عنه قال: كان النبي ﷺ يخطب قائما ثم يجلس ثم يقوم فيخطب قائما، فمن قال أنه يخطب جالسا فقد كذب..))
رواه أحمد ومسلم وأبو داود.

■ ((وروى ابن أبي شيبة عن طاووس قال: خطب رسول الله ﷺ قائما و أبوبكر وعمر وعثمان، وأول من جلس على المنبر معاوية))، واته: پیغمبر مبعوری خوا ﷺ به پیوه وتاریدا، ههروه ها نه بوویه کرو عومهر و عوسمانیش - خوا لییان پازی بی- وه یه که مین کهس که له سهر مینبهر دانیش - بی وتار دان - موعاویه بوو.

۳- تنجا هه چه نده حیکمه تی دانرانی وتاره کانی جومعه ناموژگاری کردنی مسولمانان و بیر خستنه وه یان و بهرچاو پروونکردنه وه یانه به هوی قورئان به سهر دا خویندنه وه یان و زیگری خوی پهر وهر دگار وه، به لام سوننه ته و په سنده که سوپاس و ستایشی خوا و صله وات و سه لام له سهر پیغمبر مبعور و ﷺ مه دحکردنی خوی و هاوه لانی و بنه ماله ی و شوینکه ووتوانی راسته قینه شی نیواخن بکات، نه مهیش چهند ده قیکی سوننه ت دهر باره ی حه قیقه ت و نیوه پرۆکی وتاره کانی جومعه:

■ ((عن جابر بن سمره رضي الله عنه قال: كان رسول الله ﷺ يخطب قائما ويجلس بين الخطبتين ويقرأ آيات ويذكر الناس)) رواه الجماعة إلا البخاري والترمذي.

■ ((كل كلام لا يبدأ فيها بالحمد لله فهو أجزم)) رواه أبو داود، واته: ههر قسه يه که به ستایشی خوا دهستی پینه کری نهو قسه يه کی گول - گهر -ه.

■ ((الخطبة التي ليس فيها شهادة كاليد المذمء)) رواه أحمد وأبو داود والترمذي وقال: (تشهد) بدل (الشهادة)، واته: نهو وتاره ی که شایه تمای

تیدا نیه وهك دهستی گول بوو وایه: (دیاره مدهست له شایه تان (أشهد أن لا اله إلا الله وأشهد أن محمدا رسول الله)یه.

■ ((عن أم هشام بن حارثة بن النعمان رضي الله عنهما قالت: ما أخذت "ق، والقرآن المجید" إلا عن لسان رسول الله يقرأها كل جمعة على المنبر إذا خطب الناس)) رواه أحمد ومسلم والنسائي وأبو داود.

■ ((عن أبي كعب رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قرأ يوم الجمعة "تبارك" وهو قائم يذكر بأيام الله)) رواه ابن ماجه.

وهك ده بینین ههركام له (أم هشامو أبي بن كعب) -خوا لیان پازی بئ- شایه دی دهدهن كه پیغه مبهری مهزن ﷺ له وتاره کانیدا بهزوری و قورثانی خویندوهو بو مسولمانانی پروون گردوتهو له بهر تیشکی نایه ته کانی قورثاندا ئاموژگاریان کردوونو بیداری کردوونهوو بهرچاوی پروون کردوونهوو^(۱).

۴- شیوازی وتاردانیش وهك له سوننه تی پیغه مبهردا ﷺ دهرده کهوئ تهوویه که کورت و پوخت و پرمانا بیتو، دواندهر (خطیب)یش به گرنگی پیدان و دهنگی بهرزو به جیددییهو بخوینیتسهوو، نهك به سارد و سربیی و مرده لوخهیی و به منجه منج قسه کانی بکاته ریس و گوریس و سهروینیان

(۱) (نووی): له (المجموع) دا دهلئ: فهزده کانی وتار (خطبة) پینجن: ۱- ستایشی خوا کردن. ۲- صلاوات له سهر پیغه مبهردا ﷺ. ۳- پاسپاردن به پارێزکاری (الوصية بالتقوى). ۴- قورثان خویندن. ۵- پارانموه (الدعاء). وه دهربارهی (الوصية بالتقوى) گوتویه تی: (الصحيح الذي نص عليه الشافعي وقطع به الأصحاب والجمهور: لا يتعين (أي لفظ الوصية بالتقوى) بل يقوم مقامه أي وعظ كان) پروانه: (المجموع)، ج ۴، ص ۴۳۸. وه دهربارهی رای زانایانی دیکه سهبارت به فهزده کانی وتاری جومعه گوتویه تی: (وقال الأوزاعي وإسحاق وأبو ثور وابن القاسم المالكي وأبو يوسف ومحمد وداود، الواجب ما يقع عليه (اسم الخطبة) وقال أبو حنيفة يكفيه أن يقول سبحان الله أو باسم الله أو الله أكبر أو نحو ذلك..) (المجموع) ج ۴ ص ۴۴۱.

دیار نه بیخ و هه تریره له که ندادتیک بدات، نه مهش چهند ده قیگی سوننهت له و باره وه:

❖ ((ان طول صلاة الرجل وقصر خطبته مِئْتَةٌ مِنْ فَقه فاطموا الصلاة وأقصروا الخطبة)) رواه أحمد ومسلم، واته: بیگومان نویژی در یژی پیاو و تار ی کورتی نیشانه ی شاره زایی و تیگه یشتن، ده جا نویژتان دریژ بکه نه وه و تارتان کورت بیژ! (تاشکرایه که مه به ست له دریژ کردنه وه ی نویژ نه ندازه یه کی ماقوژله که له ده قه شه رعیه کاندایاری کراوه نه که به شیوه یه که بیژته مایه ی بیژار کردنی خه لکی).

❖ ((عن جابر بن سمره رضي الله عنه قال: كانت صلاة الرسول ﷺ قصدا وخطبته قصدا)) رواه أحمد ومسلم والترمذي والنسائي، واته: نویژو و تار ی پیغه مبه ری خوا ﷺ ئاسایی و میانه بوون.

* ((عن جابر بن عبدالله ﷺ قال: كان رسول الله ﷺ إذا خطب احمرَّت عيناه وعلا صوته واشتد غضبه حتى كأنه منذر جيش يقول صَبَحَكُمْ وَمَسَاءَكُمْ)) رواه مسلم وابن ماجه، واته: پیغه مبه ری خوا ﷺ که و تار ی ده دا چاوه کانی سوور هه لده گه پان و ده نگ ی به رز ده بژوه و ژور تووپه ده بسو به راده یه که که ده تگوت وریا که ره وه ی سوپایه که پیان ده ئی: نه ها به ره به یان دوژمن هاته سهرتان و شه به یخووتان کرایه سهر.

۵- وه له کاتی و تارداندا قسه کردن چه پامه و بی ده نگ ی و گوئ پاگرتن فه پزه به پئی پای زۆریه ی هه ره زۆری زانایان، ته نانهت فه رمان به چاکه و ریگری له خراپهش له کاتی و تارداندا دروست نیه، نه مهش چهند ده قیگی له و باره وه:

❖ ((من تكلم يوم الجمعة والإمام يخطب فهو كالحمار يحمل أسفارا، والذي يقول له أنصت! لا جمعة له)) رواه أحمد وابن أبي شيبة والبزار والطبراني،

قال الحافظ في بلوغ المرام إسناده لا بأس به، واته: هدر كه سيك له كاتيكد كه ثيمام وتار ده دات قسه بكات، نهوه وهك كه ريكه كه باريك كتيبي ههنگرتوون، نهوه كه سهش كه پيی دهلی: بيدهنگ به! نهويش جومعه كهی بهرناكهوی!!

■ ((إذا قلت لصاحبك يوم الجمعة والإمام يخطب أنصت لقد لغوت)) متفق عليه، واته: نهگه رۆژی جومعه له كاتيكد كه ثيمام وتار ده دات به هاوه له كه تت گوت بی دهنگ به! نهوه قسهی پووچت کردوه!

تیبینی: شافعی و أحمد جیاوازیان خستوته نیوان حالیکه وه، كه دهنگی دوانده ری تیدا ده بیستری و حالیک، كه دهنگی نایبستری و گوتوویانه، له حاله تی یه كه مدا قسه کردن حه رامه، به لام له هی دووهم حه رام نیه هه رچه نده بیدهنگی و قسه نه کردن هه ر سوننه ت و په سه نده، هه روه ها ژماره یهك له زاناو پیتشه وایان وهك (شافعی و أحمد و اسحاق) مؤله تیان داوه، كه وه لامی سه لام بدریته وه و (تشمیت) ی بابای پژمیو بکری، (واته دواي نهوه ی گوتی: الحمدلله) پیی بگوتری (یرحمك الله)^(۱)، تنجا شایانی باسیشه كه له غهیری کاتی وتارداندا قسه کردنی پیویست دروسته، هه رچه نده هه رچۆنبی بیدهنگی و نارامیی هه رچا کترو په سه ندره.

چوار: چهند مه سه له یه کی دیکه په یوه ست به جومعه:

أ- هدر كه سيك فریای پکاتیك له نوژی جومعه بکهوی، نهوه پیویسته دواي سه لام دانوهی ثیمام پکاتیکی دیکه بکات و نوژی جومعه كهی تهواو ده بی و بۆی بهرده کهوی، به لام نهگه ر فریای كه متر له پکاتیك كهوت نهوه فریای

(۱) پروانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۳۴۱، هه روه ها پروانه (المجموع)، ج ۴، ص ۴۴۲-۴۴۳.

نوۋىزى جومعه نەكەوتوۋە پىئويىستە چوار پىكاتى نىۋەپۇز بىكات^(۱)، ئىنجا سىنورى نىۋان فرىاكەوتنى پىكات و فرىانەكەوتنىشى فرىاكەوتنى پىكوعە يان فرىانەكەوتنىتە^(۲)، ئەمەش چەند دەقىكى سۈننەت لەۋبارەۋە:

■ ((عن ابن عمر رضي الله عنهما عن النبي ﷺ قال: "من أدرك ركعة من صلاة الجمعة فليُضِفْ إليها أخرى وقد تمت صلاته")) رواه النسائي وابن ماجه والدار قطني.

* ((عن أبي هريرة رضي الله عنه أن النبي ﷺ قال: "من أدرك من الصلاة ركعة فقد أدركها كلها")) رواه الجماعة، واته: هەركەسىك بە پىكاتىكى نوۋىز پىگەشت ئەۋە بە ھەموۋى پىگەشتوۋە.

ب- ئە كاتى قەلەبالغى زۆردا دروستە نوۋىزكەران لەسەر پىشتى يەكتر سەجدە بەرن ئەمە پى زۆرىدى ھەرەزۆرى زانىانە^(۳)، ھەندىكىشىيان دەلتىن دەبى باباى نوۋىزكەر چاۋەپىز بىكات ھەتا قەلەبالغىيەكە نامىنى ئەۋجار كىپنوش بەرىۋ، ئەگەر لەسەر پىشتى يەككى دىكە سەجدە بىبات بۆى بەرناكەۋى^(۴)، بەلام بىگومان پى زۆرى بەھىزترەۋ ئەم دەقەنش بەبەلگە دىننەۋە:

* ((إذا أمرتكم بأمر فأتوا منه ما استطعتم)) متفق عليه.

(۱) پىروانە: (المجموع)، ج ۴، ص ۱۸۶-۱۸۸، ۋە پىروانە (فقه السنة)، ج ۱، ص ۳۴۲.

(۲) پىروانە: (المجموع)، ج ۴، ص ۴۷۶-۴۷۷، (نوي) دەلتى: ئەمە پى (مالك و أوزعى شوري و أبو يوسف و أحمد و أسحاق و أبو ثور) و پىپاى (شافعى)، بەلام (أبو حنيفة) پى واپە مەدام فرىاى تەحىيات بىكەۋى نوۋىزكەى بەركەوتە -راتا نوۋىزى جومعه-.

(۳) پىروانە: (المجموع)، ج ۴، ص ۴۸۶-۴۸۷، (نوي) دەلتى: ئەمە جگە لە (شافعى) رى (أبو حنيفة شوري و أحمد و أسحاق و أبو ثور و داود و أبى منذر) یشە.

(۴) ئەمە پى (مالك) و ژمارەيك ئە زانىانە، پىروانە: (المجموع)، ج ۴، ص ۴۸۶-۴۸۷.

* ((عن يسار قال: سمعت عمر وهو يخطب يقول: إن رسول الله ﷺ بنى هذا المسجد ونحن المهاجرون والأنصار، فإذا اشتد الزحام فليسجد الرجل منكم على ظهر أخيه)) رواه أحمد والبيهقي بأسناد صحيح^(١)، واته: گویم له عومەر -خوا لیتی رازی بی- بوو وتاری دەدا دەیگوت: پیڤه مبهری خوا ﷺ نەم مزگەوتەدی دروست کردو ئیمەش کۆچکەرانو پششتیوانان له خزمەتی بووین، جا هەرکات قەڵەبالتی ژۆربوو با یەکیکتان لەسەر پشستی برابە کەدی سەجده بەری.

ج- نوێژی سوننەتی بەرو دواى جومعه: سەبارەت بە دواى جومعه سوننەتە دوو ڕکات، یان چوار بکرین، هەندیک لە زانیانیشت دەلێن: ئەگەر لە مزگەوتی سوننەتی دواى جومعهی کرد و اباشه چوار رکاتان بکات، بەلام ئەگەر لە مالتی کردی و اباشه دوو رکاتان بکات، ئەمیش دوو فەرمووده لەو بارهوه:

* ((عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ "من كان منكم مصليا بعد الجمعة فليصل أربعاً") رواه مسلم وأبو داود والترمذي، واته: هەرکامیکتان له دواى جومعه نوێژی کرد با چوار رکاتان بکات.

* ((عن ابن عمر رضي الله عنهما قال: كان رسول الله ﷺ يصلي يوم الجمعة ركعتين في بيته)) متفق عليه، واته: پیڤه مبهری خوا ﷺ عادهتی وابوو رژۆی جومعه دوو رکات نوێژی له مالتی دەکردن.

بەلام له پێش نوێژی جومعهدا بەر لەوهی ئیمام بچیتە سەر مینبەر، ئەوه سوننەتیکی دیاریکراو نیه، بەلام بێگومان سوننەتی دەستنوێژو سلاوی مزگەوت (تحية المسجد) ئەوه هەموو دەستی هەر هەنوو، ئەوه نەدی بشتوانی

(١) پڕوانه: (المجموع)، ج ٤، ص ٤٨٠، وه پڕوانه: (فقه السنة)، ج ١، ص ٤٣٢.

نویښی سوننهٔ بکات یان قورناتن بخوینئ و یادی خوا بکات بایبکات و شتیکی چاک و په سنده، به لّام دواى تهوې ئیمام چووه سهر مینبهرو دهستی به وتار کرد، تهو زانایان بؤ مه سلهی سوننه تی سلاوی مزگهوت رایان جیاجیایه، زؤربه یان وهك: (شافعی و سفیان بن عیینة وأبو شور وأحمد وإسحاق وابن منذر و داوود...) ده لّین: هر سوننهٔ و په سنده بکری، به لّام (مالك و لیث و ثوري و أبو حنیفة ده لّین نابئ بیبکات^(۱))، دیاره پای زؤربه ش به هیتره که به چندان فرموده ی (صحیح) پایه کیان پشت قایم ده کهن، بؤ وینه:

■ ((إذا جاء أحدكم والإمام یخطب فلیصل رکعتین)) متفق علیه، واته: هر کات یه کیکتان هات — مزگهوت — و ئیمام وتاری ده دا با دوو رکاتان بکات — بهر لهوی دابنیشی —.

■ ((إذا دخل أحدكم المسجد فلا یجلس حتی یصلی رکعتین)) متفق علیه، واته: هر کات یه کیکتان هاته ژووری مزگهوت با هتا دوو پکات نویژ نه کات دانه نیشی.

تیبینی/ که واته: هه موو تهو شتانه ی، که بهر له چوونه سهر مینبهری ئیمامو ده ست به وتارکردنی ده گوترین و ده کرین بؤ وینه: که ده گوتری: (صلوا سنة الجمعة) تهو هه موو شتی داهینراون و پیچه وانه ی سوننه تن^(۲).

د - سوننه ته له نویژى جومعه دا له پکاتى یه که مدا دواى فاتحه سوپه تی (الجمعة) و له پکاتى دووهمیشدا دواى فاتحه (المنافقون) بخوینئ، یان له جیاتى هم دوو سوپه ته سوپه تی (الاعلى) و (الغاشية) بخوینئ، له چهند

(۱) پروانه: (المجموع شرح المذهب)، ج ۴، ص ۴۷۱-۴۷۳.

(۲) دیاره شت له ناییندا داهینان (الابتداع فی الدین) یش به زؤری له بواره کانی عه قیده و عیبادهت دایه، چونکه هر شتی: لهو دوو بواره دا زیاد بکری. هر بیده ته و بیده تیش هه مووی خراپه.

فهرموده یه کی (الصحيح) دا نه مه باسکراوه که (مسلم وأحمد وأبو داود والترمذي والنسائي) گيټراويا ننه وه^(۱).

ه- سوننه ته ثيمام له سهر دوانگه (منبر)، يان ههر شتيک و شويتنيکی ديکه ی بلنډ وتار بدات، چونکه ناوا دهنگی زاتر ده بی و چاکتر ده گاته گويگران، دياره وتاردانی پټغه مبهري خواش ﷺ له چه ندان فهرموده ی (صحيح) دا هاتوه که به وجوره بووه^(۲).

و- هدرکات نويژي جومعه و نويژه يه کيک له دوو جهژنه کان که وتنه روژيکه وه ژماره يه که له زاناو پيشه و ايان پايان وايه که نويژي جهژن ده که ويته بری جومعه ش بيچگه له ثيمام، که نه وه ههر ده بی نويژي جومعه ش بکات بو نه وه ی نه وانه ی له نويژي جهژن دواکه وتون جومعه که يان نه چي، به لام زوريه ی زانايان پايان وايه که نويژي جهژن به ديلي جومعه نيه وه ده بی جومعه ههر بکري^(۳)، به لام له سونگه ی نه وه وه که چه ند فهرموده یه کی (صحيح) پشتگيريی رای يه که م ده کن، نه و رایه په سه ندترو ويچووتره، يه کيک له فهرمودانه ش نه وه يه: ((عن أبي هريرة رضي الله عنه عن رسول الله ﷺ أنه قال: **اجتمع في يومكم هذا عيدان فمن شاء أجزئه من الجمعة وإنّا مجمعون**)) رواه أبو داود وابن ماجه، واته: له م روژه تاندا دوو جهژن کويونه ته وه، جا هدرکه سيک هز ده کات —نويژي جومعه نه کات— نه وه نويژي جهژنی بو وه بهري جومعه ش ده که وي، به لام نيتمه خومان جومعه ش ده که ين.

ز- دروسته که ثيمام له کاتي وتارداندا له بهر پيويستي و تاره که ی بری و قسه ی ديکه بکات، يان وه لامی بابای پرسيار که ر بداته وه، ته نانت دروسته له سهر

(۱) پروانه: (المجموع)، ج ۴، ص ۴۵۰-۴۵۱، وه: (المغني والشرح الكبير)، ج ۲، ص ۱۵۷-۱۵۸.

(۲) بو ويته: نه و فهرموده یه کی که (بخاری وأبو داود) له (السانب بن يزيد) يان گيټراوه ته وه.

(۳) پروانه: (المغني والشرح الكبير)، ج ۲، ص ۲۱۲، وه پروانه: (نيل الأوطار)، ج ۳، ص ۳۴۷.

دوانگهش بیتہ خورائی، بہ لگہی تہمہش چہند دہ قیچی (صحیح) ی سونہتی پیغہ مہرہ ﷺ بڑ وینہ:

* (أبو بريدة) - خوا لئی رازی بے - دہ گپڑتہوہ کہ پیغہ مہرہ ﷺ لہ کاتی وتارداندا لہ مینہر ہاتوتہ خورائی و (حسن یان حسین) کی کچہزای بہ باوہش ہلگرتوہو لہ لای خوی داینان، تہم فرمودہیہ (مسلم و أبو داود و نسائی و ابن ماجہ) گپڑاویانہ تہوہ.

■ (أبو رفاعۃ العدوی) یش - خوا لئی رازی بے - دہ گپڑتہوہ کہ لہ دہمی وتارداندا چوتہ خزمہت پیغہ مہرہ ﷺ و پرسیری لی کردوہ تہویش دابہزیوہو لہ سہر کورسی یہ کہی دانیشتوہو و ہلامی داوہ تہوہ، پاشان وتارہ کہی تہواو کردوہ، وک (مسلم و نسائی) گپڑاویانہ تہوہ.

۶) کاتی پینج نویژہ فہرہگان ■

خوای زاناو پەرہردگار فرمودہتی: ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْاَوْسَطٰی وَقُومُوا لِلّٰهِ قَنَبَتَیْنَ﴾ البقرة ۲۳۸، واتہ: پاریزگاری لہ نویژہ کانتان بکہن وہ - بہ تاییہتی - نویژی نیوہراست وہ بہ ملکہچی بڑ خوا بوہستن.

تویژہرہوانی قورٹان لہ سہر تہوہ یہ کدہنگن کہ مہبہست لہ (الصَّلَوَاتِ) پینج نویژہ فہرہگان و زوریہ شیان دہ لٹن: مہبہست لہ (الصلاة الوسطی) نویژی نیوارہیہ ^(۱).

(۱) عن ابن مسعود رضی اللہ عنہ قال: حبس المشركون رسول الله عن صلاة العصر حتى احمرَّت الشمس و اصفرَّت، فقال رسول الله ﷺ: (شغلونا عن الصلاة الوسطی صلاة العصر ملا الله اجوافهم و قبورهم نارا) رواه أحمد و مسلم و ابن ماجہ.

ههروه‌ها خوای کاربه‌جی و په‌نهان بین فرموویه‌تی: ﴿...إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا﴾ (النساء: ۷۳)، واته: ییگومان نویژ له چەند کاتیکی دیاریکراودا له‌سه‌ر برواداران پیویست کراوه.

جا ئیمه لیژدها دوو فرمووده‌ی پیغه‌مبەر ﷺ ده‌رباره‌ی کاتی پینج نویژه‌کان به‌نمونه‌ی دینینه‌وه، به‌لام یه‌کسه‌ر وه‌ریان ده‌گیرینه‌سه‌ر کوردی:

أ- (کاتی نویژی نیوه‌پۆ دوا‌ی لادانی خۆره - له‌نیوه‌پاستی ئاسمان- وه‌ده‌خایه‌نی هه‌تا سیبهری پیاو هینده‌ی خۆی لسی‌دی و هه‌تا کاتی نویژی ئیواره‌ی، وه‌کاتی نویژی ئیوار - ده‌میڤ - مادام پۆژ زه‌رد هه‌لنه‌گه‌رابی، وه‌کاتی نویژی شیوان - دوا‌ی پۆژ ئاوابوون - هه‌تا نه‌مانی سوورایی ئاسویه، وه‌کاتی نویژی خه‌وتنان هه‌تا نیوه‌ی یه‌که‌می شه‌وه، وه‌کاتی نویژی به‌یانی له‌سپیده‌ی به‌ریه‌یان هه‌تا هه‌لاتنی پۆژه، جا هه‌رکات پۆژ هه‌لها‌ت واز له‌نویژکردن بیڤنه، چونکه‌له‌نیوان دوو شاخ - قۆچ -ی شه‌یتانه‌وه‌هه‌ل‌دی). مسلم گێڕاویه‌ته‌وه.

ب- (جابر بن عبدالله) - خوا لێی رازی بی - ده‌گیریتته‌وه‌که (جبریل) هاته‌لای پیغه‌مبەر ﷺ پیتی فرموو: هه‌لسه‌نویژ بکه! ئه‌ویش نویژی نیوه‌پۆی کرد له‌کاتی‌که‌پۆژ لای دابوو، پاشان ئیواره‌هاته‌لای و پیتی فرموو هه‌سته‌نویژ بکه! ئه‌ویش نویژی عه‌صری کرد له‌کاتی‌که‌که‌سیبهری هه‌ر شتی‌که‌هینده‌ی خۆی لیه‌هاتبوو، ئنجا کاتی شیوان هاته‌لای و پیتی گووت: هه‌سته‌نویژ بکه! ئه‌ویش نویژی شیوانی کرد له‌کاتی‌که‌که‌پۆژ ئاوابوو بوو، دوا‌ی کاتی عی‌شا هاته‌لای و پیتی فرموو: هه‌سته‌نویژ بکه! ئه‌ویش نویژی خه‌وتنانی کرد له‌کاتی‌که‌که‌سوورایی ئاسۆ نه‌ما‌بوو، پاشان به‌یانی هاته‌لای کاتی‌که‌که‌سپیده‌ی به‌یانی دابوو - یان گوتی: شه‌به‌قی به‌یانی دابوو -، ئنجا بۆ سبه‌ینی کاتی نیوه‌پۆ هاته‌لای و پیتی گووت هه‌سته‌نویژ بکه! ئه‌ویش نویژی نیوه‌پۆی کرد

كاتىك سىبەرى ھەر شتېك ھىندەي خۇي لىھاتىبوو، دوايى كاتى عەصر ھاتە لاي و پىتى فەرموو ھەستە نوپۇزى بىكە، ئەویش نوپۇزى عەصرى كرد كاتىك كە سىبەرى ھەر شتېك دوو ھىندەي خۇي لىھاتىبوو، دوايى شىۋان ھاتە لاي و بەس يەك كات بوو لىي لا نەدا، ئىنجا عىشا ھاتە لاي كاتىك كە نيۋەي شەوگار پابرد بوو، يان گوتى سىيەكى شەو، ئەویش —ئەوكاتە— نوپۇزى خەوتىنانى كرد، دوايى كاتىك ھاتە لاي كە بەتەوايى بەرەبەيان پۇشن بوو فەرمووى: ھەستە نوپۇزى بىكە، ئەویش نوپۇزى بەيانى كرد، دوايى —جېرىل— فەرمووى: (ئەوۋى دەكەۋىتتە نيۋان ئەم دوو كاتەۋە كاتى نوپۇزى كردنە). (أحمدو نسائي ترمذي) گىراۋيانەتەۋە، وە (بخاري) گوتۇۋىتەتى! (ئەم فەرموۋدەيە پاستىرىن شتە لەبارەي كاتى كردنى نوپۇزەكانەۋە.

وہ دہبىنن پىغەمبەرى پىشەۋا ﷺ لەم دوو دەقە گوتەيى و كەردەيى يەيدا سەرەتاو كۆتايى كاتى ھەلبۇاردە (وقت الاختيار) و كاتى دروست بوون (وقت المجاوزى) ھەر پىنج نوپۇزە فەرەزەكانى زۆر بە وردى بۆ ئۆمەتەكەي ديارى كردوۋە، ھىچ تەمومۇشكى بەسەر ئەم بابەتەۋە نەھىشتەۋە.

۷- نوپۇزى بەكۆمەل (صلاة الجمعة):

خوينەرى بەرپۇزۇ خۆشەويست!

خو يارىي لە ژىر سىبەرى سى (۳) سەرباسدا بابەتى نوپۇزى بەكۆمەل بە كورتى لە ھەموو پەروپەكەۋە دەتۇيىنەۋە، بەم جۆرە:

يەك: پلەۋپايەۋ ھوكمى نوپۇزى بەكۆمەل:

فهرموده‌ی پیغهمبه‌ری خوا ﷺ دهرباره‌ی گه‌وره‌یی پله‌وپایه‌ی به‌ری نویژی به‌کۆمه‌ل زۆرن، بۆ نمونه:

* ((صلاة الجماعة أفضل من صلاة الفرد بسبع وعشرين درجة)) رواه البخاري ومسلم عن ابن عمر رضي الله عنهما، واته: نویژی به‌کۆمه‌ل له نویژی تاك به بیست و هه‌وت پله چاکتره.

* ((من صلى العشاء في جماعة فكأنما قام نصف الليل، ومن صلى الصبح في جماعة فكأنما صلى الليل كله)) رواه أحمد ومسلم وأبو داود والبيهقي، واته: هه‌رکه‌سیک نویژی خه‌وتنان به کۆمه‌ل بکات، وه ئه‌وه وایه نیوه‌ی شه‌و شه‌ونویژی کردبێ، وه هه‌ر که‌سیک نویژی به‌یانی به کۆمه‌ل بکات، وه ئه‌وه وایه هه‌موو شه‌وی شه‌ونویژی کردبێ.

دهرباره‌ی حوکمی نویژی به‌کۆمه‌ل‌یش زانایان رای جیا‌جیا‌یان هه‌ن به‌لام به‌ گشتی سێ رایان هه‌ن:

زۆربه‌یان^(١) به سونه‌ت‌یک‌ی دا‌کۆ‌کی‌ی لێ‌ک‌راو (سنة مؤكدة)‌ی ده‌زانن، هه‌ندیک‌یشیان به‌ فه‌رزی کفایه‌ی ده‌زانن و^(٢)، هه‌ندیک‌ی دیکه‌ش به‌ فه‌رزی عه‌ین^(٣)، پێم وایه ئه‌و رایه‌ش که نویژی به‌کۆمه‌ل به‌ فه‌رزی کفایه ده‌زانن له

(١) که هه‌نه‌فیه‌کان و مالیکیه‌کان و هه‌ندیک له شافیه‌یه‌کان، پروهانه: (الفقه الاسلامي وأدلته)، ج ٢ ص ١٤٩، د. وهبة الزحيلي.

(٢) (نوي) گوتویه‌تی: (والصحيح أنها فرض كفاية وهو الذي نص عليه الشافعي.. وهو قولي شيخي المذهب: ابن سريج وأبي إسحاق وجمهور أصحابنا المتقدمين، وصححه أكثر المصنفين وهو الذي تقتضيه الأحاديث الصحيحة (المجموع) ج ٤ ص ١٦١.

(٣) ئه‌مه‌ش رای (أوزاعي وأحمد وأبو ثور وابن المنذر) به‌لام به‌مه‌رجی به‌رکه‌وتن (صححة)‌ی دانائین (داوود)‌یش به‌ فه‌رزی عه‌ینی ده‌زانن و به‌مه‌رجی دروست بوون و به‌رکه‌وتن‌یشی ده‌زانن. پروهانه: (المجموع)، ج ٤، ص ١٦٣، وه پروهانه: (الفقه الاسلامي وأدلته)، ج ٢، ص ١٤٩ تا ١٥١.

پرووی به لگه وه له وانی دیکه به هیتره، که ئهم دهقانه هندیکن له به لگه کانیاں:

* خوی زانا فەرموویتە: ﴿...وَأَزْكُوا مَعَ الزَّكِيِّينَ﴾ (البقرة ۱۷۸) واتە: وه له گهڵ پکوک و عهراندا پکوک و بهرن.

* پیاویکی کوێر هاته لای پیغه مبهەر ﴿...﴾ گوتی: ئه‌ی پیغه مبه‌ری خوا که سم نیه به‌ره‌و مزگه‌وت ده‌ستم بکیشی، جا داوای له پیغه مبه‌ری خوا کرد که مؤله‌تی بدات له مائی خۆی نوێژ بکات و ئه‌ویش مؤله‌تیدا، به‌لام که پویشته‌ بانگی کرده‌وه‌و پێی فەرموو: ((هل تسمع النداء بالصلاة؟!)) نایا گویت له بانگی نوێژ ده‌بی گوتی: به‌ئێ، فەرموی: ((فأجب)) مادام وایه وه‌لام بده‌وه، واتە: وه‌ره‌ بۆ مزگه‌وت -، ئهم فەرمووده‌یه (مسلم) له (أبو هريرة) ی گێڕاوه‌ته‌وه.

■ ((ما من ثلاثة في قرية ولا بدو لا تقام فيهم الصلاة إلا قد استحوذ عليهم الشيطان فعليكم بالجماعة، فإنما يأكل الذنب من الغنم القاصية)) رواه أبو داود بأسناد حسن، واتە: هه‌رسێ که‌سیک له ئاو ده‌انییه‌ک یان له ده‌شت و سارادا نوێژیاں له‌نیودا به‌ریا نه‌کرێ — مه‌به‌ست له نوێژی به‌کۆمه‌له — ئه‌وه بێگومان شه‌یتان ده‌یانخاته ژێر رکیفی خۆیه‌وه، جا کۆمه‌ڵ بگرن، چونکه گورگ ته‌نیا مه‌ری له‌پان دا‌پراو ده‌خوات.

شایانی باسیشه که هه‌م ئه‌وانه‌ی نوێژی به‌کۆمه‌ڵ به‌فه‌رزی کیفایه ده‌زانن و هه‌م ئه‌وانه‌ش که به‌ فه‌رزی عه‌ینی ده‌زانن، جگه له (داوود الظاهري) هه‌یچیان نا‌ئێن که به‌کۆمه‌ڵ کردنی پێنج نوێژه‌کان مه‌رجی دامه‌زرانو وه‌رگیرانیانه، به‌لکه‌ به‌س ده‌ئێن بابای نوێژه‌که‌ری ته‌نیا — به‌بی عوزر گونا‌ه‌بار — له‌سه‌ر چواندنی ئه‌و فه‌رزه، که بریتیه له به‌کۆمه‌ڵ کردنی نوێژه‌که‌ی.

له‌باره‌ی ئافه‌ره‌تانی شه‌وه که بچنه مزگه‌وت و به‌شداری نوێژی به‌کۆمه‌ڵ بکه‌ن ئه‌وه بێگومان بۆیان دروست و په‌وايه، به‌لام ده‌بی خۆپارێژن له هه‌ر شتی که

مایه‌ی فیتنه‌و ورووژاندنی ئاره‌زوی پیاوان بی، وه‌ک پۆشینی به‌رگ و پۆشاک
زرق و به‌رق و سه‌ره‌نچاکیش و خۆبۆن خۆشکردن و زرینگه‌و خرینگه‌و له‌نجه‌ولار
کردن، نه‌مه‌ش چهند ده‌قیك له‌وباره‌وه:

* ((لا تمنعوا النساء أن يخرجن إلى المساجد ويوتهن خير لهن)) رواه أحمد وأبو
داوود. واته: پێ له ئافره‌تان مه‌گرن که بچه‌ مزگه‌وتان، هه‌رچه‌نده‌ ماله‌کانی
خۆیان بۆیان چاکترن.

* ((أي ما امرأة أصابت بخوراً فلا تشهد معنا العشاء الآخرة)) رواه مسلم وأبو
داوود والنسائي، واته: هه‌ر ئافره‌تێك به‌خووری له‌خۆی دابی با به‌شدارێ نوێژی
خه‌وتنانمان له‌گه‌ڵ نه‌کات.

تێبینی: سونه‌ته‌ بابای نوێژه‌ر به‌ ئارامی به‌ره‌و مزگه‌وت و نوێژی به‌کۆمه‌ڵ
به‌چێ و پراکه‌راک و په‌له‌په‌ل نه‌کات، (أبو قتادة) -خوا لێی پازی بێ-
ده‌گێڕێته‌وه‌ ده‌لێ: له‌ کاتی‌که‌دا له‌گه‌ڵ پیغه‌مه‌به‌ردا ﷺ نوێژمان ده‌کرد
غه‌لبه‌غه‌لبی چهند پیاویکی بیست، فه‌رمووی: ئه‌وه‌ چیتانه‌! گوێیان په‌له‌مان
کرد بۆ نوێژکردن، فه‌رمووی: ((فلا تفعلوا... إذا أتیتم الصلاة فعليکم
السکينة فما أدرکتهم فصلوا ومافاتکم فاعموا)) متفق علیه، واته: وامه‌که‌ن..
ئه‌گه‌ر هاتن بۆ نوێژ چنده‌ی پێراگه‌یشتن بیکه‌ن و چنده‌شتان له‌ده‌ست چووبوو
دوایی ته‌واوی بکه‌ن.

دوو: چۆنیه‌تی نوێژی به‌کۆمه‌ڵ و پێش نوێژی کردن:

له‌م چهند بڕگه‌یه‌ی خواریدا هه‌ول ده‌ده‌ین زۆر به‌گوشراویی چۆنیه‌تی نوێژ
کردنی به‌کۆمه‌ڵ و پێش نوێژی کردن پوون بکه‌ینه‌وه:

(١) نوێژی به‌کۆمه‌ڵ به‌ دوو که‌سان پێکدێ یه‌کیکیان ئیمام و ته‌وی دیکه (مأموم)
بیٲ، چهندان فه‌رمووده‌ی (صحيح) به‌لگه‌ی ئه‌و رایه‌ن بۆ وێنه:

■ (ابن عباس) ده‌گپرته‌وه که شه‌له‌لای (میمونه)ی پووری ماوه‌ته‌وه و کاتیک پیغه‌مبه‌ر ﷺ بۆ شه‌ونویژ هه‌لساوه، شه‌یش له‌گه‌لی هه‌لساوه له‌لای چه‌پییه‌وه راوه‌ستاوه، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ سه‌ری گرتوه و هیئاویه‌ته لای راستی، (بخاری و مسلم) هیئاویانه.

■ (أبو سعید) ده‌گپرته‌وه که پیاویک هاتۆته مزگه‌وت، دواى شه‌وی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نویژی به‌هاوه‌لانی کردوه و پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فرموویه‌تی: ((من يتصدق على ذا فيصلي معه؟))، ئنجا پیاویک له‌و کۆمه‌له هه‌ستاوه و نویژی له‌گه‌ل کردوه. ئهم فرمووده‌یه (أحمد و أبو داود و ترمذی) گپرآویانه‌ته‌وه.

۲) شوینکه‌وتنی تیمام فه‌رزه و هه‌رامه (مأموم) پیشی بکه‌ویته‌وه، فرمووده‌ش له‌وباره‌وه زۆرن بۆ وینه:

* ((إنما جعل الإمام ليؤتم به فلا تختلفوا عليه، فإذا كبر فكبروا وإذا ركع فاركعوا...)) رواه البخاري ومسلم عن أبي هريرة، واته: تیمام به‌س بۆ شه‌وه دانراوه، که په‌یره‌ویی لێ‌یکرئ، جا پیچه‌وانه‌ی وی مه‌جووئینه‌وه هه‌رکات (الله أكبر)ی کرده ئیوه‌ش بیکه‌ن، وه هه‌رکات چوه‌ه پکوع ئیوه‌ش پکوع به‌رن. ■ ((يا أيها الناس إني إمامكم فلا تسبقوني بالركوع ولا بالسجود ولا بالقيام ولا بالقعود ولا بالإنصراف)) رواه أحمد ومسلم، واته: ئه‌ی خه‌لکینه من تیمامتانم، جا نه‌ له‌ پکوع و نه‌ له‌ سه‌جده‌بردن و نه‌ له‌ هه‌لسانه‌وه و نه‌ له‌ دانیشتن و نه‌ له‌ ته‌واوبون و سه‌لام دانه‌وه -دا پیشم مه‌که‌ونه‌وه.

۳) سوننه‌ته تیمام کاتیک پیش نویژی بۆ خه‌لک کرد ناگای لییان بئ و به‌هۆی زۆر نویژ درێژکردنه‌وه‌وه بێزاریان نه‌کات، چهندان فرمووده‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌وباره‌وه هه‌ن، بۆ نمونه:

■ ((إذا صلى أحدكم بالناس فليخفف فإن فيهم الضعيف والسقيم والكبير، فإذا صلى لنفسه فليطول ما شاء)) رواه البخاري ومسلم عن أبي هريرة، واته: نه گهر یه کیکتان پیشنویژی بۆ خه لک کرد، با به کورتی بیکات چونکه ییگومان بابای لاوازو نه خۆش و به سالدا چوویان تیدایه، به لām که بۆخۆی به ته نیا نویژی کرد با چهندی حهز ده کات درێژی بکاته وه.

■ **ناگاداری:** ییگومان مه به ست له کورتکردنه وه (تخفیف) نه وه، نیه، که فهرزو سوننه ته کانی نویژ جی به جی نه کات، چونکه له چهندان فه مووده دا هاتو — به تایبته فهرمووده ی- (المسی = صلاته) که پیشتتر باسمان کرد — که نویژ که ده بی پایه و فهرزو سوننه ته کانی نویژه که ی جی به جی بیکات، به لکو مه به ست په چاوکردنی حال و بالی نویژه که ره کانه و له بهر چاوگرتنی نه وانه یانه که نه فت و نه خۆش و لاوازن.

۴) خیرایی کردن له شوینکه موتنی نیمام داو نه وه ی به پکوع پانه گات و تیدا نارام نه گری نه و پکاته ی بۆ حیساب ناکری، وه که پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی: ((إذا جئتم إلى الصلاة وغن سجود فاسجدوا ولا تعدوها شيئا ومن أدرك الركعة أدرك الصلاة)) رواه أبو داود وابن خزيمة في صحيحه وصححه الحاكم، واته: هه کات بۆ نویژه اتن و ئیمه له سه جده دا بووین سه جده بهرن به لām نه و پکاته حیساب مه کهن، وه هه که سیك به پکوع پابگات نه وه به و — پکاته ی- نویژه که راگیشته وه.

۵) کێ شایسته تره بۆ بوونه نیمام؟

پیغه مبهری پیشه و امان ﷺ له و باره وه فهرموویه تی:

■ ((يَوْمَ الْقَوْمِ أَقْرَاهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ فَإِنْ كَانُوا فِي الْقِرَاءَةِ سَوَاءً فَأَعْلَمُهُم بِالسَّنَةِ فَإِنْ كَانُوا فِي السَّنَةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ هِجْرَةَ، فَإِنْ كَانُوا فِي الْهِجْرَةِ سَوَاءً

فأقدمهم سناً ولا يؤمن الرجل الرجل في سلطانه، ولا يقعد في بيته على تكرمته إلا بإذنه)) رواه أحمد ومسلم، واته: شاره زاتری کومه لیک به کتیبی خوا ده بیته نیمامیان، جا نه گهر له شاره زایی قورناندا یه کسان بوون، شهوه زانانریان به سوننهت - ده بیته نیمامیان - وه نه گهر له سوننه تیشدا یه کسان بوون شهوه یان که پیشتر کؤچی کردوه، وه نه گهر له کؤچ کردنیشدا وهک یهک بوون به تهمه نترینیان، وه نابی هیچ پیاویک له شوینی قهله مپوهوه دهسته لاتی پیاویکی دیکه دا ببیته نیمامی، ههروه ها نابی به بی مؤله تی وی له مالی خؤیدا له سهر شوینه تایبه تی یه که ی دابنیشی.

(٦) کئ وکئ دروسته پیش نویژی بکه ن؟! زؤری هه ره زؤری زانیان له سهر شهوه ریککه وتوون، که پیشنویژی مندالی خاوه ن تهمیزو کویر دروسته، وه دروسته که راوه ستاو له پشت دانیشه وه وه به پیچه وانه ش نویژ بکه ن، ههروه ها شهوه ی فهرز ده کات له پشت شهوه وه که سوننهت ده کات و به پیچه وانه وه ش، وه بابای خاوه ن ده ستویژ له پشت تهیه موممه کوه به پیچه وانه شهوه، وه رپیوار له پشت نیشته جئ (مقیم) وه به پیچه وانه شهوه، وه چاکتر له پشت چاک (أفضل وراء المفضل)، هه موو شه و شتانه له سوننه تدا به لگه یان هه یه^(١).

تیبینی: به لام هه ر کاتیک (مسافر) له پشت نیشته جیوه نویژی کره پیویسته نویژه که ته واکات، له واره وه شهوه پرسیار له (ابن عباس) کراوه کوتویه تی: ((تلك سنة أبي القاسم)) رواه أحمد.

(١) پروانه: (المجموع)، ج ٤، ص ٢١٦ تا ٢٤٩، باب (صفة الائمة)، وه پروانه: (نبيل الاوطار)، ج ٣ ص ١٩٢ تا ٢١٨، (أبواب الإمامة وصفة الائمة)، وه پروانه: (الفقه الاسلامي وأدلته)، ج ٢ ص ١٧٢ تا ٢٥٨.

۷) نوپۇز لەدوای بابای فاسق و خاوەن بیدەت (مبتدع) ھەو ناپەسەند (مکروه) ە، ئەمە پرای زۆریو جەماوەری زانایان و پێشەوایانی پێشین و پاشینەو لەوبارەو ە بنچینەیک گشتییان داناو ەو گوتوویانە: (کل من صحت صلاته لنفسه صحت صلاته لغيره) واتە: ھەر کەسێک نوپۇزەیک بۆخۆی بەریکەوئ و تەواو بێ، بۆ خەلگیش دروست و پەوایە، چونکە لە (صحيح البخاري) دا ھاتو ە (ابن عمر) رضي الله عنهما لە پشت (حجاج) ھەو نوپۇزی کردو ە، و ە لە (صحيح مسلم) دا ھاتو ە، کە (أبو سعيد الخدري) ھەو لەدوای (مروان بن الحکم) ھەو نوپۇزی کردو ە کە شەپاب خۆر بوو ە.

بەلام بێگومان نوپۇزکردن لەدوای (فاسق) و (مبتدع) ھەو شتێکی پەسەندو باش نیە ئەو ھاو ەلە بەپێزانەش، کە نوپۇزیان لە دوای ئەو جۆرە کەسانەو ە کردو ە دیارە ناچار بوون و لە زیانی خراپەیی گەورەتر ترساون و بە پیتی یاسای (احتمال أخف الضررين) و (اختيار أهون الشرين) پەفتاریان کردو ە، بەلگەیک ناپەسەندبوونی نوپۇزکردنیش لە پشت ئەو جۆرە کەسانەو ە جگە لە دەقە گشتیەکانی قورئان و سوننەت، ئەم فەرموودەییەش: ((عن السائب بن خلاد أن رجلا أم قوما فبصق في القبلة ورسول الله ينظر إليه، فقال رسول الله ﷺ لا يصلي لكم...)) رواه أبو داود وابن حبان، واتە: پیاویک پێشنوپی بۆ خەلگیک دەکردو تفی بەرەو قیبلە پۆکردو پێغەمبەریش ﷺ چاوی لێبوو، جا پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: با نوپۇزان بۆ ئەکات...^(۱).

۸- زۆریە ھەرە زۆری زانایان پریان وایە، کە دروستە ئینسان لە پشت ئیمامیکەو نوپۇز بکات، کە فەرزو پایەیک چواندو بەلام پیتی ئەزانپو ە، وە ئەو ە لەشی پیس بووبی، و ە سەنگی مەحەکی تەواویی نوپۇزەکەش ئیمامە

(۱) پێوانە: (المجموع)، ج ۴، ص ۲۲۱-۲۲۲، و پێوانە: (نیل الأوطار)، ج ۳، ص ۱۹۹-۲۰۲، (إمامة الفاسق).

نك (مأموم)، گدليک دهقی سوننه تیش له وباروه هډن، که جه ماوهری شو پړاو
هه لویستهی خویانیان لی هه لپینجاون^(۱)، بۆ وینه:

■ ((عن أبي هريرة أن النبي ﷺ قال: يصلون بكم فإن أصابوا فلکم ولهم وإن
أخطأوا فلکم وعليهم)) رواه أحمد والبخاري، واته: نویژتان پی ده کهن جا
نه گهر نویژه که یان ته و او بوو نه و پاداشته که ی بۆ ئیوه و نه وانیشه، به لām نه گهر
هه لپیان کرد، نه و ئیوه پاداشتتانه هه ره هیه و ئوبالته که ی له نه ستوی خویانه.

* ((عن سهل رضي الله عنه قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول: الإمام ضامن
فإن أحسن فله ولهم، وإن أساء فعليه)) رواه ابن ماجه، واته: تیمام
ئوبالداره جا نه گهر چاکی کرد —خیره که— بۆ خوئی و بۆ نه وانیشه، به لām
نه گهر هه لپ کر —تاوان— بهس له سهر خوینه تی.

دیار هه ندیک له زانایانیش پریان جیاوازه، به لām بیگومان پای جه ماوهری
زانایان به هیژترو به لگه دارترو و پایه که ی دیکه ش له نه نجامی ده مارگریی
مه زه بی (التعصب المذهبي) یه وه سه ری هه لداوه، هه ریویش له نیو زانایانی
سج سه ده په سه ندرکراوه کاندانه گهر هه شبووی زور ده گمهن بووه، پاش
بلاو بوونه وه ی مه زه به کان و ئیسدیعی داخرانی ده رگای ئیجه تهاد نه و جوړه
بیروپایه په یدا بوو، که جگه له نه گوښانی و پیچه وانه بوونی له گه ل ده که کانی
سوننه ت دا، زیانیکی یه که جار گه وره شی له یه که ریزی مسولمانان داوه و
کیشو گهر وگرتی لابه لای بۆ دروست کردوون^(۲).

(۱) پروانه: (المجموع)، ج ۴، ص ۲۲۴-۲۲۹، وه پروانه: (نیل الأوطار)، ج ۳، ص ۲۱۵-۲۱۶.

(۲) پروانه: (المغني والشرح الكبير) که له وباروه ده لئ: (فأما المخالفون في الفروع كأصحاب أبي حنيفة ومالك والشافعي فالصلاة خلفهم صحيحة غير مكروهة نص عليه أحمد، لأن الصحابة والتابعين ومن بعدهم لم يزل بعضهم يأثم ببعض مع اختلافهم في الفروع فكان ذلك إجماعاً...) ج ۲ ص ۲۷، وه ده بینین (ابن القدامة) پی وایه که نه که هه پای زوږبه ی زانایان، به لکړ پای سهر جه و یتیکړیانه.

۹- ھەركاتىڭ ئىمام گىرگرفتىكى بۆ دروست بوو، ۋەك ئەۋەدى بېرى كەۋتەۋە كە بىڭ دەستىۋىزە، يان دەستىۋىزى شكا يان لووتى پۋاۋ خويىنى پاسا... ھتد ئەۋە بۆى ھەيە يەككە لە (مأموم) ھەكان لەجىي خۆى داينى بۆ ئەۋەدى نوۋزەكەيان پىڭ تەۋاۋ بىكات، بەلگەى ئەم مەسەلەيەش چەند دەقئىكى سوننەتە، بۆ وئىنە:

* (عمر بن مىمون) دەگىڭىتەۋە دەلتى: ئەۋ بەيانىيەى كە عومەر رضى الله عنه- پىكرا مەن پراۋەستابووم تەنيا (عبدالله بن عباس) مان لە نىۋان دابو، پاش (الله اكبر) كەردن، زۆرى پىنەچوۋ بىستەم گوتى: ئەۋ سەگە كوشتىمى، يان خواردىمى كاتى: -أبو لؤلؤة- زەبرەكەى لىدا، پاشان عومەر -خو لىي پازى بى- (عبدالرحمن بن عوف) ي پىش خست و ئەۋىش نوۋزىكى سوۋكى پىكردن. (بخارى) گىپراۋىەتەۋە.

■ (ابن رزىن) دەلتى: رۆزىكىان (علي) -خو لىي پازى بى- نوۋزى دەكەرد لووتى پۋا، يەكسەر دەستى پىۋىكى گرت و پىشى خست و خۆى و رۆيشت. (سعيد بن منصور) ئەم دەقەى گىپراۋەتەۋە.

۱۰- زۆرىەى^(۱) ھەرزۆرى زانايان پايان وايە كە لەگەل ھەبوۋى دىۋار و پەردەۋ نىۋانىشدا لە نىۋان ئىمام شۆيىنكەۋتوۋانىدا دروستە لە دۋايەۋە نوۋز بىكەن بەمەرجىك ئاگادارى نوۋزى ئىمام ھەستان و دانىشتەن و جەۋ جۆلەكانى بن، جا چ چاۋيان لىي بى چ دەنگى بىيستن، چ دەنگى گەيەنەر (مبلغ) بىيستن، ۋە چ بەھۆى پىكەۋە پەيۋەستبوۋى رىزەكانەۋە ئاگادار بن، ۋە زانايان ئەۋ فەرمۇدەيە بە بەلگە دىننەۋە:

(۱) پروانە: (المجموع)، ج ۴، ص ۲۵۹ تا ۲۵۶، ۋە پروانە: (نيل الأوطار)، ج ۳، ص ۲۳۹-۲۴۰. ۋە پروانە: (الفقه الاسلامي وأدلته)، ج ۲، ص ۲۲۸ تا ۲۳۴.

■ ((عن عائشة رضي الله عنها قالت: كان لنا حصيرة نبسطها بالنهار ونختجر بها بالليل فصلی فيها رسول الله ﷺ ذات ليلة فسمع المسلمون قراءته فصلوا بصلاته، فلما كانت الليلة الثانية كثروا فاطلع عليهم، فقال: اكفوا من الأعمال ما تطيقون فإن الله لا يملُ حتى تملوا)) رواه أحمد وأخرجه ابن جرير في تفسيره، واته: حدیث یحکم هه‌بوو به پژ پامان ده‌خستو به‌شهو ده‌مان کرده په‌رده، شه‌ویکیان پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نویژی تی‌دا کرد، مسولمانان که گوی بیستی قورئان خویندنی بوون نویژیان به نویژی شه کرد، پژ شه‌وی دووهم که پژ بوون پیغه‌مبه‌ر ﷺ - پژی پوانینو فره‌مووی: هه‌رئه‌وه‌نده کرده‌وان بکه‌نه پیشه که پی‌تان بکری، چونکه پی‌گومان نی‌وه - له نه‌جامدانی کرده‌وی باش - پی‌زارو ماندوو ده‌بن، به‌لام - خوا له پاداشته‌نده‌تاند - پی‌زارو ماندوو نابج.

۱۱- چۆنیه‌تی ریزی‌بوونی نویژکه‌رانو شوینی راوه‌ستانی مندالان و ثا‌فره‌تان:

أ- نه‌گه‌ر نویژکه‌ر (مأموم) یه‌کی‌ک بوو له‌لای راستی ئیمام و نه‌گه‌ر دووانو زیاتر بوون له‌ پشت ئیمامه‌و ده‌ه‌ستن، وه‌ک (مسلم و أبو داود) له‌ (جابر) وه‌ ده‌گی‌رنه‌وه.

ب- سوننه‌ته شه‌و که‌سانه‌ی زیاتر خاوه‌نی عه‌قل و شاره‌زاین له‌ ئیمامه‌وه‌ نزیک‌ترن، چونکه پیغه‌مبه‌ر ﷺ فره‌موویه‌تی: ((لایینی منکم أولوا الأحلام والنهی ثم الذین یلونهم ثم الذین یلونهم...)) رواه أحمد و مسلم و أبو داود و الترمذی، واته: با خاوه‌ن عه‌قل و هۆشه‌کانتان لی‌مه‌و نزیک بن، دوا‌یی شه‌وانه‌ی دوا‌ی وان، تنجا شه‌وانه‌ی دوا‌ی وان..

ج- ده‌بی پی‌اوان له‌ ریزه‌کانی پی‌شه‌وه‌و دوا‌ی شه‌وان مندالان و دوا‌ی شه‌وانیش ثا‌فره‌تان بوه‌ستن، چونکه: ((کان رسول الله ﷺ یعمل الرجال قدام الغلمان والنساء خلف الغلمان)) رواه احمد و ابوداود.

۱۲- نایا نوژی که سیک به ته نیا له پشت ریزه کانه وه دهووستی دروسته یان نا؟! زۆری زانایان نوژه که ی به دروست داده نین، به لام ده لین: کاریکی ناپه سند (مکروه) ی نه نجام داوه، هندی کیشیان ده لین: نوژه که ی به تاله و به رناکه وی، جا نه وانه ی که ده لین: نوژه که ی به رناکه وی چند فەرمووده یه که به به لکه دیننه وه که یه کیکیان نه مه یه:

* ((عن وابصة أن رسول الله ﷺ رأى رجلاً يصلي خلف الصف وحده فأمره أن يعيد الصلاة)) رواه الخمسة إلا النسائي، واته: پیغه مبهری خوا ﷺ پیاوکی دی که له پشت ریزه وه به ته نیا نوژی ده کرد، فرمانی پی کرد که نوژه که ی دووباره بکاته وه.. زۆری زانایانیش چند فەرمووده یه که به به لکه دیننه وه، که یه کیکیان نه مه یه:

■ (أبو بكر) ده گیتته وه که کاتیک به پیغه مبهری ﷺ راگه یشتوه — له نوژدا - له رکوع دابوه نهویش به رله وه ی بکاته ریز چۆته رکوع، پاشان نه وه ی بۆ پیغه مبهری ﷺ باس کردوه، نهویش فەرموویه تی: (زادك الله حرصاً ولا تعد) رواه أحمد والبخاري وابن المنذر والنسائي، واته: خوا سووربوونت- له سهر خواپه رستی- تیدا زیاتر بکات به لام جاریکی دی واده که. جا دیاره نه گهر نوژه که ی به تال بوایه پی ده فەرموو: دووباره بیکه وه، وه زۆری زانایان ده لین: فەرمووده که ی (وابصة) ش پیغه مبهری ﷺ وه که سوننه ت و چاکتر پی فەرمووه دووباره بیکاته وه، بۆ نه وه ی خیری زیاتر ده ست بکه وی و نوژه که ی ته ووتر بیت^(۱).

۱۳- پتویسته نیمام ریزه کان ریک بجات و که لین و بۆشاییه کان پر بکاته وه: نوژی به تایبته نوژی به کۆمه ل، گهره ترین و گرنگترین قوت بجانیه نیمانی و عیادییه

(۱) پروانه: (فقه السنة) ج ۱ ص ۲۶۵.

بؤ پوره ورده کردنی تاك و كۆمهل له سهر پێك و پێكی و یاساو پابه ندیی، بۆیه پیغه مبهری خوا ﷺ له چهندان فرمودهیدا فرمانی به ئۆمهته كهی كرده كه له نوێژیدا ریزه كانیان راست و پێك و پێك بكهن و جوان پال بهیه كهوه بدهن و پاش و پیش و جیاوازی و كهڵین و بۆشایی له ریزه كانیاندا نه بێ، بۆ وینه:

• ((عن أنس أن النبي ﷺ كان يُقْبِلُ عَلَيْنَا بوجهه قبل أن يكبر فيقول: تراصوا واعتدلوا)) رواه البخاري و مسلم، واته: پیغه مبهر ﷺ بهرله وهی (الله اكبر) بكات و نوێژ دابهستێ - پووی تی ده كردین و دهی فرمود: ریز بهست و پێك بههست.

* ((عن أنس أن النبي ﷺ قال: سُوا صفوفكم فان تسوية الصف من تمام الصلاة)) متفق عليه، واته: ریزه كاتنان پێك بهن، چونكه راست كردن و ریزه كردنی ریز، مایه تهواوی نوێژه.

• (نعمان بن بشير) - خوا لیتی رازی بێ - ده گیر پتهوه دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ عادهتی وابوو له ریزه كاندا پێكی ده كردین وهك چۆن "تیر" راست ده كری، ههتا كاتێك كه زانی ئهو مهسهلهیه مان لێ وهرگرت و لیتی تیگه یشتین، پۆژێکیان پووی تی كردین بیني پیاویك سینگی ده رچوو بوو - له ریز - فرمودی: ((لَتُسَوُّنَ صفوفكم أو ليخالفن الله بين وجوهكم)) رواه مسلم والنسائي وأبوداود وابن ماجه والترمذي وصححه، واته: یان ده بی ریزه كاتنان پێك بكهن یان خوا پوهه كاتنان له یهك وهرده گیرێ.

ئاگاداری: پێویسته بزانی كه پێك و پێك كردنی ریزه كان و راست پارههستان و پال بهیه كتره وهدان سونهتێكه به سهرحهم نوێژكه رهكان شهفام ده درێ و پێویستی به هاوكاری هه موویان ههیه و بهیه كێك و دووان نایه ته دی، هه ربۆیهش له سهر ئیمام فه رزه، یان لانی كه سونهته كه سه ره رشتی ئهو

مهسه له یه بکات و ریزه کان پاستو پیک بکات، ههروه ها پتو یسته نه وه ش بزانی که زیاده پوی کردن له مهسه له یه شداو سه غله ت و بیتار کردنی خه لکی به هو ی زور پال لیدانیان و زور لینگ له یه ک فها ح کردن و پاله پال له گهل کردنیان، سه رباری بیدعت بوون و له سنووری سووننه ت ده رچوونی ده بیتته مایه ی بیتزاری و نا په حه تکردنی خه لکیش و، نه و مه به سته ی که شه رعیش په چاوی کردوه، که پیک و پیک و هستان و پال به یه که وه دانه هه ر نایه ته دی، چونکه بینگومان ئامانجه شه رعیه کان به رینگاو شیوازه په سندو شه رعیه کان نه بی مه یسه ر نابن.

۱۴- خیر و پاداشتی ریزه کانی پیشه وه و به تاییدت ریزی یه که م، سه رجه م زانیان له سه ری یه که ده نگن و چه ندان فره مووده ش له و باره وه له پیغه مبه ره وه ﷺ گیراونه وه، بو وینه:

• ((تقدموا فائتموا بی ولیاتم بکم من وراءکم، ولا یزال قوم یتأخرون حتی یؤخرهم الله عز وجل)) رواه مسلم والنسائی وابوداود وابن ماجه، واته: وه رنه پیش و له پشت منه وه نویژ دابه ستن، وه با نه وانه ی پشته وه شتان له دوا ی ئیوه وه نویژ دابه ستن، وه کومه ئیک به رده وام دوا ده که ون هه تا خوا ی بالاده ست و پایه به رز دوا یان ده خات.

* ((عن أبي أامة أن النبي ﷺ قال: إن الله وملائكته يصلون على الصف الأول، قالوا يا رسول الله وعلى الثاني؟ قال: إن الله وملائكته يصلون على الصف الأول، قالوا يا رسول الله وعلى الثاني؟ قال: وعلى الثاني)) رواه أحمد والطبراني بسند صحيح. که واته: خیر و پاداشتی ریزی یه که م دوو هیئده ی ریزی دووه مه، ئنجا لای راستی ئیمامیش له لای چه پی خیری زیاتره، چونکه پیغه مبه ر ﷺ فره موویه تی:

■ ((ان الله وملائكته يصلون على الذين يصلون على ميامن الصوف)) رواه
أبوداود وابن ماجه عن عائشة رضي الله عنها وأرضاها. ١

١٥- شتیکی ناپه‌سنده ئینسان بییته ئیمامی خەلکێک کە لەبەر ھۆیەکی
شەرعیی گله‌بیان لییەتی و لێی ناپازین، ئەمە پای^(١) زۆریە زانیانە، بەلام
ھەندیکیان^(٢) بە ھەپامی دەزانن کابرا بییته ئیمامی کۆمەلێک کە ھەموویان
یان زۆریەیان لەبەر ھۆیەکی شەرعیی لێی ناپازی بن، ئاشکرایە کە ناپەسندی
یان گوناح و خراپە کەش تایبەتە بە بابای ئیمامەو و زیانی بۆ نوێژی
نوێژکەرەکان نیە، ئەو فەرموودانەش کە زانیان بۆ ناپەسندی ئەو جۆرە پیش
نوێژیەیان ھەرامییتی بە بەلگەیان دیننەو، گرنگترینیان ئەمانەن: ((ثلاثة
لا يقبل الله منهم صلاة: من تقدم قوماً وهم له كارهون...)) رواه أبوداود وابن
ماجه، واتە: سێ جۆرە کەس خوا نوێژیان لێ وەرناگرێ: یەكەمیان کەسێک
پیش کۆمەلێک بەکوێ کە خوشیان ناوی- و ھەز لە چارەدا ناکەن.

■ ((عن ابن عباس عن رسول الله ﷺ قال: ثلاثة لا ترفع صلاتهم فوق رؤسهم
شيئاً: رجل أم قوماً وهم له كارهون، وامرأة باتت وزوجها عليها ساخط،
وأخوان متصارمان)) رواه ابن ماجه وقال العراقي اسناده حسن. واتە: سێ
جۆرە کەس نوێژەکانیان بستیێک لەسەر سەریان بەرز نابێتەو: پیاویێک پیش
نوێژی خەلکێک بکات لێی ناپازین، وە ژنیێک شەو بکاتەو و مێردە کە
لێی تووڕە بێت، وە دوو برای پێکەو ناکۆک و لێکداپراو.

(١) بڕوانە: (المجموع)، ج ٤، ص ٢٣٩-٢٤٠.

(٢) بۆ وێنە: (شوکانی)، بڕوانە: (نیل الاوطار)، ج ٣، ص ٢١٦ تا ٢١٨، (باب: مَنْ أَمَّ قَوْمًا يَكْرَهُنَّ).

سئ: عوزره کانی دواکهوتن له نوژی به کۆمهل:

نوژی به کۆمهل چ به فهزی عهین، یان به فهزی کیفایه دابنری، وه چ به سوننهت دابنری، به پتی دهقه کانی سوننهتی پیغمه مبر ﷺ له چهند حاله تیکدا بابای نوژکه مژلهتی پیدراوه نهیکات و نوژه کهی به ته نیا بکات، نهو حاله تانهش:

۱- له کاتی سه رماو باران و قوړو چلپاوو بای توندو تاریکی و گهرمای زۆردا.

■ ((عن ابن عمر رضي الله عنهما عن النبي ﷺ انه كان يأمر المنادي فينادي بالصلاة ينادي: صلوا في رحالكم في الليلة الباردة المطيرة في السفر)) رواه الشيخان، واته: پیغمه مبر ﷺ فه رمانی به بانگ بیژ ده کر که بانگی نوژی بدات و بانگ بکات بلێ: له مه نژله کانی خۆتان - له شهوی ساردی باراناوی له سه فه ریډا - نوژی بکه ن.

* ((عن جابر رضي الله عنه قال: خرجنا مع رسول الله ﷺ في صفر فمطرنا فقال: ليصل من شاء منكم في رحله)) رواه احمد ومسلم وابوداود والترمذي. ■ جارتیکیان (ابن عباس) - خوا لیان پازی بئ - له پۆژیکسی باراناوییدا به بانگی بۆه کهی خۆی گوت: نه گهر گوت: (اشهد ان محمداً رسول الله) مه لئ (حي على الصلاة) به لکو بلێ: (صلوا في بيوتكم)، له ماله کانی خۆتاندا نوژی بکه ن، ئنجا وهك بلێ خه لکی نهوه یان پئ شتیکی سه یرو نامۆ بوو، بۆیه گوتی: ئایا نهوه تان پئ سه یره! که سیك نهوه ی کردوه که له من چاکتره، پیغمه مبر ﷺ، بیگومان نوژی به کۆمهل کاریکسی گه وره یه، به لام من هه زم نه کره که بتانه ی نه ده ری و به نیو قوړو چلپاودا بپۆن، نه م فه رمووده یه (بخاری و مسلم) گپاویانه ته وه.

• (ابن بطال) گوتوویه تی: (أجمع العلماء على ان التخلف عن الجماعة في شدة المطر والظلمة والريح وما أشبه ذلك، مباح)^(۱).

• (نوی) یش گوتوویه تی: (البرد الشديد عذر في الليل والنهار، وشدة الحر عذر في الظهر، والثلج عذر إن بَلَّ الثوب، والريح الباردة عذر في الليل دون النهار...)^(۲).

۲- له کاتی نه خۆشی، یان هه بوونی مه ترسی گیان و ساماندا: چونکه خوی به بهزهیی فهرموویه تی: ﴿...وَمَا جَعَلَ عَلَيْكَ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ (٧٨) الحج ، واته: وه له ئاییندا سه غله تکر دنتان له سه ر دانه نراوه، پیغه مبه ری خواش ﷺ فهرموویه تی: ((من سمع النداء فلم يجب فلا صلاة له الا من عذر، قالوا: يا رسول الله وما العذر؟! قال: خوف او مرض)) رواه ابوداود باسناد صحیح، واته: هه رکه سیك بانگی بیست و به ده مییه و نه چوو نویژه که ی وه رناگیرئ مه گهر عوزری هه بی، گوتیان: ئه ی پیغه مبه ری خوا عوزره که ی چیه؟! فهرمووی: ترسان یان نه خۆشی.

ئنجا هه روه که چۆن ته گهر ئینسان به شه خسی خۆی نه خۆش بی، عوزری هه یه بۆ نه کردنی نویژی به کۆمه ل، به هه مان شیوه ش ته گهر سه ره رشتی نه خۆشیک بکات که به هۆی لا چۆل کردنی مه ترسی فهوتانی لی بکری، یان له سۆنگه ی ئه وه وه نا ره حه ت و دلتنه نگ بی، خاوه نی (المهذب) له وه باره وه گوتوویه تی: (ومنها أن يكون قیماً لمريض يخاف ضياعه، لان حفظ الآدمي

(۱) بهروانه: (فقه السنة) ج ۱، ص ۲۵۵، واته: زانایان له سه ر ئه وه یه کده نگن که دوا که وتن له نویژی به کۆمه ل به هۆی بارانی توندو تاریکی و باویژو ئه وه جوژه شتانه وه دروست و موباحه.

(۲) بهروانه: (المجموع)، ج ۴، ص ۱۷۶. واته: سه رمای زۆر له شه وو پۆژدا عوزره، وه گهرمای توند له نیوه پۆیه دا عوزره، وه به ره ته گهر پۆشاک ته ره بکات عوزره، وه بای سارد له شه وی دا عوزره.

أفضل من حفظ الجماعة، ومنها أن يكون له قريب مريض يخاف موته، لانه يتألم بذلك أكثر مما يتألم بذهاب المال^(١).

٣- له کاتی نان خواردندا که ناماده کرابی وو چاوی له دووی بی، یان برسی بی: پیغه مبهري ﷺ له باره وه فرمویه تی: ((إذا كان احدكم على الطعام فلا يعجل حتى يقضي حاجته منه وإن أقيمت الصلاة)) رواه البخاري، واته: ههركات یه کیکتان له سهه نان خواردن بوو نه گهر نویژه کهش بهرپا کرابوو - دهسپن کرابوو - با ههتا پیویستی خوی لی جیبه جی دهکات، پهله نهکات.

٤- له حالته تی تهنگاوییدا: چونکه پیغه مبهري خوا ﷺ فرمویه تی: ((لا صلاة بحضرة الطعام، ولا هو يدافع الأخبين)) رواه أحمد ومسلم وأبو داود، واته: نویژه نابی له کاتی ناماده کردنی خواردندا، یان له کاتی تهنگاویی بههوی میزو پیساییه وه بکری.

٥- له کاتی خواردنی شتیکی بۆن ناخوشدا، نه گهر نهیتوانی بۆنه کهی لابه ری: پیغه مبهري خوا ﷺ فرمویه تی: ((من أكل ثوماً أو بصلاً فليعتزلنا وليعتزل مسجدنا وليقعد في بيته)) متفق عليه، ههركة سیك سیرو پیازی خوارد، با که نارمان لی بگری، وه با له مزگه وته کان دووری، وه با له مائی خوی دابنیشی.

(أبو الدرداء) یش - خوا لی رازی بی - له باره وه قسه یه کی هه کیمانه ی گوتوه: ((من فقه الرجل إقباله على حاجته، حتى يقبل على صلاته وقلبه فارغ)) رواه البخاري، واته: له شاره زایی و تیگه یشتنی پیاو نه وه یه که کارو پیویستی خوی راپه رپننی، تا کو به دلتیکی خالی و ناماده وه رووبکاته نویژه کهی.

(١) پروانه: (المجموع شرح المذهب)، ج ٤، ص ١٧٧، وه بز بهرچاوپروونی زیاتر له باره ی عوزوه کانی نه چوونه نویژی به کۆمهله، سههقی: (المجموع)، ج ٤، ص ١٧٥-١٧٨، وه (نیل الاوطان)، ج ٣، ص ١٨٩-١٩٢، وه (الفقه السلافي وأدلته)، ج ٢، ص ١٦٩-١٧٢. بده.

۸- نوښتگېرانه وه (قضاء الصلاة):

شتيكي ناشكرايه كه پېنچ نوښته كان وهك له پېشه وه باسما ن كړد - ههركامپكيان كاتيكي تايبه تي بڼ ديارى كراوه، كه تييدا جې به جې بكړئ، وهك خواى په روه ردگار فدموويه تي: ﴿...إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا ۝۱۰۳﴾ النساء، به لام نايان نه گهر چوئتراو فوئيترا چاره سهر چيه؟! جارئ نه گهر به هڅه كى شه رعييه وه فوئيترا بې، وهك خه وتنو له بيرچوونه وه، نه وه تيكرپاى زانايان ده لئ: پټويسته له زووترين كاتدا كه دهره خسي، بكړئ، به لام نه گهر به نه نقه ست فوئيترا بې، نه وه زانايان رايان جيايه، هه رچى زوړيه هه زوړيان^(۱) ده لئ: ديسان هر پټويسته بگيرپټه وه، به لام هه نديكيان كه (داوود الظاهري) و (ابن حزم الأندلسي) پېشه وايانو (ابن قيم) يشيان له نيودايه، رايان وايه كه هر نوښت ك به نه نقه ست بچوئترئ، قه ت خاوه نه كى بڼى ناگيرپټه وه و دروست نيه بيگيرپټه وه، به لكو له جياتى نه وه ده بې تزيه بكات و داواى ليبور دن له خوا بكات و نوښتى سوننه ت بكات، به لكو خوا قهره بووى بڼ بكاته وه. نه وه فدموودانه ش كه زانايان له وبار وه به به لگه يان دپننه وه نه مانه ن:

* ((من نسي صلاة فليصلها إذا ذكرها لا كفارة لها إلا ذلك)) رواه البخاري ومسلم عن أنس بن مالك، واته: ههركه سيك نوښتيكي له بيرچوو با ههركاتي ك هاته وه يادى بيكات، كه فقاره تي ته نيا نه وه يه.

(۱) بېروانه: (المجموع) ج ۳ ص ۷۷، (شرح صحيح مسلم) ج ۳ ص ۲۰۹۶، وه (فتح الباري شرح صحيح البخاري) ج ۲ ص ۲۶۹، ۲۷۰، وه بېروانه: (نيل الاوطار) ج ۲ ص ۲ تا ۴ (باب قضاء الفوائت)، وه بېروانه: (المغني والشرح الكبير) ج ۱ ص، بېروانه: (الفتاوى والفتاوى) ج ۲ ص ۱۲۹ (المبحث الثاني: قضاء الفوائت)، وه بېروانه: (الأدلة الرضية) ص ۸۰.

■ ((إذا رقد أحدكم عن الصلاة أو غفل عنها فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا...)) رواه مسلم، واته: ئەگەر يەككىكتان لە كاتى نوێژىكدا خەوتبوو، يان لىي بىئاگابوو، با ھەركاتىك ھاتەوھ يادى بىكات.

شايانى باسيشە كە ھەم جەماوەرى زانايان - كە دەلێن پتويست نوێژى بەئەنقەست چوێنراو بگێرێتەوھ - و ھەم ئەوانەش كە دەلێن: دروست نىھ بگێرێتەوھ، ئەم فەرموودانەى سەرەوھ و ھاو وێنەكانيشيان بەبەلگە دێننەوھ. ھەرچى جەماوەرن دەلێن: ئەگەر باباى خەوتوو لەبەرچو لەسەريان پتويست بى نوێژەكانيان بگێرێتەوھ، ديارە باباى تەنبەل و بەئانقەست نوێژەچوێنەر ھەوجار ھەوجارو (بطريق الأولى) لەسەرى پتويستە بگێرێتەوھ! ئەوانى دىكەش دەلێن: مادام پێغەمبەر ﷺ تەنيا باسى (خەوتن) و (لەبەرچوونەوھ)ى كردوھ بۆ نوێژ گێرێتەوھ، كەواتە ئەوھى بەئەنقەست چواندبێتتى بۆ نىھ و مافى گێرێتەوھى نىھ^(۱)!

جا خوێنەرى بەرێز!

ئەوھى بەندە پاش موتالاو سەرنجدانى زۆر پتوى گەشتتوم ئەوھى كە راي جەماوەرو زۆرەى زانايان بەھێزتر و جىي متمانە ترە، چونكە وێرەى ئەو بەلگەى سەرى چەند بەلگەى دىكەشيان ھەن:

(۱) پڕوانە: (مجموعۃ الفتاوى)، ج ۲۲، ص ۶۴، وە پڕوانە: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۲۹۷-۳۰۰ وە پڕوانە: (الروضة الندية)، ج ۱، ص ۲۰۰ (باب قضاء الفوائت)، ھەمووشيان لەژێر كاريگەرى قسەكانى (ابن حزم) دان، پڕوانە: (الحلى شرح المجلى)، ج ۲، ص ۱۴۸، بەلام (ابن تيمية) لەگەڵ راي جەماوەرى زانايان داھە كە ئەھلى ھەرچوار مەزھەبەكانيشيان لەئێودان، پڕوانە: (مجموعۃ الفتاوى)، ج ۲۲، ص ۱۵، بەلگەش بەوھ دەھێننەوھ، كە ئەگەر لەدراى تێپەربوونى كات (وقت) نوێژ نەكرا بایە ئەوھ كەسێك كە ھەر ناىكات و كەسێك كە دەيكات، بەلام دەچوێنێ يەكسان دەبسون! بەلام بێگومان كەسێك كە نوێژەكە دەكات و كاتەكەى دەچوێنێ جيايە لەوھى كە ھەر نەيكات.

■ (فەرمودەى: ((..فدين الله أحق أن يقضى)) رواه البخاري والنسائي عن ابن عباس، واته: دەجا قەرزى خوا شايسە ترەو پىويست ترە کە بدىتەوہ — کە پىغەمبەر ﷺ دەريارەى حەج فەرمويەتى و نوپژو حەجىش ھەردوکیان دوو جۆرە عیبادەتى جەستەين-.

■ ((عن أبي هريرة رضي الله عنه أن النبي ﷺ أمر الغمامع في نهار رمضان أن يصوم يوما مع الكفارة: أي بدل اليوم الذي أفسده بالجماع عمدا)) رواه البيهقي بأسناد جيد وروی أبو داود نھو، واتە: پىغەمبەر ﷺ فەرمانى بەو کەسە کردوہ کە بەرپۆژ لە پەمەزان دا لەگەڵ خێزانى جوت بوو، کە پۆژێک بگرتەوہو (کفارة)يش بدات، واتە لەجياتى ئەو رۆژەى کە بەھۆى جىماعەو بەئانقەست بەتالى کردۆتەوہ.

■ ئنجا ئەوہ کە ئەوانى دیکە دەلین: ئەگەر بابای بە ئانقەست نوپژ چوینەريش وەك نووستوو لەبەرچوو بۆى ھەبوايە نوپژەكەى بگىرتەوہ، ئەوہ لەگەڵ ئەواندا يەكسان دەبوو!! وەك (ابن حجر العسقلاني) گوتويەتى راست نيە، چونکە: بابای نوپژ چوینەر ئەگەر نوپژەكەشى بگىرتەوہ ھەرچەندە گوناھى نەکردنى نوپژەكەى لەسەر لادەچى، بەلام گوناھى چواندن دواخستەكەى و لە کاتى ديارىکراوى خۆیدا نەکردنى ھەر لە ئەستۆيە، بەپىچەوانەى بابای نوستوو لەبەرچووە کە بەھۆى کردنى نوپژەکانيان دواى بێدرابونەوہو وەبىرھاتنەو ھىچيان لەسەر نامىن، ھەرەك چۆن کەسيك پۆژووى چواندبى پىويستە بىگىرتەوہ، ھەرچەندە دواى گىرپانەوہشى گوناھى پۆژوو خواردنەكەى ھەر لەسەرە^(۱).

(۱) پڕوانە: (فتح الباري شرح صحيح البخاري)، ج ۲، ص ۲۶۹-۲۷۰ چاپى ۱۹۹۶.

۹- به تال کهر وه کانی نویژ (مبطلات الصلاة):

وهک له باسه کانی رابردودا زانیمان نویژ سچ فهرز بی و چ سوننهت - له چهند قسه و کرده ویه کی تایبته پیکدی و دروست نیه هیچ شتیکی دیکه ی تیکه ل بکری، وهک پیغه مبر علیه السلام فرموویه تی: ((صلوا کما رأیتمونی أصلي)) رواه البخاری، جا چهند قسه و رفتاریک همن همرکاتیک تیکه ل به نویژ کران ده بنه هژی تیکدان و به تال کردنه وی.

هه چهنده زانایان زۆر به تیرو ته سه لی باسی ئهم مه سه له یه یان کردوه ^(۱)، به لام ئیمه لیږده ده رفته تی و هه مان نیه و هه به کورتی چهند به تال کرده ویه کی سه ره کی نویژ ده خهینه روو و خویته ری به پزیش هه والی کتیب و سه رچاوه کانی زانا و پیشه وایانمان ده کهین، نه گهر ویستی زیاترو چاکتر له و باره وه شاره زابیت:

یهک: قسه کردنی به نانقه ست: چونکه پیغه مبر علیه السلام له وه لامی هاوه لانیدا - خوا لییان رازی بی - که عه رزیان کره نایا سه لامت لی بکهین له نویژدا و وه لامان بده یه وه؟! فرموی: (ان فی الصلاة لشغلا) رواه البخاری و مسلم عن ابن مسعود رضی الله عنه، واته: له نویژدا سه رقالبیه کی وا هیه که پزی قسه کردن نه دات.

ههروه ها (زید بن أرقم) رضی الله عنه ده گپیتته وه که له نویژدا قسه یان له که ل یه کتردا ده کرد، به لام که فرمانی خوا - ﴿...وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾ (۳۸) البقرة هاته خواری، فرمانمان پی کرا که بیده نگ بین و قسه کردمان لی

(۱) پروانه: (الفقه الاسلامي وأدلته)، ج ۲، ص ۵-۳۸، که (۶۸) به تال کرده وی نویژی له مه زه بی هه نه قیددا و ده روی (۳۰) له مه زه بی مالیکیدا و (۲۷) له مه زه بی شافعییدا و (۳۶) له مه زه بی هه نه لییدا خسته ته روو، که له زۆریه یاندا یه که ده نگن و له هه نذیک شتیشدا رایان جیاجیایه.

قه دهغه کړا، ثم فہرموودہ یہ ش (بخاری و مسلم وأبو داوود و نسائی و ترمذی و أحمد) گټپړاویانہ تہوہ.

دوو: جموجوټی زوری به ثائقہ ست: کہ زانایان لہ سہر ئہ صلی مہ سہ لہ کہ یہ کدہ نگن، بہ لّام دہ بارہی سنوورو ئہ ندازہی کردہ وہو جموجوټی زور پرایان جیاجاہ و پیّم وایہ باشتړین سنووریش تہوہ یہ کہ جموجوټی کہ بہ ئہ ندازہ یہ کہ بی ہر کہ سیّک بیبیین دلتیابن کہ نویژ ناکات^(۱).

سی: نہ کردنی فہرزیّک لہ فہرزه کانی نویژ: چونکہ وک پیشتہ لہ فہرموودہ ی: (المسیّ صلاتہ) دا کہ (بخاری و مسلم) گټپړاویانہ تہوہ و ہاتوہ، پیغہ مہر ﷺ بہو کابرایہی فہرموو: ((ارجع فصلٌ فإنک لم تصل))، واتہ: بگہرپوہ نویژ بکہ چونکہ نویژت نہ کردوہ.

چوار: نہ بوونی یان لہ میانہ (خلال)ی نویژہ کدا نہمانی یہ کیّک لہ مہرجہ کانی نویژ: کہ وک دواتر باسیان دہ کین پاکیی بہدہن و، خاوتینی بہرگو پوښاک و شوتینی و، ہاتنی کاتی تہو نویژہو، پروکردنہ قیبلہن، کہواتہ ہر کام لہ بی دہ ستونیژ بوون و، عہورہتی خوئہ دہرختن و پیسبوونی جہستہو بہرگو شوین و، پرو لہ قیبلہ وەرگټپړان و، نہ ہاتنی کاتی نویژہ کہ، دہبنہ هژی بہتال کردنہوہی نویژ.

پینج: پیکنہ نین بہ دہنگی بہرزو قاقا: (ابن المنذر) گوتوویہ تی: زانایان یہ کدہ نگن لہ سہر تہوہ کہ پیکنہ نینی بہ قاقا نویژ بہتال دہ کاتہوہ، (نوی)یش گوتوویہ تی: (زوری زانایان دہلّین: زردہ خنہ زانی نیہو تہ گہر پیکنہ نینیش زوری بّو ہیناو پیّی نہ گہرایہوہ، تہ گہر کہ مہبّی نویژ بہتال

(۱) پروانہ: (الفقه الاسلامی)، ج ۲، ص ۱۵، ہدروہا پروانہ: (فقه السنہ)، ج ۱، ص ۲۹۵.

ناکاتهوه، به لّام نه گهر زوړی به تالی ده کاتهوه، بۆ نه دازه ی که می و زوړیش جگه له عورف پیوه ریکی دیکه مان نیه^(۱).

شه ش: خواردن و خواردنهوه: (ابن المنذر) گوتویه تی: (زانایان ټیځرا له سهر نه وه یه کده ننگن که همرکه سیټ به نانقه ست له نویژی فهرزدا بحوات و بحواته وه نویژه که ی به تالو و ده بی دوو یاره ی بکاته وه، ههروها به پیی رای جه ماوهری زانایان نویژی سونه تیش به هه مان شیوه...^(۲)، به لّام هه ندیک له زانایان پایان وایه که خواردنه وه بۆ نویژی سونه ت زیانی نیه، بۆ وینه: له (سعید بن جبیر) و (عبدالله بن الزبیر) وه گپ راوه توه که له نویژی سونه تدا شتیان خواردنه وه^(۳)، ههروها (طاووس) و (اسحاق) پایان و ابووه، که شت خواردنه وه له نویژدا زیانی نیه، چونکه کرداری که که مه^(۴).

ه دوت: پيشکوه وتنه وه ی نیمام به نانقه ست به نه دازه ی یه کی که له پایه کانی نویژ: نه مه یش سهر جه م زانایان له سهری ری که ووتون، به لّام بی گومان نه گهر به نانقه ست نه بی و به هوی له بیر چوونه وه و لیتیک چوونه وه بی ت نویژه که ی به تال نابیته وه^(۵).

ه دشت: سه لام دانه وه پیش ته و او کردنی نویژه که: چونکه سه لام دوا بین پایه ی نویژه که بابای نویژ که نه نجامی ده دات و پیی له نویژه که ی ده چیتته ده ری، جا هدرکاتیک به نانقه ست سه لامی دایه وه، نه وه له نویژه که ی چوته ده ری جا نه گهر ته و او ی کرد بی باشه، نه گهر نا به ناتمه وایی لیی چوته ده ری و به تالی

(۱) سهر چاره ی پیشو، ج ۱، ص ۲۹۷.

(۲) سهر چاره ی پیشو، ج ۱، ص ۲۹۴.

(۳) بروانه (فقه السنة)، ج ۱، ص ۲۹۴.

(۴) سهر چاره ی پیشو، ج ۱، ص ۲۹۴، وه بروانه: (الفقه الاسلامي وأدلته)، ج ۲، ص ۱۴.

(۵) بروانه: (الفقه الاسلامي وأدلته)، ج ۲، ص ۲۲.

کردۆتهوه، بهلام نهگهر بهههله سهلامی دایهوهو قسهو کردهوهی زۆری بهدوادا نههاتبوو بهتال نایتهوه^(۱) پیوسته دهستهجهی بجیتهوه نیو نوێه کهی و تهواوی بکات.

۱۰- ئەو شتانهی که له نوێژدا ناپهسهندن (مکروهات الصلاة):

دوای ئهوهی زانیمان چ شتیک له نوێژدا چهپامه و دهبیته هۆی بهتال کردنهوهی و تیکدانی، خوا یاریی لهم کوردتهباسه دا گرنگترینی ئهوه ههلس و کهوتانهی که له نوێژدا ناپهسهندن، دهخهینه ڕوو:

یهک: دهست تێوهردان و دهست لی کوتانی بهرگو پوشاک و بهدهن وجیگای نوێژ: نه مهش چهند دهقیکی سوننهت لهوبارهوه:

■ (معيقب) - خوا لێی رازی بێ - دهلێ: پرسیارم له پیغه مبههر ﷺ کرد دهبارهی دهست به چهودا هیتان له نوێژدا فهرمووی: ((تَمْسَحُ الْحَصَى وَأَنْتَ تَصِلِي! فَإِنْ كُنْتَ لَا بَدَ فَاعْلَا فَوَاحِدَةً: تُسَوِّي الْحَصَى)) رواه البخاري ومسلم. واته: نوێژده کهی و دهستیش به چهودا دینی؟! نهگهر ههرا ناچار بووی بیکه یه کجار، چهوه که ڕێک بجه!

■ ههروهها فهرموویهتی: ((أَسْكِنُوا فِي الصَّلَاةِ)) رواه مسلم: واته له نوێژیدا ئارام و بێ جووله جوول بن.

دوو: سهربه رزکردنهوه بۆ ئاسمان: پیغه مبههر ﷺ لهوبارهوه فهرموویهتی: ((لِيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ يَرْفَعُونَ أَبْصَارَهُمْ إِلَى السَّمَاءِ فِي الصَّلَاةِ أَوْ لِيَتَخَفُنَّ أَبْصَارَهُمْ)) رواه أحمد ومسلم والنسائي، واته: کهسانێک که له نوێژدا چاویان بهههه ئاسمان

(۱) سهراچهی پێشوو، ج ۲ ص ۲۴.

هەلدینن، یان دەبێ واز بێنن، یان چاوه‌کانیان دەرفێنرێن. (واته: تۆ له سزایه‌کی هێنده‌ی چاو کوێربوونیان بۆ ته‌رخان ده‌کړی).

س: ناو‌ردانه‌وه له نوێژدا: پێغه‌مبەر ﷺ له‌وباره‌وه فرموویه‌تی: ((هو اختلاس یفتلسه الشیطان من صلاة العبد)) رواه البخاري، واته: ئەو دزییه‌که، که شه‌یتان له نوێژی به‌نده ده‌یدزێ.

چوار: ده‌ست ده‌که‌له‌که‌ گرتن:

* ((عن أبي هريرة ؓ نهى النبي ﷺ أن يصلي الرجل مُختَصِرًا)) رواه مسلم واته: پێغه‌مبەر ﷺ ئەوێ قه‌ده‌غه‌ کردوه، که کابرا له نوێژدا ده‌ست به‌ که‌له‌که‌یه‌وه‌ بگړی.

پینچ: له کاتی خواردن دانران و ته‌نگاویییدا: وه‌ك پێغه‌مبەر ﷺ فرموویه‌تی: ((لا صلاة بحضرة الطعام، ولا هو يدافعه الاخشان)) متفق عليه، (پیشتر لێ‌کدراره‌ته‌وه).

شه‌ش: نوێژکردن به‌ خه‌والویی: پێغه‌مبەر ﷺ له‌وباره‌وه فرموویه‌تی: ((إذا نَسِ أَحَدُكُمْ فَلْيُرْقِدْ حَتَّى يَذْهَبَ عَنْهُ النَّوْمُ، فَإِنِ إِذَا صَلَّى وَهُوَ نَاعَسُ لَعَلَّهُ يَذْهَبُ يَسْتَغْفِرُ فَيَسِبُ نَفْسَهُ)) رواه البخاري ومسلم، واته: ته‌گه‌ر یه‌کیکتان – له نوێژی دا – وه‌نه‌وزی هات، باب‌چی بجه‌وی هه‌تا خه‌وه‌که‌ی ده‌پوات، چونکه ته‌گه‌ر به‌ خه‌والویی نوێژی بکات ده‌بینی ده‌یه‌وی داوای لێ‌بوردن بکات که‌چی قسه به‌خۆی ده‌لێ!!

هه‌وت: زارداپۆشین و پۆشاک به‌سه‌ر خۆدا به‌ردانه‌وه:

■ ((عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: نهى رسول الله ﷺ عن السدل^(١) في الصلاة وأن يغطي الرجل فاه)) رواه مسلم وأبو داود والترمذي والبيهقي، واه: پیغه مبهری خوا ﷺ بهرگو پۆشاک به سهرخۆدا شۆپرکردنهوی له نوێژدا قه دهغه کردوه، ههروهها نهوه که کابرا زاری خۆی داپۆشی.

ههشت: دیاریکردنی شوینیکی تایبەت له مزگهوتیدا بۆ نوێژ تیداکردن، بیجگه له ئیمام:

* ((عن عبدالرحمن بن شبل قال: نهى رسول الله ﷺ عن نقرة الغراب، وإفتراس السبع، وأن يوطد الرجل المكان في المسجد كما يوطن البعير)) رواه أحمد وإبْن خزيمة وابن حبان الحاكم وصححه، واه: پیغه مبهری خوا ﷺ کړنووش بردنی وهک د هندوک له زهوی دانسی قهله پره شهو، -دهست راخستن وهک - دهست راخستنی درندهی قه دهغه کردوه، ههروهها نهوه شی قه دهغه کردوه که کابرا شوینیکی له مزگهوتی بۆ خۆی ته رخا بکات، ههروهک چۆن حوشت شوینیکی تایبەت دهکاته مۆلگهی خۆی.

نۆ: ته ماشا کردنی شتیکی که مایه ی خاflاندن بیټ: وهک (عائشة) -خوا لیی پازی بی- ده گێرپێتهوه که پۆژیکیان پیغه مبهری ﷺ له بهرگێکدا نوێژی ده کرد که نه خشو نیگاری تیدا بوون، وه فهرمووی: ((شغلتنی أعلام هذه إذهبوا بها إلى أبي جهم وانتوني بأنبجانیته)) رواه البخاري ومسلم، واه: نه خشو نیگاری نه م -پۆشاکه - خاflاندمی، نه مه بۆ (أبو جهم) بیه نو نه نه جانییه که م بۆ بیټن^(٢).

(١) (سدل) بریتیه له شۆپرکردنهوی بهرگو پۆشاک به جوړیکی که له زهوی بهشی، هه ندیکیش ده لێن: به سههر شاندادان و دهست له قۆل هه لئا هی تانه.

(٢) أنبجانیه: بهرگێکی ته ستوو و زهرو بی نه خشو و نه نهیه.

ده: چاونوو قانندن: که هه ندیک له زانایان به ناپه سه ندیان داناوه و هه ندیکیشیان به دروستیان زانیوه، (ابن القیم) یش گوتویه تی: راست ئه وهیه که ته گهر چاوکردنه وه نه بیته هوی نه مانی گهر دنکه چیی و دل بیداری (الخشوع) ئه وه بیگومان چاکتره، به لام ته گهر به هوی زرق و برق و نه خش و نیگاره وه چاوکردنه وه بوو به هوی دائه و خولیا خافلاندن، ئه وه نه که ههر چاو قووچاندن ناپه سه ند نیه بگره پئی تیده چی و نزیکه که سوننه تیش بیت^(۱).

۱۱- ئه و شتانه ی که له نوێژدا دروست و ره واو رپپیدراون:

خوینه ری به ریز!

دوای ئه وه ی زانیمان چ شتیک نوێژ به تال ده کاته وه و چ شتیکیش خراب و ناپه سه ند وه خیری که مده کاته وه، جیی خویه تی بشزانین چی و چی له نوێژدا موباح و دروست و بابای نوێژ کمر بوی ههیه و مۆله تی پیدراوه که له کاتی پیوست و ناچاریدا بیانکات بی ئه وه ی نوێژه که ی ههچ جوژه زیانیکی له و سۆنگهیه وه پی بگات:

یه که: گریان و نالاندن چ له ترسی خوا بیت و چ له بهر تازار و ناره حه تی و خه فته:

ئه مه ش چه ند ده قیک له و باره وه:

* خوی به رزو مه زن ده رباره ی کۆمه لیک له به ند هه ئێژاره کانی خوی
 فهرمویه تی: ﴿إِذَا نَالُوا عَلَيْهِمْ ءَايَتُ الرَّحْمَنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًا﴾ (مریم ۵۸)

(۱) پروانه: (فقه السنه)، ج ۱، ص ۲۹-۲۹۴.

واته: کاتیک نایه ته کانی خوی خاوهن به زبی یان به سهردا بخویند ریتسه وه
له په وړو ده که ونه سهر زه وی و به گریان وه کړنوش ده بن.

■ ((عن عبدالله بن الشخير رضي الله عنه قال: رأيت رسول الله ﷺ وفي صدره أزيز كأزيز المرجل من البكاء)) رواه أحمد وأبو داود والنسائي والترمذي وصححه، واته: پیغه مبهري خوام ﷺ بینی که له بهر گریان دلی قولپی ددها وه قولپی مه غجه.

■ وه به یانییه که عومهری کورپی خه تتاب -خوا لی رازی بی- نویژی به یانی ده کردو سووړه تی (یوسف) ی خویند هه تا گه یشته: (إنا أشكو بشي وحزني إلى الله) دهنگی گریان بلندی -عومهر- بیسترا، (بخاري وسعيد بن منصور وابن المنذر) گپړاویانه ته وه.

دوو: ناوړدانه وه له کاتی پیو یستدا:

دیاره پیشت گومان که به بی پیو یستی ناوړدانه وه شتیکی ناپه سنده، به لām له کاتی پیو یستیدا دروسته وه (أبو داود) ده گپړیتسه وه که پیغه مبهري ﷺ له نویژدا ناوړی به لای شیوه که دا ده دایه وه، (أبو داود) ده لی: پیغه مبهري ﷺ سواریکی نار دبووه لای شو شیوه که به شو نیشکه بگری.

به لām بیگومان نابی ناوړدانه وه که ش له مل سووړاندن زیاتر بی، چونکه وه رچرخانی یه کجاری له قیبله ده بیته هوی نویژ به تال کردنه وه.

س: کوشتنی مارو دوو پشک و زهرگه ته و همر زینده وه ریکی دیکه ی زیان به خش:

چونکه پیغه مبهري ﷺ فهرموویه تی: ((عن أبي هريرة أن النبي ﷺ قال: أقتلوا الأسودين في الصلاة: الحية والعقرب)) رواه أحمد وأصحاب السنن. واته: دوو شته ره شه کان له نویژدا بکوژن: مارو دوو پشک.

چوار: پښتنيکي کم له بهر پټويستی:

چونکه پیغه مېر عليه السلام وای کړدوه، وهک (عائشة) -خوا لی رازی بڼ- بزمان ده گپړته وه:

* ((كان رسول الله عليه السلام يصلي في البيت والباب عليه مغلق فجأت فاستفتحت فمشی ففتح لي ثم رجع إلى مصلاه ووصفت أن الباب في القبلة) رواه أحمد وأبو داود والنسائي والترمذي وحسنه، واته: پیغه مېری خوا عليه السلام له ژورده نوږی ده کړدو ده رگا که شی داخرا بو، منیش هاتمو داوای کړدنه وه یم کړه، ثویش هات بوی کړدنه وه پاشان گه پرایه وه شوینی نوږه کی، بهلام ده رگا که له لای قیبله وه بو. که واته ته گهر ده رگا که وابو که نوږه کړ ناچار نه بڼ پشت بکاته قیبله بو کړدنه وه ی ته وه دروسته، ته گهرنا واپږ ده چیت دروست نه بڼ، وهک له فمرووده یه شدا درده که وږ:

* ((كان عليه السلام يصلي فإذا استفتح إنسان الباب فتح الباب ماكان في القبلة أو عن يمينه أو عن يساره ولا يستدبر القبلة)) رواه الدار قطني.

پینج: هه لگرتو له باوهش گرتنی مندا له کاتی پټويستی:

چونکه له فمرووده یه کدا که (أحمد ونسائي) له (أبي قتادة) ی ده گپړنه وه هاتوه که پیغه مېر عليه السلام نوږی کړدوه (أمامة) ی کچی زهینه بی کچی خوی عليه السلام له سهر نه ستوی بووه، جا کاتیک که چوته رکوع دایناوه و داوی نه وه ی، که له سه جده هه لساو ته وه دوباره هه لگرتوه و دوباره له سهر ملی خویدا دایناو ته وه.

هروه ها (أحمد ونسائي وحاکم) له (عبدالله بن شداد عن أبيه) ده گپړنه وه که پیغه مېر عليه السلام له یه کیک له دوو نوږه کانی داوی نیوهر (نیوهر یان عهصر) دا (حسن) یان (حسین) هه لگرتوه له نوږه کهیدا سه جده یه کی دروږی بردوه، پاشان که له وبارو لیان پرسویه، فمروویه تی: ((إن ابني هذا ارتحلني فکرت أن

أَعْجَلُهُ حَتَّى يَقْضِي حَاجَتَهُ)) واته: ئەم کۆرەم چوو بوو هەر پشتم و حەزم نە کرد
پەلەى لىبکەم هەتا خۆى دێتەوه خوارى.

(نووي) لەوبارەوه گوتوو یەتە: ((هذا يدل لمذهب الشافعي رحمه الله تعالى ومن وافقه أنه يجوز حمل الصبي والصبية وغيرهما من الحيوان الطاهر في صلاة الفرض، وصلاة النفل، ويجوز ذلك للأمام والمأموم...^(١))
واته: ئەم -فەرموودانە- بەلگەن بۆ رای شافعی -خوایى خۆش بێ- و
نەوانەى پايان وەك وى وایە، كە دروستە مندائى كۆر و كچ و هەر ژياندارى كى
دیکەى پاك لە نوێژى فەرزو سوننەتدا هەلبگێژى، وە ئەوه بۆ نىمام نوێژكەر
دروستە..

شەش: سەلام كردن لە نوێژكەر و ئەلامدانەوى بە نیشارە:

(جابر بن عبد الله) -خوایى رازى بێ- دەگێژیتەوه دەلى: پێغه مبهرى خوا
ﷺ لە كاتى كدا كە دەچوو بەرەو لای (بنى المصطلق) پەوانەى كردم، جا كاتى ك
گەر پامەوه لای لەسەر حوشترەكەى لە نوێژیدا بوو، منیش قسەم لەگەڵ كرد ئەویش
بەدەستى ئاماژەى كرد، پاشان دووبارە قسەم لەگەڵ كرد ئەویش ديسان بەدەستى
ئاوا ئاماژەى كرد، وە من گوێم لى بوو قورئانى دەخویندو بەسەرى نیشارەى بۆ
ركووع و سەجدەكان - دەكرد.

جا كاتى ك لى بۆوه فەرمووى: ((ما فعلت في الذي أرسلتك؟ فإنه لم يمنعني من أن أزد عليك إلا أنني كنت أصلي)) رواه أحمد و مسلم، واته: بۆ ئەو كارەى كە
ناردبوومى چیت كرد؟! ئەوهى پێى لى گرتم وەلامت بەدەمەو! هەر ئەوه بوو! كە
لە نوێژیدا بووم.

(١) پڕوانە: (شرح صحيح مسلم)، ج ٣، ص ١٨١٨-١٨١٩.

هروه‌ها (عبدالله بن عمر) له (صهیب) -خو لییان پازی بی- ده‌گپرتته‌وه که گوتویه‌تی: به‌لای پیغه‌مبهری خوادا ﷺ رته بوم نویژی ده‌کرد، منیش سه‌لامم لی‌کرد، که‌چی به‌ئاماژه وه‌لامی دامه‌وه.. (أحمد و ترمذی) گپراویانه‌ته‌وه و (ترمذی) به (صحیح)ی داناوه.

دیشان (عبدالله بن عمر) -خو لییان پازی بی- ده‌ئی به (بلال)م گوت: ئایا پیغه‌مبهر ﷺ کاتیک که له نویژدا سه‌لامیان لی ده‌کرد چۆنی وه‌لام ده‌دانه‌وه؟! گوتی: به‌ده‌ستی ئاماژه‌ی بۆ ده‌کردن، (أحمد و أبو داود و نسائی و ترمذی و ابن ماجه) گپراویانه‌ته‌وه.

تیبینی: هه‌لبه‌ته سه‌لام کردن له‌بابای نویژکه‌ر هه‌رچهنده دروسته به‌لام سوننه‌ت نیه، ئنجا نه‌گه‌ر هات و سه‌لامی لی‌کرا و اباشه که به‌ئاماژه‌ی ده‌ست، یان په‌نجه‌کانی وه‌لام بداته‌وه‌و، دروست نیه به‌ده‌م به‌قه‌سه‌کردن وه‌لام بداته‌وه‌و پاش ته‌واو‌کردنی نویژه‌که‌ی با وه‌لامی بداته‌وه^(۱).

حه‌وت: (سبحان الله) گوتی پیاوان و چه‌پله‌ لی‌دانی ئافره‌تان:

درسته له‌کاتیکدا پیویست بی ئیمام ئاگادار بکریته‌وه له‌هه‌له‌یه‌ک، یان کوژی‌ک رینمایی بکری، یان مۆله‌تی یه‌کی‌ک بدری بۆ هاتنه‌ ژوو‌ره‌وه‌و وینه‌ی نه‌مانه، پیاوان (سبحان الله) بلین و ئافره‌تانیش چه‌پله‌ لی‌بدنه:

پیغه‌مبهر ﷺ له‌ویاره‌وه فهرموویه‌تی: ((من نابه‌ شيء في صلاته فليقل: سبحان الله، إنما التصفيق للنساء والتسبيح للرجال)) رواه أحمد وأبو داود والنسائي، واته: هه‌رکه‌سی‌ک له‌ نویژه‌که‌یدا بۆ شتی‌کی پیش هات، با بلی: (سبحان الله) چونکه‌ بی‌گومان چه‌پله‌کوتان بۆ ئافره‌تانه‌و (سبحان الله) کردن بۆ پیاوانه.

(۱) پروانه: (المجموع)، ج ۴، ص ۱۱۶.

تېببىنى: زانايان گوتتويانە: شىۋەي چەپلەلەيدانى ئافرەتان ئەۋەيدە، كە بە لەپى دەستى راستيان لە پشتى دەستە چەپپان بەدن بەجۆرىك، كە بېتتە ھۆى ئاگاردار كەردنەۋە ورياكەردنەۋە.

ھەشت: ھاۋكارى كەردنى ئىمام و بىرخستەنەۋەي:

ھەركاتىك ئىمام ئايەتلىكى لەبەرچو و بىخوئىنى، يان قورئان خوئىندەكەي لى تېكچو و دوستە و بگر سوننەتە، كە باباى نوژىكەر يارمەتى بەدات و بىخاتەۋە يادى، ئەمەش فەرمودەيدەك لەۋبارەۋە:

* ((عن ابن عمر رضي الله عنهما أن النبي ﷺ صلى صلاة فقرأ فيها القرآن فالتبس عليه فلما فرغ قال لأبي: أشهدت معنا؟! قال: نعم، قال: فما منعك أن تفتح علي؟)) رواه أبو داود وغيره ورجاله ثقات، واته: پىغەمبەر ﷺ نوژىكى كەرد قورئانى تېدا خوئىندو لىي تېكەل بوو كاتىك تەۋاۋ بوو بە بابمى^(۱) فەرمو: تۆش لەگەلمان بووى؟ گوتى: بەلى، فەرمو: چ شىك رىي لىت گرتبوو كە بېرم بىغەيدەۋە!؟

نۆ: ستايشى ھاۋكەردن لە كاتى پۇمىنەۋ پەيدا بوونى نىعمەتلىكدا:

دروستە باباى نوژىكەر لە كاتى پۇمىندا بلنى: (الحمد لله)، ھەروەھا لە كاتى روودانى نىعمەتلىك يان لاچوونى بەلایەكدا، ۋە دروستە (سبحان الله) ۋە ھەر جۆرە زىكرىكى دىكى گونجاۋ بىكرى، ئەمە راي زۆرەۋ جەماۋەرى زانايانەۋ ئەم فەرمودەيدە ھاۋۋىنەكانىشى بە بەلگە دېننەۋە:

(۱) ۋاتە بە عومەرى كوپى خەتتابى فەرمو، چونكە پاي فەرمودەكە عبداللى كوپىتەتى -خو لىيان پازى بىت-.

(رفاعة بن رافع) -خوا لێی رازی بێ- گوتویهتی: (له پشت پیغه مبهری خواوه ﷺ نوێژم ده کرد پۆمیم و گوتم: (الحمد لله حمداً كثيراً طيباً مباركاً فيه كما يحب ربنا ويرضى)^(۱)، جا کاتێک پیغه مبهر ﷺ نوێژه کهی کرد، فهرمووی کێ بوو له نوێژدا قسهی کرد؟! هیچ کهس قسهی نه کرد، دووباره فهرموویهوه، کهس قسهی نه کرد، پاشان بۆ جاری سییهم فهرموویهوه!

(رفاعة) گوتی: من بووم ئه‌ی پیغه مبهری خوا، فهرمووی: سۆنند به‌و زاته‌ی گیانی موحهمه‌دی به‌دهسته‌سی و هینده‌ فریشته‌یه‌ پیشبریکیان کرد داخۆ کامیان به‌ره‌و لای خوا- به‌رزی ده‌گاته‌وه). (نسائی و ترمذی) و (بخاری)یش به‌ جوړیکی دیکه‌ گێڕاویانه‌ته‌وه.

تێبینی:

أ- وه‌ك گومان ئه‌وه‌ رای زۆریه‌ی زانایانه‌ كه‌ دروسته‌ له‌ غه‌یری پ‌ك‌و‌وع و سه‌جده‌دا زیكر ستایشی خوا بكری، به‌لام هه‌ندێكیان به‌ دروستی نازانن^(۲).

ب- له‌ فهرمووده‌ی (صحیح)دا هاته‌وه‌، كه‌ خوا پۆمینی خو‌ش ده‌وێ و رقی له‌ باویشكه‌ ((إِنَّ اللَّهَ يَحِبُّ الْعَطَاسَ وَيَكْرَهُ التَّثَاؤُبَ))، جا ده‌رباره‌ی باویشك دان له‌ نوێژدا پیغه مبهر ﷺ فهرموویهتی: ((إِذَا تَثَاؤَبَ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ فَلْيَكْظَمْ مَا اسْتَطَاعَ وَلَا يَقُلْ "هَآ" فَإِنَّ ذَلِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ يَضْحَكُ مِنْهُ)) رواه البخاري عن أبي هريرة، واته‌: نه‌گه‌ر یه‌كێكتان له‌ نوێژدا باویشکی هاتێ با چه‌ندی پێی ده‌كری كپی بكاته‌وه‌، وه‌ -زاری قۆ نه‌كات- و نه‌لێ: ها، چونكه‌ ئه‌وه‌ له‌ شه‌یتانه‌وه‌یه‌و به‌وه‌ پێی پێده‌كه‌ن.

(۱) واته‌: ستایش بۆ خوا ستایشیکی زۆری پاك و چاکی به‌پیت و پێژ وه‌ك په‌روه‌ردگارمان پێی خو‌شه‌و پازی ده‌بین.

(۲) به‌روانه‌: (المجموع)، ج ۴، ص ۹۹.

دە: دروستە نوێژکەر لەسەر بەشیکی پۆشاکە کە ی سەجدە بەرێ لە کاتی پیویستەدا:

ئەم دەقی خوارەوێش بەلگەی ئەم مەسەلەیە:

* ((عن ابن عباس رضي الله عنهما أن النبي ﷺ صلى في ثوب واحد يتقي بفضوله حر الأرض ويردها)) رواه أحمد بسند صحيح، واته: پیغمبەر ﷺ لە یەک پۆشاکدا نوێژی دەکرد، وە بە بەشیکی خۆی لە گەرمی و ساردی زەوی دەپاراست، دیارە ئەگەر لەبەر خۆپاراستن —بەتایبەت نیوچەوان— لە ساردیی و گەرمیی ئەبێ، یان نادروست، یان لاییکەم ناپەسەندە).

یازدە: قورئان خوێندن لە نوێژدا لە قورئان (مصحف)دا:

ئەمە پای زۆربەیی^(١) زانایانە کە دروستە — بۆ کەسیک قورئانی لەبەرێ، یان نا— کە قورئان خوێندنی نوێژە کە لەبەر قورئانی بێ و بە دەستی شێ لا پەرەکانی هەڵبەتەو، هەندیکیشیان دەلێن: ئەو نوێژی بێ بەتال دەبیتهو، بەلام بێگومان پای جەماوەری زانایان بەهێزترە، بەلگەشیان ئەوەیە کە (ذکوان) کۆیلە ئازاد کراوی عایشە— لە پەمەزانی دا پیش نوێژی بۆ عایشە خوا لێی پازی بێ— دەکردو لە قورئانیدا دەخویند^(٢).

دوازدە: دروستە بە پێلاو، یان بە ئەعلو نوێژ بکری:

ئەمەش چەند دەقیک لەو بارەو:

(١) بیروانە: (المجموع)، ج ٤، ص ١٠٥-١٠٦، کە دەلێ: (وهذا الذي ذكرناه من أن القراءة في المصحف لا تبطل الصلاة مذهب مالك وأبي يوسف وعبد أحمد. وقال أبو حنيفة تبطل..).

(٢) بیروانە: (كتاب الموطأ)، ج ١، ص ٩٦، وە بیروانە: (فقه السنة)، ج ١، ص ٢٨٩.

■ ((عن أبو مسلمة سعيد بن يزيد الأزدي قال: سألت أنس بن مالك: أكان النبي ﷺ يصلي في نعليه؟ قال: نعم)) رواه البخاري، واته: له (أنس بن مالك) م پرسي: آیا پیغه مبهري ﷺ به نعله کانييهوه نویژی ده کرد کوتی: بهائی.

* همدروها پیغه مبهري خوا ﷺ فرمودیته: ((خالفوا اليهود فإنهم لا يصلون في نعالهم ولا خفافهم)) رواه الحاكم وأبو داود عن شداد بن أوس، واته: پیچهواندی جو له که رهفتار بکن، چونکه نهوان به نعله کانیان و خوفه کانیانهوه نویژ ناکن.

■ (أبو سعيد الخدري) ﷺ ده گپړیتهوه که پیغه مبهري ﷺ نویژی کرد نعله کانی دانا، خه لکه کهش نعله کانیان داکند، جا کاتیک لئی بویه پیی فرمون بوجی نعله کانتان داکند؟! گوتیان: چونکه بینیمان تو نعله کانت دانا نیمهش دامانتان! فرمودی: ((إن جبريل أتاني فأخبرني أن بهما خبثا، فإذا جاء أحدكم المسجد فليقلب نعله ولينظر فيهما فإن رأى خبثا فليمسح بالأرض ثم ليصل فيهما)) رواه أحمد وأبو داود، واته: نهوه جویرائیل هاته لامو پیی راگیاندم که پیسیه کیان پیویه، جا هرکات یه کیکتان هاته مزگهوتی با نعله کانی ده گپړیتهوه ته ماشایان بکات، نه گهر پیسی پیوه بینین با به زهوی بیسریتهوه و دواپی نویژیان پیوه بکات^(۱).

تیبینی: همدرونده له فرموده کاند ا بهس ناوی (نعل) هاتو به لام حوکه که گشتیه و هموو جوړه پتلاویک ده گپړیتهوه و پتلاوی پیغه مبهري ﷺ هاوه لانیسی زیاتر هدر نعل بووه.

(۱) پروانه: (فتح الباري بشرح صحيح البخاري)، ج ۲، ص ۵۰، (باب: الصلاة في النعال)، وه پروانه: (نيل الأوطار)، ج ۱، ص ۵۴-۵۵، وه ج ۲، ص ۱۲۱ (الصلاة في النعلين).

شایانی باسیشه که زۆریه ی هه ره زۆری زانیان له بهر تیشکی تهو فرمودانه دا
پایان وایه که شتیکی رهواو دروسته به پیتاوه نهعلهوه — مادام پاک بن- نوێژ
بکریو هه رکام له (أوزاعي) و (أبو حنيفة) و (أبو يوسف) و (أبو ثور) و (أسحاق) و
(ظاهرة) و (أحمدو شافعي) یه کی له رایه کاندایه دروستیان زانیوه^(۱).

۱۲- مه رجه کانی نوێژ (شروط الصلاة):

مه رجه کانی ته نهجامدان و بهرپاکردنی نوێژ چ پینج فرهزه کان و چ هه ر نوێژیکی
دیکه ی فرهز. یان سوننه ت دوو جوړن:
أ- مه رجه کانی پتیوست بوونی نوێژ.
ب- مه رجه کانی وه بهرکه وتن (صحته ی نوێژ.

أ- مه رجه کانی پتیوست بوونی نوێژ (شروط وجوب الصلاة):

یه که: مسولمانه تی: چونکه بێ گومان بابای کافر بهرله وه ی داوای نوێژ و
تهرکه کانی دیکه ی ئیسلامه تی لێ بکری، پتیوسته ئیمان و عه قیده ی هه بی،
زانیان له و باره وه گوته و یانه: هه رکه سیك پروای به بنچینه کانی ئایین نه بی
داوای لێ ناکری که لق و پۆیه کانی جیبه جی بکات.

دوو: عاقل بوون: چونکه به بی عه قل وهۆش به ندایه تی بۆ خوا ناکری و ته رکه کانی
دینداری به پۆیه نابری، پیغه مبه ریش ﷺ فره مویده تی: ((رفع القلم عن
ثلاثة: عن النائم حتى يستيقظ، وعن الصبي حتى یمتلئ، وعن المجنون حتى
یعتل)) رواه أبو داود و الحاكم و صححه و رواه أحمد بألفاظ مختلفة: واته:

(۱) پروانه: (نیل الأوطار)، ج ۱، ص ۵۴-۵۵.

قهلەم-ی گوناح نووسین-لەسەر سێ جۆره کەسان ھەلگیراوه: خەوتوو تا بیدار دەبیتهوه، منداڵ ھەتا بالغ دەبێ، شیت ھەتا ھۆشی دیتەوه سەر.

سێ: بالغ بوون: ھەك چەندان دەقی قورئان و سوننەت دەلالەتی لەسەر دەكەن، مەرجی تەكلیفە، ھە ئەو ھە پێغەمبەر ﷺ فەرمانی پێ کردووین، كە بە ھەوت سالیی منداڵەكانمان فیڕە نوێژ بکەین بۆ پراھینان و بار پێوەگرتن و پەرەردەبوونە ئەگەرنا لەسەریان پێویست نیە، ھەك فەرموویەتی: ((مروا أولادکم بالصلاة اذا بلغوا سبعاً)) رواه الترمذی و حسنە.

ب- مەرجەکانی ھەبەرکەوتنی نوێژ (شروط صحة الصلاة):

كە ئەم پێنج مەرجە ی خوارەوھن:

یەك: پاکیی لە بێ دەستنوێژی گەورە و گچكە (الطهارة من الحدثين الاكبر والاَصغر)، پێغەمبەر ﷺ لەوبارەو فەرموویەتی: ((لا يقبل الله صلاة بغير طهور)) رواه مسلم، واتە: خوا هیچ نوێژتێك بەبێ دەستنوێژو لەش پاکیی وەرناگرێ.

دوو: خاوینی جەستەو پۆشاك و شوێن: كە ئەمە پای جەماوەرو زۆریە ی زانایانە ھەندێكیشیان خاوینی ئەو سییانە (جەستەو پۆشاك و شوێن) بە فەرزو ھەندێكیشیان بە سوننەتی دەزانن^(۱)، دیارە دەقیش لە قورئان و سوننەتدا لەسەر مەرج بوون و فەرزیوونی خاوینی ئەو سییانە زۆرن، بۆ وێنە:

* ((عن أنس أن النبي ﷺ قال: تنزهوا من البول فإن عامة عذاب القبر منه)) رواه الدار قطني وحسنه: واتە: خۆتان لە میز پاك بکەنەو ھە چونکە زۆریە ئەشكەنجە ی گۆپ لەو ھەوێ.

(۱) پڕوانە: (الروضة الندية)، ج ۱، ص ۱۲۷-۱۲۸.

* خوای بهرز فەرمووێهتی: ﴿وَيَا بَكَ فَطَهِّرْ﴾ (المدر: ٤)، واتە: وه پۆشاکت خاوێن بکەوه، وه (جابر بن سمرة) -خوا لێی پازی بێ- دەتێ: گویم له پیاویک بوو له پیغه مەبه‌ری ﷺ پرسی: ئایا لهو به‌رگه‌دا نوێژ بکەم که پیتی ده‌چمه‌ لای هاوسه‌ره‌که‌م؟! فەرمووی: ((نعم إلا أن تری فیہ شیئا فتغسله)) رواه أحمد وابن ماجه بسند رجاله ثقات، واتە: بەتێ، مەگەر شتێکی پتۆه ببینی و بیشۆیه‌وه.

• ((عن أبي هريرة رضى الله عنه قال: قام أعرابي فبال في المسجد فقام إليه الناس ليقعوا به، فقال النبي ﷺ: دعوه وأريقوا على بوله سجلا من ماء...)) رواه البخاري وأصحاب السنن، واتە: ئەعرابییه‌ک هه‌ستاو له‌ مزگه‌وت سی پیغه‌مبه‌ر ﷺ میزی کرد، خه‌لکیش بۆی هه‌ستان که لێی بذه‌ن، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فەرمووی: لێی گه‌ڕێن -با میزه‌که‌ی ته‌واو بکات- دوایی دۆڵچه‌یه‌ک ئاو به‌سه‌ر شوێنی میزه‌که‌یدا بکەن.

سێ: داپۆشینی عه‌وڤه‌ت: ئەمیش زۆری هه‌ره‌زۆری زانایان به‌ مه‌رج و هه‌ندیکیشیان به‌ فەززی داده‌نێن، ده‌قی قورئان و سوننه‌تیش له‌وباره‌و زۆرن، بۆ وێنه‌:

• خوای کاربه‌جی فەرمووێهتی: ﴿يَنْبَغِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ...﴾ (الأعراف: ٣١)، واتە: له‌لای هه‌موو مزگه‌وتێک خۆتان پرازی‌ننه‌وه‌. چونکه‌ له‌ "طاووس" و "مجاهد" هه‌و "هاتو" که مه‌به‌ست له‌ (زينة) لێره‌دا پۆشاک (ثياب) ه^(١)، هه‌روه‌ها (ابن حزم) نه‌قلی کردوه، که زانایان له‌سه‌ر نه‌و یه‌که‌ده‌نگن که مه‌به‌ست لێره‌ داپۆشینی عه‌وڤه‌ته‌ ه^(٢).

(١) پروهانه: (فتح الباري بشرح صحيح البخاري)، ج ٢، ص ١٢.

(٢) پروهانه: سه‌رچاوه‌ی پێشوو هه‌مان به‌رگه‌ر لاپه‌ره‌.

■ ((عن عمر بن أبي سلمة أنه رأى رسول الله ﷺ يصلي في ثوب واحد مشتملا به في بيت أم سلمة واضعا طرفيه على عاتقه)) رواه البخاري و مالك في موطأه^(١)، واته: له (عمر بن أبي سلمة) هوه هاتوه، كه پیغه مبهری خوی ﷺ له ژووری (أم سلمة) بینیه له یهك تاكه پۆشاكدا نویژی کردوه له خزی وهرگرتبوو نهولاو لای هه لدا بوننه سدر ملی.

* ((عن محمد بن زيد بن قنفذ عن أمه أنها سألت أم سلمة زوج النبي ﷺ ماذا تصلي فيه المرأة من الثياب؟ فقالت: تصلي في الخمائر والدرع السابغ إذا غيب ظهور قدميها)) رواه أبو داود مرفوعا وأخرجه مالك في موطأه موقفا^(٢)، واته: دایکی (محمد بن زيد قنفذ) له (أم سلمة) -خوا لئی پازی بی- هاوسهری پیغه مبهری ﷺ پرسیه: ئایا ئهو بهرگهی ئافرهت نویژی پیوه دهكات چۆنه؟! گوتویهتی: با نویژ به سه پۆشو کراسیکی تیرو تهواوه كه پشتی پیهكان دایپیژشی، بكات.

دوو تییینی:

(١) زانایان دهبارهی سنووری عهوپهتی پیاوو ئافرهت زۆر قسهیان کردوه، ئهوهی زۆربهیان له سهیری پێك كهوتوون ئهوهیه، كه سنووری عهوپهتی پیاو بریتیه له نێوانی نێوك و نهژنزی (مابین سرتو وركبته)، وه عهوپهتی ئافرهتیش ههموو جهستهیهتی بیجگه له ههردووك دهستی تا مهچهکیو، دهمو چاوی (بدن المرأة کلها عورة سوى وجهها وكفيها)^(٣).

(١) بروهانه: (فتح الباري...)، ج ٢، ص ١٧، وه بروهانه: (كتاب الموطأ) ی مالك ج ١، ص ١١٦.

(٢) بروهانه: (الموطأ)، ج ١، ص ١١٧.

(٣) بروهانه: (الحلی)، ج ٣، ص ١٢٦-١٣٤، مسأله (٣٤٩) هههچهنده (ابن حزم) تهنیا پاشو پیش (دبر وذكی) پیاو به عهوپهت دهزانن و پان (فخذ) به عهوپهتی نازانن، بهلام پای جهماوهری زانایان ئهوهیه كه نێوان نێوك و نهژنزی عهوپهته.

(۲) (ابن عساکر) له (ابن عباس) ی گپراوه ته وه که جاری وابووه پیغه مبهەر ﴿﴾ کلاوه که ی داناوه له پیش خۆیه وه کردوویه ته (ستره) ^(۱)، وه ده رباره ی چاکتر بوونی سدر داپۆشین بۆ پیاوان له نوێژدا هیچ فرموده یه کی راست (صحیح) نه هاتوه، مه گهر فرموده ی ((صَلُّوْا کَمَا رَأَيْتُمُوْنِیْ اَصْلَیْ)) بکرتیه به لگه، که بێگومان نه وه ش جیتی سه رنجه، چونکه وه که له سیاقی فرموده که ده رده که وێ مه به سستی پیغه مبهەر ﴿﴾ پایه و فەرزو سوننه ته کانی نوێژ بووه.

چوار: پووکردنه قیبله: نه میش سه رجه می زانایان به مه رج، یان لانی کم به فەرزبان زانیوه، چونکه خوی زانا فرموویه تی: ﴿...قَوْلٍ وَجَهْلَكَ شَطَرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ قُولُوا وَجْهَكُمْ شَطْرَهُ...﴾ ^(۱۴۴) البقرة ﴿﴾، واته: جا رووت بکه لای مزگه وتی حه رام، وه له هه ر جیه که بوون پووتان بکه نه لای مزگه وتی حه رام.

(براء) بیش - خوا لیتی رازی بئ - گوتویه تی: ماوه ی (۱۶) مانگ یان (۱۷) مانگ - له مه دینه - به ره و (بیت المقدس) نوێژمان ده کرد، پاشان به ره و که عبه وه رسوو پێنراین، وه که (مسلم) گپراویه ته وه.

به لām که سیك به هۆی تاریکی شه و، یان هه ورو ته مومژ، یان هه ر شتیکی دیکه وه نه یزانی قیبله له کام لایه شه و پێویسته به رسی و نه گهر که سی ده ست نه که وت به قیبله بزانی بۆ خۆی ئیجه تهاد ده کات و نوێژه که ی ده کات و نه گهر دوابی بۆشی ده رکه وت که به هه لده ا چوه زبانی نیه و نوێژه که ی ناگپێتیه وه، چونکه چی پێی کراوه کردوویه تی و خوی میهره بانیش فرموویه تی: ﴿لَا يُكَلِّفُ اللهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا...﴾ ^(۱۴۶) البقرة ﴿﴾، هه روه ها فرموویه تی:

(۱) پروانه: (فقه السنه)، ج ۱، ص ۱۴۲.

﴿فَأَنقُرُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ...﴾ (١٦) الطه

له چندد حاله تیکیشدا پروکردنه قیبله فهرز نامیتن:

یه کهم: له کاتی نوێ کردنی سوننه تدا بۆ بابای سوار (راکب)، چونکه (أحمدو مسلم و ترمذی) گێڕاویانه تهوه، که پیغه مبهەر ﴿١٦﴾ له کاتیکدا، که له مه کهمه به ره و مه دینه ده که پرایه وه له سه ره و لاخه که ی نوێ ده کرد له هه ره لایه ک بوایه.

دووهم: له کاتی ترسدا له وه ک پیشت باسمان کرد، خوا ی په ره ردگار فهرموویه تی: ﴿فَإِنْ خِفْتُمْ فِرْجًا وَلَا أَوْ رُكْبَانًا...﴾ (٢٣٩) البقرة (ابن عمر) - خوا لێ ی پازی بێ -، وه (بخاری) لێ ی گێڕاوه تهوه: (مستقبلي القبلة و غیر مستقبلها) واته: پروتان کرد بیته قیبله یان روتان تی نه کرد بێ.

سێ یه م: له کاتی نه خۆشیدا، مادام له توانای دا نه بێ و خواش (سبحانه و تعالی) له توانا به دهر له بنده کانی داوا ناکات.

چواره م: له کاتی نه هیلران و پێ لێ گیران و زۆر لێ کراندا.

پێنج: زانیاری هه بون به هاتنی کاتی نوێ (العلم بدخول وقت الصلاة): چونکه

خوا ی په ره ردگار فهرموویه تی: ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا...﴾ (١٦٣) النساء واته: بێگومان نوێ له سه ره برودارن پێویست کراوه له کاتی دیاری کراوا.

دیاره وه ک زانیانی ش فهرموویانه په یدا بوونی یه قین و دلتیایی مه رج نیه، به لکو دنیا گومانی به هیز (الظن الراجح) به سه، جا نه و زانیاری یان گومانه به هیز به هوی هه و لدان ی با وه پێ کراویک، یان بانگ دان، یان ئیجتهدی تایبه تییه وه بێ،

هەر دروسته و گونجاوه^(۱).

۱۳- نوێژکردن له سهر مردوو (الصلاة على الميت):

خوێنه‌ری به‌رپێزو خۆشه‌ویست!

ئێنسان له‌لای خوای په‌روه‌ردگارو له به‌رنامه‌ راست و ته‌واوه‌که‌یدا به‌تایبه‌ت ته‌گه‌ر مسوڵمان بێ خاوه‌ن پێزو حورمه‌تیکی زۆره‌ چ زیندوو بێ چ مردوو. ه‌هر بۆیه‌ش له‌ حوكمی به‌رنامه‌ی خوادا مردووی مسوڵمان شو‌ردن و کفن کردنی و نوێژ له‌سهر کردنی و ناشتنی له‌سهر مسوڵمانان فه‌رزی کیفایه‌یه‌و به‌چه‌ندان ده‌قی قورئان و سونه‌ت و به‌یه‌که‌هنگی (اجماع)ی زانایان ته‌وه‌ ئیسپات بووه^(۲).

جا ئێمه‌ خوا پشتیوان بێ له‌ چه‌ند به‌رگه‌یه‌که‌دا به‌ کورته‌ی باسی نوێژی مردوو ده‌که‌ین:

یه‌که‌: حوكمی نوێژی مردوو:

تێکه‌ری زانایان له‌سهر ته‌وه‌یه‌که‌هنگن که‌ نوێژکردن له‌سهر مردوو فه‌رزی کیفایه‌یه‌ چونکه‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمانی پێکه‌رده‌وه‌ مسوڵمانانیش پشتاوپشت ته‌وه‌یان جێبه‌جێ کرده‌، (بخاری و مسلم) له‌ (أبو هريرة) -خوا لێی رازی بێ- ده‌گێڕنه‌وه‌ که‌ جاری وا ده‌بوو جه‌نازه‌ی پیاویکیان دێنایه‌ لای پێغه‌مبه‌ر ﷺ که‌ قه‌رزداربوویه‌، ده‌پرسی ئایا هێنده‌ی مال لێ به‌جێماوه‌ که‌ قه‌رزه‌که‌ی پێدیه‌یه‌وه‌؟ جا ته‌گه‌ر گوته‌را به‌شی قه‌رزداوه‌که‌ی به‌جێهێشته‌ نوێژی له‌سهر

(۱) به‌روانه‌: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۱۳۶، وه‌ به‌روانه‌: (الفقه الإسلامي وأدلته)، ج ۱، ص ۷۲۸-۷۲۹ وه‌

به‌روانه‌: (المفصل في أحكام المرأة والبيت المسلم) د. عبدالکریم زیدان، ج ۱، ص ۱۸۸.

(۲) به‌روانه‌: (الفقه الإسلامي وأدلته) د. وهبة الزحيلي، ج ۲، ص ۴۸۱.

دەکرد، ئەگەرنا بە مسوڵمانانى دەفەرموو: ((صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ)) نۆیژ لەسەر ھاوێلەكەتان بکەن.

دوو: خێرو پاداشتی نۆیژی مردوو:

پێغەمبەر ﷺ لەوبارەووە فەرموویەتی: ((مَنْ شَهِدَ الْجَنَازَةَ حَتَّى يَصْلِيَ عَلَيْهَا فَلَهُ قِرَاطٌ وَمَنْ شَهِدَهَا حَتَّى تَدْفَنَ فَلَهُ قِرَاطَانٌ، قِيلَ وَمَا الْقِرَاطَانُ؟ قَالَ: مِثْلُ الْمَجْلَيْنِ الْعَظِيمَيْنِ)) متفق عليه، واتە: ھەرکەسیك ئامادەى جەنازەيەك بێ ھەتا نۆیژی لەسەر دەکڕێ، ئەو پاداشتی (قیراط)یکە، وەھەر کەسیك لەگەڵی بێ ھەتا دەنۆیژی پاداشتی دوو (قیراط)ە، گوترا: دوو (قیراط) چەندەن؟ فەرمووی، ھێندەى دوو چای گەورەن.

سێ: مەرجەکانی:

سەرچەم زانیانیشت لەسەر ئەو رێك کەوتوون، کە مەرجەکانی نۆیژی جەنازەش ھەمان مەرجەکانی پێنج نۆیژە فەرزەکان و باقی نۆیژەکانی دیکەن، لە خاوینی جەستەو پۆشاک و شوینو، پاکى لە بى دەستەنۆیژی گەورەو گچکەو، خۆدایۆشین و پروکردنە قیبلە، سەبارەت بە کات (وقت)یش لە ھەموو کاتیکیدا دروستە بە تاییبەت کە پتویست بە پەلەکردن بکات لەبەر گۆران و بۆنکردنی^(۱).

(۱) بروانە: (فقہ السنە)، ج ۱، ص ۳۹۱.

چوار: پایوه فدرزه کانی^(۱):

(۱) نیت هیټان، چونکه نیازو مدهست هه بون مەرجی قبوولکرانی هه موو کرده وه چاکه کانه، وهك پیغه مبهەر ﷺ فەرموویهتی: ((إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ...)) رواه البخاري.

(۲) به پیټوه وهستان بۆ كه سیك بتوانی، كه ئەمه پای زۆریه ی هه ره زۆری زانیانه و هه ندیکیش به پایوه بگره به فەزیشی نازانن، به لām پای جه ماوه ری زانیان به هیتزته و رهفتاریش هه ره بهو پایه کراوه^(۲).

(۳) گوټنی چوار (الله اکبر) چونکه (بخاري ومسلم) له (جابر بن عبدالله) -خوا لی یی پازی بچ- ده گێڤنه وه: (أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى عَلَى النَّجَاشِيِّ فَكَبَّرَ أَرْبَعًا) واته: پیغه مبهەر ﷺ نوێژی له سه ره نه جاشی -پادشای هه به شه- کرد چوار جار (الله اکبر) ی کرد، دیاره ئەمهش پای زۆریه نزیك به ئیجماعی زانیانه هه ندیکیش پریان وایه سچ جار (الله اکبر) گوټن به سه وه هه شیانه پای وایه پینج، یان شهش.. هه تا نۆ (الله اکبر) کردنیش سوننه ته، یان لانیکه م دروسته^(۳)، به لām بیگومان وهك (ترمذی)یش گوټوویه تی پای زۆریه راست و تهواوه كه زۆریه ی هاوه لāن و هه رکام له (سفيان الثوري) و (ابن المبارك) و (شافعي) و (أحمد) و (أسحاق) یان له نیټودان.

(۴) خویندنی سووپه تی (فاتیحه) دوا ی (الله اکبر) ی یه که م به په نهانی و له بهر خۆوه.

(۱) بۆیه گوټوومانه: (پایوه فدرزه کانی) چونکه زانیان هه ردووک وشه ی (رکن، فرض) به یهك واتا به کار دین.

(۲) بپروانه: (المغنی)، ج ۲، ص ۳۵۰، وه بپروانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۳۹۲.

(۳) بپروانه: (نبیل الأوطار) ج ۴ ص ۹۸ تا ۱۰۱، (باب عدد تکبیرات صلاة الجنائز).

۵) صلاوات و سہلامدان لہسہر پیغہمبہر ﷺ بہ پنهانی و دہنگی نرم،
نہمہش چہند دہقیک بڑ ٹیسیاتی فہرزیوونی خوینرانی فاتیحہ و صلاوات و
سہلام لہسہر پیغہمبہر ﷺ:

■ ((عن أبي أمانة بن سهل أنه أخبره رجل من أصحاب النبي ﷺ أن السنة
في الصلاة على الجنائز أن يكبر الإمام ثم يقرأ بفاتحة الكتاب بعد التكبيرة
الأولى سراً في نفسه ثم يصلي على النبي ﷺ ويخلص الدعاء للجنائز في
التكبيرات ولا يقرأ في شيء منهن ثم يسلم سراً في نفسه)) رواه الشافعي في
مسنده، (ابن حجر العسقلاني) له (فتح الباري) دا گوتوویہ تی: (اسنادہ
صحیح)^(۱)، واتہ: (أبو أمانة بن سهل) دہ گپڑیتہوہ، کہ پیاوٹیک لہ ہاوہ لانی
پیغہمبہر ﷺ ہوائی پیداوہ کہ سوننت^(۲) لہ نویژی سہر جہنازہدا تہوہیہ
کہ ٹیمام (اللہ اکبر) بکات، پاشان دواى (اللہ اکبر) ی یہ کم بہ پنهانی و
لہ بہر خویہوہ فاتیحہی قورٹان بخوینئی، دواى پاش (اللہ اکبر) دووم
صلاوات لہسہر پیغہمبہر ﷺ بدات، وہ لہ نویژی جہنازہدا بہدل دووعا بڑ
مردو و بکات دواى (اللہ اکبر) گوتنہ کان سی سیہم و چارہم، وہ نابئی ہیچ
قورٹانیان تیدا بخوینئی، پاشان لہ بہر خویہوہ سہلام دہداتہوہ.

■ ((عن ابن عباس رضي الله عنهما أنه صلى على جنازة فقرأ بفاتحة الكتاب
وقال: ((لتعلموا أنه من السنة)) رواه البخاري وأبو داود والترمذي وصححه.

(۱) پروانہ (فتح الباري)، ج ۳، ص ۵۶۴، بہلام (ابن حجر) بہم جڑہ ہیناویہ تی: (السنة في الصلاة
على الجنائز أن يكبر ثم يقرأ بأم القرآن ثم يصلي على النبي ﷺ ثم يخلص الدعاء للميت ولا
يقرأ إلا في الأولى) رواه عبدالرزاق والنسائي، إسنادہ صحیح، تہو رپوایہ تی دیکہ شان لہ (فقہ
السنة)، ج ۱، ص ۳۹۳، تہقل کردوہ، کہ لہ نیوہ پڑکدا ہر یہ کن و جیاوازیہ کی وایان نیہ.

(۲) لیڑہدا وشہی (سنہ) بہ پیٹی چہمکو زاراوہی فہرمودہ ناسان (عحدثین) بہ کارہاتوہ، کہ لہ تہسلی
زمانیشدا ہر تہوہیہ، واتہ: (رپیازی پیغہمبہر ﷺ) بہ فہرزیو سوننتہوہ، دیارہ وشہی (سنہ)
لہ لای شہر عزانان (فقہاء) ماناکہی جیاہو تہوہیہ، کہ بہرانبہری فہرزیو.

«(عن فضالة بن أبي أمية قال: قرأ الذي صلى على أبي بكر و عمر بفاتحة الكتاب)) رواه البخاري في تاريخه، واته: نهو كهسهي كه نوښي له سره نه بوږه كړو عومره -خوا لښان پازي بڼ- كړد، سووړه تي فاتحه ي خوښد. به لگه يه كي ديكه ي نه وانه كه خوښدنې فاتحه له نوښي مردودا به فېر د هزانن نه و، كه پښه مېر ﷺ فرمويه تي: ((صلوا على صاحبكم)) نجا له فرموده ي ديكه شدا فرمويه تي: ((لا صلاة لمن لم يقرأ بأم القرآن))، كه واته خوښدنې فاتحه بڼ دروست بووني هره نوښت ك مېرجه.

چوار تيبيني:

يه كه م: به مېر جگړان و فېر بووني خوښرانې فاتحه له نوښي مردودا پاي به شيك له زانايانه، بڼ وينه: (شافعي وأحمد واسحاق) هه نديك شيان، وهك (ثوري) پاين وايه كه نوښي جهنازه نابج قورئاني تيدا بخوښي، به لكو بهس مدح و سناي خوي پېر وېر دگار و صلاّت و سه لام له سره پښه مېرو ﷺ پارانه و، به مردوو.

دوهم: جه ماوې زانايان پاين وايه كه نوښي مردوو شو بڼ، يان پوژ، ده بڼ هره به پنهاني بخوښي و دهنگي تيدا بهرزه كړي ته و، به لام هه نديك له هاوې لاني شافعي ده لښ نه گېر به شو بو وه باقي نوښه كاني شو دهنگي تيدا بهرزه كړي ته و.

سپيېم: صلاّت و سه لام ناردن بڼ پښه مېر ﷺ به هره شيو هيك بڼ، هره دروسته به لام په سندو سوننه ت وايه، كه به يه كيك له و (صيغه) انه بڼ، كه له فرمايشته (صحيح) هكاني پښه مېر دا هاتون، كه پښتر خستماننه پوو.

چواره م: نه و كه ده بڼ فاتحه پاش (الله اكبر) ي يه كه م بڼ، ده قې سوننه تي له سره، به لام بڼ صلاّت و سه لام كه بكوښته دواي (الله اكبر) ي

دوہمہوہ ہرچہندہ بہ لگہیہ کی تاییدت نیہ لہو بارہوہ، بہ لّام سہرجہم
زانایان لہسہری پیک کہوتوونو دیارہ ٹہوانیش لہ ہاوہ لّانی بہ پرتزی
پیغہ مہرہوہ ﴿﴾ -خوا لییان پازی بی- و ٹہوانیش لہ پیغہ مہبری
خوایان ﴿﴾ وەرگرتوہ (۱).

۶) پارانہوہ بۆ مردوو کہ نہمہ بہ یہ کدہنگی زانایان پایہیہ کی گرنگی نویژی
مردوویہ بہ تاییدت پاش (اللہ اکبر)ی سییہم، بہ لّام دواى (اللہ اکبر)ی چوارہم
نایا سونہتہ ہپارپتہوہ بۆ مردوو یان نا، زۆریہ پایان وایہ کہ سونہتہو
بہ لگہشیان فرمودہیہ کی پیغہ مہرہ ﴿﴾ کہ دواتر دہ یغہینہ پروو، ئیستاش با
چہند دہ قیکى سونہت لہ بارہی دووعا کردنہوہ بۆ مردوو بخینہ پروو:

* ((عن ابي هريرة ؓ قال: سمعت رسول الله ﷺ قال: اذا صليت على الميت
فاخلصوا له الدعاء)) رواه ابوداود وابن ماجه والبيهقي وابن حبان وصححه.
واته: ہدركات نویژتان لہسہر مردوو کرد، بہ دلّ دووعای بۆ بکہن.

شیوہی ٹہو پارانہوہیہش بۆ مردوو بہ ہر صیغہیہ کی بی دیتہ دی بہ لّام پەسندو
سونہت وایہ یہ کیک لہمانہی خوارہوہ بی:

* ((قال ابوهريرة ؓ دعا رسول الله ﷺ في الصلاة على الجنّاة فقال: اللهم
انت ربها، وانت خلقتها وانت رزقتها، انت هديتها للاسلام وانت قبضت
روحها، وانت اعلم بسرّها وعلايتها، جئنا شفعا * له فاغفر له ذنبه)) رواه
احمد وابوداود، واته: ٹہی خواہیہ ہر تۆ پەرورہ دگار وی و بہس تۆ دروستت
کردوہو تۆ رۆزیت داوہو تہنیا تۆ پتروونیت کردوہ بۆ ئیسلامو تۆش گیانت

(۱) بۆ ہدراکام لہو چوار تییینیانہ پروانہ: (فقہ السنہ)، ج ۱، ص ۳۹۲-۳۹۳، وہ پروانہ: (الفقہ
الاسلامی)، ج ۲، ص ۱۵۱۳-۱۵۲۳.

کیشاوه و هدر تۆش به نهیئنی و ناشکرای زاناتری، ئیمه هاتووین تکای بۆ ده کهین ده جا له گوناھی ببووره.

* ((عن عوف بن مالك قال سمعت رسول الله ﷺ وقد صلى على جنازة يقول: اللهم اغفر له وارحمه، واعف عنه وعافه، واكرم نزه، ووسع مدخله، واغسله بماء وثلج وبرد، وثقه من الخطايا كما ينقى الثوب الأبيض من الدنس، وأبدله دارا خيرا من داره، وأهلا خيرا من أهله، وزوجا خيرا من زوجته، وقه فتنة القبر وعذاب النار)) رواه مسلم. واته: ئهی خوايه لئی ببووره و بهزهیت پیدایی، وه لئی خۆش به و سهلامهتی بکه، وه وهك میوانیک پیزی بگره، وه جیگا و پینگای بۆ فراوان بکه، وه به ئاوو به فرو ته رزه بيشۆ، وه له گوناهه کانی پاکي بکهوه، وهك چۆن بهرگی سپی له چلکنی خاوین ده بیتهوه، وه خانوو بهر هیهکی باشت له وهی خۆی به دهیوه، کهس و کاریکی چاکتر له وهی خۆی و، هاوسه ریکی چاکتر له وهی خۆی پێ به خشه، وه له ئهشکه نهی گۆپو نازاری ناگری — دۆزهخ — چه پالهی بده.

* ((عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: صلى رسول الله ﷺ على جنازة فقال: اللهم اغفر لحينا وميتنا وصغيرنا وكبيرنا، وذكرنا وأنثانا، وشاهدنا وغائبنا اللهم من أحييته منا فأحيه على الاسلام ومن توفيته منا فتوفه على الايمان، اللهم لا تهرمنا أجره ولا تضلنا بعده)) رواه احمد واصحاب السنن. واته: ئهی خوايه له زیندوو و مردوو مان ببووره، وه له گچکه و گهوره مان و، له نیرو می مان و، له ئاماده بوو و ئاماده نه بوو مان، ئهی خوايه ههه که سییکمانت ژيانده سهه ئیسلام بیییه نهو، ههه که سییکمان مراند له سهه ئیمان بیمرتیه، ئهی خوايه له پاداشتی بێ به شمان مه که و له دواي وی سههه ردا ئمان مه که.

سى ټيښنى:

يه كم: نه گهر مردووه كه مندالبوو، وا باشه نوټوكر له دووعايه كانيدا، بلى:
 ((اللهم اجعله لنا سلفاً و فرطاً و ذخراً)) رواه البخاري والبيهقي من كلام
 الحسن البصري، واته: نهى خواجه بزمان بگيږه به پيشين - ى چاك - و
 پيش دهست و پاشه كهوت.

دووم: زوړبهى زانايان ده ټين: له پاش (الله اكبر) ى چوارهم و كوټاييش وا باشه
 بؤ مردو و بپارټته وه، به لگه شيان هم فرموده دهيه:

■ ((عن عبدالله بن ابي اوفى انه ماتت ابنة له فكبر عليها اربعاً ثم قام بعد
 الرابعة قدر ما بين التكبيرتين يدعو، ثم قال: كان رسول الله ﷺ يصنع في
 الجنائز هكذا)) رواه احمد وابن ماجه بمعناه.

تنجا ثايا له دووعاي دواى (الله اكبر) ى چوارهمدا چ ده گوتري؟ هندیکیان
 وهك شافيعی پايان وايه (اللهم لا تحرمنا أجره ولا تفتنا بعده) بگوتري، (ابو
 علي بن ابي هريرة) ش گوتويه تي: پيشووه كان له دواى (الله اكبر) ى چوارهم
 ده پانگوت: (اللهم ربنا آتانا في الدنيا حسنة وفي الآخرة حسنة وقنا عذاب
 النار)^(۱).

سيهم: دهر باره ى دهست بهر زكړنده وه له كاتى (الله اكبر) گوتنه كاندا زانايان
 پايان جيا جيايه، جار ى سهاره ت به ى يه كه ميان همويان يه كده نكن، كه
 سووننه ته همدووك دهسته كاني له گه ټ بهر زكړينه وه، وهك هر نوټو
 دابه ستنیكى ديكه، به لام بؤ شهوانى ديكه هندیکیان، وهك (شافعي و
 اوزاعي و احمد و اسحاق) پايان وايه، كه هر سووننه ته دهستيان له گه ټ
 بهر زكړينه وه به لام (ابو حنيفة و ثوري و مالك - له پړوايه ټيكيده - و
 شوكانى) پايان وايه، كه سووننه تبه دهستيان ټيدا بهر زكړينه وه، واش

(۱) پړوانه: (نيل الاوطار)، ج ۴، ص ۱۰۸.

پێدهچێ هەردوو کایەکان لە هێزو پێژدا وەك یەك بن هەرچەندە (شوکانی) رای دووهمی پێ بەهێزترە^(۱).

(۷) سەلام دانەو: تێکپای زانیان بە پێویستی دەزانن، جا هەرچی زۆرەو جەماوەریانن، بۆ وێنە: مالیکی و شافعی و حەنبەلییەکان بە پایە دادەنێن^(۲)، بەلام حەنبەلییەکان دەڵێن: پایە نیە بەلکــــو بەس (واجب)ە^(۳)، وە هەردوو کایە سەلامدانەوی لای راست و چەپیش بە (واجب) دادەنێن و مالیکی حەنبەلییەکانیش بە سوننەتیشی دانانین و دەڵێن سەلامدانەو هەش تەنیا یەکیکە^(۴).

پێنج: چۆنیەتی کردنی نوێژی مردوو:

بەپێی ئەو دەقانەی کە دەربارەی نوێژی مردوو و فەرزو پایەکانی هاتوون و هەندیکیانمان خستنه پوو، نوێژی مردوو ناوا دەکری:

بابای نوێژکەر چ ئیمام بێ، چ تەنیا بێ، پوو و قیبلە رادەوێست و پاش نیەت (الله اکبر) ی یەكەم دەکات و دەستی راست دەخاتە سەر هی چەپ و یەكسەر دوای (استعاذه) فاتیحە دەخوێنی، پاشان (الله اکبر) ی دووهم دەکات و صەلات و سەلام لەسەر پێغەمبەر ﷺ دەدات، دوایی (الله اکبر) ی سێیەم دەکات، بە دڵیکی

(۱) پڕوانە: (نبیل الاوطار)، ج ۴، ص ۱۰۵-۱۰۴.

(۲) پڕوانە: (الفقه الاسلامي وادلته)، ج ۲، ص ۴۸۶-۴۹۳، ط ۳.

(۳) سەرچەم زانیان (واجب) و (فرض) بەیەک شت دادەنێن، بەلام حەنبەلییەکان دەڵێن: هەر شتێک بە بەلگەی (قطعی) پێویست بوو، ئەو (فرض)ە، ئەگەر بە بەلگەی (ظنی) پێویست بوو، ئەو (واجب)ە، پڕوانە: (الوجيز في أصول الفقه)، عبدالکریم زیدان، ص ۳۱-۳۲.

(۴) پڕوانە: (الفقه الاسلامي وادلته)، ص ۴۹۰، وە (فتحة السنة)، ج ۱، ص ۳۹۶.

ساغو به کول بۆ مردوو ده پارتتهوه، ئنجا (الله اکبر) ی چواره میش ده کات هه ندیک دوو عای دیکه ده کات و سه لام ده داتهوه^(۱).

شهش: چهند ورده بابه تیک ده باره ی نوێی مردوو:

(۱) نوێکهر له سهر جهنازه له چ ئاستیکی ده وهستی؟! سوننه ته بابای نوێکهر له ئاقار سهری جهنازه ی پیاو و نیوه پاستی جهنازه ی ئافرهت بوهستی، چونکه له (أنس بن مالک) -خوا لیتی پازی بێ- گێرراوه تهوه که جارێک نوێی له سهر جهنازه ی پیاو تیک کرد له لای سه رییه وه ستا، پاشان نه و لابراو جهنازه ی ئافره تیکیان هینا نه ویش نوێی له سهر کردو له لای نیوه پاستیه وه راوه ستا، جا له و باره وه پرسیا ری لی کراو پیی گوترا، ئایا پیغه مبه ری خواش ﷺ له و ئاسته ی پیاو که راوه ستای و له و ئاسته ی ئافره ت که وه ستا بو ی را ده وه ستا - بۆ نوێ-؟! گو تی: به لێ، ئه م ده قه هه ر کام له (أحمد وأبو داود و ترمذی وابن ماجه) گێررا و نه وه.

(۲) نوێکردن له سهر مردوو تیک زیاتر: هه رکات زیاتر له مردوو تیک کۆبو نه وه بۆ نوێ له سهر کران جا چ هه موویان پیاو بن، چ ئافره ت بن چ پیاو ئافره ت بن و چ گه وه بن چ گچکه، ده بی هه موویان پیکه وه ریزیکرێن و، بخرینه نیوان ئیمام و قیبله وه، واته ریزه کان به ره و قیبله درێزیکرێنه وه، هه روه که ده شگوفی به جیا نوێ له سهر پیاوه کان و پاشان ئافره ته کان بکات، به لام ته گه ر پیکه وه نوێی له سهر کردن، وا باشه پیاوان بخرینه نزیک ئیمام و مندا لان دوا ی نه وان و ئافره تانی ش دواتر، واته ئافره تان له قیبله نزیک تر له ئیمام دوور تر بن، له و باره شه وه چهند ده قیک له ها وه لانی به رپیزی پیغه مبه ر ﷺ -خوا لیان رازی بێ- گێررا و نه وه^(۲).

(۱) بروه: (فقه السنة)، ج ۱، ۳، ص ۳۹۶، و بروه: (الفقه الاسلامي وادلته)، ج ۲، ص ۴۹۴-۴۹۶. ۳.

(۲) بروه: (نبیل الأوطار)، ج ۴، ص ۱۱۰، و بروه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۳۹۷.

(۳) پریزبونی نوێژکه ران له سێ پیزدا: سوننه ته شهو نوێژکه رانهی نوێژ له سه هه
مردوو ده کهن، به سێ پیز بوهستن و پیزهکانیان پێک بن، پێغه مبه هه
له بابه وه هه رموویه تی: ((ما من مؤمن موت فیصلي علیه أمة من المسلمين
یبلغون أن یكونوا ثلاثة صفوف إلا غفر له)) رواه أحمد و أبو داود و الترمذی و
حسنه و الحاكم و صححه، واته: هه ر پر واداریک به رمی و کۆمه لێک له مسو لمانان
که به گه نه سێ پیز، نوێژی له سه هه ر به گه ن هه قه ن لێی ده به ور در ی.

وه واباشه به پێی توانا نوێژکه رانی سه هه ر جه نازه زۆر بن، چونکه پێغه مبه هه
هه رموویه تی: ((ما من رجل مسلم موت فیقوم علی جنازته أربعون رجلا
لا یشرکون بالله شیئا إلا شفّعهم الله فیهم)) رواه أحمد و مسلم و أبو داود، واته:
هه ر پیاویکی مسو لمان به رمی و چل پیاو که هه یچ شتێک نا که نه هاویه شی خوا
له سه هه ر جه نازه که ی بوه ستن و نوێژ به که ن و بۆی بپارێنه وه - مسۆگه ر خوا
تکایان له بابه یه وه وه ر ده گری.

(۴) شه وانیهی نوێژیان له سه هه ر ده کری و شه وانیهی له سه ر یان نا کری: زانا و پێشه وایان
سه هه ر جه م له سه هه ر شه وه یه که ده نگن که هه موو مسو لمانێکی نیرو می، گه وه به ی
یان گچکه، نوێژی له سه هه ر ده کری، (ابن المنذر) گو تویه تی: (أجمع أهل العلم
على أن الطفل إذا عرف حیاته واستهل یصلی علیه)^(۱) واته: شه وانیهی
خواه نهی زانیاری شه ر عیین سه هه ر جه م له سه هه ر شه وه پێک که وتوون که من دا ل ما دام
به زیندوویی بینراب و ده نگ ی لێ وه هات ب، نوێژی له سه هه ر ده کری، جا دیاره شه
یه که ده نگیه ی زانیانی ش له به ر رۆش نایی چه ند ده قی کی سوننه ت دا په ی دا بو وه،
بۆ وینه:

(۱) پر وانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۳۹۸.

* ((الراكب خلف الجنازة والماشي حيث شاء منها والطفل يصلی علیه)) رواه أحمد والنسائي والترمذي وصححه، واته: بابای سوار له پشت جهنازه وه دهراتو پیاده له هدر لایه کموه حذیکات، وه مندال نوژی له سدر ده کری. *

((الراكب خلف الجنازة، والماشي أمامها قريبا منها عن يمينها أو عن يسارها، والسقطُ يصلی علیه ویُدعى لوالديه بالمغفرة والرحمة)) رواه أحمد وأبو داود عن المغيرة بن شعبه. واته: سوار له پشت جهنازه ده بی و پیاده له پیشه وه له نزیکیه وه له لای راستی یان له لای چه پییه وه، وه مندالی له بهرچوو نوژی له سدر ده کری و داوی لیبوردنو بهزیی بق بابو دایکی ده کری.

سئ یتبینی:

یه کم: یتکرای زانایان له سدر نه وه یه کده نگن، که مندالی له بهرچوو نه گهر نه گه یشتبیتته چوار مانگ، نه وه ناشوری و نوژی له سدر ناکری، به لکو له قوماشیکه وه ده پیچری و ده نیچری، ههروه ها له سدر نه وه ش یه کده نگن که نه گهر چوار مانگ، یان زیاتر بو وه له کاتی بوونیدا نیشانه ی زیندویتی لی ده رکوت، وه چریکه و پزمین و ده ستوپه ل جولاندن، نه وه نوژی له سدر ده کری، به لام له وه دا جیاوازیان هیه، که مندالی له بهرچوو چوار مانگ و زیاتر بیت و هیچ ده نگ و نیشانه ی زیندویتی لی نه زانابن، ثایا نوژی له سدر ده کری یان نا؟!

ههرچی هه نه فییه کان و (مالك) و (أوزاعي) ین ده لین نوژی له سدر کردنی ناوی، به لگه شیان هم فهرموده یه: (عن جابر رضی الله عنه أن النبی ﷺ قال: إذا استهل السقطُ صلی علیه وورث) رواه النسائي والترمذي وابن ماجه والبيهقي. واته: مندالی له بهرچوو نه گهر ده نگ هات پییش مردنی- نوژی له سدر ده کری و میراتیش ده کری.

وهك ده بینین زیندوو بوونی منالّی له بارچوو مه رجه بۆ نوښت له سهر کرانی.

به لّام (شافعی و احمدو سعیدو ابن سیرین و اسحاق) ده لّین مادام چوار مانگی ته و او کردبێ هه رچه نده به زیندوویش نه بینرابی، نوښت له سهر کردنی هه ر پتوښته، به لگه شیان ته وهیه که پتغه مبه ر ﷺ هه وائی داوه، که دوائ چوار مانگ رووحي به به ردا ده کرئ، وهك (بخاري و مسلم) له (ابن مسعود) وهه گپراویانه ته وهه، به لّام وا پێ ده چئ به لگه ی ته وانه ی نوښت له سهر کردنی به پتوښت نازانن به هیژ تر بی، وهك فه رموده ی (استهلال) هه یگه یه نی، چونکه به پتئی ته وه فه رموده یه زیندوو پتئی مندالّ و کۆرپه پاش جیا بونه وه ی له دایکی به مه رج گیراوه بۆ نوښت له سهر کرانی و ته نیا زیندوو بوونی له زگی دایکی دا بهس نیه بۆ به زیندوو له قه له مد رانی و نوښت له سهر کرانی^(۱).

دووه م: ده رباره ی نوښت کردن له سهر شه هید، زانایان به گشتی سی رایان هه ن:

أ- به شیکیان ده لّین نابێ نوښتی له سهر بکرئ، که (مالك و شافعی و اسحاق و احمد) له یه کتک له دوو پراویه ته کانی دا خاوه نی ته م رایه ن و به لگه شیان چه ند ده قیکی سونه ته، بۆ نمونه: ((عن جابر أن النبي ﷺ أمر بدفن شهداء أحد في دمانهم ولم يغسلهم ولم يصل عليهم)) رواه البخاري، وروی احمد و أبو داوود و الترمذي عن أنس مثله، واته: پتغه مبه ر ﷺ فه رمانی کرد به ناشتنی شه هیدانی ئو حود به خوینی خۆیا نه وه و نه یشۆردن و نوښتی له سه ریان نه کرد.

ب- به شیکیشیان ده لّین پتوښته وهك مه ردووانی دیکه نوښتیان له سهر بکرئ، که (أبو حنیفة و ثوري و حسن و ابن المسيب) خاوه نی ته وه رایه ن چه ند ده قیك به به لگه دینه وهه، بۆ نمونه: ((عن عقبه بن عامر أن النبي ﷺ خرج يوما فصلى على أهل أحد صلاته على الميت بعد ثمان سنين كالمودع للأحيا»

(۱) پراوه: (نیل الأوطان)، ج ۴، ص ۸۴.

والاموات)) رواه البخاري: واته: پیغمه مېهر ﷺ پوژتیکیان چووه دهړئ و نوښی
مردووی له سهر خه لگی جهنگی توحود کرد پاش هشت سالان، وهک
خواحافیزی له زیندووان و مردووان.

ج- هندیکیکیان پایان وایه که هردووک لا - نوښوکردن و نه کردن - دروستن و
هر لایه کیان بکات هر باشه و به پیتی سوننه ته بۆ وینه (ابن حزم الأندلسی) و
(ابن القيم الجوزیه) نهم پایه یان په سهند کردوه^(۱)، به لām واپی ده چن پای
یه که م له هم موویان به هیتر بیټ.

سپیهم: زوربهی هره زوری بگره تیگرای زانایان له سهر نه وه یه کده ننگن که
مسولمانی گوناخبار، وهک په جم کراو له سهر زیناو، بابای خۆکوژو، پنگرو
یاخی و.... هتد. نهک هر دروسته به لکو پیویسته نوښیان له سهر بکری
مادام به مسولمانو به نه هلی قیبله حساب بکرتن، تنجا نه وه که
پیغمه مېهر ﷺ نوښی له سهر بابای قهرزدار نه کردوه، مادام بابی
قهرزدار نه وه که ی له دواي خوی به جی نه هیشتبی^(۲)، نه وه زیاتر بۆ
ته مبی کردن و ناموژگاری و بیدار کردنه وهی مسولمانان بووه، چونکه له ههمان
کاتدا فهرمووشیده تی: نوښ له سهر هاوه له که تان بکمن: ((صلوا علی
صاحبکم)) وه بنگومان نه گهر دروست بایه، یان پیویست نه بوايه نوښی
له سهر بکری، فهرمانی نه ده کرده به نوښ له سهر کردنی^(۳).

(۱) پروانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۴۰۰.

(۲) هرودها له سهر بابای خۆکوژو دزیکر له غنیمه تیشی نه کردوه، وهک له فهرموودهی (صحیح) دا

هاتوه، پروانه: (نیل الاوطار)، ج ۴، ص ۸۴.

(۳) پروانه: (نیل الاوطار)، ج ۴، ص ۸۴-۸۵.

(ابن حزم) لهو باره وه گوتوویه تی: نوږو له سهره موو مسولماننك ده كړئ، چاكه كار يان خراپه كار به سزايه كي شهرعيي كوژرابي، يان له پټگرييدا يان له كاتي ياخي بووندا، نيمامو غديري نويش نوږي له سهر ده كهن، ههروه ها باباي بيدعت چي مادام بيدعت ته كه ي نه گهيبيته رادده ي كوفر، نوږي له سهر ده كړئ، ديسان شو كه سهي خوځي كوشتوه، يان غديري خوځي كوشتوه، مادام به مسولمانه تي مردبتي، چونكه پيغه مبه ر... به گشتي فهرموويه تي: ((صلوا على صاحبكم)) جا دياره مسولمانيش هاوه لمانه، وه خواي به رز فهرموويه تي: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ...﴾ (١٠) الحجرات، وه فهرموويه تي: ﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ...﴾ (٧١) التوبة، وه بيگومان كه سيك نوږو كړدن له سهر مسولماننك قه دهغه بكات، قسيه كي -خراپي- گه وري كړدوه، چونكه باباي گونا هبار زياتر پټويستي به دووعاي براياني پرواداري هيه له چاكه كارنكي په حم پټكراو^(١).

به لام نه وې كه به يه كده نكي سهر جهم زانايان نهك پټويست نيه بگر هه دروستيش نيه نوږي له سهر بكرئ، باباي كافر، وه خواي په ورو دگارو دادگر فهرموويه تي: ﴿وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِّنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ﴾ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ (٨٤) العوبة، واته: وه هه رگيز له سهر هيچ كامنيكان نوږي مه كو له سهر گوره كيشي مه وسته، چونكه نه وانه بروايان به خواو پيغه مبه ركه ي نه بووه..

٥) نوږو كړدن له سهر مردويه كي ناديارو له سهر گور: ژوربه و جه ماوهر ي زانايان كه له نيواندا (شافعي و احمد) هه، نوږو كړدن له سهر مردويه ك، كه له

(١) پروانه: (الهي شرح الهي)، ج ٥، ص ١١٦-١١٨، مسأله (٦١١).

شونڤنڤکی دوور مردوه نوڤوکردن لهسەر گۆڤی مردوو دواى به خاک سپيترانى بهر هوا و دروست دهزانن، بهلام (أبو حنیفة ومالك) نوڤوکردن لهسەر هیچ کامیان به دروست نازانن^(۱)، نهوهنده ههیه سهرجهم زانایان رایان وایه که سیک پیش نیژرانی نوڤی لهسەر نهکراي، پیویسته له گۆره کهیدا هه لهسهری بکری^(۲).

ههندیك له زانایانیش وهك (ابن تیمیة) رایان وایه تهنیا کاتیك نوڤوکردن لهسەر مردووی نادیار (المیت الغائب) دروسته، که له ولات و شونڤنڤ مردبی کهسی لئنهیی نوڤی لهسەر بکات^(۳)، سهبارهت به ماوهی شیانى نوڤو کردن لهسەر گۆڤی مردووش، زانایان رایان جیاجیایه، ههندیکیان دهلین: ماوهیهکی دیاریکرای نیه و بۆ هه میسه دهگونجی و، ههندیکیان دهلین: بهمهرجیک دروسته که له مانگیك پتر نهیی، ههندیکیك دهلین سی رۆژو ههندیکیك دهلین مادام نهزویی^(۴).

دیاره رای جهماوهری زانایانیش بههیتزهره چهندان دهق بهبهلگه دیننهوه، بۆ وینه:

■ ((عن جابر رضی الله عنه أن النبی صلی الله علیه وسلم صلی علی أصحابه النجاشي فکبر علیه أربعاً)) متفق علیه.

* ((عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: انتهى رسول الله صلی الله علیه وسلم إلى قبر رطب وصلى عليه وصفوا خلفه وكبروا أربعاً)) متفق علیه، واته پیغه مبهری خوا صلی الله علیه وسلم که یشته لای گۆڤنڤکی تازه نوڤی لهسەر کرد، له دوايه وه ریزوونو چوار (الله اکبر) ی لهسەر کردن.

(۱) پروانه: (نیل الأوطار)، ج ۴، ص ۸۷-۹۲.

(۲) پروانه: (الفقه الاسلامي وأدلته)، ج ۲، ص ۵۰۲.

(۳) پروانه: (نیل الأوطار)، ج ۴، ص ۸۸.

(۴) سهراوهی پیشوو، ج ۴، ص ۹۱.

■ ((عن ابن عباس رضي الله عنهما أن النبي ﷺ صلى على قبر بعد شهر))
رواه الدار قطني، واته: پیغه مبر ﷺ پاش مانگیتک نویژی له سهر گۆریتک
کرد.

٦) نویژکردن له سهر مردوو له مزگهوتیډا: زۆربهو جه ماوه ری زانایان، که له
نیویاندا (شافعی و أحمدو إسحاق و مالک) له ریوایه تیکیدایه، پریان وایه، که
سوننه تهو دروسته له مزگهوتیډا نویژ له سهر مردوو بکړی، هندیکیشیان که
(أبو حنیفة و مالک) له ریوایه تیکی دا له نیویانندان، به شتیکی ناپه سهند
(مکروه) ی ده زانن، له سۆنگه ی تهوه و که مردوویان پی پیسه^(١)!

به لام بینگومان پای جه ماوه به هیتره ته گهر نه لاین هدر تهو رایه به هیزه!
چونکه چندان دهقی سوننه تیان به دهسته وه همن، بو وینه:

■ له (عائشة) -خوا لیتی پازی بی- گپراوه تهوه که کاتیک (سعد بن أبي
وقاص) وه فاتی کرد گوتوویه تی: بیهینه ژووری مزگهوت تاكو نویژی له سهر
بکه م، خه لکیش لهوباره وه په خنه یان لیگرت، تهویش گوتی: ((والله لقد
صلى رسول الله ﷺ على ابني بيضاء في المسجد: سهل وأخيه)) رواه
مسلم، واته: به خوا پیغه مبر ری خوا ﷺ له مزگهوتی نویژه له سهر دوو
کورپه که ی (بیضاء) سوهیل و برایه که ی کرد.

■ وه هاوه لانی پیغه مبر ﷺ -خوا لیان پازی بی- له مزگهوتی نویژیان
له سهر (أبو بكر) و (عمر) -خوا لیان پازی بی- کرده وه هیچ که سیش
هیچی نه گوتوه^(٢).

(١) پروانه: (نیل الأوطار)، ج ٤، ص ١١٢.

(٢) سهرچاوه ی پیشوو، ج ٤، ص ١١١.

■ بەللام ئاشكرايە كە ئەگەر حالەتى جەنازە كە وابووبىيىتە ھۆى پىسكردنى مزگەوت، ئەو دەروست نىە بىرىتە مزگەوتى.

تېپىنى: تىكپراى زاناىان لەسەر ئەوە يەكەنگەن، كە ئافرەتانىش ۋەك پىاوان بۆيان ھەيە نوئۆ لەسەر مردوو بگەن، بەللام دەربارەى ئەوە كە ئايا بۆيان ھەيە بە كۆمەل بىكەن، يان تاك تاك، رايان جيايە، زۆرەو جەماوهرىيان ۋەك ھەنەفییەكان و شافىعییەكان و أحمدو (سفيان الثوري) دەلێن: سوننەتە بەكۆمەل بىكەن، بەللام (مالك) دەلێن: دەبى تەنيا تەنيا بىكەن^(۱).

(۷) ھەلەسان بۆ جەنازە: دەربارەى ھەلەسان بۆ جەنازە لە كاتى تىپەرپوونىدا زاناىان سى رايان ھەن، ھەنىكىان دەلێن: سوننەتە كە ئەمە راي (أحمدو إسحاق وإبن حبيب وإبن الماجشونو وإبن حزم و نووي و شیرازي —خاوەنى (المهذب)ە^(۲)، ئەم زاناىانەش چەند دەقىتىكى سوننەت بەبەلگە دىننەو، بۆ ویتە:

■ ((عن ابن عمر عن عامر بن ربيعة رضي الله عنهم عن النبي ﷺ قال: إذا رأيتم الجنازة فقوموا ۞ حتى تُخَلَّفَكُمْ أو توضع)) متفق عليه، واتە: ھەر كاتىك جەنازەتان دى لەبەرى ھەلەسن، ھەتا بە جىتەن دەھىلىت يان دادەنرى.

■ ((عن سهل بن حنيف وقيس بن سعد.. فقالا: إن رسول الله ﷺ مرت به جنازة فقام، فقليل له: أنها جنازة يهودي! فقال: أليست نفسا؟)) متفق عليه، واتە: جەنازەيەك بەلای پىغەمبەردا ﷺ رەت بوو ئەویش لەبەرى ھەلەسا، پىي گوترا: ئەو جەنازەى جوولەكەيەكە! فەرمووى ئەدى ھەر نەفسى ئىنسان- نىە؟!

(۱) پروانە: (فقہ السنە)، ج ۱، ص ۴۰۶-۴۰۷.

(۲) پروانە: (نيل الأوطار)، ج ۴، ص ۱۲۲.

ہندیکیش لہ زانایان دہلین: ہہلسان لہبہر جہنازہ دروست نیہ، چونکہ کاتی خوی بوہ بہلام دواہہ پیغہمبہر ﷺ قہدہغہی کردوہو نہسخ بڑتہوہ، ہہرکام لہ (أبو حنیفہ و مالک و شافعی) لہسہر نہم رایہنو نہم فہرموودہیہش بہ بہلگہ دیننہوہ:

■ ((عن علي بن أبي طالب ؓ قال: کان رسول اللہ ﷺ أمرنا بالقیام فی الجنائزۃ ثم جلس بعد ذلك وأمرنا بالجلوس)) رواہ أحمدو أبو داود وابن ماجہ بنحوہ، واتہ: پیغہمبہری خوا ﷺ فہرمانی پیکردین کہ لہبہر جہنازہ ہہستین، پاشان دواہی تہوہ دانیشٹو فہرمانیشی پیکردین کہ دابنیشین، ہندیکیشان دہلین ہہردووک لا —ہہلسانو ہہلنہسان— دروستو نہم دہقہش دہکنہ بہلگہ:

■ ((عن ابن سيرین أن جنازة مرث بالحسن وابن عباس فقام الحسن ولم یقم ابن عباس فقال الحسن لابن عباس أما قام لها رسول اللہ ﷺ فقال: قام وقعد)) رواہ أحمد والنسائی، واتہ: جہنازہیہک بہلای حسہن —کوپی عہلی کوپی تہبو تالیب— و عہدوللا کوپی عہبباسدا پہت بوو، حسہن ہہلساو عہدوللا ہہلنہستا، حسہن بہ عہدوللا گوت: نایا پیغہمبہری خوا ﷺ لہبہری ہہلنہستاو؟! عہدوللا گوتی: ہہلساوہو دانیشٹوہ، بہلام بہ ناشکرا دیارہ کہ رای یہکم بہلگہی بہہیزترہو لہ راستییہوہ نزیک ترہو لہ گہل رووحی گشتی نیسلامیشدا —کہ تہوپہپی حورمہتی نینسانی گرتوہ— گونجاو ترہ.

تیبینی: لہ چہند دہقیکدا لہ ہاوہلانی بہپرتزی پیغہمبہرہوہ ﷺ ہاتوہ، کہ حیکمہتی ہہلسان لہبہر جہنازہ پرتزگرتنہ لہو فریشتانہی کہ لہگہلیدانو بہ گہورہگرتنی فہرمانی خواہہ ہہر بڑیہش جیاوازی نہخواوہتہ نیوان جہنازہی

مسولمان و کافرهوه^(۱). بهلام ئەو فەرموو: «یەدی ڕستەیی: (أَلَيْسَتْ نَفْسًا؟) تێدایە بەلگەیە لەسەر ئەو» کە هەڵسانە کە لەبەر خووی مژۆڤ و ڕیز لێگرتنیەتی.

۱۴- نوێژە سوننەتەکان (الصلوات المسنونات):

خوێنەری بەڕێژ!

نوێژە سوننەتەکان زۆرو جۆراو جۆرن، خوا یاریج ئێمە هەول دێ دەدەین بە ڕیز ناماژەیان پێ بکەین، بەلام بێگومان توێژینەوهی تیرو تەسەل لەبارەیی هەر کامیکیانەوه لە حەوصەلەیی ئێرەدا نیەو پێویستە لە سەرچاوەکانی سوننەت و کتێبە فێقەهێکاندا ئەو مەدارە ساز بکری، هەرچەندە هەول دێ دەدەین باسو مەسەلە گرنەگەکانیان بە گوشراویی هەر بۆچینە روو.

جا ئێمە بەرلەوهی بێینە سەر سەرژمێری نوێژە سوننەتەکان بەپەسەندی دەزانم پێنج ناگاداری گشتی یان لەبارەوه بۆچینە روو:

یەكەم: سەرچەمی نوێژە سوننەتەکان — مەگەر بە دەگەن — دەنا بۆ پێکردنەوهی کەلێنی نوێژە فەڕزەکان و تەواوکردنیان، وەك پێغەمبەر ﷺ لە فەرموودەیهکی قودسییدا فەرموویهتی کە (أبو داود) لە (أبو هريرة) وه - خوا لێی پازی بێ - گیراویەتەوه.

دووهم: وا پەسەندە کە نوێژە سوننەتەکان بێجگە لەوانەیی کە بە کۆمەڵ دەکرین - لە مالهوه بکرین، پێغەمبەر ﷺ لەوبارەوه فەرموویهتی: ((إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ

(۱) پڕوانە: (نیل الأوطار) ج ۴ ص ۱۲۱، کە چەند دەقیکی لەوبارەوه هێناوه.

في مسجده فليجعل لبيته نصيباً من صلاته فإن الله (عزّو جلّ) جاعل في بيته من صلاته خيراً) رواه أحمد ومسلم عن جابر، واته: نه گهر يه کيکتان نوټی له مزگه وته که ی خویدا کرد با به شیک له نوټه کانیشی - که مه به ست نوټی سوننه ته - به اته مالّه که ی، چونکه خوی بالاده ست و پایه به رز به هوی نوټه که یه و «خیر ده خاته مالّه که یه و».

ههروه ها هه رموویه تی: ((صلاة المرء في بيته افضل من صلاته في مسجدی هذا، إلا المكتوبة)) رواه أبو داود وأسناده صحيح عن زيد بن ثابت.

سئیه م: نوټه سوننه ته کان دروسته به دانیشتنه وه ش بکړین هه رچنده به پټوه خیر و پاداشتیان زیاتره، چهند ده قیک به لگه ی دروستېوونی نوټی سوننه تن به دانیشتنه وه، بۆ وینه: نه و هه رمووده یه ی که (علقمة) له (عائشة) - خوا لئی رازی بی - ده ی گټر پټه وه، ده رباره ی نوټی سوننه تی پټه مبه ر ﷺ که به دانیشتنه و «کردوویه تی و (مسلم) گټر اویه ته وه، ههروه ها (أحمد و أصحاب السنن) یش هه رمووده یه کی له و یا به ته یان له (عائشة) وه گټر اوه ته وه».

چواره م: هه ر کام له وشه کانی: (تطوع، مستحب، سنة، مندوب، نفل) که شه رعزانان به کار یا نه یان و، ناو بۆ نوټی سوننه ت و زیاده له هه رزه کان جا نه و نوټه سوننه تانه به گشتی دابه ش ده بن بۆ دوو جوړی سه ره کی موته ق و هه ر جدار (المطلق والمقيد) مه به ستیش له سوننه تی موته ق نه وه یه، که هېچ هه ر ج و ناو نی شان ی کی تاییه تی له سه ر نیه و به هېچ کات و شوین و بۆ نه (مناسبة) و پرو داو ی که وه نه به سترا وه ته وه، به لکو بابای نوټه کهر نازاده له کات و شوین و نه ندازه ی نه هجا مدانی دا به هه ر جیک له و کات و شوین ته تاییه تیانه دا نه بن که نوټی یان تی دا قه ده غه کرا وه، مه به ستیش له نوټی سوننه تی هه ر جدار نه و جوړه نوټه نه ن که په یوه ستی به کات و شوین و بۆ نه و پرو داو و حال ته تاییه ته کانه وه، بۆ وینه: سوننه تی (رواتب) و (وتر) و (ضحی) ..

پېنځم: تنجا ديسان نوږه سوننه ته مهر جداره کانیش دوو جوړن: (مؤکد) و (غیر مؤکد) که مېهست له (مؤکد) نه ویه که پیغه مېهر ﷺ زور گرنگی پیداوه و ډاکوکی له سهر نه نجامدانی کړدوه و دهوامی له سهر کړدوه، (غیر مؤکد) یش نه ویه که نه وېنده گرنگییه ی پېنه دراوه و هینده جهخت و دهوامی له سهر نه کراوه.

نیستاش با بهرېز به سهر ژمیږی نوږه سوننه ته کان دا بچین:

یه: سوننه ته کانی گهټ نوږه فېرزه کان (الرواتب): که بهم جوړه:

(۱) دوو رکات پیش نوږی بهیانی، که پیغه مېهر ﷺ له ویاړه یانه وه فرموویده: ((رکعتا الفجر خير من الدنيا وما فيها)) رواه أحمد ومسلم والترمذي والنسائي. وه سوننه ته که له دواي فاتحه هردوو سووړه تی (قل يا أيها الكافرون) و (قل هو الله أحد) به که میان له رکاتی به که مو دوو میان له رکاتی دوو مېدا بخوینئ، وه (أحمد) و (ابن ماجه) ده گېږنه وه، یان ﴿قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا...﴾ البقرة ﴿۱۳۶﴾ و ﴿قُلْ يَتَاهَلِ الْكِتَابُ تَمَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَاتٍ سَوَّاهٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُم...﴾ آل عمران ﴿۶۴﴾ بخوینئ وه (مسلم) گېږاویه ته وه^(۱).

(۱) دیاړه مېهست خویندنی نه و دواي ته یه به ته وایی، که نه مه ده که یانه:

(۱) ﴿قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ﴾ البقرة ﴿۱۳۶﴾

(۲) ﴿قُلْ يَتَاهَلِ الْكِتَابُ تَمَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَاتٍ سَوَّاهٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ لَا تَسْبُدُوا لِلَّهِ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ آل عمران ﴿۶۴﴾

(۲) دوو رکات پیش نویژی نیوه پړو دوو رکاتیش له دواى، وهك (بخاري) له (ابن عمر) خوا لى پازى بى ده گپړتته وه، يان چوار رکات له پيشى و دوو ركات له دواى وهك (أحمدو مسلم) له (عبدالله بن شقيق) نه ویش له (عائشة) وه گپړاویانه ته وه، يان چوار رکات له پيشى و چواریش له دواى وهك (أحمد وأصحاب السنن) له (أم حبيبة) -خوا لى پازى بى- گپړاویانه ته وه.

(۳) دوو رکات يان چوار ركات پیش ئیواره (عصر) وهك پیغه مبر ﷺ فرموده تی: ((رحم الله امرأً صلى قبل العصر أربعاً)) رواه أحمد وأبو داود والترمذي وحسنه وابن حبان وصححه، به لگه ی دوو رکاتیش پیش عصر نه م فرموده یه: ((بين كل أذانین صلاة)) متفق علیه، که مه به ست له (أذانین) بانگ و قامه ته، ههروه ها نهو فرموده یه ی که (مسلم و نسائي) له (عائشة) ی ده گپړنه وه، وه (نسائي) له (أم سلمة) ی ده گپړتته وه که ههردوکیان به راشکاوی ده ئین پیغه مبر ﷺ دوو رکاتی پیش عصر کردون.

(۴) دوو رکات دواى شیوان وهك (بخاري) له (ابن عمر) -خوا لیان پازى بى- گپړاویه ته وه، وه واباشه که (قل يا أيها الكافرون) و (قل هو الله أحد) يان تیدا بخوینى، وهك دوو رکاتی پیش به یانى (ابن ماجه و ترمذي) نه مه یان له (ابن مسعود) وه گپړاوه ته وه -خوا لى پازى بى-، ههروه ها دوو رکاتیش پیش نویژی شیوان سوننه تن، چونکه پیغه مبر ﷺ فرموده تی: ((صلوا قبل المغرب...)) رواه البخاري عن عبدالله بن المغفل.

۵- دوو ركات دواى نویژی خهوتنان، وهك لهو فرموده یه دا ده بیړئ که (بخاري) له (ابن عمر) -خوا له خوئ و بابی پازى بى- ده گپړتته وه.

ههروه ها به پتی فرموده ی: ((بين كل أذانین صلاة)) له نیوان ههردو بانگدا نویژك ی سوننه ت- هه یه، دوو رکاتیش له پیش نویژی خهوتنان

هه، ههروهه به پیتی فەرمووده ی: ((ما من صلاة مفروضة إلا وبين يديها ركعتان)) رواه ابن حبان عن ابن زبير رضي الله عنهما، واته: هه موو نوژیژیکی فەرژ - له پینچ فەرژه کان - دوو پکاتی له پیشهوه هه.

ئاگاداری: له چهند فەرمووده یه کدا ده ده کهوێ که ئه نوژیوه سوننه تانه ی له گهژ پینچ نوژیوه فەرژه کانی که به (سنن الرواتب) ناسراون، ته نیا ده (۱۰) پکاتیان یان دوازه (۱۲) یان به داکۆکی له سەر کراو (المؤکد) داده نرێن و ئهوانی دیکه به داکۆکی له سەر نه کراو داده نرێن، جا به پیتی ئه فەرموودانه که دواپی ئاماژه شیان پێ ده که یین سوننه ته کانی داکۆکی له سەر کراو نه گهر ده (۱۰) پکات بن ئه مانه: دوو پکات پیش به یانی، دوو پکات پیش نوهرۆ دوو پکات له دوا، دوو پکات دوا شیوان، دوو پکات دواي خهوتنان.

به لام نه گهر دوازه (۱۲) پکات بن ئهوه له جیاتی دوو پکات چوار پکات پیش نیوه رۆیه و ئهوانی دیکه ش وهك خۆیان، یان پیش نیوه رۆ هه ر دوو رکات و پیش عه صریش دوو رکات. ئه فەرموودانه ش که ئه وه نه بجام گیریه یان لێ ده فامریتتهوه که گوتمان ئه مانه:

■ ((عن ابن عمر قال: حفظت من النبي ﷺ عشر ركعات "ركعتين قبل الظهر وركعتين بعدها، وركعتين بعد المغرب في بيته، وركعتين بعد العشاء في بيته، وركعتين قبل صلاة الصبح")) رواه البخاري.

* ((عن أم حبيبة بنت أبي سفيان أن النبي ﷺ قال: من صلى في يوم و ليلة اثنتي عشرة ركعة بني له بيت في الجنة: أربعاً قبل الظهر، وركعتين بعدها وركعتين بعد المغرب، وركعتين بعد العشاء، وركعتين قبل صلاة الفجر)) رواه الترمذي وقال: حسن صحيح، و رواه مسلم مختصراً وهذه لفظه:

■ ((من صلى في يوم و ليلة اثنتي عشرة سجدة سوى المكتوبة بني له بيت في الجنة)) رواه الجماعة الا البخاري. واته: ههركه سیك له شهوو رۆژنكدا بیتجگه له نویژی فهرز، دوازه پکات بکات مائیکی له بههشت بۆ دروست ده کری.

دوو: شهو نویژو وهر (صلاه الیل والوتر) و تهرابو:

بزیه شهونویژو وهرم پیکهوه هینان، چونکه مهگهر چۆن دهنا ههم پیغه مبهری خوا ﷺ ههر پیکهوه کردوونی و ههم له دهقه کانی سوننه تیشدا پیکهوه باسکراون، وه له راستیدا دوو شتی زۆر پیکهوه تیکهه لکیشن.

جا دیاره ههم شهونویژو ههم وهتریش پاش نویژی خهوتنان ده کری و چاکتریش وایه که وهر بخریته کۆتایی نویژی شهوگارهوه، چونکه پیغه مبهر ﷺ به زۆری وای کردوه و جاری واش بووه که وهتری پیش خسته واته پیش خهوتن کردوویدی- وه که له چهندان دهقی سوننه تدا دهرده کهوی بۆ وینه:

■ ((عن عائشة قالت: من كل الليل قد أوتر النبي ﷺ من أول الليل و أوسطه و آخره فانهي وتره إلى السحر)) متفق عليه، واته: پیغه مبهر ﷺ له ههموو کاته کانی شهویدا نویژی وهتری کردوه، له سه ره تایی شهوه وه له نیوه راستی و له کۆتایی یهوه، وه دواجار وهتری خسته پیش به ره بهیان.

دهرباره ی نه ندازه و ژماره ی پکاته کانی شهونویژو وهتریش شهوه ی له سه ره جم دهقه کانی سوننه ت دهرده کهوی، شهوه یه که پیغه مبهری خوا ﷺ به شهونویژو وهتره وه به زۆری یازده (۱۱) پکات و جاری واش بووه سیژده (۱۳) پکاتی کردوون، که دیاره ههشت (۸) پکات له و یازده پکاته، یان سیژده پکاته، شهونویژو بوون و باقی یه که ی که سی پکات یان پینچ پکات بووه، وهر بوون، که واته شه دهقانه ی که باسی ههوت پکات وهر یان نۆ یان زیاتر ده کهن، شهوه مه به ستیان شهو نویژو وهره به یه که وه، چونکه پیغه مبهر ﷺ عاده تی و ابو - به تایبه ت

له دواډوای تمه نیدا - که وهری خستو ته کوټایی شو نوټو وه، نه مهش چهند ده قیځ له باره شو نوټو وهر وه، که راستیی شو قسه یه سهری ده سه لیتن:

■ ((عن عائشة رضي الله عنها أن النبي ﷺ ما كان يزيد في رمضان ولا في غيره على إحدى عشر ركعة)) متفق عليه، واته: پیغه مبر ﷺ له مانگی ره مه زانو غهیری نهویشدا له یازده رکات زیاتر شو نوټو وهری نه کرده.

■ ((عن عائشة رضي الله عنها قالت: كان رسول الله ﷺ يصلي من الليل ثلاث عشر ركعة يوتر من ذلك ب خمس لا يجلس إلا في آخرهن)) متفق عليه، واته: پیغه مبري خوا ﷺ شوانه سیزده (۱۳) رکاتی ده کردن، پینجیان لهوانه وهر بوون، تنیا له رکاتی کوټاییاندا داده نیشت - بو ته حیات خویندن -.

لهم ده قه دا یکی پرواداران (عائشه) - خوا لیتی پازی بی - به راشکاو بی ده ری ده خات که شو نوټو (صلاه التهجد) هشت (۸) رکاته.

ننجا شایانی باسه که (ته پراویش) هدر شو نوټو نهو نه ده هیه به کو مه کرانی تیډا سوننه ته، به لگه شمان چهند ده قیځه یه کیکیان شو فرموده یه (عائشه) یه که پیشت باسما کرد: ((ما كان يزيد في رمضان ولا في غيره عن إحدى عشر ركعة))، ده قیځی دیکهش نهو یه که (جابر) - خوا لیتی پازی بی - ده رباره ی ته پراو می ره مه زانو له پیغه مبري ﷺ ده گیر ټتوه:

■ ((أنه ﷺ صلى بهم ثمانی ركعات والوتر)) أخرجه ابن خزيمة وابن حبان في صحيحيهما، هندیځ له زانایانیش پایان وایه، که شه ونوټو ته پراویش ژماره کی دیاریکراوی نیو، نینسان هر چهن دی توانی بایکات گرنګ نهو یه کوټاییه کی به وهر بیښی، چهند ده قیځیش به به لگه دیننه وه یه کیکیان نه مه یه:

«(عن سمرة بن جندب رضی اللہ عنہ قال: أمرنا رسول الله ﷺ أن نصلّي من الليل ما قل أو كثر فنجعل آخر ذلك وتراً) رواه الطبراني والبخاري. هـ ربّیہ زۆریہی زانایان ده‌ئین سوننه ته ته‌راویح بیست (۲۰) پکات بیت، وه ئه‌مه رای هه‌رکام له حه‌نه‌فییه‌کان و شافیعییه‌کان و حه‌نبه‌لیی‌یه‌کان و داوود ظاهیری و ثوری و ابن المبارک (یشه، (مالک) یش رای وایه که (۳۶) پکات بیت.

که‌واته: هه‌رچه‌نده پیغه‌مبه‌ر ﷺ بۆ خۆی به شه‌ونویژو وه‌تره‌وه — له په‌مه‌زان و غه‌یری په‌مه‌زان — سێژده یان یازده رکاتی کردوون، به‌لام نه‌یفه‌رموه که له‌م نه‌ندازه‌یه زیاتر یان که‌متر نابێ بکری، هه‌رچه‌نده بیگومان وه‌ک پیغه‌مبه‌ر ﷺ کردن چاک‌تر و په‌سه‌ند‌تره، به‌لام نه‌گه‌ر که‌سی‌کیش شیوه‌کانی دیکه‌شی هه‌لبێاردن و بۆمان نه‌یه گله‌یی لێبکه‌ین و په‌خنه‌ی لێ بگرین.

چوار ناگاداری:

یه‌که‌م: زۆریه‌ی هه‌ره‌زۆری زانایان رایان وایه، که هه‌م شه‌ونویژو هه‌م وه‌تریش دروسته دوو پکات دوو پکات بکری‌ن و، دروستیشه چوار پکات چوار پکات و بگه‌ سه‌رجه‌م پکاته‌کان پێکه‌وه بکه‌ن و له‌ کۆتاییه‌که‌یاندا سه‌لام بدریته‌وه، چه‌ندان ده‌قی سوننه‌تیش له‌وباره‌وه هه‌ن، بۆ وێنه‌ ئه‌و فه‌رموده‌یه‌ی که (سعید بن هشام) له (عائشة) وه‌ ده‌یگێرتیه‌وه که ده‌رباره‌ی وه‌تری پیغه‌مبه‌ر ﷺ پرسبیری لێ کردوه ^(۱).

دووه‌م: سوننه‌ته‌ له‌ سێ پکاتی کۆتایی وه‌تردا — که وادیاره پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌زۆری وه‌تری به‌ سێ پکات کردوه — له‌ پکاتی یه‌که‌مدا دوا‌ی فاتحه‌ سوپه‌ته‌ی (سبح اسم ربک‌ الأعلی) وه‌ له‌ پکاتی دووه‌میشدا سوپه‌ته‌ی: (قل یا آیه‌ا الکافرون) وه‌ له‌ سێه‌میشدا سوپه‌ته‌ی: (قل هو الله‌ أحد) — یان نه‌میش و

(۱) پروهانه: (نبیل الأوطان)، ج ۳، ص ۷۰، که فه‌رموده‌ی ناوبراوی به‌ درێژی هێناوه.

همردو سوورېتى (الفلق) و (الناس) یش بخوینى، وه (أحمد داوود و ترمذی) له (عائشة)، وه (رضی الله عنها) گپړاویانه تموه.

سټیډیم: فرموده‌ی زړو زه‌وند هډن د‌رباره‌ی گوره‌یی پله‌و پای‌و خپرو
پاداشتی ه‌رکام له شه‌ونو‌ی‌و و‌ترو ت‌راوی‌ح، ب‌ق نمونه:

* ((عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: سئل رسول الله ﷺ أي الصلاة أفضل بعد المكتوبة؟ قال: الصلاة في جوف الليل...)) رواه مسلم وأبو داود والنسائي والترمذي، واته: پرسیار له پیغمبر ﷺ کرا پاش نویژی فہرچ نویژیکی چاکترو گہورہ ترہ؟ فہر مووی: نویژی لہ نیوہ شہوئی دا۔

* ((قال علي عليه السلام: إِنَّ الْوُتْرَ لَيْسَ بِحَتْمٍ كَصَلَاتِكُمُ الْمَكْتُوبَةَ وَلَكِنْ رَسُولُ اللَّهِ أُوتِرَ ثُمَّ قَالَ: يَا أَهْلَ الْقُرْآنِ أُوتِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ وَتَرَ يَحِبُّ الْوُتْرَ)) رواه أحمد وأصحاب السنن وحسنه الترمذي وصححه الحاكم، واته: بينگومان وهتر وهك نویژه فهرزه کانتان پیویست نیه، به لام پییغه مبهری خوا علیه السلام وهتری کردوه تنجا فهرموویه تی: نهی شوینکه وتوانی قورنان نویژی وهتر بکهن، چونکه خوا تاکهو نویژی تاکی خوش دهوی.

■ ((عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: كان رسول الله ﷺ يُرْعَبُ في قيام رمضان من غير أن يأمر فيه بعزيمة فيقول: من قام رمضان إيماناً واحتساباً غفر له ما تقدم من ذنبه)) متفق عليه، واته: پیغه مبهري خوا مسولمانانی هان دهدها بؤ نویژکردن له - شهوانی - په مه زاندا بی شهوی وهك فهرز فەرمانیان پی بکات، دهیغه رموو: هه رکه سیټک شهوانی په مه زان شه و نویژ بکات به تیمان و ئیخلاصه وه هه موو گوناچه پی شه وه کانی ده بووردرتین.

چوارهم: دهربارې خویندنی دووعای قنوت له پکاتی کۆتایی نوښی وه تردا زانایان رایان جیاجیایه، به شیکیان ده لاین: سونته به دریوایی سال دووعای قنوت بخوښی، که هم رایه وه (نووی) گوتوویه تی له (ابن مسعود) و

(الحسن البصري) و (النخعي) و (إسحاق) و (أبو ثور)، نه قلکراوه، نه مه پای
 هه نه فییه کان و هه نذیک له شافیعییه کان و پای (أحمد) یشه^(۱)، وه به شیکیان
 ده لئین ته نیا له نیوهی دوه می مانگی په مه زاندا سوننه ته بخوینری، که نه مه
 پای باوی شافیعی و پای مالیک و نه هه ده^(۲)، هه نیکیشان ده لئین: ته نیا له
 مانگی په مه زاندا - هه مووی - سوننه ته بخوینری^(۳)، دیاره پیشتیش ده قی نه و
 دوه عایه مان نووسیوه که پیغه مبهری ﷺ فیری (حسن بن علي) - خوا له
 خوئی و بابی پازی بی - کرده، که له دوه عای قونووتی پکاتی کوتایی و هتردا!
 بیخوینری، به لام لیتره شدا دوه باره ی ده کهینه وه.

■ ((عن الحسن بن علي رضي الله عنهما قال: علمني رسول الله ﷺ كلمات
 أقولهن في الوتر: اللهم اهدني فيمن هديت، وعافني فيمن عافيت، وتولني
 فيمن توليت، وبارك لي فيما أعطيت، وقني شر ما قضيت، فإنك تقضي
 ولا يقضى عليك، وأنت لا يذل من واليت ولا يعز من عاديت، تباركت ربنا
 وتعاليت، وصلى الله على النبي محمد)) رواه أحمد وأصحاب السنن، وقال
 الترمذي: هذا حديث حسن.

سئ: نویژی جه ننی په مه زانو قوریان (صلاة عیدی الفطر والأضحی):

زوری زانایان هه ردووک نویژی جه ننی په مه زانو، که له یه که مین پوژی مانگی
 شه ووال دایه و، جه ننی قوریان، که له دهیه مین پوژی مانگی (ذو الحجة) دایه به
 سوننه ته ده زانن^(۴)، وه ده لئین چاکتر وایه به کومهل بکرین به لام به ته نیاش

(۱) پروانه: (المجموع شرح المذهب)، ج ۴، ص ۳۱.

(۲) سرچاوه ی پتیشو هه مان بهرگو لایره.

(۳) پروانه: (نبیل الأوطار)، ج ۳، ص ۵۴-۵۵.

(۴) مالیکیه کان و شافیعییه کان به سوننه ته ده زانن و هه نه فییه کان به نه پزی عهین و
 هه نه لییه کانیش به نه پزی کیفایه. پروانه: (الفقه الاسلامي وأدلته) ج ۲ ص ۳۶۳، ۳۶۴.

دروسته^(۱)، وه هدر کامیکیان دوو پرکاته و سوننه ته له یه کهمدا دواى دووعاى (استفتاح) حمدوت جار (الله اکبر) بکړئ و له پرکاتى دووهمیشدا بیجگه له (الله اکبر) ی هه لسانه وه پيش خویندنى فاتحه پینج جار (الله اکبر) بکړئ، نه مه راي زۆری هدره زۆری زانایانه له هاوه لانی بهر پز ﷺ وه شوینکه وتوان (التابعین) و پیشه وا سدرمه زه به کانی وهک: (مالك وأوزاعی وشافعی وأحمد وأسحاق)^(۲)، به لگه شیان چهند فدرمووده یه که، که نه مه یه کیکیانه:

■ ((عن عمر بن شعيب عن أبيه عن جده أن النبي ﷺ كبر في عيد ثنتي عشرة تكبيرة سبعا في الأولى وخمسا في الآخرة ولم يصل قبلها ولا بعدها)) رواه أحمد وابن ماجه، واته: پیغه مبه ﷺ له نویژی - جهژنی کدا دوازه جار (الله اکبر) ی کرد حموتیان له پرکاتى یه کهمدا و پینجان له هی دووهم دا، وه نه له پیش نویژی جهژن و نه له دوايه وه نویژی دیکه ی نه کرد. وه نه مه ش فدرمووده یه کی دیکه یانه:

■ ((عن عمر بن عوف المزني ﷺ أن النبي ﷺ كبر في العيدين في الأولى سبعا قبل القراءة وفي الثانية خمسا قبل القراءة)) رواه الترمذي وقال: هو أحسن شيء في هذا الباب عن النبي ﷺ، وه (ترمذي) له کتیبى (العلل المفردة) دا گوتوویه تی: له باره ی نهو فدرمووده یه وه پرسیارم له (محمد بن إسماعيل) واته - بوخاریی - کرد گوتی: (لهو باره وه لهم فدرمووده یه راستتر نیه و منیش هدر نه وه رامه)^(۳).

(۱) نه مه ش راي به شیکى زانایانه و به شیکیشیان ده لاین به کۆمه ل کرانی مدرجه، پروانه سدرچاوه ی پیشوو.

(۲) پروانه: (نیل الأوطار)، ج ۳، ص ۳۶۷-۳۶۸.

(۳) سدرچاوه ی پیشوو، ج ۳، ص ۳۶۶.

چهند ټاگادار ییبهك له باره ی نوژی دوو جهژنه کانه وه:

(۱) سوننه ته له پکاتی یه که میاندا پاش فاتحه سوپه تی (سبح اسم ربك الأعلى) و له دوو میاندا سوپه تی: (هل أتاك حديث الغاشية) بخوینن، وهك (احمد) له (سمره) و (ابن ماجه) له (ابن عباس) وه گپړاویانده وه، که پیغه مبه ر وای کردوه.

یان له جیاتی نهو دوو سوپه ته له پکاتی یه که میاندا (ق والقرآن المجید) و له ه ی دوو میان (اقتربت الساعة) بخوینن، وهك (بخاری واصحاب السنن) گپړاویانده وه، دیاره له نوژی جهژندا نیمام دهنگی بهرز ده کاته وه ههم بـو قورئان خویندن و ههم بـو (الله اکبر) هکانیش.

(۲) گوټنی (الله اکبر) هکانی نوژه کانی همدووک جهژنی په مه زانو قوریان به پای زوربه ی هره زوری زانایان سوننه ته و هندیکیشیان ده لـین فـه رزه، به لام پای زوربه به هیژتره^(۱)، وه له نیوان (الله اکبر) هکان زیکی دیاړیکراو نیه، بویه به شیک له زانایان وهك (مالك و أبوحنيفه و أوزاعي) ده لـین: ده بی (الله اکبر) هکان به دوا ی یه کدا بلـیت و هیچیان له نیواندا نه لـی، هندیکیشیان ده لـین: وابهش زیکیکیان له نیواندا بکات و له وباره وه چهند زیکیکیان پیشنیار کردوون^(۲)، بـو وینه:

(سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر) یان (لا اله الا الله وحده لا شريك له والملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير) یان (الله اکبر کبیراً والحمد لله کثیراً وسبحان الله بکرة واصیلاً) که ثم زیکرانهش له لایه ن شافیعیه کانه وه

(۱) پروانه: (الروضة الندية في شرح البيهية)، ج ۱، ص ۲۷۱.

(۲) پروانه: (نیل الاوطار)، ج ۳، ص ۳۷۰.

پیشنیار کراون، واش پې ده چې زیکرکردن و پیدهنگ بوون همدو وکیان وهک یهک
بنو همدکامیان بکړئ ثاسایی بی^(۱).

(۳) نویږی جهژنهکان له مزگهوتو له دهرهوهی مزگهوتیشدا دروسته، جا همدچی
جهماوهی زانایانن دهلین: سوننه ته له دهرهوهی مزگهوت بکړین، بهلام
شافیهیهکان دهلین سوننه ته له مزگهوت دا بی، بهلام وا پې ده چې پای جهماوه
به هیترتو به لگه دارتری^(۲).

(۴) زوری زانایان پایان وایه که سوننه ته نافرته تیش به گشتی — به کچ و ژنو
پېدو گهنجهوه — له مال دهریچن بؤ نویږی جهژنهکانو نه گهر بی نویږیش بوون
همر بچن، بهلام له گوښه و کناریکوه بنو گوږی بگرنو زیکری خوا بکه،
به لگه شیان چهند فمرموده یه که، نه مه یه کیکیانه:

■ ((عن أم عطية رضي الله عنها قالت: أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ نَخْرُجَ فِي
الْفِطْرِ وَالْأَضْحَى: الْعَوَاتِقُ وَالْحَيْضُ وَذَوَاتُ الْخُدُورِ فَمَا الْحَيْضُ فَيَعْتَزِلْنَ
الصَّلَاةَ)) رواه البخاري ومسلم واصحاب السنن، واته: پیغه مبهری خوا ﷺ
فهرمانی پې کردین که له جهژنی په مهزانو قوریاندا کچوله کانو نافرته تانی
حه یزدارو نافرته تانی په رده دار بهرینه دهی — بؤ نویږ — جا همدچی
حه یزداره کانن به شداری نویږ ناکه نو که نار ده گرن .

(۵) دیاره نویږی جهژنه کانیش بانگو قامه تیان تیدا نین، وهک (بخاری و مسلم) له
(ابن عباس) یان گېړاوه ته وه که گوتوویه تی: ((لم یکن یؤذن یوم الفطر ولا یوم

(۱) نوي گوتوویه تی (مزهبی شافعی و احمد) و (ابن المنذر) پایان وایه زیکر بخوینری، بهوانه:
(المجموع)، ج ۵، ص ۲۶.

(۲) سدرچاوهی پیښو، ج ۳، ص ۳۵۹، وه بهوانه: (الفقه الاسلامی...)، ج ۲، ص ۳۶۹.

الأضحى))، واتە: نە پۆژی جەژنی پەمەزان نە پۆژی جەژنی قوربان بانگ نە دەدرا^(١).

(٦) سوننەتە لە بەر بەیانی جەژنی پەمەزاند بەر لە مال دەرجوون شتیک بخوری، بەلام لە جەژنی قورباند نا، چەند دەقیك لەوبارەو هەن بۆ وێنە: ((كان رسول الله ﷺ لا يفعدو يوم الفطر حتى ياكل ولا ياكل يوم الاضحى حتى يرجع)) رواه احمد والترمذي وابن ماجه وابن حبان والبيهقي وغيرهم عن (بريدة).

(٧) وە سوننەتە ئینسان ئەو پێیە لێیەو دەچی بۆ نوێژ بۆ گەرانەوێ مال بیگۆڕی و لە پێیەکی دیکەو بگەڕێتەو، لەوبارەشەو چەندان فەرموودە هەن بۆ وێنە: ((كان النبي ﷺ اذا كان يوم العيد خالف الطريق)) رواه البخاري.

(٨) دیارە کاتی نوێژی دوو جەژنەکانیش دەکەوێتە نێوان خۆریەرزبوونەو بە ئەندازە ی پمیک هەتا خۆر لە نێو پاستی ئاسمان لادەدات، ئەم مەسەلەیش چەند دەقیکی لەسەرنو هەرچەندە زۆریش بەهێزین، بەلام سەر بارەش یە کەدەنگی (اجماع)ی زانیانی لەسەرە^(٢).

(٩) زۆریە هەرەزۆری^(٣) زانیان پریان وایە لەگەڵ (الله اکبر)ە زیادەکانی نوێژی جەژندا سوننەتە هەردوو ک دەست وەک کاتی نوێژ دا بەستن بەزیکرێنەو، هەندیکیشیان وەک (مالك و ثوري و ابن أبي ليلى و ابو يوسف) دەلێن: سوننەت نیە^(٤).

(١) (نوی) گوتوویەتی: (لا يؤذن للعید ولا یقام وبهذا قال جمهور العلماء من الصحابة والتابعین و من بعدهم وعلیه عمل الناس فی الأمصار...)، المجموع، ج ٥، ص ١٩.

(٢) پروانە: (الروضة الندية شرح الدرر البهية)، ج ١، ص ٣٢٠.

(٣) (نوی) گوتوویەتی: ئەو وێرانی مەزەبی شافعیی پاری (عطاء و اوزاعی و ابو حنیفة و عمار و احمد و داود و ابن المنذر) یە پروانە: (المجموع)، ج ٥، ص ٢٦.

(٤) پروانە: (المجموع)، ج ٥، ص ٢٦.

۱۰) ټیټکړای زانایان دوی نویژی جهژنه کان وتاردان (خطبة) به سوننه ده زانن^(۱)، جا به شیکیان ده لټن سوننه ته دوو وتاریش وهک هی جومعه و له نیوانیاندا دابنیشی، به شیکیشیان ده لټن وتاری جهژن بهس یهک وتاره، به لام وا پي ده چي پای دووهم به هیژتری، چونکه هیچ ده قیگی راستو بی پیچ و په نا (صحيح و صریح) به ده ست نه هلی پای یه که موه نیه — هرچه نده زوریو جه ماوه ری^(۲) چوار مه زه به کانن — که نیسپاتی نه وهی پی بکه ن پیغه مبر ﷺ له پوژی جه ژنه کانیشدا وهک پوژانی جومعه دوو وتاری دابن و له نیوانیاندا دانیشتی^(۳).

هندیک له زانایانیش ده لټن وا په سنده که وتاری جهژن به (الله اکبر) کردن ده ست پی بکات جا نه وانهی دوو وتار به سوننه ده زانن، بو وینه شافیهییه کان ده لټن واباشه بهر له ده ست پی کردنی وتاری یه که م نو^(۴) (جار (الله اکبر) بکات و له پیس هی دوه میشدا حموت (۷) جار، به لام راستیه که ی نهو زانا به ریژانه به لگه یه کی نهو تو یان له سوننه تی پیغه مبر ﷺ به ده ست وه نیه، که نیسپاتی نهو رایه یانی پی بکه نو، په سنده چاک وایه، که وتاری جهژنه کانیش وهک وتاری جومعه به سوپاس و ستایشی خوا ده ست پی بکری^(۴).

۱۱) ټیټکړای زانایان (الله اکبر) کردن به ده نگی بهرزو نرم له پوژانی جه ژنه کاند به سوننه و درو شمیک نیسلام ده زانن، خوی په روه ردگاریش ناماژهی به (الله اکبر) کردن له هر دوو کیاندا کرده بو جه ژنی په مه زان: ﴿...وَلْتَكْمِلُوا أَلْعَدَّةَ وَلْتَكْمِلُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾

۱) پروانه: (نیل الاوطار)، ج ۳، ص ۳۷۷.

۲) پروانه: (الفقه الاسلامي)، ج ۲، ص ۳۷۸-۳۸۰.

۳) پروانه: (نیل الاوطار)، ج ۳، ص ۳۷۶.

۴) سدرچاوهی پيشو، هه مان بهرگو و لاپره.

البقرة ﴿ بۆ جهژنی قوربانیش: ﴿... كَذَلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِشْكِرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴾ (الحج ٣٧) ﴿، وه زۆریه زانایان پایان وایه که سهرهتای دهست پئی کردنی (الله اکبر) کردن له جهژنی په مه زاندا لهو کاتهویه، که نیمام دهچی بۆ نویژی جهژن وهتا دهست پئی کردنی وتار دهخایهتی، هه ندیکیشیان دهلێن له شهوی جهژنهوه دواي دیتنی مانگ دهست پئی دهکات وهتا نیمام دهچی بۆ نویژگه (مُصَلَّى) دهخایهتی^(١).

(الله اکبر) کردنی جهژنی قوربانیش به پای زۆریه زانایان، که (ابن المنذر و شافعی واحد و ابو یوسف و محمد) یان له نیودان له بهر به یانی پۆژی عه په وه دهست پئی دهکات وهتا نیواره - عصر سی دوايین پۆژی (أیام التشريق) که یازدهو دوازهو سێزدهی مانگی (ذوالحجة) ن دهخایهتی^(٢).

بۆ چۆنیهتی (الله اکبر) کردنیش (صیغه) یهکی تایبعت دیاری نه کراوه، بۆیه زانایان چهند (صیغه) یهکی جۆراو جۆریان پێشنیار کردون، که ئهوانیش له هاوه لانی بهر پێزی پێغه مبه ره وه ﷺ گێراویان نه وه، بۆ وینه^(٣):
(١) (الله اکبر، الله اکبر، الله اکبر) نووي گوتویهتی: ئه مه پای مه زه بی شافعی و پای مالیکه.

(٢) (الله اکبر الله اکبر، لا اله الا الله، والله اکبر الله اکبر، والله الحمد) نووي گوتویهتی: ئه مه ش پای (ثوري و أبو حنیفه و محمد بن الحسن، واحد و اسحاق) ه، له (عمرو ابن مسعود) وه.

(١) پروانه: (الفقه السنة)، ج ١، ص ٣٥٢-٣٥٣.

(٢) سه رچاوه ی پێشو.

(٣) پروانه: (المجموع)، ج ٥، ص ٤٥-٤٦.

(۳) (الله اكبر الله اكبر لا اله الا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير) له (ابن عمر) ەو ە -خو لييان پازى بى-.

شايانى باسە كە زۆرىيە زانايان ئەو (الله اكبر) كەردنە لە دواى نوێژە فەرزەكانەو بە سوننەت دەزانن، ەندىكىشيان پايان وايە، كە ئەو (الله اكبر) كەردنە ەروەك چۆن صيغەكەى ديارىكرائى ەو ەو چۆن بى ەو دروستە، كاتىكى ديارىكرائىش نى، وەك دواى نوێژە فەرزەكان، وەك زۆرىيەيان دەليين و دواى نوێژە سوننەتەكانىش وەك شافىعييەكان دەليين^(۱)، بەلكو ەم دواى نوێژەكان بە فەرزو سوننەتەو ەم كاتەكانى دىكەش ەو سوننەتەو دروشمىكى ئىسلامە^(۲)، واش پى دەچى ئەم پايەى دواى تەواوتر بى، ەو چەندە بىگومان لە پاش نوێژەكان زىكرى خواكردن گونجاوترە، بەلام مادام دەقيك نەبى تايبەتى بكات بەو كاتانەو ەو باشتە ەو بە مۆتلەقى بەيئەتەو.

چوار: نوێژى پۆزگىران و مانگ گىمان (صلاة الكسوف والخسوف):

تەكرار زانايان لەسەر ئەو يەك دەنگن، كە سوننەتە لەكاتى گىراني خۆرو مانگدا دوو پكات نوێژ بكرين، ديارە ەوى خۆرگىرانيش ئەو يە كە مانگ دەكەوتتە نيوان پۆزو زەوىيەو سىبەرى مانگ تىشك و پۆشنابى پۆز لە زەوى دەگرىتەو تاريك دادى، وە مانگ گىرانيش لە سۆنگەى ئەو يە كە دەكەوتتە بەر سىبەرى زەوى و زەوى تىشك و پووناكى پۆزى لى دەگرىتەو ەو لە ئەنجامى ئەو ەدا مانگ تاريك دەبى و شەوق و پووناكى نامىن.

(۱) (نووي) گوتويەتى: (قد ذكرنا ان مذهبنا استحبابه - أي التكبير خلف النوافل -، وقال: ابو حنيفة ومالك والثوري واحمد واسحاق وداود لا يكبر.. بروانه: (المجموع)، ج ۵، ص ۴۵.

(۲) بروانه: (الروضة الندية شرح الدرر البهية)، ج ۱، ص ۲۲۰.

چۆنیهتی نویژی خۆرگيران و مانگ گيرانيش له دهقه کانی سوننهتدا زۆر جوان پوونکراوه، که ئیتمه چهند وینهیهکیان لێ دێنینهوه:

* ((عن عائشة رضي الله عنها ان الشمس خسفت على عهد رسول الله ﷺ فبعث مناديا ينادي الصلاة جامعة، فاجتمعوا وتقدم فكير و صلى اربع ركعات في ركعتين واربع سجعات)) متفق عليه: واته: له پۆزگاری پیغه مبهری خوادا ﷺ پۆزگرا نهویش بانگ بیژیکی نارد که بانگ بکات (الصلاة جامعة - نویژی به کۆمهله) جا خه لک هاتن و کۆبوونهوه و نهویش پیش کهوت و (الله اکبری) - نویژی دابهستنی - کرد و دوو پکاتی کردن که چوار پکوع و چوار کړنووشیان تێدا بوون.

■ ههروهها عایشه - خوا لیتی پازی بێ - ههه لهو بارهوه ئهم دهقهشی لێوه نهقل کراوه - له لایهن (بخاری و مسلم و مالک و احمد و ابوداود و نسائی و ترمذی و ابن ماجه)^(۱) هه که پوونتر چۆنیهتی نویژی خۆرگيرانمان بۆ دهخاته پوو، گوتویهتی: ﴿له سهردهمی پیغه مبهری خوا ﷺ پۆزگرا و پیغه مبهری خوا ﷺ نویژی به خه لکی کرد، - دواى نویژی دابهستنی - به پێوه زۆر مایهوه ئینجا پکوعی برد و پکوعه کهی درێژ کردهوه، پاشان ههستایهوه و زۆر مایهوه، به لām له به پێوه مانهوهی یه که جار که متر بوو، پاشان پکوعی برد و له پکوعدا مایهوه، به لām له پکوعی یه کهم که متر بوو، ئنجا کړنووشی برد و سهجده کهی درێژ کردهوه - واته ههردوو که سهجده کان -، پاشان پکاتی یه کهمی چۆن کردبوو بهو جۆرهش هی دووه می کرد، دواى له نویژی بۆوه و پۆزیش ده رکعت بۆوه، ئنجا وتاری بۆ خه لکه کهدا، ستایشی خوی کرد و مه دحی کرد پاشان فهرمووی: بیتگومان پۆز و مانگ دوو نیشانهن له نیشانه کانی خوا، نه بۆ مردنی کهس ده گیرین و نه بۆ ژیاى،

(۱) پروانه: (العدة على احكام الاحكام شرح العمدة)، ج ۳، ص ۱۵.

جا هدرکات شتی واتان بینی له خوا بیارینه وهو (الله اکبر) بکهن، وه نویژ بکهن و مالّ بیه خشن...﴿

■ ((عن الحسن البصري قال: خسف القمر، وابن عباس أمير على البصرة. فخرج فصلى بنا ركعتين في كل ركعة ركعتين، ثم ركب وقال: إنما صليت كما رأيت النبي ﷺ يصلي) رواه الشافعي في مسنده^(١).

واته: له کاتیڤدا که (ابن عباس) -خوا له خوځی و بابی پازی بښ- نه میری به سړا بوو مانگ گیرا، جا -عبداللّا - چوه درې و دوو پرکات نویژی پښ کردین که هدر پرکاتیڤک دوو پرکووعی تیدابوون، پاشان سواربوو گوتی: بښگومان ته نیا بهو جوړه ی که پیغه مبهرم ﷺ بینیه نویژی - مانگ گیرانی - پښ کردوین، نویژم پښ کردن.

چهند ناگاداریه که دهر باره ی نویژی خوژگیران و مانگ گیران

(١) زۆریه ی زانایان ده لښ: نویژی پوژگیران و مانگ گیران دوو پرکاته و له هدر پرکاتیڤک دوو پرکووع و دوو جار فاتحه خویندن و قورئانی دوا ی فاتحه هیه و هدر پرکاتیڤک دوو سه جده ی تیدان، نه مه پای (شافعی و مالک و احمد و اسحاق و ابو ثورو داود)، به لّام (نفعی و ثوری و أبو حنیفة) ده لښ: دوو پرکاته و هک نویژی جومعه و نویژی به یانی^(٢)، شایانی باسیشه که له ده که کانی سوننه تدا زیاتر له دوو پرکووعیش له پرکاتیڤک داهاتوه واته: سځ پرکووع^(٣)، چوار^(١) پرکووع، هه تا پیښج^(٢) پرکووع.

(١) پروانه: (فقه السنة)، ج ١، ص ٢٣٤.

(٢) پروانه: (المجموع)، ج ٥، ص ٦٤.

(٣) و هک (مسلم) له (جابر) ی گپاوه ته وه.

(۲) هەرچهنده سوننه ته نویژی پۆژگیران و مانگ گیران به کۆمهڵ بکری، به لām به کۆمهڵ کرانی مەرج نیه و ده کری به ته نیاش بکری^(۳)، وه هەرچهنده کاتی خۆی پیغه مبهەر ﷺ له مزگهوت کردوویهتی، به لām له غیری مزگهوتیشدا دروسته بکری^(۴).

(۳) له دهقه کانی سوننه تدا هەر کام له دهنگ بهرزکردنه وه و دهنگ بهرزنه کردنه وه له نویژی خۆرو مانگ گیراندا هاتوون، به لām دهقه کانی دهنگ بهرزکردنه وه زیاترو به هیتریشن^(۵)، بۆیه زۆربهی زانیانیان ئه وه بیان ههتباردوه و، ههشیانه ههردووک لای به دروست داناون وهك^(۶) (طبری) كه پیم وایه رایه کی په سندوق چاکه.

(۴) سەرجهم زانیان یه کدهنگن له وهدا كه وتاردان (خطبة) مەرجی کردنی نویژی خۆرو مانگ گیران نیه، به لām به شیکیان ده لێن: سوننه ته وتاریشی له گهڵ بیت و له دواى نویژه كه بدری و به شیکیش ده لێن: سوننه ت نیه و، ئه وهش كه پیغه مبهەر ﷺ له وکاته دا دواى نویژه كه وتاری داوه بۆ په واندنه وهی ته و مژى گومان و بانگه شهیه کی ههتبه وه، ئه ویش ئه وه بووه كه له و پۆژدا (ابراهیم) کوپی پیغه مبهەر ﷺ مردوه و ههندیك كهس وایان زانیوه له بهر مردنی ئه و پۆژگیراوه! وهك له (صحيح البخاري) دا هاتوه^(۷).

(۱) وهك (مسلم) له (ابن عباس) ی گێپاوه ته وه.

(۲) وهك (ابو داود) له (ابی بن كعب) ی گێپاوه ته وه، به لām به هیز نیه.

(۳) پروانه: (نیل الاوطار)، ج ۴، ص ۲۴.

(۴) پروانه: (الفقه الاسلامي وأدلته) ج ۲، ص ۴۰۷.

(۵) پروانه: (المجموع)، ج ۵، ص ۲۶، وه: (نیل الاوطار)، ج ۴، ص ۲۲.

(۶) پروانه: (نیل الاوطار)، ج ۴، ص ۲۲.

(۷) پروانه: (العدة على احكام الاحكام شرح العمدة) ج ۳، ص ۱۱.

واش بئ ده چئ پای دووهم راستر بیت^(۱) و هدرچوئیش بئ هیچ به لگه یه که له سهر (دوو وتار) نیه، وه که شافیعییه کان ده لئین^(۲).

(۵) هدرچهنده له دهقه کانی سوننه تدا هیچ سووره تیکی تاییه تی دیاری نه کراوه که له نویژه کانی رۆژگیران و مانگ گیراندا بوئیتن. به لام له زۆریه دهقه کاندا پراگه یه نراوه که پیغه مبهری خوا عليه السلام زۆری قورئان تیدا خوئندوون به ئەندازه یه که له هیچ نویژی دیکه دا هیئده ی نه خوئندوه، ئنجا بیگومان پرکوع و سهجده کانیش ههروا بوون له قهدهر زۆر وهستانه کان بوون، بۆ وینه (بخاری و مسلم) له أبو موسی - خوا لئی پازی بئ - گیراویانه تهوه که دهرباره ی نویژی رۆژگیرانی پیغه مبهیر عليه السلام فەرموویه تی: ((حتی أتى المسجد فقام، فصلی بأطول قیام و رکوع و سجود، ما رأیته یفعله فی صلاته قط...)) واته: ههتا - پیغه مبهیر عليه السلام - هاته مزگهوت، جا ههستا نویژی کرد به درئوترین پراوهستان - قورئان خوئندن - و پرکوع سهجده، که ههرگیز نه مدیوو له نویژه کهیدا ناوا بکات.

(۶) سهرجه م زانایان له بهر تیشکی دهقه راستو بئ پیچ و په نایه کانی سوننه تدا یه کدهنگ بوون که سوننه ته له کاتی خۆرگیران و مانگ گیراندا مسولمانان سهرگه رمی زیکری خوا و پارانه وه و نویژو خیرکردن بن، چونکه بیگومان له کاتی به لاو گرفتارییه کاندا دل و دهروونی ئینسان نه رمیی و ناماده یی زیاتر ده بئ بۆ به ندایه تی و له خوا نزیک کهوتنه وه، وه گه پانه وه لای خوا و زیکرو تاعه تیش مایه ی دابارینی په حه ته تی خوا و لاچوونی به لاو گرفتارییه کانه، وه که پیغه مبهری خوا عليه السلام فەرموویه تی:

(۱) که پای زۆریه ی زانایانه وه: (مالك و ابوحنیفه و ابو یوسف و احمد) پروانه: (المجموع)، ج ۵، ص ۵۷.
(۲) به لگو شه پهری تهوه لهو دهقانه و هره گیرئ که پیغه مبهیر عليه السلام وتاری داوه، وتاریکی داوه و وه (مالیکیه کان) ده لئین: تهویش نامۆزگاری مسولمانان و ستایشی خوایه، پروانه (الفقه الاسلامی)، ج ۲، ص ۴۰۶.

((فإذا رأيتم شيئاً من ذلك فافزعوا إلى ذكر الله ودعائه واستغفاره)) رواه البخاري ومسلم عن أبي موسى الأشعري رضي الله عنه، واته: جا هدر کاتیک شتیکتان لهو بابه ته بینی هانا بۆ لای یادی خواو لسی پارانوهی و داوای لیبوردن کردنی بهرن.

ئنجایانی باسه، که ئهم پهنا بۆ زیکرو دووعاو تاعدت بردنه یاسایه کی گشتیه و تابهت نیه به کاتی خۆرو مانگ گیرانهوه، به لکو له کاتی پروودانی هدر به لاو کیشو گرفتارییه کدا هدر وایه.

پینج: نویژی داواکردنی باران بارین (صلاة الاستسقاء):

تیکرای زانایان جگه له (أبو حنیفة) نویژی داواکردنی باران بارین له خوا ی پهره ره گار به سوننهت ده زانن، نویژی ناوبراویش کتومت وهک نویژی دوو جهژنهکان وایه له هه موو شتیکیدا، نه مهش چه نده قیکی سوننهت له باره ی نویژی ناوبراوه:

«(عن عبدالله بن زيد بن عاصم المازني رضي الله عنه قال: خرج النبي ﷺ يستسقي فتوجه إلى القبلة يدعو، وحول رداءه، ثم صلى ركعتين جهر فيهما بالقراءة)) متفق عليه^(١)، ولكن (مسلم) لم يذكر الجهر بالقراءة، واته: پیغه مبهری خوا ﷺ چوه ده ری داوای باران بارینی — له خوا — کرد، روهی کرده قیبله و پارایه وه، وه پۆشاکه که ی ناوه ژوو کرده وه — یان سه ره و بنی کرد —، پاشان دوو پکاتی کردن که به دهنگی بهرز قورثانی تیدا خویندن.

(١) بروانه: (فتح الباری)، ج ٣، ص ٢٠٧؛ ژماره ١٠٢٤، وه (نیل الاوطار)، ج ٤، ص ٢٩، شایانی باسه که خاوهی (العدة على احكام الاحكام شرح العمدة) له بهرگی (٣) له لاپه ره (٢٨) داو له پدراویژی ژماره (٣) دا گوتویهتی، که رسته ی: (جهر فیهما بالقراءة) له (صحيح البخاري) دا نیه و ته نیه له (صحيح مسلم) دایه!! به لام له راستیدا به پیچه وانه وه یو هدر کام له (نوي) له (المجموع)، ج ٥، ص ٦٧، (شوکانی) له (نیل الاوطار)، ج ٤، ص ٢٩ راسته که یان گوتوه.

■ ((عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: خرج نبي الله ﷺ يوما يستسقي فصلى بنا ركعتين بلا أذان ولا إقامة ثم خطبنا ودعا الله -عزّو جلّ- وحول وجهه نحو القبلة رافعا يديه ثم قلب رداءه فجعل الأيمن على الأيسر والأيسر على الأيمن) رواه أحمد وابن ماجه، واته: پژيكيان پیغمبري خوا ﷺ له مالّ دهرچو بؤ داوای باران بارین کردن، جا دوو رکات نویژی پی کردین به بی بانگو قامدت، پاشان وتاری بؤ داین و له خوی زالّو پایهدار پارایه وه، وه پووی کرده قیبله -له کاتی پارانه وه- هردووک دهستی بهر زکرد بوننه وه دوايه پژاکه کمي^(۱) خوی هه لگيرایه وه و لای پاسته ی برده لای چه پی و لای چه پی برده لای پاستی خوی.

■ ((عن ابن عباس رضي الله عنه: سئل عن الصلاة في الاستسقاء؟ فقال: خرج رسول الله ﷺ متواضعا متبذلا متخشعا متضرعا فصلى ركعتين كما يصلي في العيد لم يخطب خطبتكم هذه)) رواه أحمد والنسائي وابن ماجه، ورواه أبو داود والترمذي برواية أخرى وصححه. واته: پرسیار له (ابن عباس) -خوا لی پی پازی بی- کرا دهر به ری نویژی باران بارین داواکردن؟ گوتی: پیغمبري خوا ﷺ به خو به که مگرتن و بهر گيکی ساکارو گهر دن که چپی و لالانه وه چووه ده ری و دوو رکاتی کردن وه چۆن له جهژندا نویژی ده کرد، به لّام وه وتاری ئیستاتان وتاری نه دا. (وا دیار) مه بهستی نه وه یه، که وتاری پیغمبر ﷺ زیاتر پارانه وه و زیکرو ستایشی خوا داوای لیبوردن کردن و لالانه وه بووه).

(۱) بۆیه (رداء) م به پژاک ترجمه کرده، که (عه با) پی ده ئین تاکو له (عه با) ی تافره تان جیا بیته وه.

چهند ناگادارییهك ده باره ی نویژی داواکردنی باران بارین:

(۱) له فرموده كان وا دهرده كهوئ كه وتاری گهڻ نویژی داواکردنی باران بارین یك وتاره نهك دووانو وتاره كesh نیواخن ده كړئ به پارانه وهو لاآنه وه له بهر خواو تویه كردن و په شیمان بوونه وهو داوای لیبورن له خوا كردن و... هتد^(۱)، وه له راستیدا وپرای پشکیننی زږر هیچ به لگو ده قیگی سوننه تم نه بیننی بۆ پشتگیږی پای شافیی -خوا لئى خوش بئ-، كه له کتیبی (الام) دا گوتویه تی^(۲): ((وعطب الإمام الی استسقا خطبتن، كما یعطب فی صلاة العیدین...)).

(۲) وتاری نویژی داوای باران بارین كردن وا باشته، كه پاش نویژه كه ی بیت، به لام نه گهر له پیشیشیه وه بئ هدر دروسته وه هندیک دهقی سوننه تی له سهرن، یه کیکیان نهم فرموده یه، كه (عبدالله بن زید) هیناویه تی و (بخاری و مسلم) لیان گپراوه ته وه و پیشتر خستمانه پروو.

(۳) پارانه وهو داوای باران بارین له خوا كردن به مخرج نه گپراوه كه حه تمدن نویژی تاییه تی له گهڻ بیت، به لگو ده گوځئ له کاتی نویژی جومعه شدا بیت^(۳)، یان هدر کاتیکی دیکه ی گوځاو^(۴).

(۱) خاوه نی: (الروضة الندية) له وبارو گوتویه تی: (روح هذه الصلاة وأساسها وعمادها الذي لا تقوم بدونه هو الاستكثار من الاستغفار قبلها وبعدها، وإخلاص التوبة من الذنوب...)، ج ۱، ص ۲۳۹.

(۲) پروانه: (المجموع)، ج ۵، ص ۸۰.

(۳) وهك: (بخاری و مسلم) له (أنس بن مالك) گپراویانه ته وه، پروانه: (فتح الباری)، ج ۳، ص ۲۰۱.

(۴) وهك (ابن ماجه) له (ابن عباس) و (أبو داود) له (جابر) گپراویانه ته وه، (نیل الاوطار)، ج ۴، ص ۳۵-۳۶.

٤) سوننه ته نویژی ناوبراو له بیابان و دهشت بکړی^(١)، مه گهر له مدکه و مه دینه و قودس که نویژ له مزگه وتی چه پام و مزگه وتی پیغه مېر ﷺ و مزگه وتی (أقصى) به چندان پله خپرو پاداشتيان زیاتره، بؤ کاتیش تايبت نیه به کاتیکی دیاری کراوه وه، وه کاتی نویژی جومعه و جهنمه کان و خوړو مانگ گیران، به لکو بیجگه له و کاتانه ی که نویژیان تیدا قهدهغه کراوه - هه رکاتیځ به هر گونجاوه^(٢).

٥) سوننه ته نیمام^(٣) زوړ به زه لیلانه و گهردن که چانه هه ردوک دهسته کانی به رزیکاته وه^(٤) به دل و به کول له خوی به به زه یی بپاړیته وه، بؤ وینه بلئ:- به لام پاش سوپاس و ستایشی خواکردن و داوای لیږوردن لیږکردن و صلات و سلام ناردن بؤ سر پیغه مېر ﷺ ((اللهم اسقنا غيثاً مُغيثاً مريئاً مريعاً طبقاً غداً عاجلاً غير راث)) رواه ابن ماجة وغيره، واته: نهی خودایه! ناودیرمان بکه به بارانیکی قوتارکهر، شیرین و زولال و له وه پ روین، گشتگیرو به خورزه و دلویه زل، خیرا بیت نه که به کاوه خوړو سست.

ناشکراشه که نه هم دووعایه و نه هیچ دووعایه کی دیکهش به مه رج نه گیراوه و هه رجون مېههستی پئ بیته دی و له سنووری شدرع دهرنه چی، هه دروست و پړوايه.

(١) پروانه: (الفقه الاسلامي...)، ج ٢، ص ٤١٦.

(٢) پروانه: (الفقه الاسلامي وأدلته)، ج ٢، ص ٤١٦.

(٣) ههروها (مأموم) ده کانی، وه له (صحيح البخاري) دا هاتوه: (رفع رسول الله ﷺ يديه يدعو، ورفع الناس أيديهم معه يدعو...) پروانه: (فتح الباري)، ج ٣، ص ٢١٠.

(٤) (أنس) - خوا لئی رازی بئ - گوته ویه تی: پیغه مېر ﷺ دهسته کانی به رزکردنه وه ههتا سپیټی بن ههنگلیم بینی، پروانه: (فتح الباري)، ج ٣، ص ٢١٠.

شەش: نوێژی چێشتهنگاو (صلاة الضحی):

زۆربە ی هەرەزۆری زانیان نوێژی چێشتهنگاویش بە یەکیەک لە نوێژە سوننەتە مەزنەکان دادەنێن، ئەویش لای کەمی دوو پکاتەو، هەشتیش، هەندیکیش دەلێن: دوازدەش لای زۆرەکیەتی، کاتەکیشی پاش پۆژەهەتاتن و بەرزبوونەویەتی بە ئەندازەی پمبێک هەتا کاتی نوێژی نیوہ پۆ، بەلام چاکترین کاتی ئەودەمەیه، کە بە تیشکی خۆر دنیا گەرم دەبێ، ئەمەش چەند دەقیکی سوننەت دەربارەی گەورەیی نوێژی چێشتهنگاوو خێرو پاداشتی و ژمارەی پکاتەکانی و کاتی کردنی:

■ ((عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: أوصاني خليلي بثلاث: بصيام ثلاثة أيام في كل شهر و ركعتي الضحى وأن أوتر قبل أن أنام)) متفق عليه، واتە: خۆشەویستە کەم سێ شتی پێ پاسپاردووم- کە ئەنجامیان بەدەم-: لە هەر مانگێکدا سێ پۆژ بە پۆژووم، وە دوو پکاتی چێشتهنگاو بکەم، وە کە وەتر بکەم پێش ئەوێ بجوم.

■ ((عن أبي ذر رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: يصبح على كل سلامي من أحدكم صدقة فكل تسبيحة صدقة، وكل تحميدة صدقة، وكل تهليلة صدقة، وكل تكبيرة صدقة، وأمر بالمعروف صدقة، ونهي عن المنكر صدقة، ويجزيء من ذلك ركعتان يركعهما من الضحى)) رواه أحمد ومسلم وأبو داود. واتە: لە سەر هەر جومگەیکێ هەر کامیکتان پێویستە لە پۆژیدا چاکەیک بکات، جا هەر (سبحان الله) گوتنێک چاکەیکە، وە هەر (الحمد لله) گوتنێک چاکەیکە، وە هەر (لا اله الا الله) گوتنێک چاکەیکە، وە هەر (الله أكبر) کردنێک چاکەیکە، وە فەرمان بە چاکە چاکەیکە، وە پێگەری لە خراپە چاکەیکە، وە دوو پکات نوێژ کە کاتی چێشتهنگاو بیانکات وەبری ئەمانە هەمووی دەکەوێ.

* ((عن زید بن أرقم رضی اللہ عنہ قال: خرج النبی صلی اللہ علیہ وسلم على أهل قباء وهم يصلون الضحی فقال: صلاة الأوابین اذا رمضت الفصال من الضحی)) رواه أحمد ومسلم وترمذي، واته: پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم به لای خد لکی قوباء دا پرت بوو که نویژی چیشته نگویان ده کرد، فدرمووی: نویژی بۆ لای خوا گه پراوان کاتیکه، که به چکه حوشر به تینی گهرمای خور داغ بیی.

* ((عن عائشة رضي الله عنها قالت: كان النبي صلی اللہ علیہ وسلم يصلي الضحی أربع ركعات ويزيد ماشاء الله) رواه أحمد ومسلم وابن ماجه، واته: پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم نویژی چیشته نگاوی به چوار رکات ده کردو جاری واش هه بوو نه وندهی خوا بیهوی لئی زیاد ده کرد..

* ((عن أم هانئ أنه لما كان عام الفتح أتت رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وهو بأعلى مكة فقام رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم الى غسله فسترت عليه فاطمة، ثم أخذ ثوبه فالتحف به، ثم صلى ثماني ركعات سبحة الضحی)) متفق عليه. واته: (أم هانئ) ده گیریتته وه که سالی نازاد کردنی مه که که له کاتیکه ده که پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم له ژوورووی مه که که بووه چوته خزمه تی، جا پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم خوا هه تساو ه بۆ خوشوردنو فاطمة - ی کچی خوا لئی رازی بی - به پرده یه که دایوشیوه، پاشان پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم به رگه که ی خوی وه رگرتوه وه له خوی وه پیچاوه، دواپی ههشت رکات نویژی سوننه تی چیشته نگاوی کردوه.

خویندهی به پیرا

وه که له فدرموودانه وه، که رابردن ده رده که وی ژماره ی رکاته کانی نویژی چیشته نگاو له دوو رکاته وه یه هه تا ههشت، جا هه رچه نده هه ندیک له زانایان - وه که له سدره تاشه وه ناماژه مان کرد - ده لاین: لای زوره که ی دوازه ^(۱) رکاته و بگره

(۱) عن أبي الدرداء مرفوعا (...ومن صلى اثنتي عشر بنى الله له بيتا في الجنة) رواه الطبراني وهو ضعيف كما قال الحافظ والنووي.

(طبري)^(۱) پای وایه که لای زوره کھی سنووریکی دیاری کراوی نیه، به لام ینگومان پای راستو په وایه بئ گری وگول هدر نهویه، که زوریه زانایان له سهری ریک که وتوون، چونکه دهقه راستو بئ پیچو په نایه کانی سوننهت وا پتویست ده کهن.

حوت: نویژی سلاوکردن له مزگوت (حیة المسجد):

یه کی دیکه له نویژه سوننهته کان نهویه، که ټینسان هدر کاتیک چوه مزگوت بدر له وهی دابنیشی دوو پکات بکات، جا زوریه هدره زوری زانایان نهو دوو پکاته، که نایان لیتاوه (حیة المسجد) به سوننهت ده زانن، به لام (ظاهري) یه کان به فهرزی ده زانن، دیاره هه قیش به زوریه جه ماوه ری زانایانهو زور چاکیش وه لامی نهو به لگانه یان داوه ته وه که ظاهری یه کان هیتاویاننه وه^(۲).

دهقی سوننهتیش له وباره وه زورن که نه مه یه کیکیانه:

■ ((عن أبي قتادة رضی اللہ عنہ قال: قال رسول الله ﷺ: إذا دخل أحدكم المسجد فلا يجلس حتى يصلي ركعتين)) رواه أصحاب الكتب الستة، واته: هدر کاتیک یه کتان چوه مزگوت با هه تا دوو پکات نویژ نه کات دانه نیشی.

دوو ناگاداری:

(۱) زانایان له وباره وه که نایا ټینسان هدر کاتیک چوه ژووری مزگوت - ته نانهش نهو کاتانهش که نویژکردن یان تیدا ناپه سنده - هدر سوننهته نهو نویژه بکات یان نا؟ رایان جیاوازه هندیکیان وهک شافیه یه کان ده لیتن: هدر

(۱) پروانه: (نیل الاوطار)، ج ۳، ص ۷۶.

(۲) پروانه: (نیل الاوطار)، ج ۳، ص ۸۴.

سوننه ته بکری، به لām هندیکی دیکه یان وهك (أبو حنیفة، أوزاعي، لیث) ده لئین: لهو کاتانه دا ناپه سنده^(۱)، به لām پیم وایه به سهرنجدانی سهرجهم نهو ده قانه ی لهو باره وه هاتوون، بۆ وینه^(۲): نهو هاوه لای که له ده می وتاردانی جومعه دا هات و یه کسر دانیش و پیغه مبریش ﷺ فرمانی پی کرد، که هستی دوو رکات بکات! له گهل نهو هشا که گوی گرتن بۆ وتاری جومعه فەرزه، به لای به سهرنجدانی تیکرای ده قه گانی سوننه ته دهرده که وئی، که رای یه که م به هیژترو به لگه دارتره^(۳)، وه وهك زانیان گوتوویانه نه هی کردنی پیغه مبر ﷺ له نویژکردن لهو کاتانه دا که دیاری کردوون تاییه ته بهو نویژه وه، که هویه کی تاییه تی نه بی و به زاراوه ی زانیان (ذات السبب) نه بی^(۴).

(۲) به پای تیکرای یان زۆریه ی ههره زۆری زانیان له چهند حاله تیکدا نویژی سلای مزگهوت ناکری:

أ- له کاتی چوونه مزگهوتی هه پام بۆ تهواف کردن^(۵)، چونکه تهوافه که ده بیته (حیة المسجد).

ب- له پیش نویژی^(۶) جهژندا که پیشتریش باسکرا.

ج- له کاتی قامهت کرانی بۆ نویژی فەرزه بهرپا کرانیدا^(۷).

(۱) پروانه: (صحيح مسلم بشرح النووي)، ج ۳، ص ۱۶۳.

(۲) سهرچاوه ی پیشوو هه مان بهرگو لاپه ره.

(۳) هه مان سهرچاوه، بهرگو لاپه ره.

(۴) هه مان سهرچاوه، هه ره ها پروانه: (المجموع)، ج ۴، ص ۵۶.

(۵) به لām نه گهر بۆ تهواف کردن نه چوو هه ر سوننه ته بیکات.

(۶) (والم یصل قبلها ولا بعدها) رواه أحمد وابن ماجه.

(۷) وهك دواتر باسی ده کهین.

د- وه بۆ نيام له پوڅي جومعهدا، كه سونته له دهـمى بانگدا بچيـر
يـهـكـسـهـر بچيـتـه سـهـر مـيـنـهـرو سـهـلام له خـهـلـكـهـ بـكـات، وهـك له باسـي
نوڅي جومعهدا خستمانه روو.

هه‌شت: نوێژی • ستنوێژ:

سەر جەم زانایان لە سەر سوننەتەوانی دوو پکات نوێژی پاستەوخۆ پاش دەستنیۆ گرتن یەك دەنگن، چونکە لەو بارەو دەقی پاست پاشکاو (صحیح) زۆرن، بۆ وێنە:

• ((عن جرمان مولى عثمان بن عفان أنه رأى عثمان دعا بوضوء فافترغ على يديه من إنائه فغسلهما ثلاث مرات، ثم أدخل يمينه في الوضوء ثم تغمض واستنشق واستنثر، ثم غسل وجهه ثلاثاً، ويديه إلى المرفقين ثلاثاً، ثم مسح برأسه ثم غسل كل رجل ثلاثاً. ثم قال: رأيت النبي ﷺ يتوضأ نحو وضوئي هذا وقال: من توضأ نحو وضوئي هذا، ثم صلى ركعتين لا يحدث نفسه غفر الله له ما تقدم من ذنبه)) رواه البخاري ومسلم وغيرهما^(١)، واته: جرمان كه كۆيله نازادكراوى (عثمان بن عفان) بووه -خوا لى پازى بى- گىپراويه تهوه كه عوسمانى بينيو داواى ناوى دهستويژى كردوه، جا له قاپى ثاوه كهى ناوى به هردوك دهستى خويدا كردوه سى جارن شورودونى، پاشان دهستى پاستى خستوته نيو ثاوه كهوه، ئنجا له زارى وهرداوه ناوى له لووتى وهرداوه لووتى پاك كردوتهوه، پاشان دهمچاوى سى جار شوريوه،

۱) یز زائین: خاوه‌نی (فقه السنة) نهو فرموده‌یدی له به‌رگی (۱) لاپه‌ره (۵۷) دا هیتاوه به‌لام ته‌نیا هتا (... ثم وجه ثلاثا) نووسیه‌تی که یتگومان هه‌له‌یه، وه چهند جیاوازی‌کی دیکه‌ش هه‌یه که رهنه‌گه جیاوازی (روایات) بن، به‌لام به ته‌ئکید ناوی (حمران) که (خمران) نووسراوه هه‌له‌یه هه‌ره‌نده رهنه‌گه هه‌له‌ی چاپ بیت.

ههروه‌ها هه‌ردووک ده‌ستی هه‌تا هه‌ردووک ئانیشکی، ئنجا ده‌ستی ته‌ری به‌سه‌ریدا هه‌تاوه، پاشان هه‌ردووک لاقی سی‌جار شۆردوون، ئه‌وجار گوتویه‌تی: پی‌غه‌مبه‌رم ﷺ دی ئاوا وه‌ک ئه‌وه‌ی من ده‌ستنیژی گرت، وه‌ فهرمووی: هه‌ر که‌سی‌ک وه‌ک ئه‌م ده‌ستنیژه‌ی من ده‌ستنیژی گرت، دوایی دوو پکات نویژی کرد که‌ هیچ دال‌غه‌و خولیای تیدا به‌ دال‌دا نه‌یه‌ت، خوا له‌ گونا‌هی بێش‌ووی ده‌بووریت.

• ((عن عقبه بن عامر رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: ما أحد يتوضوء فيحسن الوضوء ويصلي ركعتين يقبل بقلبه ووجهه عليهما إلا وجبت له الجنة)) رواه مسلم وأبو داود وابن ماجه وابن خزيمة في صحيحه، واته: هه كه سيك دهستونوژ بگريو دهستونوژه كه ي چاك بگريو دوو پركات نويزو بكات كه دلّو رووي خزيبان بداتي به هه شتي بو مسؤگرم ده بي.

نو: نوڙي (استخارة)^(۱):

ئەمیش تیکرای زانیان لەسەری پێک کەوتوون^(۲) کە یەکیەکە لە نوێژە سوننەتەکان، بۆ کەسێک کە بیهوێ کارێک ئەنجام بدات، بەلام دۆنیا نەبێت کە خێر و بەرزووەندی دنیاو قیامەتی لە کردنی ئەو کارەدا هەیە، یان بە پیچەوانەو نەکردنی چاکە!

لهبارهي ئه و نوږه شه و نه م فرموده يه هديه، که زانايان کردو ويانته به لگدي
شه رعيي بوون سونه تمووني نوږو دوو عاي نښتخاره:

۱) وشدی (استخاره) ناوه به مانای داواکردنی خێرو قازانج له شتیكددا، بڕوانه: (المعجم الوسيط)، ج ۱، ص ۲۶۴، وه ده‌شگونجی به مانای داواکردنی بۆ هه‌لبژاردن بێ، واته: داوا له‌ خواکردن، كه چي چاكه بۆي هه‌لبژێرێ، بڕوانه: (نبیل الاوطار)، ج ۳، ص ۸۹.

(٢) بروانه: (المجموع)، ج ٤، ص ٥٨، وه: (نيل الأوطار)، ج ٣، ص ٩٠.

■ ((عن جابر رضی اللہ عنہ قال: کان رسول اللہ ﷺ يعلمنا الإستخارة فی الأمور کلها كما يعلمنا السورة من القرآن، یقول: إذا هم أحدکم بالامر فلیرکع رکعتین من غیر الفریضة ثم لیقل: اللهم إني أستخیرک بعلمک، وأستقدرک بقدرتک، وأسألك من فضلک العظیم، فإنک تقدر ولا أقدر، وتعلم ولا أعلم، وأنت علام الغیوب، اللهم إن كنت تعلم أن هذا الأمر خیر لی فی دینی ومعاشی وعاقبة أمري - أو قال: عاجل أمري وآجله - فاقدره لی ویسرہ لی، ثم بارک لی بارک لی فیہ، اللهم وإن كنت تعلم أن هذا الأمر شر لی فی دینی ومعاشی وعاقبة أمري - أو قال عاجل أمري وآجله - فاصرفنی عنه واصرفه عني، وأقدر لی الخیر حیث کان ثم أرضنی به ویسمی حاجته)) رواه البخاری وأصحاب السنن، واته: پیغمبردی خوا ﷺ وهك چون سووره تیکی قورثانی فیر ده کردین ناواش نیستیخاره ی له هه موو کاروباریکماندا فیر ده کردین، ده یغرموو:

هه کاتی که یه کیکتان ویستی کاریک بکات (دیاره مدهست کاریکه که قازانچو زیانی دیار نه بی نه زانری سهره نجام چون ده بی) با دوو رکات جیا له نویوی فهرز بکات، پاشان بلی: نهی خوایه: به زانیاری خوت داوی چاکه - یان هه لباردن-ت لی ده کهم، وه به دهسته لاتنی خوت داوی توانات لی ده کهم، وه له به خششی گهورهت داوات لی ده کهم، چونکه بیگومان تو ده توانی و من ناتوانم، وه ده زانی و من نازانم، هه تزی زانی پنهانییه کان!

نهی خوایه! نه گهر ده زانی نهه کاره (لیره دا ناوی کاره که دی نی) بو دینم و ژینم سهره نجامی کاروبارم، یان گوتی: بو دنیاو دواپوژم، خیرو قازانچی تیدایه، توانای کردنیم بدهیه و بوم ناسان بکه، پاشان پیت و پیژم بو تی بی، وه نهی خوایه! نه گهر ده زانی نهه کاره بو دین و ژین و سهره نجامی

کارم، یان گوتی: دنیاو دواړؤژم - بؤم خراپو زیان به خشه، نهو من لهو و نهویش له من لاده، وه خیرو قازانجم له هدر شتیکدا دایه توانادارم بکه له سهری و پاشان پازیشم بکه پیی، وه ناوی کاره کی دینن (لهو شوینه دا که ده لئ: نهم کاره "هذا الأمر").

پینج ټاگاداری:

(۱) هرچنده (نووي) ^(۱) و هندیك له شهر عزانانی دیکهش ^(۲) گوتوویانه: سوننده له پکاتی یه که می نویژی نیستیخاره دا پاش فاتحه سووړه تی: ﴿قُلْ يٰۤاَيُّهَا الْكَافِرُوْنَ﴾ له پکاتی دووهدا سووړه تی ﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ﴾ بخوینی، به لام هیچ به لگه یه کیان نه هیئاو تهو سوننه بوونیش به بی به لگه ی سوننه ت نسیپات نابی!

(۲) دوباره کردنه وی نویژو دوو عای (استخاره) هندیك له زانایان به په سندیان زانیوه نهم ده قش به به لگه دیننده: ((اِذَا هَمَمْتَ بِأَمْرٍ فَاسْتَخِرْ رَبَّكَ فِيهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ ثُمَّ اَنْظُرْ اِلَى الَّذِي يَسْبِقُ اِلَى قَلْبِكَ فَاِنَّ الْخَيْرَ فِيْهِ)) رواه ابن السني عن انس مرفوعا، به لام ففرموده ناسان تیبینیان له سهر نهم ده قه هیده، بؤ وینه: (نووي) له باره یه وه له کتیبی: (الأذکار) دا گوتوویه تی: (اسناده غریب فيه من لا أعرفهم) ^(۳).

دیاره دوباره کردنه وهش ته گهر سوننه تیش نه بی - که به لای که موه جیی گومانه - نهو هدر دروسته، بیگومان بؤ حاله تیکیشه که نینسان به جاریک نه گاته دلنیا بی و بهر چا ورونی.

(۱) پروانه: (الجموع)، ج ۴، ص ۵۹.

(۲) پروانه: (الفقه الاسلامي)، ج ۲، ص ۴۸.

(۳) پروانه: (نیل الاوطار)، ج ۳، ص ۹.

٣) پیتیسته بابای ئیستیخاره کەر بهر له دهست پئ کردنی نوێژو دووعایه که ی دئو دهروونی خۆی له ههر نیازو پریاریک خالی بکات و راست و پهوانانه پروی دئی بکاته خواو چاوه پروانی نهوه بئ، که چی دهخاته دلهوه نهوه بکاته پریاری ههلبژاردنی خۆی، نهگهرنا نوێژو دووعایه که ی به (ئیستیخاره) دانائێ.

٤) چاوه پئ کردنی خهون (رؤیا) نهک پیتیست بگره سوننه تیش نه، بهلام بیتگومان دروسته، هههچهنده شوینکهوتنی سوننهت سههچاوه ی ههموو خێرو بهخته وههیه که، دیاره خهونیش نهگهر راست و چاک (صادقة وصالحه) بئ بهشیکه له چلو شهش بهشی وهحی و پیغه مبهراتی: ((الرؤیا الصالحة^(١)) جزء من ستة وأربعين جزءاً من النبوة) رواه البخاري عن أبي سعيد الخدري، بهلام به رای تیکرایی زانایان به بهلگهی شههعی دانائێ، چونکه وهک چۆن خهونی راست و چاک ههیه، خهونی تیکه له و پیکه له (أضغاث أحلام) یش ههیه، نهونده ههیه خهونی راست و چاک دهگهنجی بکریته مایه ی بهههچاوه پروونی زیاترو دئ دامه زرانو دئنیایی چاکتر^(٢).

٥) دیاره سوننه ته پئش پارانوهو دووعای (استخارة) ش، وهک ههر پارانوهیه کی دیکه سوپاس و ستایشی خوی پهروهردگارو به خشهرو سهلات و سهلام ناردن بۆ پیغه مبهری به پئزو سهروهه عليه السلام ههبن، وهک له فهرموده ی دیکه دا به گشتی فهرمایان پئ کراوه که پئش پارانوه بهرین، وهک (فضالة بن عبيد) -خوا لئ پیازی بئ- دهگێرتهوه که پیغه مبهری خوا عليه السلام گوئی له پیایک بوو، له کاتی پارانوهه دا داوی له خودا دهکرد، بهلام ستایش و پایه بلندی خوی بههزی پانه گه یاندبوو وه سهلاتی بۆ پیغه مبهه عليه السلام نه ناردبوو، جا پیغه مبهری عليه السلام

(١) وشه ی (الصادقة) و (الحسنة) هاتوون، (فتح الباري)، ج ١٤، ص ٣٩٤-٣٩٩.

(٢) بهوانه: (فتح الباري شرح صحيح البخاري)، ج ١٤، ص ٤١٧-٤١٨، طبعه سنة ١٩٩٥، ههروهه بهوانه: (نظرية المعرفة بين القرآن والفلسفة)، د. راجع عبد الحميد الكردي، ص ٦٩٢-٦٩٣.

فرمودی: ثم پیاوہ پہلے کرد، پاشان بہو یان بہ غہیری وی فرموی: ((إذا صلی أحدکم فلیبدأ بتحمید ربہ سبحانہ والثناء علیہ ثم یصلی علی النبی ﷺ ثم یدعوا بعد ہما شاء)) رواہ أبو داود والترمذی وقال: حدیث صحیح، واتہ: نہ گہر یہ کیکتان پارایہوہ با بہ ستایشکردنی پەرورہدگاری پاک و بی گہردو مدحو و سہنای دہست پی بکات، پاشان صہلوات لہ سہر پیغہمبہر بدات، ثنجا دواپی چی ویست با لہ خوا داوا بکات.

دہ: نویژی گہرانہوہ لہ سہفری :

سوننہتہ ہدکاتیک ثینسان لہ سہفری گہرایہوہ بہر لہ ہر شتیک بجیتہ مزگوتی و دوو رکات نویژ بکات، لہو بارہوہ (کعب بن مالک) -خوا لیتی پازی بی- ثم فرمودہیہی ہیناوہ: ((کان رسول اللہ ﷺ اذا قدم من سفر بدأ بالمسجد فركع فيه ركعتين)) رواہ البخاری ومسلم، واتہ: پیغہمبہری خوا ﷺ عادی و ابو کہ لہ سہفریک دہہاتہوہ سہرہتا دہچوہ مزگوت و دوو رکاتی تیدا دہکردن.

پازدہ: نویژی ٹیحرام و طہواف:

لای زوریہی زانایان سوننہتہ -ہندیکیشیان^(۱) بہ سوننہتی نازانن، کہ پیش ٹیحرام بہستن بہ حج دوو رکات نویژ بکریں وہ (بخاری ومسلم) لہ (عبداللہ بن عمر) -خوا لہ خزی و بابی پازی بی- گپراویانہتہوہ: ((کان رسول اللہ ﷺ یرکع بذی الحلیفہ رکعتین، ثم اذا استوت بہ الناقۃ قائمۃ عند مسجد الخلیفۃ اهلؑ بهؤلاء الکلمات))^(۲) وہ (نوی) دہبارہی تہو دوو رکاتہ گوتویہتی: (ثم فرمودہیہ بہ لگہی سوننہتبوونی دوو رکاتہ لہ کاتی ویستنی ٹیحرام بہستندا،

(۱) پروانہ: (مجموعۃ الفتاوی) ج ۲۶ ص ۶۱.

(۲) پروانہ: (شرح صحیح مسلم)، ج ۵، ص ۳۱۸۸. مہبست لہ (أهل بهؤلاء الکلمات) دہنگ ہلپینہ بہ (لبيک اللهم لبيک. لبيک لا شریک لک لبيک، ان الحمد والنعمۃ لک والملك، لا شریک لک).

وه له پيش ئیحرا مدا دهیانکات و سوننه تیشن، نه مه پای مه زه بی ئیمه و سرجه م زانایانه...^(۱)، ههروه ها ژۆربه ی زانایان دوو پکاتیش دواي طه واف کردنی که عبه به سوننه ت^(۲) داده نین و هه ندیکیشیان به فەرزی ده زانن، چونکه (عبدالله بن عمر) -خو لییان پازی بی- له و باره وه گوتویه تی: (پیغه مبه ری خوا ﷺ کاتیک ده یویست طه واف بکات له هه جو و عمره دا، یه که هجار که ده گه یشته مه که که، سی جار به خیرایی-گورگه لۆقه- طه وافی که عبه ی ده کرد، پاشان چوار جاریش به پۆیشتنی ئاسایی طه وافی ده کرد، نه و جار دوو پکاتی ده کردن، پاشان له نیوان سه فا و مهروه دا ده هات و ده چوو)^(۳).

شایانی باسیشه که (نوی) -خو لیی پازی بی- گوتویه تی: سوننه ته له و دوو پکاته دا پاش فاتیحه دوو سوو په تی: ﴿قُلْ يٰۤاَيُّهَا الْکٰفِرُوْنَ﴾ و ﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ﴾ بخوینێ و چهند به لگه یه کی له سوننه ت هینا وه ته وه،^(۴) ههروه ها گوتویه تی: که سوننه ته نه و دوو پکاته له پشت مه قامی ئیبرا هیمه وه (علیه الصلاة وسلام) بیانکات، که پیم وایه نه مه سرجه م زانایان تییدا یه که ده نگن و فەرمانی: ﴿...وَاتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ رَبِّهِمْ مَّوَلًى...﴾ البقرة ﴿١٦٥﴾ ناما ژه ی پێ کردوه و (بیهقی) یش له (جابر بن عبدالله) وه فەرمووده یه کی له و باره وه گیرا وه ته وه^(۵).

(۱) پروانه سه رچاوه ی پێشو و ج ۵ ص ۳۱۹۵.

(۲) پروانه: (المجموع)، ج ۸، ص ۵۵، ههروه ها پروانه: (مجموعه الفتاوی)، ج ۲۶، ص ۱۱۵.

(۳) پروانه: (شرح صحیح مسلم)، ج ۵، ص ۳۴۵۰.

(۴) پروانه: (المجموع)، ج ۸، ص ۵۵.

(۵) سه رچاوه ی پێشو و هه مان بهرگه و لاپه ره.

دوازده: نوښتی پېش کوڅران:

نهمیش بۆ که سیک سوننه ته که له کاتی تۆله (قصاص)، یان هه ددیکي شهرعی، یان هه ر حاله تیکي دیکه ی لهو جوړه دا ده کوڅری، ئینجا وهک (هاری و مسلم) له (ابو هریره) -خوا لیتی پازی بۆ- ده گپنه وه، یدکه مین که سیش که نهو سوننه ته باشه ی داهیتا (خبیب بن عدی) هاوهل بوو -خوا لیتی پازی بۆ- که کافره کان گرتبوویان و بردیانه ده ری بۆ کوشتن له پوڅکاری پیغه مبهردا ﷺ نهویش پی بۆ گوتن: ((هعونی أصلي رکعتین)) لیمگه پین با دوو رکات نوښت بکه م^(۱).

خوینه ری به پیترو خوشه ویست!

نهو نوښانه ی لهو دوازده خاله دا خستمانه پروو سه رجهم نهو نوښه سوننه تانه بوون که دهقه راسته کانی سوننه ت (نصوص السنة الصحيحة) باسیان کردوون، دیاره چهند جوړه نوښتیکی دیکه ش له دهقه کانی سوننه تدا که م و ژور باس کراون، به لām له سۆنگه ی نهو وه که زانایانی فهرمووده ناس قسه یان له سه ر نهو «هقانه کردوه که باسی نهو جوړه نوښانه ده که ن به پیویست و بگر» په سه ندیشم نه زانی که له ریزی نهوانه دا که رابردن باسیان بکه م. به لām نهو «لیره دا به خپرایي ناماژه یان ده که م».

۱) نوښتی نهو وایین (صلاة الاوابین)^(۲):

که بریتیه له چوار رکات، یان شهش رکات، یان زیاترو له نیوان شیوانو خهوتناندا ده کری، دیاره نهو که به نوښتی (اوابین) یش ناویراوه نوښتی چیشته نگاویش هه مان ناوی لسی تراوه هیچ ئیشکالیک نیه، چونکه ناکۆکیه که له

(۱) پروانه: (المجموع)، ج ۴، ص ۵۸.

(۲) پروانه: (نبیل الاوطار)، ج ۳، ص ۶۵-۶۷.

نیوان نویژی چیشته نگاوو نهم جوړه نویژه دا نیه، که همدو وکیان هی نهو که سانه بن که به (أوابین) پیناسه کراون، چهند فرموده یه کیش له باره ی نهم جوړه نویژه وه همدن که وهک پیشتو گووتم له مده کی فرموده ناسان وهک پیویست دهرنه چرون. یه کیکیان نه مده یه:

■ ((عن حذیفة ؓ قال: صلیت مع النبی ﷺ المغرب، فلما قضی الصلاة قام یصلي فلم یزل یصلي حتی صلی العشاء ثم خرج)) رواه احمد و الترمذی، واته: له کهل پیغه مبهردا ﷺ نویژی شیوانم کرد، جا کاتیکی نویژی ته واد کرد ههستا دهستی به نویژ کردن کردو له سهر نویژ کردن بده واد واد ههستا نویژی خه و تنانی کرد، پاشان چووه دهی.

٢) نویژی ته سبیحات (صلاة التسبیح) :

چونیته تی نهم نویژه ش وهک لهو ده قه دا ده بیئرئ که (ابن عباس) گپړاویه ته وه نهو یه که بابای نویژ که چوار رکات نویژ بکات به سهر یه که وه یان دوو دوو، وه له هدر رکاتیکیدا پاش خویندنی فاتیحو و قورنان خویندنی دوا ی فاتیحو پازده (١٥) جار بلئ: (سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله أكبر)، له پکو و عیشدا ده جار (١٠) نهو زیکرانه بلئ و که له پکو و عیش ههستایه وه، ده جاری دیکه وه له سه جده ی یه که میشدا ده جارو له نیوان سه جده کانیشدا ده جاری دیکه وه له سه جده ی دوو میشدا ده جارو پاش سهر بهر زکړدنه وه له سه جده ی دوو و پیش ههستانه وه بۆ رکاتی دوو ده جار، که ده کاته هفتا و پینج (٧٥) جار پاشان رکاته کانی دیکه ش به هه مان شپوه بکات. که سهر جدم وشه کان ده که نه سئ سه د (٣٠٠)، وه ټینسان نه گهر توانی له هدر رڼوژیکدا جاریک نه گهرنا له هه قه دا، نه گهر نهی توانی له مانگیکی یان له سالیکیدا، یان به لای که موه له ته مهنیدا جاریک نهم نویژه بکات، چونکه له ده قه که دا هاتووه که هدر که سیکی نهو نویژه

بکات ده جوړه گوناځی لى ده سرپټه وه: گوناځه پيشووه کان و دوایسه کان، کون و تازه، هډه و نانقه ست، گچکه و گه وړه، پنهان و ناشکرا!

نه و فرموده يه ش که (ابن عباس) -خوا له خوځى و بابى پاڼى يټت- ده گيځپټه وه (أبو داود وابن ماجه وابن خزيمة و ترمذي) له (ابو رافع) گيځپاويانه ته وه، به لآم زانايانى فرموده ناس نه م فرموده يه يان به لاواز (ضعيف) له قه لآم داوه^(۱)، به لآم (الحافظ ابن حجر العسقلاني) له باره يه و گوتويه تى: (نه م فرموده يه له زور پټيانه وه له کومه لک له هاوانه وه گيځپراوه ته وه، وه کومه لک له زانايان به راست (صحيح) يان داناوه. وه: (الحافظ أبوبکر الأجرى) و (أبو محمد عبد الرحيم المصري) و (الحافظ أبو الحسن المقدسي) و (ابن المبارك) گوتويه تى: نوځى ته سبيحات په سندن کراوه و سوننه ته بکريته عاده ت و بهين بهين بکري و فراموش نه کړئ^(۲).

(۳) نوځى گه پانه وه لای خوا (صلاة التوبة):^(۳)

که چنند فرموده يه د له و باره وه هډن يه کيکيان نه م يه:

■ ((عن أبي بکر ؓ عنه قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول: ما من رجل يذنب ذنبا ثم يقوم فيستطهر ثم يصلي ثم يستغفر الله إلا غفر له، ثم قرأ هذه الآية: ﴿وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَحْشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاَسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ ذُنُوبَهُمْ فَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾ (۱۳۵) أُولَٰئِكَ جَزَاءُهم مَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَجَنَّتٌ

(۱) پروانه: (المجموع شرح المذهب)، ج ۴، ص ۵۹.

(۲) پروانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۲۳۲.

(۳) پروانه: (فقه السنة)، ج ۲، ص ۲۳۲.

تَجَرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا... ﴿٣٨﴾ آل عمران ﴿٣٨﴾ رواه أبو داود والنسائي وابن ماجه والبيهقي والترمذي وقال: حديث حسن والطبراني بسند آخر، واته: أبوبكر -خوای لی پازی بی- گوتوویه تی: گویم له پیغه مبهری خوا ﷺ بو دهیغه رموو: هر پیاویک -مبهست ټینسانی مسولمانه، چ نیرو، چ می- گوناهیك بکات پاشان ههستی خوی پاک بکاتهوه (مبهست خو شوردن، یان دهستنوئو گرتنه)، نجا نوئو (مبهست دوو رکاته وه له ریوایه تی (ابن حبان و بیهقی وابن خزيمة) دا هاته) بکات، دواپی داوای لیبوردن له خوا بکات، حه قهمن خوا لیی ده بووریو پاشان ئهم دوو ئایه تهی خوینده وه: وه ئهوانه ی کاتیك خراپه یه کی ناقولا ده کهن یان ستهم له خویان ده کهن، خویان دیته وه بیرو یه کسهر داوای لیبوردن له گونا هه کانیان له خوا ده کهن، وه کی هه یه له گونا هان ببوری بیجگه له خوا؟! وه له سهر ئه وه ی کردوویانه له حالیکدا ده زانن -که خوا پیی ناخوشه و تاوانه-.

ئهوانه پاداشتیان لیبوردنیکی تایه تهیه له پهروه ردگاریانه وه، وه چه ند باغیك که چه ندان روویاریان به ژیردا ده روژن به هه میشه یی تیاند ده میننه وه.

٤) نوئوی داواکردنی پیوستیهك (صلاة الحاجة):^(١)

له باره ی ئهم نوئوه شه و چه ند ده قیك گیراونه وه، که ئهمه یه کیکیانه:

* ((عن أبي الدرداء رضي الله عنه أن النبي ﷺ قال: من توضأ فأصبغ الوضوء ثم صلى ركعتين يتمهما أعطاه الله ما سأل معجلاً أم مؤخراً) رواه أحمد بسند

(١) پروانه: (فقه السنة)، ج ١، ص ٢٣٢.

صحيح. واته: هدر كه سيك ده ستنوژيكي تيروته سدل بگري، پاشان دوو
پكات نوژي تيرو تهواو بكات، هدرچي داواي بكات زوو، يان درهنگ خوا
پيې ۰ به خوشي.

* (نووي) يش فەرموده يه كي له باره وه له (ابن أبي أوفى) وه هيناوه، كه
(ترمذي وحاكم وابن ماجه) گيړاويانه ته وه، به لام (ترمذي) به لاواز
(ضعيف) داناه^(۱).

۵) نوژي زاواو بووك (صلاة العريس والعروس):

دياره له باره ي ندم نوژه وه كه دوو پكاتو يه كه م شهو، كه زاواو بووك به يه
ده گن، ده يكن، هيچ ده قيك راسته وخو له پيغه مبهري خواوه ﷺ نه هاتوه،
به لام له هاوه لاني پيغه مبهري به پريزه وه ﷺ - خوا ليان پازي بي- و پازيشيان
بكات ندم دوو ده قه گيړاونه ته وه:

أ- (أبو سعيد مولى أبي أسيد) گوتويه تي: له حالتيكدا كه كويله بووم ژم ماره
كرد، جا ژماره يه كه له هاوه لاني پيغه مبهريم ﷺ ده عوت كره كه (عبدالله بن
مسعود و أبوذر وحذيفة) - خوا ليان پازي بي- له نيوانياندا هه بوون، جا
كاتيك قامه ت كرا بو نوژو (أبو ذر) هه ستا پيش بكه وي كه چي پيشان گوت:
پاوه سته! گوتي: ناوايه؟ گوتيان به لي - ده لي ته و جار له حالتيكدا كه من
كويله يه كه بووم پيشيان كه وتم ته و جار چو نيه تي چوونه لاي هاوسه ره كه ميان
فيړكردم گوتيان: ((إذا دخل عليك أهلك، فصل ركعتين ثم سل الله من خير
ما دخل عليك، وتعوذ به من شره، ثم شأنك وشأن أهلك)) أخرجه أبو بكر بن
أبي شيبة، وعبدالرزاق وسنده صحيح إلى أبي سعيد^(۲). واته: كاتيڪ

(۱) پروانه: (المجموع شرح المذهب)، ج ۴، ص ۶۹.

(۲) پروانه: (آداب الزفاف في السنة المطهرة)، محمد ناصر الدين الألباني، ص ۹۳.

خیزانه که ت لیت وه ژوورکهوت دوو رکات نوێو بکه، پاشان چاکه و خیری نهوهی هاتوته لات له خوا داوا بکه، وه له خراپه ی پنا به خوا بگره، پاشان له گهڵ خیزانه که ت چی ده کهن بیکه!

ب- (شقیق) ده گێڕێتهوه که پیاویک که ناوی (ههزین) بوو هات، گوئی: کچیکی گههه ماره کردوه ده ترسم، که بمبوغزینێ، جا (عبدالله بن مسعود) -خوا لیتی پازی بێ- گوئی: ((ان الالف من الله والفرك من الشيطان يريد ان يُكره اليكم ما احل الله لكم، فاذا اتتك، فأمرها ان تصلي وراءك ركعتين، -زاد في رواية أخرى- وقل اللهم بارك لي في أهلي وبارك لهم في، اللهم أجمع بيننا ما جمعت بغير، وفرق بيننا إذا فرقت إلى خير)) أخرجه أبو بكر بن أبي شيبة وكذا عبد الرزاق وسنده صحيح وأخرجه الطبراني بسندين صحيحين^(١). واته: بێگومان خوشه و یستی و بهین خوشیی له خوا وهیه و بوغزو نیوان ناخوشی له شهیتانه وهیه، دهیه وئ نهوهی خوا بۆی ههڵاڵ کردوون له لاتان ناپه سهند بکات، جا هه مرکات هاوسه ره که ت هاته لات پێی بلی: با دوو رکات نوێوت له پشته وه بکات. (له پێیه کی دیکه وه نه مهش زیاده کراوه)، وه بلی: نهی خواجه! به ره که تم بۆ بجه خیزانم، وه منیش بۆی به ره که تدار بکه، نهی خواجه! هه تا پێکه وه مان ده هیلێ با له سه ره خیر بێ و هه مرکات له یه که تریش ت جیا کرینه وه با به ره و خیر بێ.

خوێنه ری به پێزا!

سوپاس بۆ خوا لێره دا توێژینه وه ده رباره ی نوێزه سوننه ته که ت تهواو بوو، به لām وه ک چۆن له سه ره تا وه پێنج ناگاداریمان له باره ی نوێزه سوننه ته که ت نه وه به گشتی خسته پروو، به پێویستی ده زانم له کۆتاییشدا پێنج ناگاداری دیکه بجه مه پروو:

(١) بروهانه: (آداب الزفاف في السنة المطهرة)، ص ٩٥-٩٦، وه بروهانه: (هفة العروس)، ص ١٢١، محمد مهدي الاستنبولي.

(۱) نویژه سوننه ته کانی شهوو پوژ واپه سنده دوو دوو بکرتین، هدرچه نده سوننه ته کانی پوژ به چوار پکات و نهوانی شهو به زیاتریش دروسته بکرتین، پیغه مبر عليه السلام له باره ی په سندن تر بونی کردنی نویژه سوننه ته کان به دوو پکات دوو پکات، فرموویه تی: ((صلاة الليل والنهار مثنی مثنی)) رواه الخمسة.

(۲) سدرجه م نویژه سوننه ته کان نه گهر به کومهل کرانیان تیدا سوننه تیش نه بی تیپاندا دروسته، وه وهک (شوکانی) گوتویه تی: (تهوه ی که به دروستی نه زانیوه هیچ به لگه یه کی به دهسته وه نیه) ^(۱)، له باره شهوه - که دروسته نویژی سوننه ته به کومهل بکری - فرموده زورن، بۆ وینه شهو فرمودانه ی که (بخاری) له هدرکام له (ابن عباس) و (أنس) و (عتبان بن مالک) - خوا لیپان پازی بی - ده یانگی پیتته وه که نویژی سوننه تیپان به کومهل له خزمه ت پیغه مبر عليه السلام خوادا عليه السلام کرده ^(۲).

(۳) هدرکات قامه ت خوینرا بۆ نویژی فهرز، یان بهرپاکرا نویژی سوننه ت په سهند، یان دروست نیه، پیغه مبر عليه السلام له باره وه فرموویه تی: ((إذا أقيمت الصلاة فلا صلاة الا المكتوبة)) رواه مسلم واصحاب السنن عن ابي هريرة، واته: هدرکاتیک نویژی - فهرز - بهرپا کرا (یان قامه تی بۆ کرا) دروست نیه (یان په سهند نیه) هیچ نویژیک بکری بیجگه له نویژی فهرز، جا زانایان ده باره ی لقو پوپه کان (تفصیلات) ی شهو مه سه لیه بیرو پای جیا جیا یان هدی، به لام سدرجه م له سهر شهو رپک که وتوون که به لای که مه وه هدر کاتیک ده ست به نویژی فهرز کراو قامه تی بۆ خوینرا سوننه ت کردن - ته نانه ت نه گهر دوو پکاتی پتش نویژی به یانیش بیت - شتیکی ناپه سهند (مکروه) ه نه مه پای (سفيان الثوري و ابن المبارك و شافعي و احمد و اسحاق و ابو ثورو محمد بن جریر) ه، هندی کی شیپان وهک ظاهیرییه کان به حهرامی ده زانن و ته نانه ت ده لپن

(۱) پروانه: (نیل الاوطار)، ج ۳، ص ۹۵.

(۲) همدان سهرچاوه ی پتیشوو.

ئەگەر لەكاتى قامەت خوێنران، يان دەستپێكرانى نوێژى فەرزدا، كاپرا لە نوێژى سوننەتیشدا بى نوێژەكەى بەتالەو دانامەزى، بەلام بێگومان ئەم رايەيان زىادەپۆى (افراط)ە^(١)، ھەروەك چۆن راي ئەوانەش كە دواى قامەت خوێنران و دەستكران بە فەرز دەلێن: كردنى سوننەت ئىشكالى تێدا نە بە زايەدان (تفريط)ە!

٤) زۆربەى زانايان نوێژى سوننەت كردن لە پێنج كاتاندا بە ناپەسەند (مكروه) و ھەندىكىشان بە موباحى دەزانن^(٢)، دواى كردنى نوێژى بەيانى، وە لەكاتى ھەلھاتنى خۆردا، ھەتا ھىندەى پمىك بەرز دەبێتەو، وە كاتىك خۆر دەگاتە نيۆرەستى ئاسمان ھەتا تۆزىك لادەدات، وە دواى نوێژى ئىوارە (عصر) ھەتا خۆر ئاوا دەبى، وە لەكاتى ئاوابوونىدا ھەتا بەتەواوى ون دەبى^(٣)، ئەو فەرمودانەش كە نوێژكردنيان لەو كاتانە قەدەغەكردوون، زۆرن، بۆ وێنە: ((عن أبي سعيد أن النبي ﷺ قال: لا صلاة بعد صلاة العصر حتى تغرب الشمس ولا صلاة بعد صلاة الفجر حتى تطلع الشمس)) متفق عليه، ئەمە بۆ دوو كاتى پاش نوێژ كردنى بەيانى و پاش نوێژى ئىوارە (عصر).

ئەو فەرمودەيەش كە (أحمد ومسلم) لە (عمرو بن عبسة) خوا لى رازى بى دەگێرنەو پىغەمبەرى خوا ﷺ تێدا سى كاتەكانى دىكەش ديارى دەكات كە بریتين لەكاتى ھەلھاتنى پۆژ ھەتا ھىندەى پمىك بەرز

١) پڕوانە: (نيل الأوطار)، ج ٣، ص ١٠٣-١٠٤.

٢) ھەمان سەرچاوە، ج ٣، ص ١٠٧-١٠٨، ئەوانىش زياتر (ظاھرى)يەكانن، كە پێشان وايە ئەو فەرمودانەى نەھيان تێدايە نەسخ كراونەتەو، بەلام رايەكەيان بى ھێزە.

٣) پڕوانە: (المجموع)، ج ٤، ص ١٥٠-١٥٦.

دهیټه وه، ده می چدقی نیوږو همتا خوړ ټوژنیک بهلای ږوژناوادا لاده دات، وه ده می ناوابوونی همتا به ته وای ناوا ده بی^(۱).

(۵) نهو شوینانه ی که نویژکردنیان تیدا ناپه سنده^(۲)، یان حدرامه:

۱- له سمر گزپرستان، یان گزپر:

دهقی سوننه تیش له وباره وه زوړن، بژ وینه: ((عن عائشة رضي الله عنها أن النبي ﷺ قال: لعن الله اليهود والنصارى اتخنوا قبور أنبيائهم مساجد)) متفق عليه، واته: له عنده تی خوا له جووله که و نه صرانییه کان، گزپری پیغه مبه ره کانیان کرد به مزگهوت. وه کاتییک (أم سلمة) -خوا لیتی پازی بی- نه وهی بژ پیغه مبه ری خوا ﷺ باس کرد که له ولاتی حبه شه کلنسیایه کی دیوه پیی گوتراوه (ماریا) وه باسی کرد که وینه و په یکه ری تیدا دیون، فرموی: ((أولئك قوم إذا مات فيهم العبد الصالح أو الرجل الصالح بنوا على قبره مسجدا وصوروا فيه تلك الصور أولئك شرار المخلوق عند الله)) متفق عليه، واته: نه وانه خه لکیکن هر کات بهنده یه کی چاک یان پیایوکی چاکیان له نیودا مردبایه پرستگیا یان له سمر گزپر که ی دروست ده کرد، وه نه و وینانه یان تیدا ده کیشان، نه وانه خراپترین که سن له لای خوا^(۳).

(۱) دیاره نه و نه هیه به پای ټیکرای زانایان گپړانه وهی نویژو فوړو وه به پای هندیکیان نویژنیک، که هزیه کی تابیه تی ه بې، وه: سلوی مزگهوت و جهژن و جهنازه ناگریته وه، پروانه: (فتح الباری)، ج ۲، ص ۲۵۴.

(۲) به شیک له زانایان نویژکردن لهو شوینانه دا به حدرام ده زانن، وه که حبه لبیه کان و حبه نییه کان و هندیکیشان وه که شافعییه کان ده لین: نه یا ناپه سنده (مکروه)، پروانه: (الفقه الاسلامی)، ج ۱، ص ۷۸۸.

(۳) دیاره نویژی سمر جهنازه یه که خراوته گزپره وه لهو حوکمه هه لاویراوه، پروانه: (العدة..)، ج ۲، ص ۸۵.

۲- له کليساو کهنېشته (في الكنيسة والبيعة) ى ديان و جوان دا:

(البخاري) له (أسلم، مولى عمر) ده گپ پېژته وه که کاتيک (عمر) -خوا ليى پازى بى- چوه شام پياوړى نه صرانيى که له گوره پياوړيان بو خوار دى بو دروست کرد، وه پيى گوت: حذ ده که م پيى بو لام و پيژم بگري، عومدريش پيى گوت: (إنا لا ندخل كنائسكم من أجل الصور التي فيها، يعني التماثيل) واته: نييمه له بدر نه و وينا نه، يان پدیکه راندی که له کليسا کانتان دا هن نايه نه نيويان^(۱)، همدروها (البخاري) گوت وويه تی: (كان ابن عباس يصلي في البيعة إلا بيعة فيها تماثيل)^(۲)، واته: (ابن عباس) له که نېشته دا نوښى ده که مه گهر که نېشته يه که پدیکه رى^(۳) تيدا هه بان.

دياره سهرجه م زانايان له سدر نه وه يه که ده ننگن، که له کاتى ناچاريدا دروسته له پدريستگای نه صرانيى و جووه کاند ا نوښ بکړى^(۴)، نه گهر ناچاريش نه بى به شيکيان ده لښ مادام وښه و پدیکه ريان تيدا نه بن و پاک و خاوين بن دروسته وه، به شيکيشيان ده لښ همدروچون بى همدروست نيه، يان به لای که موه ناپه سنده^(۵).

(۱) پروانه: (فتح الباري شرح صحيح البخاري)، ج ۲، ص ۹۸.

(۲) همدان سهرچاوه.

(۳) وهدى (صورة) و (تمثال) همدروکيان هم وښه همد پدیکه ريش ده گرنه وه، به لام (صورة) زياتر بو وښه و (تمثال) يش بو پدیکه ر به کار دين، پروانه: (المعجم الوسيط)، ص ۵۲۸-۸۵۴.

(۴) پروانه: (فتح الباري شرح صحيح البخاري)، ج ۲، ص ۹۹، همدروها پروانه: (الفقه الاسلامي و أدلته) د. وهبة الزحيلي، ج ۱، ص ۷۹۱.

(۵) پروانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۲۷۶، همدبه ليه کانيش ده لښ: مادام نه و پدريستگايانه خاوين بن نه گهر وښه و پدیکه ريشيان تيدا بن همد دروسته نوښيان تيدا بکړى، پروانه: (الفقه الاسلامي و أدلته)، ج ۱، ص ۷۹۱-۷۹۲.

۳- له سهر زیلدانو له قهسابخانه داو له سهر ریڼگاو له ئاغه لای حوشتراو له سهر بانی که عبه:

چونکه هیچ کام له م شوینانه له وه ناوه شیننه وه، که بکړینه په رستگاو شوینی پکووعو سجده تیدا بو خوا بردن، چونکه وهک پيشتر له مهرجه کانی نویژدا پوونمان کرده وه یه کیڅک له مهرجه کانی نویژکردن پاکو خاوینی جهسته و بهرگو پوښاک شوینی نویژ تیدا کردنه، وه له وباره شه وه ثم دهقه له پیغه مبهري خوا ﷺ گیراوه ته وه: ((عن ابن عمر رضي الله عنهما أن النبی ﷺ نهی أن یصلی فی سبعة مواطن: فی المزبلة والحجرة والمقبرة وقارعة الطريق فی الحمام فی الأبل وفوق ظهر بیت الله)) رواه ابن ماجه والترمذي وقال: إسناده لیس بالقوي. واته: پیغه مبهري ﷺ قهده غه ی کرده، که نویژ له حهوت شویناندا بکړی: له زیلدانو قهسابخانه و گوړستان و سهر ریڼگاو گهرماو ئاغه لای حوشتراو له سهر پشتی مائی خوا.

شایان باسه که بیجگه له (سهر بانی که عبه)، که جگه له حه نه فییه کان سهر جهم زانایانی دیکه نویژکردن له وی به به تال و نادروست ده زانن، شویننه کانی دیکه به پای زوړیه نویژ تیدا کردنیان ناپه سنده وه هندی کیش ده لاین: نادروسته و حه پامه، وهک (نه حه دو ظاهر یه کان)^(۱).

تیبینی: بویه نه و کاتانه ی نویژ کردنیان تیدا ناپه سنده، یان حه پامه و نه و شوینانه ی که نویژ یان تیدا ناپه سنده، یان حه پام و به تال له لیره دا خستماننه پروو، چونکه نه و نویژانه ی که له و کاتانه و له و شوینانه دا ده کړین به زوړی نویژه سوننه ته کانن، بویه خستماننه گه ل باسی نویژی سوننه ته کان. لیره شدا کو تایی به باسی (نویژه سوننه ته کان دینین و ده چینه سهر باسو نویژینه وه ی کورته باسی پازده ههم).

(۱) پروانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۲۷۶.

۱۵- سوتره‌ی^(۱) به‌رده‌می نوږزګهر (ستره المصلي):

یډک: ټيکړای زانایان هډبوونی سوتره له کاتې مه ترسې ږه تبوونی شتيک به به‌رده‌م نوږزګهر دا به سوننه ده زانن^(۲) و، زوړ به شيان به موله قې به سوننه تی ده زانن، واته له کاتې هډبوونی مه ترسې و له کاتې نه بوونيشيدا، به لām هندیکیان ده لښ: نه ګهر مه ترسې ټيپه ږبوون نه بوو سوننه نيه^(۳)، واش پي ده چي نه و پایه به هيترين، که به موله قې به سوننه تی داناوه، چونکه ده قه کانی سوننه زیاتر نه و هیان لسي ده فامریتته وه.

نهمه‌یش چند ده قیکی سوننه له باره‌ی سوننه و په سه‌ندبوونی دانانی سوتره وه:

■ ((عن موسى بن طلحة عن أبيه قال: كنّا نصلي والدواب تمر بين أيدينا فذكرنا ذلك لرسول الله ﷺ فقال: مثل مؤخرة الرجل تكون بين يدي أحدكم، ثم لا يضرك ما مر بين يديه)) روه مسلم وأبو داود والترمذي وابن ماجه. واته: نيتمه نوږزګهر ده ګره ناوړه به پيشماندا تيده په ږي جا نه وه مان بو پيغه مبه‌ری خوا ﷺ باسکر د، فهرمووی شتيکی به نه دنازه‌ی ته خته داری^(۴) دواوه‌ی کورتن له به‌رده‌م يه کيکتان هېي، دواي نه وه هر شتيک له پيشيه وه ږه تی زيانی پي ناګه يه نئ.

(۱) وشه‌ی (ستره) يانی: پوشر، په‌رده. ږوانه: (المعجم الوسيط)، ص ۴۱۶.

(۲) ږوانه: (الفقه الاسلامي)، ج ۱، ص ۷۵۲، به لām (شوکانی) ده لښ: فزده، ږوانه: (نيل الاوطار)، ج ۳، ص ۶، به لām به لګه يه کی نه و توږي نه هيئاو ته وه بايي سه‌لاندنی ده عوايه کې بکات. (۳) بز وښه مالیکيه کان و حنه فیه کان. ږوانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۲۷۷، وه (الفقه الاسلامي)، ج ۱، ص ۷۵۳۱.

(۴) (مؤخره)، يان (مؤخره) يان (آخرة) ته خته داریکه هينده‌ی ټيسقانی باسکی ده ست دريژه، ږوانه: (شرح صحيح مسلم) للنووي. ج ۳ ص ۱۷۳۲.

* ((عن أبي سعيد أن رسول الله ﷺ قال: إذا صلى أحدكم فليصل إلى ستره وليدُنْ منها)) رواه أبو داود وابن ماجه، واته: نه گهر يه کيکتان نویژی کرد با سوتره یه کی له پیش بیټ، وه با لئی نزيك بکه ویټه وه.

* ((عن ابن عباس أن النبی ﷺ صلى في فضاء وليس بين يديه شيء)) رواه أحمدو أبو داودو البيهقي، واته: پیغه مبر ﷺ له ده شتيك نویژی کردو هیچ شتيکی له به ردهم نه بوو (مه به ست سوتره یه).

دوو: وه نهو سوننه ته به همر شتيك دیتته دی، که بابای نویژ که له پیش خوی دایبني و سنووری جیگای نویژ تیدا کرده کی خوی جیا بکاته وه، جا نهو شته گۆچان بي، نیزه بي، ته خته دار بي، به رد بي... هتد، چونکه پیغه مبر ﷺ فرموده تی: ((إذا صلى أحدكم فليستر ولو بسهم)) رواه أحمد والحاکم وقال: صحيح على شرط مسلم، واته: نه گهر يه کيکتان نویژی کرد با سوتره ی هه بي تهنانه ته گهر (تير) یکیش بي، به لام نایا به کیشانی هیل (خط) يك دیتته دی؟ زانایان له وه دا رایان جیاوازه، به شتيکیان که شافيعيه کانو حنه به لیه کانایان له نیودان^(۱) ده ټين: نه گهر هیچی ده ست نه کهوت له پیش خوی بیچه قینیت دروسته هیلک له به ردهم خویه وه به باری پانی دا بکیشیت، به لکه شیان هم فرموده یه: ((إذا صلى أحدكم فليجعل تلقاء وجهه شيئا، فإن لم يجد فلي نصب عصا، فإن لم يكن معه عصا فليخط خطاً ولا يضر ما مر بين يديه)) رواه أحمد وأبو داود وابن حبان وصححه، واته: نه گهر يه کيکتان نویژی کرد با له پیش خویه شتيك دایني، نه گهر چنگی نه کهوت با گۆچانیك بچه قیني، نه گهر گۆچانیشی پی نه بوو با هیلک بکیشي نهو کاتی هه شتيك له به رده میه وه تیپه ری زیانی نابي.

(۱) پروانه: (شرح صحيح مسلم)، ج ۳، ص ۱۷۳۳، وه (الفقه الاسلامي وأدلته)، ج ۱، ص ۷۵۵.

دەربارەى ئینسانیش چ پیاو چ ئافرەت، کە ئایا دروستە بۆ نوێژکەر بێتە سوترە یان نا؟ زۆریەیان کە (حەنەفیەکان و مالکیەکان و حەنبەلیەکان) یان لە نێودان دەڵێن^(۱): بەڵێ، ئەوەندە هەبێت حەنەفیەکان و مالکیەکان دەڵێن: بەمەرجێک پشتی لە بابای نوێژکەر بێت، بەلام حەنبەلیەکان دەڵێن: هەر چۆن بێت دروستە، هەندێکیشیان وەک شافعیەکان^(۲) پایان وایە هەرگیز دروست نیە ئینسان بێتە سوترە، بەلام بێگومان پای یەکەم بەهێزترە و ئەو فەرموودانەش کە عائشەى دایکى پڕوادران -خوایى پازى بى- لەوبارەو دەیانگێڕێتەو، چاکترین بەلگەن، بۆ وێنە^(۳): (عن عائشة رضي الله عنها أن النبي ﷺ كان يصلي من الليل وأنا معترضة بينه وبين القبلة كاعتراض الجنابة) رواه مسلم وابن ماجه، واتە: پێغەمبەر ﷺ لە شەویدا نوێژی دەکرد لە حالیکدا کە من لە نێوان ئەو و قیبلەدا وەک جەنازە پراکشابوم.

سێ: زۆریەى هەرزۆرى زانایان لەسەر ئەوەن، کە سوترەى ئیمام وەبرى نوێژکەرەکانیش دەکەوێ و بۆ ئەوان سوترە سوننەت نیە، (بخاری و مسلم) لەوبارەو ئەم دەقە لە (ابن عباس) دەگێڕنەو: (رَوَيْتُكَ كَه سَعِدِى بَالِغِ بُوْنَم بُو بَه سَوَارِى مَکَرِيْكَ هَاتَم لَه وَكَاتَه دَا پِيْغَه مَبَهْرِى خَوَا ﷺ لَه (مِينَا) نوێژی بە خەڵک دەکرد، منیش بەبەردەم ریزەکەدا تێپەڕیم و دابەزیم، ئنجای ماکەرەکم بەرھەڵدا بەڵوەرێ و بۆ خۆشم چۆمە ریزەو و هێچ کەس پەخنەى لى نەگرت^(۴)) زانایان لەم فەرموودە ئەویان وەرگرتووە کە دروستە بەبەردەم

(۱) پڕوانە: (الفقه الإسلامي)، ج ۱، ص ۷۵۶.

(۲) هەمان سەرچاوە و بەرگ.

(۳) پڕوانە: (صحيح مسلم بشرح النووي)، ج ۳، ص ۱۷۵۰.

(۴) هەمان سەرچاوە و بەرگ، ص ۱۷۳۱، لەبەر کۆرتکردنەو دەقە عەرەبیکەم نەنووسی.

نوێژکەری پشت ئیمام (مأموم) دا ڕەت بێی، سوترە تەنیا بۆ ئیمام و بۆ کەسێک بە تەنیا نوێژ بکات سوننەتە^(۱).

چوار: سوننەتە بابای نوێژکەر لە سوترە کە ی نزیك بکەوێتەوه، بەلام وا پەسەندە ڕاست ڕووی تێنەکات و مەیلەو بیخاتە لای راست یان لای چەپی، ئەمەش چەند دەقیك لەوبارەوه:

■ ((عن بلال ؓ أنه ؓ صلى وبينه وبين الجدار نحو من ثلاثة أذرع)) رواه أحمد والنسائي ومعناه للبخاري، واتە: پێغەمبەر ؑ نوێژی کردو لە نێوان ئەو دیوارە کەدا (کە سوترە ی بوو) ئەندازە ی سێ باسکان دەبوو.

* ((عن سهل بن سعيد قال: كان صلى رسول الله ﷺ وبين الجدار ممر الشاة)) رواه البخاري، واتە: ئەندازە ی نێوان شوێن نوێژی پێغەمبەر ی خواو ؑ دیوار، هێندە بوو کە مەری پێدا ڕوات.

■ ((عن المقداد بن الأسود ؓ أنه قال: ما رأيت رسول الله ﷺ صلى إلى عود ولا عمود ولا شجرة إلا جعله على حاجبه الأيمن أو الأيسر ولا يصمد له صمدا)) رواه أحمد وأبو داود، واتە: پێغەمبەر ی خواو ؑ نەدیووە کە بەرەو داروچکەیدە و کۆلە کەیدە و درەختێک نوێژی کردبێ، مەگەر خستبێتە لای ڕۆی چەپی یان راستی، وە ڕێک و راست ڕووی تێنەدەکرد.

پێنج: سەرچەم زانایان لەسەر ئەو یە کەدەنگن کە حەرەمەو لە گوناخە زەکانە کە بە پیش نوێژکەری کدا ڕەت بێ کە سوترە ی داناوە^(۱)، وە هەمووشیان لەسەر

(۱) (ابن عبد البر) گوتویەتی: (فأما المأموم فلا يضرك من مر بين يديه لخديث ابن عباس هذا،.. وهذا كله لا خلاف فيه بين العلماء) بەلام دوا بێ (الحافظ ابن حجر) بەلگە دیتیتەوه، کە ئەم مەسەلە یە رای دیکەشی تێدا هەیدە یە کە دەنگی (اتفاق) ی زانایانی لەسەر نیە. ڕوانە: (فتح الباري)، ج ۲، ص ۱۵۲.

ئەو پێك كەتوون كە بابای نوێژكەر بۆی پەوايە ئەو كەسەى بەپێش نوێژەكەیدا
پەت دەبێ نەبەیتلێ و بیگێژیتەو، وە زۆریەى ھەرە زۆریشیان لەسەر ئەو پرایەن
كە ھیچ شتێك بەھۆی تێپەرینی بە بەردەم نوێژكەردا نوێژەكەى نابێ، ئەمەش
چەند دەقیكى سوننەت بۆ ئیسپاتی ھەركام لەو سێ مەسەلەى:

* ((عن بسر بن سعيد قال: قال رسول الله ﷺ لو يعلم المار بين يدي المصلي
ماذا عليه، لكان ان يلق اربعين خيرا له من ان يمر بين يديه)) متفق عليه.
واتە: بابای پەت بوو بەبەردەم نوێژكەردا ئەگەر دەیزانى چ گوناھێكى
لەسەرە، بۆی دەردەكەوت كە ئەگەر چل پۆژ، یان مانگ، یان سال چاوەڕێی
كردبایە بۆی باشتەر بوو لەو پەتبوونە بە بەردەم نوێژكەردا.

■ ((عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قال: إذا كان أحدكم يصلي
فلا يدع أحدا يمر بين يديه، وليدرا ما استطاع، فإن أبى فليقاتله فإنما هو
شيطان)) رواه مسلم وأبو داود والنسائي وابن ماجه، واتە: ئەگەر یەكێكتان
نوێژی كرد با لێنەگێڕێ ھیچ كەس بەبەردەمی نوێژەكەیدا بپوات، وە با بەپێی
توانا بیگێژیتەو، جا ئەگەر ھەرملى نەدا، با لەگەڵی بچەنگێ چونكە بێگومان
ئەو شەیتانە، (واتە شەیتانی لەگەڵە، یان پەفتاری شەیتان دەكات) (۳).

دوو تێبینی:

(۱) دیارە ئەو نەهێشتن و پالێتەنە سوننەتەو فەرزی نە، وە مەرجیش نە چەكى
بۆ بەكاربەینێ، یان كاریك بكات بێكوژی (۳) بەلام ئەگەر بە شیوەیەك كە
دروستە پالێ پێوە ناو مرد، حوكمی چیه؟

(۱) دیارە مۆتەقی پەتبوون بە بەردەم نوێژكەردا خراپە، بەلام ئەگەر سوترەى نەبێ ھەرام نە چونكە
كەم تەرخەمیی لە بابای نوێژكەریشەو ھەبە، پێوانە: (فتح الباري) ج ۲ ص ۱۶۵.

(۲) پێوانە: (صحيح مسلم بشرح النووي) ج ۳ ص ۱۷۴۲.

(۳) سەرچاوەی پێشوو ھەمان بەرگ ص ۱۷۴۱.

(قاضي عياض) گوتويدهتى: زانايان له سدر شهوه يه كدهنگن، كه تۆله (قصاص)ى ناكهويته سدر، بهلام تايا خوينى دهكهويته سدر، يان به بهلاش دهپروات، زانايان دوو پرايان هەن^(۱)، پتويسته شهوهش بگوتري كه سدرجهم زانايان له سدر شهوهش پتكهاتوون كه شهوه مافى پالپيوهنانو نههيشتنو جەنگ كردنه له گەل باباي تيپهردا تنيا بژ كهسيكه كه بههۆى دانهنانى سوترهوه كه متهرخه ميبى نهكردبى^(۲)، نهگه رنا مادام خۆى كه متهرخه م بووبى، بهتايبهت نهگه نوژهكهى له شوينيك بكات قهله بالغو سهره پى بى، شهوه نهگه سوترهش دانابى حوكمهكهى دهگوزي، چ جاي سوترهكهشى نهبى.

(۲) سدرجهم شهرع زانان له سدر شهوه يه كدهنگن، كه له مزگهوتى حەرامدا له كاتى طهواف كردندا باباي نوژهكه نهگه سوترهشى هەبى، دروسته به بهردهميدا برۆى، هەرچنده بيگومان خوياراستن چاكتره^(۳).

دهربارهى شهوهش تايا بههۆى تيپهپرينى ئينسانيك، يان گيان داريكهوه بهپيش نوژى نوژهكهريكد، كه سوترهى دانهناوه نوژهكهى بهتال دهبيتشه يان نا؟ زانايان كيشه و مشت و مپى زوريان كردوه لهوبارهوه هەنديكيان دهلتن: نوژى پى بهتال ناييتشه.

بهلام زۆربهى هەره زوريان شهوه پايه بهپهسند نازانن و دهلتن پهتبون و تيپهپريونى هيج شتيك نوژى نابري، بهلكو باباي نوژهكه كه متهرخه ميبى كردنى له دانانى سوترهدا خيرو پاداشتى نوژهكهى كه دهبيتشه، شهوه پاي هەر چوار

(۱) هەمان سەرچاوه و بەرگ و لاپەرە.

(۲) هەمان سەرچاوه.

(۳) پروانه: (الفقه الاسلامي)، ج ۱، ص ۷۶۱.

پیشده‌او و سر مدزه به‌کانه و پای جه‌ماوه‌ری زانایانی پیشین و پاشینیشه^(۱)، چندند به‌لگه‌یه‌کیش بۆ سه‌ماندنی رایه‌که‌یان دیننه‌وه:

ا- چندند فەرمووده‌یه‌ک که له (عائشه) وه -خوا لێ رازی بێ- گێڕاونه‌وه که ره‌خنه‌ی له‌و جۆره ده‌قانه گرتوه، که ئافره‌تی له‌گه‌ڵ که‌رو سه‌گدا باس کردوه، بۆ وینه:

«(شبهتمونا بالحمير والكلاب! لقد رأيت النبي ﷺ يصلي وأنا على السرير بينه وبين القبلة مضطجعة)» متفق عليه، واته: تايا به‌ که‌ران سه‌گاتان چواندووين! به‌ ته‌نکید پیغه‌مبهرم ﷺ ده‌بینی نوێژی ده‌کردو له‌سه‌ر جیگا له‌ نێوانی ئه‌و قیبه‌له‌دا پاکشا بووم. (که‌واته‌ پاست نیه‌و ره‌تبوونی ئافره‌ت به‌ پیش نوێژدا نوێژی نابێ).

ب- ئه‌و ده‌قه‌ی که‌ پیشتر له‌ (ابن عباس) وه‌ گێڕامانه‌وه، وه‌ ئه‌م ده‌قه‌ش که‌ (فضل)ی برای گێڕاویه‌ته‌وه:

«(عن الفضل ابن عباس رضي الله عنهما قال: أتانا رسول الله ﷺ ونحن في بادية لنا، فصلّى في صحراء ليس بين يديه سترة، وحمارة وكلبة تعبدان بين يديه، فما بال ذلك)» رواه أبو داود بإسناد حسن، واته: پیغه‌مبهری خوا ﷺ هاته‌ لامان و ئیمه‌ش له‌ هه‌وارێکی خۆمان بووین، جا پیغه‌مبهر ﷺ له‌ ده‌شتیک نوێژی کردو هیچ سوتره‌شی له‌به‌رده‌م نه‌بوو، وه‌ ماکه‌ریک و دێله‌ سه‌گێکمان هه‌بوون له‌ پیشه‌وه‌ی ده‌هاتن و ده‌چوون، که‌ چی هیچ نه‌میه‌تی به‌وه‌ نه‌دا، (واته: هیچ حیسابی بۆ ئه‌و که‌رو سه‌گه‌ نه‌کرد که‌ به‌فرموی نوێژه‌که‌مانیان بریوه).

(۱) بره‌وانه: (الفقه الاسلامي وأدلته)، ج ۱، ص ۷۶۳-۷۶۴.

ج- وهلامی نهو فەرموودانهش که کۆمهڵی یه کهم به بهلگهیان هینانوهه بهوه دهدهنهوه که (شافعی و خطابي) گوتویانه، که مهبهست له برین (قطع) برینی کهردن کهچی و یادی خوایه بههۆی سهرگهرم بوون و ئاوپردانهوه له نهجمی هاتن و چوون و پهتبوونیان، نهک برینی نوێژه کهو بهتال بوونهوهی بهیهک جاری^(۱). ناشکراشه که پای دووهم، که پای زۆریه ههره زۆری زانیانهوه دهبیته هۆی کۆکردنهوه و پێکهوه گونجانی ههموو دهقهکانی بههیتزو پێژ ترو بهلگه دار تروه له پهحمهت و لوتفو کهپه می پهروه دگاریش نزیکتره.

۱۶- گرڤووشی له بیر چوون و ههله کردن^(۲) (سجدة السهو):

له سۆنگهی نهوهوه که له بیر چوونهوه (نسیان) یه کی که له خال له لاوازهکانی نینسان بهگشتی، شتیکی سروشتییه، که نینسان له نوێژدا تووشی ههلهو بیئاگایی ببی، نهوهتا پێغه مبهری خوا ﷺ که بێگومان له ههموو پرویه کهوه سهرقافلهو سهروهی مرۆفایه تییه تووشی له بیر چوونهوهو بیئاگایی بووه، وهک فەرموویهتی: ((إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ أَنَسَىٰ مَا تَنَسَوْنَ...)). رواه مسلم، واته: منیش وهک ئیوه نینسانم وهک چۆن ئیوه له بیرتان دهچی منیش له بیرم دهچی. جا بۆ قهره بوو کردنهوهو سپینهوهی نهه کهم و کوپییه، که نوێژ که بههۆی له بیر چوونهوهو بیئاگاییهوه تووشی دهبی پێغه مبهری پێشهوامان ﷺ سهجده بردنی ههله کردن (سجدة السهو) بۆ داناوین، که نهوه له خوارهوه له چهند پرگهیه کدا تیشکی دهخهینه سهر:

(۱) پروانه: (المجموع)، ج ۳، ص ۱۲۲-۱۲۳، وه پروانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۲۸۱.

(۲) بۆیه وشه (سهو) به (له بیر چوون و ههله کردن) لیکداوتهوه، چونکه له فەرهنگهکانی زماندا گوتراوه: (سهی عنه: غفل عنه، وسهی فیه، ترکه عن غیر علم، سهی فی الصلاة نسی شینا منها) پروانه: (المعجم الوسيط)، ص ۴۵۹.

یەك: زۆریەى زانایان سەجەدى سەھوو بە سوننەت دەزانن و ھەندیکیشیان بە مۆتەقی، یان لە ھەندیک حالتدا بەفەرزی دەزانن^(۱)، بەلام وایە دەچن پاری بە سوننەت دانانی بەھێزتر بێ.

دوو: سەجەدى ھەلە کردن و لەبەرچوونەوش ئەوھە، کە نوێژکەر بەر لە سەلام دانەو، یان دواى سەلام دانەو دووجار سەجە بەرئ، کتومت وەك سەجەکانى نوێژ، ئنجا لە دەقەکانى سوننەتدا ھاتو، کە ئەو سەجە بردنە پیش سەلام دانەو دواى سەلام دانەوش ھەب، بۆ وێنە: ئەو فەرمودەبەدا کە (مسلم و أبو داوود و نسائي ابن ماجه) لە (أبو سعيد الخدري) -خوا لێى پازى بێ- دەگێژنەو، ھاتو، کە پیش سەلام دانەو بێ^(۲)، بەلام لەو فەرمودەبەدا کە (بخاري و مسلم و أبوداود) لە (أبو هريرة) -خوا لێى پازى بێ- گێژاویانەتەو ھاتو، کە پاش سەلام دانەو^(۳) بوو.

ئنجا زانایان دواى ئەوئ لەسەر ئەو رێك كەوتن، کە سەجەدى ناوبراو پیش و پاش سەلام دانەوش ھەر دروستەو بەردەكەوئ^(۴)، لەسەر ئەو جیاوازی و مشتومپی زۆریان ھەب، کە ئایا چۆن چۆنى خیرترو چاكتەر!

ھەندیکیان رایان وایە، کە وایە سەندە ھەر پیش سەلام دانەو^(۵)، بەلام وا پێ دەچن پەسەندتر ئەو بێ کە سەرنجى دەقەکانى سوننەت و چۆنیەتى

(۱) شافعییەکان مالیکییەکان و ھەندیک لە ھەنەفییەکان بە سوننەتى دەزانن، زۆریەى ھەنەفییەکان و ھەنبەلییەکانیش لە ھەندیک حالتدا بە فەرزی دادەنن، پڕوانە: (الفرق الاسلامي)، ج ۱، ص ۸۷-۹۱.

(۲) پڕوانە: (صحيح مسلم بشرح النووي)، ج ۳، ص ۱۸۶۰.

(۳) پڕوانە: (فتح الباري)، ج ۲، ص ۴۴۰، وە پڕوانە: (صحيح مسلم بشرح النووي)، ج ۳، ص ۱۸۶۵.

(۴) پڕوانە: (صحيح مسلم بشرح النووي)، ج ۳، ص ۱۸۶۹.

(۵) ئەمە رای شافعییەکانە پڕوانە: (المجموع)، ج ۴، ص ۱۴۴.

سه جده بردنه کانی پیغه مبهەر ﷺ بدری و لهو شتانه دا که پیغه مبهەر ﷺ، بهر له سه لامدانه وه سه جده ی بردبی پیش سه لام بخری و لهو شتانه شدا، که نهو سه جده ی سه هوی تیدا دواخستون بۆ دوا ی سه لام، دوا بخری، لهو شتانه ی دیکه شدا که له سوننه تدا نه هاتون بابای نویژ که سه رپشک بکری، که نه مهیش پای ژماره یه که له زانیانی لیکۆ له ره وه یه^(۱).

هه ندیک له زانیانی ش ده لێن: له هه موو حالاندا بابای نویژ که سه رپشکه، که نهو سه جده بردنه پیش سه لام بخت، یان دوا ی بخت و هه ردووک لا یه کسان^(۲)، به لām وه ک گوتمان وا دیت هه مرچاو که پای سییه م له هه موو پایه کانی دیکه چاکتر بی و دوا ی وی نه م پای چواره مه.

س: نهو حاله تانه ی که سه جده ی سه هویان تیدا ده بردی به گشتی چوار جوړه حاله تن:

۱- نه گه ر نویژ که سه پیش ته و او کردنی نویژه که ی سه لام بداته وه، وه که لهو فه رموده یه دا ده رده که وێ که باسی (ذو الیدین) ی تیدا یه و پیغه مبهەر ﷺ له نویژیکی چوار پکاتیدا دوا ی دوو پکات سه لام ده داته وه، پاشان که ناگادار ده کریته وه، هه لده ستی دوو پکاتی دیکه ده کات و سه لام ده داته وه، نه جا سه جده ی سه هوو ده بات^(۳).

۲- نه گه ر پکاتیک، یان زیاتر بکات له نویژه که ی، وه که لهو فه رموده یه دا ده رده که وێ که (بخاری و مسلم و أصحاب السنن) له (ابن مسعود)^(۴) یان

(۱) پروانه: (نیل الاوطار)، ج ۳، ص ۱۳۷.

(۲) نه مه پای هه نه به لیه کانه، پروانه: (الفقه الاسلامی)، ج ۲، ص ۱۰.

(۳) نهو فه رموده یه وه پیشتر گوتمان (بخاری و مسلم) گێڕاویانه ته وه.

(۴) پروانه: (صحيح مسلم بشرح النووي)، ج ۳، ص ۱۸۶۱.

گټپاوه ته وه: ((أَنْ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى خَمْسًا فَقِيلَ لَهُ: أَزِيدُ فِي الصَّلَاةِ؟ فَقَالَ: وَمَا ذَلِكَ؟ فَقَالُوا: صَلَّيْتَ خَمْسًا، فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ، بَعْدَ مَا سَلَّمَ)) واته: پیغه مبهري ﷺ پږژیک پینچ رکات نویژی کرد، پیی گوترا: نایا نویژی لیی زیاد کراوه؟! فهرمووی: بږ چی بروه؟ گوتیان: پینچ رکات کرد، نجا دواى شه که سلامی دابږوه دوو سجدهی بردن.

۳- له کاتى له بیرچوونى ته حیياتى یه کهم و هدر سوننه تیکی دیکه نویژدا، وه کهم له فرموده یده دا دهرده کهوی که (بخاری ومسلم وأصحاب السنن) له (ابن بینه) ^(۱) وه گټپاویانه ته وه: ((صَلَّى لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَكْعَتَيْنِ مِنْ بَعْضِ الصَّلَوَاتِ، ثُمَّ قَامَ فَلَمْ يَجْلِسْ، فَقَامَ النَّاسُ مَعَهُ، فَلَمَّا قَضَى صَلَاتَهُ وَنَظَرْنَا تَسْلِيمَهُ، كَبَّرَ فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ وَهُوَ جَالِسٌ قَبْلَ التَّسْلِيمِ، ثُمَّ سَلَّمَ)) واته: پیغه مبهري خوا ﷺ له یه کی که له نویژه کانددا دوو رکاتى بږ کردین و پاشان هه ستایه وه و دانه نیشته بږ ته حیياتى یه کهم- جا خه لکیش له گه لى هه ستانه وه، پاشان له نویژه که ی بږوه و نیمه چاوه پروانى سلام دانه وى بووین، (الله اکبر) ی کردو دوو سجدهی بردن به دانیشتنه وه بهرله وه ی سلام بداته وه، دواى سلامی دایه وه.

دوو تیپینی:

۱- له فرموده یده دهرده کهوی، که چواندنى سوننه وه که فهرز نیه، که پیویست بږ بگه پیتته بږ کردنى، به لکو بهس سجدهی سه هوو بږی ده پیتته قهره بوو که ره وه، که واته سجدهی سه هوو که لینى سوننه پرده کاته وه، به لام که لینى فهرزى پی پنا کریتته وه حه قهن ده بږ هدر بکریتته وه بږ کردنى پاشان سجدهی سه هوو بهرئ ^(۲).

(۱) هه مان سه چاره و بهرگ، ص ۱۸۵۹.

(۲) پروانه: (العدة على إحكام الأحكام شرح العمدة)، ج ۲، ص ۳۲۶-۳۲۷.

ب- لهو فرموده یه دا که (أحمد وأبو داود وابن ماجه) له (مغيرة بن شعبة) دهو گێپراویانه تهوه ده رده کهوئ، بابای نوێو کهر، که به ده ته ته حیات یه که می له بیره ده چو وه ده ده ستیته وه بو رکاتی سییه م و چوارم نه گهر له کاتی بیر کهوتنه وه، یان ناگادار کردنه وه یدا ته و او وه ستا بو وه نابو بگهر پیتته وه بو خویندنی، به لام نه گهر ته و او راست نه بو بو وه ده توانی بو بگهر پیتته وه^(۱).

۴- له کاتی کهوتنه گومان وه له ژماره ی رکاته کانی نوێو دا، وه (أبو سعید الخدری) له پیغه مبهری خواوه ﷺ گێپراویه ته وه که فرموویه تی: (إذا شك أحدكم في صلاته فلم يدر كم صلى؟ ثلاثا أم أربعاً؟ فليطرح الشك وليبن على ما استيقن ثم يسجد سجدتين قبل أن يسلم، فإن كان صلى خمسا شفعن له صلاته وإن كان صلى إقاماً لأربع، كانتا ترغيماً للشيطان)) رواه أحمدو مسلم^(۲) وأبو داود والنسائي، واته: هه رکات یه کیکتان له نوێو کهیدا نه یزانی چهند رکاتی کردوه؟ سێ رکات یان چوار؟ نه وه با گومان لابه رێ و له سهر نه وه نه ندازه یه ی که دلنیا یه حیساب بکات (واته لای که می بگرێ)، پاشان دوو سه جده ببات بهر له وه ی سه لام بداته وه، جا نه گهر پینج رکاتی کردب نه وه دوو سه جده یه رکاته کانی نوێو که ی ده کده جووت، وه نه گهر چوار رکاتی ته و او کردب، نه وه ده بنه مایه ی سه رشوپی شهیتان.

دیاره نه وه فرمودانه ی دیکه ش که به ته عبیری دیکه^(۳) هاتون هه مان مه به ستی ته م فرموده یه یان هیه، واته: نوێو کهر لای که می بگرێ، چونکه یه قینی هیه که نه وه نه ندازه یه ی کردوه، وه دوا یی له چهند رکاتدا دلنیا یی بو

(۱) پروانه: (فقه السنة)، ج ۱، ص ۲۴۷.

(۲) پروانه: (صحيح مسلم بشرح النووي)، ج ۳، ص ۱۸۶۰.

(۳) بۆ وینه: (إذا شك أحدكم في صلاته فليتحر الصواب فليتم عليه، ثم ليسجد سجدتين) متفق عليه، پروانه: (صحيح مسلم بشرح النووي)، ج ۳، ص ۱۸۶۱.

دروست نهبووه بیانکات و خۆی دلتیا بکات، ئەمەش پای زۆریە هەرە زۆری زانایانە، وەك (نووي) گوتویەتی^(۱).

چار وەرە ناگاداری:

۱- وەك پێشتریش گوتان سەجەدەکانی سەهوو پێك وەك سەجەدەکانی نوێژ وان بێ^(۲) جیاوازی وە ئەوە کە هەندێك^(۳) لە زانایان گوتویانە زیکری (سبحان من لاینام ولا یسهو) لە سەجەدەکانی سەهوودا دەگوتری، هیچ بەلگەیەکی سوننەتی لەسەر نیە و پەت کراویە.

۲- بۆ چوونە سەجەدە سەهووش وەك سەجەدەکانی دیکە (الله أكبر) دەکری^(۴).

۳- لەدوای سەجەدەکانیش سەلام دانەو هەیە^(۵).

۴- هەندێك لە زانایان دەڵێن^(۶): دوا دوو سەجەدەکانی سەهوو، سوننەتە تەحییات بخوێنی ئەوجار سەلام بداتەو، بەلام پێم وایە قسە (نووي) راست و بەجێیە، کە گوتویەتی: ((وفي التشهد وجهان، أصحابهما لا يتشهد، لأنه لم يصح فيه عن النبي ﷺ شيء))^(۷)، واتە: هیچ شتێك راست دەبارە ی تەحییاتی سەجەدە سەهوو لە پێغەمبەرەو ﷺ نەگێڕاوەتەو، کەواتە پای راستەر ئەوەیە کە سەجەدە سەهوو تەحییاتی ناوی.

(۱) پروانە: (صحيح مسلم بشرح النووي)، ج ۳، ص ۱۸۷.

(۲) پروانە: (المجموع)، ج ۴، ص ۱۴۷.

(۳) پروانە: (الفقه الإسلامي)، ج ۲، ص ۱۰۷.

(۴) وەك لە فەرموودەکاندا هاتو: (ثم كبر وسجد) متفق عليه، وە پروانە: (العدة)، ج ۲، ص ۳۲۳.

(۵) وەك لە دەقی فەرموودەکاندا هاتو: (ثم سلم) متفق عليه.

(۶) پروانە: (نبيل الأوطار)، ج ۳، ص ۱۴۹-۱۵۰.

(۷) پروانە: (المجموع)، ج ۴، ص ۱۴۶.

۱۷- کړنووشی قورئان خویندن (سجدة التلاوة):

یہک: له لای زۆریه ی هدره زۆری زانایان سوننه، که بابای قورئان خوین له نوښو غهیری نوښیدا، هدره ها ئو که سانه ی که له دوايهو نوښو ده که نه گهر ئیمام بوو، یان گوئی لى ده گرن نه گهر له غهیری نوښو بوو، له کاتی خویندن یه کیک لهو ئایه تانه دا، که به ئایه تی سجده ناسراون سجده بهرئ^(۱). هه ندیکیشیان ئو کړنووش بردنه که به سجده ی قورئان خویندن ناسراوه به فەرز ده زانن^(۲)، (عبدالله بن عمر) -خو لئیان پازی بئ- له ویاړیه وه ئو فەرمووده یه مان بۆ ده گپرتته وه: ((أَنَّ النَّبِيَّ كَانَ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ، فَيَقْرَأُ سُورَةَ فِيهَا سَجْدَةٌ، فَيَسْجُدُ وَنَسْجُدُ مَعَهُ، حَتَّى مَا يَجِدُ بَعْضَنَا مَوْضِعًا لِمَكَانِ سَجْدَتِهِ)) متفق عليه^(۳)، واته: پتغه مبه ﷺ کاتیک قورئانی ده خویند، جاری وابوو سووړه تیکی ده خویند که سجده ی تیدا بوو، جا ئو سجده ی دهره وئیمهش سجده مان له گهل دهره، هه تا جاری وابوو هه ندیکمان شوینی سجده له سهر بردمان ده ست نه ده که وت.

دیاره رای جه ماوهریش به هیزتره که سجده ی قورئان خویندن به سوننه ده زانن چونکه چهند ده قیکی سوننه هه نه وه ده گه یه نن، بۆ وینه:

أ- (زید بن ثابت) -خو لئ پازی بئ- گپراویه ته وه که سووړه تی (والنجم إذا هوی) به سهر پتغه مبهری خوا دا خویندوه و سجده ی نه بردوه، وهك (بخاری ومسلم وأبو داود نسائي وترمذي) گپراویانه ته وه^(۴).

(۱) (نوی) گوتویه تی: نه مه پای (مالك وأوزاعي وشافعي وأحمد وأسحاق وأبو ثور وداود وغهیری نه وانیسه) پروانه: (المجموع)، ج ۴، ص ۶۹.

(۲) نه مه پای (أبو حنيفة) یه، پروانه سهرچاوه ی پیشو هه مان بهرگ و لاپه ره.

(۳) پروانه: (صحيح مسلم بشرح النووي)، ج ۳، ص ۱۸۹۲.

(۴) هه مان سهرچاوه و بهرگ و لاپه ره ۱۸۹۳.

ب- همدروها (بخاری) گپړاویه تمه^۱ که (عمر بن الخطاب) -خو لیتی پازی بڼ- له پژوتیکې جومعه دا سووپه تی (النحل) ی له سهر مینبهر خویندوه هه تا که یشتو ته شوینی سجده نه و جار دابه زیوه و سجده ی بردوه و خه لکیش سجده یان له گه ل بردوه، به لام بژ جومعه ی داهاتو و هه مان سووپه تی خویندوه و له شوینی سجده ش سجدی نه بردوه، نه و جار به خه لکه که ی گوتوه: ((یا ایها الناس إنا لم نؤمر بالسجود فمن سجد فقد أصاب ومن لم یسجد فلا أثم علیه)) واته: نه ی خه لکینه ټیمه فدرمانان پڼ نه کراوه سجده ی قورئان خویندن بهرین، جا هدرکه س سجده ی بردو^۲ پټکاویه تی، نه و که سه ش که سجده ی نه بردوه گوناحی ناگاتی.

دوو: دياره نه و سجده بردنه ش پله و پایو پاداشتیکی بهرزی هدی، وهك لم فدرمودیه دا دهرده که وی:

• ((عن أبي هريرة رضی اللہ عنہ قال: قال رسول الله ﷺ: إذا قرأ ابن آدم السجدة فسجد اعتزل الشيطان يبكي يقول: يا ويلاه: أمر ابن آدم بالسجود فسجد فله الجنة، وأمر بالسجود فأبیت فلي النار)) رواه مسلم وأحمد وابن ماجه وغيرهم، واته: کاتیک ناده میزاد ټایه تی- سجده ده خوینئ و سجده ده بات شهیتان که نار ده گریئ و ده گریه و، ده لئ: داخو خه فته بژ من ناده میزاد فدرمانی پڼ کرا سجده بهرئ و سجده ی بردو بهه شتی پڼ ده برئ، منیش فدرمانم پڼ کرا سجده بهرم و سهرپیچیم کردو ټاگر سی دوزخ-م پڼ پرا.

سئ: چوڼیه تی نه و سجده یه ش ټاویه: دياره يهك سجده یه له نویو و غهیری نویو دا پاش (الله أكبر) کردن ده بردئ، وه به پیتی پای زوری زانایان نه گهر له غهیری

نویژدابی همدروك دهستیشی له گهڼ (الله أكبر) كردنه كه دا بهرزده كاته وه^(١)، بۆ سهلامدانه وهش بهشیکیان به پتویست، یان به سوننه تی دهزانن و، بهشیکیشیان دهلێن: نهك فهرز سوننه تیش نیه^(٢).

ئهمهش چهند دهقیك دهرباره ی چۆنیه تی ئهو جۆره سهجده بردنه:

■ ((عن ابن عمر رضي الله عنهما قال: كان رسول الله ﷺ يقرأ علينا القرآن فإذا مرَّ بالسجدة كبر وسجد وسجدنا معه)) رواه أبو داود والبيهقي والحاكم وقال: صحيح على شرط الشيخين، واته: پیغه مبهری خوا ﷺ قورئانی به سهردا ده خویندین جا کاتیک به لای سهجده دا تیپه رده بوو سهجده ی ده بردو ئیمهش سهجده مان له گهڼ ده برد.

* ((عن عائشة رضي الله عنها أن النبي ﷺ كان يقول في سجود القرآن بالليل: سجد وجهي للذي خلقه وصوره وشق سمعه وبصره بحوله وقوته فتبارك الله أحسن الخالقين)) رواه أبو داود والترمذي والنسائي وصححه الترمذي و (تبارك الله أحسن الخالقين) من رواية الحاكم والبيهقي وقال الحاكم هذه الزيادة على شرط الشيخين^(٣)، واته: پیغه مبهر ﷺ له کړنووش بردنی شهویدا ده یغرموو: پووم سهجده ی برد بۆ ئهو زاته ی، که دروستی کردوه و نیگاری کیشاوه، وه به هیزو توانای خۆی بیستو دیتنی تیدا پهیدا کردوون جا بهرزو پایه داره خوی چاکترین به دیهینهر.

(١) ئهمه پای (أحمد وشافعي) و ژماره یه کی زۆر له زانیانه، پروهانه: (المغنی والشرح الكبير)، ج ١، ص ٦٥١. وه (المجموع) ج ٤، ص ٧٢-٧٣.

(٢) (شافعي) به قهرزو (أحمد) به سوننه تی دهزانن، پروهانه: (المجموع)، ج ٤، ص ٧٥، وه پروهانه: (المغنی)، ج ١، ص ٦٥١-٦٥٢، به لام (أبو حنيفة ومالك) دهلێن: سوننه ت نیه، پروهانه: (الفقه الإسلامي)، ج ٢، ص ١١٧.

(٣) پروهانه: (المجموع)، ج ٤، ص ٧٣.

چوار: نهو نایهتو شوینانهش له قورئاندا که سهجدهیان تیدا دهبردئ، بهپیئ نهو فهرموودهیه که (عمر بن العاص) دهیگپرتیهوه پازده (۱۵)ن، جا ئیمه سههتا دهقی فهرموودهکهو پاشان شوینهکانی سهجده تیدابردن به پیز دهنوسین، دوایش پاو بۆچوونی زانایان لهویارهوه دهخهینه روو:

* ((عن عمر بن العاص أن رسول الله ﷺ أقرأه خمس عشرة سجدة في القرآن، منها ثلاث في المفصل وفي الحج سجدتان)) رواه أبو داود وابن ماجه والحاكم، والدار قطني وحسنه المنذري والنوي، واته: پیغه مبهری خوا ﷺ پازده (۱۵) نایهتی سهجدهی له قورئانی به سهردا خویندۆتهوه، لهوانه سئ له سووپهته کورتهکانو دوو سهجدهش له سووپهتی هه جدا.

نهو پازده (۱۵) شوینهش نه مانه:

۱- ﴿إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ﴾ (۱۶) الاعراف.

۲- ﴿وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلًّا لَهُمْ بِالْعُدُورِ وَالْأَصَابِلِ﴾ (۱۵) الرعد.

۳- ﴿وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ﴾ (۱۶) النحل.

۴- ﴿قُلْ ءَامِنُوا بِهِ أَوْ لَا تُؤْمِنُوا إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ إِذَا يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّدًا﴾ (۱۰۷) الإسراء.

۵- ﴿... إِذَا نُتِلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَاتُ الرَّحْمَنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا﴾ (۵۸) مريم.

۶- ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَن فِي السَّمَوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِّنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ﴿١٨﴾ الْحَجَّ ۝﴾

۷- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَعْبُدُوا رَبَّكُمُ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٧٧﴾ الْحَجَّ ۝﴾

۸- ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ﴿٦٠﴾ الْفُرْقَانُ ۝﴾

۹- ﴿أَلَا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾ النَّمْلُ ۝﴾

۱۰- ﴿إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿١٥﴾ السَّجْدَةُ ۝﴾

۱۱- ﴿...وَلَقَدْ دَاوُدُ إِنَّمَا فَنَّنَاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ﴿٢٤﴾ ص ۝﴾

۱۲- ﴿وَمِنَ ءَايَاتِهِ أَلْيَلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾ فصلت ۝﴾

۱۳- ﴿فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا ﴿٦٢﴾ النِّجْمُ ۝﴾

۱۴- ﴿وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْءَانُ لَا يَسْجُدُونَ ﴿٢١﴾ الْاِنْشِقَاقُ ۝﴾

۱۵- ﴿...وَأَسْجُدْ وَاقْتَرِبْ﴾ (۱۹) العلق

نهمانه سه رجهم نهو شوینانمن که زانایان ده لئین: سه جدهیان تیدا ده بردری له کاتی خویندنیاندا.

بهرپای زانایانیش له باره ی نهو شوینانمن بهم شیوه یه یه، که له خواره وه دهینوسین:

(أ) به شیکیان ده لئین: پازده (۱۵) ن بهو جوړه ی که نویوومانن^(۱).

(ب) به شیکیشیان ده لئین: چواره (۱۴) ن که نهمه پای زۆریه یان، به لام له سهر نهو چواره (۱۴) شوینه رایان جیاجیایه^(۲).

(ج) هه ندیکیشیان ده لئین یازده (۱۱) ن که نهمه بی هیترین رایانه^(۳).

ئنجا نهو دوو شوینه ی که زیاتر جیی رایاجیاییی زانایانن سه جده ی دووهمی سووړه تی (الحج) - ۷۷- و نهو سه جده یه یه که له سووړه تی (ص) - ۲۴- دایه، که زۆریه یان سه جده ی دووهمی سووړه تی حج حیساب ده که ن^(۴)، به لام بۆ سه جده که ی سووړه تی (ص) زۆریه یان به سه جده ی سوپاسگوزاریی (سجدة الشکری داده نیئ^(۵)).

(۱) نهمه پای (اسحاق و أحمد) له پړوپه تیکیدا، پړوانه: (المغنی)، ج ۱، ص ۶۸۴، وه پای هه ندیک له شافعییه کان و هه ندیک له زانایانی دیکه شه، پړوانه: (المجموع)، ج ۴، ص ۷۰، وه: (صحيح مسام بشرح النووي)، ج ۳، ص ۱۹۰۳.

(۲) زۆریه ی شافعییه کان سه جده ی (ص) حیساب ناکه ن، به لام (ابو حنیفة) نهو ی دووهمی حج حساب ناکات و نهو ی (ص) حیساب ده کات.

(۳) نهمه ش پای باوی (مالیک و کون (قدیم) شافعییه، پړوانه: (المجموع)، ج ۴، ص ۷۰.

(۴) بۆ وینه: (مالك و شافعي و أحمد و اسحاق و أبو ثور و داود) پړوانه: (المجموع)، ج ۴، ص ۷۰.

(۵) پړوانه: (المغنی)، ج ۱ ص ۶۴۸-۶۴۹، وه (المجموع)، ج ۴، ص ۷۰.

که واته له نیوان شهو دوو پایه دا که باسی چوارده و پازده ده که نه جیاوازییه کی شهوتو نیه، چونکه جیاوازییه که زیاتر ده گه پیتسه به حساب کران و نه کرانی سه جده که ی سووړه تی (ص)، جا شهوانه ش که حیسابیان نه کرده، گوتویانه سه جده ی سوپاسگوزارییه نه که قورثان خویندن، شهوانه ییش که حیسابیان کرده گوتویانه: مادام دهق (نص) هیه، که پیغه مبر عليه السلام شهو سه جده یی برده، وچاکه بری^(۱)، واته: له نوژدا، نه گهرنا له غهیری نوژدا زانایان له سهری یه که دهنگن.

دیاره شهو پایه ش، که ده لئی یازده (۱۱)ن، هیچ کام له سه جده ی (ص) و سه جده کانی (النجم) و (الإنشاق) و (العلق) ی حساب نه کردوون، به لام بیگومان شهو پایه زور بی هیزه و ریزه پر (شاذ) یشه^(۲)، چونکه وه (نوی) گوتویه تی: شهو دهقه ی که (ابن عباس) له وباروه هیئاویه تی که ده لئی: ((ان النبي عليه السلام لم يسجد في شيء من المفصل منذ تحول إلى المدينة)) رواه أبو داود، به لئی شهو دهقه (سند) ه که ی بی هیزه (ضعیف) وه (بیهقی) و غهیری ویش به بی هیزیان داناوه^(۳)، وه بی گومان شهو فهرمووده راست (صحیح) انه ی که (أبو هريرة) له وباروه ده یانگی پیتسه وه، ناگو نجی به ده قی کی ئاوا بحرینه دواوه نادیده بگریتن، له حالیک که له ذاتی خو یاندا به هیترن و یاسای: نیسپاتکر پیش نه فیکر ده خری^(۴)، (المُثْبِتُ مُقَدِّمٌ عَلَى النَّافِي) پشتگیریانه، یه کی که لهو فهرموودانه ش، که (أبو هريرة) یه -خوا لیتی پازی بی- و پازیشی بکات له وباروه گپړاونی وه شهو فهرمووده یه:

۱) نه مه پای حدنه فییه کان و مالیکییه کانه، پروانه: (الفقه الإسلامی)، ج ۲، ص ۱۲۰.

۲) پروانه: (شرح صحیح مسلم)، ج ۳، ص ۱۹۰۳، وه (المغنی)، ج ۱، ص ۶۴۸.

۳) پروانه: (المجموع)، ج ۴، ص ۶۷.

۴) چونکه (اثبات) بدلگی زانیاری هه بوونه (نفي) به پیچهنه وانه وه یه.

■ ((عن أبي هريرة رضي الله عنه أنه قال: سجد رسول الله ﷺ في "إذا السماء انشقت" و "اقرأ باسم ربك") رواه مسلم.

ئنجا پټويسته نه وهش بگوتړی، که بهنده نهو پایه‌ی شافیه‌یه‌کان^(۱) و حنبه‌لییه‌کان^(۲)، که ده‌لئ: "سه‌جده‌ی سووره‌تی (ص) سه‌جده‌ی سوپاسگوزاریه‌ی سوننه‌ته له دهره‌وه‌ی نویژو بری" هتا ټیره به‌په‌سه‌ند ده‌زانم، به‌لام که دوايي ده‌لئ: (تحرم في الصلاة على الأصح وتبطلها) واته: له نویژدا به‌پټی قسه‌ی راستتر قه‌ده‌غیه‌و پټی به‌تال ده‌بیته‌وه!! زورم پټی پایه‌کی سه‌یرو بی‌هیژیشه، چونکه مادام له فهرموده‌ی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ، هاتره که نهو سه‌جده‌یه‌ی له نویژدا برده‌و، نه‌گهر گریمان سوننه‌تیش نه‌بی، دیاره ههر دروسته‌و زور له‌وه دووره نویژو پټی به‌تال بیته‌وه.

نهو ده‌قانه‌یش که نهو ده‌گه‌یه‌نن که به‌لای که‌مه‌وه سه‌جده‌بردن له‌کاتی خویندنی سووره‌تی (ص) دا له نویژو دهره‌وه‌ی نویژدا دروست (جائز) نه‌مانه‌ن:

* ((عن ابن عباس أن النبي ﷺ سجد في (ص) وقال: سجدها داوود توبةً ونحن نسجدها شكراً)) رواه النسائي، واته: پیغه‌مبه‌ر ﷺ له خویندنی سووره‌تی (ص) دا سه‌جده‌ی برده‌و فهرمووی: داوود وک ته‌ویه‌کردن نهو سه‌جده‌یه‌ی برده‌و ټیمه‌ش وک سوپاسگوزاری ده‌ییه‌ن.

■ ((عن ابن عباس قال ﷺ ليست من عزائم السجود وقد رأيت النبي ﷺ يسجد فيها)) رواه البخاري.

* نهو فهرموده‌یه‌ی که پیشت هینامان، که (عمرو بن العاص) گوتویه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ پاژه سه‌جده‌ی له قورثانی فی‌رک‌ردم.

(۱) پروانه: (المجموع)، ج ۴، ص ۶۸، همرچنده پایه‌کی دووهمیشیان هدی، که نویژ به‌تال ناکاته‌وه.
(۲) پروانه: (الفقه الإسلامي)، ج ۲، ص ۱۲۰، وه پروانه: (المغني)، ج ۱، ص ۶۵۵، که نه‌وانیش دوو پایان له‌ویاره‌وه همن.

ناشکراشه که هیچ کام لعم دهقانه سهجده بردنی سوورده تی (ص)یان تایبەت نه کردوه به غهیری نوێوه، کهواته وهک باقی سهجدهکان گشتی به بۆ هه موو حالتهکان.

پینج: زۆریه^(۱) هه ره زۆری زانایان دهلین: مه رجەکانی سهجدهی قورئان خویندنی هه مان مه رجەکانی نوێژن بێ که م و زیاد، هه ندیکیشیان رایان وایه که نه و سهجدهیه پیتیستی به دهستنوێژ ناکات، به لام رایه که یان بێ هیژه و به لگهیه کی وایان به دهسته و نیه ئیسه پاتی نه و ده عوایه ی پی بکری^(۲).

۱۸- سهجدهی سوپاسگوزاریی (سجدة الشکر):

زۆریه ی زانایان سهجدهی سوپاسگوزاریی به سوننهت دهزانن، نه ویش بریتیه له یهک سهجده بردن بۆ خوای پهروهردگار له کاتی پهیدا بوونی چاکه و نیعمهت و خێره خوشیهک، یان لاچوونی گرفت و بهلا و تهنگانهیه کدا، دیاره هه ندیکیشیان به موباح یان به ناپهسه نه (مکروه)یشی دهزانن^(۳)!

(۱) پروانه: (المغنی والشرح الکبیر)، ج ۱، ص ۶۵۰، که گوتهیه تی: (ولا نعلم فيه خلافا إلا ماروي عن عثمان رضی اللہ عنہ في الحائض تسمع السجدة توميء برأسها).

(۲) پروانه: (نیل الاوطار)، ج ۳، ص ۱۲۷.

(۳) (نووی) گوتهیه تی: سهجدهی شوکر - جگه له شافعی - مه زهه ب و رای (أسحاق وأبو ثور وليث أحمد مالك وداود) هه ره ها (مالك) له پیواپه تی کدا. (پروانه: المجموع، ج ۴، ص ۷۸) به لام (أبو حنيفة ومالك) له رای باو (مشهور) یدا به موباح، یان ناپهسه نهی دهزانن، پروانه (المجموع)، ج ۴، ص ۷۸.

وه زۆریه‌ی زانایان ده‌لێن مه‌رجه‌کانی نه‌و سه‌جده‌یه‌ش و چۆنییه‌تییه‌که‌ی هه‌مان مه‌رج و چۆنییه‌تی سه‌جده‌کانی قورئان خویندنه^(١)، هه‌ندیکیشیان ده‌لێن: نه‌و مه‌رجانه‌ی ناوین^(٢).

ناشکراشه‌ که‌ پای زۆریه‌ راسترو په‌سه‌نده‌، چونکه‌ کۆمه‌لێک ده‌قی راستو راشکاو (صحیح و صریح)ی سوننه‌تیان به‌ده‌سته‌وه‌ هه‌ن و بێگومان هیچ جوژه‌ خواپه‌رستییه‌کیش به‌بێ ده‌قیکی شه‌رعی پێک و په‌وان ئیسه‌پاتی شه‌رعی بوونی خۆی ناکات.

دیاره‌ زۆریه‌ی زانایانیش ده‌لێن سه‌جده‌ی سوپاسگوزاریی ده‌بێ هه‌ر له‌ ده‌ره‌وه‌ی نوێو بیته‌، ته‌نانه‌ت به‌شیکیان ده‌لێن: ئه‌گه‌ر له‌ نوێژدا سه‌جده‌ی ناوبرای برد، مه‌گه‌ر به‌هۆی نه‌زانین و له‌بیرچوونه‌وه‌ بیته‌ ئه‌گه‌رنا نوێژه‌که‌ی به‌تال ده‌بیته‌وه^(٣)، به‌لام ده‌لێن: سه‌جده‌ی سووره‌تی (ص) له‌و حوکمه‌ هه‌لاویژراوه‌، چونکه‌ له‌ قورئاندا نیه‌و ده‌شوبه‌یتته‌ سه‌جده‌کانی قورئان خویندن^(٤).

ئه‌مه‌ش چهند ده‌قی که‌ به‌اره‌ی شه‌رعی بوون و سوننه‌تبوونی سه‌جده‌ی ناوبراوه‌وه‌:

«(عن أبي بكر رضي الله عنه أن النبي ﷺ كان إذا أتاه أمر يسره أو بشر به خرس ساجداً وشكراً لله تعالى) رواه أبو داود وابن ماجه والترمذي وحسنه، ورواه أحمد بلفظ آخر، واته: كاتيك هوائيكى دلخوشكهر به‌ پيغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌گه‌يشته‌، يان موژده‌ی شتيکی دلخوشكهری پيغه‌مبه‌ر گه‌يشته‌ له‌په‌و پوو به‌ سه‌جده‌دا ده‌كه‌وت و هه‌ك سوپاسگوزاریی بۆ خۆی به‌رز.

(١) په‌روانه: (المغني والشرح الكبير)، ج ١، ص ٦٥٥.

(٢) په‌روانه: (نبيل الاوطار)، ج ٣، ص ١٢٩.

(٣) په‌روانه: (المجموع)، ج ٤، ص ٧٧، وه: (المغني...)، ج ١، ص ٦٥٥.

(٤) په‌روانه: (المغني والشرح الكبير)، ج ١، ص ٦٥٥.

* (عبدالرحمن بن عوف) - خوا لێی پازی بێ - جارێکیان له خزمهت پیغه مبهردا عليه السلام بووه و پیغه مبهرد عليه السلام له نێو باخێکی خورمادا سهجدهیهکی دوورو درێژی برده، پاشان وهك پوونکردنه وهی هۆی سهجده بردنه که ی فهرمویه تی: ((ان جبریل علیه السلام قال لي: ألا أبشرك؟! إن الله - عزّو جلّ - يقول لك: من صلی عليك صلیت علیه، ومن سلّم عليك سلّمت علیه، فسجدت لله عزوجل شكرا)) رواه أحمد والحاكم وقال صحيح على شرط الشيخين، واته: جبرائیل پێی گوتم: ئایا موژدهت بدهم؟ بێگومان خوای زالو پایه بهرز پیت ده فهرمو: ههركه سێك سهلاوات لێ بدها واتی بۆ ده نێرم، وهههه كه سێك سهلامت لێ بكات سهلامی لێ ده كههه، جا منیش سهجدهم بۆ خوای زالو پایه بهرز برد له رووی سوپاسگوزارییهوه.

■ ههروهها سهجدهی سوپاسگوزاریی بردن له ژمارهیهك له هاوه لانی بهرپێزی پیغه مبهردی خواوه عليه السلام - خوا لێیان پازی بێ - گێپراوه تهوه بۆ وینه^(۱):

(أ) (سعيد بن منصور) گێپراویه تهوه كه (أبویكر) - خوا لێی پازی بێ - كاتیك ههوائی كوژرانی (مسليمة الكذاب)ی بۆ هات سهجدهی برد.

(ب) (أحمد ومسلم وأبو داود) گێپراویانه تهوه كه كاتیك (علی) - خوا لێی پازی بێ - زانی كه (ذو الشدية) له نێو كوژراوه كانی نه ههروهان دایه سهجدهی برد.

(ج) (بخاري ومسلم) گێپراویانه تهوه، كه (كعب بن مالك) كاتیك ههوائی تۆبه وههههوانی پێگه یشت سهجدهی برد.

(۱) بهروانه: (نیل الأوطار)، ج ۳، ص ۱۲۹-۱۳۰، ههروهها بهروانه: (المغني والشرح الكبير)، ج ۱، ص ۶۵۵.

خالی هه شتەم: بەرھەمی نوێژ بەرپاکردن

خوێنەری بەرپۆز و خۆشەویست!

خوا یاریی ئە خالەدا کە خالی کۆتاییەو بەم خالە کۆتایی بە توێژینەو و مان دەربارە یە کەمەین و گەورەترین دروشمەکانی خواپەرستی (عبادة) دینین، هەڵدەدەین کە لە چەند بڕگەیەکی کورت و پوختدا گزنگرتین بەرھەمەکانی نوێژ، هەرچەندە لەباسی گزنگی و پلەوپایە نوێژیشتدا شتی کمان لەو بارەو بەس کرد، بەلام بیگومان نوێژ زۆر لەو گەورەتر کە لەباسێک و دوواندا بگونجی خێرو بیرو بەرھەمە هەمە جۆرە ماددیی و مەعنەویی و دنیایی و قیامەتیەکانی بخەینەروو:

١- پەیمان نوێ کردنەو:

بابای نوێژکەر کە لە هەموو پکاتیکی نوێژە کەیدا پروو لە خوای پەروردگارو بەخشندە ی دەکات و دەڵێ: بەس تۆ دەپەرستین و یارمەتیش تەنھا ئە تۆ دەخوازین (إياک نعبد وإياک نستعین) ئەو ئە پاستیدا پەیمان و بەئێنی بەندایەتی لەگەڵدا نوێ دەکاتەو کە جگە لە خوای تاک و پاک و بی و ینە هیچ پەرستراویک و هیچ پشت پێ بەستراو و هانا و بەربراوێکی نەبێ، هەروەها کۆمەڵی مسولمانان کە ئەو پستە بەرزو پیرۆزە پروو بەخوای خۆیان دەڵێن بپار تازە دەکەنەو لەسەر ئەو کە غەیری خوا بە پەروردگار و فەرمانرەوای سەرور و غەیری پێبازە کە ی بە بەرنامە ی ژیان و گوزەرانی و غەیری پیغەمبەرە کە ی و جێنشین و میراتگر راست و پەسەنەکانی بەرپەر و چاوساغ و پیشەوا، نەزان و نەزان!

۲- دَلّو دەررون پرون بوونه‌وهو گەش بوونه‌وه:

لە سۆنگەى ئەوه‌وه کە یادی خواو خواپەرستیی خۆراك و بۆتوی دَلّو گیانی ئینسانەو، دَلّو دەررونێك خۆرى خواپەرستیی تێدا هەلنەهاتبى زیندانەو تاریکستانە، وە لە سۆنگەى ئەوه‌وه کە یادی خوا ماىەى تۆخوون و ئارامى دەررون و دلدامرکانە: ﴿...أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾ (۲۸) الرعد ﴿...وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ (۱۴) طه ﴿...بۆیە بابای نوێژکەر هەمیشە دَلّو دەررونى وەك ئاوێنەى مشت و مالتراو سپى و پرونەو وەك باخى تەرپ و پاراو گەش و جوانە. بەتایبەت لە گەرمەى خواپەرستیی و نوێژو تاعەتدا بەیەكجاری شوعلەوهر دەبى و دەبیته چراخان، یەكێك لە حیکمەتەکانى نوێژى بە کۆمەڵیش ئەوه‌یه کە ئەو کۆمەڵە نوێژکەرە دَلّەکانیان وەك کۆمەڵە چرایەکی بەشوق رۆشنایی و تیشکیکی زۆر پەیدا دەکەن لە ئەنجامى کۆبوونه‌وهو عەكسکردنەوى پرووناکیان بۆ یەکتەر. کە ئەمەش دەبیته دابارینی رەحمەت و بەرەکەتى خواو دابەزینی فریشتەکان.

۳- ئیرادەو عەزم و هەلبێرانەوهو ئیژیوونه‌وه:

بێگومان بابایەك خۆى بەبەندەو فەرمانبەرى خوا بزانی و تەنیا خوا بە پەرستراو گەورەو سەرورەى مۆتەلق و پشتیوانى خۆى دابنێ، هەمیشەو دايم بەپرشت و چوست و چالاک دەبێ، وە ئەگەر جارجاریش لە ژێر کاریگەریی تین و تەوژمى ئیش و ئازارو دەرەسەیدا تیغى ئیرادەى کۆل و عەزمى شل بێ، بە هۆى نوێژکردنەو وەك تیغى تازە دەمەزەرد کراو تیزدەبیته‌وه و هەلنەپرێته‌وه، هەر بۆیەش پیغمبەرى خوا ﷺ هەر کات تووشى ناپەرەجەتى و سەغەلتى ببوایە بەهۆى گرفتاریی و ئیش و ژان و موعاناتەکانى رێى دین دارىیەو. پەناى

دەبردە بەر نوڭزۇ تاعدت: ((عن حذيفة رضي الله عنه قال: كان إذا حزبه أمر صلى)) رواه أحمد وأبو داود.

۴- بىرو زەين كۆبۈنەو:

زانو شارەزايانى دەرۋون ناسى نوڭ (علم النفس الجديد) دەلڭن: ھەبۈنى توانا لەسەر بىرچەسپاندىن (تركيز الذهن) بىنەرەتتيرىن ھۆى سەرگەۋىتىن ۋە بىرەرە پىشچۈۋى ئىنسانە لە ژيانىدا، ۋە دەلڭن: گەرەتتيرىن ھۆى ھەلگەۋىتىن بىلىمەتەكان توانا ھەبۈنىيەنە لەسەر بىرگەۋىتىن ۋە چەسپاندىن زەين لەسەر ئەو مەبەستەى بىيەنەۋى^(۱)، ديارە تاقە ھۆيەكيش كە دەبىتە مايەى زەين كۆبۈنەۋەى ئىنسان ئەۋيە كەمەيل ۋە ئارەزۋوۋ خۆشەۋىستى ۋە بايەخ پىدانى لەدلدا ھەبى بەرانبەر بەئامانچ ۋە مەبەستىكى ديارىكرائ^(۲)، جا بىگومان باباى نوڭزكەر بەھۆى نوڭزۇ خواپەرستىيەكەيەۋە ھەمۋو ئەو پىداۋىستىيەنى بۆ دابىنكرائ، بە تايبەتى كەسانىك كە نوڭزەكانيان بەو جۆرۋ چۈنەتتە شەرەيىيە ئەنجام دەدەن كە خوا فەرمانى پىكرەۋە، لە سايەى ئەو جۆرە نوڭزكرەن ۋە خواپەرستەيەنەۋە دەگەنە لۈۋتەكى ھەرەبەلەندى زەين كۆكرەنەۋە ۋە بىرچەسپاندىن.

۵- لە تاوان پاك بوۈنەۋە:

خوڭنەرى خۆشەۋىست!

ئەگەر لەبىرت مابى لە بەشى يەكەم، باسى سىيەم (شوڭنەۋارۋ بەرھەمە گەنگەكانى خواپەرستىيى) لە خالى سىيەمدا (خواپەرستىيى دەرۋونى مەۋۇ

(۱) پروانە: (يادى خودا)، ب، ۱، لاپەر ۱۶۹، لە: (روح الصلاة)، ص ۳۱ عفيف عبدالفتاح.
(۲) سەرچاۋەى پىشرو، لاپەر ۱۶۹-۱۷۰، لە: (أصول علم النفس)، ص ۱۸۳، د. أحمد عزت راجح.

دهشواو چلځو چهپه ری گوناح و خراپه لاده بات)، نهو فهرموده یه مان هیئانه وه که (بخاری و مسلم) له پیغه مبه ری خوا ﴿۴۵﴾ گپراویانه ته وه و نیوه پڙکه کی نه وه یه که هه رکه سیڅ پینچ نویژه فهرزه کان به شیوه کی شهرعیانه ی ریک و پیک- بکات، وه که نه وه وایه رۆژی پینچ که ره تان خۆی به ئاوئ بشوات، دیاره هه م بابای نویژکه رو هه م بابای خۆشوریش هیچ کامیکیان چلکیان پیوه نامینی. نه میان چلکی ماددی و نه ویان چلکی مه عنه ویی تاوان و خراپه کان.

۶- له کۆل به دکاری بوونه وه:

خوای کار به جی و زانا ده باره ی نویژی راسته قینه فهرموده تی: ﴿اَتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِابْنِ الصَّلَاةِ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ...﴾ ﴿۴۵﴾ العنکبوت، واته: نهو بخوینه که له کتیب سی خوا- پیته راگه یندراوه، وه نویژ به ریابکه، بیگومان نویژ ریگری له هه ر قسه و ره فتاریکی ناقلو^(۱) ناپه سه ند ده کات.

تنجا نه گه ر که سیکیش لیږده و ده ده نگ بیته و بلیت: نه وه راست نیه، چونکه من سه دان نویژکه رت بو ده ژمیتم که له قسه و کرداری به دو ناقلو ناپرینگینه وه! له وه لامیدا ده گوتری: بیگومان خوای شاره زاو په نهان بین مه به ستی له (نویژ) نویژی راسته قینه یه، که خاوه نه کی هه موو مه رجه رواله تی و ده روونییه کانی تیدا هیئانه دی، وه که له قورشان و سونه تدا پروون کراونه وه، وه له راستیدا هه ر نویژیک به نه ندازه ی تیدا نه مانی نه وه مه رجه شهرعیانه ی که بۆ دانراون، له نویژ ده شوژی.

(۱) هه ر کام له: (مفردات ألفاظ القرآن)ی (راغب الأصفهانی)، ص ۶۲۶ و ص ۸۲۳، وه: (المعجم الوسيط) ص (۶۷۴، ۹۵۲) گوتویانه: (فاحشة، فحش) هه ر قسه و کرداریکه که له خراپیدا نه وه پری گرتی، (منکر) یش هه ر قسه و ره فتاریکه که عه قل و شهر ع پیتان ناپه سه ند بی.

۷- گرهو له شهیتان بردنوه:

خوینهری بهرێز!

له یه کێك له باسه کانی بابتهی یه کهمدا نهوه مان پوون کردوه که شهیتان به هه ره شهو گور شهوه ده باره ی ئاده م و نه وه کانی گوتویه تی: (له پێشیا نه وه له دوایانه وه له لای راست و چه پیا نه وه بۆیان (واته بۆ ئاده م و نه وه کانی) ده چم و هه وێی سه ر لێ تێکدان و له خسته بر دنیان ده ده م و ایان لێ ده که م زۆر به یان سپله و ناسوپاس بن).

دیاره له حالێکی ئاواشدا ئاده م و وه چه که ی له به ره ده م هێرش و په لاماری ئیبلیس و سه ربازه کانی دا ته نیا هه ردووک لای (سه ری) و (خواری) یان به ده سه ته و ماون که سه نگه ری به رگری له خۆ کردنیان تیدا لێ به دن. ئنجا له سۆنگه ی نه وه وه که نوێژ هه رکام له سه جده و پارانه وه ی زۆر به خه ست و خۆلێ تیدان، مانای وایه ئیمه ی ئاده میزاد به هۆی نوێژ کردنه وه ده توانین به ره له ئستی پیلان و فیل و ته له که ی شهیتان بکهین و له وه دا که گوتویه تی: له خسته یان ده به م و گیرۆده ی ناسوپاسییان ده که م! وه درۆی بخرینه وه و گره و ی لێ به به نه وه .

۸- وه رزش و ساغ بوونه وه:

زانا و شاره زاو پسه پۆرانی بواره جیا جیا کانی پزیشکی و جه سه ته ناسی ده ئین: وه رزش و جوولان شتیکی زۆر گرنگ و پێویسته بۆ جه سه ته ی ئینسان، وه هه ر جه سه ته یه که بۆ ماوه یه کی زۆر نه جوولێ و کار و چالاکی نه بێ، هێدی هێدی ماسوولکه کانی ده پووکی نه وه و ده ماره کانی خا و ده به نه وه و سه ره جه م نه ندامه کانی به ره و لاوازی و بی تینی ده چن، وه ده ئین: چاکترین جوړه وه رزشیش نه وه یه که ژماره یه کی زیاتر له ماسوولکه و جو مگه و ده ماره کانی جه سه ته ی تیدا بچوولین!

جا هه‌لبه‌ته وهك پروونو بهرچاویشه بابای نویژوکر به‌هۆی نویژه‌که‌یه‌وه — به مهرجیک به شێوه‌ی شه‌رعیی خۆی نه‌نجامی بدات — چاکترین وهرزش ده‌کات چونکه تاقه یه‌ک ماسوولکه‌و جومگه‌و ده‌ماریش له له‌شدا نامیئنێ که نه‌جوولێ، هه‌ر له جومگه‌کانی که‌ردن و به‌رپه‌ی پشت و ده‌ست و لاقه‌وه بیگره هه‌تا جومگه وردیله‌کانی په‌نجه‌کانی ده‌ست و پێ! وه هه‌ر له ماسوولکه‌کانی مل‌وشان و قۆلۆ پیلانه‌وه بگره هه‌تا ماسوولکه‌کانی له‌پی ده‌ست و پێه‌کانیش!

۹- پازانه‌وه‌و پاکبونه‌وه:

ناشکرایه که یه‌کیک له مهرجه پێویست و به‌هه‌رته‌کانی نویژکردن — وهك پێشتر باسمان کر — پاک و خاوینییه هه‌م له جه‌سته‌و^(۱) هه‌م جل و به‌رگ و هه‌م له شوین و جێگای نویژ تێدا که‌ردنیشدا! ناشکراشه که پاکێ ده‌روون و خاوینی رواله‌ت دوو شتی پێکه‌و گریڤراوو په‌یه‌ه‌ستن، هه‌ر بۆیه‌ش خوای کاربه‌جێ په‌شیمان بوونه‌وه‌و خاوینبونه‌وه‌ی پێکه‌وه باس کردوون: ﴿...إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ (البقرة ۲۲۲) واته: به‌راستی خوا تۆبه‌که‌ران و خۆپاکه‌ره‌وانی خۆش ده‌وێن.

ده‌رباره‌ی پازاندنه‌وه‌ش بۆ کاتی نویژو شوینی نویژ فهرموویه‌تی: ﴿يَبْنَیْ عَادَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ...﴾ (الأعراف ۳۱) که زۆر له تویژه‌ره‌وانی قورئان و شه‌ی (مسجد) یان لی‌ره‌دا به نویژ (صلاة) ته‌فسیر کردوه^(۲).

(۱) له پێسی حوكمی که به‌ده‌ست‌نویژی گه‌ج‌که‌و گه‌وره‌یه، وه له پێسی عه‌ینی که هه‌ر شتی‌که به پێس (هه‌س) دا‌بنێ و نویژی پێو نه‌بن.

(۲) پروانه: (الجامع لاحکام القرآن) القرطبي، ج ۴، ص ۱۳۷-۱۳۸، وه پروانه (الاساس فی التفسیر)، ج ۴، ص ۱۸۸۷.

بهائی له راستیدا نوێژ مایه‌ی پاکبونه‌وه‌و پازاندنه‌وه‌ی ده‌رو ده‌روونی
ئینسانه، هه‌روه‌ك چۆن مایه‌ی خاوینبونه‌وه‌و جوانیی و په‌نه‌قی پراوته‌و
په‌نهانی كۆمه‌لگای مسوڵمانیشه.

١٠- پێكه‌وه‌ جۆشدران و ساغ بوونه‌وه‌:

به‌ حوكمی شه‌وه‌ی كه‌ نوێژی به‌ كۆمه‌ل به‌ بیست و پێنج یان بیست و هه‌وت
پله‌ له‌ نوێژی ته‌نیا چاك‌تر و به‌رزتره‌، وه‌ نه‌گه‌ر فه‌رزی عه‌ینیش نه‌بێ به‌لای زۆر
له‌ زانایانه‌وه‌ فه‌رزی كه‌یفایه‌یه‌ وه‌ك پێشتر خستمانه‌ پوو، ته‌نهامدرانی پێنج
نوێژه‌ فه‌رزه‌كان ده‌بیته‌ هۆی پێكه‌وه‌ كۆبوونه‌وه‌ی خه‌لكی هه‌ر گه‌رێك و ده‌یه‌ك
له‌ هه‌ر شه‌وو پۆژێكدا پێنج كه‌رته‌ن، كه‌ بێگومان شه‌و پێنج جار كۆبوونه‌وه‌و
یه‌ك‌تر دیتنه‌ش ده‌وریكی گه‌وره‌و گرنگی هه‌یه‌ له‌ پێكه‌وه‌ جۆشدانی
مسوڵمانان و ناگاداری و ئاشنا‌بوونیان به‌ ده‌رد و ئێش و ژان و موعاناتی یه‌ك‌تر،
ئاشكراشه‌ كه‌ كۆمه‌لگای ئاوا هه‌یج درزو كه‌لێنێكی تی نابێ و هه‌یج دوژمن و
ناحه‌زێك زه‌فه‌ری پێ نابات.

١١- ده‌ره‌وشانه‌وه‌ی براهه‌تی و یه‌كسانی :

پێچكه‌و بێ‌دۆزه‌ جۆراو جۆزه‌كان به‌پراست، یان به‌درو زۆر بانگه‌شه‌ بۆ
یه‌كسانی و نه‌بوونی فه‌رق و جیاوازی و به‌رزیی و نزمیی له‌ نێوان ئینسانه‌كاندا
ده‌كهن، به‌لام شه‌و دروشمه‌ بڕیقه‌دارانه‌یان زیاتر هه‌ر به‌ گوتراوی و نوسراوی
ده‌مێنێته‌وه‌و له‌سه‌ر شه‌رزی واقیع نابینرێن، به‌لام ئیسلام له‌ زۆر بواراندا به‌
شیوه‌یه‌كی كرده‌یی و به‌رچا‌وو واقیعیانه‌ شه‌و یه‌كسانی و وه‌ك یه‌ك نه‌بوونه‌ی
به‌نده‌كانی به‌رجه‌سته‌ ده‌كات، بۆ وێنه‌: پۆژووی په‌مه‌زان، حه‌جی مائی خوا -
به‌ تایبه‌تی له‌كاتی پۆشینێ به‌رگی ئیحمرا‌مدا - وه‌ نوێژی به‌ كۆمه‌ل .. كه‌
ده‌بینین له‌نوێژی به‌ كۆمه‌لدا سه‌رجه‌م مسوڵمانان به‌ هه‌موو په‌نگ و زمان و

چین و توپو ناسته کانیانه وه له پادشاهه هتا گه داو، له سه رکړدوه هتا سربازو، له زاناره هتا نه خوینده وارو، له پیره وه هتا مندا.. ټیګرا شان به شانی یه کتر پاده وستو پال ویک ددهن و پرو له قیبله ده کهن و مل بؤ فدرمانی پیشهوا (امام) یک کهچ ده کهن و سجدو و رکوع بؤ یه ک تاقه په رستراو ده بن!! که بیګومان بریاه تی و یه کسانی و بی فهرق و جیایی به جوانترین و واقعیترین شیوهی له نیو کومه لگای مسولماناندا ته جهلا ده کات.

۱۲- راهاتن به ریک و پیکیه وه:

یه کیك لهو شتانهی که له نویژی به کومه لدا پیویستن، ریک و پیک راوهستان و پال لیکدانی نویژکه رانه، چونکه پیغه مبر ﷺ فهرموویه تی: ((لَتُسَوْنَ صُفُوفَكُمْ أَوْ لِيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ وَجْهِكُمْ)) متفق علیه، واته: بیګومان نه گهر ریزه کانتان ریک و راست نه کهن خوا پرووه کانتان له یه که وهرده گپړی.

ناشکراشه نه و ریک و پیک راوهستان و پال یه کتره وه دانهی نویژکه ران ده بیته مایه راهاتنیان و بارگرتنیان به یاساو ریک و پیکیه وه و دور که و تنه وه له نالوژی و پدشیوی و بی سهر و بهریی.

۱۳- خووگرتن به فدرمان بهریه وه:

به دواي پیشهوا (امام) دا جم و جو لکردن و لی پیش نه که و تنه وهی له کاتی رکوع و سجدو هستان و دانیشتندا، یه کیکی دیکه یه له مەرجه گرنگه کانی نویژی به کومه ل، وه ته نانه ت پیغه مبري خوا ﷺ نعم هره شه تونده له وانه ده کات که پیش تیمام ده که ونه وه: ((أَمَّا يَخْشَى أَحَدُكُمْ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ قَبْلَ الْإِمَامِ أَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ...)) متفق علیه، واته: نایا یه کیکتان که بهر له تیمام سهری به رزده کاته وه له وه ناترسی خوا سهری بگپړی به سهری کهر؟!

ناشکراشه که ئیسلام کاتیک پازی نه بن مسولانان له نوێوه که یاندا ناپیک و پیک بن و بئ یاسایی بکه نو، بۆ نوێوه که یان پێشهوا و سهرکرده یان له سهر پیویست بکات و، فهرمانیان پێ بکات که نابێ له فهرمانی لابدهن، بۆ غهیری نوێهشیان چاکتر زیاتر پیک و پیک و سهرکرده هه بوون و له فهрман دهرنه چوونیان له سهر پیویست دهکات!

له کۆتاییشدا ده ئیم :

له راستیدا نوێز قوتابخانهیه که ئینسانی مسولمان و کۆمهڵی مسولمان تییدا فیتری زۆر شت ده بێ و گه لیک به رههه و خێرو بیتری دهستگیر ده بن، به لām گرنگ نهوهیه بهو جوړو چۆنیهتی یه نه نجام بدری و بهرپا بکری که خوای پهروهردگار و کار به جی فهرمانی پێ کردوه و پیغه مبهری سهروه زمان ﷺ پێشانی داوین و پهنگی بۆ پشته.

جا خوا به لوتف و که په می بئ سنووری خۆی بمانگێرێ بهو بهنده په سه نانهی که نوێزی راسته قینه بهرپا ده که نو له سۆنگهی ئه و جوړه نوێز کردنه شه وه خۆیان پاک و چاک ده که نو و سه ره نجام له وردو درشتی ژیان و گوزهرانی تاک و کۆمه تیانداندا فه رمان به ریی خوای تاک ده که نو.

بهم خاڵی هه شته مه ش له توێژینه وهی دروشمی یه که م و به ره پتهی خوا په رستی ده بی نه وه و ده چینه سهر باسو توێژینه وهی دروشمی دووهم که مال به خشینه.

سبحانک اللهم و بحمدک أشهد الاّ اّله الاّ انت أستغفرک و اتوب اّلیک.

بەرھەمە چاپکراوەکانی دانەر

- ۱- پوختەیک دەربارەى ئىسلام. چاپى ۲/ ۲۰۰۶.
- ۲- دەبەرێك راجوونی ئىسلام و رێچکان. چاپى ۳/ ۲۰۰۶
- ۳- یادى خوا، گرنكى یادى خوا له ژيانى مرۆف دا. چاپى ۱/ ۱۹۸۷
- ۴- کۆمەڵى خوا. چاپى ۱/ ۱۹۸۸
- ۵- پێشمەرگەى ئىسلام، يان مسوڵمانى موحاهید کى یه و چۆنه؟ چاپى ۳/ ۲۰۰۱
- ۶- دەر دوو دەرمانى بزوتنهوێ ئىسلامى. چاپى ۱/ ۱۹۸۹
- ۷- رێبازى پێغه مبهى ﷺ كامديه؟! چاپى ۱/ ۱۹۸۹
- تێبینى: ((دواتر خرايه نێو کتیبى (مسوڵمانى کامل: بهشى يه کهم: بېروپروای مسوڵمان) وه دواتر ئه مېش خرايه نێو کتیبى (ئيمان و عه قیدهى ئىسلامى)) يه وه .
- ۸- رینگای صالح بوون و به ره و خوا چوون. چاپى ۲/ ۲۰۰۵
- ۹- کوردستان بۆ وێران بوو و چۆن ئاوه دان ده بێتته وه؟! چاپى ۱/ ۱۹۸۹
- ۱۰- هوکمی گه رانه وه ژێر نېرى طاغوت. چاپ ۲/ ۲۰۰۵
- ۱۱- سۆزى نه ته وایه تی و بېرى ناسیۆنالیزم له ته رازووی ئىسلامدا. چاپى ۳/ ۲۰۰۵.
- ۱۲- مسوڵمانى کامل/ بهشى يه کهم: بېروپروای مسوڵمان چاپى ۱/ ۱۹۹۷
- تێبینى: ((دواتر خرايه نێو کتیبى (ئيمان و عه قیدهى ئىسلامى)) يه وه .
- ۱۳- چاره سه رى کێشه ی کورد له نێوان ئيمان و په رله مان دا. چاپى ۱/ ۱۹۹۲
- ۱۴- بزوتنه وێ ئىسلامى له دوو رپانى مان و نه مان دا. چاپى ۱/ ۱۹۹۳
- ۱۵- بزوتنه وێ ئىسلامى و ناینده یه کى گه ش و پروون. چاپى ۱/ ۱۹۹۵

- ۱۶- پرۆژەى بەرنامەى فیکرى کارى ئىسلامىی. چاپى ۱ / ۱۹۹۶
- ۱۷- چەند رېپرونییهک بۆ ئىسلامییهکانى کوردستان. چاپى ۱ / ۱۹۹۶
- ۱۸- ئىسلام و کێشه هەنووکەییەکان چاپى ۱ / ۱۹۹۵
- ۱۹- با وریا بین! دارووخانى رەوشت کۆمەلگاکەمان بەرو هەلدێر نەبات . چاپى ۲ / ۲۰۰۶.
- ۲۰- مسوڵمانى کامل: بەشى دووهم/ خواپەدرستى مسوڵمان - بەرگی یەكەم . چاپى ۱ / ۲۰۰۰ .
- ۲۱- مسوڵمانى کامل: بەشى دووهم/ خواپەدرستى مسوڵمان - بەرگی دووهم . چاپى ۱ / ۲۰۰۰ .
- تێبینى: ئەم کتێبە بە هەردووک بەرگەکیەو لەم چاپى دووهمەو لە چوار بەرگداو بەناوونیشانى (خواپەدرستى ئىسلامىی) دەبێ .
- ۲۲- گەپانەو لەى خوا (عزّ وجلّ) . چاپى ۴ / ۲۰۰۵
- ۲۳- زانایانى ئىسلام و کێزو چۆن؟! چاپى ۲ / ۲۰۰۲
- تێبینى : بۆ زمانى عەرەبىش وەرگیراوه .
- ۲۴- بنچینه گرنگەکانى هەلس وکەوتى شەرعییانەو ژیرانە لەگەڵ وردە بابەتە خىلافییهکان دا چاپى ۱ / ۱۹۹۹ .
- تێبینى: ئەم نامیلکەیه باسیکی بەرگی یەكەمى کتێبى: (خواپەدرستى ئىسلامىی)یە .
- ۲۵- مزگەوتەکانى کوردستان لە نێوان ئاوەدان کردنەو و وێران کردن دا. چاپى ۱ / ۲۰۰۰
- ۲۶- تاقیکردنەوێ خوا بۆ بەندەکانى چى یەو چۆنە؟ چاپى ۱ / ۲۰۰۰
- ۲۷- بنەما شەرعییەکان و هێلە گشتیەکانى کۆمەلگەى ئىسلامىی پەسەن .
- تێبینى: (ئەم نامیلکەیه وەرگیراوه تە سەر زمانى عەرەبى)

- ۲۸- كۆمەللى ئىسلامىيە: ئامانچ ۋە ھەلۋىستەكانى. چاپى ۱ / ۲۰۰۱
- ۲۹- پاساۋو بەلگە شەرىئەت كەلىپى بىنا تەننى كۆمەللى ئىسلامىيە، ئالغەكانى: ۱ ۋە ۲ ۋە ۳ ۋە ۴. چاپى ۱ / ۲۰۰۱
- ۳۰- ئافەرتى مەسۇلمانى كورد مافە شەرىئەت كەلىپى ۋە ئەرگە گەنگەكانى. چاپى ۱ / ۲۰۰۰.
- ۳۱- ئافەرت ۋە خەتەن لە سايە شەرىئەت دا. چاپى ۲ / ۲۰۰۵
- ۳۲- چەند مەسەلە كەلىپى باۋى سەردەم. چاپى ۱ / ۲۰۰۵
- تەبىئىيە: ۋە رەگىپراۋەتە سەر زەمانى عەرەبى.
- ۳۳- چەند رەپرونىيەك بۆ خوشك ۋە برايمان لە ھەندەران. چاپى ۱ / ۲۰۰۲
- ۳۴- سەنۋەرە قەدەغەكان مەشكەتەن! (چاۋپەكەۋەتنى دكتورە سەيىن مەمدەزىز). چاپى ۲ / ۲۰۰۳
- ۳۵- چۆن ھەلەس ۋە كەۋەت لە گەل خەلەكى دا بەكەين؟! چاپى ۱ / ۲۰۰۲
- تەبىئىيە: ۋە رەگىپراۋەتە سەر زەمانى عەرەبى.
- ۳۶- شەھىد كەتەۋەچ پەلەۋپايەكە ھەيە؟! چاپى ۱ / ۲۰۰۲
- ۳۷- جەھاد لە رەي خەۋاد ۋە چەند سەرنەچ ۋە ئاگادارىيەك. چاپى ۱ / ۲۰۰۲
- ۳۸- بۆنەۋەي لە سەر جەھاد كەردەمان قەرزدار نەبىنەۋە! چاپى ۱ / ۲۰۰۲
- ۳۹- جەھاد لە رەي خەۋاد چەيەۋ بۆچى دەكەي ۋە چۆن دەكەي؟ چاپى ۱ / ۲۰۰۲
- ۴۰- ئەشكە نەجەۋ زەندەن (چاۋپەكەۋەتنى ھەۋزەن مەمدەزىز) چاپى ۲ / ۲۰۰۶.
- تەبىئىيە: ۋە رەگىپراۋەتە سەر زەمانى عەرەبى.
- ۴۱- كارو پەۋزەي ئىسلامىمان (ۋەتارى كۆنگەۋەي يەكەمەي كۆمەللى ئىسلامىيە) چاپى ۲ / ۲۰۰۶.

- ٤٢- ئیسلام و مسوڵمانهتی و کاری ئیسلامیی له بهر پۆشنایی قورئان و سوننه تدا. چاپی ١ / ٢٠٠٦ .
- ٤٣- ئیمان و عه قیده ی ئیسلامیی بهرگی / ١، ئیمان و عه قیده ی ئیسلامی چی یه و چۆنه ؟ ١ تا ١٢ . چاپی ١ / ٢٠٠٦
- ٤٤- ئیمان و عه قیده ی ئیسلامیی بهرگی / ٢، خوا به یه کگرتن (التوحید) له به دیه پهنه رایه تی و پهروه ردگار ییتی دا. ١٣ تا ٢٦ . چاپی ١ / ٢٠٠٦
- ٤٥- ئیمان و عه قیده ی ئیسلامیی بهرگی / ٣، خوا به یه کگرتن له ناو و سیف هت و له په رستراوی تی دا، ٢٧ تا ٣٦ . چاپی ١ / ٢٠٠٧
- ٤٦- ئیمان و عه قیده ی ئیسلامیی بهرگی / ٤، ئیمان به فریشته کانی خوا (عزوجل)، کت یبه کانی خوا (عزوجل)، پیغه مبه رانی خوا (علیه م الصلاة والسلام). ٣٧ تا ٤٠ . چاپی ١ / ٢٠٠٧
- ٤٧- ئیمان و عه قیده ی ئیسلامیی بهرگی / ٥، ئیمان به پۆژی دوا یی و قه زاو قه ده ر ٤١ تا ٤٥ . چاپی ١ / ٢٠٠٨
- ٤٨- ئیمان و عه قیده ی ئیسلامیی بهرگی / ٦، تایبه ته ندیی و دیدو بۆ چوونه کانی په یه روانی پێبازی راست. ٤٦ تا ٥٠ . چاپی ١ / ٢٠٠٨
- ٤٩- ته وژمی ئیسلامیی و عه لمانی و خاله هاو به ش و جیاوازه کانیان. چاپی ١ / ٢٠٠٧
- تییینی: زۆری به (٢٤) ئالقه له هه فته نامه ی (هاوولاتی) و نه وه ی دیکه ش به (٩) ئالقه له هه فته نامه ی (ئاوینه) دا بلا وکراوه ته وه .
- ٥٠- گه هه کافان له نیوان په سه نایه تی و لاسایی کردنه وه دا.
- ٥١- به دوور خستنه وه ی ئافره ت له ئیسلام چ زیانێک ده کین؟

- ۲- سیاسهتی ئیسلامیی و چەند روئکردنەوێهەك.
- ۳- چۆنیهتی بوونه پیشه‌نگ و بنیاتنانی بنكهی جه‌ماوهریی.
- ۴- چەند بنه‌مایه‌کی گرنگی وتارییژی.
- ۵- قوتابیانی زانیاری شه‌رعی چەند سه‌رنج و پێنمایی یه‌ك.
- ۶- خوو په‌وشتی به‌رزو په‌سند سه‌نگی مه‌حه‌کی مسوڵمانه‌تی یه‌.
- ۷- بانگه‌واز بۆ لای خوا .
- ۸- قوتابیانی له‌م هه‌لو مه‌رجه‌دا پێویسته چۆن بن و چی بکه‌ن؟!
- ۹- ضیف و قضیه (مقابله مع قناة العربیه).
- ۱۰- حوار خاص (مقابله مع قناة العالم).
- ۱۱- (خواناسیی، ئاین، ئیمان).
- ۱۲- واقیعی هه‌ریمی کوردستان ... دیدیکی ئیسلامییانه.

ئهو به‌ره‌مه‌مانه‌ی نه‌ژێر چاپن

- ۱- به‌حه‌وت قۆناغ له‌گه‌ڵ کتییی خوادا: بۆ ئه‌وه‌ی چاکتر له‌ قورئان به‌هره‌مه‌ند بین .
- ۲- چەند باب‌ه‌تیکی هونه‌ریی له‌به‌ر تیشکی قورئان و سوننه‌ت دا .
- ۳- الإسلام كما يتجلّى في كتاب الله تبارك وتعالى.
- ۴- پوخته‌ی ژياننامه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ .

ئهو بهرهمانهی چاوه‌پێی چاپن.

- ۱- خو و رهوشتی نیسایه.
- ۲- ئافرهت و خهزان له سایه‌ی شه‌ریعت دا. به‌رگی دووهم.
- ۳- گرنگی و پێوستی پابه‌ندی به‌ قورئان و سوننه‌ته‌وه.
- ۴- چهند ده‌رسیك له: (ته‌فسیری قورئانی به‌رزو به‌پێژ) كه نه‌گه‌ر خوا ته‌مه‌ن بدات هه‌موو قورئان ته‌واو ده‌که‌ین.

Alibapir

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

Alibapir

Alibapir

Alibapir

Alibapir

Alibapir

نيومرۇك

لا پەرە	سەرپاسەگان
۸	پیشكەش بى
۹	پیشەكى چاپى دووم
۱۱	رى خۆشکردن
۱۳	باسى يەكەم: دەستىنىزگرتن (الوضوء)
۱۵	يەك: دەستىنىز چىيەو چۆن دەگىرى؟
۱۷	دوو: فەرزەكانى دەستىنىز.
۲۷	سى: سوننەتەكانى دەستىنىز.
۳۵	چوار: ھەلۋەشەنەوكانى دەستىنىز (نواقض الوضوء)
۵۰	پېنج: دەستىنىز بۆچى و چى پېويستى دەبى؟
۵۱	شەش: دەستىنىز بۆچى و چى سوننەتە؟
۵۴	ھەت: چەند وردە تېبىنىيەك دەربارەى دەستىنىز.
۶۹	باسى سەيىم: تەيەموم (التيمم).
۷۱	يەك: تەيەموم چىيەو چۆنە بۆچى دەكرى؟
۷۶	دوو: تەيەموم بە چى دەكرى؟
۷۹	سى: ئەندامەكانى تەيەموم كامانەن
۸۲	چوار: كەسەك نە ئاوى دەست بىكەوى نە تەيەمومى بۆ بلوى ھوكمى چىە؟
۸۵	پېنج: چەند وردە تېبىنىيەك دەربارەى تەيەموم
۹۷	باسى سەيىم: بەرپاگردنى نوپۇز يەكەمەن دروشمى خواپەرستى
۹۹	خالى يەكەم: نوپۇز چىيە؟
۱۰۱	خالى دووم: پەلەوپايەى نوپۇز
۱۰۶	خالى سەيىم: مەبەستى بەرپاگردنى نوپۇز؟

۱۰۹	خالی چوارهم: حوكمی كردن و نه كردنی نوێژ.
۱۵۴	خالی پینجهم: بهرپا كردنی نوێژ چی یهو چۆنه؟
۱۶۲	خالی شهشهم: چۆن نوێژ بهرپا دهكهی؟
۱۶۳	برگی یهكهم: نیهت هینان
۱۶۵	برگی دووهم: گوتهی (الله اكبر)
۱۶۶	برگی سێیهم: بهرز كردنهوهی ههردوو دهست.
۱۶۶	برگی چوارهم: پۆلانی دهستی راست لهسهر هی چپ.
۱۶۷	برگی پینجهم: چاوپرینه شوینی كپنووش و پاوهستان به ملكهچی.
۱۶۸	برگی شهشهم: خویندنی دووعای (استفتاح).
۱۶۹	برگی ههوتهم: (استعاذه) كردن.
۱۷۰	برگی ههشتم: خویندنی سوورتهی فاتیهه.
۱۷۶	برگی نۆیهم: گوتهی نامین.
۱۷۷	برگی دهیهم: ههلهسته كردنی ئیمان دای گوتهی نامین.
۱۹۴	برگی یازدهیهم: قوڕان خویندنی ئیمام پاش فاتیهه.
۱۹۸	برگی دوازهیهم: پكوع بردن.
۲۰۱	برگی سێزدهیهم: ههستانهوه له پكوع.
۲۰۳	برگی چواردهیهم: كپنووش بردن.
۲۰۹	برگی پازدهیهم: ههستانهوه له كپنووشی یهكهم و دانیهتنی نێوان كپنووشی یهكهم و دووهم.
۲۱۰	برگی شانزدهیهم: كپنووش بردنی دووهم.
۲۱۱	برگی ههژدهیهم: ههلهستانهوه دای كپنووشی دووهم.
۲۱۴	برگی ههژدهیهم: پكاتی دووهم.

۲۱۵	پرگهی نۆزدهیهم: تهحییاتی یه کهم.
۲۲۴	پرگهی بیستم: ههستانهوه بۆ پکاتی سییه و چواره م.
۲۲۴	پرگهی بیست و یه کهم: تهحییاتی کۆتایی.
۲۳۴	پرگهی بیست و دووهم: خویندنی قونووت.
۲۳۸	پرگهی بیست و سییه م: سهلامدانهوه.
۲۴۱	پرگهی بیست و چواره م: زیکره کانی دواى نوێه فەرزه کان.
۲۵۱	فەرزه سوننه ته کانی نوێ به گوشراوی و پیزکراوی.
۲۵۱	خائی جهوته م: چهند گورته باسیک دهرباره ی نوێ .
۲۵۶	۱- بانگو قامدت.
۲۷۷	۲- کورتکردنه وه کۆکردنه وه ی نوێه فەرزه کان.
۲۸۶	۳- نوێی ترس (صلاة الخوف).
۲۹۱	۴- نوێی بابای نه ساغ (صلاة المريض).
۲۶۲	۵- نوێی جومعه.
۳۰۹	۶- کاتی پینج نوێه فەرزه کان.
۳۱۱	۷- نوێی به کۆمه ل (صلاة الجماعة).
۳۲۹	۸- نوێگێرانه وه (قضاء الصلاة).
۳۳۲	۹- به تالکهره وه کانی نوێ (مبطلات الصلاة).
۳۳۵	۱۰- نه و شتانه ی که له نوێدا ناپه سندن (مکروهات الصلاة).
۳۳۸	۱۱- نه و شتانه ی که له نوێدا دروست و په وای پێندراون.
۳۴۷	۱۲- مه رجه کانی نوێ (شروط الصلاة).
۳۵۳	۱۳- نوێکردن له سه ر مردو (الصلاة على الميت).
۳۷۲	۱۴- نوێه سوننه ته کان (الصلوات المسنونات).

۳۷۴	یەك: سوننەتەكانى گەل نوێۆه فەرزەكان.
۳۷۷	دوو: شەونوێۆو وەترو تەپاویح.
۳۸۱	سى: نوێۆى جەژنى پەمەزان و قوربان.
۳۸۸	چار: نوێۆى پۆژگەران و مانگ گەران.
۳۹۳	پێنج: نوێى داواکردنى باران بارین.
۳۹۷	شەش: نوێۆى چێشتەنگاؤ.
۳۹۹	هەوت: نوێۆى سلاوکردن لە مزگەوت.
۴۰۱	هەشت: نوێۆى دەستنوێۆ.
۴۰۲	نۆ: نوێۆى (استخارە)
۴۰۶	دە: نوێۆى گەپانەو لە سەفەر.
۴۰۶	یازدە: نوێۆى ئیحرام و طەواف.
۴۰۸	دوازدە: نوێۆى پێش کوژران.
۴۰۸	چەند جۆرە نوێۆى دیکەى سوننەت کە مشت و مەپیان لەسەرە
۴۱۹	۱۵- سوترەى بەردەمى نوێۆکەر (سترة المصلي).
۴۲۶	۱۶- کپنووشى لەبەرچوون و هەلەکردن (سجدة السهو).
۴۳۲	۱۷- کپنووشى قورئان خوێندن (سجدة التلاوة).
۴۴۰	۱۸- سەجەدى سوپاسگوزارى (سجدة الشكر).
۴۴۳	خالى هەشتەم: بەرھەمى نوێۆ بەرپاکردن
۴۵۳	بەرھەمە چاپکراوەکانى دانەر
۴۵۷	ئەو بەرھەمانەى لەژێر چاپن
۴۵۸	ئەو بەرھەمانەى چاوەڕێى چاپن
۴۵۹	نیۆەرۆك

د لکه پانډی هڅه کړې غاموښه غږی بایر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

QR Code

www.alibapir.net

English - عربي - گوزلی

علي بابیر/Alibapir

علي بابیر/Alibapir

د لکه پانډی هڅه کړې غاموښه غږی بایر

QR Code

د لکه پانډی هڅه کړې غاموښه غږی بایر

ئەلەكبەردىنى مەكتەپنى مەلۇماتىغا ئەلەي بابىر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

QR Code

بىزنىڭ بىلەن بىرلىكتە

www.alibapir.net

English - عربي - گۇلجى

ئەلەكبەردىنى مەكتەپنى مەلۇماتىغا ئەلەي بابىر

AliBapir

QR Code

بىزنىڭ بىلەن بىرلىكتە

www.alibapir.net

English - عربي - گۇلجى

